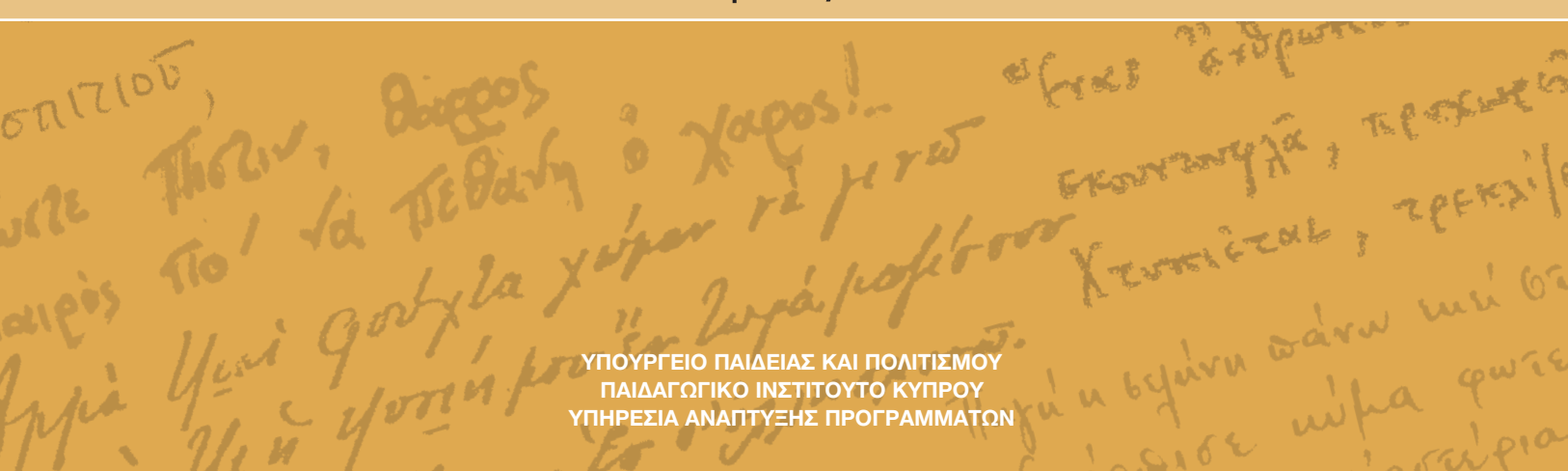

Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας

Τόμος Β'

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας

τόμος Β΄

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

**Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας
Τόμος Β΄**

Συντακτική ομάδα:

Λεύκιος Ζαφειρίου, Φιλολόγος

Γιώργος Μύαρης, Φιλολόγος

Αλέξανδρος Μπαζούκης, Φιλολόγος

Εποπτεία:

Κώστας Κατσώνης, Πρώτος Λειτουργός Εκπαίδευσης (ώς το 2009)

Ελένη Κάργου, Πρώτη Λειτουργός Εκπαίδευσης

Στέλιος Χαραλάμπους, Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων

Σχεδιασμός και ηλεκτρονική σελίδωση:

Χρύσης Σιαμμάς, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Φωτογράφιση υλικού:

Χρίστος Αβρααμίδης

Μιχάλης Θεοχαρίδης

Ιάσωνας Στούμπος

Εικαστική επιμέλεια:

Χρύσης Σιαμμάς, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γιώργος Μύαρης, Φιλολόγος

Συντονισμός έκδοσης:

Μαρίνα Άστρα Ιωάννου, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός:

Χρίστος Παρπούνας, Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Πίνακας εξωφύλλου: Αδαμάντιος Διαμαντής, *Ο βιολάρας Θεόδωρος*, λάδι, 1951.

Ευχαριστούμε όσους παραχώρησαν στην Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων πληροφοριακό και εικονιστικό υλικό από το αρχείο τους.

Α΄ Έκδοση 2012 (Προκαταρκτική)

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ISBN σειράς: 978-9963-0-4534-1

ISBN: 978-9963-0-4536-5

Εκτύπωση:

Στο εξώφυλλο χρησιμοποιήθηκε ανακυκλωμένο χαρτί σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, προερχόμενο από διαχείριση απορριμμάτων χαρτιού. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από υπεύθυνη διαχείριση δασών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού	10
Εισαγωγή	12

ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1914-1919) ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1939-1945)

Ο λυρικός ρεαλισμός της διαλέκτου

Δημήτρης Λιπέρτης:

Καρτερούμεν μέραν νύχταν	21
Η φτώχεια	22
Βούττημαν ήλιου	23
Θωρώ σε τζι ούλλον έναν αρωτώ	24
Στην ομορφιά της	25
Τ' αμμάδικα της	26
Το φιλίν σου	26

Παύλος Λιασιδής:

Είμαστιν γέννημαν του φου	28
Ερωτικά παραπονηάρικα: Κακοτυσίόν	29
Οι αθάνατοι	30
Βαρώσιν	31
Η αθανασία	32
Τετράστιχον	33

Η νέα ευαισθησία, οι κοινωνικοί και νεοτερικοί προσανατολισμοί της λογοτεχνίας

Ποίηση

Γλαύκος Αλιθέρης:

Οι Οραματισμοί του Εωσφόρου (Αποσπάσματα)	37
Φασούρι	38
Τα σονέτα της Εύας (ΙΧ)	39
Μικρή φωτογραφία	40
Προορισμός τοπίου	41
Στιγμές	42

Τεύκρος Ανθίας:

Κατρακύλημα	44
Επίλογος	45
Δον Κιχώτης	46
Επαρχία	47
Το πρώτο γράμμα	48
Διακήρυξη	49

Θοδόσης Πιερίδης:

Κυπριακή συμφωνία (Αποσπάσματα ΙΙΙ, ΙV, ΙΧ)	51
Κύπρος 1958	54

Τα περβόλια και ο Χρυσός Κύκλος	55
<i>Ξαναρχινούμε... (1967) (Απόσπασμα)</i>	57
Τα παιδιά	58
Το πέλαγο	59
<i>Μάνος Κράλης:</i>	
Νύχτες	61
Ελεγείο των αποτυχημένων	62
Επιτάφιος του πληρώματος	63
Για μια νεκρή γυναίκα (VII: Λάδι και χόμα)	64
<i>Γεύση θανάτου (X, XII)</i>	65
<i>Σίμος Μενάρδος</i>	
<i>Επιγράμματα</i>	68
<i>Λεωνίδας Παυλίδης:</i>	
Φιλία	70
Νίκη	71
<i>Παύλος Βαλδασερίδης:</i>	
Ομορφιά	73
Πλάτρες (I)	74
<i>Δημητρός Μ. Δημητριάδης:</i>	
Δείλι στην πολιτεία	76
Άνοιξη	77
<i>Ερωτικό φθινόπωρο (Απόσπασμα)</i>	78
<i>Ξάνθος Λυσιώτης:</i>	
Να τραγουδήσεις	81
Εφήμερα	82
<i>Δεκαπεντασύλλαβοι του δεκαπενταγούστου (VI)</i>	83
<i>Γιάννης Λεύκης:</i>	
Έβαψα το πρόσωπο	85
Ηρωικό	86
Θα 'ρθει μια μέρα και για μας	87
<i>Χριστόδουλος Γαλατόπουλος:</i>	
Εγώ και σε ποτήρια τρύπια	89
Νύχτα! απόψε, μου έμοιασες	90
Γαλήνη στο κελί	91
<i>Παύλος Κριναίος:</i>	
Ο ύπνος μας μικρής εταιρίας	93
Χάι- Κάι	94
Θα γιομίσουν ρυτίδες τ' αγάλματα	95
Ο εισαγγελέας του 1967 διατάσσει...	96
<i>Αντης Περγιάρης:</i>	
Το κόκκινο γαρύφαλλο	98
Νοσταλγία της Αθήνας	99

Πυθαγόρας Δρουσιώτης:

Η μπαλάντα του φθινοπώρου	101
Κερύνεια	102
Νόστος	103
Bamboo village	104

Λώρος Φαντάζης:

Κώστας Καρυωτάκης	106
Αθήνα	107

Δευτέρης Γιαννίδης:

Περαστική	109
Σ' ένα βαπόρι που φεύγει...	110

Νίκος Βραχίμης:

Βαρυθυμία επηρεασμένη	112
Ποθητές πατρίδες (VI)	113

Γιώργος Φάνος:

Ωδή πενιχρή στη Λευκωσία	115
--------------------------	-----

Πεζογραφία***Νίκος Νικολαΐδης:***

Ο Σκέλεθρας (Αποσπάσμα)	119
Σα σκυλί	125

Λουκής Ακρίτας:

Ο κάμπος (Αποσπάσματα)	132
Η παράδοση των Αθηνών από τους Γερμανούς	138

Μελής Νικολαΐδης:

Δυο άσπρα γυμνά χέρια	145
-----------------------	-----

Γιάννης Σταυρινός-Οικονομίδης:

Η ψυχή έν' αέρας (Αποσπάσματα)	152
--------------------------------	-----

Μαρία Ρουσιά:

Κύπρος (Αποσπάσματα)	158
----------------------	-----

Ανδρέας Γεωργιάδης-Κυπρολέων:

Ο χατζής των ροδακίνων (Αποσπάσματα)	164
--------------------------------------	-----

Νίκος Βραχίμης:

Η Φρου-φρου	170
-------------	-----

Η ΎΣΤΕΡΗ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ (1945-1960)***Ποίηση******Κώστας Μόντης:***

[Ατιτλη στιγμή]	179
Ευαγόρας Παλληκαρίδης	179
Ιάκωβος Πατάτσος	179
[Ατιτλη στιγμή]	180
Κυριάκος Μάτσης	180

Το κορίτσι στο τζάμι	180
Πολυκατοικία	181
Θέμα για διήγημα	182
Γρηγόρης Αυξεντίου	183
Έλληνες ποιητές	183
Οι φοβερές μέρες του Δεκέμβρη του 1963 στη Λευκωσία	183
[Αιτιλή στιγμή]	183
<i>Δεύτερο γράμμα στη μητέρα</i> (Απόσπασμα)	184
Της εισβολής	186
Τουρκική εισβολή (II)	186
Έθθα σου πω	187
Προς Κάλβο (για την Κύπρο)	188
Ένα τουρκάκι στο Κιόνελι το 1966	188
<i>Παντελής Μηχανικός:</i>	
Γράμμα	190
Πώς μίλησε ένα παιδί πριν πολλά χρόνια	191
Το βάθος του κόσμου	192
Ωδή για ένα σκοτωμένο τουρκάκι	193
Ένα τραγούδι για τον Ρυμαχό	195
Αφροδίτη	196
Ονήσιλος	197
Η σπηλιά του Κύκλωπα	198
<i>Νίκος Κρασιδιώτης:</i>	
Εικοσιπέντε χρόνων	200
Χαιρεκράτης Αντιφώντος Σαλαμίνιος	201
Μεταμέλεια	202
Γενέθλια Πόλη (III)	203
Το τραγούδι της Μαριάννας	204
Η ευγενής δέσποινα Μαρία Μανουήλ Ξηρού	205
<i>Κύπρος Χρυσάνθης:</i>	
Η Κυριακή μου	207
Η παλιά Λευκωσία	207
Χαρούμενο	208
Χωρίς ορθογραφία	209
Σχήματα φιλιών	210
Η όμορφη μέρα...	211
<i>Γιώργος Κωνσταντής:</i>	
Η θλίψη μας μέρας	213
Επίλογος	214
Το σκάφαντρο	215
Το εκκλησάκι	216
<i>Αχιλλέας Πυλιώτης:</i>	
Χτυπήματα στην πόρτα	218
Έτσι θα ζούμε (Απόσπασμα)	220

Θεόδωρος Στυλιανού:

Αν την ηχώ	222
Άμοιρο καλοκαίρι	222

Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος:

Το γράμμα και η οδός	224
----------------------	-----

Πεζογραφία**Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης:**

Ο πορτοκαλόκηπος	227
Αλλοφροσύνη	231

Κώστας Μόντης:

Ένα παλιό αυτοκίνητο	234
Κλειστές πόρτες (Απόσπασμα)	237

Θεόδωρος Μαρσέλλος:

Η βεράντα κι ο τυφλός	240
-----------------------	-----

Τάσος Στεφανίδης:

Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη) (Απόσπασμα)	246
---	-----

**Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1960-1974)
ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ****Ποίηση****Θεόδοσης Νικολάου:**

Έρωτας	253
Η εργασία του ποιητή	254
Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου	255
Έκθεση ζωγραφικής	256
Μνήμη	257
Το σαλιγκάρι	258
Το σπίτι β'	259

Ανδρέας Παστελλάς:

Ευρώπη εικοστός αιώνας	261
Άδεια θρανία	262
Ο Φρύνιχος στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1974	263

Θεοκλής Κουγιάλης:

Περί ποντικών	265
Διακοπή	266
Το ταξίδι	267
Ο Σιμεών, ο ποιητής	268

Κώστας Βασιλείου:

Ο Αισχύλος και ο Γιάννης	270
Τα επίθετα	271
Η ποίηση	272
Και πάλι η ποίηση	272
Επειδή	273

<i>Κυριάκος Χαραλαμπίδης:</i>	
Ακρόπρωρο Ιουλίου	275
Η αρχή ενός ειδυλλίου	276
Παιδί με μια φωτογραφία	278
Επιτάφιος πόλις	279
Πύρρος Δήμας	280
Της αγάπης	281
<i>Πίτσα Γαλάζη:</i>	
Σταλακτίτες II (II, IV)	283
Σηματοροί (III)	284
Αμιόχωση (XXIV)	286
<i>Μιχάλης Πασιαρδής:</i>	
Το παιδί που σκότωσαν	288
Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα	289
Λευκωσία, βράδι 15.7.74	290
Είμαστε Έλληνες	291
Εσύ δεν λες τίποτα...	292
[Φέρτε μου το παλιό δικολίν]	294
<i>Κώστας Π. Μιχαηλίδης:</i>	
Σήματα (η)	296
Αυτογνωσία (ε')	298
<i>Κυριάκος Πλησής:</i>	
Τα παιδιά	300
Αυτός που δεν πονεί	301
Η θεά	302
Επίμετρο II (Να μνημονεύονται)	303
<i>Σοφοκλής Λαζάρου:</i>	
Αυτός ο ουρανός	305
Τις λέξεις μου	306
<i>Κλαίρη Αγγελίδου:</i>	
Νοσταλγία	308
Η προσμονή	309
Αμιόχωστος	309
<i>Ανδρέας Χριστοφίδης:</i>	
Φθινόπωρο 1973 που έφερε το καλόκαιρι του 1974	311
Για τον μαθητή Δημητρίου Πέθανε 18 χρονών στις 17 του Γενάρη 1975	313
Μαθαίνοντας να ζεις με τους ηλεκτρονικούς εγκεφάλους	315
<i>Φοίβος Σταυρίδης:</i>	
Graffiti	317
Πρώτη τ' Απρίλη 1975	317
Η γριά γιαγιά μου	318
B.M.	319
Ακροτελεύτιο	319

Έλλη Παιονίδου:	
Χώμα της Κύπρου	321
Ψαροπωλείον η Κερύνεια	321
Ο Ιβάν από το Κίεβο	322
Ντίνα Κατσούρη:	
Προς αναγνώστη (1)	324
Μ' ακούς;	325
Αφροδίτη και αιωνιότητα	326
Άνθος Λυκαύγης:	
Ερπύστριες (Απόσπασμα)	328
Μαρτυρία (Απόσπασμα)	330
Πολύβιος Νικολάου:	
Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αμμόχωστο (Γ, Δ, Λ)	332
Πιο πίσω	335
Πεζογραφία	
Έβη Μελεάγρου:	
Η προτελευταία εποχή (Αποσπάσματα)	338
Αίνα Σολομωνίδου:	
Ενθάδε κείται (Αποσπάσματα)	344
Χριστάκης Γεωργίου:	
Ντάραλη (Απόσπασμα)	352
Πάνος Ιωαννίδης:	
Ο Γκρηγκόρου	357
Γιάννης Κατσούρης:	
Η μοτοσυκλέτα του Αντρέα	363
Ρήγα Κατσελλή:	
Πρόσφυγας στον τόπο μου (Αποσπάσματα)	368
Άντης Χατζηδάμος:	
Ο πεταλουδοζωγράφος	373
Ο Φσήκουας	377
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	
Κυπριακό Χρονολόγιο 1900-2010	380
Γλωσσάρι	420
Πρώτες δημοσιεύσεις-Πηγές	428
Βιβλιογραφία	437
Πίνακας προέλευσης εικονιστικού υλικού	443

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η λογοτεχνική δημιουργία του τόπου μας διδάσκεται στη Μέση Εκπαίδευση μαζί με άλλα νεοελληνικά κείμενα, στο πλαίσιο του μαθήματος των Νέων Ελληνικών. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας βασίζεται κυρίως στα βιβλία των *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* που χορηγούνται στην Κύπρο από το Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Η έκδοση μιας ξεχωριστής *Ανθολογίας Κυπριακής Λογοτεχνίας* για τις ανάγκες του μαθήματος των Νέων Ελληνικών έγινε για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1980 (1986-1990) από την Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Τότε εκδόθηκαν δύο τόμοι για το Λύκειο και, στη συνέχεια, ένας τόμος για το Γυμνάσιο. Τα βιβλία αυτά κάλυψαν με μεγάλη επιτυχία τις ανάγκες της Μέσης Εκπαίδευσης ως προς τη διδασκαλία της κυπριακής λογοτεχνίας για είκοσι και πλέον χρόνια και επανεκδίδονται έκτοτε χωρίς μεταβολές.

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού έκρινε ότι είναι απαραίτητη η αναθεώρηση των σχολικών εγχειριδίων, προκειμένου να εκσυγχρονιστούν τόσο ως προς το περιεχόμενό τους, όσο και ως προς τις προσεγγίσεις. Γι' αυτό ανέθεσε, και πάλι στην Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, τη συγκρότηση ενός νέου έργου με τίτλο *Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Στόχος είναι να ανταποκρίνεται, όσο γίνεται, στις ανάγκες των σημερινών μαθητών και εκπαιδευτικών.

Από την εργασία αυτή, που σύντομα ολοκληρώνεται, παραδίδεται σήμερα στην εκπαιδευτική κοινότητα ο τόμος για την κυπριακή λογοτεχνική παραγωγή του 20ού αιώνα. Ανθολογούνται κείμενα που καλύπτουν τη νεότερη κυπριακή ποίηση και πεζογραφία: εκτείνονται από τον δημιουργικό λυρισμό των διάδοχων του Βασίλη Μιχαηλίδη διαλεκτικών ποιητών, Δημήτρη Λιπέρη και Παύλου Λιασίδη, στους κοινωνικούς και νεοτερικούς προσανατολισμούς της λογοτεχνίας κατά το Μεσοπόλεμο και την ύστερη Αγγλοκρατία, ίσαμε τους σύγχρονους Κύπριους ποιητές και πεζογράφους της «γενιάς της Ανεξαρτησίας» και των πρώτων χρόνων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η έκδοση του τόμου αυτού των *Κειμένων Κυπριακής Λογοτεχνίας*, με φόντο τους εορτασμούς των πενήντα χρόνων της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποτελεί, πιστεύω, μια σημαντική συμβολή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και

στην ανάδειξη και την προβολή της κυπριακής λογοτεχνικής δημιουργίας της πεντηκονταετίας 1960-2010. Αυτή περιλαμβάνει πολύ αξιόλογους δημιουργούς, με σημαντικό έργο και εμβέλεια στον ελληνικό και διεθνή χώρο, όπως είναι οι Τεύκρος Ανθίας, Θεοδόσης Περίδης, Γιώργος Φιλίππου-Περίδης, Κώστας Μόντης, Παντελής Μηχανικός, Ήβη Μελεάγρου, Θεοδόσης Νικολάου, Πάνος Ιωαννίδης, Γιάννης Κατσούρης, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Μιχάλης Πασιαρδής και τόσο άλλοι.

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι η εργασία αυτή παίρνει σοβαρά υπόψη της το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος της Λογοτεχνίας αλλά και την όλη φιλοσοφία των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων, που αρχίζουν να εφαρμόζονται σταδιακά στην κυπριακή εκπαίδευση από τη σχολική χρονιά 2011-12. Όντας μια κατά το δυνατόν πλήρης ανθολόγηση της νεότερης και σύγχρονης κυπριακής λογοτεχνικής δημιουργίας, με τα σχόλια και τα κατατοπιστικά εργοβιογραφικά σημειώματα που τη συνοδεύουν, θα συμβάλει στη βελτίωση της γνωριμίας των μαθητών μας με αυτόν τον σημαντικό τομέα του πολιτισμού μας.

Εκφράζω τις ευχαριστίες και τα θερμά μου συγχαρητήρια προς τους συντελεστές του έργου *Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας*, στα πολιτιστικά ιδρύματα και στα φυσικά πρόσωπα που συνεισέφεραν πληροφοριακό και εικαστικό υλικό, όπως και στους συνεργάτες της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου. Η έκδοση αυτή, είμαι βέβαιος, θα αποτελέσει για μαθητές και εκπαιδευτικούς ένα σημαντικό εργαλείο για τη γνωριμία με τη νεότερη και τη σύγχρονη κυπριακή λογοτεχνική δημιουργία: δημιουργία η οποία στη μακρόχρονη ιστορική της διαδρομή, από τις απαρχές της ως σήμερα, έχει να επιδείξει μια πληθώρα έργων μεγάλων και καταξιωμένων ποιητών και πεζογράφων, που δίκαια καταλαμβάνουν μια σημαντική θέση στο χώρο της ευρύτερης ελληνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας λογοτεχνικής παραγωγής.

Ανδρέας Δημητρίου
Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ Β΄ ΤΟΜΟ

ΜΕΡΟΣ Α΄:

ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1914-1919)

ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1939-1945)

Ο ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης (1849-1917)

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η συντριπτική πλειονότητα του - κατά βάση αγροτικού - πληθυσμού της Κύπρου παραμένει αναλφάβητη και, χρεωμένη στους τοκογλύφους, ζει μέσα σε συνθήκες φτώχειας και εξαθλίωσης, τουλάχιστον ως τα χρόνια του Μεσοπολέμου. Η σκληρή αυτή πραγματικότητα αναμφίβολα συντελεί αρνητικά στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας και κάθε άλλο παρά συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού κλίματος για την κυκλοφορία των *Ποιημάτων* (1911) του Βασίλη Μιχαηλίδη ή, λίγο αργότερα, των ιδιόμορφων πεζών και της πρώτης σειράς διηγημάτων (1919-1921) του Νίκου Νικολαΐδη ή, ακόμη, του πρώτου τόμου των *Τζυπρωτικών Τραουδικιών* (1923) του Δημήτρη Λιπέρη, καθώς και άλλων έργων διαφόρων λογοτεχνών.

Εντούτοις, στην κυπριακή κοινωνία, πριν από το τέλος ακόμη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, μια ομάδα μορφωμένων ανθρώπων, κάτω από την επίδραση των πιο προωθημένων ιδεολογικών ρευμάτων της εποχής, διεκδικεί δυναμικά, μέσω της έκδοσης εφημερίδων και περιοδικών, την παρέμβασή της όχι μόνο στα λογοτεχνικά και πνευματικά πράγματα του τόπου, αλλά και εν γένει στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Ήδη, επίσης, από το 1919 ιδρύονται οι πρώτες συντεχνίες και το εργατικό κίνημα κάνει αισθητή την παρουσία του, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 1930 η ίδρυση των πρώτων κομμάτων θα είναι πια γεγονός. Οι νέες αυτές συνθήκες θα επηρεάσουν σαφώς και τις λογοτεχνικές αναζητήσεις των Κυπρίων, που θα προσπαθήσουν να ανταποκριθούν στις ανησυχίες των νέων καιρών.

Είναι στην ατμόσφαιρα αυτή, που θα κάνει την εμφάνισή της η γενιά των λογοτεχνών του Μεσοπολέμου με επίκεντρο αρχικά τη Λεμεσό, όπου και τυπώνει τα πρώτα της βιβλία (Γλαύκος Αλιθέρσης, Νίκος Νικολαΐδης). Οι λογοτέχνες αυτοί (όπως και οι Αντώνης Ιντιάνος, Παύλος Κριναίος, Γιάννης Λεύκης, Αιμίλιος Χουρμούζιος κ.ά.) θα συσπειρωθούν σε περιοδικά με σαφείς προοδευτικές γλωσσικές, αισθητικές και ιδεολογικές θέσεις, όπως η *Αβγή*. Χωρίς να αποτελούν σχολή, οι λογοτέχνες αυτοί φέρουν, ωστόσο, διακριτά κάποια κοινά στοιχεία. Η μαχητική προώθηση του δημοτικισμού, ο οραματισμός τους και μια πλατύτερη θεώρηση της ζωής θα δώσουν έναν καινούριο, ανθρώπινο και λυρικό τόνο στο έργο τους.

Περιοδικό *Αβγή* (Λεμεσός, 1924-1925)

Άγγελος Σικελιανός και Νίκος Νικολαΐδης.
Αθήνα, γύρω στα 1915-1919

Περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα* (Λευκωσία, 1934-1956)

Η ανανεωτική αυτή κίνηση θα χαρακτηριστεί στο εξής και από την ιδιοτυπία του γεωγραφικού πολυμερισμού της. Αν και σταδιακά, από τη δεκαετία του 1930, κέντρο της λογοτεχνικής και πνευματικής ζωής της Κύπρου θα αναδειχθεί πλέον η Λευκωσία (όπου την ίδια περίοδο θα κυκλοφορήσει το σημαντικό λογοτεχνικό περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα*), οι Κύπριοι λογοτέχνες δημιουργούν ταυτόχρονα στην Κύπρο, στην Αλεξάνδρεια, στο Κάιρο και στην Αθήνα. Ο πολυμερισμός αυτός προωθεί τους λογοτέχνες σε μια αμεσότερη επικοινωνία με τις νέες τάσεις και τους επιτρέπει να εδραιώσουν με το έργο τους έναν αξιόλογο προσανατολισμό κοινωνικής και ψυχογραφικής διερεύνησης. Παράλληλα, η γενιά των Κυπρίων λογοτεχνών του Μεσοπολέμου, με γλωσσικό όργανο την πανελλήνια κοινή, παρακολουθεί, στις καλύτερες περιπτώσεις, τα λογοτεχνικά ρεύματα του ελληνικού μητροπολιτικού κέντρου με άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις στο έργο τους από τον Κωστή Παλαμά, τον Κώστα Βάρναλη, τον Άγγελο Σικελιανό και τον Κώστα Καρυωτάκη. «Όμως το έμπειρο μάτι», όπως παρατηρεί ο κριτικός Κώστας Προυσής, «μπορεί να ξεχωρίσει το κυπριακό υπόστρωμα, τόσο στην ψυχική τους διάθεση όσο και στη μορφή».

Άλλωστε, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ο περιφερειακός και διαλεκτικός χαρακτήρας της κυπριακής λογοτεχνίας της εποχής. Ο Δημήτρης Λιπέρτης αποτελεί, από την άποψη αυτή, τον δεύτερο (μετά τον Βασίλη Μιχαηλίδη) σημαντικό σταθμό στην ανάδειξη και λογοτεχνική αξιοποίηση της κυπριακής διαλέκτου, αλλά και στην εξεικόνιση του κοινωνικού χώρου του νησιού, όπου την εποχή αυτή συγκρούονται ο παλιός με το νέο κόσμο, χωρίς ταυτόχρονα να παραγνωρίζονται οι εθνικοί πόθοι του κυπριακού ελληνισμού. Την ίδια περίοδο θα κάνει την εμφάνισή του και ο διαλεκτικός ποιητής Παύλος Λιασίδης, ο οποίος και θα καλλιεργήσει την ποίηση στο κυπριακό ιδίωμα για περισσότερο από μισό αιώνα. Όμως, ο διαλεκτικός χαρακτήρας της ποίησής του (όπου κυριαρχούν ο έντονος κοινωνικός προβληματισμός και μια διάχυτη έκφραση διαμαρτυρίας) τον διαφοροποιεί τόσο από τον Βασίλη Μιχαηλίδη, όσο και από τον Δημήτρη Λιπέρτη.

Από την άλλη, ο Γλαύκος Αλιθέρης θα είναι ο πρώτος Κύπριος ποιητής που θα παρουσιάσει αξιόλογο έργο, χρησιμοποιώντας την πανελλήνια κοινή. Επιπλέον, είναι αυτός που θα καταφέρει, παρά τις παραδοσιακές καταβολές της ποιητικής του, να εγκαταλείψει, έστω μερικώς, τα παλιά σχήματα της παράδοσης και να ακολουθήσει μια νεότερη εκφραστική. Η περίπτωση του, εντούτοις, αποτελεί εξαίρεση: η «βαριά σκιά» του Παλαμά

*Ο Στρατής Τσίρκας και ο Θοδόσης Πιερίδης
σε κεντρική οδό του Καΐρου, 1935*

θα είναι κυρίαρχη στην κυπριακή ποίηση των χρόνων αυτών και κάτω από την άμεση επίδρασή του θα κινηθούν πολλοί ποιητές, όπως οι Λεωνίδας Παυλίδης, Ξάνθος Λυσιώτης, Παύλος Κριναίος, Χριστόδουλος Γαλατόπουλος κ.ά.

Την ίδια περίοδο, μια ομάδα ποιητών προσπαθεί να μεταφυτεύσει στην Κύπρο το κλίμα της ελλαδικής γενιάς του '20, μια ατμόσφαιρα παραίτησης και φυγής, όπου τον τόνο θα δίνουν ένα αίσθημα κόπωσης, ανικανοποίητου και ανίας, η έλλειψη πίστης σε οποιαδήποτε ιδανικό ή αξία. Η νεοσυμβολιστική-νεορομαντική αυτή τάση (με εκπροσώπους ποιητές, όπως οι Δημητρός Μ. Δημητριάδης, Λευτέρης Γιαννίδης, Άντης Περνάρης κ.ά.) εμφανίζει μεγάλη διάρκεια και ιδιαίτερη ανθεκτικότητα, καθώς κάποιοι δημιουργοί ακολουθούν την ίδια γραμμή και κατά τα μεταπολεμικά χρόνια (όπως οι Πυθαγόρας Δρουσιώτης, Λώρος Φαντάζης, Γιώργος Φάνος κ.ά.).

Ο Τεύκρος Ανθίας και ο Θοδόσης Πιερίδης θα ακολουθήσουν άλλες κατευθύνσεις και με έντονο τον κοινωνικό χαρακτήρα στο έργο τους, θα γίνουν οι εισηγητές μιας αγωνιστικής, επαναστατικής ποιητικής έκφρασης, που θα εμπλουτίσει και θα ανανεώσει θεματικά και υφολογικά την κυπριακή λογοτεχνία της εποχής. Πρόκειται για ποιητές, οι οποίοι κινήθηκαν στα μεγάλα κέντρα του ελληνισμού, στην Αθήνα και την Αλεξάνδρεια, όπου οι κοινωνικές παράμετροι ευνοούσαν ένα κλίμα επιδεικτικό των νέων ιδεολογικών ρευμάτων. Επίσης, κάποια στροφή προς την καθαρή ποίηση και ασαφείς υπερρεαλιστικές ενδείξεις θα παρατηρηθούν προς το τέλος του Μεσοπολέμου. Τις νέες ανησυχίες και την ανάγκη ανανέωσης στην ποίηση θα εκφράσουν με το έργο τους ο Νίκος Βραχίμης και, πιο συγκροτημένα, ο Μάνος Κράλης.

Την ίδια περίοδο του Μεσοπολέμου, με την επιρροή των σοσιαλιστικών ιδεών αλλά και της ελληνικής (Δημοσθένης Βουτυράς) και ευρωπαϊκής (Κνουτ Χάμσουν) ρεαλιστικής πεζογραφίας, η ηθογραφική τάση, κυρίαρχη ήδη στην πεζογραφία από τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, υποχωρεί εμφανώς και αντικαθίσταται από ρεαλιστικές απεικονίσεις, με έμφαση, μάλιστα, στις αρνητικές πλευρές και καταστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας. Στα 1921, το βιβλίο του Νίκου Νικολαΐδη *Διηγήματα* (πρώτη σειρά) εστίαζε στην ανθρώπινη ζωή από μια άλλη οπτική γωνία, καθώς η διεισδυτική ψυχογραφία του συγγραφέα συνυφαινόταν με αξιολογικές-κριτικές διαθέσεις για την κοινωνική μοίρα του ανθρώπου. Με κοινωνικές προεκτάσεις και επηρεασμένο από προσωπικά του βιώματα θα είναι και το

*Ο ποιητής Παντελής Μηχανικός, ο ζωγράφος
Χριστόφορος Σάββα (δεξιά) και ο Ανδρέας
Γαγκόπουλος. Λάρνακα, δεκαετία 1950*

Περιοδικό *Νέα Εστία*. Αφιέρωμα "Η Κύπρος και οι ελεύθεροι άνθρωποι". Αθήνα, 1954

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* (Λευκωσία, 1960-1972)

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* (Λευκωσία, 1960 ως σήμερα)

πεζογραφικό έργο του Λουκή Ακρίτα. Ανάλογη θα είναι η ματιά, η προβληματική και το αισθητικό κλίμα της πεζογραφικής παραγωγής και άλλων συγγραφέων της περιόδου, όπως των Μελή Νικολαΐδη, Γιάννη Σταυρινού - Οικονομίδη, Μαρίας Ρουσισιά κ.ά. Εξαίρεση αποτελεί το πεζογραφικό έργο του Νίκου Βραχίμη, ο οποίος, ιδιαίτερα στη νουβέλα του *Ο Άγνωστος* (1944), θα κάνει χρήση του εσωτερικού μονολόγου, εισάγοντας καινούτροπες εκφραστικές στην κυπριακή πεζογραφία και σπάζοντας την παραδοσιακή φόρμα της αφήγησης.

ΜΕΡΟΣ Β΄:

Η ΥΣΤΕΡΗ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ (1945-1960)

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η κυπριακή ποίηση με τον Νίκο Βραχίμη και, κυρίως, με τον Μάνο Κράλη θα αναζητήσει διαφορετικούς εκφραστικούς τρόπους από αυτούς που είχαν ακολουθήσει μέχρι τότε οι Κύπριοι ποιητές. Η καινοτομία, ωστόσο, που φέρουν στην ποίηση οι δημιουργοί αυτοί θα αποκρυσταλλωθεί στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (και αμέσως μετά), πρωτίστως στην ποίηση του Μ. Κράλη.

Εντούτοις, η ουσιαστική ανανέωση στην κυπριακή ποίηση θα έρθει μεταπολεμικά με το έργο του Κώστα Μόντη. Η ιδιότητα ποιητική του έκφραση, όπου συναιρούνται στοιχεία από τη γόνιμη επαφή με το έργο του Κ.Γ. Καρυωτάκη και του Κ.Π. Καβάφη, βρίσκει την αρτίωσή της με τρεις συλλογές δημοσιευμένες σε μια κρίσιμη πενταετία (1958-1962) για την ιστορία της Κύπρου (*Στιγμές*, *Συμπλήρωμα των Στιγμών* και *Ποίηση του Κώστα Μόντη*). Οι συλλογές αυτές φανερώνουν εναργέστερα τη διαφοροποιημένη μορφή ποιητικής έκφρασης του Κ. Μόντη, αλλά και προαναγγέλλουν τα έργα της ακμής του (*Γράμμα στη Μητέρα κι άλλοι στίχοι* [1965] και *Δεύτερο γράμμα στη Μητέρα* [1972]). Η ανανέωση αυτή θα γίνει εφικτή μέσω και του γόνιμου διαλόγου του με την ποιητική παράδοση της Κύπρου, αλλά και με την ποιητική ελλαδικών και ευρωπαϊών ομοτέχνων του.

Φυσικά, μέσα στις διαφοροποιημένες συνθήκες που δημιούργησαν οι μεταπολεμικές προσδοκίες και η κορύφωση του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959) η ποίηση και η πεζογραφία αναπόφευκτα κινήθηκαν στο πλαίσιο μιας «βιωμένης ιστορίας» με τη συνακόλουθη δραματική της ένταση. Το ποιητικό έργο του Κ. Μόντη εκφράζει με ευρηματικότητα τη σύγχρονή του κυπριακή αγωνία, ενώ ο Παντελής Μηχανικός τονίζει πιο άμεσα τις απογοητεύσεις μιας ολόκληρης γενιάς, καθώς από τις ρωγμές

Ο Γιώργος Φ. Περίδης στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου, 1960

Περιοδικό *Νέα Εποχή* (Λευκωσία, 1959 ώς σήμερα)

Οι καθηγητές του Α' Γυμνασίου Αρρένων Αμμοχώστου, 1961. Μεταξύ άλλων οι Κυρ. Χατζιωάννου, Παν. Σέργης, Θ. Νικολάου, Χριστόφ. Μηλιώνης

ενός κόσμου σκληρού προβάλλει διαρκώς η πικρή αίσθηση της διάψευσης. Παράλληλα, ο Γιώργος Φιλίππου Περίδης στο πεζογραφικό του έργο θα δώσει με ενάργεια την εικόνα της κυπριακής κοινωνίας των τελευταίων χρόνων της Αγγλοκρατίας και των πρώτων δεκαετιών της Ανεξαρτησίας.

Την περίοδο αυτή θα κάνουν την εμφάνισή τους και άλλοι αξιόλογοι ποιητές και πεζογράφοι (Νίκος Κρανιδιώτης, Κύπρος Χρυσάνθης, Γιώργος Κωνστάντης, Αχιλλέας Πυλιώτης, Θεόδωρος Μαρσέλλος κ.ά.). Καθένας τους θα αποδώσει, σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του, τις ιδεολογικές και αισθητικές του προτιμήσεις, τον αγωνιστικό και ηρωικό παλμό μιας εποχής τόσο έντονης, σύνθετης και πλούσιας. Από την άλλη, η προσαρμογή στη νέα κατάσταση πραγμάτων που θα σημάνουν το τέλος της αποικιοκρατίας και η γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα συντελεστεί με βραδείς ρυθμούς και θα αποδειχθεί συχνά οδυνηρή.

ΜΕΡΟΣ Γ':

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Οι προοπτικές που διανοίγονταν με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας δημιουργούν ένα κλίμα ευφορίας, που σύντομα όμως θα το διαδεχτεί ένα κλίμα σύγχυσης, ενώ η εύθραυστη πορεία που θα ακολουθήσει το Κυπριακό και οι συνακόλουθες αμφιβολίες από τη διαρκή εκκρεμότητα του προβλήματος θα προσδώσουν μια ιδιότυπη ιστορικότητα στο έργο των περισσότερων λογοτεχνών. Την ίδια εποχή, άλλωστε, η κυπριακή κοινωνία θα αναπροσανατολιστεί σε μια καινούρια κλίμακα αξιών.

Την αιμόσυρα αυτή, μέσα στην οποία κινήθηκαν οι λογοτέχνες της λεγόμενης «Πρώτης Γενιάς της Κυπριακής Δημοκρατίας ή Γενιάς της Ανεξαρτησίας» (Ανδρέας Παστελλάς, Θεοκλής Κουγιάλης, Κώστας Βασιλείου, Κυριάκος Χαρχαλαμπίδης, Πίτσα Γαλάζη, Μιχάλης Παισιαρδής, Φοίβος Σταυρίδης κ.ά.) δίνει η μαρτυρία ενός εκπροσώπου της, του ποιητή Ανδρέα Χριστοφίδη, σε μια χρονική στιγμή (1968) που η γενιά αυτή έχει ήδη κάνει αισθητή την παρουσία της και το έργο της βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη: «Η μετάβαση

από την ψυχολογική βεβαιότητα των χρόνων της επανάστασης [...] στην ψυχολογική διάσπαση και σύγχυση των μετά το '60 ετών

Περιοδικό *Ο Κύκλος* (Λάρνακα, 1980-1986)

Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος στην εκδήλωση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, 16.5.1989

επισφραγίζει - κι αυτό έχει σημασία για τη λογοτεχνία μας - την παρουσία, θετική και υπολογίσιμη, των λογοτεχνών μας κι επιβεβαιώνει τις εύθραυστες ελπίδες που είχαν δειλά διατυπωθεί μετά τον αγώνα για την εμφάνιση νέων δυνάμεων στη λογοτεχνική σκηνή του τόπου».

Η ποιητική άνοιξη της δεκαετίας του 1960 θα δώσει, τελικά, μια λογοτεχνία με γερή κράση και περιεχόμενο, όπου οι νεότεριές κατακτήσεις των προηγούμενων δημιουργών μέσα και έξω από τον κυπριακό χώρο θα αφομοιωθούν γόνιμα και δημιουργικά, προκειμένου να διαμορφώσουν μια ποιητική γλώσσα κατάλληλη να εκφράσει καλειδοσκοπικά μια αντιφατική και ανήσυχη εποχή. Την ίδια περίοδο, θα κάνουν αισθητή την παρουσία τους και πεζογράφοι (Ηβη Μελεάγρου, Λίνα Σολομωνίδου κ.ά.), που θα δοκιμαστούν πιο συστηματικά και στο απαιτητικό είδος του μυθιστορήματος, θέλοντας να δώσουν, έτσι, νέους προσανατολισμούς στην κυπριακή πεζογραφία, όπου βέβαια είναι εμφανής κι εδώ η άμεση σχέση λογοτεχνίας και ιστορίας.

Όπως είναι επόμενο, το δράμα της τουρκικής εισβολής του 1974 με τις τραγικές συνέπειές της σε όλα τα επίπεδα της ζωής του νησιού θα σφραγίσει το έργο και των δημιουργών της γενιάς αυτής. Αναπόφευκτα, ένας πικρός και οργισμένος, άλλοτε ειρωνικός και σαρκαστικός, τόνος θα κυριαρχήσει στο έργο τους, μετατρέποντας τη λογοτεχνία σε (πολιτική) πράξη διαμαρτυρίας και καταδίκης συμπεριφορών και νοοτροπιών, που ευθύνονται για την κυπριακή τραγωδία, αλλά και για τα ποικίλα αδιέξοδα του παρόντος. Το παράδειγμα των δημιουργών αυτών θα ακολουθήσουν και νεότεροι λογοτέχνες, οι οποίοι πλέον θα έχουν μια σημαντική παράδοση ως υπόβαθρο και κληρονομιά για τις δικές τους δοκιμές και κατακτήσεις, τόσο στο χώρο της ποίησης, όσο και της πεζογραφίας.

Ποιητική βραδιά Φεστιβάλ Δήμου Λευκωσίας, 1.7.1977.
Από αριστερά: Μ. Πασιαρδής, Γ. Γεφτουσένκο, Μ. Αναγνωστάκης, Α. Λυκαύγης, Θ. Κουγιάλης, Ν. Βρεπτάκος, Κ. Μόντης, Κ. Χαλαραπίδης, Μ. Κράλης

Η Λεμεσός στον Μεσοπόλεμο. Φωτογραφία Ιωάννη Π. Φώσκολου, 1922

**ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ
Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1914 - 1919)
ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ
Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1939 - 1945)**

Ο λυρικός ρεαλισμός της διαλέκτου

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, *Ο γάμος*, λάδι

Άγρια γειά φούχλα χώρον τὰ μετώ
Μια γειά γουιή μου ἐν λυράροφίτου
Έντάν γειά βόλες... Έσ ο'όμμοσπονά.

Στ. Βισέπης

Έπαρε λήην πομονήν δεμώρε
Γόλαι κόνεφεν πόν ο βαιρής
Πόζιν, θάρρος
Πο' να πεθανή ο χαρος!..
Παύλος Λιαίδης

Δημήτρης Λιπέρτης

Πρόκειται για τον ποιητή με τη σημαντικότερη μετά τον Βασίλη Μιχαηλίδη συμβολή στην ανάπλαση και ανάδειξη της κυπριακής διαλέκτου. Ωστόσο, οι διαφορές ανάμεσά τους είναι ουσιαστικές: η εποχή του Μιχαηλίδη, ο οποίος έμπαινε στον ποιητικό στίβο με τις εμπειρίες της φθίνουσας Τουρκοκρατίας, είναι πολύ μακριά για τον Λιπέρτη και δεν είναι στα μέτρα του η επική-ηρωική διάσταση του αλυτρωτισμού. Συντηρείται, βέβαια, ένας πατριωτικός τόνος, με διαφορετικό όμως πνεύμα, προσγειωμένος περισσότερο στα μέτρα της εποχής.

- * Την Μανούλλαν μας: (εν.) την Ελλάδα
- * βασταερός: γερός, ανθεκτικός, υγιής
- * λαμπρόν, το: φωτιά, ισχυρός πόθος
- * σι(γ)ούσιν: ψυχάζουν
- * συμπούρκασμα/συμπούρκισμα, το: υποδαύλιση, υποθάλαψη
- * τζι αν τους έχουν προς καλού: ακόμα κι αν (οι ξένοι) τους συμπεριφέρονται καλά
- * αντικόβκω: προβάλω αντίσταση, ανακαπίζω
- * φυσικόν, το: φυσική κατάσταση ή ιδιότητα
- * αβούλετος/αβόλετος: αδύνατος

Καρτερούμεν μέραν νύχταν

Καρτερούμεν μέραν νύχταν να φυσήσ' ένας αέρας
 'στουν τον τόπον πόν' καμένος τζι εν θωρεί ποττέ δροούϊαν,
 για να φέξει καρτερούμεν το φως τζείνης της ημέρας
 ποννά φέρει στον καθέναν τζαι χαράν τζαι ποσπαούϊαν.
 Την Μανούλλαν* μας για πάντα μιτσίοι μιάλοι καρτερούμεν
 για να μας σφιχταγκαλιάσει τζαι να νεκραναστηθούμεν.

Η ζωή μας εν' για τζείνην τζαι ζωή μας τζείνη εν
 τζαι πως τρώμεν δίχα τζείνης τζι είμαστιν βασταερόι*
 εν γιατι με τ' όνομάν της είμαστιν ποσκολισμένοι
 πον το βιάλλουν που τον νουν μας μήτε χρόνια, με τζαροί·
 ξυπνητοί τζαι τζοιμοσμένοι εν' για τζείνην η καρδιά μας
 που διπλοφακκά για νά 'ρτει τζαι να μείνει δα κοντά μας.

Τα λαμπρά* μας ούλλον τζι άφτουν τζι οι καμοί μας εν σιούσιν*,
 εν' συμποούρκισμαν* φουρτούνας των τζυμμάτων του γιாலού
 έτσ' οι λαζ εν' που παθθαίννουν όντας ξένοι τζυβερονούσιν·
 έχουν μέσα τους φουρτούναν τζι αν τους έχουν προς καλού
 τζι όσον τούτοι τζι αν κραδκιούνται που την Μάναν χωρισμένοι,
 η αγάπη τους περίτου γίνεται δρακοντεμένη.

Πκοιος αντέκοψεν* ποττέ του τον αέραν για το τζύμμαν
 τζι έκαμέν το για ν' αλλάξει φυσικόν τζαι να σταθεί;
 Ομπροστά στον Πλάστην ούλλοι εν είμαστιν παρά φτύμμαν,
 εν' αβόλετον* ο νόμος ο δικός του να χαθεί
 τζαι για τούτον μιτσίοι μιάλοι για την Μάναν λαχταρούσιν
 εν' η γέννα, εν' το γάλα, εν' τα χνώτα που τραβούσιν.

Είντα γάλαν ήταν τότες τζείντο γάλαν που βυζάσαν
 ας αμπλέψουν να το δούσιν· είμαστιν ούλλοι εμείς.
 Αν περνούσιν μαύρα χρόνια σγοιαν τζαι τζείνα που περάσαν
 'πό μας ένας έντζε βκαίννει που την στράταν της τιμής
 μήτ' επλάστηκεν ποττέ του, τζι αν πλαστεί τζι ανοίξει στόμαν,
 νεκρόν εννά τον ξεράσει τζαι του τάφου του το χώμαν.

Εκτός, άλλωστε, από τους εθνικούς πόθους των Κυπρίων, η ποίησή του, καταγράφει λεπτομέρειες της καθημερινότητας με το μάτι ενός φιλήσυχου αστού. Σκιαγραφεί με συνέπεια την εικόνα της αγροτικής και συντηρητικής κυπριακής κοινωνίας των χρόνων 1918-1936. Εκφράζει τη λαϊκή θυμοσοφία και την ηθική που απορρέει από αυτή.

Η φτώχεια

Φτώδεια, που κάμνεις τόσους λας* να πκιάννουσιν καλάθιν, να καρτερούν ποτζεί ποδά έναν βούγκκον ψουμίν, φτώδεια, που η χαρά ποττέ κοντά σου εν εστάθην τζι όσοι σε δούσιν, κλώθουσιν τζαι βρίσκουν αφορμίν να μεν σε δ'αιρετήσουσιν, με να σου κοντοφτάσουν, φτώδεια, πον έχουσιν καρτκιάν να σου χαμογελάσουν.

Φτώδεια, που νιάτα κοκκαλιές τζαι που τα μαραντζιάζεις τζαι πον τ' αφήνεις να χαρούν μήτε μιαν σταλαμίν, που φρευκατίζεις τζαι πολλούς τζαι που καταρημάζεις τζαι που την πείναν καταλυείς τ' άχαρόν τους κορμίν, που τους βωβώνεις τζι εν μπορούν τα θέλουσιν να πούσιν, πον τους αφήνεις να καμμούν* μήτε να τζομηθούσιν.

Φτώδεια, που 'σαι πάντα οδύφτη τζαι παραπονημένη τζαι που σε τρώ' η μισταρκά τζι η βαρετή δουλειά, που παροπατείς με το κοντζιόν* τζαι βαρυκαρτισμένη, γιατί εν εδοτζίμασες με χάδιν, με φιλιά, φτώδεια, τζι αν τρων τὸ δίτζιόν σου οι λας οι παραπάνω, ποττέ μεν απορπίζεσαι τζι εδ'ει Θεόν που πάνω.

Εσούνη κάμνεις την τιμήν περίτου τιμημένην, τήν αθθρωπκιάν ψηλόττερα ακόμα να σταθεί τζι αν σ' έχουσιν ποριψμιάν τζαι τσαλαπατημένην τζι εν πλάσκεται μήτε ψυσή για να σε λυπηθη, τούτα ούλλα τα κάστια* πόν το μαρτύριόν σου σηκώννουν σε τζαι βγάλλουν σε ψηλα πόν ο Θεός σου.

* λας: οι άνθρωποι, ο λαός

* κοκκαλιώ - κοκκαλιζώ: τραγανίζω (εδώ μεταφορικά)

* καταλύω - καταλυώ - καταλυώ: αφανίζω, καταστρέφω

* καμμώ: κλείνω τα μάτια, κοιμούμαι

* κοντζιόν, το: γογγυσμός

* μισταρκά η: η έμμισθη εργασία

* πλάσκομαι: βρίσκομαι, συναντώμαι

* κάστιον, το: βάσανο, τιμωρία

Αδαμάντιος Διαμαντίς, *Ο κόσμος της Κύπρου*, λεπτομέρεια, 1967-1972

Ο φαειρός ή σκαπτικός τόνος, οι παραινετικοί και γνωμικοί σίχοι, κυρίως όμως η ερωτική ηδυπάθεια και πληθωρικότητα, συχνά με εκφραστική τόλμη που εκπλήσσει για τον δυναμισμό και τη λιτότητά της, είναι βασικά χαρακτηριστικά του έργου του.

Χριστόδουλος Πάφιος, *Ερωτευμένος*, λάδι

- * **βούττημαν ήλιου**, το: ηλιοβασιλέμα
- * **άρκον**: αύριο, (εδώ) στο μέλλον
- * **καταχνώνω**: κατακρίνω
- * **μάσπ - μάχι, π**: μνησικακία, έχθρα, μίσος
- * **πάρουμου**: τουλάχιστον
- * **σιγράζει/συγράζει/σιρκάζει**: βραδιάζει, σουρουπώνει, δροσίζει
- * **ξιφαράζω/ξηφαρίζω/ξηφαράζω**: τρομάζω
- * **μπότης - πότης, ο**: μικρή πλήλνη υδρία/ δοχείο χωρητικότητας μιας περίπου οκάς
- * **νάκκον/νακκουρίν**: λίγο

Βούττημαν ήλιου *

Άρκον* ποννά με παίρουνσιν οι τέσσερις τζι^ϛεμέναν
 μες τζι^ϛείν την ανακατωδιάν,
 έλα τζι^ϛαι 'σου στην Εκκλησιάν
 μεν αντραπείς κανέναν.

Αγάπουν σε έξω ψυ^ϛής τζι^ϛ εννά σε καταχνώσουν*,
 αν είσαι κόρη σπλαχνιτζή
 μεν περαρκήσεις, έρκου τζι^ϛει,
 πριχού να με λουγκώσουν.

Τους ζωντανούς έν' πο 'χουσιν μάσπην* τζι^ϛ εν τους χωνεύκουν,
 τους πεθαμμένους συγχωρούν
 έν' φούχτα χώμαν τζι^ϛ εν μπορούν,
 κόρη, να τους παιδεύκουν.

Ππέφτει τους πκιον μακάριση τζι^ϛαι ψυσικόν διούσιν,
 γιατί που τον ψεματινόν
 πηάννουν στον αληθινόν
 κόσμον, τζι^ϛ εννά κριθούσιν.

Αν μεν μου κάμουν κόλλυφα στες τρεις, με σαραντάριν
 μήτε στον χρόνον λουτουρκάν,
 πάρουμου* για παρηορκάν
 κάμε μου τούντην χάριην.

Βούττημαν ήλυου τζι^ϛ ύστερις, τέλεια ποννά συγράσει*
 τζι^ϛαι πόνν' αδκειάσουν τα στενά
 πον έδει πλάσιμαν να περνά
 για να σε ξηφαράσει*,

έλα τζι^ϛαι 'σου στο μνήμαν μου τζι^ϛαι μες στον μπότην* άψε
 αϊταφίτικον τζερίν,
 κάπνισε, κόρη, νακκουρίν*,
 νομάτισ' με τζι^ϛαι κλάψε.

Θωρώ σε τζι ούλλον έναν αρωτώ

Στα θέματα και τη στιχουργική του επιμένει να κινείται στο πλαίσιο της παραδοσιακής ποίησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνει για τον ρυθμό, την ομοιοκαταληξία και τη μουσικότητα.

Θωρώ σε τζι ούλλον έναν αρωτώ
είντα λοής η ομορκιά σου ένι,
δέρνω τον νουν μου, χάσσω*, πελλετώ*
τζι οι κόποι μου, του κάκου, παν χαμένοι.

Μέλλιμον* είσαι όρομαν, δροσιά,
γιά μυρωδικιά των φκυόρων είσαι; πε μου,
μεν τζι είσαι τάχατες Θεάς οσσίās
Σαστίζω, πον εσάσπισα ποττέ μου.

Ό,τι 'ν' τζι αν είσαι πε μου, να χαρείς,
γιάτί λλιοψυχούν όσοι σου μπλάζουν*,
βαστά σε η καρτιά σου να θωρείς
μιάλους μιτσίους για σεν ν' αναστενάζουν;

Νεράδ' αν είσαι τόπου κανενού,
φανερώσ' μου το πκίόν να μεν σε λάμνω*,
αντζέλισσα αν είσαι τ' ουρανού,
να μάθω τζαι να ξέρω είναι κάμνω.

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, *Αρετούσα και Ερωτόκριτος*, λάδι, 1950

* χάσσω/ χάσκω: μένω με το στόμα ανοικτό, χαζεύω

* πελλετώ: παρατηρώ, κοιτάζω, περιεργάζομαι με προσοχή

* μέλλιμον: άραγε

* (ε)μπλάζω: συναντώ, βρίσκω κάποιον ή κάτι στο δρόμο μου

* λάμνω: (εδώ) ενοχλώ

Στην ομορκιάν της

Τόμου* φανείς, λαμποκοπά ο τόπος,
 σπαγιάζονται* τζι οι λας που σε θωρούν,
 που τους αντζέλους έφυες αλώπως,
 τζαι κλαίουν, το στραφείν σου καρτερούν.

Κάθε σου κλώσμαν*, γέλιον τζι αμμαδγκιά σου
 ανοίει στράτες πό 'χουσιν κρεμμούς,
 παράδεισος έν' η κορμισταϊγιά σου,
 μιμά συμπουρκά* τζαι πόνους τζαι καμιούς.

Ο Πλάστης έβαλεν τα δυνατά του
 τζι έκαμέν σε με τόσην μαστορκιάν
 τζι αν σ' άφηκεν να φύεις που κοντά του,
 έν' που το σκέφτηκεν στην υστερκιάν.

Τζι είπεν: στον κάτω κόσμοιον ας την πέψω,
 για να ξηνογιάσω πκιον, να ποσπαστώ,
 μέμπα τζαι ξηστραπίσω τζαι μπερτέψω
 τζι εγιώ, σγοιαν τους αθθρώπους, κολαστώ.

Τζαι πόφοα* τζι εμείς εννά του πούμεν:
 τους νόμους του για τέθκοιαν ομορκιάν
 πως εν νέν' βολετόν να τους κρατούμεν,
 γιατ' έχουμεν τζαι γαίμαν τζαι καρκιάν.

Αδαμάντιος Διαμαντής, *Το κίτρινο μαντίλι*, λάδι, 1942

* τόμου: μόλις

* σπαγιάζουμαι: μένω έκπληκτος

* κλώσμαν, το: λύγισμα

* συμπουρκά: υποδαυλιζώ

* πόφοα: άφοβα

Γεώργιος Πολ. Γεωργίου, Η Παναγία του Λιοπετρίου, λάδι, 1952

Τ' αμμάδκια της

Τ' αμμάδκια σου τζι η θάλασσα εν έχουν διαφοράν
τζι όπκοιος τα δει τζειμέσα τζει πάει να ταξιδέψει,
ταξίδιν πον το έκαμεν καμμιάν άλλην φοράν,
γιατί μέσ στην παράδεισον ορπίζει να κονέψει*.

Ήμμα τόμου μεσοπέλαα χαλάσει ο τζαιρός
πόν' να δικλήσεις* να τον δεις τζαι να τα πελλετήσει*,
εννά του μείνει του φτωχού ορμός* ποττέ γερός,
πον έδει ξέριη* πκιον να δει τζι ορπίδαν ν' αρμενίσει!

Εννά τριχομαλιάζετα*, να κλαίει μανιχός* του
για το ταξίδιν πο' 'καμεν τζι εστάθην ο χαμός του.
Τζι εγιώ ο κακομάζαλος που χάδ'ω τζαι θωρώ τα
τζαι λαμπασμένος* ύστερις τζαι λαωμένος* πρώτα.

Το φιλίν σου

Αν ήτουν βολετόν για να ξηχάσω
πως είμαι ζωντανός τζαι παρπατώ,
τον Πλάστην μου να τον παραμερκάσω
που πάντα μου ποκούμπιν τον κρατώ*,
τότες ξηχάννω τζείνον το φιλίν σου.
Αμμά τζαι φούχτα χώμαν να γινώ
μιαν τζι η ψυσή μου έν' τωρά μαζίν σου
εννά 'ν' τζαι τότες... Εν* σ' αλλησιμονώ.

- * **κονεύ(κ)ω**: διαμένω, καταλύω
- * **δικλώ/δικλίζω**: βλέπω, παρατηρώ, εξετάζω
- * **ορμός/ορμός, ο**: κλειδώση οστών, άρθρωση
- * **ξέριη, η**: ξηρά, ύψαλος
- * **τριχομαλιάζω/τριχομαλιζώ/τριχομαλλώ**: μαδών τις τρίκες του κεφαλιού τραβώντας τις
- * **μανιχός**: μοναχός
- * **(α)λαμπάζω/λαμπάσσω**: παραφρονώ, τρελαίνομαι
- * **λαώννω-ομαι**: τρελαίνομαι

Δ. Λιπέρτης

Ο **Δημήτρης Λιπέρτης** (Λάρνακα, 1866 - Λευκωσία, 1937) σπούδασε γαλλικά και αγγλικά στο Αμερικανικό Κολλέγιο της Βηρυτού (1880-1884) και με την επιστροφή του στην Κύπρο υπηρέτησε για κάποια χρόνια ως κυβερνητικός υπάλληλος σε διάφορες θέσεις. Προσπάθησε να ολοκληρώσει πανεπιστημιακές σπουδές στην Ιταλία και την Ελλάδα, χωρίς, όμως, επιτυχία λόγω οικονομικών δυσχερειών. Στη συνέχεια εργάστηκε ως καθηγητής γαλλικών στην Αγγλική Σχολή Λευκωσίας, σχεδόν ως τον θάνατό του.

Οι δύο πρώτες του συλλογές (*Χαλαρωμένη Λύρα*, 1891* *Στόνοι*, 1899), όπου η καθαρεύουσα εναλλάσσεται με τη δημοτική, είναι σαφώς επηρεασμένες από το κλίμα του ύστερου ελληνικού ρομαντισμού του 19ου αιώνα, γι' αυτό και είναι κυρίαρχος ένας τόνος μελαγχολίας και απαισιοδοξίας. Σε ώριμη ηλικία, γύρω στα 1918, ο Λιπέρτης θα κάνει τη στροφή του προς την κυπριακή διάλεκτο. Στην αλλαγή αυτή συνέβαλαν τόσο η καταξίωση της δημόδους παράδοσης και γλώσσας (που υποστηρίχτηκε στη θεωρία και στην πράξη από τον Κ. Παλαμά και τη γενιά του 1880), όσο και η επίδραση της ποιητικής κατάθεσης του Β. Μιχαηλίδη (με τη συγκεντρωτική έκδοση των *Ποιημάτων* του το 1911), μια σχέση που χρονολογείται, ωστόσο, από παλαιότερα, αν λάβουμε υπόψη τους τίτλους των πρώτων τους συλλογών: *Ασθενής λύρα* (1882) του Β. Μιχαηλίδη και *Χαλαρωμένη λύρα* (1891) του Δ. Λιπέρτη. Έτσι, στα 1923 ο Λιπέρτης θα δημοσιεύσει τον πρώτο τόμο των ποιημάτων του με τον τίτλο *Τζιυπριώτικα τραούδκια*, για να ακολουθήσουν άλλοι τρεις (1930, 1934 και 1937), με τον δεύτερο τόμο να προλογίζεται

μάλιστα από τον Κ. Παλαμά. Η αποκάθαρση και ανύψωση της κυπριακής διαλέκτου σε γλώσσα ικανή να εκφράσει λεπτές ποιητικές αποχρώσεις με λυρική δροσερότητα, καθώς και η δημιουργική αξιοποίηση και ο εμπλουτισμός της ποιητικής παράδοσης του νησιού καθιστούν αναμφίβολα σημαντική τη συμβολή του Δ. Λιπέρτη στη νεότερη κυπριακή ποίηση, πράγμα που αποδεικνύεται και από την επίδραση που άσκησε το έργο του σε μεταγενέστερους ποιητές (Π. Λιασίδης, Κ. Μόντης κ.ά.).

Εο Γιζιό σου.

*Ἄρ ἔλλου ἔγχεϊν ἡὲ τὰ ζυκίτω
 Πῆν εἶποι ζυκίτω ἡὲ ἄρκατ
 Τὸν Πυθολομῶν τὰ τὸν ἀμπερμενῶν
 Πῶν ἰσάνλα μου ἰσουλῶν τὸν κρῶν
 Τὸ ἔλες ζυκίτω ἡὲ τὸν ἰσουλῶν
 Ἄρκα ἡὲ ἰσουλῶν ἡὲ τὸν ἰσουλῶν
 Μὰ ἡὲ ἰσουλῶν ἡὲ τὸν ἰσουλῶν
 Ἔλεν ἡὲ ἰσουλῶν... ἔο ἰσουλῶν.*

Παύλος Λιασίδης

Το αίτημα για κοινωνική ισότητα, δικαιοσύνη και εθνική αποκατάσταση κυριαρχεί στην ποίησή του μαζί με την πίστη στην έλευση ενός καλύτερου κόσμου, απελευθερωμένου από την άγνοια, τις προλήψεις και τα ποικίλα δεσμά του παρελθόντος. Η στράτευση στα ιδανικά αυτά δεν στερεί από τα ποιήματά του τον πηγαίο και άδολο λυρισμό, ενώ η τεχνική επεξεργασία του λαϊκού στίχου ακολουθεί, όπως και ο ίδιος ο ποιητής παραδέχεται, τα διδάγματα των μεγάλων διαλεκτικών ποιητών της Κύπρου, Βασίλη Μιχαηλίδη και Δημήτρη Λιπέρτη.

* **τόπος:** καθόλου

* **θέμα:** και μάλιστα

Είμαστιν γέννημαν του φου

Εν την ι-ξέρουμεν εμείς την νύχταν μάναν μας,
με που το ψέμαν καρτερούμεν σωτηρίαν,
είμαστιν γέννημαν του φου τζάι της Ανάστασης
τζάι για να γράψουμεν τζινούρκαν ιστορίαν!

Εις την θεάν την τύχην τ'όιτος* εν πιστεύκουμεν
τζάι ασ έδει 'κόμα που φιλούν το πρόσωπόν της.
Ένε των πούτρων ομορξιά, πογιών κοτδίνισμαν,
λείπει το χάρισμαν, νάν' κάλλος φυσικόν της!

Ένι τζάι η κόρη της Αλήθκειας που γεννήδ'ος της,
'μμά 'ν' αντζελόμορφη!... τζάι αγέραστη στα γρόγια!
θέμα* χαρίζει φως τζάι ζήσην εις τους φίλους της
τζάι όι στραβάραν, φτώδ'εγαν, πείναν τζάι κανόνια...

Τηλέμαχος Κάνθος, Ξυλουργοί στο καλούπι, λάδι, 1968

Ερωτικά παραποινιάρικα Κακοτυϊόν

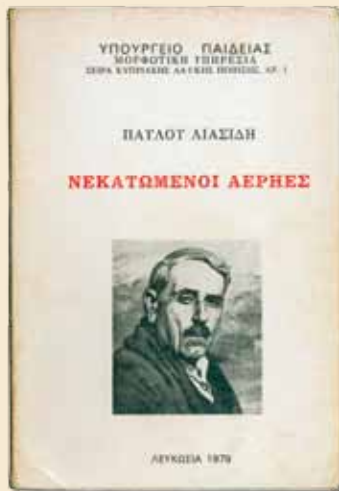
Ήτουν Απρίλλης μήνας τότες που σ' αγάπησα,
μέρ' ασυννέφκαστη τζαι τα δεντρ' αθθισμένα!
αχ! τζι η ζωή μας τότες έμοιαζεν αντζέλισσα,
γλήρορα όμως εγινήκαν περασιμένα!

Πρώμα τζι έτσ' άξυππα εθιόνισεν ο Μάρτης μας
τζαι των χαρών μας τα πουλιά, τα καημένα,
που 'ρταν τζαι χτίσασιν φουλές μες στα ποκλώνγα μας,
εξηψυθήσαν με τα φύλλα, μαρκωμένα*!

Χριστόφορος Σάββα, *Χωριστοπούλα με πανέρι, λάδι, περίπου 1954*

* **μαρκωμένος:** παγωμένος από το τσουκτερό κρύο

Οι αθάνατοι

Έπρεπεν πάντ' αθάνατοι να μείνετε στην Τζύπρον μας
 εσείς οι δγκο πρωτόμαστροι, Βασίλη τζαι Λιπέρτη*,
 που ντύσετε τους στίχους σας πάνω στην χωρκατόγλωσσαν
 τζι εμείς να σας κλουθήσουμεν, όι του όποιος έρτει.

Γιατί τωρά που λείψετε, πολλοί επήραν πάνω τους,
 μάχουνται να χαλάσουσιν τους πασιγοθεμελγούς* σας,
 που ξένους να 'ν' οι μόλες* τους, ζαπούνηες* να κάμνουσιν,
 όι να 'ν' τ'όμμεντένιοι, παϊγιοί γοιον τους δικούς σας.

Όμως, ότι τζι αν κάμουσιν, εσάς πάλ' εν σας ρίβκουσιν,
 έν' μάρτυρες τ' αγάλματα οι λας που σας εκάμαν.
 Θέλοντας τζαι μη θέλοντας εννά σας συναφέρνουσιν,
 να νόθουν την ξηχάσκιαση* τζαι να τους φέρονει κλάμαν.

* Βασίλη τζαι Λιπέρτη: αναφέρεται στους κύριους
 διαλεκτικούς ποιητές Βασίλη Μικαηλίδη (1849-1917)
 και Δημήτρη Λιπέρτη (1866-1937).

* πασιγοθεμελγός, ο: γερό, στέρεο θεμέλιο

* μόλα, η: πρότυπο

* ζαπούνης: αδύνατος, καχεκτικός

* ξηχάσκιαση, η: ντροπή

Βαρώσιν

Κρίμας τα τόσα κάλλη σου τζῆ εμαυρογενημάσαν
νεκατῶασμένοι* Μάρτηες πῆον πάνω σου ελουρκάσαν*.

Πού έν' τα πορτοκάλλια σου, γοιον λίρες που κρεμμούνταν
τζῆ εκοτῶινολοούσασιν οι κόφιννοι πο' ρκούνταν;

Σήμμερον εν θωρείς ψυσήν, καλάθιν να γεμώσει
μήτε Τουρκούν με Γρισκιανήν. Πότ' εννά ξεμερώσει;

Αμμόχωστος: Άποψη της περικλειστής κατεχόμενης πόλης

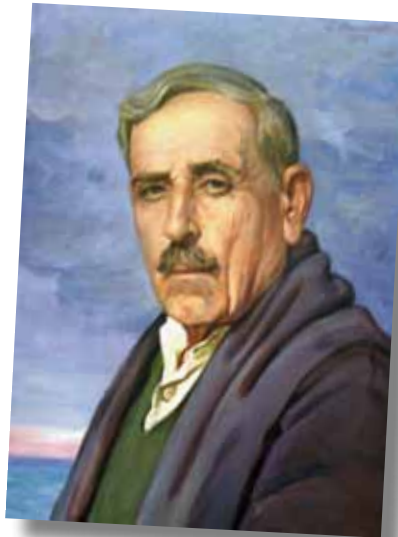
* νεκατῶασμένος: φοβισμένος, τρομαγμένος

* λουρκάζω: βάζω σε γραμμή, συσσωρεύομαι

Η αθανασία

Η Κυβέρνησις μου
 έν' η ποιήσις μου,
 πάντα στο τεμόνιν
 τζα του νου τ' ακόνιν.
 Είδεν το πουντζίν μου
 τζι έν' πασόν; λαλεί μου·
 -Τρώ' σατέ* σαλάταν,
 χόρτα τζα πατάταν.
 Το κριάς στην σουβλάν
 φέρνει πάντα μούγλαν!
 Είμ' ως δύμμαν νήλιου
 ασκητής του σπήλιου.
 Γράφω τζα δεβεβάζω,
 πλούτον κατεβάζω,
 που ποττ' εν θα λείψει,
 ποιός να μου τον κρύψει;

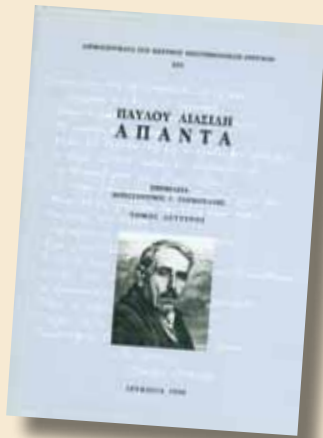

Συμεών Βολτακώφ, *Παύλος Λιασιδης*, λάδι, 1970

* σατέ: απλώς, εξολοκλήρου

Τετράστιχον

Έν' τζι η ομορξιά σου μιάλη, αμιά τζι η κορμοσταδιά σου,
αφούς ούλες καππουδικιάζουν*, όντες ρέσσουν που κοντά σου.
Είσα ο ψηλός ο πεύκος πον ι-μπόρουσιν να ζήσουν,
χαμηλότερα δεντρούδκια στον νοδύϊόν* του να πολύσουν*.

Τηλέμαχος Κάνθος, *Κοπέλα με το τσεμπερί*, Ξυλογραφία, 1941

* **καππουδικιάζω**: ντρέπομαι, σιωπώ

* **νοδύϊός, ο**: σκιά δέντρου

* **πολύω**: βγάζω νέους βλαστούς

Παύλος Λιασιδής

Ο **Παύλος Λιασιδής** (Λύση Αμμοχώστου, 1901 - Λάρνακα, 1985) φοίτησε ως την πέμπτη τάξη του δημοτικού σχολείου του χωριού του και από μικρός ρίχτηκε στη βιοπάλη ασχολούμενος κατά βάση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Δημοσίευσε ποιήματά του από νωρίς σε φυλλάδες και σε εφημερίδες, ώπου το 1928 τύπωσε το πρώτο του βιβλίο με ποιήματα, *Τραγούδια του νησιού μου*, για να εκδώσει συνολικά δώδεκα ποιητικές συλλογές ως το 1979 (*Χάραμαν φου*, 1944* *Η σταυρωμένη Τζύπρος μας*, 1976* *Νεκατωμένοι αέρηες*, 1979 κ.ά.). Η ποίησή του, με εκφραστικό όργανο αποκλειστικά την κυπριακή διάλεκτο, ακολουθεί τόσο την πλούσια παράδοση των λαϊκών «ποιητάρηδων» της Κύπρου, όσο και την έντεχνη ιδιωματική ποίηση του Β. Μιχαηλίδη και του Δ. Λιπέρτη. Ως προς τα θέματά της, αντλεί το υλικό της από την αγροτική ζωή και τις πολλαπλές στερήσεις και βιοτικές δυσχέρειες των ανθρώπων της υπαίθρου, αλλά και από τις πρόσφατες οδυνηρές περιπέτειες του κυπριακού ελληνισμού. Έγραψε, επίσης στο κυπριακό ιδίωμα, έμμετρες θεατρικές ηθογραφίες, που παραστάθηκαν επανειλημμένως ή παρουσιάστηκαν στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση.

Ατίετα που στη λήκη κρουθεί λυχνία μέρα
 τ'ι' όροσαν ναυομάχοι θωρείτε γη μανίφρα
 έπαρτε λίγη πομονήν χερμάτε τ'όσον, θάρρος
 γ'όσαι κ'όλιφεν π'όσον ο θ'όαιρος π'ό' να πέθανή ο χαρος!

Η νέα ευαισθησία, οι κοινωνικοί και νεότευικοί προσανατολισμοί της λογοτεχνίας

Συλλογή αλατιού στον Μεσολόεμο. Αλική Λάρνακας

ποιήση

Άποψη της Λευκωσίας στον Μεσοπόλεμο. Φωτογραφία Λεοπόλδος Γκλάσνερ, 1929

Τὸ λάτρευε ἢ δὲ ἀέθρα τὴν γαῖαν, τὸς αἰῶνι, τὸς αἰῶνι,
αὐτὴν ἔκρινε ἢ ἀνδραγαθῶν τὴν γαῖαν, τὸς αἰῶνι, τὸς αἰῶνι.
— Τσεσάκης

Πυγὴν καὶ βεβήνην ὠάνω καὶ βροντῶν οὐρανὸν
ἠυφώτισε κῆρα φωτεινὸν
Που βυξῶσε τ' ἀστέρια
Καὶ ἔλαβε τὴν ἄλυσαν...
— Περικλῆς

Περιμένουμε ἢ ρωτῶμε, περιμένουμε ἢ ρωτῶμε
"Ἦν φάνικαν καθόλου ἢ πάλιν
"Ἦν ἄλυσαν ἢ ἰσχυρὰ τοῦ πένθους.
Μάνος Κράβης

Γλαύκος Αλιθέρης

Στο συνθετικό αυτό ποίημα, δημοσιευμένο το 1923 στην ομώνυμη συλλογή, αποτυπώνεται μια τάση προσωπικής ανταρσίας ενάντια σε όλα τα δεομά που έχουν επιβληθεί στον άνθρωπο. Η ανήσυχη και ανυπότακτη διάθεση του ποιητή συνταιριάζεται με μια μυστικιστική ενατένιση της φύσης και των δυνάμεων της ζωής.

Οι οραματισμοί του Εωσφόρου*

(Αποσπάσματα)

[...] Μα ολύμπιο* να τραβάς στα γλαυκά* ύψη
ω κυπαρίσσι, ξέρω εσέ μονάχα.
Ελεύτερο' η ψυχή σου δεν θα σκύψει
στ' όποιο κατάτρεγμα της μοίρας τάχα;
Δεν σε βαρύνει πόνος, καμιά τύψη; 5
Τη δύναμή σου να μπορούσα να' χα
ώς την κορφή σου, ω αγέρωχο και στείρο,
ελεύτερο τον ύμνο μου να σύρω!

[...] Δεν είσαι κούφιο δέντρο που ετοιμάζει
καρπούς, για τα σακιά τού νοικοκύρη. 10
Δεν είσαι η καλαμιά π' όλο φωνάζει.
Δεν μοιάζεις τ' ανοιγμένο παραθύρι
του σπιτιού, που τα μέσα, τ' αραδιάζει
στο κάθε μάτι. Της νυχτός οι γύροι
καλόβουλοι κρατάν το μυστικό σου, 15
κι αμίλητο τραβάς προς τον σκοπό σου.

[...] Ω κυπαρίσσι, πόσο εγώ σου μοιάζω
στη θέληση, στ' ανάστημα, στη μοίρα!
Στον κορμό σου ακουμπώντας λογαριάζω
το σύμβολο που από σένα πήρα· 20
και μαζί σου προς το άπειρο γαλάζιο
υψώνεται του στήθους μου η πλημμύρα,
σαν του φωτός το θρίαμβο στη μέρα,
βουβή και σιωπηλή καθώς φοβέρα.

* **Εωσφόρος**, ο: ο αρχηγός των αγγέλων που εξέπεσαν από τον Παράδεισο, ο Διάβολος, ο Σατανάς

* **ολύμπιος**: που χαρακτηρίζεται από επιβλητικότητα και μεγαλείο (όπως ταιριάζει σε θεό)

* **γλαυκός**: αστραφτερά γαλάζιος, γαλανός

Στα ποιήματά του είναι ευδιάκριτη η νοσταλγία για την πατρίδα, τα αγαπημένα πρόσωπα, την παιδική ηλικία, για όλα όσα αναδίδουν και προσφέρουν την ασφάλεια του οικείου.

Φασούρι

Όταν κατάκοπος θα μπαίνεις στο βαθύ ελαιώνα,
θ' αναστενάζεις λυτρωμένος από το λιοπύρι·
θ' ακούεις πώς κλαίει ερωτικά η περιπαθη* τρυγόνα,
και θα χαρείς στον τζιτζικιών το εύθυμο πανηγύρι.

Η ταπεινή κυρά θα σε δεχτεί με καλοσύνη, 5
και οι αγρότες θα 'ρτουν τον απλό να πουν χαρεπισμό τους,
και θα μιλήσουν για της γης την ευφορία, με ειρήνη
και τυφλή πίστη στον Θεό, βάνοντας το σταυρό τους.

Κι άμια στη ρίζα μιας πυκνής ελιάς στρωθεί τραπέζι, 10
απ' το πηγάδι κρύο νερό θα σύρει η θυγατέρα,
και ένας βοσκός περαστικός θ' αρχίσει να μας παίζει
με τα κουδούνια των αρνιών που τρέμουν στον αέρα.

Και στρέφοντας το βλέμμα σου στ' αγροτικό το σπίτι,
(πέρασε η ώρα γρήγορα!) θα το 'βρεις φωτισμένο 15
απ' το γλυκύτερο το φως, του ίδιου αποσπερίτη,
μπρος στο παραθυράκι του ανάερα* ζυγισμένο!

Κι όταν θα φεύγουμε, θα ιδείς, την ώρα που βραδιάζει,
απ' τη φωλιά της και η σοφή γλαύκα* να βγαίνει, 20
και στ' ακροδρόμι ασάλευτη, πολλή ώρα να κοιτάζει
το φως που σβει, ρομαντικά συλλογισμένη...

Σολωμός Φραγκουλίδης, *Τοπίο (θάλασσα)*, λάδι, 1970-1975

* **περιπαθής**: που διακατέχεται από έντονο πάθος

* **ανάερα**: που στέκεται στον αέρα, δίνοντας την εντύπωση του αιθέριου, του άυλου

* **γλαύκα, η**: κουκουβάγια

Τα σονέτα της Εύας

ΙΧ

Τα ποιήματα που παρατίθενται στη συνέχεια ανήκουν σε συλλογές που σηματοδοτούν τη στροφή του ποιητή προς μια ποίηση ηπιότερων τόνων, όπου κυριαρχούν θέματα κοινά. Στα «Σονέτα της Εύας», για παράδειγμα, από τη συλλογή Απλή Προσφορά (1929), το ερωτικό συναίσθημα εκφράζεται με ένα λεπταίσθητο λυρισμό.

Να πλημμυρά μας έτσι η αγάπη η αιώνια:
στην άφθαρτή της φλόγα να εξαγνίζει
κάθε μας κρίμα, και να μας γεμίζει
με την πνοή του Θεού, που στα αγνά χρόνια

τα παιδικά μάς φύλαε. Κι έτσι αιώνια 5
το σπίτι μας κακό να μη γνωρίζει,
κι ολόχαρο να μας καληνωρίζει*
κάθε άνοιξη τα πρώτα χελιδόνια.

Και μέσα στη λευκή του τη γαλήνη, 10
ν' ανθίζει η μυστική σου καλοσύνη,
σα μια λαμπάδα μπρος σ' ένα Ιερό,

και να 'ρχεσαι κοντά μου φέροντάς μου,
σαν ευλογία το φως σου το ιλαρό,
να φωτίζει τα βάθη της καρδιάς μου.

Γιώργος Μαυροΐδης, *Το κορίτσι με τα γκριζα, λάδι, 1956*

* καληνωρίζω: (εδώ) καλωσορίζω

Στο Μυστικό δείπνο (α' έκδ. 1944, β' έκδ. 1956), συλλογή που περιέχει ποιήματα εμπνευσιμένα από το θάνατο της κόρης του Γλαύκης, το πένθος του ποιητή, βρίσκοντας διέξοδο σε έναν προσωπικό ελεγειακό τόνο, μετατρέπεται σε στωική εγκαρτέρηση και συγκινητικό στοχασμό για την εγκόσμια μοίρα του ανθρώπου.

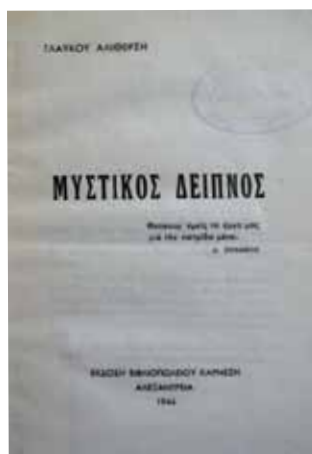
Μικρή φωτογραφία

Πίσω η θολή γραμμή της Ειμαρμένης*.

Στο φόντο τ' ουρανού κατάρτια - αντένες,
κι άσπρα ταξίδια, των πανιών λαχτάρες,
δίψα των οριζόντων. Τα μαλλιά Σου
τ' ανέμιζε χρυσός πρωινός αγέρας 5
και πέφτανε στο μέτωπο.

Στον άμμο
κάθουμα κι όρθια στέκαις Εσύ πλάι.
– Ποια σημασία να 'χε η στιγμή εκείνη,
σταθεροποιώντας σε φακό πλανόδιο 10
μα στάση μας τυχαία;

Ιδού! που ο Χρόνος
ακινητεί, κι είν' όλα μαργωμένα* :
τ' άρμενα* , τα μαλλιά Σου και το κύμα...
Κι εγώ προσηλωμένος χαύνο* βλέμμα, 15
διακρίνω στη μορφή της συλλογής Σου
το «ΧΑΙΡΕ» που ματώνει την καρδιά μου...

* **Ειμαρμένη, η:** η Τύχη, η Μοίρα, το Πεπρωμένο

* **μαργώνω:** παγώνω

* **άρμενα, τα:** πανιά, ξάρτια του πλοίου

* **χαύνος, ο:** νωθρός, κοιμισμένος, αποβλακωμένος

Προορισμός τοπίου

Ποια εντύπωση!

Ψηλά δέντρα και κλώνοι
χοντροί και το τρικύμισμα των φύλλων.
Ριπές ανέμου παγωμένου· μέρες
του χίλια κι εννιακόσια τόσα... Μάρτιος; 5
Δεν θυμούμαι ακριβώς... Σκαλίσσαμε όμως
σε κορμούς δέντρων ημερομηνίες
κι ονόματα προσώπων.

– Τι να εγίναν;

Σαν τέτοια κρύα ριπή, σαν τέτοιο δέος 10
στη μνήμη, που η φυγή τού χρόνου αφήνει
κενό –και πόσο εμείς λαφριοί κι αερένιοι...

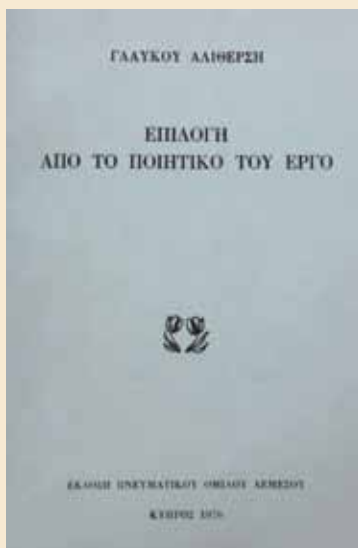
Ω, ευτυχία του βάρους! Ω χρυσέ ήλιε!
Ρίζα της γυμνής πέτρας, που κι η σαύρα
μακάρια ακινητεί... 15

Αγαπώ το χώμα!

Τηλέμαχος Κάνθος, *Δυο τραυματισμένες αμυγδαλιές*, Δελινό, λάδι, 1984

Στα σύντομα αυτά ποιήματα εκφέρεται με πυκνότητα και ενάργεια ο ποιητικός στοχασμός.

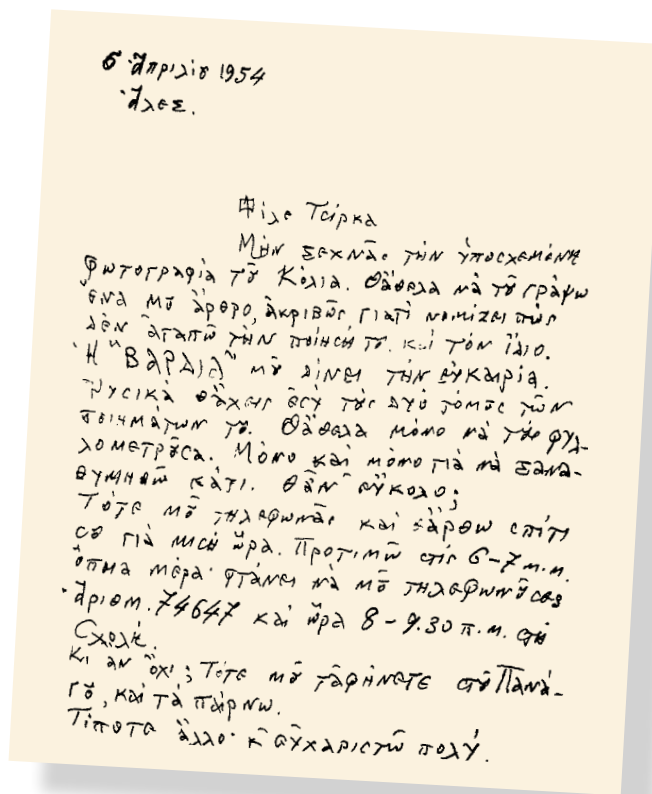

Στιγμές

(Προς εαυτόν. Ημερολόγιον του εαυτού μου)

Το «Απόλυτο» είν' ένα μαχαίρι
που κι απ' τις δυο μεριές του κόβει.
Τ' αγγίζω, και με πιάνουν φόβοι,
να μη κοπεί το ίδιο μου χέρι!

- Σ' αρέσουνε στραβοπατήματα;
- Μου αρέσουν!
- Χαμοί και σκοτάδια;
- Ο δρόμος στρωτός έχει ασφάλεια,
μα δεξ! τον περνούνε κοπάδια...

Επιστολή προς Στρατή Τσίρκα με αναφορές στον Νίκο Καββαδία. Αλεξάνδρεια 6.4.1954

Γ. Αλιθέρας

Ο **Γλαύκος Αλιθέρας** (ψευδώνυμο του Μιχάλη Χατζηδημητρίου, Λεμεσός, 1897-1965), σε ηλικία μόλις δεκαέξι ετών, κατατάχθηκε στον ελληνικό στρατό ως εθελοντής, προκειμένου να συμμετάσχει στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο το καλοκαίρι του 1913. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών του στο Παγκύπριο Γυμνάσιο (1915), παρακολούθησε για ένα διάστημα μαθήματα στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, παράλληλα με τις σπουδές του στη Γυμναστική Ακαδημία (ήταν άλλωστε Παγκυπριονίκης αθλητής), από την οποία αποφοίτησε το 1917, για να διοριστεί το 1919 καθηγητής σωματικής αγωγής στο Αβερώνφειο Γυμνάσιο της Αλεξάνδρειας. Εκεί έζησε, υπηρετώντας στα κοινοτικά σχολεία, ώς το 1963, οπότε και επέστρεψε στην Κύπρο.

Πρόκειται για τον πρώτο Κύπριο ποιητή που παρουσίασε αξιόλογο έργο, χρησιμοποιώντας την πανελλήνια κοινή. Πολυγραφότατος και με διαρκή παρουσία σε διάφορα έντυπα της Κύπρου, της Αθήνας και, κυρίως, της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας, ασχολήθηκε επίσης με το διήγημα, το θέατρο, τη μετάφραση αγγλικής ποίησης και τη λογοτεχνική κριτική. Στο ποιητικό του έργο (*Γαλανά δαχτυλιδάκια*, 1919¹ *Κρινάκια του γυαλού*, 1921/²1924³ *Οι οραματισμοί του Εωσφόρου και άλλα ποιήματα*, 1923⁴ *Απλή προσφορά*, 1929⁵ *Θερσιμοί και οργώματα*, 1939⁶ *Μυστικός δείπνος*, 1944/⁷1956 κ.ά.) έχουν επισημανθεί ποικίλες επιδράσεις, κυρίως από τον Παλαμά και τους επιγόνους του, ενώ ευδιάκριτος είναι και ο απόηχος από τον ενορατικό λυρισμό του Σικελιανού. Για τη νεότερη κυπριακή ποίηση θεωρείται ο εισηγητής της νέας ποιητικής ευαισθησίας, εφόσον σταδιακά εγκαταλείπει τον αυστηρό ρυθμό των παραδοσιακών στιχουργικών μορφών και υιοθετεί τους εκφραστικούς τρόπους της νεοτερικής ποίησης.

7
Το φεβρουάριο του 1919 ο Αλιθέρας
πήγε στην Αθήνα ("Αλήθεια" 14.2.1919)
για να πάρει το διάλογο του ελ. Γιλ-
λασσέ. Πύριξε το καλοκαίρι της
ίδιης χρονιάς κι έφυγε στο τέλος του
καλοκαιριού με την Αίγυπτο ("Αλή-
θεια" 19.9.1919) όπου έμεινε μέχρι
του 6ου εκλογικού κύκλου
Αγίας στο Αβερώνφειο Γυμνάσιο της
Αλεξάνδρειας.

Μετακινήσεις του Γλ. Αλιθέρα. Σημείωση του Γ. Λεύκη για τη μελέτη *Οι Ρίζες*

Τεύχος Ανθίας

Στη συλλογή Τα σφυρίγματα του αλήτη (1929) θα αποτυπωθεί η κοσμοθεωρία του ποιητή, απότοκη τόσο της προσωπικής του δοκιμασίας, όσο και του γενικότερου κλίματος της εποχής. Προβάλλοντας το αντισυμβατικό και αδέσμευτο πρότυπο του περιπλανώμενου αλήτη ως σύμβολο αμφισβήτησης και απελευθέρωσης, ως δυναμογόνο στοιχείο κοινωνικής κριτικής και ανατροπής, τα ποιήματα της συλλογής αυτής θα φέρουν με τον πικρό τους λυρισμό, τον ειρωνικό και σαρκαστικό τους τόνο, μια ανανέωση στο τοπίο της σύγχρονης τους νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Κατρακύλημα

Όλο ξεπέφτεις –και ξεπέφτεις δίχως τέλος–
για τιποτένια πραγματάκια της ζωής.
(Είσα παλιάτσος, κι όμως δείχνεσαι για Οθέλλος*,
με τις αστείες προσωπίδες που φορείς).

Το ποιο φινάλε θα 'χει τέτοια μια ιστορία, 5
το κατρακύλημά σου αυτό πού σε οδηγεί,
πάντα το σκέφτεσαι με πόνο και πικρία,
μα δεν γιατρεύεις τέτοια επίφοβη πληγή.

Πάντοτε λες: «Θα 'ρθει μια μέρα να ξεφύγω,
απ' των πραγμάτων το μηδέν να λυτρωθώ, 10
και με το πέραςμα του χρόνου, λίγο-λίγο,
κάπως ψηλά με περηφάνια να υψωθώ».

Κι όμως το Χάος σα μαγνήτης σε τραβάει
και, απειθάρχητος, στη Σκέψη πάντα ζεις...
Το κατρακύλημα ποτές δεν σταματάει, 15
για τιποτένια πραγματάκια της ζωής.

* **Οθέλλος:** στρατηγός, κεντρικός ήρωας της ομώνυμης τραγωδίας του Ουίλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616), η οποία διαδραματίζεται στην Κύπρο στα χρόνια της Βενετοκρατίας.

Επίλογος

Αλήτη! Απόψε είν' η βραδιά τόσο καλή, τόσο καλή.
Μπορείς να πας να κοιμηθείς σ' ένα παγκάκι, Αλήτη!
Πλάτυνε η Σκέψη τη ζωή τόσο πολύ, τόσο πολύ,
που 'κανε ο άνθρωπος τη Γη κι όλο το Σύμπαν: σπίτι.

Δεν έχεις δάκρυα να θρηνείς, ούτε κουράγιο να πονείς, 5
ούτε κραυγές υστερικές να βγάνεις πέρα ως πέρα.
Είσ' ένα κύμα σιωπηλό μας τρικυμίας παντοτινής,
που γαληνεύει ανήσυχα στην ήσυχην εσπέρα.

Κι όταν θα βρεις το λυτρωμό σ' ένα παγκάκι ξαπλωμένος,
και θα σιγήσει ο σίφουνας κι η θύελλα της ζωής σου, 10
Αλήτη! δεν θα πεις ποτέ πως ήσουν κουρασμένος
απ' τον αγώνα τον σκληρό της άρρυθμης ψυχής σου.

Αλήτη! Απόψε είν' η βραδιά τόσο καλή, τόσο καλή.
Μπορείς να πας να κοιμηθείς σ' ένα παγκάκι, Αλήτη!
Πλάτυνε η Σκέψη τη ζωή τόσο πολύ, τόσο πολύ, 15
που 'κανε ο άνθρωπος τη Γη κι όλο το Σύμπαν: σπίτι.

Πλάτυνε η Σκέψη τη ζωή, τόσο καλή, τόσο καλή,
που 'κανε ο άνθρωπος τη Γη κι όλο το Σύμπαν: σπίτι.

Δον Κιχώτης*

Η έντονα κριτική, συχνά σκωπτική, ματιά του ποιητή στην κοινωνία και τα δεσμά που αυτή επιβάλλει στο άτομο, καθώς και η συγκίνηση του μπροστά στον άνθρωπο που πάσχει αλλά αγωνίζεται, θα συνεχίσουν να αποτελούν κυρίαρχα χαρακτηριστικά και της μεταγενέστερης, πληθωρικής παραγωγής του.

Ανδρέας Μακαρίου, *Νταλί-Δον Κιχώτης πολεμά με τα σκιάκτρα* (δίπτυχο), ακρυλικό και λάδι, 1999-2000

Τον είδα στ' άλόγό του κωμικά να προκαλεί
το Σύμπαν, το Υπερπέραν και τα Χάη.
Κάποτε να σφυρίζει και παντού να διαλαλεί
τ' Άπειρο πως στα χέρια του βαστάει.

Άκουσαν τη φωνή του, όθε περνούσεν, οι τυφλοί 5
και γίγαντα μεγάλο τον θαρρούσαν.
Σκύβοντας μέχρι κάτω τη φτωχή τους κεφαλή
τα βήματα του αλόγου του φιλούσαν.

Και γέλασα ανοιχτά, κι ήταν το γέλιο εκρηκτικό,
τόσο που 'χε θυμώσει ο Δον Κιχώτης, 10
ο νάνος ο γελοίος με το κορμάκι το σκυφτό,
που φάνταζε στον κόσμο σαν ιπότης.

Ήτανε κωμικός κι ο κουρασμένος του θυμός,
γιατ' είχε απ' το ταξίδι του απαυδήσει
κι άδικα προσπαθούσε, σκυθρωπός και πελιδνός*, 15
το λίγο του κουράγιο να κρατήσει.

Και νάνος στο άλόγό του ο δυστυχής
αρχίζει να γελάει με τ' όνειρό του.
Θαρώ πιο πιθανόν, από τους δυο, κατακτητής
του Σύμπαντος να γίνει τ' άλόγό του! 20

* Ο Δον Κιχώτης, ο ευγενικός ήρωας με τις ανεδαφικές ιδέες, στο ομώνυμο μυθιστόρημα του ισπανού Μιγκέλ Θερβάντες (1547-1616), γίνεται σύμβολο ποιητικό. Είναι πιθανός εδώ ο αυτοσαρκασμός του ποιητή Τ. Ανθία.

* **πελιδνός**: ωχρός, κλωμός (συνήθως εξασίας κάποιας ασθένειας)

Επαρχία

Εδώ στην Επαρχία, δεν είναι λόγος
ν' αυτοχτονήσουμε*, «δόξα τω Θεώ»!
Γελούμε πλούσια, κλαίμε όσο μπορούμε,
και τίποτα δεν βλέπουμε στραβό.

Όλα στη θέση τους, κι αν τα θωρούνε
5 ανάποδα –ως συνήθως– μερικοί,
δεν έχει σημασία: τα πάντα δείχνουν
πως ζούμε μια ζωήν αρμονική.

Περνά ο βαθύς στη σκέψη γείτονάς μου,
10 τον χαιρετώ, με γλυκοχαιρετά.
Λέμε κι οι δυο «τι βλάκας!», κι ο καθένας
το δρόμο του σαν τραίνο περπατά.

Πεθαίνει! Του σκαρώνω ένα λογύδριο,
που δάκρυα προκαλεί, κι εγώ γελώ.
15 Γιατί να μη γελάσω; Για ένα βλάκα...
γνωρίζω πως σε ηλίθιους μιλώ.

Άλλος προβάλλει αντίκρου μου –ένας νάνος–
και (τερψικάρδιο!*) παίζουμε γροθιές.
Γελάει το πόπολο*, σκάζω από τα γέλια,
20 και γύρω «συγκλονίζονται» οι καρδιές.

Ρόλο παλιάτσου παίζουμε, και κλόουν
ολόγυρά μας χάχανα σκορπούν.
Τι θα κοιτάξεις; Τα δράματα, που πίσω
στα παρασκήνια «κάθαρση» ζητούν;

Ας τη ζητούν! Μας φτάνει που γελούμε
25 –έστω πικρά– στη μικρή μας Επαρχία.
Το καθετί στη θέση του, κι ανάποδα!
Αυτό είν' η πιο μεγάλη ανησυχία.

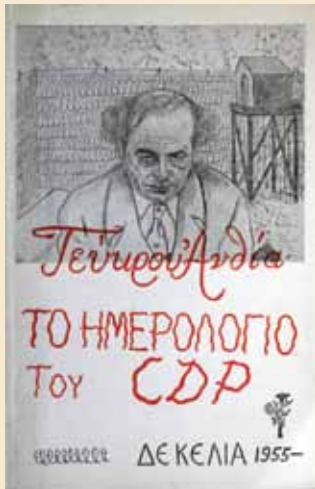
* Αναφέρεται στην ασφυκτική πνευματική ατμόσφαιρα της Λευκωσίας. Εμπνέεται εμμέσως από την περίπτωση του Έλληνα ποιητή Κ. Γ. Καρυωτάκη, ο οποίος αυτοκτόνησε στην Πρέβεζα το 1928, καθώς, ανάμεσα σε άλλα, δεν άντεχε τις κοινωνικές και πνευματικές πιέσεις.

* **τερψικάρδιος**: αυτός που προκαλεί ψυχική ευχαρίστηση, προσφέρει διασκέδαση

* **πόπολο, το**: λαός, πλήθος

Στο έργο του, διαρκές καταδεικνύεται το ενδιαφέρον του για την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κύπρο, και την εθνική της αποκατάσταση: τα ποιήματα της συλλογής Το ημερολόγιο C.D.P. (1956), για παράδειγμα, συνδέονται με τις σκληρές εμπειρίες του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-59) εναντίον των βρετανών αποικιοκρατών και την προσωπική οδυνηρή περιπέτειά του (Κρατητήρια Δεκέλειας, Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας, Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας).

* νημινουέντο, το: μουσικός όρος που δηλώνει τη βαθμιαία ελάττωση της έντασης του ήχου

Το πρώτο γράμμα

I

(15 του Δεκεμβρη, 1955, ώρα 2 μετά τα μεσάνυχτα)

Αναστασία.

Απόψε η νύχτα είναι σαν την καλοσύνη σου.

Έβρεξε. Κι ήτανε τα δάκρυα όλων των αγαπημένων μας.
 Η πρώτη μπόρα –του πρώτου και στερνου τους θρήνου.
 Ύστερα, μόνο μερικες σταλαγματιές 5
 πέφτανε σα νημινουέντο*
 του ραγδαίου εμβατηρίου της βροχής.
 Κι ήτανε κάτι δάκρυα,
 που αργοκυλούσανε και σβήνανε
 στα δικά σας μάγουλα 10
 –αγαπημένες γυναίκες,
 θεία παιδιά της τρυφερης, αιχμάλωτης στοργής μας.

Κι ήτανε κάτι σα δροσοσταλιές,
 που κρεμαστήκανε σαν κρούσταλλα
 απάνω στα ματόγλαδα 15
 της άγρυπνης αγάπης μας, για σας, για όλο τον κόσμο.

Δίσκος βινυλίου με ποιήματα του Τ. Ανθία, Λονδίνο 1967

Διακήρυξη

Κι ίχνη καρδιάς να ζούνε μέσα μου,
θα τραγουδώ και θ' αλαλάζω
για Σένα ατίμητη* ζωή,
για Σε γαλανομάτα Λευτεριά.

Δεν είναι σφαίρα η γη, 5
δεν στροβιλίζεται στο Άπειρο.
Χτυπάει σα μια καρδιά μέσα στα στήθια μου
κι είναι οι παλμοί της θούρια κι εμβατήρια.
Λυγμοί από τόξο τοιγγάνικου βιολιού
για τον ανθρώπινο πόνο, για τη Λύτρωση. 10
Χαιρετισμοί στον ήλιο Στρατηλάτη.

Τι κι αν μισή η καρδιά βαθιά μου υφαίνει
το νήμα της ζωής στον αργαλειό των οραμάτων;
Μύριες ζωές υφαίνονται μαζί και την κρατάνε
πλατύτερη απ' τη γη –μα πυραμίδα 15
θεμελιωμένη στον Άνθρωπο,
με την κορφή στον ίλιγγο του αιθέρα σφηνωμένη.

Κι ίχνη καρδιάς να ζούνε μέσα μου,
θα τραγουδώ και θ' αλαλάζω
για Σένα ατίμητη ζωή, 20
για Σε γαλανομάτα Λευτεριά!
ω Λευτεριά!

2 του Γενάρη, 1956
(Νοσοκομείο Λάρακος)

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

Κ' ίχνη καρδιάς να ζούνε μέσα μου,
θα τραγουδώ και θ' αλαλάζω
για Σένα ατίμητη ζωή,
για Σε γαλανομάτα Λευτεριά.

* ατίμητος: ανεκτίμητος, του οποίου η αξία δεν μπορεί να υπολογιστεί

Ο **Τεύκρος Ανθίας** (ψευδώνυμο του Ανδρέα Παύλου, Κοντέα Αμμοχώστου, 1903-Λονδίνο, 1968) αποφοίτησε από το Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας το 1922, εργάστηκε για λίγο ως δάσκαλος στην Κύπρο και ακολούθως στην Ελλάδα (1924-1926), για να εγκαταλείψει τη διδασκαλική σταδιοδρομία με την εγκατάστασή του στην Αθήνα (1927), η οποία και θα σηματοδοτήσει μια περίοδο σκληρών βιοτικών συνθηκών και έντονων στερήσεων. Μετά την επιστροφή του στην Κύπρο το 1930, διώκεται επανειλημμένως από τη βρετανική αποικιακή διοίκηση για τις μαρξιστικές ιδέες και την πολιτική του δράση (1931-1933), ενώ θα αφοριστεί και από την Εκκλησία για την ποιητική του συλλογή *Δευτέρα Παρουσία* (1931). Από το 1934, θα εργάζεται ως δημοσιογράφος σε διάφορες εφημερίδες και αργότερα θα εκδώσει δικά του έντυπα (*Φλόγα* κ.ά.). Θα συνεχίσει τη δημοσιογραφική και εκδοτική του δραστηριότητα στο Λονδίνο (1948-1955 και 1957-1968). Ενδιάμεσα, θα βρεθεί ξανά στην Κύπρο και θα πάρει μέρος στον Απελευθερωτικό Αγώνα, υφιστάμενος εκ νέου διώξεων και φυλακίσεων.

Πολυγραφότατος, υπηρέτησε όλα τα είδη του έντεχνου και δημοσιογραφικού λόγου. Με «ποιητάρικες» καταβολές (είχε εκδώσει επτά φυλλάδες ως τα δεκαπέντε του χρόνια), θα δημοσιεύσει το 1922 πρωτόλεια ερωτικά ποιήματα, πριν γίνει ευρύτατα γνωστός με τη συλλογή *Τα σφυρίγματα του αλήτη* (1929). Η συλλογή αυτή, η οποία εντάσσεται στο πνεύμα του «αλπιισμού» της εποχής, όπως θα εκφραστεί στη νεοελληνική ποίηση και πεζογραφία, θα γνωρίσει επτά εκδόσεις ως το 1956. Το εκτεταμένο έργο του (*Άγιε Σατάν, ελέησόν με*, 1930· *Η Δευτέρα Παρουσία*, 1931· *Το ημερολόγιο C.D.P.*, 1956 κ.ά.) αναδεικνύει την πολιτική/ κοινωνική του ευαισθησία και αγωνιστικότητα, τη βαθιά ανησυχία του όχι μόνο για την ιδιαίτερη πατρίδα του ή τον ελληνισμό, αλλά γενικότερα για τον σύγχρονο άνθρωπο και τα προβλήματά του.

Ο Τ. Ανθίας στη Σχολή Μελκονιάν. Λευκωσία, 1955

Ο Τ. Ανθίας στην αποβάθρα με τις κόρες του Φλόγα και Άντην. Λεμεσός, 1955

Θοδόσης Πιερίδης

Η *Κυπριακή Συμφωνία* (α΄ εκδ. 1956) είναι μια εκτεταμένη ποιητική σύνθεση. Σ' αυτήν ο ποιητής επιχειρεί να αποδώσει, σε παραδοσιακό ή ελεύθερο στίχο και με συμπύκνωση του ιστορικού χρόνου, τη διαδρομή και τις περιπέτειες του κυπριακού ελληνοισμού. Η στιχουργική άνεση, η ρυθμική ποικιλία, αλλά και η διάσπαση της αρχιτεκτονικής του έργου μέσω των επαναλήψεων προσδίδουν ένα τόνο ορμητικό και μαχητικό, που δεν στερείται όμως γνήσιας λυρικής πνοής.

Στα αποσπάσματα που παρατίθενται εδώ η αγωνιστική διάθεση συνταιριάζεται με το τραχύ και άνυδρο τοπίο της Κύπρου. Ο απλός άνθρωπος, ταυτισμένος με το χώμα και τη μοίρα της πατρίδας του, καλείται να την υπερασπιστεί ενάντια σε όλους όσους την επιβουλεύονται.

* **φρυγμένος**: ξεροψημένος, καμένος (από την Ήρασία)

* **αχαμνός**: αδύνατος, καχεκτικός, μτφ. ταπεινός καταγωγής, άσημος

Κυπριακή συμφωνία

(Αποσπάσματα)

III

[...] Ξέρουμε πως αυτό το σκελετωμένο τοπίο είναι δικό μας.

Ξέρουμε πως αυτό το χωματένιο φτωχόσπιτο αυτές οι γονατισμένες φραγκοσουκιές με τη σκόνη στα φύλλα τους, με τις σαύρες στα πόδια τους, είναι δικά μας.

5

Αυτό το μοναχικό κυπαρίσσι

σα δωρική κολόνα μέσα στου κάμπου τη γυμνότητα

αυτές οι λεύκες, ωσάν πράσινες κροαγές

κάτω απ' τον άσπρον ήλιο

10

ωσάν ποτάμια κάθετα μεσ' στο φρυγμένο* αγέρα

αυτή η κάππαρη που αρπάχτηκε στο φρούδι του εγχεμιού σαν τρομαγμένη

αυτά τα χώματα τ' αχαμνά*

αυτοί οι ξεροπόταμοι που ακινητούνε πετρωμένοι

15

έρημοι μέσα στις μεγάλες ερημίες

είναι δικά μας. [...]

IV

[...] Τραγουδώ, τραγουδώ το νησί μου
που 'ναι τόσο μικρό για να μπόρει
σαν πουλί να χωρέσει στη χούφτα μου.
Που 'ναι τόσο μεγάλο, να μπόρει
να χωρά την ακέρια ανθρωπότητα 5
όπως κλείνει η μια μόνη σταγόνα
τον πλατύν ωκεανό που τη γέννησε.

Τραγουδώ, τραγουδώ τους ανθρώπους
του νησιού μου –και κείνους που πέρασαν
κι ολοτρόγυρα ανθίζουν τα χνάρια τους 10
και κεινούς όπου σήμερα οδεύουνε
στη σκληρήν ανηφόρα –και κείνους
που θε να 'ρθουν να πούνε βροντόφωνο
της χαράς, της χαράς το τραγούδι.

Ω, δεν τις χάνω, δεν τις κλείνω τις φτερούγες μου 15
κειο το τραγούδι που θε να 'ρθει δεν ξεχάνω.

Τραγουδώ τους ανθρώπους που θα 'ρθουνε.
Τραγουδώ τους ανθρώπους που θα 'χουν
για θροφή στα πνεμόνια τους, λεύτερο
τον πλατύν ουρανό μας –που θα 'χουν 20
όλο τούτο το χώμα μας λεύτερο
σαν αφέντες να το δρασκελίσουν.
Τραγουδώ τους ανθρώπους που θα 'χουνε
κάθε χρόνο πολύ να θερίσουν
μεσ' στ' αλώνια πολύ να χορέψουνε 25
και πολύ τη χαρά τους βροντόφωνα
να την πούνε, να την τραγουδήσουν. [...]

Τηλέμαχος Κάνθος, *Συγκαμιδά II*, Ξυλογραφία, 1963

ΙΧ

[...] Λογαριάσατε λάθος με το νου σας, εμπόροι,
 δεν μετριέται πατρίδα, λευτεριά με τον πήχη!
 Κι αν μικρός είν' ο τόπος και το θέλει και μπορεί
 τον ασήκωτο βράχο να τον φάει με το νύχι.
 Τούτη η δίψα δεν σβήνει, τούτη η μάχη δεν παύει, 5
 χίλια χρόνια αν περάσουν, δεν πεθαίνουμε σκλάβοι!

[...] Αψηλά τις καρδιές μας! Μεσ' στης γης μας το χώμα
 πιο βαθιά ριζωμένοι -κι ας μανίζουν* οι ανέμοι.
 Τούτο ακόμα το χρόνο, τούτ' την άνοιξη ακόμα... 10
 Στον ορίζοντα πέρα κάποιο φως κιάλας τρέμει.
 Αψηλά τις καρδιές μας κι αρχινά να ροδίζει
 η αλυσίδα μας πήρε να βογγά και να τριίζει. [...]

Γεώργιος Πολ. Γεωργίου, Σκηνές από τον αγώνα 1955-1959, λάδι σε ξύλο, 1959

* μανίζω: φουσώ μανιασμένα

Το ποίημα φαίνεται ότι επικεντρώνεται στην τραγική περίπτωση ενός κοριτσιού, της Ιωάννας Ζαχαριάδου από την Αμμόχωστο, η οποία έπεσε θύμα της βίας των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων στις 3 Οκτωβρίου 1958.

Κύπρος 1958

Ήταν οχτώ χρονώ.

Είχε δυο άταχτα πλεξουδάκια
κι αμέτρητα χρόνια ακόμα να ζήσει.

Σκορπίστηκαν όλα, ανακατώθηκαν όλα με τις λάσπες του δρόμου.

Είπανε για μια σφαίρα αδέσποτη.

Γιατί τη λέξη δολοφονία δύσκολα την προφέρουν οι δολοφόνοι.

Δύσκολα παραδέχονται πως μαζευτήκανε τόσοι άντρες σιδερόφρακτοι
για να σκοτώσουν ένα παιδάκι.

Ξάνθος Χατζηρωτηρίου, *Γολγοθάς*, λάδι, 1962

* σιδερόφρακτος: πάνοπλος

Στην Ονειροπόληση πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου (α' εκδ. 1965) η ιστορική πραγματικότητα και τα προσωπικά βιώματα τέμνονται και ενορχηστρώνονται σε ένα πολυφωνικό λυρικό λόγο, με κυρίαρχα τα αισθήματα της νοσταλγίας και της βαθιάς έγνοιας για τον γενέθλιο τόπο και τους ανθρώπους του.

Τα περβόλια και ο Χρυσός Κύκλος

Τις Κυριακές, μας αρέσει
να πηγαίνουμε περίπατο πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου.

Ωραία είναι και τα περβόλια, μόνο που πέφτουν κάπως μακριά
από τη θάλασσα.

Την ακούς, την οσμίζεσαι, μα δεν τήνε βλέπεις. 5

Βλέπεις τους ανεμόμυλους να της στέλλουνε χαρετίσματα με τις πολλές
απαλάμες τους

βλέπεις τα κυπαρίσσια να τεντώνονται, τα μέτωπά τους να γιομίζουν
χαμόγελο

σαν μπορέσουν να την αντικρίσουν από μακριά
μα εκείνην, την ίδια τη θάλασσα, δεν τήνε βλέπεις.

Στα περβόλια περνούμε τις καθημερινές μας. 10

Περνούμε μαζί με τους ανεμόμυλους, με τα κυπαρίσσια,

με τις αμέτρητες αδερφούλες μας τις πορτοκαλιές,

ζυμώνουμε το χώμα για να γίνει ψωμί

ζυμώνουμε την ψυχή μας για να γίνει μια ηρεμία χαρούμενη

ζυμώνουμε τη ζωή μας για να μπορέσει να γίνει 15

ένας κύκλος κλειστός, ένας Κύκλος Χρυσός,

ένας αυτάρκης κόσμος μέσα στον κόσμο.

Εδώ ξεκουράζεται η μητέρα από ένα ταξίδι εβδομηντάχρονο.

Κουράστηκε μέσα στους τόσους ανέμους

μα ξέρει να χαμογελά –ξέρει να κάθετα 20

στον ίσκιο της κληματαριάς

ανάμεσα στα σπουργίτια και τα εγγονάκια της

καθώς μπρατσέρα* που 'φτασε στο λιμάνι.

Εδώ ζει ο πατέρας, που τον εθάψαμε σε γη μακρινή

πριν πάμπολλα χρόνια. 25

Βλέπουμε τώρα τη σκιά του ν' αναβοσβήνει κάτω απ' τα δέντρα

ακούμε τα βήματά του –ώρες-ώρες τα βλέπουμε

να τσαλακώνουν τα πεσμένα φύλλα

και ξέρουμε πως και κείνος χαμογελά

σα μακρινός και κείνος ταξιδευτής 30

που 'φτασε αγάλια-αγάλια στο λιμάνι.

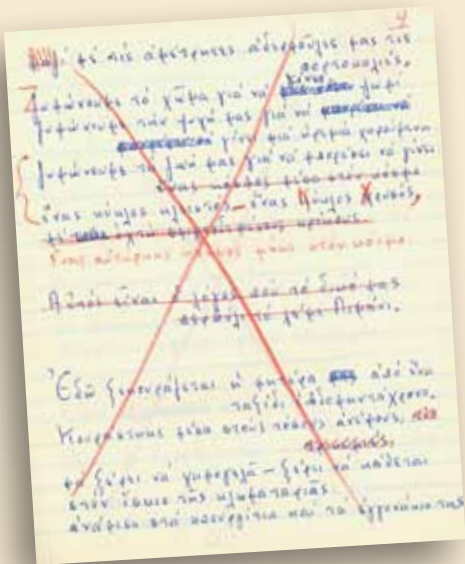
* μπρατσέρα, π: ιστιοφόρο πλοίο

Εδώ ζούμε και μεις –εμείς είμαστε τα έξι αδέρφια.
 Μαζί κι ο ταξιδευτής αδερφός –εκείνος πο' ρχεται
 ανάμεσα στα ταξίδια του για λίγη ανάσα,
 για να ξαναγεμίσει το δισάκι του 35
 με το ψωμί της στοργής, με το κρασί της αγάπης,
 για να ξανάβρει έναν κόσμο μέσα στον κόσμο,
 έναν κύκλο κλειστό, έναν Κύκλο Χρυσό,
 με οχτώ σφιχτοδεμένους κρίκους. 40

Εδώ περνούμε τις καθημερινές μας.
 Περνούμε τις μέρες μας και τις νύχτες, διψώντας τη θάλασσα
 με μιαν από κείνες τις ήσυχες δίψες που αγνοούνε τον σπαραγμό
 όπως διψάς την αγαπημένη γυναίκα, όταν ξέρεις πως δεν έφυγε,
 μα πηγαινόρχεται με τα τραγουδιστά της βήματα στο άλλο δωμάτιο. 45

Γι' αυτό, σαν έρχεται η Κυριακή, μας αρέσει
 ν' ανοίξουμε διάπλατα το άλλο δωμάτιο.
 Να κάνουμε έναν περίπατο πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου.

Χειρόγραφο από τη συλλογή με σημειώσεις του ποιητή

Ο Πύργος του Θηέλου. Αμμόχωστος

Ξαναρχινούμε... (1967)

(Αποσπάσματα)

Η ποιητική σύνθεση «Ξαναρχινούμε...» αποτυπώνει την άμεση αντίδραση του ποιητή από την Πράγα, όπου νοσηλεύεται, στην επιβολή της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα (21 Απριλίου 1967).

Δήμος Σκουλάκης, *Greek Report*, τχ. 13 Φεβρ. 1970

[...] Όχι, μην πει κανείς πως δεν κουραστήκαμε,
Είμαστε άνθρωποι και δεν πιστεύουμε στους υπερανθρώπους.
Μην πει κανείς πως δεν ονειρευτήκαμε και μεις να μπορούμε να
περπατούμε στους δρόμους
Χωρίς να κάνουμε πως δένουμε το κορδόνι του παπουτσιού μας
Για να ελέγξουμε αν βρίσκεται πάντα πίσω μας 5
Εκείνος ο άνθρωπος με την καφέ του καταρντίνα.
Ονειρευτήκαμε να περπατάμε ανέμελοι, ονειρευτήκαμε
Όταν μας χτυπούνε την πόρτα, ακόμα κι ύστερα από τα μεσάνυχτα,
Να 'ναι ένας φίλος περαστικός, που είδε φως στο παράθυρο
Ή ένας γείτονας που του λείψανε τα τσιγάρα. 10
Ονειρευτήκαμε, σαν είμαστε νιοι, να 'χουμε το κορίτσι μας, να βγαίνουμε
το βράδι περίπατο
Χωρίς να μας αφνιδιάζουν τα βήματα του περαστικού,
Χωρίς να μας πολιορκούν οι νυχτερίδες του τρόμου.
[...] Ξαναρχινούμε, λοιπόν.
Στ' όνομα αυτού του τόπου που τον σκέπασαν πάλι τα μηχανοκίνητα
του κατακτητή,
Στ' όνομα των ποδοπατημένων ονείρων μας,
Στ' όνομα των μυριάδων νεκρών μας, που δεν είναι δυνατό να πέθαναν
για το τίποτα,
Στ' όνομα των ζωντανών που δε θέλουν να πάψουν να είναι άνθρωποι,
Εμείς, που δεν ονειρευτήκαμε να είμαστε ήρωες, παρά μόνο άνθρωποι
Ξαναρχινούμε, ξαναρχινούμε...

Πράγα, τέλη Απριλίου 1967

Καί θάν πρῶ τα ἄ νζει ω μέ νη

χαί ρε ὦ χαί ρε ἔ λευθε ριά

Κώστας Μιτρόπουλος, *Eleutheria*, τχ.2-3, Μάιος-Ιούνιος, 1971

Τα ποιήματα που παρατίθενται εδώ περιλαμβάνονται στο ανέκδοτο έργο του ποιητή, το οποίο συγκεντρώθηκε σε τόμο ύστερα από τον θάνατό του, αποκαλύπτοντας και άλλες πλευρές της ποιητικής του δημιουργίας. Πρόκειται συχνά για ολιγόστιχα ποιήματα, που διακρίνονται, παρά τον πεζολογικό τους τόνο, από πηγαία αισθαντικότητα και βαθιά στοχαστικότητα.

Τα παιδιά

Μόνο τα παιδιά ξέρουν να γίνονται ένα με τη θάλασσα.

Οι μεγάλοι κολυμπούνε, κουράζονται
βγαίνουν, ξαπλώνουν, λαδώνουν την πλάτη τους,
δυο παίζουνε σκάκι, ένας επιδείχνει το φορητό του ραδιόφωνο,
ο καθένας έχει τις υποθέσεις του κι όλη τη συνέχεια της
καθημερινότητας.

5

Μόνο τα παιδιά ξέρουν να κάθονται ανακούρκουδα στην άκρη-άκρη
του νερού

να προσηλώνονται σ' ένα χοχλαδάκι που μαζέψανε
σε μια στάλα που ιριδίζει στο γόνατό τους
να γίνονται ένα με την κάθε στάλα της θάλασσας
να τήνε κλείνουν όλη μέσα στο κουβαδάκι τους
σα να 'ναι πράμα δικό τους –σα να μεγάλωσε πια και τους έφτασε
σε τρυφερότητα και σε μπόι.

10

Παιδιά στην παραλία. Λάρνακα, δεκαετία 1920

Το πέλαγο

Περσέψαν οι λογοήρωες στον τόπο μας.

Περσέψαν οι ανδριάντες, οι επέτειες, οι λόγιοι,
 οι λόγιοι, λόγιοι, λόγιοι –οι λόγιοι λογάδες,
 οι λογοκόποι*, οι λογοφάγοι, οι λογοκατασκευαστές,
 περσέψαν οι προσλαλιές*, τα μεγαλολαλήματα, 5
 ξενολαλιές, ντοπιολαλιές, λογοπεζά, λογοποιήματα,
 περσέψαν και ξεχείλισαν τα λόγια, λόγια, λόγια,
 τ' άλογα λόγια κάναν ένα πέλαγο
 που ορμά με μάνητα* για να μας λογοπνίξει.

Αδέρφια, κρατηθείτε στον αφρό. 10

Αδέρφια, παραμερίστε τα κύματα
 ρίξτε στον ορίζοντα της σωτηρίας την κραυγή:
 «Γη, γη!»

Η γη των ονείρων σας είναι οι άνθρωποι –δεν είναι οι λόγιοι.

Άντης Χατζηαδάμος, *Πίσση*, μπρούντζος, 1960-1979

* **λογοκόπος, ο:** λογός, φλύαρος, που λέει πολλά και μεγάλα λόγια ή δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα

* **προσλαλιά, η:** σύντομη προσφώνηση, συνήθως ως χαιρετισμός

* **μάνητα, η:** μεγάλη οργή, μανία

Θ. Πιερίδης

Ο **Θοδόσης Πιερίδης** (Τσέρι, 1908-Βουκουρέστι, 1968) από μικρή ηλικία έζησε στο Κάιρο, όπου φοίτησε στο Γαλλικό Λύκειο και ακολούθως στην Αμπέτιεο Σχολή. Εργάστηκε ως υπάλληλος σε διάφορες επιχειρήσεις και υπηρεσίες της αιγυπτιακής πρωτεύουσας (1927-1942). Οργανωμένος από νωρίς στην Αριστερά, υπέστη για τις ιδέες και τη δράση του, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διώξεις από τις βρετανικές αρχές της Αιγύπτου. Μετά από μια σύντομη περίοδο στην Κύπρο (1946-1949), μετέβη στο Παρίσι, όπου σπούδασε γαλλική φιλολογία και ιστορία του πολιτισμού στη Σορβόνη (1949-1952). Ακολούθησε μια δεκαετία (1952-1962) έντονης πνευματικής και πολιτιστικής δημιουργίας στη Ρουμανία, πριν επιστρέψει για οριστική πια εγκατάσταση στην Κύπρο.

Ποιτής κατά βάση του ρωμαλέου και αγωνιστικού λυρισμού με σαφή κοινωνικό προσανατολισμό, θα κινηθεί στα πρώτα ποιήματά του, γραμμένα σε ομοιοκατάληκτο ή ελεύθερο στίχο, στο κλίμα του ύστερου συμβολισμού, ο οποίος θα κληροδοτήσει μια ιδιότυπη μουσικότητα και υποβλητικότητα και στη μεταγενέστερη παραγωγή του. Η ποιητική συλλογή *Ξέρουμε κι εμείς να τραγουδούμε* (1937), με διάχυτη την αισιοδοξία για ένα νέο κόσμο που ξεπροβάλλει δυναμικά, αποτελεί την αφετηρία μιας πληθωρικής παραγωγής. Στις επόμενες συλλογές ή συνθέσεις του (*Η μπαλλάντα της Μαρίας*, 1939· *Δέκα τραγούδια*, 1940· *Ερωτική ιστορία*, 1943· *Νόστος*, 1958 κ.ά.), όπου κυριαρχούν ως θέματα ο έρωτας και η θαλασσινή εμπειρία, διακρίνεται ένας λεπταίσθητος λυρισμός, απότοκος μιας προσωπικής ποιητικής ευαισθησίας, χωρίς ταυτόχρονα να λείπουν οι κοινωνικές αναφορές. Τα δραματικά για τον ελληνισμό γεγονότα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο αγώνας της Κύπρου για εθνική αποκατάσταση και το όραμα μιας κοινωνικής αλλαγής θα κυριαρχήσουν σε ένα μεγάλο μέρος του μεταπολεμικού του έργου (*Κυπριακή συμφωνία*, 1956· *Ονειροπόληση πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου*, 1965· *Ξαναρχινούμε*, 1967 κ.ά.)

Έλλην (Κάιρο, 1942-1948). Αντιστασιακό ελληνικό περιοδικό της Αιγύπτου

Μάνος Κράλης

Ένας ήπιος, μελαγχολικός τόνος, συνταιριασμένος με μια μουσική υποβλητικότητα, κατάλληλη για την απόδοση μιας ρευστής ψυχικής διάθεσης, διαπνέει τα ποιήματα της πρώτης συλλογής του Ταξίδι στη γυμνή χρονιά (1936): η νύχτα, το φεγγάρι, το έρημο τοπίο συνιστούν το σύνηθες σκηνικό των ποιημάτων.

Νύχτες

Εκύλησε μαζί μας, στο χρυσό το χόρτο
σαν καρπός εξαισίος, το φεγγάρι.

Κι απ' τα χείλη της αγάπης φτάνουν
των έρημων παρθένων θαλασσών τα μύρα.

Κάτω από την αίθρια σιωπή των θεών
φθείρονται οι ψυχές αντικριστές και λιώνουν. 5

Κάθε φιλί μας μόνο σα στερνό
κάθε αγκάλιασμά μας σαν το τελευταίο!

Με μιαν υπερένταση απέλπιδων φτερών
στα μαραμμένα βλέφαρά μας πέρασαν οι ώρες. 10

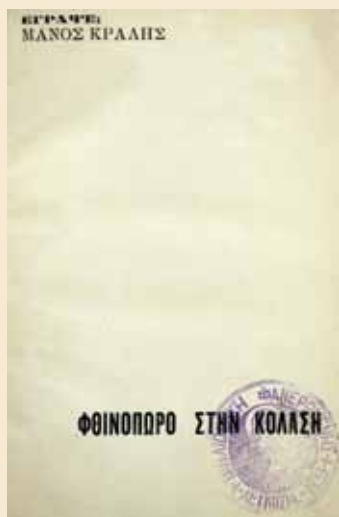
Κι όταν τα δάκρυά μας ξεραθούνε μες στο χώμα
κι ο ίσκιος των βημάτων μας θα λείψει μες στον ήλιο,

τούτες οι νύχτες που ευώδιασεν η αγάπη μας
ανάμεσα στο γαλαξία θα γυρνούν και στ' άστρα.

Ανδρέας Χρυσόκος, *Το φθινόπωρο*, λάδι, 1990

Καράβια που ναυάγησαν ή ποτέ δεν ξεκίνησαν· πολιτείες ερειπωμένες που δεν αφήνουν άλλη διέξοδο, παρά το ταξίδι της φυγής προς μέρη εξωτικά και ονειρικά· άνθρωποι που η ζωή τους ρημάζει σε κάμαρες γυμνές και ασφυκτικές, χωρίς έρωτα, χωρίς προοπτική, ενώ η λύτρωση δεν φαίνεται να έρχεται ή να υπάρχει· πρόκειται για μοτίβα που επανέρχονται στα ποιήματα και των δύο επόμενων συλλογών Φθινόπωρο στην Κόλαση (1938) και Επιτάφιος του πληρώματος (1946).

* χλωροφορμισμένος: ναρκωμένος

Ελεγείο των αποτυχημένων

Θα 'ναι αργά, πολύ αργά –που κουρασμένοι απ' το λιμάνι θα γυρίσουν, δίχως λύσεις διστακτικοί στις μάταιες των βαποριών σειρήνες.

Ίδιες οι φτωχογειτονιές κι οι δρόμοι που τα χαμένα βήματα παίρνουν ασυναίσθητως ίδια τ' αναμικά κορίτσια στο μπαλκόνι με τ' άδειο βλέμμα τους, το «διανυκτερεύον φαρμακείον» και το παλιό φεγγάρι απελπισμένο στα γυμνά κλώνια της πλατέας. 5

Κι ο χλωροφορμισμένος* εαυτός τους χρόνια πικρά, λουλουδιασμένα χρόνια από κρεβάτι σε κρεβάτι λαϊκών ξενοδοχείων (βρόμικες κάμαρες, γυμνές που περιμένουν τους αυτόχειρες μονάχα τα ιδρωμένα σώματα που δίνονται 6 γρόσια). 10 15

Στην πόλη που αγάπησαν που κάποτε σχεδίασαν μεγάλες εξορμήσεις στην πόλη με τις πλάνες τους και τις εγκαταλείψεις τώρα μοναδική τους περιπέτεια πια θα 'ναι μια φτωχική, ανώνυμη κηδεία. 20

Κι όμως πολύ νοστάλγησαν ώραν πολλή στην προκυμαία έχουνε γλυκά ονειροπολήσει τα έρημα, κοράλλινα νησιά του Ειρηνικού που πάνε και πεθαίνουν τ' άλπατρος μονάχα...

Επιτάφιος του πληρώματος

Those are pearls that were his eyes*
(Shakespeare, *Tempest*)

Διαβάνουν στο μαύρον ύπνο τους κάτασπρα περιστέρια
φτερά των γλάρων τα πανιά, τα συντρυμιμένα τα καράβια
οι ραψωδίες του άνεμου, φωνές της νύχτας, του πουλιού, της καταιγίδας –
σα μουσική νυχτερινή σε ασημένιους κήπους.

Καίνε σιωπηλά στον ύπνο τους αχνά κεράκια τ' άστρα
τα σταυρωμένα πόδια τους θα σκύψει το φεγγάρι να φιλήσει.

5

Κόμπο τον κόμπο το κορμί θα δέσει σαν κοράλλι
κόμπο τον κόμπο η ψυχή, φλουρί μαργαριτάρι
βαθιά βαθιά στα πέλαγα με τους νεκρούς συντρόφους
δίχως μιαν άνοιξη να 'ρθει –

10

και δίχως του φθινόπωρου
οι μαγικοί αυλοί μες στα χρυσά τα δάση ν' αντηχήσουν.

– Δίχως αυγή, ωσότου το στερνό Εμβατήριο τούς ξυπνήσει.

Τάσος Στεφανίδης, κύκλος *Νίσος τις έστιν*, λάδι, 1980

* «Εκείνα είναι τα μαργαριτάρια που ήταν τα μάτια του»
(Σαίξπηρ, *Τρικυμία*).

Για μια νεκρή γυναίκα

VII ΛΑΔΙ ΚΑΙ ΧΩΜΑ

Κι αυτό το καλοκαίρι θα περάσει –Μάταια καρτερεί τον άνεμο
μαζί με το ξανθό σιτάρι ν' ανεμίσει τα ξεχασμένα της μαλλιά.
Περνάει επάνω σαν ισχή, σα μυθικό κυμάτισμα γιγάντιων φτερών
ηχώ στις θαλασσοσπηλιές και νοσταλγία του ναύτη...
Περνάει επάνω, κλαίει μέσα στα δάση, κι ούτε αγγίζει 5
την τρύπια, δακρυσομένη της ψυχή.

Κι αυτό το καλοκαίρι θα περάσει –Η κάθε μέρα θρυμματίζει
τους μελαγχολικούς καθρέφτες των ματιών της
η κάθε μέρα γονατίζει–
Λάδι και χώμα, υδρία* σπασμένη, προσευχή. 10

Τι καρτερεί απλώνοντας τα σκοτεινά μαλλιά σα δίχτυα
σε θάλασσα χωρίς βυθό, σκληρή σαν το γυαλί
γυμνή σα μαύρη πέτρα;

Ο Μ. Κράλης στο σπίτι του, δεκαετία 1980

* υδρία, π: πήλινο δοχείο, στάμνα

Η τραγωδία της τουρκικής στρατιωτικής εισβολής του 1974 δεν θα αφήσει ασυγκίνητο τον ποιητή, ο οποίος και θα αποτυπώσει το δράμα του πολέμου, της προσφυγιάς και της καταστροφής στη συλλογή με τον εύγλωττο τίτλο Γεύση Θανάτου (1974).

* τέφρα, π: στάχτη

Γεύση θανάτου

X

Η πλατεία ήταν έρημη εκείνη τη νύχτα
Με τα κλειστά περίπτερα, τις ξεσκισμένες αφίσες.
Μύριζε καμένο ρούχο, στάχτη, πυρκαγιά.

Πηγαίναμε μαζί μα οι λέξεις στέγνωσαν στα χείλη.
Μόνο κοινό σημείο επαφής ήταν ο φόβος
Εκείνος ο πρωτόπλαστος, απροσδιόριστος φόβος
Που γνώρισε ο άνθρωπος σ' ένα χωράφι τριβόλων.

5

Μετρούσαμε τους οβολούς της πίκρας μας
σκαλίζαμε την τέφρα* της ψυχής.

Κι άξαφνα πέρασαν με ορμή, μουγκρίζοντας
Τα στρατιωτικά αυτοκίνητα, κατάφορτα κλαδιά των ευκαλύπτων
κι ακακίες,
Κι εχάθηκαν γοργά σ' ένα πυκνό σκοτάδι.

10

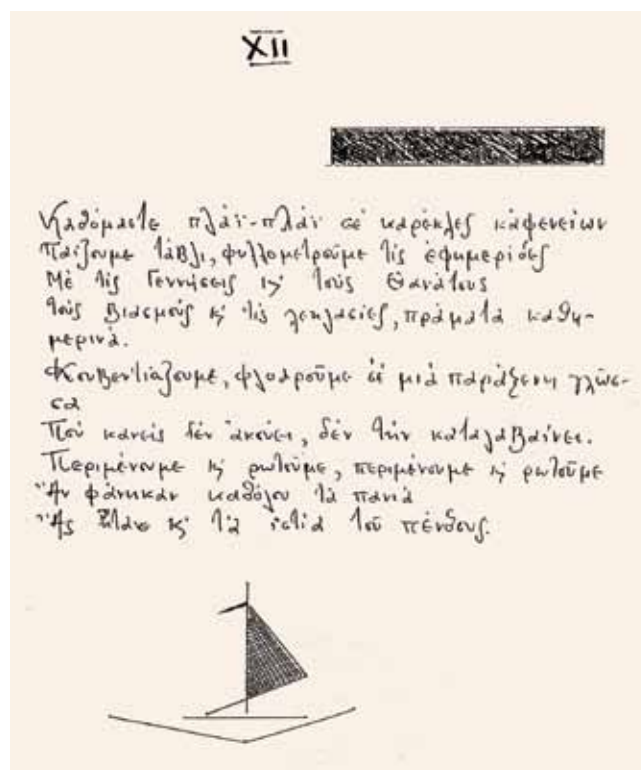
Όμως σ' αυτό το ελάχιστο διάστημα, για λίγα δευτερόλεπτα μονάχα
Το μάτι πρόφτασε να ιδεί στο δυνατό το φως των προβολέων
Ένα κεφάλι εφηβικό, που με ανάστροφη ματιά εκοίταζε το χάος
Τα σπιβαγμένα σώματα κοιμιάτια.

15

– Τι γρήγορα που χάθηκαν τούτα τα νέα παιδιά
Απροετοίμαστα για θάνατο, γι' αυτό το είδος του θανάτου...

XII

Καθόμαστε πλάι πλάι σε καρέκλες καφενείων
 Παίζουμε τάβλι, φυλλομετρούμε τις εφημερίδες
 Με τις Γεννήσεις και τους Θανάτους
 τους βιασμούς και τις λεηλασίες, πράματα καθημερινά.
 Κουβεντιάζουμε, φλυαρούμε σε μια παράξενη γλώσσα
 Που κανείς δεν ακούει, δεν την καταλαβαίνει.
 Περιμένουμε και ρωτούμε, περιμένουμε και ρωτούμε
 Αν φάνηκαν καθόλου τα πανιά
 Ας ήτανε και τα ιστία του πένθους*.

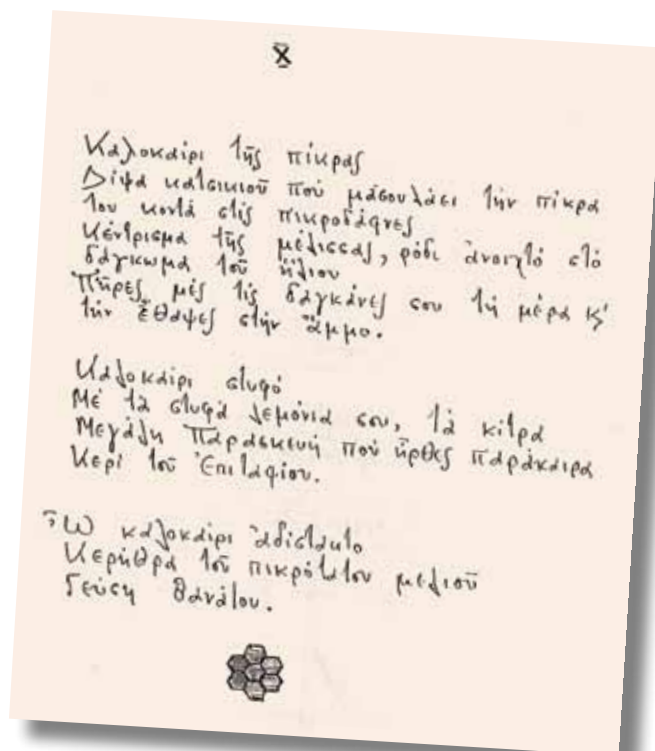
* Αναφορά στην ιστορία του μυθικού ήρωα Θησέα, ο οποίος απέπλευσε για την Κρήτη με πλοίο που είχε μαύρα πανιά (σε ένδειξη πένθους). Είχε δώσει στον πατέρα του, Αιγέα, την υπόσχεση πως, αν σκοτώσει τον Μινώταυρο και επιστρέψει σώος στην Αθήνα, θα βάλει στο καράβι του άσπρα πανιά, πράγμα που τελικά αμέλησε, με συνέπεια την αυτοκτονία του Αιγέα.

Μάνος Κράλλης

Ο **Μάνος Κράλλης** (φιλολογικό ψευδώνυμο του Γεωργίου Μίνως, Λευκωσία, 1914-1989) σπούδασε στο Παγκύπριο Διδασκαλείο και στο Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου και εργάστηκε στη Δημοτική Εκπαίδευση. Παράλληλα, υπήρξε συνεργάτης διαφόρων εφημερίδων και περιοδικών.

Δημοσίευσε το 1936 την πρώτη του ποιητική συλλογή, *Ταξίδι στη γυμνή χρονιά*, με βασικά χαρακτηριστικά της τη μουσική υποβλητικότητα και μια νεότροπη εκφραστική άμεσες ωστόσο, διακρίνονται οι επιδράσεις από την ποίηση του Τ. Άγρα και από τους ποιητές της γενιάς του '20. Στις επόμενες συλλογές του θα αναζητήσει διαφορετικούς εκφραστικούς τρόπους από αυτούς που είχαν ακολουθήσει μέχρι τότε οι κύπριοι ποιητές, κινούμενος προς μοντερνιστικές κατευθύνσεις. Η ανανεωτική διάθεσή του, με ουσιαστική εγκατάλειψη του μέτρου και της ομοιοκαταληξίας και αντίστοιχη υιοθέτηση του ελευθερωμένου και του ελεύθερου στίχου, συντελείται το 1938 στη δεύτερη ποιητική του σύνθεση (*Φθινόπωρο στην κόλαση*), ενώ διευρύνεται στην τρίτη και πιο ώριμη συλλογή του (*Επιτάφιος του πληρώματος*), αφού προηγήθηκε η γόνιμη συνάντησή του με την ποιητική του Τ. Έλιοτ και του Γ. Σεφέρη. Η επώδυνη εμπειρία του πολέμου του 1974 και η τραγική απώλεια της κόρης του θα εμπνεύσουν στον Μ. Κράλλη τα ποιήματα των συλλογών *Γεύση θανάτου* και *Εντάφιον έαρ*, αντίστοιχα.

Σίμος Μενάρδος

Στη συλλογή *Επιγράμματα*, δημοσιευμένη μόλις το 1930, συγκαταλέγονται ποιήματά του, γραμμένα τα περισσότερα κατά τα νεανικά του χρόνια σε μια ζωντανή και εκφραστική δημοτική.

*λακίζω: κλωτσώ

Επιγράμματα

II

Μπρος στο χωριό μου αράξαμε, πριν φέξει Κυριακή·
 δυο φώτα, τρεις ψαρόβαρκες, κάστρο και στίβες άμμου.
 «Μικροπολίτης» έλεγα γελώντας. Μόν' εκεί
 μια καμπανούλ' ακούστηκε και λάκτισε* η καρδιά μου.

Λεμεσός, 1892

X

Χωριό 'που πέρ' ακούονται τα ρυάκια σου, τα μύρα
 των πεύκων σου και βούσιμα των μελισσιών πολύ,
 όλα, και δρόσο κ' ευωδιές κι ανθόμελι, τα πήρα
 κρυφά 'πό μιας παιδούλας σου το πρώτο της φιλί.

Πλάτρες, 1898

XXVI

Κύπρο μου, από τα δέντρα σου την χαρουπιά πονώ·
 πάντα σγουρή και πράσινη, μηδέ βροχή δεν θέλει·
 γεννά απ' της ρίζας τον χυμό καρπό παντοτινό·
 ραβδίζουν την αλύπητα κι αυτή τους δίνει μέλι.

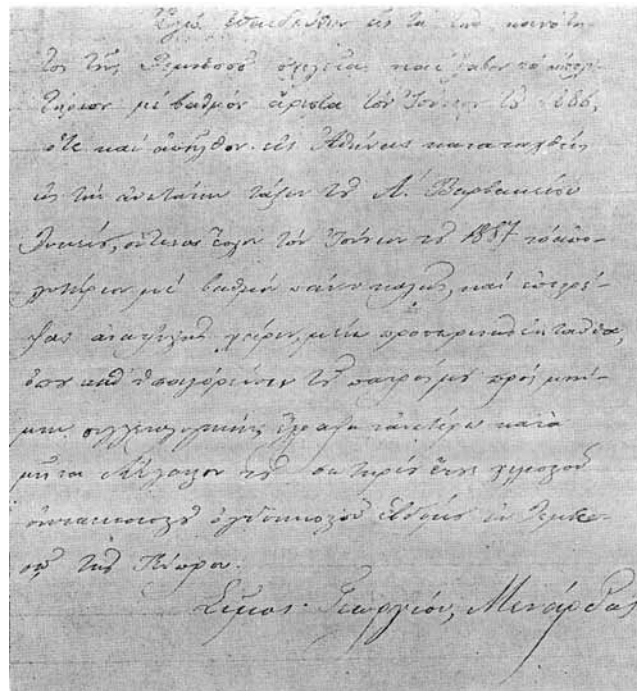
Προκυμαία Λεμεσού, δεκαετία 1890

Simeon Menardos

Ο **Σίμος Μενάρδος** (Μυτιλήνη, 1871- Αθήνα, 1933) πέρασε τα παιδικά του χρόνια στην Κύπρο. Σπούδασε φιλολογία και νομική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επέστρεψε στην Κύπρο και εργάστηκε ως σχολάρχης στη Λάρνακα (1896-1898) και δικηγόρος στη Λεμεσό (1898-1904). Ακολούθως, μετεκπαιδεύτηκε στην Ιταλία, τη Γαλλία και τη Μ. Βρετανία (1904-1907). Διορίστηκε επόπτης των ελληνικών σχολείων Κύπρου (1907-1909) και στο διάστημα αυτό ανέπτυξε πλούσια επιστημονική, κοινωνική και εκδοτική δραστηριότητα (μια από τις πρωτοβουλίες στις οποίες συμμετείχε αφορούσε στην ίδρυση του Αρχαιολογικού Μουσείου Λευκωσίας). Δίδαξε ελληνική φιλολογία στα Πανεπιστήμια Οξφόρδης (1907-1914) και Αθηνών (1911-1933), ενώ εκλέχτηκε και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (1926).

Εξέδωσε με τον τίτλο *Επιγράμματα* (1930) τις λεπτά επεξεργασμένες συνθέσεις του, εμπνευσμένες κατά ένα μέρος τους από την κυπριακή του εμπειρία και δημοσιευμένες νωρίτερα, στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Ωστόσο, πολυσχιδές και ογκώδες είναι το επιστημονικό και συγγραφικό του έργο σε θέματα αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας ελληνικής φιλολογίας. Σ' αυτό συγκαταλέγονται και εργασίες του σχετικές με θέματα της κυπριακής γραμματείας, ιστορίας και λαογραφίας (*Θρήνος της Κύπρου*, 1906· «Τοπωνυμικόν της Κύπρου», 1907 κ.ά.).

Λεωνίδας Παυλίδης

Η ποιητική του παραγωγή ξεχωρίζει για τη μορφική επεξεργασία του στίχου και την αναζήτηση μιας πλούσιας και εκφραστικής γλώσσας. Χαρακτηριστικό δείγμα το παρατιθέμενο σονέτο.

Φιλία

Φιλία πώς σε λαχταρώ κι ωμέ
φοβούμαι μη ως στην ύστατη πνοή μου
τα σουράνα σου δώρα μείνουν ξένα
για την πολυθλιμμένη τη ζωή μου.

Σ' αποζητώ ωσάν ηλιοκαμένα 5
αγρίμια της αμιόστρωτης ερήμου
γυρεύουν τη δροσιά στα ξηραμένα
βραχοπήγαδα κι η άθλια η ψυχή μου

καίεται μέσα στ' απλήρωτό* της πόθο 10
την κρύφια λαύρα* π' ωχ* ποιος θα τη σβήσει
από ποια ψυχή δροσιά θε ν' αναβλύσει

τόση που άλλη να μπορεί να δροσίσει;
Γέρασε ο κόσμος, ω ποιος θ' αναστήσει
την κρύα την αναίσθητη καρδιά μου;

Αδαμάντιος Διαμαντής, *Γυναίκα με απλωμένα χέρια*, ακρυλικό, 1983-1984

* **απλήρωτος**: που δεν έχει ή δεν μπορεί να ικανοποιηθεί

* **λαύρα, π**: φωτιά, μτφ. πόθος

* **π' ωχ**: που έχει

Νίκη

Και την προσμέναμε την ώρα
του μυστικού συναγεμού
των πόθων και του γλυκασμού
της φαντασίας να 'ναι σαν τώρα...

Γύρα και μπρος μας των αγώνων 5
ανεμοκύμαντη η πυρά
και τα μεγάλα βροντερά
συνθήματα αγρικούντα μόνον...

Στην όψη μας και μες τα φρένα* 10
τα ολάσπρα κρίνα της οργής,
φρουμάζει* ο σάλος της κραυγής
στα χείλη μας τα πυρωμένα...

Γοργοί φεγγάτοι στ' άναμιά μας 15
πρώτοι στο θάνατο ή στερονοί
μάρτυρες ή ήρωες, φωτεινοί
καπνοί μες τ' αστραπόβροντά μας
Κι ο αλαλαγμός ως κρούει το γέγμα*
περιζωσμένοι το βοριά
με την κλαγγή πλατιά ποριά* 20
ανοίγουμε μπρος τ' άγιο τέγμα...

* φρένα, τα: μυαλό, διάνοια

* φρουμάζω (και φριμάζω): κολλάζω, είμαι έτοιμος να ξεσπάσω

* γέγμα, το: δύση του ήλιου, ηλιοβασίλεμα

* ποριά, η: πορεία

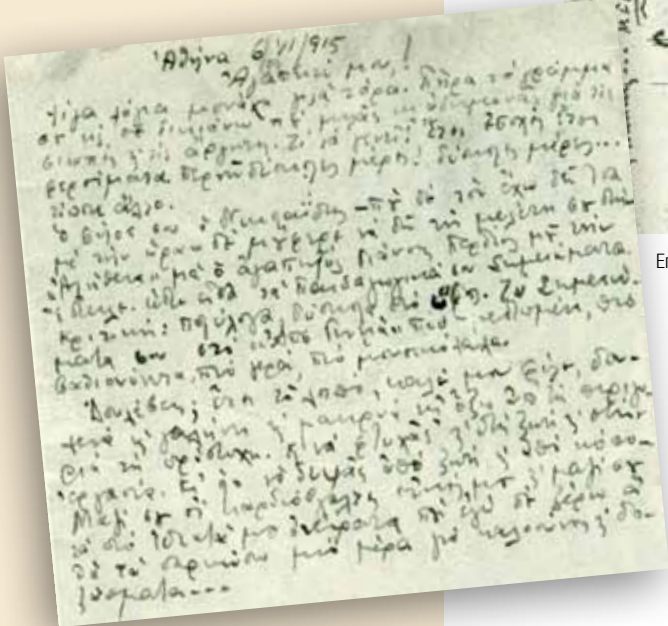

Ο **Λεωνίδας Παυλίδης** (Λευκωσία, 1890-Λονδίνο, 1957) σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες στην Αθήνα και στη Γενεύη. Έζησε κατά διαστήματα στην Αθήνα, στην Κύπρο, στο Λονδίνο κ.α., όπου εργάστηκε βασικά ως δημοσιογράφος και εκδότης εφημερίδων και περιοδικών. Για τις επαναστατικές του πολιτικές του ιδέες διώχτηκε επανειλημμένως τόσο στην Κύπρο, όσο και στην Ελλάδα, ενώ κατά τη διάρκεια της Κατοχής βρέθηκε έγκλειστος σε στρατόπεδο της Γερμανίας.

Η ποίησή του ακολουθεί βασικά την παραδοσιακή τεχνοτροπία με ευδιάκριτες τις επιρροές από τον Κ. Παλαμά, τον Α. Σικελιανό και την ποιητική του παρνασσισμού. Το ποιητικό και κριτικό του έργο βρισκόταν μέχρι πρόσφατα διάσπαρτο σε ελλαδικά και κυπριακά έντυπα, καθώς ο ίδιος, ενόσω ζούσε, δεν προχώρησε σε κάποια έκδοση. Ασχολήθηκε επίσης με τη μετάφραση μυθιστορημάτων του Α. Φρανς και του Ε. Ζολά.

Επιστολή στον Σάββα Χρίστου, Αθήνα 6.6.1915

Πάυλος Βαλδασερίδης

Στα ποιήματά του (εδώ από τη συλλογή Μαγιοβότανα, 1938) ως κύρια θέματα αναδεικνύονται η λατρεία της φύσης και του ωραίου, ο έρωτας στην ιδανική του μορφή και η αγάπη για την πατρίδα, ενώ γενικά ευδιάκριτη είναι μια τάση θρησκευτικότητας και μυστικισμού.

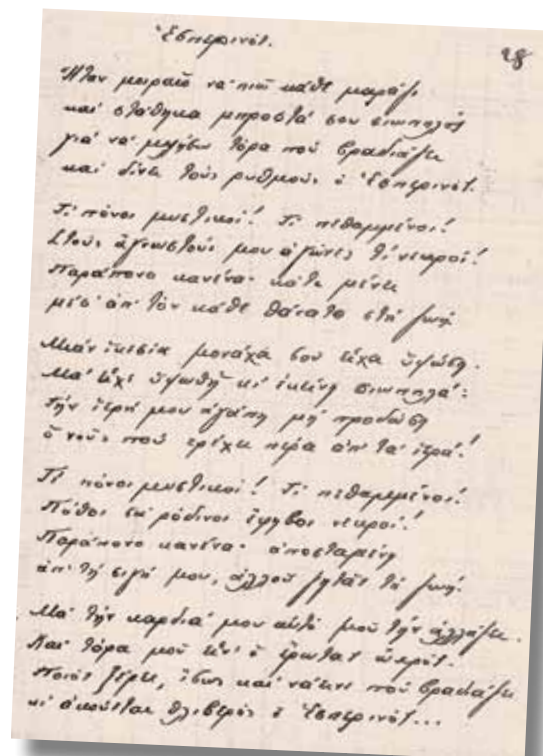
Ομορφιά

Χιλιάδες χρόνια ένα όνειρο λατρεύω.

Μ' από τα βάθη, που έρχομαι, της ζωής
κι από τους θησαυρούς της που αναδεύω *,
σχήματα, ηχούς, ιδέες λογής-λογής,

μια ελπίδα, μοναχά, κρατάω στα χέρια 5
και δάκρυο τη θερμαίνει τρυφερό,
καθώς τα μάτια μου ρωτούν τ' αστέρια
κι ο νους μου το βαθύ μετράει καιρό.

Τ' όνειρο που λατρεύω σάρκα ας πάρει,
εκστατικός να ιδώ την ομορφιά, 10
να προσκυνήσω, τρέμοντας, τη χάρη,
να μπω στη νόηση, τέλος, τη θεϊκά!

* αναδεύω: ανακατεύω, ανακινώ

Πλάτρες

I

Στη λαγκαδιά παραμιλούν τα δέντρα απ' τον αγέρα
 κι απάνωθε οι γυμνές πλαγιές ακούν συλλογισμένες.
 Πιο πέρα η θάλασσα τεφρή*, συννεφοσκεπασμένη,
 παίρνει απ' τη δύση, πού και πού, λεκέδες σαν από αίμα.
 Και δόξα της παθητικής* τού φθινοπώρου εσπέρας, 5
 στου ταραγμένου ορίζοντα μιαν άκρη καθισμένα,
 δυο σύννεφα μενεξελιά, την πλάση φοβερίζουν.

Πλάτρες, δεκαετία 1930

* **τεφρός:** αυτός που έχει το χρώμα της στάχτης

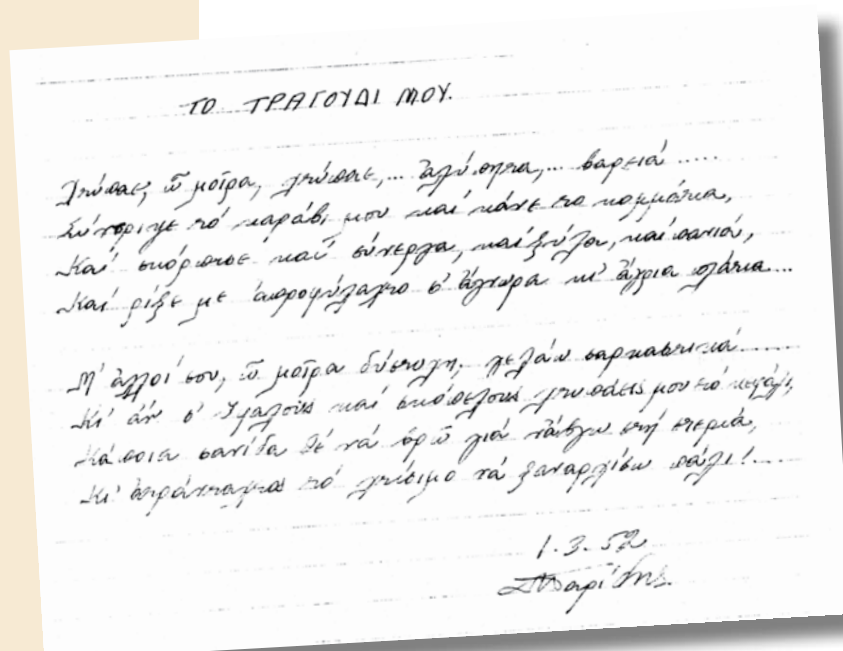
* **παθητικός:** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία ενεργητικότητας, αλλά κρύβει μεγάλη συναισθηματική φόρτιση

Paul Baldassera

Ο **Πάυλος Βαλδασερίδης** (Λάρνακα, 1892-Αθήνα, 1972). Γόνος πλούσιας οικογένειας με οικονομικές δραστηριότητες στην Ευρώπη, σπούδασε νομικά, φιλοσοφία και θεολογία στην Αθήνα και το Παρίσι. Ασχολούμενος με τις οικογενειακές επιχειρήσεις έζησε στη Γαλλία για πολλά χρόνια, όπου και εξέδωσε με το όνομα Paul Baldassera σημαντικό μέρος του έργου του, γραμμένο στα γαλλικά. Αρχές της δεκαετίας του 1940 επέστρεψε στη γενέτειρά του, τα τελευταία, όμως, χρόνια της ζωής του (1965-1972) τα πέρασε μεταξύ Λάρνακας και Αθήνας.

Στο έργο του (*Η αγάπη της ομορφιάς*, 1921* *Μαγιοβότανα*, 1938* *Ερμής*, 1947 κ.ά.) επηρεάζεται κυρίως από τον γαλλικό αισθητισμό και συμβολισμό, αλλά και από τον ιδεαλισμό του Δ. Σολωμού και της Επτανησιακής Σχολής. Το ποικίλο μεταφραστικό του έργο (Ομηρος, Πλάτων, Βιβλικά κείμενα) είναι ενδεικτικό των καταβολών και του γενικότερου πνευματικού του προσανατολισμού. Ασχολήθηκε ακόμη με το θέατρο και την πεζογραφία.

Δημητρός Μ. Δημητριάδης

Το πρώτο ποιητικό έργο του, όπως παρουσιάζεται στη συλλογή Βήματα στη χλόη (1923), εκφράζει ένα αίσθημα θλίψης, ψυχικής φθοράς και αδιεξόδου.

Δείλι στην πολιτεία

Έτσι την ένωση τη θλίψη των ανθρώπων.
 ... Ένα δείλι, σαν περπατούσανε σκυφτοί στο πεζοδρόμι,
 είχανε στη μορφή τους, στις κινήσεις, έναν τρόπο
 περιίλυτο, γιατί στενοί οι δρόμοι,

σα να τους έφραζαν, και μάκρναναν μπροστά τους,
 μάκρναναν, σα να 'ταν χωρίς άκρη...
 και καθώς έσερναν βαριά τα βήματά τους,
 από τα μάτια τους σα να 'λειπε το δάκρυ.

Σολωμός Φραγκουλιδής *Νύκτα στη Λευκωσία*, μικτά υλικά

Άνοιξη

Κάμποι πρασινοσκέπαστοι, λουλουδισμένοι κάμποι,
με τ' άνθια τα μυριόχρωμα και το πυκνό χορτάρι,
με το χρυσό το λióφωτο, το ευωδιαστό θυμάρι,
και τη δροσιά την πρωινή που ίδιο ασήμι λάμπει.

Πουλιά με τα χαρούμενα τραγούδια σας που λέτε 5
πάνω στα κλώνια των δεντρών, την ώρα που πετάτε,
λεύκες που ονειρεύεστε, πλατάνια που γελάτε,
πεύκα σιγαλομίλητα, ιτιές που όλο κλαίτε.

Ευτυχισμένοι άνθρωποι που γοργοπερπατείτε 10
με πρόσωπα ζωγραφιστά με της χαράς τις χάρες·
όλα στον ίδιο τον σκοπό αρμονικά λαλείτε,
και μιας ζωής καλόχυμης φέροντε το σημάδι
που την ξαναζωντάνεψαν χιλιόζωες λαχτάρες
και ξαναιώνει μέσα της κάθε παλιό ρημάδι.

Λουκία Νικολαΐδου - Βασιλείου, *Τοπίο*, λάδι, 1933

Ερωτικό φθινόπωρο

Ένα φως έλαμψε
στη λευκή πεδιάδα
εκεί π' ούτ' ένα πράσινο φύλλο
δεν δροσίζει
τη γυμνή γη π' ανασαίνει 5
στο βάρος μιας φθινοπωριάτικης μέρας.
Κι ήταν
όταν επέρασες δίπλα μου
με τη φαρέτρα γεμάτη
και το δόρυ γυμνό 10
στ' άπλετο φωτομάζεμα των ήλιων,
με τη σφραγίδα της νίκης στο μέτωπο,
τόσο δροσερή
και τόσο παρθένα,
σωριάζοντας τρόπαια 15
στο κάθε σου βήμα.
Όπως μια κρήνη
κελαρύζει αφρόντιδα
κι ας στεγνώσουν τα χείλη
από μian άσβεστη δίψα, 20
έτσι τ' ολόχαρο τίναγμα
της ξανθής σου πλεξούδας
μάτια έφτασε
ώς τα γυμνά μου τα πόδια, 25
μάτια εκάλεσε
το καθάριο χρυσάφι
τη γυμνή φούχτα του επαίτη.
Ξεφτισμένα φτερά
των τελευταίων ερώτων 30
μαδούνε τώρα
στη λευκή πασάδα* των κύκνων
κραυγάζοντας τον φόβο
των γαλάζιων λιμνών
στα πρώτα ρυτιδώματα 35
της ανατριχίλας.

Άγγελος Μακρίδης, *Κόρη*, μεικτά υλικά, 1993

* πασάδα, η: νυφικό υπνοδωμάτιο

Όπου και να 'να
 τα κύκνεια τραγούδια των πόθων
 –λυσίκομες* εμιασμένες
 αδυσώπητων* νεκρών– 40
 θ' αντιχήσουν
 κι εγώ
 δεν έφτασα ακόμη να δω
 τους κύκλους των ματιών σου
 να μπλέκουν τα μολυβένια στεφάνια 45
 των είκοσι ανοίξεων.
 Βιάζομαι
 να δώσω ό,τι έχω.
 Σε μια γκριζα σελίδα
 δυο στίχους. 50
 Την ώριμη οπώρα* που ξεχάστηκε
 στον απόμερο κλώνο.
 Τ' όψιμο* ρίγος
 στην εαρινή αύρα.
 Στη σάλπιγγα που ήχησε 55
 τ' ανοιξιάτικο θούριο,
 τον συντρομμένο αυλό
 στον έρημο πευκώννα.

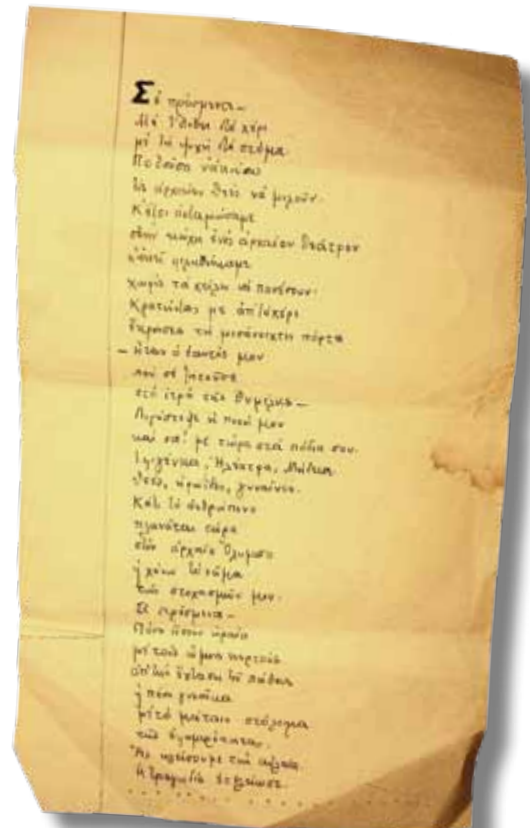
* λυσίκομος: με ξέπλεκα μαλλιά

* αδυσώπητος: σκληρός

* οπώρα, η: φρούτο

* όψιμος: που εμφανίζεται αργά, με καθυστέρηση

Χειρόγραφο της ανέκδοτης συλλογής
Ερωτικό φθινόπωρο

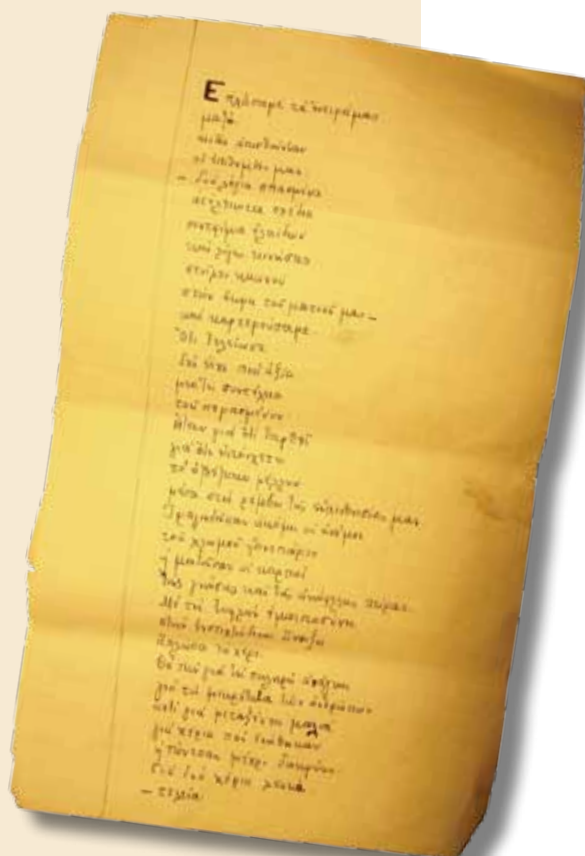

Δημητριάδης

Ο **Δημητρός Μ. Δημητριάδης** (Λεμεσός, 1892-1964) φοίτησε μέχρι την τέταρτη τάξη του Γυμνασίου και ακολούθως εργάστηκε αρχικά ως δημοσιογράφος και κατόπιν ως διευθυντής και εκδότης εφημερίδων.

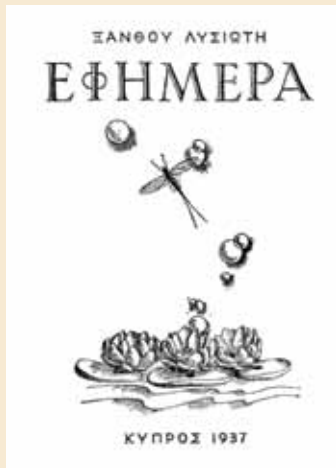
Η πρώτη του ποιητική συλλογή (*Βήματα στη χλόη*, 1923) έφερνε, στον απόηχο των κυρίαρχων ρευμάτων και τάσεων της δεκαετίας του 1920, μια λεπτή λυρική νότα. Στη συνέχεια, όμως, το κλίμα της ποίησής του αλλάζει (*Εμείς κι οι άλλοι*, 1942) και κυριαρχεί η ρεαλιστική προσέγγιση των πραγμάτων, ενώ παράλληλα υιοθετείται ο ελευθερωμένος ή/και ο ελεύθερος στίχος. Εκτός από την πρωτότυπη ποιητική και θεατρική του δημιουργία, αξιοσημείωτο είναι και το μεταφραστικό του έργο (Τζ. Κητς, Ε. Α. Πόε, Ου. Ουίτμαν, Μ. Γκόρκι κ.ά.).

Ν. Νικολαΐδης - Δ. Δημητριάδης στο κατάστρωμα του επιβατηγού Κουούερ, 1920

Ξάνθος Λυσιώτης

Η ποίησή του, με αναφορές στον έρωτα και τα αγαπημένα πρόσωπα, διακρίνεται από μια μουσικότητα και μια συγκρατημένη συγκίνηση, κυρίαρχα γνωρίσματα ήδη της πρώτης του συλλογής Εφήμερα (1937).

Να τραγουδήσεις

Θέλω μόνο για με να τραγουδήσεις.
Να ξεχυθούν οι μελωδίες της ψυχής σου
σαν πτυχές κάποιου ονείρου εξωτικού
κι εγώ σαν δέχτης κυμάτου ηλεκτρικού
να ριγώ στο θάλπος* της φωνής σου. 5

Για μένα υποβλητικά να τραγουδήσεις.
Οι τριλιές* να σκορπούν της μουσικής σου
του δειλινού την άγρια μοναξιά
κι εγώ της νιότης να ρουφήξω τη χαρά
στη γλυκά τρεμούλα της φωνής σου. 10

Έλα τώρα για με να τραγουδήσεις.
Γύρω η σιά τις έγνοιες μας τυλίγει
σ' ένα μανδύα ακαθόριστα μαβί
κι η εσάρπα τ' ουρανού η μεταξωτή
τις ρόδινες ανταύγειες της ανοίγει. 15

Για μένα υποβλητικά να τραγουδήσεις.
Να κελαιύσει του στήθους σου η γλύκα
μέσα στην άφραστη άπλα της σιωπής
και σε καινούργιες νότες να μου ειπείς
ό,τι η καρδιά μου από καιρό αγρίκα. 20

* **θάλπος, το:** αίσθηση ζεστασίας και ασφάλειας

* **τριλία, η:** μελωδικό τραγούδι, σαν το κελάπημα πουλιού ή γράλλου

Εφήμερα

Αγαπώ της αμέριμνης νιότης τη χαρά,
της εφήμερης νιότης μας την πλάνη
–πάντα της πεθαίνει μ' ανοιχτά φτερά
στου ανεκπλήρωτου πόθου το λιμάνι.

Αγαπώ το ρόδο που το εξαίσιο του σκορπά 5
άρωμα και φυλλορροά* μεσ' το ανθογυάλι*,
το εφήμερο τραγούδι που παθητικά
οβήνει για να μην ακουστεί πια πάλι.

Και τα χρυσονείρατά μου τ' αγαπώ,
και το φέγγος των ματιών σου το τόσο ωραίο– 10
κάθε τι αγαπώ μέσ' τον κόσμο αυτό
που εφήμερο χάνεται μοιραίο.

Που εφήμερο σαν τον καπνό σκορπά
και σαν τον Έρωτα τον πρόωρα ξεχασμένο,
τον Έρωτα που σταλάζει στην καρδιά 15
τη γλυκιά νοσταλγία των περασμένων.

Κι ω ας ήταν όμοια στην καρδιά σου να σκορπούν
γλυκιά μια μνήμη οι εφήμεροί μου οι σίχοι
όταν τα βήματά μου πια δεν θ' αντηχούν 20
και του καιρού θε να σιμώνει η Λήθη.

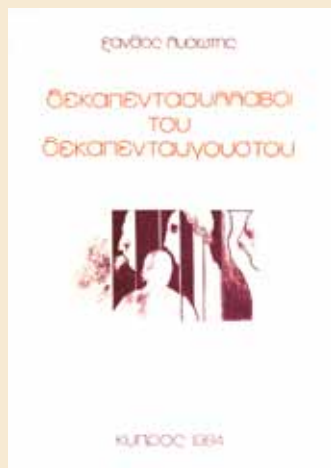
Βαλεντίνος Χαράλαμπος,
Πηλόγλυπτο, πηλός, 1994

* φυλλορροώ: κάνομαι, εξαφανίζομαι σταδιακά

* ανθογυάλι, το: γυάλινο βάζο για λουλούδια

Δεκαπεντασύλλαβοι του δεκαπενταγούστου

(Απόσπασμα)

VI

Κι αν στέρεψαν τα σύνορα μέσ' του καιρού το χάσμα
 δεν έχει σύνορα η ψυχή στην απεραντοσύνη
 κι ούτε τον πόθο δένουνε γέμια και χαλινάρια.
 Μα στου γαλού σου αγάπη μου τα σύνορα αρμενίζω.
 Βάζω τα σπλάχνα μου άγκυρα μέσ' του βυθού τα πλάτια
 αγκομαχούν τα κύματα στο φρουμαγμένο νότο
 δεν είν' καπνός η αγάπη μου γιά* σύννεφο που σβήνει-
 φωτίζουν το τιμόνι μου των κεραυνών πελέγια.

Άννης Ιωαννίδης, Σχέδιο από συλλογή, 1973

* γιά: ή

Ο **Ξάνθος Λυσιώτης** (Λάρνακα, 1898-Λευκωσία, 1987) μετά την αποφοίτησή του από το Εμπορικό Λύκειο Λάρνακας, επιδόθηκε σε εμπορικές δραστηριότητες. Εμφανίστηκε από νωρίς στα γράμματα (1924), δημοσιεύοντας κείμενά του σε κυπριακά έντυπα, πριν εκδώσει την πρώτη του συλλογή (*Εφήμερα*, 1937), για να αποδειχθεί τελικά ένας από τους πολυγραφότερους κύπριους ποιητές του εικοστού αιώνα. Παράλληλα, ασχολήθηκε και με την πεζογραφία.

Η ποίησή του (συγκεντρωμένη στα *Άπαντα. Συγκομιδή, Συγκομιδή Β', Συγκομιδή Γ'*, 1988), πολύτροπη και πληθωρική στην έκφραση, εντάσσεται σαφώς στη γραμμή της μεταπαλαμικής συμβολιστικής παράδοσης, ακόμα και όταν χρησιμοποιείται ο ελεύθερος στίχος. Η τραγική εμπειρία του 1974 θα αποτυπωθεί άμεσα στο έργο του, το οποίο και θα χαρακτηρίζει στο εξής μια δραματική λυρικήτητα.

Μυιά η ανονί
 λω. γασηνών θραδιών.
 Ξι ιωρασμια μεάνυχτα
 σηραδίνου διχμίσ
 ελό άρριου ματρίαν,
 λίν οι ώρες ηηνυίς.
 Οι στόχαμοί τίν άσφοι
 εάι τίς αριωγουάδες
 σοί άσημύτων τί ευταή.
 Ύω Μοίσα, οώς υατάς
 το ηυό τίς διασής μου!
 Οι διήχτες ηέριον ότε ελό μαίρο,
 κιάστέ ελό άσφο...
 Προσβαδω ηέ ματλέγω
 ώου δά ηυαηονί -
 μι' η υιφδιά μου ηιτάει
 χίλια κομμάδια
 άμωστρωτάς ηά σημάκει
 ελό ηεηταίο ηαηόηγο.

Γιάννης Δεύκης

Η ποίησή του θεωρείται παραδοσιακή στα θέματα και στη στιχουργική. Ωστόσο, είναι ενδεικτική μιας ανήσυχης ιδιοσυγκρασίας, σε συνεχή αναζήτηση και σύγκρουση με το ευρύτερο περιβάλλον της (Στεναγμοί και πόθοι, 1935). Αντιμέτωπος με την υποκρισία και τους συμβιβασμούς, μεταμορφώνει τις πικρίες και τις απογοητεύσεις σε λυρική έκφραση και καρτερία.

Έβαψα το πρόσωπο

Έβαψα το πρόσωπο
όλο, απ' άκρη ως άκρη,
κάτω από τη μάσκα μου
έκρυψα το δάκρυ,

και παλιάτσος ντύθηκα
για να κάνω αστεία,
μ' άκουσα το κλάμα μου
σα βαθιά ειρωνεία.

Τσάρλυ Τσάπλιν, Μοντέρνοι Καιροί, κινηματογραφική ταινία του 1936

Στη συνέχεια, όμως, η ποίησή του θα αποκτήσει μια αγωνιστική διάθεση με σαφή κοινωνικό ρεαλιστικό προσανατολισμό (Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων, 1963). Προσανατολίζεται στην αναθεώρηση αξιών και εκφραστικών μέσων.

Κώστας Αργυρού, *Κουβαλά νερά*, ξύλο ελιάς, 1990-1992

* **ερεβικός**: ερεβώδης, με βαθύ και απόλυτο σκοτάδι

* **διαφεντεύω**: υπερασπίζομαι

Ηρωικό

Μου 'πες: – Δεν έχω πια αντοχή. Τα χρόνια έρχονται και περνούν βασανισμένα. Πείνες κι αρρώστιες μάς χτυπούν. Τα χιόνια σιβάζονται στην πόρτα μας ολόενα.

Του ήλιου χάδι πουθενά. Κλεισμένοι σάμπως σε τάφο ζωντανοί, του κάκου μαχόμαστε για μια αλλαγή. Βαραίνει στο στήθος μας το πόδι σκληρού δράκου. 5

Κάποτες βέβαια θα 'ρθει. Το ξέρει και το μαντεύει η καρδιά. Σα χάδι... 10
Μα τι ωφελεί, που εμείς θα 'μαστε γέροι ή ίσκιιοι μεσ' στο ερεβικό* σκοτάδι.

Και σ' αποκοίθηκα: – Φοιχτό να περιμένεις κάπνι που αργεί να 'ρθει και που πιστεύεις πως θα σου φέρει μιας ζωής ευτυχομένης το ξαλάφρωμα που από παιδί γυρεύεις. 15

Όμως μην απελπίζεσαι. Κι αν μαύρο αίμα και λάσπη στάζει απ' το πολύπαθο κορμί σου, μείνε γενναίος ως το τέλος και πολέμα για τ' όνειρό σου ως την ύστερη πνοή σου. 20

Κι αν μέλλεται σου να χαθείς, προτού χαρούνε τα μάτια σου τη νέα ζωή που προφητεύεις, παρηγορήσου για τις νέες γενιές που θα βλογούνε όσους πεθάναν για το ιδανικό που διαφεντεύεις*.

Η ποιητική φιλοσοφική θεώρηση της ζωής οδηγεί στην απομυθοποίηση του σύγχρονου κόσμου και στην οξεία κριτική.

Θα 'ρθει μια μέρα και για μας

Θα 'ρθει μια μέρα και για μας. Να το πιστέψεις!
Δεν θα 'ναι πάντα όλο πίκρες η ζωή μας.
Θα 'ρθουνε και για μας χαρές. Μην κοροϊδέψεις
την ελπίδα μου. Οι τόσο στεναγμοί μας

θα βρούνε τέλος μια φορά. Κάτι μου λέει 5
πως θα γελάσει κάποια μέρα κι η δική μας
θλιμμένη φάτσα, που απόκαμε να κλαίει
ρυτιδωμένη απ' την απόγνωσή μας.

Μην πεις πως ονειρεύουμαι. Τα μαύρα χρόνια 10
που περάσαμε κι εμείς κι οι όμοιοί μας
στην πείνα, στην απελπισιά, στην καταφρόνια,
θα ξεχαστούν. Μην βλαστημάς τη γέννησή μας.

Κι αν το σκοτάδι ολόγυρα πυκνώνει 15
κι αν ανεβαίνει απέλπιδη η κραυγή μας,
μη σωριαστείς. Να, η αυγή που γαλαζώνει
τ' ακροούρανα, μηνώντας την ανάστασή μας.

Γιώργος Σκοτεινός, *Μεταβολισμός*, ακρυλικά, 1969

Γιάννης Λεύκις

Ο **Γιάννης Λεύκις** (ψευδώνυμο του Γιάννη Παπαγγέλου, Λάρνακα, 1899-Λεμεσός, 1991) φοίτησε στο Εμπορικό Λύκειο της γενέτειράς του και από το 1917 εγκαταστάθηκε στη Λεμεσό. Εργάστηκε σε διάφορες εμπορικές επιχειρήσεις της πόλης. Έντονα πολιτικοποιημένος, πρωτοστάτησε, μέσω των εντύπων που εξέδωσε ή συνεργάστηκε, στη διάδοση και στην εδραίωση των σοσιαλιστικών ιδεών για την κοινωνία και την τέχνη, ενώ υπήρξε υπέρμαχος του δημοτικιστικού κινήματος στην Κύπρο.

Στην πρώτη συλλογή του (*Στεναγμοί και πόθοι*, 1935) η νεορομαντική διάθεση είναι εμφανής, ενώ στην επόμενη (*Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων κι άλλα ποιήματα*, 1963) κυριαρχεί περισσότερο ένας αγωνιστικός τόνος με κοινωνική στόχευση, που προσομοιάζει στην ποιητική του Κ. Βάρναλη. Εκτός από την πρωτότυπη ποιητική του δημιουργία (που συμπληρώνεται με τη συλλογή *Η τριλογία της ζωής και του θανάτου κι άλλα ποιήματα*, 1967), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν το κριτικό του έργο για τη νεότερη κυπριακή λογοτεχνία και οι ποικίλες άλλες εργασίες του, όπως η ιστορική μελέτη για το χρονικό διάστημα 1920-1935 με τίτλο *Οι Ρίζες*, αλλά και οι μεταφράσεις των Κ. Μπωντλαίρ, Χ. Χάινε κ.ά.

Μόνο εκείνος τός δά δελήσει να
μπει στον κόσμο να διαβάσει όλα τα πρά-
ματα μου με τη χρονολογική σειρά που
εσύ κάδυνα είχε γραφεί δά μπορεί να
πες πως με γνώρισε τραφιακά. Γιατί
μέσα δ' αινάει τα πράματα βήκρομα
ολάκερος, αινάει παιήμονα δ' ελγ μου
η διοήη κα δέση ανθρώπινη καρδιά
και με α' απλή καθαρία β' κέψη

Σημείωση του Γ. Λεύκη στον συγκεντρωτικό φάκελο των επιστολών του

Χριστόδουλος Γαλατόπουλος

Η πρώτη συλλογή του με τον εύγλωττο τίτλο Τα τραγούδια της φυλακής (1936) αποτυπώνει τα βιώματά του από τις διώξεις που υπέστη λόγω της ανάμειξής του στα «Οκτωβριανά» (1931). Η πικρή εμπειρία των πολιτικών και εθνικών αγώνων διασταυρώνεται ταυτόχρονα με υπαρκτούς μελαγχολικούς τόνους και μια εξομολογητική διάθεση.

Εγώ και σε ποτήρια τρύπια

Εγώ, και σε ποτήρια τρύπια,
Κρασί μπόρεσα κι ήπια!..

Και στην ατέλειωτη, εγώ, μπόρα
βρήκα τον Δρόμο προς τη χώρα...

Και μες τα ταπεινά και νήπια 5
βρήκα λαό τα καρδιοχτύπια!

Και σ' αυτής της Τρικυμίας τη φόρα
βρήκα γαλήνη κάποιαν ώρα!

Εγώ, και σε ποτήρια τρύπια,
Κρασί μπόρεσα κι ήπια!... 10

Το καμένο Κυβερνείο. Λευκωσία, 1931

Νύχτα! απόψε, μου έμοιασες

Νύχτα! απόψε, μου έμοιασες,
και σ' αγκαλιάζω
σκοτείνιασες τόσο παρόξενα
που δεν σε αλλάζω!..

Νύχτα! ζοφερή... Ερωμένη μου!.. 5
Έλα -να... πούμε!..
Σου κερνώ την ολόμαυρη Σκέψη μου,
κι ας τη... γλεντούμε...

Νύχτα! απόψε, μου έμοιασες· 10
δεν σε χωρίζω!..
Αυγές, Ξημερώματα, Ηλιόφεγγα,
δε σας γνωρίζω!

Ανδρέας Χρυσός, Παιχνίδι σχημάτων, ακρυλικό, 1974

Γαλήνη στο κελί

Απλό και ήσυχο είναι, απόψε, το τραγούδι τ' ουρανού
που μου σκοροπίζει...

Πώς σβίζει του Κελιού μου τη στεγή* του σκοτεινού
και το γιομίζει!..

Απλό και ήσυχο και το τραγούδι της Νυχτιάς 5

που απόψε ρέει

ρυθμίζει τον παλμό του με τον παλμό μου, της Φωτιάς
μαζί της κλαίει...

Απλά και ήσυχα, έξω, και ο αγέρας τραγουδεί 10

σαν τον ερμίτη!*

απλά και ήσυχα, και η καρδιά μου νοσταλγεί,

κάποια της σιγή!..

Απλό και ήσυχο είναι, απόψε, το τραγούδι τ' ουρανού
που μου σκοροπίζει...

Απλές και ήσυχες είναι οι κουβέντες του Κελιού 15

που λέω, το Σπίτι, μου θυμίζει!

Χρ. Γαλατόπουλος και Γ. Ηλιάδης στη Δημοτική Βιβλιοθήκη. Πάφος, 1952

* **στεγή, π:** στέγη (χάριν του μέτρου)

* **ερμίτης, ο:** (χάριν του μέτρου) ερημίτης, μοναχός που ζει μόνος του στην έρημο

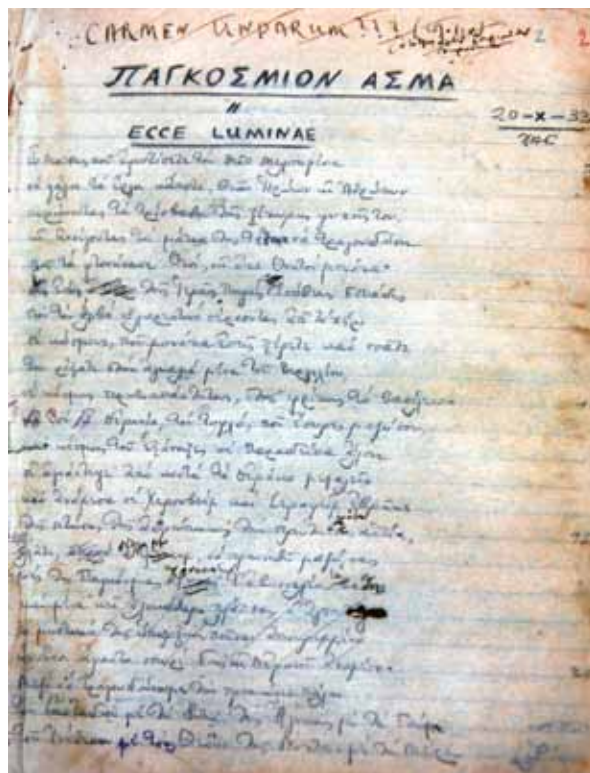

Χ. Παλαμάς

Ο Χριστόδουλος Γαλατόπουλος (Πάφος, 1902-1953) σπούδασε νομικά στο Λονδίνο, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες στο Παρίσι. Επέστρεψε στην Πάφο το 1922 για να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου, όπου, παράλληλα, ανέπτυξε έντονη πολιτική και εκπολιτιστική δράση. Βουλευτής Πάφου κατά τα «Οκτωβριανά», φυλακίστηκε από τους Άγγλους ως υποκινητής της εξέγερσης (1931-1934 και, εκ νέου, 1934-1936). Από το 1943 ως το 1953 εξελέγη τρεις φορές δήμαρχος Πάφου. Διετέλεσε μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου. Το 1949 θέσπισε τις Παλαμικές Εορτές στην Πάφο και το Βραβείο Παλαμά.

Στην ποίηση δοκιμάζεται ήδη από τα μαθητικά του χρόνια, στέλνοντας κείμενά του σε διάφορα κυπριακά έντυπα. Στο ποιητικό του έργο (*Τα τραγούδια της φυλακής* (1931-1936), 1936' *Στύγιες κραυγές*, 1938' *Carmen Undarum*, 1939' *Τα επιθαλάμια*, 1939 κ.ά.) ως θέματα κυριαρχούν η αγάπη για τη φύση, την πατρίδα και την ελευθερία, ο έρωτας και ο πόνος από την απώλεια προσφιλών προσώπων· είναι ευδιάκριτη η άμεση επιρροή της ποίησης του Κ. Παλαμά, όπως και ένας λυρισμός, που έχει βασικά τις καταβολές του στη μεγάλη ποιητική παράδοση του ρομαντισμού του 18ου και 19ου αιώνα. Αξιοσημείωτο είναι και το μεταφραστικό του έργο (Οσ. Ουάιλντ, Τζ. Μίλτον). Πρόσφατα εκδόθηκε από τα κατάλοιπά του η εκτενής ποιητική σύνθεση *Παγκόσμιον Άσμα* (2004).

Παύλος Κριναίος

Η ποίησή του διαπνέεται, στα πρώτα της τουλάχιστον στάδια, από έναν αισθητικό ιδανισμό, την αναζήτηση της μορφικής τελειότητας και τη λατρεία του ονειρικού ωραίου. Το συγκεκριμένο ποίημα, το οποίο κέρδισε την προσοχή και τα θετικά σχόλια του Κ. Παλαμά (1926), είναι από την άποψη αυτή αντιπροσωπευτικό.

Ο ύπνος μιας μικρής εταίρας

Ω! μη χτυπάτε πια, ερασταί, την πόρτα της Ροδής,
την ώρ' αυτή που εις την θερμήν αγκάλη του ερωμένου
τ' ωραίου της ύπνου εδόθηκε στη μέθη της σιωπής...

Ω! μη χτυπάτε πια, ερασταί, την πόρτα της Ροδής.

Κοιμάται τόσο ανάλαφρα και τόσο απαλά 5

με μια ιλαρή στην όψη της παρσία φωτοχυμένη
που η πεταλούδα η χνουδωτή τής παρθενιάς, δειλά
στο ακροανοιγμένο των χειλιών μπουμπούκι, απατημένη
θα 'ρθει να πάρει το άρωμα της παιδικής πνοής.

Ω! μη χτυπάτε πια, ερασταί, την πόρτα της Ροδής. 10

Κοιμάται τόσο ανάλαφρα και τόσο τρυφερά
π' αργά και μόλις το άγουρο τρεμοανασαίνει στήθος,
στα χάρδια του ύπνου και τα ωχρά τα βλέφαρα, κλειστά,
σα μαρομένα πέταλα υακίνθων, στα γλαρά*
τα ωραία της μάτια που τραβούν των εραστών το πλήθος. 15

Ω! μη χτυπάτε πια, ερασταί, την πόρτα της Ροδής.

Χριστόφορος Σάββα, *Γυμνά*, υδατογραφία, περίπου 1957

* γλαρός: αυτός που εκπέμπει ηδυπάθεια, ερωτισμό

Θεωρείται επίσης ο εισηγητής της ιαπωνικής στιχουργικής μορφής του χαϊκού ή χάι-κάι στην ελληνική ποίηση (1926). Πρόκειται για σύντομα τριστίχα ποιήματα, όπου αποτυπώνεται συνήθως η συναισθηματική ή πνευματική ανταπόκριση του ποιητή σε ένα φυσικό φαινόμενο ή αντικείμενο, σε μια σκηνή, ένα στιγμιότυπο κ.λπ. Υποβάλλοντας ταυτόχρονα στον αναγνώστη μια εντύπωση ή μια ιδέα, τα ποιήματα αυτά συνδυάζουν την παρατηρητικότητα με τη στοχαστικότητα, την απλότητα και τη λιτότητα των εκφραστικών μέσων με την πυκνότητα και την ένταση του ποιητικού λόγου.

Χάι- κάι

«Ολιόγομο φεγγάρι»

Σαν ασημένιο ένα φλουρί
που στον λαμμό της το φορεί
και καμιαρών' η νύχτα.

«Μέρες»

Χάντρες στου Χρόνου τ' ασκητή
το κομπολόι, που στη σιγή
της μοναξιάς του παίζει.

«Γαλαξίας»

Σαν καταρράχτης γιασεμιών
που σπάει στον άνθινο γιαλό
των Ηλύσιων*, και των ψυχών.

«Παπαρούνες στα στάχυα»

Στο χρυσοπέλαο των σταχυών
σα σημαδούρες πορφυρές,
κι οι πεταλούδες βάρκες.

Θεόδουλος Γρηγορίου, *Πρόπλασμα*, μεικτά υλικά, 1987

* **Ηλύσια:** Αν και τμήμα του Άδης, ήταν για τους αρχαίους έλληνες ο παραδείσιος τόπος όπου κατέληγαν οι ψυχές των ηρώων και των εναρέτων.

Σταδιακά, και ιδιαίτερα μεταπολεμικά, ο ποιητής θα εγκαταλείψει το μέτρο και την ομοιοκαταληξία, υιοθετώντας τον ελεύθερο στίχο και τον πεζολογικό τόνο. Η μορφική αυτή ανανέωση θα συμβαδίζει συχνά με μια διεύρυνση του ποιητικού πεδίου και των θεματικών επιλογών, όπως θα γίνει φανερό στη συλλογή Το χρυσό δισκοπότηρο (1972).

Θα γιομίσουν ρυτίδες τ' αγάλματα

Αν είναι μοιραίον να χειραγωγήσει τον Δον-Κιχώτη ο Σάντζος
θα γυρίσουν πίσω οι πηγές,
θ' απαρηθούνε τον ύπνο τα όνειρα,
θ' αναζητήσουνε οι θάλασσες μια χούφτα αλάτι,
θα λησιμονήσουν τον ευαγγελισμό τ' ουρανού οι εντάφιοι σπόροι
θα γιομίσουν ρυτίδες τ' αγάλματα.

Lorenzo Coullant Valera, *Μνημείο Θερβάντες, Δον Κιχώτης, Σάντσο*. Μαδρίτη, 1925-1930

Το ποίημα που παρατίθεται εδώ αναφέρεται στην επιβολή της επτάχρονης δικτατορίας των συνταγματαρχών (Απρίλιος 1967-Ιούλιος 1974) στην Ελλάδα. Καταγγέλλει μέσω της ειρωνείας και της σάτιρας τα ανελεύθερα μέτρα που αυτή εφάρμοσε σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.

Ο εισαγγελέας του 1967 διατάσσει...*

Να συλληφθεί ο αναρχικός σκορδαλός*·
διακηρύσσει τη λευτεριά τ' ουρανού του·
εναντιώνεται στη βία του ανέμου.

Ν' απελαθούνε στον Αη-Στράτη ή στη Μακρόνησο*
οι ανυπότακτοι προλετάριοι* σπουργίτες, 5
συνωμοτούνε στα πεύκα, διαδηλώνουν στο ύπαιθρο·
είναι πολύ επικίνδυνοι...

Να σταματήσει ο Τυρταίος καταρράχτης
ν' αφροκρεμάει από βράχο σε βράχο
τα λαοκρατικά του εμβλήματα*. 10

Να φυλακισθεί ο θεσσαλικός πελαργός·
περιπολεί σε λιβάδια, χαμοπετάει σε βάλτους,
καμακίζει τα φίδια.
Είναι θρασύς και παράνομος...

Ν' απαγορευθεί η αποδημία κι η έξοδος 15
στον μελισσοουργό, στο ψαρόνι, στον κούκο*·
προαναγγέλλουν την άνοιξη,
προετοιμάζουν την ώρα του ήλιου!

Και τέλος, στο τελευταίον εδάφιον:
Να σφαγεί, ν' ανασκολοπισθεί* το κοκόρι· 20
σαλπίζει εγερθείτε!
Ποδοπατεί το σκοτάδι,
αναγγέλλει ένα νέο ξημέρωμα...

* **σκορδαλός, ο:** κορυδαλλός

* **Αη-Στράτης, Μακρόνησος:** ελληνικά νησιά, που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (όπως και προηγουμένως, π.χ. στον Εμφύλιο Πόλεμο) ως τόποι εξορίας πολιτικών κρατουμένων/ αντιφρονούντων.

* **προλετάριος, ο:** αυτός που ανήκει στην κατώτερη κοινωνική τάξη

* **Τυρταίος, ο:** αρχαίος λυρικός ποιητής (α' μισό 7ου αι. π.Χ.), έζησε και δημιούργησε στη Σπάρτη γνωστός για τις ελεγείες και τα πολεμικά εμβλήματα με τα οποία προσπαθούσε να ενώσει και να εμψυχώσει τους Λακεδαιμονίους έναντι των εχθρών τους. Εδώ, ωστόσο, ο ποιητής αναφέρεται εν γένει στην αντιστασιακή μουσική και τα λαϊκά/αγωνιστικά τραγούδια (όπως για παράδειγμα του Μίκη Θεοδωράκη) που το καθεστώς των συνταγματάρχων είχε απαγορεύσει.

* **μελισσοουργός, ψαρόνι, κούκος:** πτηνά

* **ανασκολοπίζω:** παλουκώνω, θανατώνω κάποιον διατριπώντας τον με πάσσαλο

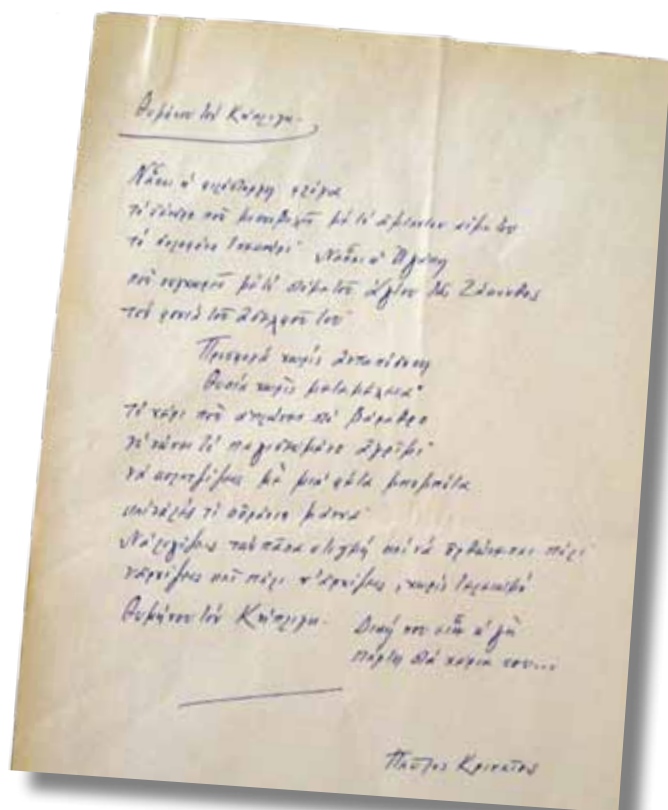
Ανδρέας Καραγιάν, *Οδός ηρώων*, λάδι, 1978

Παύλος Κριναίος

Ο **Παύλος Κριναίος** (ψευδώνυμο του Χαρίλαου-Παύλου Μιχαηλίδη, Πάφος, 1903-Αθήνα, 1986) μετά την αποφοίτησή του από το Παγκύπριο Γυμνάσιο, θα φύγει για την Αθήνα, όπου και θα παρακολουθήσει για τρία χρόνια μαθήματα αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική σχολή του εκεί Πανεπιστημίου (1923-1926). Εγκαταστημένος πλέον μόνιμα στην ελληνική πρωτεύουσα, θα σταδιοδρομήσει ως δημοσιογράφος σε διάφορες εφημερίδες, ενώ παράλληλα θα συνεργαστεί και με διάφορα επιστημονικά και λογοτεχνικά περιοδικά της Ελλάδας, αλλά και της Κύπρου. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944) θα υποστεί διώξεις από τις ιταλικές και τις γερμανικές αρχές.

Θα αρχίσει να δημοσιεύει ποιήματά του ήδη από τα μαθητικά του χρόνια σε ποικίλα έντυπα. Σημαντικό μέρος του έργου του, ωστόσο, δεν είναι συγκεντρωμένο στις συλλογές που εξέδωσε τελικά (κυρίως στη δεκαετία του 1970: *Το χρυσό δισκοπότηρο*, 1972' *Το μανουάλι με τα 63 κεριά*, 1974' *Αλληλογραφία με τον Άγιο Φραγκίσκο*, 1976). Με αφετηρία το νεορομαντισμό και τον αισθητισμό του Μεσοπολέμου, η ποιητική δημιουργία του Κριναίου θα κινηθεί μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας: ο μετρικός στίχος θα συνυπάρχει με τον ελεύθερο, ο ευφρόσυνος και πληθωρικός λυρισμός με την πεζολογία, το θετικό αντίκρισμα της φύσης και της ζωής με την υπαρξιακή αγωνία και την πικρή σάτιρα.

Άντης Περονάρης

Η ερωτική και νοσταλγική διάθεση, το αίσθημα της ανεκπλήρωτης φυγής προς μια ιδανική πόλη που προβάλλει σαν όνειρο ή οπτασία δίνουν το θέμα και τον τόνο στα ποιήματά του, απηχώντας το γνωστό κλίμα του Μεσοπολέμου.

Το κόκκινο γαρύφαλλο

Το κόκκινο γαρύφαλλο, κυρά μου,
που μου 'δωκες πανώριο ένα δέλι,
το φύλαξα, το κράτησα σιμά μου
φωτιά για της αγάπης το καντήλι.

Ξεράθηκε και πάει η ευωδιά του,
καιρός είν' που μου το 'δωκες, θυμήσου,
μα το φυλώ γιατί μες στα ξερά του
τα φύλλα κρύβει φρέσκα την πνοή σου.

Βίκτωρ Ιωαννίδης, *Το κορίτσι με τα ροζ*, τέμπρα, 1983

Νοσταλγία της Αθήνας

Καράφι, πώς σε νοσταλγώ, με τον ρυθμό σου τον γοργό
την άπλα του θαλασσινού τού κάμπου να διασχίζεις
και πίσω τούφρες τον καπνό –μυκτηρισμό* στον ουρανό
που όλο γελάει στο κενόν– άνοιαχτα* να σκορπίζεις!

Καράφι, τώρα από μακριά σε βλέπω να τραβάς, αλιά*, 5
στη χώρα που σαν όνειρο είδα ή σαν παραμύθι
και με τη μαύρη σου θωριά να μου γητεύεις* την καρδιά
που πάει να σπάσει απ' άπλερη μια πεθυμιά στ' αστήθι.

Γίνεται η σκέψη μου πουλί που δεν λογιάζει το κλουβί
του χρόνου, και το μάκρεμα του τόπου δεν φοβάται 10
κι αφήνει το άχαρο κορμί –λες κι αναζητήγαε αφορμή–
στου πόθου του ανωφέλευτου την κούνια να κοιμάται,

κάποιες νυχτιές που η ξαστεριά βάφει τη γη μενεξεδιά
και με το στόμα τ' αηδονιού –τη γλώσσα των ερώτων 15
που ξέρουν μόνο τα πουλιά– και την τριανταφυλλευωδιά
anch' io son' pittore* λέει σαν κάποιος άλλος Τζιότο*.

Και ταξιδεύει ολονυχτίς ποτίζοντάς με μιας πηγής
τ' αθάνατο νερό που ώς χτες ανίδεος αγνοούσα
και γίνεται μου ο μνητής κάποιας αιθέριας μουσικής 20
που μελιστάλαχτα αδονά* τη φτωχική μου Μούσα.

Γοργό καράφι, αλαργινό, πώς δεν με παίρνεις να τη δω
ξανά, να νιώσω γύρω μου την πόλη που λατρεύω
μόνε μ' αφήνεις μοναχό ν' ακούω του πόνου τον αχό
και λατρεμένες θύμησες θλιβά* ν' αργαναδεύω;

* **μυκτηρισμός, ο:** ειρωνεία, σαρκασμός

* **άνοιαχτα:** χωρίς έγνοια, αμέριμνα

* **αλιά:** αλίμονο

* **γητεύω:** σαγνεύω, μαγεύω, γοπεύω

* Είμαι κι εγώ ζωγράφος

* **Τζιότο, ο:** ιταλός ζωγράφος, γλύπτης και αρχιτέκτονας (1266-1337), κυριότερος πρόδρομος της Αναγέννησης στην Ιταλία.

* **αδονά:** αντηχώ

* **θλιβά:** θλιβερά

Ἀνερίστη

Ο **Ἄντης Περνάρης** (ψευδώνυμο του Ανδρέα Παυλίδη, Λευκωσία, 1903-1980) σπούδασε στο Παγκύπριο Διδασκαλείο (1922) και υπηρέτησε στη Δημοτική και τη Μέση Εκπαίδευση. Υπήρξε ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της καθιέρωσης της δημοτικής γλώσσας στην εκπαίδευση. Ανέπτυξε παράλληλα έντονη δημοσιογραφική, κριτική και εκδοτική δραστηριότητα.

Η ποίησή του (*Διπλό ξεφάντωμα*, 1933* *Τραγούδια της θάλασσας*, 1935* *Ρυθμοί της ζωής*, 1938) κινήθηκε βασικά στο χώρο της ανανεωμένης παράδοσης με καταβολές από τον Κ. Παλαμά και τους επιγόνους του (π.χ. Τ. Ἄγρας), έστω και αν μεταπολεμικά θα υιοθετηθεί ο ελεύθερος στίχος (*Ελεγιοι και παιάνες*, 1959* *Περιτελλομέναις ώραις*, 1969 κ.ά.). Εκτός από την ποίηση, ο Α. Περνάρης ασχολήθηκε με το θέατρο και τη μετάφραση, ενώ η κριτική του παρέμβαση στα λογοτεχνικά πράγματα της Κύπρου αποτελεί αξιοπρόσεκτη μαρτυρία για τις γραμματολογικές εξελίξεις στο νησί.

Νοσταλγία τῆς Ἀθήνας.

Καράβι, πῶς εἶ νοσταλγῶ, μέ τό ρυθμό σου τό γοργό
 τῆν ἄπτα τοῦ θαλάσσιου τοῦ κάμπου νά διασχίσης
 καί πίσω τοῦφες τόν καπνό – μωκτικισμό ἐτόν οὐρανό
 πού ὄλο γεγαῖε ἐτόν κενόν – ἀνοιχτά νά εὐορπίσης!

.....

τοργό καράβι, ἀλαργινό, πῶς δέ μέ παίρνεις νά τῆ δῶ
 ξανά, νά νοιώσω γύρω μου τῆν πόλη πού γατρύω
 κόντε μ' ἀφήνεις μοναχό ν' ἀκούω τοῦ πόνου τόν ἀχό
 καί γατρυμένον θύμους θριβά ν' ἀργακιδεύω;

Σεπτέμβριος 1934

Πυθαγόρας Δρουσιώτης

Η εσωστρέφεια, η νοσταλγική, μελαγχολική διάθεση και η μουσικότητα των χαμηλών τόνων είναι τα χαρακτηριστικά της ποιητικής παραγωγής του, μέρος της οποίας συγκεντρώθηκε όψιμα στις συλλογές Εκλογή (1963) και Τοπάζια και Βηρύλλια (1982).

Η μπαλάντα του φθινοπώρου

Θέλω ν' ακούω τη βροχή να κλαίει αργά στη σέρα*,
καθώς θα σβήνεται ήρεμη, χλωμή του Νιόβρη η μέρα,

όταν στου σκοτεινού κισσού τα βελουδένια κλώνια
θ' αναζητούν καταφυγή τ' ανήσυχα τριζόνια·

κι απ' την ανάσα του βοριά μια κρύα ανατριχίλα 5
θα στρώνει πέρα των ξανθών των πλατανιών τα φύλλα·

και τα πουλάκια απ' τις σκεπές θα φεύγουν ολοένα
από άνεμο κι από βροχή μαζί κυνηγημένα.

Θέλω ν' ακούω τη βροχή να κλαίει αργά στη σέρα
και να μουσκεύει των κλαδιών την ξέθωρη παντιέρα*. 10

Κι εγώ που κράτησα βαθιά μια ανείπωτη χαρά μου,
μια μυστικότερη χαρά, θα τη σκορπίσω χάμου.

Κι όσα μου δέσαν φυλαχτό τα πρῶτα τα καλοκαίρια
σε φέγγη βραδινά ατσικά, σε ονειροχαραμέρια,

για χάρη σου, φθινόπωρο, θα τ' απολησιμονήσω· 15
έλα να πάρεις την καρδιά, δεν θα σου αντμιλήσω.

* **σέρα, π:** σίθριο, εσωτερική αυλή ή προαύλιο κτηρίου, που καλύπτεται με γυαλί, ώστε να υπάρχει εωτερικός φυσικός φωτισμός

* **παντιέρα, π:** σημαία

Κερύνεια

Δαντέλες τ' αφροστέφανο του πέλαου πανηγύρι
κεντά στα βράχια κι όλο ανθούς μαδά στην αμμουδιά
κι η τρυφερή σου ανάμνηση γλιστράει απ' την καρδιά
ξενιτεμένη μέλισσα που αναζητάει τη γύρη.

Αδαμάντιος Διαμαντής, *Το λιμανάκι της Κερύνειας*, λάδι, 1932

Νόστος

Στο Σπίτι μας που ο πόνος τώρα ερήμαξε
 κι άγριος βορινός κτύπησε αγέρας
 σα φάντασμα παλιό πλανάται η σκέψη μου
 όταν σκορπάει το γκριζό φως της μέρας.

Κι ανάμεσα απ' τα κίτρινα εκατόφυλλα 5
 κι από το ευωδιασμένο μπουγαρίνι*
 περνώ σα μια σιαά βουβή κι ανάλαφρη
 μα ωχρή και λυγισμένη απ' την οδύνη.

Και στο παλιό πεζούλι το κισσόπλεχτο 10
 που τα λευκά ολολύζαν* περιστέρια
 στέκομαι μια στιγμή κι αναστοχάζομαι
 νοσταλγικά, χαμένα, καλοκαίρια...

Κι υστέρα αργοδιαβάνω στα δωμάτια 15
 που τώρα είναι κλειστά και ρημαγμένα·
 τα πάντα είναι τριγύρω καθώς τ' άφηρα
 από καιρό μισεύοντας* στα ξένα.

Και ξεγλιστρώ σιαά βουβή κι ανάλαφρη 20
 μα ωχρή και λυγισμένη απ' την οδύνη
 ανάμεσα απ' τα κίτρινα τριαντάφυλλα
 κι από το ευωδιασμένο μπουγαρίνι.

* **μπουγαρίνι, το:** γιασεμί, αρωματικό φυτό με λευκά ή κίτρινα άνθη

* **ολολύζω:** βγάζω θρηνητικές κραυγές

* **μισεύω:** φεύγω

Bamboo Village*

Θα βρέχει τώρα στο Bamboo Village
κι οι χείμαρροι θα σέρονουν δίχως οίκτο
συντρίμματα καρδιών λησιμονημένων
από το περασιμένο καλοκαίρι...

Θα βρέχει τώρα στο Bamboo Village 5
κι ο βορινός αγέρας θα ριπίζει*
τα φύλλα που χορεύουν μεθυσμένα
σε αγκάλες χειμωνιάτικων θανάτων.

Θα βρέχει τώρα στο Bamboo Village...
Και κείνες οι ξανθόμαλλες Ελβίρες* 10
με τα κερνία πρόσωπα πού να 'ναι;
Πλάι σε ωχρούς εφήβους που θυμίζουν
ξεθωριασμένους πίνακες του Γκρέκο*
σε ποιες ευδίες* άραγε λικνίζουν
τα πλανεμένα, μάταια βήματά τους; 15

Θα βρέχει τώρα στο Bamboo Village
Όμως εγώ γιατί τα αναθυμάμαι
στην τραγική τη μόνωσή μου, απόψε;

* **Bamboo Village:** «Τουριστικό ξενοδοχείο ανάμεσα στα πεύκα της Βουλαγμένης» [Σημ.τ.π.] στην Αττική, όπου ο ποιητής συνήθιζε να περνά τα καλοκαίρια του

* **ριπίζω:** ανεμίζω

* **Ελ Γκρέκο:** ο κρητικής καταγωγής ζωγράφος Δομνίκος Θεοτοκόπουλος (1541-1614), που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Ισπανία, όπου και πήρε το προσωνύμιο «ο Έλληνας»

* **ευδία, η:** αϊθριος και γλυκός καιρός

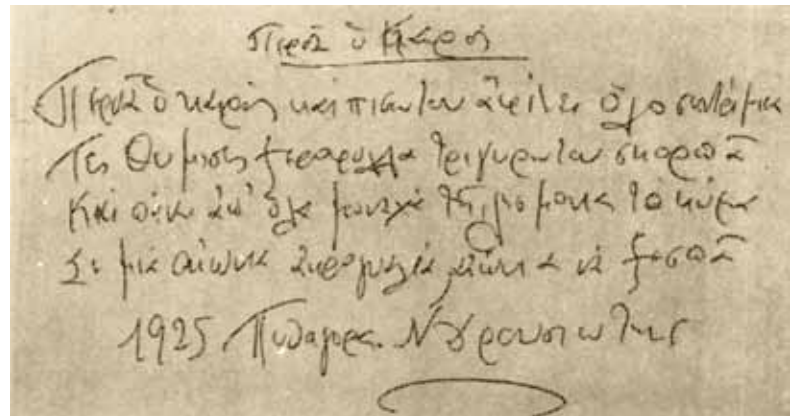
Γιώργος Μαυρούδης, *Τις χωρίζει το φεγγάρι*, λάδι, 1974

Πυθαγόρας Δρουσιώτης

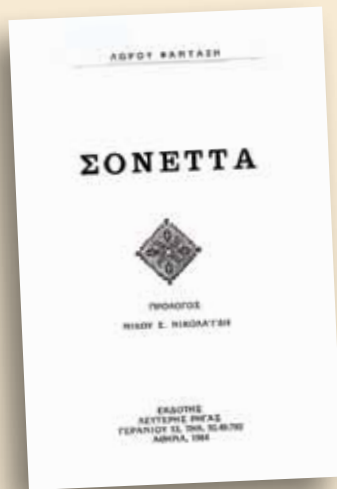
Ο **Πυθαγόρας Δρουσιώτης** (Λεμεσός, 1908-1986), σπούδασε νομικά, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες στο Λονδίνο και κατόπιν στην Αθήνα. Εργάστηκε για μια πενταετία στο ελληνικό Υπουργείο Οικονομικών (1934-1939), προτού επιστρέψει οριστικά στη γενέτειρά του, για να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου και στη συνέχεια του καθηγητή μέσης εκπαίδευσης.

Αν και ποιήματά του δημοσιεύονται ήδη από το Μεσοπόλεμο σε εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά της Κύπρου και της Ελλάδας, μόλις το 1963 εκδίδεται μια επιλογή του διάσπαρτου ως τότε έργου του (Εκλογή, 1963 και, αργότερα, *Τοπάζια και βηρύλλια*, 1982). Η ποίησή του φανερώνει συχνά μια επιμελημένη επεξεργασία, χωρίς να ξεφεύγει από το κυρίαρχο στη δεκαετία του 1920 κλίμα του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού.

Λώρος Φαντάξης

Η μουσική και νοσταλγική ποίησή του κινείται στο γνώριμο κλίμα του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού των ποιητών του Μεσοπολέμου. Τα σονέτα που δημοσιεύονται εδώ προέρχονται από την ομώνυμη συλλογή (1984).

Κώστας Καρυωτάκης

Έλεγος* η ζωή, το σθένος, το άσμα,
ωστόσο και της σάπιας ανθός.
Απ' την αγέλη ευρύτατο το χάσμα,
ένας παρίας* άγρυπνος κι ορθός.

Ο γός* των θεμάτων του το φάσμα, 5
γι' αυτό χύνει το δάκρυ του ο κανθός*.
Δεν διαρκεί το πένθος ένα κλάσμα,
καθώς είναι κι ο πόνος βοηθός.

Κραυγή με πεισιθάνατο* ένα χρώμα, 10
της ύλης της φθαροτής ο σαρκαστής.
Απτός λύτης στο πρόβλημα το χόμα.

Αυτόχειρας κι ας ήταν τόσο νέος
της Μούσας ο καλός τής πιο μεστής,
με τον σταυρό και ποιός ο Κυρηναίος* ...

* **Έλεγος, ο/ ελεγεία, η:** λυρικό ποίημα με θρηνητικό χαρακτήρα. Στους στίχους αυτούς, ο ποιητής αναφέρεται στην τελευταία ποιητική συλλογή του Κ. Γ. Καρυωτάκη (1896-1928) *Ελεγεία και Σάπρες* (1928).

* **παρίας, ο:** που ζει στο περιθώριο της κοινωνίας

* **γός, ο:** θρηνητική και σπαρακτική κραυγή.

* **κανθός, ο:** το σημείο στο οποίο ενώνονται τα βλέφαρα (μετωπιαία εδώ: το μάτι)

* **πεισιθάνατος:** που προτρέπει σε θάνατο

* Αναφορά στον Σίμωνα τον Κυρηναίο, ο οποίος κλήθηκε να σηκώσει τον σταυρό του Ιησού. Εδώ υπονοείται η απουσία οποιοδήποτε βοηθού ή στηρίγματος.

Τηλέμαχος Κάνθος, *Λεμεσός, Πλάσα*, σχέδιο, 1959

Αθήνα

Προσκυνητής και πάλι στην Αθήνα,
στης Αττικής το φως το εαρινό,
κόρος* του νόστου* του άγριου την πείνα,
ακόμη κι ένα τάμα ταπεινό.

Πλοίο κι ο μπλάβος* πόντος, η καρίνα, 5
τέλος σ' ένα ταξίδι μακρινό,
που της καρδιάς ξερίζωσε τη σφήνα
μέσα σ' αυτού του φέγγους τον κρουνό*.

Μάριμαρα, που δεν σπύλωσαν αιώνες 10
πέρα στα θεία μάκρη τ' ουρανού
κι η δέηση που υψώνουν οι κολόνες.

Γύρω σπέρνει τις ρίζες της η πόλη,
με σφρίγος πρωτομάστορα δεινού
κι εδώ κι εδώ ζητάς αραξοβόλι* ...

* κόρος, ο: απόλυτη πλήρωση, χορτασμός

* νόστος, ο: επιστροφή στο σπίτι

* μπλάβος: μελανός

* κρουνός, ο: βρύση, κάνουλα

* αραξοβόλι, το: λιμάνι

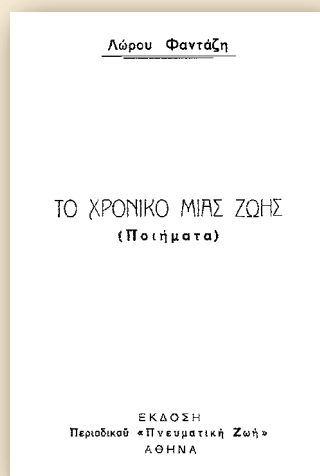

Στέλιος Βότσας, *Βαπόρια*, ακρυλικό, 1989

Ο **Λώρος Φαντάζης** (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Κώστα Κλεοβούλου, Λεμεσός, 1910-1992), σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας (1928-1937) και από το 1939 επέστρεψε στη γενέτειρά του, όπου και άσκησε το επάγγελμα του γιατρού.

Από νωρίς αναμείχτηκε σε λογοτεχνικές κινήσεις και άρχισε να δημοσιεύει συνεργασίες του σε διάφορα έντυπα της Αθήνας και στη συνέχεια της Κύπρου, ενώ εκτός από την ποίηση (*Οι διθύραμβοι της μελωδοπλάνταχτης άρπας*, 1931' *Δίχως κανένα τίτλον*, 1932' *Σονέττα*, 1984 κ.ά.), ασχολήθηκε με την κριτική, τη θεατρική επιθεώρηση και τη μετάφραση έργων αρχαίων ελλήνων και ξένων συγγραφέων. Στο ποιητικό του έργο είναι ευδιάκριτη μια διάχυτη ρευστότητα, συνταιριασμένη με ένα κλίμα εξωτισμού και υπόγειου ερωτισμού.

Λευτέρης Γιαννίδης

Τα ποιήματά του, δημοσιευμένα στη συλλογή Βήματα στην άμμο (α΄ έκδ. 1937, β΄ έκδ. 1938), διαπνέονται από μια μελαγχολική, νοσταλγική διάθεση, με διάχυτες τάσεις φυγής και ονειροπόλησης.

Περαστική

Ήρθες μαν ώρα μοναχά, σα διαβατάρικο πουλί,
που φεύγει, ξέροντας γοργά που θα σημάνει ώρα χειμώνας,
κι άπλωσες πάλι τα φτερά και πέταξες μακριά πολύ...
– Κι έμεινα μόνος!

Ω, να 'ταν τ' όνειρο ξανά να ζούσα το περαστικό,
που 'ρθε και μου 'φερε γλυκά στον ύπνο μου το χάδεμά σου
–κι ας ήταν όμοια, αγάπη μου, καθώς και πρώτα, βιαστικό
το πέρασμά σου...

Δάφνη Τριμικλιιώτη, *Ερωτικό-τριφερές στιγμές*, μεικτή τεχνική, 2001

Σ' ένα βαπόρι που φεύγει...

Να 'μωνα στη χρουσή σου τώρα πλώρη
και να κινούσα αντάμια σου, βαπόρι,
κάπου, για κάποιες χώρες, μακρινές,
που δεν έχω ποτέ μου εγώ γνωρίσει
κι έχει η ψυχή μονάχα νοσταλγήσει 5
κάποιες θολές του ονείρου μου στιγμές...

Ν' αφήσω πια για πάντα αυτή την πόλη
που την πικρή ζωή σπατάλησα όλη
σε χίμαιρες* και μάταιες προσμονές,
που ξεχασμένος χρόνια μοναχός μου 10
τις πιο μικρές δεν γνώρισα του κόσμου,
μήτε γνωστές, μήτ' άγνωστες χαρές!

Σε πολιτείες να φτάνω μακρουσιμένες,
μες σε φωτός πελάγη βυθισμένες,
σ' όνειρο σα να ζουν παντοπινό, 15
που να με τριγυρνάνε άνθρωποι ξένοι
και να θαρρώ πως είν' αγαπημένοι
γνώριμοι, ξεχασμένοι από καιρό.

Και να μου γαληνεύουν τις αισθήσεις
κάποιες ανατολές και κάποιες δύσεις 20
σ' απόμακρους, χαμένους ουρανούς,
καινούρια πάντα ονείρατα να πλάθω
και δίχα να ζητώ πού πάω να μάθω
πάντ' άγνωστους να νείρουμαι* γιαλούς...

...Μα τώρ' απ' την πολύβουη παραλία 25
με τ' άλλα αργονιάνες και φεύγεις πλοία
κάπου, γι' άγνωστες χώρες, μακρινές,
και στην ψυχή μου νιώθω τη θλιμμένη
μια νοσταλγία σαν κύμα να πληθαίνει
για κάποιες που δεν γνώρισα χαρές... 30

* **χίμαιρα, η:** ελπίδα ή ιδανικό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί

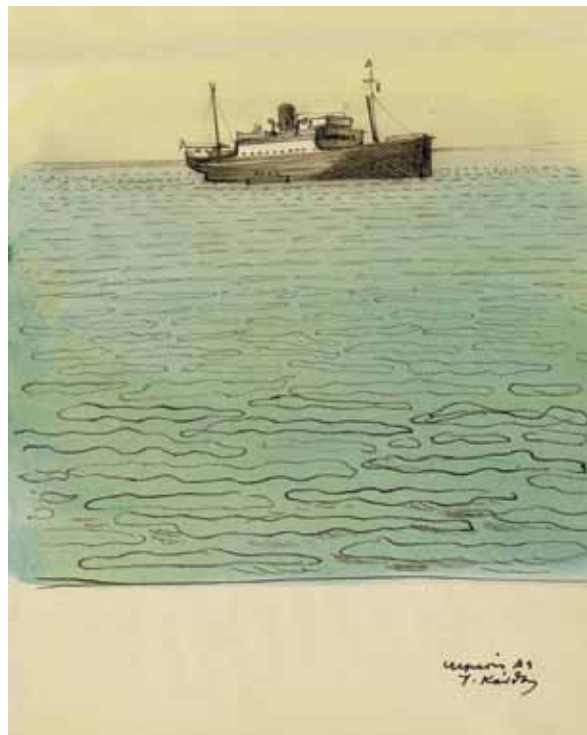
* **νείρουμαι:** ονειρεύομαι, ονειροπολώ

Λ. Γιαννίδης

Ο **Λευτέρης Γιαννίδης** (ψευδώνυμο του Ελευθέριου Ιωαννίδη, Λευκωσία, 1913-1984) αποφοίτησε από το Παγκύπριο Γυμνάσιο το 1931 και ακολούθως εργάστηκε για μια δεκαετία ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Νέος Κυπριακός Φύλαξ* και *Ελευθερία*. Το 1942 διορίστηκε υπάλληλος στο Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, όπου και παρέμεινε μέχρι και το 1967.

Ολιγογράφος, δημοσίευσε μόνο μια ποιητική συλλογή (*Βήματα στην άμμο*, 1937 και σε δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη το 1938), η οποία κινείται βασικά στο κλίμα του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού. Ασχολήθηκε ακόμη με τη μετάφραση και με την κριτική, όπως μαρτυρούν οι συνεργασίες του σε διάφορα κυπριακά λογοτεχνικά περιοδικά.

Τιλέμαχος Κάνθος, *Λεμεσός*, μεικτή τεχνική, 1949

Νίκος Βραχίμης

Η ποίησή του θα κινηθεί αρχικά στο γνωστό κλίμα του Μεσολλολέμου. Σύντομα, όμως, θα αποδεσμευτεί από την παραδοσιακή τεχνοτροπία, για να εκφράσει με τον ελεύθερο στίχο και τον πεζό ρυθμό της, τη βαθύτερη υπαρξιακή αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου, καθώς τα ερωτήματα ή οι επικλήσεις προς κάποια ανώτερη δύναμη μένουν ουσιαστικά χωρίς ανταπόκριση.

* **ρίμα, η:** ομοιοκαταληξία

* **έρεβος, το:** βαθύ και απόλυτο σκοτάδι

Βαρυθυμία επηρεασμένη

Τι να τον κάνεις τον ρυθμό,
τη μουσική, τη ρίμα* ...
διάλεξε να κρεμασθείς από το νήμα
το λεπτό που να δονεί με το σφυγμό
της κουρασμένης της καρδιάς σου. 5

Ένας μικρούτοικος παλιός,
το ξέρεις, μυστικός ψαλιός,
λησιμονημένος και παλιός,
ηχεί μόλις εντός σου.

Η νύχτα στέκεται μουγγή. 10
Κάποιος εκφυλισμένος θα βρεθεί
τραγουδι να την κάνει αφού σκεφθεί.
Κι όμως θα σου 'λεγα παντοτινά να κοιμηθείς
να ξεχαστείς και να ξεχάσεις.

Οι άνθρωποι θα πουν με λογικό 15
πως μοιάζεις κάποιον άνθρωπο
τρελό, ή, ένα παιδί που μαγικό
ντύμα την ποίηση δέχτει και πω! πω!
επηρεασμένος έπαξε τον τραγικό
μεσ' τα βαθιά να κοιμηθεί δήθεν ερέβη* . 20

Ποθητές πατρίδες

VI

Θα 'ρτει μια μέρα
να μας γιατρέψει
τις αγιάτρευτες πληγές,
μια μέρα θα 'ρτει
κάποια καινούργι' αγάπη. 5
Με δάκρυα πολλά θα μας ξεπλύνει
και θα μας φέρει
της μετάνοιας τον εξαγνισμό.

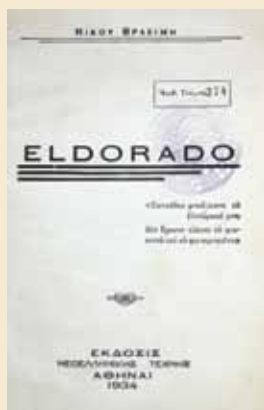
Ποθητή πατρίδα!
Εκεί κατοικεί 10
από καταβολής κόσμου
ο Θεός μου,
και το ρημαγμένο καράβι
της ανταρσίας
άνοιξε τα καινούργια του 15
τότε πανιά
για τα ευλογημέν' ακρογιάλια σου.

Χριστόφορος Σάββα, *Σύνθεση*, λάδι, 1965-1967

Βραχίμης

Ο **Νίκος Βραχίμης** (Αμμόχωστος, 1914-1961) μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών του στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου (1932), φοίτησε στην Ιατρική και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του. Με την επιστροφή του στην Κύπρο το 1938, ασχολήθηκε με διάφορα επαγγέλματα (τραπεζικός υπάλληλος, γεωργός), ενώ από το 1950 έως τον θάνατό του δίδαξε εμπορικά στο Οικονομικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου.

Θεωρείται από τους ανανεωτές της κυπριακής λογοτεχνίας, καθώς προσπάθησε να εκφράσει με το ποιητικό και το πεζογραφικό του έργο τους καινούριους προβληματισμούς και τους υφολογικούς πειραματισμούς που είχαν πρωτίτερα κάνει την εμφάνισή τους στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Με νεορομαντικές και νεοσυμβολιστικές καταβολές (*Eldorado*, 1934 και *Μεταπτώσεις*, 1939), θα στραφεί με την τρίτη του συλλογή (*Αποσπάσματα*, 1941) στον ελεύθερο στίχο. Το 1944 θα κυκλοφορήσει η νουβέλα του *Ο Άγνωστος* με κύρια χαρακτηριστικά τον εσωτερικό μονόλογο και τη διάσπαση της παραδοσιακής φόρμας της αφήγησης. Αλλά και στα υπόλοιπα διηγήματά του, κυριαρχούν η ενδοσκόπηση και η αυτοανάλυση, η συνειρμικότητα της γραφής και η ονειρική ατμόσφαιρα.

Γιώργος Φάνος

Το ποίημα (από τη συλλογή Βορά στη Μπόρα, 1965) απηχεί τη ζοφερή ατμόσφαιρα που δημιουργήθηκε στην αγαπημένη πόλη του ποιητή εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων και της πολιτικής διαχωρισμού των κατοίκων που επέβαλαν οι βρετανικές αποικιακές δυνάμεις κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-59). Ωστόσο, ο ποιητής δεν παύει να κυριαρχείται από την ομορφιά της Λευκωσίας και να υμνεί τη γοητεία της.

* στίλβη, n: λάμψη, λαμπρότητα
 * machine guns: οπλοπολυβόλα
 * ραίνω: ραντίζω

Ωδή πενιχρή στη Λευκωσία

Τώρα μένει μόνο η μοναξιά,
 στην πολιτεία παντοκρατόρισα·
 και τα πολύφωτα κι οι πολυέλαιοι
 κι οι παιδικές φωνές λιγοθυμούν
 κι η σάλα της ψυχής μας μόνη – μένει – 5
 κι άφωτη – σαν κάμιαρα νεκροτομείου
 τη νύχτα... σαν σκελετός που τον
 παράτησαν οι σάρκες,
 – το χώμα τού πήρε ακόμα και τη στίλβη* –
 και φραντάζει λαισπομένος και φριχτός. 10

Πικρή πολιτεία – ξένη με τους ξένους
 ζωομένη τείχη, συρματοπλέγματα και
 machine guns* – μα σιβαρή,
 – ακατάλυτη – γενναία.
 Δώσε μου τη δύναμη – πόλη που με γέννησες· 15
 να τραγουδήσω το έπος σου.
 Είμαι ελεύθερος – ένα περήφανο πουλί –
 μακριά από βέβηλες – βάρβαρες – παγίδες.
 Κοίτα με! Τα βήματά μου κροταλίζουν
 σταθερά στην ασφαλτό σου... 20
 Μουσικές νότες ηχούν στον υγρό σου αέρα
 λειψές – σβηστές...
 μα εμένα με ραίνουν* Λευκωσία
 με μνήμες θαμβωτικές,
 από κίτρινα ρόδα... 25
 από λευκές φτερούγες αγγέλων...
 από τη φλόγα των βιολετιών
 ματιών της Άννας μου
 να μου καρφώνει τα μάτια...
 σαν σιαραγιά θάλασσα 30
 σπαρμένη χρυσαστέρια και πάθος.

Μα πάλι και πάντα
εσύ Λευκωσία δεσπόζεις!
Έρχεσαι – χάνεσαι – γυρίζεις –
στροβιλίζεσαι – χορεύεις τον ηρωικό χορό σου 35
πίνεις – μεθάς από τον ίλιγγο του πάθους σου –
μας χαϊδεύεις το μέτωπο...
Εσύ – πριγκιπέσσα μου εξάισια –
εσύ – Λευκωσία – δυνατή – ακατάλυτη
αλύγιστη. 40

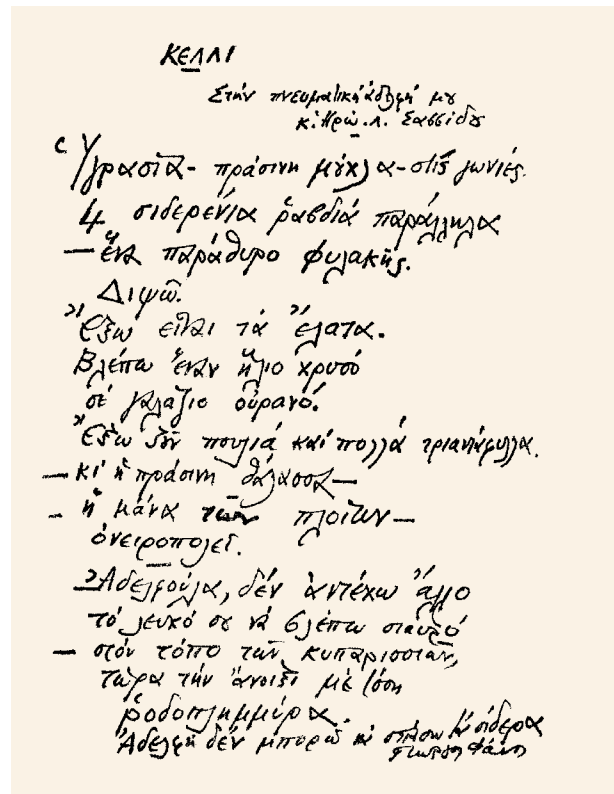
Λευτέρης Οικονόμου, *Στέγες στη Λευκωσία*, λάδι, 1956

Giorgos Phanos

Ο **Γιώργος Φάνος** (Λευκωσία, 1918 - Πάφος, 1994) σπούδασε ιατρική στην Αθήνα (1935) και άσκησε το επάγγελμα του γιατρού στην Αμμόχωστο (1942-1974) και ακολούθως στην Πάφο.

Στα ποιήματά του είναι έντονος ο προσωπικός, αυτοβιογραφικός τόνος. Παρά τους πεζολογικούς ρυθμούς που υιοθετούνται, τα χαρακτηριστικά της ποιητικής του δημιουργίας παραπέμπουν στο κυρίαρχο μεσοπολεμικό κίνημα του νεοσυμβολισμού. Εκτός από την ποίηση (Στον Μακάριο Γ', 1959' Βορά στη Μπόρα, 1965) ασχολήθηκε με την πεζογραφία (με το ψευδώνυμο Σύλβιος Μιράντης) και την κριτική μελέτη, ενώ συνεργασίες του φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς σε ελλαδικά και κυπριακά έντυπα.

Πεζογραφία

Ο κινηματογράφος Μαγικό Παλάτι. Λευκωσία, 1926

Νίκος Νικολαΐδης

Ο Σκέλεθρας

(Απόσπασμα)

Στο συγκεκριμένο διήγημα (από τη δεύτερη σειρά Διηγημάτων, 1924) ο συγγραφέας φέρνει στο προσκήνιο έναν ήρωα του περιθωρίου, ο οποίος για να επιβιώσει πουλά τον ίδιο τον σκελετό του (γι' αυτό και του αποδίδεται το συγκεκριμένο παρωνύμιο) σε κάποιο ιατρικό ερευνητικό ινστιτούτο της Ευρώπης. Με τα χρήματα που εξασφαλίζει από την ιδιότυπη αυτή (προ)πώληση, κατορθώνει να πετύχει την οικονομική του αναβάθμιση, ασκώντας ουσιαστικά το επάγγελμα του τοκογλύφου. Μέσω της περίπτωσης αυτής, δίνεται στο συγγραφέα η δυνατότητα να προβεί με οξύ, κριτικό και συχνά βαθύτατα ειρωνικό βλέμμα σε μια θεώρηση των κοινωνικών συνθηκών που εκτρέφουν και διαιωνίζουν την αδικία και την ανθρώπινη εκμετάλλευση. Παράλληλα όμως, αναδεικνύεται και η ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, που καταδυναστεύεται από το φάσμα του θανάτου. Το απόσπασμα που παρατίθεται εδώ είναι από την αρχή του διηγήματος.

Ο Παύλος ο σαράφης*, ο Σκέλεθρας, απαράτησε την εφημερίδα.

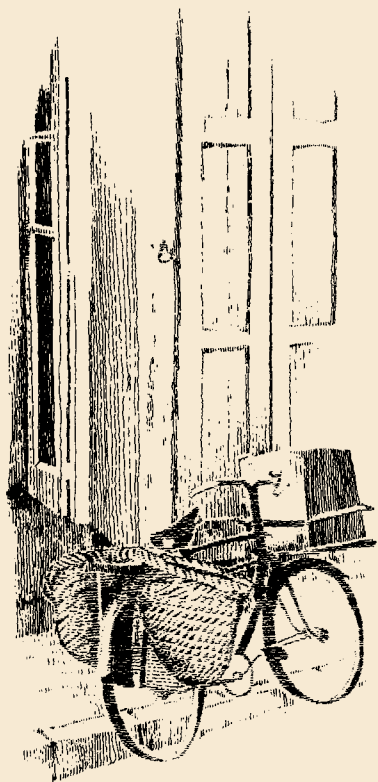
– Σκοτούρα! καλέ σκοτούρα που θα την έχει σήμερας καμπόσος κόσμος! σκέφτηκε και τα χείλη του τραβήχτηκαν σ' ένα χαμόγελο ξερό. Κάτω από μιαν επικεφαλίδα νεκρώσιμη –σύμπλεγμα κρανίου, βραχιονίου και μηριαίου οστού– είχε διαβάσει μια δήλωση της επιτροπής του νεκροταφείου:

Χρίστος Φουκαράς, *Ο Δράκος*, τέμπερα, 1995

* σαράφης, ο: ενεχυροδανειστής

Ελένη Λάμπρου, *Απίλο*, σχέδιο, 2008

«Ειδοποιούνται και αύθις οι βουλόμενοι να κάμουν ανακομιδή* των κεκομημένων των, να σπεύσωσι, διότι εκπνεούσης της προθεσμίας θα ενεργηθή αύτη υπό της υπηρεσίας του κοιμητηρίου άνευ ειδοποιήσεως, τα δε οστά θα ρίπτονται εν τω κοινώ χωνευτηρίω*...»

Ξαναπήρε την εφημερίδα κι έριξε μια μάτια σ' άλλη στήλη. Πάλι ειδοποίηση!

«...Ειδοποιούνται οι χρεωφειλέτα του αποβιώσαντος Τ... να προσέλθωσιν εντός δεκαπέντε ημερών εις το γραφείον του διαχειριστού του κ. Δ... ίνα δηλώσωσι τας απαιτήσεις των...»

Άφησε πάλι την εφημερίδα να γλιστρήσει στη γης. Έσκυψε στον «πάγκο» του και χτυπούσε ταμπούρλο με τα δάχτυλά του στο τζάμι. Τ' ανίψι του, ο Τιριλλής, καθότανε χαμηλά σ' ένα σκαμνί και διάβαζε μουρμουριστά ανθρωπολογία. Είχε το βιβλίο ανοιχτό στα γόνατά του και μουρμουρούσε: «...το κρανιακόν οστούν... το μετωπικόν οστούν... τα δύο κροταφικά, τα δύο βρεγματικά*...» κι άγγιζε τα δάχτυλά του στο μέρος της κεφαλής που ονόμαζε. Άκουσε τον μάραμπα του που χτυπούσε με τα δάχτυλά του στο τζάμι του πάγκου του και σήκωσε το κεφάλι.

– Τα τάλαρα δεν είναι αρκούδια για να χορέψουν που τους παίζει ταμπούρλο!... Συλλογίστηκε, γελώντας το τσιριστό γέλιο του, που του 'φερν' ένα πόννο στη ρίζα της ζερβιάς του μασέλας.

Ο Παύλος ο σαράφης, ο Σκέλεθρας, χτυπούσε πολλήν ώρα τα δάχτυλά του στο τζάμι, και τα περασμένα του, σ' όλες τους τις λεπτομέρειες, αρχίσανε να περνούν από τη σκέψη του αραδιαστά-αραδιαστά, σαν ένας στρατός υπάκουος στον ήχο του ταμπούρλου.

Προ δέκα χρόνια ο Παύλος έκλεισε τις χαραριάδες της κάμαράς του κι άναψε ένα μαγκάλι κάρβουνα για να δώσει τέλος στη ζωή του... την αφίωτη, καθώς έγραψε σ' ένα χαρτί. Η μυρωδιά των κάρβουνων, που 'βγαινε από μιαν ανοιχτή χαραριάδα, τότε πρόδωσε και τότε βρήκαν μισοζώντανο στο πάτωμα. Όταν άρχισε να συνεφέρνει, με τις περιποιήσεις δυο γιατρών που προστρέξανε, άκουσε το νοικοκύρη του που διηγότανε πως: είχε ανέβει να του ζητήσει «απέναντι καθυστερουμένων ενοικιών» και του χτύπησε στα ρουθούνια η μυρωδιά του κάρβουνου, και μουρμούρισε:

– Κερατά!... σαν ερχόσουνα κάθε στιγμή στενοχωρώντας με... δεν σου χτυπούσε η μυρωδιά της πείνας μου!...

Ένας από τους γιατρούς, αντεπιστέλλον μέλος* ενός φυσιολογικού ινστιτούτου της Ευρώπης, του είπε, λιγωμένα, καθώς λέγονται τα κομπλιμέντα στις αληθινά ωραίες κυρίες, πως είχε ένα σκελετό... «θαύμα!»

* **ανακομιδή, η:** εκπαφή και μεταφορά των οστών νεκρού σε οστεοφυλάκιο, μνημείο, τάφο κ.λπ.

* **χωνευτήριο, ο:** χώρος του νεκροταφείου, στον οποίο φυλάσσονται τα οστά των νεκρών

* **βρεγματικό οστό:** καθένα από τα οστά που σχηματίζουν το πλάγιο και επάνω τμήμα του κρανίου

* **αντεπιστέλλον μέλος (Ακαδημίας ή άλλου επιστημονικού ιδρύματος):** μέλος που δεν έχει ως μόνιμη κατοικία του τη χώρα, όπου είναι το ίδρυμα που τον τιμά με τη διάκριση αυτή

Γλαύκος Κουμίδης, *Ο πωλών τοις μετρητοίς, οξυγραφία, 1981*

– Θα μπορούσε η εταιρεία μας να σου μετρήσει ένα σημαντικό ποσό αν...

– Πάψε, γιατρέ, του είπε ο άλλος γελώντας, που θέλεις να κάνεις το σωματέμπορο τώρα!...

– ...Αν διαθέσεις το σκελετό σου στην εταιρεία μας, θα σου μετρούσα... Ξακολούθησε ψάχνοντας τις σπάλες* και τα γόνατά του... Θα σου μετρούσα...

Κι ο Παύλος, που θα πουλούσε όσα-όσα και την ψυχή του, γυμνώθη για να διατιμήσει ο γιατρός το σκέλεθρό του.

Χρειάστη ένα μέτρο και κατέβη πρόθυμα ο νοικοκύρης του και ζήτησε από τη γειτόνισσα μοδίστρα την κορδέλα της. Τον αναποδογύριζε, ο γιατρός, απ' όλες τις μεριές, τονέ δίπλωνε, τον άνοιγε, πάλι τον ξαναδίπλωνε... και ψάχνοντας τις αχαμισιμένες από την πείνα σάρκες του, εύρισκε τα οστά και τα μετρούσε προσεχτικά από αρμό σε αρμό.

– ...Οκτώ έως δέκα χιλιάδες φράγκα!

Έγραψε στην Ευρώπη κι έλαβε εντολή να μετρήσει το ποσό εις τον κάτοχο του θαυμάσιου σκελετού... «αντί συμβολαίου εξασφαλίζοντας τον σκελετόν εις το Ινστιτούτον μας...»

Ο Παύλος, αγόρασε τον πάγκο ενού σαράφη που είχε φάγει στα γλέντια τα κεφάλαια της δουλειάς του κι έγινε σαράφης-τοκογλύφος, έχοντας κεφάλαια την τιμή του σκέλεθρού του. Σαν άνθρωπος που γνώρισε στον καιρό της πείνας την αξία του παρά, ήταν ευσεβέστατος παραδόπιστος. Μόνο που ήτανε το λάδι ακριβό, ειδημή θ' άναβε μέσα στην κάσα του*, ακοιμητο καντήλι προς δόξαν του Μαμωνά*, που του 'στελλε πλούσια τα ελέη του!

Όλοι ξέρανε την ιστορία του και του 'μεινε τ' όνομα «Σκέλεθρας». Ο ίδιος σε κάθε περίπτωση διηγότανε, γελώντας με μιαν ασυνειδησία τρομερή, τα καθέκαστα της πούλησης του σκέλεθρού του, τελειώνοντας πάντα έτσι:

– Οι κουτοί! δεν μ' αφήνανε να ψοφήσω από την πείνα και παραχώνοντάς με σε μια γωνιά να μαζέψουν τα κόκαλά μου!... Χε! χε! χε!... θέλοντας οι κουτόφραγκοι* το σκέλεθρό μου, μου 'δωσαν τα μέσα που στερούμουν να ζήσω!

Κάθε φορά που συναντούσε στο δρόμο το γιατρό που μεσίτευε για την παραξενη αυτή συναλλαγή, τεντώνονταν και τότε κοιτάζε κατάματα κοροϊδευτικά, καθώς μια μοδιστρούλα, που 'φτασε να γίνει μεγαλοκοκότα*, κοιτάει τον προαγωγό* της.

Το σκελετό του τότε λογάριζε σαν ένα πράμα που το 'χε πουλήσει σε καλή τιμή «τοις μετρητοίς» κι ο αγοραστής τ' άφησ' εκεί σε μια γωνιά για να το πάρει αργότερα!

* σπάλα, n: το οστό της ωμοπλάτης

* κάσα, n: σιδερένιο χρηματοκιβώτιο, ταμείο

* Μαμωνάς, o: θεός του πλούτου

* κουτόφραγκος, o: υποτιμητικός χαρακτηρισμός για τους Ευρωπαίους, ότι τάχα υστερούν σε εξηπνόδα και μπορούν εύκολα να ξεγελαστούν

* μεγαλοκοκότα, n: πόρνη πολυτελείας

* προαγωγός, o: μαστροπός, αυτός που εξωθεί στην πορνεία

Μάλωνε μια φορά μ' ένα γείτονά του και τον απείλησε πως θαν του σπάσει τα πλευρά· κι ο Παύλος είπε:

– ...Πουλημένα είναι!... θα ζημιώσεις την Ευρώπη!...

Προ λίγες μέρες τον είχε πονέσει ένα δόντι κούφιο και πήγε να το βγάλει.

– Δεν έχει παρά μόνο μια τρύπα... κι είναι γερό δόντι, είτε ο δοντογιατρός,... καλύτερα να το σφραγίσουμε με χρυσάφι.

Ο Σκέλεθρας που δεν ανεγνώριζε την υποχρέωση να κάνει κι επιδιορθώσεις στα πουλημένα κόκαλά του, και μάλιστα να γιομίσει ένα δόντι με χρυσάφι:

– Βγάλ' το..., είπε...

– Είναι γερό... αμαρτία είναι... είσαι τόσων χρονών άντρας και διατηρείς όλα σου τα δόντια, αυτό είναι καπίτς! Γιατί να βγάλεις ένα γερό δόντι...;!

– Βγάλ' το...!

Μονάχα όταν του είπε πως είναι δόντι με αγριόριζες και σιδερόδοντο που θα τότε τραντάξει στο τράβηγμα, παραδέχτη να το βουλώσει.

Χτυπούσε πολλή ώρα στο τζάμι τα δάχτυλά του κι αναθυμόταν τα περασμένα του. Όλη η ζωή του, από τον καιρό της πείνας ως τη μέρα που κλείστηκε στην κάμαρά του να πεθάνει. Από τη μέρα που του μέτρησαν τ' αντίτιμο του σκέλεθρου του ως τη μέρα που λογάριασε τα χρήματα τούτα σα μια χούφτα σπόρο μπρος στο σωρό της σοδειάς του· όλη η ζωή του, σ' όλες τις λεπτομέρειες (σα στρατός αραδιασμένος) περνούσε απ' τη σκέψη του.

Να!... η προχτεσινή μέρα του με τα πολλά κέρδη της... να κι η χτεσινή...

Να κι η σημερινή... το πρωί... το μεσημέρι... Κι η παρατάξη των περασμένων του, σα να πέρασε και να 'στριψε σε μια καμπί.

Σήκωσε το κεφάλι του κι είδε το Τιριλλή που είχε παρατήσει το διάβασμα και τότε κοίταζε γελώντας ηλίθια.

– Τι γελάς, βρε...;!

– Τίποτις...

Έτσι πάντα ο Τιριλλής γελούσε και με το τίποτις ακόμη· κι όταν αρωπιόνταν γιατί γελά, δεν έλεγε αν δεν έτρωγε δυο-τρεις χαστουκιές.

Τ' αυτιά του Σκέλεθρα βουίζανε, σα να τα χτυπούσαν από μέσαθέ τους δυο ματσούκια, κι ένιωθε το κεφάλι του βαρύ μαζί κι άδειο. Η σκέψη του δεν δούλευε πια παρά σαν κεντιές* μιας ημικρανίας.

Τώρα σα να κοίταζε μπροστά –μπροστά στη σκέψη του– κι έβλεπε σαν οχλομάζωμα, κάπου εκεί, μυρμηκιασθή* τη μελλούμενή του ζωή, τον θάνατό του και πέρα...

* κεντιά, π: σουβλιά, δυνατός πόνος

* μυρμηκιασθή: συμπεσμένη και συμπεκνωμένη

Μπροστά-μπροστά ήτανε το σημερινό του απόγεμα «επικεφαλής» μ' ένα μπαϊράκι μαύρο, που δεν ήτανε παρά η εφημερίδα που παράτησε προ λίγη ώρα και βρίσκονταν κι εκεί στα πόδια του ακόμα. (Ένα μαύρο μπαϊράκι, με άσπρα γράμματα σε δυο παράλληλα κατεβατά κάτω από το νεκρώσιμο σύμπλεγμα). Το ένα κατεβατό ήταν η ειδοποίηση του νεκροταφείου που προσκαλούσε κείνους που θέλανε να περιποιηθούνε τα κόκαλα των αποθαμένων τους, και τ' άλλο ήταν η ειδοποίηση του πληρεξουσίου κείνου του μακαρίτη π' άφησε χρήματα για να πλερωθούν οι χρεωφειλέτες του.

Το μπαϊράκι σάλευε με τη χλαλοή* των μελλομένων του κι ο Σκέλεθρας άρπαξε μια φράση από τη μια ειδοποίηση, μια λέξη από την άλλη και νιώθοντας και το σιχαμερό τ' ανίψι του το Τιριλλή εκεί, έγγραφε η σκέψη του:

«...Επειδή κι ο μακαρίτης ο Σκέλεθρας δεν έχει χρεωφειλέτες, ούτ' άλλο κληρονόμο από το Τιριλλή, το άτιμο το Τιριλλή, ειδοποιείται το Τιριλλή το σιχαμένο να προσέλθει να παραλάβει την περιουσία του... Κι επειδή και τα κόκαλά του είναι πουλημένα στο Ινστιτούτο και δεν θα μπουν σε ιδιαίτερο κουτί ούτε και θα ριχτούν στο κοινό χωνευτήριο, ειδοποιείται ο πληρεξούσιος του Ινστιτούτου να προσέλθει να απαιτήσει...»

Ανατινάχθη σα να ξυπνούσε. Του μίλησε μια γυναίκα δείχνοντάς του κάμποσες γαζέτες* κι ένα δαχτυλίδι.

– ...Έχω ανάγκη τρία τάλαρα... να τούτο το δαχτυλίδι,... είναι καλό... δώσε μου δύο τάλαρα... κάνε μου και τούτες τις γαζέτες τάλαρο.

Πήρε το δαχτυλίδι και το κοίταξε. Πήρε και τις γαζέτες και τις μετρούσε.

– Το δαχτυλίδι δεν σηκώνει δυο τάλαρα... σηκώνει μονάχα ένα.

– Έχω ανάγκη... τρία! Να σχωρεθούν οι ψυχές των αποθαμένων σου... ν' αναπαυτούν οι ψυχές και τα κόκαλά τους... δώσ' μου τρία.

– Άφησε και τούτο, της είπε, δείχνοντάς της την αρραβώνα της –μιαν αρραβώνα φαγωμένη, τριμμένη από την καθημερινή δουλειά... και να πάρεις δυο... κι ένα τρία...

Η γυναίκα τράβηξε να βγάλει τη φτενή* αρραβώνα που 'τανε ριζωμένη στη σάρκα της. Τήνε τραβούσε και κοίταζε γύρω ντροπαλή κι ανήσυχη.

– Θα ξαθρώσεις το δάχτυλό σου, κερά μου... θα σπάσεις το κόκαλό σου...

Κι επέρασε μεσ' τα μάτια του σαν αστραψιά μια ειρωνεία.

Η φτωχή αναστέναξε. Τράβηξε δυνατά κι έβγαλε την αρραβώνα.

* χλαλοή, η: οχλαγωγή, οχλοβοή

* γαζέτες, οι: νομίσματα μικρής αξίας, κέρματα, πενταροδεκάρες

* φτενός: λεπτός

Πήρε τα τρία τάλαρα και τη σχετική απόδειξη.

Θυμήθη, ο Σκέλεθρας, πως ήταν ώρα που 'πρεπε να πάει στο δοντογιατρό να του βάλει το χρυσό στο δόντι.

– Ου! να τελειώσει και τούτο, σκέφτηκε.

Ταχτοποίησε μέσα σε μια σιδερόκασα τ' ό,τι ήταν στον πάγκο του και βγήκε.

Αυτήν τη στιγμή, το παιδί του αντικρινού μαγειρείού βγήκε με μια πιατέλα κόκαλα και τα 'ριξε μέσα στον τενεκέ των σκουπιδιών που 'ταν απ' όξω στην πόρτα.

– «Στο κοινόν χωνευτήριο»... μουρμούρισε ο Σκέλεθρας. [...]

Σα σκυλί

Στο συγκεκριμένο διήγημα (από την τρίτη σειρά Διηγημάτων, 1929) διαγράφεται με ενάργεια και με πικρή ειρωνεία (που φτάνει συχνά ως τον σαρκασμό) η μορφή ενός υπηρέτη κηπουρού, ο οποίος, λόγω της φιλοπονίας του και μιας σχεδόν ενστικτώδους αίσθησης του καθήκοντος, παραβάλλεται στο παρουσιαστικό, στους τρόπους και τη συμπεριφορά με σκυλί. Η επιλογή εκ μέρους του μπαρμπα-Φλώρου μιας ασήμαντης ζωής που περιορίζεται στα ελάχιστα και η τυφλή προσήλωση στους εργοδότες του, ακόμα και όταν αυτοί τον εγκαταλείπουν, έρχεται σε αντίθεση τόσο με τα αστικά ήθη, όσο και με μια κοινωνία που αποδέχεται και ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες ως φυσική τάξη πραγμάτων.

Πάνε μερικά χρόνια που κατοίκησα στη Λεμεσό, κι από τις πρώτες μέρες τον είχα παρατηρήσει που στεκόταν πάντα στον πυλώνα του «Ξενοδοχείου της Προκυμαίας», χωρίς να είναι ούτε θυρωρός ούτε λακές*, μόλο που φορούσε κανελιά στολή με μπρούντζινα κουμπιά. Σε λίγον καιρό, ένας φίλος –γέννημα και θρέμμα της πόλης– άνοιξε κουβέντα γι' αυτόν, ενώ καθόμασταν στο καφενείο –λίγα μονάχα βήματα απόσταση από τον πυλώνα όπου στεκόταν:

– Πριν γίνει η Προκυμαία και κτιστεί το Ξενοδοχείο, η Λέσχη κι όλα αυτά τα μαγαζιά, ήταν εδώ έν' αρχοντικό παλιό. Σπίτι μονώροφο, τριγυρισμένο από κήπο... Αυτός ήταν ο κηπουρός... Έτσι τότε θυμούμαι πάντα, γέρο... κι έτσι πάντα σκυμμένος, διπλωμένος, με τη μούρη κάτω, να σκαλίζει, να ψαλιδίζει... Ο κήπος... α! τι κήπος!... ήταν χειμώνα καλοκαίρι γιομάτος άνθη και πρασινάδες... Μικρός, ήρθα πολλές φορές με λογαριασμό να κόψω λουλούδια και να βγάλω και καμιά ρίζα από τις σπάνιες εκείνες πρασινάδες που ήταν πιο όμορφες κι από τα λουλούδια... μα ποτές δεν το κατόρθωσα, γιατί ήταν άγρυπνος φύλακας...

»Το σπίτι ήταν σχεδόν πάντα κλειστό, γιατί ανήκε σε μιαν αρχοντική οικογένεια που τον πιότερο καιρό τον περνούσε σ' εξοχές και ταξίδια, μα ο κήπος ήταν πάντα περιποιημένος... Οι δρόμοι κι οι δρομάκηδες, στρωμένοι με κοπανισμένο τούβλο, και τα δέντρα, ραντισμένα με τον ψεκαστήρα, αστράφτανε στον ήλιο...

»Θυμούμαι μιαν κηδεία γέρου κυρίου και μιαν άλλη μικρού αγοριού που βγήκαν απ' αυτό το σπίτι. –Γίνανε μάλιστα και σχόλια απάνω σ' αυτές... Για την πρώτη είπαν: «πολύ μεγάλο πένθος για ένα τόσο γέρον άνθρωπο». Και για τη δεύτερη: «πολύ μεγάλη κηδεία, δυσανάλογη με το μπόι του νεκρού».– Ας είναι, ήθελα να

* Λακές, ο: υπηρέτης ντυμένος με ειδική στολή

Ελένη Λάμπρου, Παλιά Λεμεσός, σχέδιο, 2008

πω πως και στις δυο κηδείες τον θυμούμαι που ακολουθούσε από μακριά, πλάι πλάι... σα να φοβότανε μη του πούνε: «πίσω!»

»Υστερα... σε λίγον καιρό από την κηδεία του μικρού αγοριού, το σπίτι με τον κήπο πουλήθη, κι οι νοικοκυραίοι πήραν ένα κοριτσάκι που είχαν κι έφυγαν για πάντα από το νησί μας... Αυτός ερχότανε και καθόταν εδώ, κατσούφης, κι έκανε μια θλιβερή εντύπωση να τότε βλέπει κανείς έτσι μονάχο να φυλάει την κλειστή πόρτα.

»Όταν το σπίτι άρχισε να κατεδαφίζεται, τα δέντρα ανακόβονται, τ' άνθη κι οι πρασινάδες να ξεριζώνονται... ω! να βλέπατε πώς έκανε!... Με τι μίσος κοιτούσε τους εργάτες που ξερίζωναν και χαλούσαν!... Και κάθε φορά που ένα κάρο γιομισμένο άχρηστο υλικό ξεκινούσε, θαρρούσες πως θα γρούλιζε... Ειπώθη πως του προσφέρθη θέση στο Δημοτικό Κήπο και δεν εδέχθη... όμως, όποιος είχε σπίτι του ένα μικρό κήπο και του φώναζε να του τότε βολέψει, πήγαινε πρόθυμα... Ωστόσο, ο καθένας, όσες φορές κι αν ήθελε περάσει απ' εδώ, θα τον έβλεπε να τριγυρίζει στα γιαπιά, να χώνεται ανάμεσα σ' εργάτες και μαστόρους και να γρούζει – να γρούζει* ... Οι εργάτες, που δεν τον ξέρανε, λέγανε: “Χασομέρης είναι ή τάχα πλερωτικός* για να μας επιβλέπει;”...

»Όταν το κτίσιμο τέλειωσε κι έγινε το Ξενοδοχείο... δεν τον έχανε το μάτι σου ούτε στάλα!... Να! Πώς στέκεται τώρα;... Έτσι στεκόταν κι έδιωχνε τους ζητιάνους και τους χαζευτήδες...

»Η διεύθυνση βρήκε πως, καθώς ήταν κακοντυμένος, έκανε κακή φιγούρα και δόθη εντολή στο θυρωρό να τότε διώχνει... Έφευγε κοιτώντας λοξά, έκανε ένα γύρο... και... νάτονε πάλι ανάμεσα στις κολόνες του πυλώνα...

»Γιατί ερχόταν;... Τι γύρευε; Τι να 'χε στο κεφάλι του;... Κι άραγε μπορούσε να κάνει σκέψεις; Θαρρούσε πως η ζωή του ήταν δεμένη μ' αυτόν τον τόπο ή το αισθανόταν σα χρέος βαθύ και σκοτεινό;... Σαν ένσπικτο...; Εγώ... κι όχι μονάχα εγώ, μα κι άλλοι –μάλιστα και μερικοί που τους ήξερε για φίλους ή σχετικούς με τα παλιά του αφεντικά– δοκιμάσαμε να τότε φέρουμε σε κουβέντα... Λόγια πολλά δεν είχε και προπάντων... τίποτα το διαφωτιστικό για την ψυχολογία του...

»Αφού βαρεθήκανε να τότε διώχνουν από το Ξενοδοχείο, του δώσανε τη στολή, «για ευπρέπεια» τάχα, ενώ πραγματικά ο παμπόνηρος Διευθυντής το 'κανε για ρεκλάμα... Δεν παράλειψε να βάλει να καρφώσουν και τ' όνομα του Ξενοδοχείου με μπρούντζινα γράμματα στο στητό γιακά, που του φαντάζει έτσι σαν κολάρος...

* γρούζω: γρουλιζώ

* πλερωτικός: που ενεργεί επ' αμοιβή

* Αναφορά στη νουβέλα *Ρικέ* του κορυφαίου γάλλου λογοτέχνη και κριτικού Ανατόλ Φρανς (1844-1924). Η νουβέλα αυτή (η οποία χωρίζεται σε δύο μέρη «Ρικέ» και «Σκέψεις του Ρικέ» και συμπεριλαμβάνεται μαζί με άλλες ιστορίες στον τόμο *Crainquebille, Putois, Riquet et plusieurs autres récits profitables*, 1903) έχει ως πρωταγωνιστή επίσης ένα σκύλο και στρέφεται κριτικά ενάντια στο κοινωνικό κατεστημένο

»Τ' όνομά του είναι Φλώρος, μα στο Ξενοδοχείο τον φωνάζανε Φλωρ, και τώρα που με τα χρόνια άρχισε να βαριακούει, το διπλασιάζουνε και τον φωνάζουν: Φλωρ-Φλωρ!...

Αυτά διηγήθη ο φίλος. Κατόπιν αρχίσαμε να συζητούμε αν είχε λογικό, αν είχε σκέψη... αν είχε μια κάπως καθαρή ιδέα της ζωής του... μα ύστερα από λίγα λόγια, αντίς να μιλάμε για τον καιημένο το Φλωρ... μιλούσαμε για τον κατεργαράκο το Ρικέ του Ανατόλ Φρανς, που με τη σκυλίσια λογική του έλεγε τον αφέντη του Θεό*.

Καθώς είπα, πάνε κάμποσα χρόνια που κατοίκησα στη Λεμεσό, και το Φλωρ τον έβλεπα κάθε μέρα, γιατί το Ξενοδοχείο της Προκυμαίας ήταν το ξενοδοχείο μου και το Καφενείο της, καφενείο μου.

Τελευταία είχε γεράσει πολύ –έσκυψε πιο πολύ– κι εκτός από το πλήθος τις τρίχες που είχε σ' όλο το επάνω μέρος των χειρών του, στα δάκτυλα όλα, ίσαμε τις ρίζες των νυχιών, δεν έβλεπες τρίχα μαύρη. Τα ματόκλαδα του λείπανε ανέκαθεν... Τα κρεμιστά φρυδιά, τα κρεμιστά μουστάκια... οι μακριές τρίχες που ξεβγαίνανε από τα ρουθούνια του κι οι άλλες των αυτιών του... άσπρες κι αυτές... Ποτέ μορφή και ζωή δεν έμοιασαν τόσο πολύ.

Τον παρακολουθούσα «με το μάτι και τ' αυτί» και ρωτούσα προσπαθώντας να μαζέψω πληροφορίες για... το Φλωρ!...Ο Διευθυντής του Ξενοδοχείου, μια μέρα που 'κανα να τότε ρωτήσω... το πήρε για κομπλιμέντο! εκολακεύθη, ο άνθρωπος, κι απάντησε με το υποτακτικό ύφος που παίρνουν οι ξενοδόχοι όταν έχουνε να καυχηθούν για κάτι:

– Κάνω ό,τι μπορώ... σε κάθε θέση τοποθετώ τον καταλληλότερο τύπο...

Και, για να με εκπλήξει πότερο, φώναξε:

– Φλωρ-Φλωρ! κάνοντας και τη χειρονομία που καλούνε τα σκυλιά.

Κι ο Φλωρ ξετυλίχθη από τη θέση του και σίμωσε τόσο σκυφτός, και το κεφάλι κάτω, που θα 'λεγες πως ερχόταν με τα «τέσσερά του»...

– Δεν είναι τέλειος; με ρώτησε... και κατόπιν έκανε: Είναι περισσότερο από μισός αιώνας που τρως ψωμί εδώ, κι είσαι πολύ ευχαριστημένος... δεν είν' έτσι, Φλωρ!...

Κι ο Φλωρ έβγαλε έναν άναρθρο γρυλισμό και σιγά σιγά ξανασυμμαζεζύθη στη θέση του.

Οι άνθρωποι της Προκυμαίας και της Λέσχης τον «Ξέρανε», τον «Εκτιμούσανε», μ' άλλο δεν είχανε να πουν παρά μόνο πως ήταν κι εξακολουθούσε να είναι: «Πιστός». Μια νύχτα στη Λέσχη,

προκάλεσα πλατιά συζήτηση και για συμπέρασμα ειπώθη πως ο Φλωρ είναι από τη ράτσα των καλών υπηρετών (ειπώθη γαλλικά: «domestiques», κι ήρθε πιο ταιριαστό), που τώρα, δυστυχώς, είναι σπάνιοι... «Τρέφει ευγνωμοσύνη για το ψωμί που 'φαγε σ' αυτό τον τόπο και η ψυχή του βρίσκει την ανάπαυσή της σ' αυτή την ευγνωμοσύνη...»!!

Μια μέρα –καλοκαίρι– το βαπόρι (μαζί με το πλήθος των ξένων που 'ρχονται να παραθερίσουν στα βουνά του νησιού μας) έφερε και μια σαραντάρα Κερά. Βγήκε στο «Ξενοδοχείον της Προκυμαίας».

– Πώς άλλαξε ο τόπος! άρχισε να λέει στον συνοδευτή της... Εδώ κάπου, θαρρώ, βρισκόταν το σπίτι μας...

Ο Φλωρ.. α! πώς ξετυλίχθη και σηκώθη από τη θέση του!... Σκίρτησε..., μα ο ξενοδόχος μ' ένα βλέμμα που σήμαινε «ήσυχα, Φλωρ!» τον άρφωσε στη θέση του. Όμως, όταν η Κερά προχωρούσε στον πυλώνα, έκανε λίγα βήματα να τη σιμώσει...

– Στη θέση σου, Φλωρ, φώναξε τώρα ο ξενοδόχος.

Μα ο Φλωρ πού ν' ακούσει!... ζύγωσε.

– Περίεργο και τούτο..., είπε η Κερά μαζεύοντας τα φουστάνια της!...

– Τι έπαθες, Φλωρ, σε καλό σου, είπε ο ξενοδόχος.

Κι αφού ξήγησε στην Κερά πως πρώτη φορά κάνει τέτοιο πράμα ο Φλωρ, «ετέθη εις τας διαταγάς της».

Η Κερά ζήτησε ένα καλό δωμάτιο γι' απόψε μονάχα, γιατί αύριο θ' ανέβαινε στην εξοχή, και... αν ήταν δυνατό, να της λύσει μια περιέργειά της:

Λεμεσός, Οδός Αγίου Ανδρέου

– Εδώ κάπου... βρισκόταν το σπίτι μας..., «τ' αρχοντικό του Σιρίλη»... είμαι κόρη Σιρίλη.

– Μα... Κυρία μου!... βρισκόσαστε σπίτι σας, φώναξε σχεδόν συγνημένος ο ξενοδόχος... Το μπροστινό μέρος του κήπου κι όλος ο τόπος που κρατούσε το σπίτι κρατάει τώρα το Ξενοδοχείο... Κόρη Σιρίλη, λοιπόν!... χαίρω πολύ!... Τώρα εξηγείται το φέροσιμο του Φλωρ!... Σας γνώρισε... Φλωρ-Φλωρ, έλα, Φλωρ!...

Ο Φλωρ άλλο δεν περίμενε για να μπει και να πλησιάσει. Τα μάτια του, που πάντα ήταν τόσο θολά, τώρα πετούσαν σπίθες...

– Δεν τότε θυμούμαι...

– Δεν είναι ο κηπουρός σας;

– Τον κήπο, να, τον θυμούμαι πολύ καλά...

Κι άρχισε να περιγράφει τον κήπο... «μεγάλο, πάντα γιομισμένο λουλουδία και πρασινάδες, δρόμοι και δρομάκηδες στρωμένοι με τούβλο κοπανισμένο...»

– ...τον κηπουρό, όχι, δεν τότε θυμούμαι...

Τον κοίταξε λιγάκι κι είπε:

– Τι περίεργος!...

Και μπήκε στην κάμαρά της.

Σε λίγη ώρα έπαυσε το τσάι της στη βεράντα. Ο Φλωρ τριγύριζε. Αξαφνα, η Κερά τού φώναξε μ' ένα γνέψιμο:

– ...Σε θυμήθηκα... Πώς σε τυραννούσαμε στα παιχνίδια μας!... Βουρκώσανε τα μάτια της... Δάκρυσε...

– Σε καλό σου, της είπε ο σύντροφός της, τι έπαθες;...

– Θυμήθηκα τον αδελφό μου... Πάνε τριάντα χρόνια που τον χάσαμε...

Σκούπισε τα μάτια της, άνοιξε το τσαντάκι της, έβγαλε ένα πούπουλο και πουδραρίστη... Ξανακοίταξε το Φλωρ και του 'πε:

– Γέρασες πολύ, καημένε...

Και, γυρίζοντας στο σύντροφό της, είπε:

– Tout-a-fait un chien! N' est-ce pas? * και λύθη στα γέλια.

Την ακόλουθη μέρα η Κερά έφευγε. Ο Φλωρ στη θέση του... ανήσυχος. Η Κερά ούτε τον πρόσεξε... κι όταν το αμάξι ξεκίνησε, έμεινε να το κοιτάζει αποθαρρεμένος. Κατόπιν, τ' αμάξι χάθη στο μάκρος του δρόμου, κι ο Φλωρ συμμαζεύθη ήσυχα ήσυχα στη γωνιά του.

Μια μέρα δεν ήρθε... και το προσέξαμε. Ούτε την ακόλουθη... κι αναρωτηθήκαμε. Την τρίτη ρωτήσαμε: «Γιατί; μην ήταν άρρωστος;». «Μπορεί... Τα σκυλιά κρύβονται όταν είναι άρρωστα...»

Σε λίγες μέρες, ήρθε σερνάμενος... Κουλουριάστη στη θέση

* Tout-a-fait un chien! N' est-ce pas?: Είναι ένα σκυλί! Δεν είναι έτσι;

του, αφήνοντας έναν ήχο σαν παράπονο σκυλιού... Η αναπνοή του μίκρωνε ολοένα. Έβγαλε ένα στεναγμό βαθύ και πια... τίποτα... Βγήκε κι ο ξενοδόχος.

– Φλωρ!... Φλωρ!..., του φώναξε. Φλωρ-Φλωρ, του ξαναφώναξε, αγγίζοντάς τον με τη μύτη του παπουτσιού του.

Μα ο Φλωρ δεν σάλεψε...

– Τέλειωσε... Έτσι και το σκυλί πάει και ψοφά στην πόρτα του κυρίου του, είπε.

Κι αμέσως παράγγειλε στους υπηρέτες να τον σηκώσουν γρήγορα γρήγορα...

Θα 'κανε κακήν εντύπωση στους πελάτες...

Σε λίγο στη Λέσχη μιλούσανε για το Φλωρ... Επαινέσανε το σκυλίσιο προτέρημά του, κι ένας έριξε δειλά δειλά τη γνώμη πως του χρωστίταν μια ανταμοιβή.

– Να του γίνει μια επίσημη κηδεία, είπε ένας σοβαρά, κι η γνώμη δεν φάνηκε παράξενη... μα... τα έξοδα ποιος θα τα κάνει;...

– Το Δημαρχείο... Γιατί όχι;... Αλλού και τα σκυλιά θάβονται... Τους κρεμούν και μετάλλια για ηρωισμό... κι αυτό, όχι για τα σκυλιά, μα για να παραδειγματισθεί ο Λαός... Σήμερα, σ' αυτές τις πονηρές μέρες που περνούμε... όπου οι υπηρέτες σηκώσανε κεφάλι και είναι αχάριστοι στο ψωμί που τρώνε, θα ήταν μια λαμπρή αντίδραση...

Η κηδεία δεν έγινε, κι έτσι σώθη το οικτρό κουφάρι του Μπαρμπα-Φλώρου από τη «χρησιμοποίηση». Ο Τύπος μονάχα, που ξέρει καλά τη δουλειά του, δημοσίεψε «Σημειώματα», όπου περιγραφόταν μια ζωή αναπαυμένη στην ευγνωμοσύνη, στο καθήκον, στην αφοσίωση... κι ένας μακάριος θάνατος!! Ευχόταν αΐδιον* μνήμην και συμβούλευε «πατρικώς» τον Λαόν να τον μιμηθεί...

* αΐδιος: αιώνιος, παντοτινός

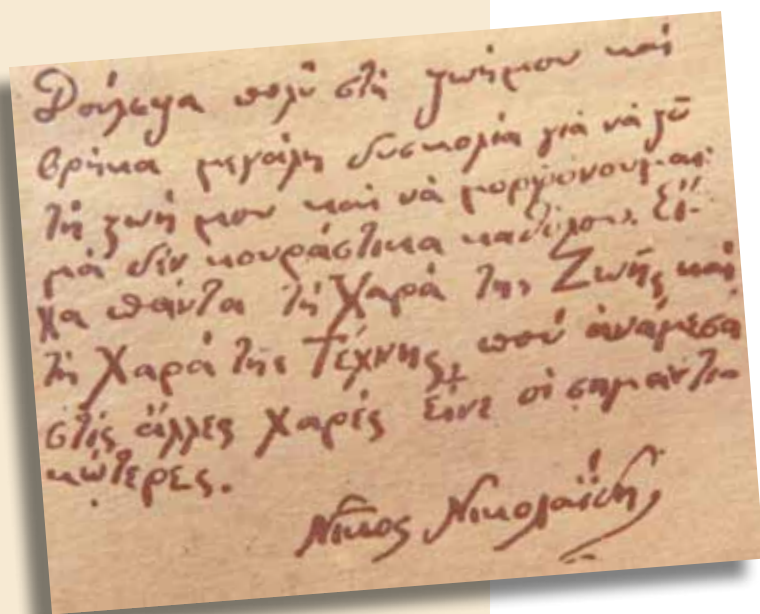

Ν. Νικολαΐδης

Ο **Νίκος Νικολαΐδης** (Λευκωσία, 1884 - Κάιρο, 1956) αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το δημοτικό σχολείο από την τέταρτη τάξη και να ριχτεί στη βιοπάλη, μαθαίνοντας την τέχνη της ζωγραφικής και της αιογραφίας. Το 1907 έφυγε για την Αθήνα, όπου παρακολούθησε για έξι μήνες ως ακροατής μαθήματα στη Σχολή Καλών Τεχνών, και στη συνέχεια ταξίδεψε στην Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική, κάνοντας διάφορες περιστασιακές δουλειές και δοκιμάζοντας κάθε είδους στερήσεις. Ύστερα από ένα διάστημα παραμονής στην Αθήνα (1915-1919) και στην Κύπρο (1919-1923), εγκαταστάθηκε στο Κάιρο ως τον θάνατό του.

Ξεκίνησε από το λυρικό θέατρο (*Το γαλάζιο λουλούδι*, 1919) και το ιδιόμορφο είδος του πεζού ποιήματος ή της ποιητικής πρόζας (*Ανθρώπινες και άνθινες ζωές*, 1920) – την καλλιέργεια των οποίων δεν θα εγκαταλείψει ως το τέλος της ζωής του (*Ο χρυσός μύθος*, 1938· *Το βιβλίο του μοναχού*, 1951). Εντούτοις, θεωρείται σήμερα ο σημαντικότερος Κύπριος πεζογράφος, με έργο πρωτοποριακό για την εποχή του. Η κριτική ξεχωρίζει ιδιαίτερα τα *Διηγήματά* του (1921, 1924, 1929), για την εύστοχη σύνθεση της πλοκής και των επεισοδίων, αλλά και την ψυχολογική διερεύνηση των προσώπων. Ταυτόχρονα, η προδρομική ενδοσκόπηση ή και κατάδυση στις ανεξερεύνητες περιοχές του ασύνειδου συνυφαίνεται με μια κριτική, διεισδυτική ματιά, η οποία ανιχνεύει εύστοχα τις συνθλιπτικές επιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος στη ζωή των ηρώων. Τα μοτίβα που επανέρχονται στα διηγήματά του είναι το όνειρο και η φαντασίωση, οι ποικίλες εμμονές, το ερωτικό ανικανοποίητο και ο θάνατος, όλα

δοσμένα με μια δημοτική πλούσια και εκφραστική, ιδιότυπα μουσική και με ένα ύφος πυκνό, συχνά παιγνιώδες, με νότες πικρού χιούμορ και υπόγειου σαρκασμού. Ανάλογα γνωρίσματα χαρακτηρίζουν και τα μυθιστορήματά του (*Το Στραβόξυλο*, 1922· *Πέρ' απ' το καλό και το κακό*, 1940· *Τα τρία καρφιά*, 1948).

Λουκής Ακρίτας

Ο κάμπος

(Αποσπάσματα)

Στο μυθιστόρημα *Ο κάμπος* (1936), εμπνευσμένο από τις προσωπικές εμπειρίες του συγγραφέα στην πεδιάδα της Μεσαορίας, προβάλλεται ρεαλιστικά η αγροτική ζωή στην Κύπρο κατά την πρώιμη Αγγλοκρατία. Οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες που αυξάνουν την ανασφάλεια των ανθρώπων, η αγωνία τους κυρίως για την παραγωγή λόγω και των ιδιαίτερων καιρικών φαινομένων που επικρατούν στο νησί (όπως, για παράδειγμα, η παρατεταμένη ξηρασία) συνθέτουν μια πειστική εικόνα του κοινωνικού περιγύρου στην ύπαιθρο.

[...] Χερσάδες, αγριμιές*, μολυβοχώματα* που ξερνάνε φίδα. Οι οβόλοι μολυβένιοι και σκιστός ο φρυγμένος κάμπος που απλώνεται πλατύς κι ανάλλαχτος. Κι είναι μια μουγκαμιάρα παντού. Γιατί δυο χρόνια απανωτά η αναβροχιά στέρεψε το νησί.

Οι χωριάτες νησιικοί και φοβισμένοι τού δέονται μέσα στο σκοτάδι να τους λυπηθεί:

– Κι αν εμείς οι μεγάλοι είμαστε κακοί, λυπήσου τα μωρά και τα ζωντανά!...

Τις πιο πολλές φορές θυμώνουνε με τους δικούς τους και πάνε στο καφενείο να γελάσουνε όλοι μαζί. Γιατί φοβάται ο καθένας χωριστά την οργή του κάμπου.

Την περασιμένη χρονιά αν τύχαινε κάποτε να ταξιδέψουνε απ' το χωριό τους τα σύγνεφα, ήτανε πάντα αλαφρά σαν το φτερό κι ολόασπρα, χωρίς μπόρα. Στεκόντουσαν απάνω στα χωράφια, χωριζόντανε σε φιγούρες, ένα κυνηγητό άρχιζε με τον αγέρα, σκέπαζαν τ' ακροούρανα. Ο αγέρας, όμως, έδιωχνε πέρα μακριά τα σύγνεφα, τα έστηνε μέσα στη θάλασσα που μαύριζε ώρες. Κι ο ουρανός ολοκάθαρος, φρέσκος σαν τώρα δα να είχε αποτελειώσει*. Αλήθεια, τι κακό ήτανε τούτο που έπεσε στο νησί...

Τα πρόβατα ψόφησαν απ' την πρώτη χρονιά. Σταθήκανε τυχεροί, όσοι πρόφτασαν να τα ξεπουλήσουν. Οι άλλοι βλέπανε καθημερινά το κοπάδι να λιγοστεύει. Οι προβατίνες και τα κριάρια έφεφταν στον κάμπο αγκομαχώντας κι έμεναν εκεί, άσπρα σημάδια, που φώναζαν στους γύπες και τους κοράκους. Τα γέρικα βόδια ψόφησαν και τα δαμάλια ξεπουλήθηκαν φτηνά στους χασάπηδες. Το χωριό απόμεινε χωρίς ζωντανά.

* **αγριμιά, π:** χέρσο, ακαλλιέργητο χωράφι

* **μολυβοχώματα:** χώματα συμπαγή, βαριά και με σκούρο χρώμα, λόγω της ξηρασίας

* **αποτελειώνει:** (εδώ για τον ουρανό) μετά από βροχή, καθαρίζει, ανοίγω

Τηλέμαχος Κάνθος, *Ο σκοτωμένος βοσκός*, λάδι, 1972

Μονάχα ο Βασίλης είχε στο στάβλο του βόδια κι άλογα, γιατί οι αποθήκες του μπορούσαν να βαστάξουνε και μια χρονιά ακόμα, αν γινότανε –ο Θεός να μη δώσει– να κρατήσει η κατάρρα που δέρνει τον κάμπο.

Οι ξεκληρισμένοι* ξενιτεύτηκαν στα μεταλλεία και στις πολιτείες. Δούλευαν εκεί με φτηνό μεροκάματο, τόσο που στο μήνα μέσα να μη μπορούνε να εξοικονομήσουνε πέντε σελίνια για το σπιτικό τους. Κι αν τύχαινε κάποτε να γυρίσει ένας χωριάτης με μισή λίρα στην τσέπη του, η φαμελιά του έπαιρνε μεγάλο αγέρα στο χωριό. Τα παιδιά, ακόμα κι οι γυναίκες, τρώγανε το ψωμί μέσα στις στράτες, για να το μάθουνε έτσι όλοι –πρόμα που γινότανε βούκνο απ' την πρώτη στιγμή. Το συνηθισμένο ήτανε να γυρίζουν οι χωριάτες απ' την πολιτεία με το μούτρο φαγωμένο και παραλλαγμένη τη θωριά. Κι ήτανε όλοι τους γερασμένοι σα γυρνούσανε για να πεινάνε αντάμα με τους δικούς τους. Γιατί, λένε, η πείνα χρειάζεται συντροφιά.

Το γουστόζικο ήτανε, μόλις ερχότανε κανείς απ' τα μεταλλεία. Σκούρο το μούτρο του και το σβέροκο σαν ένα ξένο μαυρισμένο πετσι, που πήγαινε να τόνε πνίξει. Γιατί η σκόνη της μίνιας* μπαίνει στο πετσι μέσα και μαυρίζει τον άνθρωπο ως το κόκαλο. Οι άλλοι χωριάτες ρωτούσανε χίλιες δυο λεπτομέρειες. Κι έμειναν απορημένοι μαθαίνοντας πως οι μίνιες πάνε μέσα στη γης μαν ώρα, πολλές φορές και δυο ώρες.

– Έτσι κάτω στη γης;

– Να!

* **Ξεκληρισμένος:** που έχει καταστραφεί οικονομικά (εδώ είτε γιατί δεν κατέχει γη ή επειδή κάθε γεωργική ασχολία έχει ανασταλεί, λόγω της ξηρασίας)

* **μίνια, n:** σήραγγα ορυχείου

- Κι είναι σκοτάδι, αυτού μέσα;
- Με τα φαναράκια δουλεύουνε οι εργάτες!
- Έτσι ε; Κι αν είναι μέρα το ίδιο;
- Χειρότερα. Γιατί θυμάσαι όξω το φως!...

Σταμάταγαν τις ερωτήσεις, κοίταγαν κατά τον ουρανό, το κορμί τους γιόμιζε απ' το γαλάζιο φως.

- Κι είναι κάτου στη γης σίδερο;
- Ό,τι φανταστεί ο άνθρωπος, ξηγούσε ο νιοφερμένος χωριάτης. Ακόμα ασήμι και μάλαμα!...

- Μάλαμα;
- Να! Μάλαμα!

Έβγαξε απ' τον κόρφο του ένα κομμάτι μετάλλευμα. Η πέτρα χρύσιζε, όπως οι πολυέλαιοι τις ολονυχτίες, που γονάτιζαν να εξιλεώσουνε τον Θεό. Ο καθένας το άγγιξε σφιχτά, ένιωθε τη σκληράδα να του τρυπάει τις ακροδαχτυλιές και το έδινε στον διπλανό του.

- Κι έχει χρυσάφι, τούτη εδώ η μαυρόπτερα;
- Ό, τι φανταστείς!...

Τους ξηγούσε πώς πάει το «πράμα» στην Αμέρικα, ξεφορτώνουνε τις πέτρες στους μεγάλους μύλους και γίνονται εκεί σκόνη χωρίζουν ύστερα τα συντέφια* απ' τα σίδερα, χώρα το χρυσάφι.

Η κουβέντα έπεφτε στα μεροκάματα. Ήτανε βέβαια ασήμαντα, όμως μπορούσε ένας εργάτης κάθε μήνα να γλεντήσει καλά, ξοδεύοντας ένα σελίνι.

- Ένα σελίνι;
- Να! ολάκερο!

Στεκόντουσαν απορημένοι. Αυτήν την εποχή, μ' ένα σελίνι αγόραζε τρεις οκάδες ψωμί σταρένιο και τέσσερις κριθαρένιο. Και με το κρεμμύδι και το νερό χορταίνουνε τα φτωχόσπιτα κάπου δυο μέρες. Με την οικονομία της νοικοκυράς μπορεί και τρεις.

- Ένα σελίνι είναι μισό κιλό στάρι, έκανε ένας χωριάτης οικά.
- Βέβαια μισό κιλό στάρι! συμφώνησαν.

Όσοσο σήμερα ήρθε στο χωριό ένα μήνυμα, που δεν το περίμεναν. Το διάβασε η δασκάλα στην εφημερίδα και μαθεύτηκε σε λίγη ώρα. Ο αδερφός της Αναστασίας ο Χαράλαμπος, που έφυγε απ' το χωριό εδώ κι ένα χρόνο, σκοτώθηκε στο μεταλλείο. Εκεί που δούλευε στις μίνες, με πέντε άλλους εργάτες, έπεσε η σκεπή. Οι δυο σώθηκαν με σπασμένα τα παιδιά, γιατί στάθηκαν τυχεροί. Ο τρίτος βρίσκεται στο νοσοκομείο με στραμπουλισμένα τα στήθια. Οι άλλοι σκοτώθηκαν στη στιγμή. Ένας από δαύτους ήτανε ο Χαράλαμπος Νικολάου. Το 'γραφε καθαρά η εφημερίδα.

* συντέφι, το: πολύτιμος λίθος, ορυκτό μαργαριτάρι

Ακόμα και το χωριό. Και παρακάτου πως θ' αποζημιώσουνε τους δικούς τους, κάπου είκοσι λίρες. Όσο αξίζει ένα μουλάρι.

– Κάθε μέρα σέρνουνε πολλούς σκοτωμένους! Ξήγησε κάποιος που δούλεψε στις μίνες.

Το πώς γλίτωσε ο ίδιος ήτανε τόσο παράξενο. Κουβαλούσε με το αμαξάκι μετάλλευμα για να το ρίξει στην τρύπα, που κάτωθι της στέκεται το βαγόνι. Η τύχη του ν' ακούσει τα δοκάρια που τρίζανε. Το λοιπόν, φώναξε στους συντρόφους του, που μόλις πρόφτασαν να φύγουν. Δυο λεπτά ύστερα, κλείστηκε η μίνια, γιατί το βουνό έσκασε, λες από μια μπόμπα.

– Θα 'παρναν ωστόσο λεφτά οι δικοί σου! παρατήρησε σοβαρά ο καφετζής.

Ο άλλος τον κοίταξε παράξενα κι αποκρίθηκε:

– Βέβαια κάπου είκοσι λίρες! [...]

Αδαμάντιος Διαμαντής, *Γυναίκες με βόδι*, λάδι, 1951

[...] Οι χωριάτες με τον καιρό ξαναγύρισαν, απ' τις πολιτείες και τα μεταλλεία, στα σπίτια τους. Γιατί άρχισε κιόλας τ' όργωμα και τ' αφεντικά χρειάζονταν τους ζευγάδες. Σε κείνους που απόμειναν χωράφια θα τα οργώσουνε με ξενικό ζευγάρι, αντίκρισμα στη δουλειά που θα προσφέρουνε στον ιδιοκτήτη τους. Μπορεί κιόλας να σκάβουνε με τη γυναίκα και τα παιδιά τους στο χωράφι.

Κοντεύει, ωστόσο, να βγει ο Οκτώβρης κι ακόμα να πέσει βροχή. Βέβαια δεν χάνουν τις ελπίδες τους μ' αυτό οι χωριάτες, γιατί με το Νοέμβρη ο κάμπος σίγουρα θα λασπώσει. Λες ο ουρανός να το κάνει επίτηδες, έτσι να τους τιμωρήσει για τις αμαρτίες τους. Αυτό τουλάχιστον έλεγε ο παπα-Φώτης, που ήξερε καλύτερα απ' τους άλλους τη βουλή του Θεού. Ο καθένας αναλογιζότανε τις

αμαρτίες του, κουβέντιαζε ώρες με τον εαυτό του, χωρίς ωστόσο να βρει μιαν αμαρτία και να μετανιώσει. Πρέπει όμως να 'ναι αληθινή η κουβέντα του παπα-Φώτη. Συφέρνηι να παραδέχονται οι χωριάτες πως είναι αμαρτωλοί, για να ευχαριστηθεί ο Θεός.

Κοίταζαν τα σύγνεφα κι έστεκαν μ' ανοιχτό το στόμα. Τούφρες από μπαμπάκι κουβαριαζόντανε, χίλιες φηγούρες ξετερόχονταν, ένα κυνηγητό που άρεσκε πολύ στα παιδιά κι έπνιγε τους μεγάλους. Και ξανά ο ουρανός φρέσκος, τίποτα να μη τον σκιάζει. Και να 'ναι πάντα πλατύς και μεγάλος.

Η ζέστη ήτανε πιο υγρή, μούσκευε τα κορμά και ζάλιζε. Αδυνάτιζε ακόμα τους χωριάτες που σκέπαζαν το κεφάλι τους με πανί άσπρο, βουτηγμένο σε νερό ή σε οινόπνευμα.

Πέρα, κατά το βουνό, ο ουρανός ήτανε εδώ και λίγες μέρες μαυρισμένος και έτσι που στεκότανε αντίκρυ ο ήλιος έδειχνε τη μπόρα που ξέσπαγε κάπου μακριά. Κάποτες μια ξαφνική λάμψη έσκιζε τη μαυρίλα.

Οι χωριάτες καθισμένοι ένα γύρο στο καφενείο, κοίταζαν με τα μάτια θαμπά, αφηρημένα.

– Να, εκεί μακριά!

– Να!...

– Βρέχει εκεί στην Καραμανιά!*

– Πάντα βρέχει αυτού πέρα!

– Δεν έχει αναβροχιές, όπως σ' εμάς!

– Ευλογημένος ο κάμπος τους!...

Και σόπαιναν όλοι, νιώθοντας ένα βάρος να τους τσακίζει.

Μια Κυριακή, λίγες μέρες προτού βγει ο Οκτώβρης, κατά το μεσημέρι, όλοι οι χωριάτες ήτανε μαζεμένοι στο καφενείο. Οι γυναίκες, παρέες-παρέες, κουβέντιαζαν στα σοκάκια.

Ένα μαύρο σύγνεφο φάνηκε να 'ρχεται απ' την Καραμανιά. Έτσι σαν ένα τρίχινο σακί, γιομάτο άχερο. Ξεχώρισε απ' τη μαυρίλα και τράβηξε κατά δώθε. Σιγά-σιγά μάκρυνε και ζυγιαζότανε καμπόσο στο βουνό. Ύστερα ένας αγέρας φύσηξε και το σύγνεφο μοιράστηκε. Κουλουριάστηκε, κυλίστηκε κάπου δέκα λεπτά και πύκνωσε το λεπτό αράχνιασμα που απλώνονταν μεσούρανα. Η μαυρίλα σκόρπιζε και θάμπιζε παντού ο ουρανός. Σε μια στιγμή χοντρές σταλαματιές έπεσαν στη γης κι η σκόνη σηκώθηκε μαυρισμένη.

Οι γυναίκες πεταγόντουσαν στα σοκάκια. Έβγαζαν μια φωνή παράξενη και πήγαιναν όλες μαζί, έτσι όπως τα πρόβατα. Κι οι γερόντισσες πίσω απ' τα παραθύρια, έκλαιγαν.

Σιγά-σιγά η βροχή δυνάμωνε. Τα σύγνεφα ξάπλωσαν μέχρι τα

* Καραμανιά, η: η κεντρική Μ. Ασία

ουρανοθέμελα κι όσο έφτανε το μάτι σου το νερό έπεφτε στον κάμπο. Μια σκόνη ανεμίζονταν στις αρχές, σε λίγο πνίγηκε, ενώ τα χωράφια απλώνονταν πιο σκούρα. Μια βουή ερχότανε απ' τον κάμπο, που όλο και δυνάμωνε με τον αγέρα κι έσμιγε με τις κραυγές των ανθρώπων. Πόσο αλλιώτικος τους φαινότανε ο κάμπος, τώρα που δεχότανε στις σκισμάδες του το νερό.

Όσο δυναμώνει η βροχή, τόσο βουίζει όξω ο κάμπος και τόσο οι χωριάτες χοροπηδάνε και οι γερόντισσες κλαίνε, ακουμπισμένες στα παραθύρια τους.

Ιωάννης Κισσονέργης, *Όργωμα*, λάδι

Κράτησε τούτο το πανηγύρι πάνω από δυο ώρες. Ύστερα σκίστηκαν τα σύννεφα, κάπου πρόβαλε ο ουρανός, σιγά-σιγά το γαλάζιο ξάπλωνε μέχρι που φωτίστηκε όλος ο κάμπος και πέρα μακριά τα βουνά. Κι έτσι, όπως οι σαλιάγκοι βγαίνουν απ' τα θάμνα, ύστερα απ' την πρωινή δροσιά, το ίδιο κι οι χωριάτες χυθήκανε στα χωράφια. Μπροστά ο Βασίλης ο Ροϊδός.

Ο καθένας κολιμπούσε ξεπίτηδες στις λάσπες κι ανάσανε σηκώνοντας τις μπότες του. Έσκυψαν να ιδούνε μέχρι πού ποτίστηκαν τα χώματα. Το νερό έφτασε πάνω από δεκαπέντε δάχτυλα, ακριβώς ίσαμε το υνί*. Περίφημος ο όργος*.

Δεν χωρούσε καμιά αμφιβολία, πως φέτος θα 'να καλοχρονιά. Θα ξαναγομίσει ζωντανά κι ανθρώπους ο κάμπος κι η μυρουδιά θα φουσκώνει τους ανθρώπους του και θα καθαρίσει το πετσί απ' την αρρώστια του μεταλλείου. Κι αν πεινάνε κι εδώ, όπως παντού, είναι γιατί πλαστήκανε φτωχοί και πρέπει τ' αφεντικά να ορίζουνε τον κάμπο, ίσαμε που ν' αλλάξουνε τα πράματα. Κι ο καθένας χωριάτης να ορίζει μαζί με τους άλλους τον κάμπο, που να μην είναι ωστόσο δικός τους. Γιατί αλλιώς θα τους πνίξει και θα τους κάνει αφεντικά... [...]

* **υνί, το:** τριγωνικό και αιχμηρό σιδερένιο άκρο του άρο-
τρου, που εισχωρεί στο χώμα για να το οργώσει

* **όργος, ο:** όργωμα

Η παράδοση των Αθηνών από τους Γερμανούς

Ο Λ. Αζορίτας υπήρξε μέλος της τομελούς επιτροπής η οποία, εκπροσωπώντας την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση που βρισκόταν στο Κάιρο, έλαβε μέρος στις διαπραγματεύσεις με τους Γερμανούς για την παράδοση της Αθήνας τον Σεπτέμβριο του 1944. Η παρακάτω διήγηση του συγγραφέα ακούστηκε αρχικά σε ραδιοφωνική εκπομπή του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας της Ελλάδας (Ε.Ι.Ρ.), με την ευκαιρία της εορτής της Ημέρας της Απελευθέρωσης των Αθηνών (12 Οκτωβρίου 1944) και πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ραδιοπρόγραμμα (τεύχ. 97, 25-31 Οκτωβρίου 1964).

Στα τέλη του Σεπτέμβρη μας ήρθε το μήνυμα πως ο στρατηγός Φέλμυ* ήθελε να διαβιάσει προτάσεις για την παράδοση της περιοχής των Αθηνών. Το Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής* μας δίνει την άδεια ν' ακούσουμε και να διαβιάσουμε τις προτάσεις. Η συνάντηση ορίστηκε στις 4 το απόγευμα στο σπίτι του Χρήστου Ζαλοκώστα*, στην οδόν Αμερικής. Ο Χρήστος Ζαλοκώστας, σύνδεσμος της Επιτροπής Απελευθερώσεως*, ήξερε καλά τα γερμανικά. Αλλά ο όρος της επαφής με τον εχθρό ήταν αρκετά περίεργος. Μας ειδοποίησαν πως αν τυχόν γνωσθεί η συνάντηση, τότε θα είχαμε εκτελεσθεί κι οι δυο από τους Γερμανούς. Έπρεπε, οπωσδήποτε να κρατηθεί μυστική η επικοινωνία μας, αλλιώς την ίδια μέρα θα μας είχαν στήσει μπρος στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ο μακαρίτης στρατηγός Σπηλιωτόπουλος* και ο Φίλιππος Μανουηλίδης* επέμειναν ν' αρνηθώ τη συνάντηση.

* Ο στρατηγός Φέλμυ υπήρξε ο τελευταίος γερμανός στρατιωτικός διοικητής Αθηνών, πριν την απελευθέρωση της πόλης

* Στο συμμαχικό Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής και υπό αγγλικές διαταγές, υπάγονταν, ύστερα από την κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς (Απρίλιος-Ιούνιος 1941), οι πολυάριθμες ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που είχαν διαφύγει στο εξωτερικό, αλλά και μέρος των αντιστασιακών οργανώσεων που δρούσαν στην κατεχόμενη Ελλάδα

* Ο Χρήστος Ζαλοκώστας (1896-1975), βιομήχανος και πολιτικός και βραβευμένος πεζογράφος, έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση (1941-1944)

* Ο υποστράτηγος Παναγιώτης Σπηλιωτόπουλος (1891-1962) είχε οριστεί από την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση στρατιωτικός διοικητής Αθηνών και Πειραιώς (Ιούνιος-Οκτώβριος 1944)

* Ο Φίλιππος Μανουηλίδης (1884-1951), δικηγόρος και πολιτικός, υπήρξε μέλος της τριμελούς υπουργικής κυβερνητικής αντιπροσωπείας που ανέλαβε την πολιτική εξουσία στην Αθήνα αμέσως μετά την απελευθέρωση

Γεώργιος Πολ. Γεωργίου, *Η απελευθέρωση των Αθηνών*, λάδι, 1944

– Γιατί να πέσεις στου λύκου το στόμα την τελευταία στιγμή;

Τους είπα πως αδιαφορώ. Οι Γερμανοί ζητάνε τρόπο να ξεγλιστρήσουν. Δεν μπορούν να έχουν τη δύναμη να εκτελέσουν την παραμονή της φυγής τους έναν εκπρόσωπο της Κυβερνήσεως στην Ελλάδα και του Συμμαχικού Στρατηγείου στην Αθήνα.

Πήγα σπίτι μου. Ο αδελφός μου μόλις γύρισε απ' το παράνομο τυπογραφείο όπου τυπωνότανε το ημερήσιο αντιστασιακό φύλο τα «Καθημερινά Νέα». Ήταν ο μόνος φυσικά που έπρεπε να μάθει τη συνάντηση. Το κατάλαβε άλλωστε, γιατί είχα ζητήσει να μου δανείσει το κοστούμι του. Το δικό μου ήταν πολύ παλιό, κι ήθελα να εκπροσωπήσω την Ελλάδα μ' ένα σκούρο κοστούμι, κάπως καλύτερο, κι ας μην ήταν ολότελα στα μέτρα μου. Του είπα αδιάφορα πως είχα μια κάποια συνάντηση για την παράδοση της Αθήνας. Κι όταν ζήτησε άλλες πληροφορίες τού αρνήθηκα.

Μόλις έφευγα, έβγαλα το ρολόι μου και του το έδωσα. Μου το χάρισε ο πατέρας, όταν έφευγα από την Κύπρο για την Αθήνα. Πάρτο, του είπα.

Αρνήθηκε.

– Γιατί;

– Να, έτσι, κράτησέ το εσύ.

Με κοίταξε στα μάτια έτοιμος να μπήξει τα κλάματα. Εγώ έσκυψα το κεφάλι μου, άνοιξα την πόρτα, και χύθηκα στο δρόμο.

Το σπίτι του Ζαλοκώστα, στην οδόν Αμερικής, ήταν ένα από τα τηλεφωνικά κέντρα του γερμανικού στρατού. Έτσι, όταν μπήκα στην είσοδο της πολυκατοικίας απάντησα πολλούς Γερμανούς που με κοιτούσανε επίμονα. Ένας απ' αυτούς μ' ερώτησε. Πού πας; Του έδωσα την απάντηση. Στο τέταρτο πάτωμα.

Ανέβηκα και καθίσαμε στο σαλόνι, περιμένοντας τον Γερμανό. Έφθασε με καθυστέρηση δυο-τριών λεπτών. Ήταν ψηλός, γεροδεμένος, με κόκκινο πληθωρικό πρόσωπο. Ένας αυθεντικός Πρώσος.

Τα ελληνικά του ήτανε θαυμάσια. Αργότερα έμαθα πως πριν απ' τον πόλεμο, ζούσε στην Ελλάδα, δούλευε στη Γερμανική Αρχαιολογική Σχολή και ακόμη πως ήτανε παντρεμένος με Ελληνίδα, μ' ένα από τα πιο γνωστά ονόματα της πατρίδας μας. Κι αυτός ο γαμπρός ενός μεγάλου ελληνικού ονόματος ήταν ο εκπρόσωπος του χιτλερισμού στον τόπο μας. Τον Ζαλοκώστα φανόταν να τον γνωρίζει από πριν. Εμένα μ' εκοίταξε παραξενεμένος.

– Σας κυνηγάμε εδώ και έξι μήνες καθημερινά, μου είπε, αλλά δεν μπορέσαμε ποτέ να υποψιαστούμε πως εσείς, που πηγαίνατε

Σολωμός Φραγκουλίδης, *Στρατιώτης στο μέτωπο*, μολύβι

κάθε πρωί στα γραφεία της εφημερίδας, όπου δουλεύατε, και κυκλοφορούσατε χωρίς καμιά προφύλαξη, είσαστε ο Λεωνής της Τριμελούς Επιτροπής της Ελληνικής Κυβερνήσεως και του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής.

Να διηγηθώ τη συνομιλία μας με κάθε λεπτομέρεια, είναι δύσκολο. Όμως θα προσπαθήσω ν' αποδώσω το πνεύμα της.

Ζήτησε αρχικά να πληροφορηθεί αν είχα εξουσιοδότηση από το Στρατηγείο να συναντηθώ μαζί του και να καταστρώσουμε τη συμφωνία. Του αποκρίθηκα πως ήρθα μοναχά ν' ακούσω προτάσεις και να τις διαβιβάσω.

– Εγώ, μου είπε, είμαι εξουσιοδοτημένος να διαπραγματευθώ.

Τότε, του αποκρίθηκα, η συζήτησή μας τελείωσε. Εγώ έχω εξουσιοδοτηθεί να διαβιβάσω απλώς τις προτάσεις της συνθηκολόγησής σας.

Προσπάθησε στην αρχή να κρατήσει το επίσημο ύφος του, με την απότομη απάντησή μου όμως ο γιγαντώσωμος Γερμανός έπεσε. Τον κοίταξα κατάματα. Πικραμένος, όσο ποτέ στη ζωή μου, περήφανος, όσο δεν δοκίμασα ποτέ στη ζωή μου. Εκπροσωπούσα ένα λαό νικητή. Πένθη, δάκρυα, δόξα και τιμή. Τον είδα να σωριάζεται και να συνεχίζει σε απολογητικό τόνο έναν ύμνο για την Ελλάδα.

«Εμείς οι Γερμανοί, είπε, δεν έχουμε τίποτε με τον τόπο σας. Άλλοι μας ανάγκασαν να 'ρθούμε εδώ. Κι η αλήθεια είναι πως έχετε υποφέρει πολλά από τους Ιταλούς, τους Βουλγάρους κι εμάς. Αλλά, σταθήκατε όρθιοι και πολεμήσατε με την καρδιά σας παντού. Οι Γερμανοί πρώτα σας αγαπούσαν, σήμερα είναι υποχρεωμένοι να σας θαυμάζουν.

Άκουα με τον Ζαλοκώστα από τον ξένο τον ύμνο του τόπου μου κι αναγάλιαζε* η ψυχή μου. Τότε άρχισε να μας μιλάει για τη δράση του Ε.Λ.Α.Σ*. Πως οι αντάρτες έχουν παραβεί τους νόμους του πολέμου, κι η φωνή του αγρίευε, όλο πάθος.

– Ο λαός μας, του λέω απότομα, δεν περιμένει από τους ξένους να κρίνουν την Αντίστασή μας. Αν έγιναν ή όχι λάθη, είναι δική μας υπόθεση κι είμαστε όλοι περήφανοι για την προσφορά μας. Είσαστε οι μόνοι που δεν έχετε το δικαίωμα να την κρίνετε!

Ξανακάθισε, κι αφού έμεινε ξανάρχισε με τόνο συζητητικό, συλλογισμένος δυο-τρία λεπτά. Άρχισε να μας διατυπώνει τις προτάσεις του. Ο στρατηγός Φέλμυ θέλει να φύγει, χωρίς να βλάβει την Αθήνα και τον Πειραιά. Ζητεί όμως αντάλλαγμα την υπόσχεση του Στρατηγείου να διατάξει το Ε.Λ.Α.Σ. και τις εθνικιστικές οργανώσεις ν' αναστείλουν τις επιθέσεις στην

* **αναγάλιαζω**: αισθάνομαι ρίγη συγκίνησης από χαρά

* Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (1941-1944) στρατιωτικό σκέλος του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ.), της μεγαλύτερης και μαζικότερης ελληνικής αντιστασιακής οργάνωσης κατά τη διάρκεια της Κατοχής

περιοχή Αττικής. Στην περίπτωση αυτή, το συγκρότημα των Αθηνών θα παρέμενε με την ύπαιθρό του ανέπαφο. Μπορούσε, φυσικά, να διενεργηθεί απόβαση στον Πειραιά ή όπου οι Σύμμαχοι θα ήθελαν. Ανάμεσα όμως στη συμμαχική εμπροσθοφυλακή και στη δική τους οπισθοφυλακή έπρεπε να υπάρξει απόσταση τρεις ώρες. Στα αναμεταξύ, την τάξη θα την τηρούσαν τα όργανα της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας. Οι Γερμανοί προσφέρονταν μάλιστα να μας παραδώσουν οπλισμό. Επιχειρήσεις δεν θα γίνουν μέσα και γύρω στην Αθήνα. Αν το τολμήσετε, η Αθήνα και ο Πειραιάς θα μεταβληθούν σ' ερείπια. Μην ξεχνάτε πως τώρα τελευταία τουφεκίζουμε εκατό εκατό μαζί τους ανθρώπους σας!

Μας κοιτάζει πλημμυρισμένος από μίσος. Παίζει το τελευταίο χαρτί του εκβιασμού του.

– Ίσως σκοτωθούν μερικοί Γερμανοί αν μας χτυπήσετε, είπε σχεδόν κραυγάζοντας, αλλά τα θύματα του λαού σας θα μετρηθούν σε χιλιάδες. Ένας Γερμανός νεκρός και θα χαθεί η περιοχή ολόκληρη. Κι υψώνοντας τον τόνο, κραύγασε: «Από σας εξαρτάται να σωθεί η πρωτεύουσα ή όχι. Για ό,τι θα συμβεί απ' εδώ κι ύστερα εσείς θα έχετε την ευθύνη. Εμείς, είμαστε αποφασισμένοι για όλα»...

Είναι βέβαια αδύνατο να αναπλασθεί μια συνομιλία, έχουν περάσει από τότε τόσα χρόνια. Το μόνο που θυμάμαι είναι πως είχα βαθιά τη συνείδηση πως με τη δική μου φωνή αποκρινόταν η Ιστορία, οι χιλιάδες τα θύματα όλων των πολέμων, μικροί, μεγάλοι, παιδιά, γέροι, όσοι πόνεσαν και σκοτώθηκαν για μας. Θα μου επιτρέψετε να διαθέσω μια σχετική παράγραφο από το βιβλίο του Χρήστου Ζαλοκώστα: *Το χρονικό της Σκλαβιάς*, εκεί γράφει ακριβώς τι του απήντησα:

– «Ο πόλεμος εκρίθηκε πια. Η υποχώρησή σας μας ενδιαφέρει μόνον επειδή μας γλυτώνει από μια βάρβαρη Κατοχή όμοια της οποίας δεν γνώρισε η χώρα. Αιτία της Κατοχής αυτής είναι η Γερμανία, γιατί χωρίς τη δύναμή σας ποτέ δεν θα πατούσαν τα χώματά μας Ιταλοί και Βούλγαροι. Τα ερείπια που σκεπάζουν τον τόπο είναι μαρτυρία της αγάπης μας για την ελευθερία. Τελειώνει τον πόλεμο η Ελλάδα μισοπεθαμένη, όμως πολύ περήφανη για το ρόλο που έπαξε για χάρη της Ευρώπης. Ενώ εσείς οι Γερμανοί, αντί να φύγετε, με μια καλή πράξη που θα ανύψωνε τ' όνομά σας, διατυπώνετε απειλές ότι θα σφάξετε και θα καταστρέψετε. Δεν σας δίδαξε η πείρα πως από φοβέρες δεν ταράζεται ο λαός μας παρά πεισιμώνει χειρότερα; Είναι τόση η θέληση κάθε Έλληνα να σας διώξει, ώστε οι εσωτερικές μας αντιθέσεις θα σβήσουν

(Ανώνυμος), *Ο Μαν. Γλέζος και ο Απ. Σάντας κατεβάζουν τη γερμανική σημαία από την Ακρόπολη*, σχέδιο από αντιστασιακό περιοδικό

Σολωμός Φραγκουλίδης, *Κατοχή*, μολύβι

μπροστά σ' αυτό το γεγονός. Μην υπολογίζετε στη διαίρεση του λαού για να φύγετε ήσυχοι».

Ερώτησε με κάποια ειρωνεία αν ήμουν αίγιουρος πως μετά την αποχώρησή τους δεν θα διαρευθεί ο λαός μας και δεν θα ξεσπάσει ανάμεσά μας ο εμφύλιος σπαραγμός.

– 'Η θα πειθαρχήσετε τους αντάρτες σας ή θα κάψουμε την Αθήνα, μας είπε.

Του αποκρίθηκα ήρεμος:

– «Λέτε ότι θα κάψετε την Πρωτεύουσα. Κι εμείς σας απαντούμε πως τούτο θα είναι ο μεγαλύτερος ιστορικός τίτλος της. Η Αθήνα δεν υστέρησε σε θύματα απέναντι της υπαίθρου. Εάν καταστραφεί θα βεβαιώσει το ρόλο της σαν βωμός όχι πια της ελληνικής αλλά της Παγκόσμιας Ελευθερίας. Αλλά δεν θα τολμήσετε να την καταστρέψετε πρώτα γιατί δεν μπορείτε και ύστερα γιατί κάθε κάτοικος να ξέρετε πως σας εμποδίζει.

Σταύρωσα τα χέρια μου και τον κοιτούσα κι άρχισα να του αραδιάζω το μεγαλοφυές αλλά πλαστό, σχέδιο των συμμάχων για την Αθήνα. Τρεις μήνες προπαγάνδιζα στην Αθήνα με τον παράνομο τύπο που είχα υπό την καθοδήγηση και την ευθύνη μου, πως ο συμμαχικός στόλος θα καταπλεύσει στην Αθήνα. Πως οι μεραρχίες των συμμάχων θ' αποβιβασθούν στην Αττική και πως ο ουρανός μας θα πλημμυρίσει από αεροπλάνα.

Ήξερα πολύ καλά πως τίποτε, απολύτως τίποτε δεν επρόκειτο να συμβεί. Ούτε καράβια, ούτε στρατός, ούτε αεροπλάνα. Έχουμε κιάλας, του λέω, οργανώσει τους χώρους υποδοχής. Κάθε στιγμή η απόβαση είναι δυνατή. Και θα σας ζώσουν οι σύμμαχοι, τα ελληνικά στρατεύματα και ο λαός από παντού. Και δεν θα γλιτώσει ούτε ένας Γερμανός από την οργή μας. Συμφέρον σας είναι ν' αποχωρήσετε χωρίς άλλες καταστροφές και θύματα. Όσο πιο πολύ βλάψετε τον τόπο μας, τόσο λιγότεροι θα γλιτώσετε.

Σηκώθηκα όρθιος και του είπα σε τόνο επίσημο με φωνή που έμοιαζε ακονισμένη από την οργή.

– Σε προειδοποιώ εκ μέρους της Κυβερνήσεως της Ελλάδος και του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής πως θα εκμηδενισθείτε, αν τυχόν επιχειρήσετε ν' ανατινάξετε το φράγμα του Μαραθώνα, το εργοστάσιο Αγίου Γεωργίου στο Κερατσίνι και το λιμάνι του Πειραιά.*»

Η συζήτησή μας πήρε τέλος. Έφυγε με το τεράστιο κορμί του κουλουριασμένο, φέροντας μαζί του την καταισχύνη* και την ήττα.

Κοιταχτήκαμε με τον Χρήστο Ζαλοκώστα, τον παλιό συνεργάτη και φίλο, κι ήταν το χαμόγελό μας πικρό. Στα μάτια και

* Πρόκειται για ζωτικής σημασίας υποδομές και εγκαταστάσεις που αφορούσαν την υδροδότηση, την ηλεκτροδότηση και τον εφοδιασμό της πόλης των Αθηνών και όχι μόνο

* **καταισχύνη, π:** μεγάλη ντροπή, εξευτελισμός

των δυο μας έπαιζε η ανησυχία. Εκείνος έπρεπε να μείνει στίτι, εγώ να φύγω.

– Γεια σου, του είπα, κι άρχισα να κατεβαίνω τα σκαλοπάτια. Ήμουν σχεδόν σίγουρος πως εκεί στο τελευταίο σκαλοπάτι θα είχα ακούσει μια γερμανική φωνή να με προστάζει. Κι ύστερα να με οδηγούν στο γερμανικό στρατόπεδο όμηρον. Σκέφτηκα πως καλά έκανα κι άφησα το ρολόι στον αδελφό μου. Μ' εκοίταξαν ακριβώς όπως την πρώτη φορά οι Γερμανοί. Πέρασα μπροστά τους ήσυχος και βγήκα στον δρόμο.

Ήξερα πως η Αθήνα είχε σωθεί από την καταστροφική μανία των Γερμανών. Η συνάντησή μας πέτυχε το στόχο. Ο πανικός της φυγής άρχισε από το ίδιο βράδι, όπως μας ειδοποίησαν τα 350 πόστα*, που είχαμε οργανώσει στην Αθήνα και το λεκανοπέδιο της Αττικής.

Γιάννης Στεφανίδης, *Πάλη ενάντια στο ναζισμό*, σχέδιο από φοιτητική αντιστασιακή εφημερίδα

* **πόστο, το:** θέση απ' όπου παρακολουθείται ή επιτηρείται κάτι ή κάποιος, κυρίως για συλλογή πληροφοριών

Λουκάς Ακρίτας

Ο **Λουκάς Ακρίτας** (Μόρφου, 1909 - Λονδίνο, 1965) αποφοίτησε από το Παγκύπριο Διδασκαλείο στη Λευκωσία (1926). Ακολούθως, εργάστηκε για ένα διάστημα ως δάσκαλος στη Μόρφου και στα χωριά Σύγκραση και Κελλάκι. Από το 1929 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε αγγλική φιλολογία. Αν και υπέστη διώξεις από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου για τις πολιτικές του ιδέες, ο ίδιος πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο το χειμώνα 1940-1941, απ' όπου μάλιστα έστειλε ανταποκρίσεις σε ελληνικές και κυπριακές εφημερίδες, οι οποίες και αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για το μυθιστορηματικό του χρονικό *Αρματωμένοι* (1947). Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αναμειγνύεται στην Αντίσταση. Η έντονη πολιτική και εκδοτική του δραστηριότητα θα συνεχιστεί και μετά την απελευθέρωση. Στη δεκαετία του 1950 θα διατελέσει μέλος της Διακομματικής Επιτροπής Διαφώτισης για το Κυπριακό Ζήτημα και άλλων συναφών πρωτοβουλιών και ομάδων. Το 1951 θα εκλεγεί για πρώτη φορά βουλευτής στην ελληνική Βουλή και ως υφυπουργός Παιδείας στην κυβέρνηση Γεώργιου Παπανδρέου (1964-65) θα γίνει ο εισηγητής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

Πρωτοεμφανίστηκε στα γράμματα με πεζά κείμενα ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Το 1935 εξέδωσε το μυθιστόρημα *Νέος με καλές συστάσεις*, μια προσπάθεια να αποτυπωθούν το δράμα και ο αγώνας των νέων μέσα σε πολύ αντίξοες συνθήκες. Μετά το μυθιστόρημα *Ο κάμπος* (1936), η κριτική ξεχωρίζει το χρονικό *Οι Αρματωμένοι* (1947), όχι μόνο για την αυθεντικότητά του ως μαρτυρία του ελληνοϊταλικού πολέμου, αλλά και για τον βαθύτατο ανθρωπισμό του. Γενικά, το αυτοβιογραφικό στοιχείο είναι έντονο σε ολόκληρο το πεζογραφικό και θεατρικό έργο του Ακρίτα, όμως αυτό που το καταξιώνει ως λογοτεχνία είναι η δυνατότητα του συγγραφέα από το ατομικό να ανάγεται στο συλλογικό με ένα λόγο στέρεο και πυκνό και να συνταιριάζει έτσι τη δραματική ένταση με τη στοχαστικότητα και τη συγκρατημένη συγκίνηση.

*Εξαγνισμένοι από οικονομικά και ψυχικά έθνη.
Ταίριαζε, χωρίς τη γηρότητα κόπηση, προσκαθού με σήμα.
Οι νή και κοινωνική άσκηση με τη φρεσύνη η Βίβλο τα
Πρώτους Έθνη; Έθ' εσονται η Πινήκη ζ' εθ'
Απόστολο Κόσμος ζ' εθ' Βίβλος έθνη.*

Απόσπασμα από χειρόγραφο ομιλίας του Λ. Ακρίτα, Αθήνα 1964

Μελής Νικολαΐδης

Δύο άσπρα γυμνά χέρια

Το παρακάτω διήγημα προέρχεται από τη συλλογή *Δυο άσπρα γυμνά χέρια* κι άλλα διηγήματα (1929). Στα πρώιμα αυτά κείμενα του συγγραφέα προβάλλονται βασικά ο μικροαστικός κόσμος και τα προβλήματα της καθημερινής ζωής σε μια ατμόσφαιρα υποβλητικής απροσδιοριστίας. Οι ήρωές του ψυχογραφούνται με αδρές γραμμές, καθώς συνθλίβονται από τον κοινωνικό κλοιό, ο οποίος τους περιβάλλει ασφυκτικά, προδιαγράφοντας, ανάμεσα σ' άλλα, και το ερωτικό τους αδιέξοδο.

Με ξύπνησε ο θόρυβος ενός κάρου, που ανέβαινε το μικρό ύψωμα. Από το αργό και βαρύ κύλισμα των τροχών του, που τράνταζε το πάτωμα, το κρεβάτι μου και το σπίτι ολόκληρο, καταλάβαινε κανείς πως το κάρο ήταν βαρυφορτωμένο και πως ανέβαινε με δυσκολία τον ανώμαλο κι ανηφορικό δρόμο.

Ο θόρυβος δυνάμωνε ολοένα πιο πολύ, και μέσα στην ησυχία και τη σιωπή του ζεστού μεσημεριού, άκουα ζωηρά το τρίξιμο των ξύλων του κάρου. Σε λίγο, σα να ξέσπασε δυνατή βροντή μέσα στην κάμαρά μου, γέμισε ολόκληρη από άγριο κρότο και χοροπήδησε απότομα. Και την ίδια στιγμή, πίσω από τις κλειστές γρίλιες του παράθυρου, πέρασε η σκιά του κάρου, μια σκιά πλατιά και πολυσύνθετη, καμωμένη από ένα ανθρώπινο κεφάλι, τ' αυτιά ενός αλόγου, μια γραμμή από κάγκελα κάρου, το απάνω μέρος κάποιου έπιπλου, τα πόδια ενός τραπεζιού, καρέκλες αναποδογυρισμένες, μπόξάδες* ρούχων.

Έξαφνα το μπουμπούνισμα σταμάτησε κι άκουσα το άνοιγμα μιας πόρτας, μερικούς ανθρώπους που κουβέντιαζαν, μια λεπτή γυναικεία φωνή, το τρίξιμο ή τον υπόκωφο κρότο πραγμάτων που μετακινούνταν ή αφήνονταν στο δρόμο.

Δεν ήταν πια δυνατό να ξανακοιμηθώ. Σηκώθηκα από το κρεβάτι και μισάνοιξα τις γρίλιες. Τέσσερις άνθρωποι κουβαλούσαν ένα πιάνο στο διπλανό σπίτι. Οι δυο μπροστινοί έμπαιναν στην πόρτα κι οι δυο άλλοι ήταν στο δρόμο. Και μέσα από την ανοιχτή πόρτα πρόβαλλαν δυο άσπρα γυμνά χέρια, που κρατούσαν ελαφριά την μπροστινή άκρη του πιάνου, δυο χέρια γυναικεία, με κομψά μπράτσα γυμνά ως τον ώμο, με λεπτά δάχτυλα ανοιγμένα απάνω στο μαύρο ξύλο του πιάνου.

Η γυναίκα δεν φαινότανε. Οι μύτες μονάχα των παπουτσιών της ξεπετιούνταν λιγάκι πίσω από τη μαρμαρένια κολόνα και μια

* **μποξάς**, ο: δέμα ρούχων που έχει τυλιχτεί μ' ένα κομμάτι ύφασμα, μπόγος

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος, *Νύμφη II*, λάδι

πτυχή του φουστανιού της κυμάτισε για μια στιγμή έξω από την πόρτα. Τα χέρια όμως προβάλλαν ολόκληρα. Ήταν φανερό πως δεν κρατούσαν σημαντικό βάρος. Τι βάρος μπορούσαν να κρατήσουν τα λεπτά εκείνα χεράκια; Κι όμως ετεντώνονταν με φανερό ένταση, και κάπου-κάπου ένα ελαφρό τρέμουλο τα περνούσε από πάνω ως κάτω κι έκανε τις παλάμες να μετακινούνται απάνω στο πιάνο σα να 'θελαν να το χαϊδέψουν.

Αν και δεν έβλεπα το πρόσωπό της, ήμουν βέβαιος πως τα μάτια της παρακολουθούσαν το πιάνο με λαχτάρα και στοργή κι ο ανεπαίσθητος εκείνος κυματισμός των χεριών της δεν ήταν τίποτε άλλο, παρά ο παλμός μιας αγάπης και μιας ανησυχίας.

Σε λίγο, τα δυο χέρια αποτραβήχτηκαν, το πιάνο μπήκε μέσα, τ' άλλα πράγματα μεταφέρθηκαν, οι άνθρωποι και το κάρο έφυγαν από τον άλλο δρόμο κι όλη η θορυβώδικο όμορφη εικόνα έσβησε μέσα στην άσπρη σιωπή του ζεστού μεσημεριού.

Έμεινα όμως ακόμα πίσω από τις μισάνοιχτες γρίλιες και κίταξα προς τη διπλανή πόρτα, απ' όπου χάθηκαν τα δυο χέρια. Δεν την είχα ιδεί τη γυναίκα εκείνη. Μα ένιωθα πως κάτι γνώρισα απ' αυτήν. Μέσα στ' άσπρα γυμνά χέρια της ήμουν βέβαιος πως κάτι βαθύτερο δικό της είχα δει, και στο λεπτό και στοργικό εκείνο χάρδμα του πιάνου είχα αντικρίσει μια ζωντανή εκδήλωση του εσωτερικού της κόσμου.

Όταν, το δειλινό, βγήκα από το σπίτι, έριξα μια ματιά στα διπλανά παράθυρα και στην πόρτα. Μα δεν ήταν κανείς. Και τη νύχτα, όταν γύρισα αργά, μερικοί γειτόνοι κάθονταν ακόμα, όπως πάντα, έξω από τις πόρτες των σπιτιών τους, κουβεντιάζοντας κι απολαβαίνοντας τη νυχτερινή δροσιά. Μα η διπλανή πόρτα ήταν κλειστή και σιωπηλή.

Ένιωθα την επιθυμία να ιδώ τη νέα μας γειτόνισσα. Ένα είδος περιέργειας είχε γεννηθεί μέσα μου, κι αναθυμούμενος το μικρό εκείνο κομματάκι που είχα μονάχα προλάβει ν' αρπάξω από την αθώρητη σιλουέτα της, ήθελα να τη συμπληρώσω και να την ιδώ ολόκληρη.

Μα ούτε την άλλη μέρα μπόρεσα να την ιδώ. Το διπλανό σπίτι ήταν πάντα κλειστό, κι όταν πέρασα από μπροστά του, φρουροί ψηλοί και βλοσυροί φύλαγαν την πόρτα, οι δυο μαρμαρένιες του κολόνες, που πίσω απ' αυτές μόλις τόλμησαν να προβάλουν την πρώτη μέρα οι μύτες των παπουτσιών της, η πτυχή του φουστανιού της και τ' άσπρά της γυμνά χέρια.

Στάθηκα για μια στιγμή. Απάνω στο δρόμο διακρίνονταν ακόμα τ' αποτυπώματα των τροχών του κάρου, και το πέτρινο κα-

τώφλι ήταν φρεσκογοδαρμένο από το πέρασμα των πραγμάτων.

Είδα με κάποια ευχαρίστηση τ' ασήμαντα αυτά σημάδια κι η περιέργειά μου για την άγνωστη εκείνη γυναίκα μεγάλωνε πιο πολύ...

Το άλλο μεσημέρι, όταν βρέθηκα στο δωμάτιό μου, μισάνοιξα τις γρίλιες και στάθηκα κοιτάζοντας τον έρημο και σιωπηλό δρόμο. Πόσο άδειος και πληκτικός μου φάνηκε! Η απόλυτη ακινησία και σιωπή, που σκέπαζαν τα πάντα, μου έδιναν την εντύπωση πως τα σπίτια κοίταζαν μελαγχολικά και πως ο δρόμος είχε ξαπλωθεί απάνω στη γη λυπημένος. Τι να τους έλειπε τάχα; Τι να νοσταλγούσαν; Κι η σκέψη μου γέμιζε από το θόρυβο του κάρου κι η ψυχή μου έβλεπε να διαγράφονται στο σιωπηλό κενόν τα δυο άσπρα γυμνά χέρια.

Ποια να 'ταν τάχα η γυναίκα εκείνη; Έπαιρνα μέσα στη φαντασία μου τις άκρες των δυο παπουτσιών που είχαν προβάλει πίσω από τη μαρμαρένια κολόνα, και τις συμπλήρωνα. Έπαιρνα την πτυχή του φουστανιού που είχε κυματίσει έξω από την πόρτα, και την ολοκλήρωνα. Έπαιρνα τα δυο προτεταμένα χέρια, και προεκτείνοντάς τα κάτω κι απάνω, εσχημάτιζα τον κορμό, το λαιμό, το κεφάλι.

Πόσο όμως θαμπά, πόσο ακαθόριστα κι άπιαστα ήταν όλα! Όσο κι αν προσπαθούσα να πλάσω μέσα μου τη φανταστική της εικόνα, σκοτεινίαζε κι έσβηνε αυτή ολοένα. Κι όταν, μεταδίνοντας τον κρυφό παλμό των χεριών της στο κορμί της ολόκληρο, δοκίμιζα να του δώσω ζωή και κίνηση, το κορμί της μου ξέφευγε και χανόταν, σα να μην ήταν ένα πλάσμα πραγματικό, παρότι κάτι άυλο, αόρατο κι ασύλληπτο.

Πέρασαν έτσι μερικές ημέρες, χωρίς να την ιδώ. Έμαθα πως ήταν δασκάλα του πιάνου κι έδινε μαθήματα στα σπίτια. Γι' αυτό κι έλειπε έξω πολλές ώρες. Ζούσε με τη μητέρα της, μια γριά μαυροφορεμένη, που δεν έβγαινε ποτέ από το σπίτι. Και το σπίτι ήταν πάντα κλειστό και σιωπηλό.

Τίποτε άλλο δεν μπόρεσα να μάθω. Κι όμως πόσο ήθελα να την ιδώ, πόσο ήθελα να τη γνωρίσω!

Άλλαξα το δρόμο μου. Δεν ανεβοκατέβαινα πια το σύντομο ανώμαλο μονοπάτι. Προτιμούσα τον ίσιο δρόμο, που περνούσε από το διπλανό σπίτι. Μα η πόρτα και τα παράθυρα ήταν πάντα κλειστά.

Περπατούσα σιγά-σιγά, έβρισκα κάποιαν αφορμή να κοντοσταθώ έξω από το σπίτι. Καμιά φωνή, καμιά κίνηση.

Και το βράδι, όταν γύριζα νωρίς και καθόμουν στο δρόμο, του κάκου εκαρτερούσα ν' ανοίξει η διπλανή πόρτα. Κι αν ήταν ανοιχτά τα παράθυρα, ήταν όμως τόσο σκοτεινά και τόσο βουβά! Κάπου-κάπου μονάχα ένα φως άναβε πίσω από κάποιο παράθυρο κι έριχνε μια ζωηρή αντανάκλαση στο δρόμο. Κοίταζα με συγκίνηση την αντανάκλαση αυτή και καρτερούσα να ιδώ απάνω στο δρόμο να σχηματίζεται η σκιά της. Μα το φως έσβηνε γρήγορα, και το σκοτάδι γέμιζε ξανά το δρόμο...

Ένα βράδι άκουσα επιτέλους τη φωνή της. Όχι τη φωνή της τη φυσική, όχι τη φωνή του λάρυγγά της. Άκουσα τη φωνή των χειρών της, άκουσα τη φωνή της ψυχής της –τη φωνή του πιάνου της.

Ήταν αργά. Η ζωή, αποκαμωμένη από την ημερήσια υπερκόπωση, ζητούσε να κρυφτεί και να ναρκωθεί, να ξεχάσει και να ξεχαστεί μέσα στην αμηνησία και τη σιωπή. Κι έξαφνα η νύχτα γέμισε από αρμονία.

Άνοιξα τα παντζούρια και στάθηκα ακούοντας. Επιτέλους! Να, που γνώριζα τη γυναίκα αυτή! Τι μ' ένοιαζε για το πρόσωπο και το κορμί της; Να, που ένιωθα την ψυχή της! Και τι μ' ενδιέφεραν οι λεπτομέρειες της ζωής της; Μου αρακούσε η στιγμή αυτή, μια μονάχα στιγμή, που κλείνει μέσα της ολόκληρη ύπαρξη κι ολόκληρη ζωή!

Έκλεισα τα μάτια μου. Και ξανάειδα τα χέρια της, τα ίδια λεπτά, κομψά χέρια της, όπως τα είδα την πρώτη φορά, με τον ίδιο παλμό και το ίδιο ανατρίχιασμα, να κυλούν, να ψαύουν, * να χαϊδεύουν το πιάνο, κι ένιωσα ξανά, όπως τότε, να εκδηλώνεται με τα χέρια εκείνα, μέσα στη γλυκιάν εκείνη αρμονία, η ίδια αγάπη, η

Κούλα Σαββίδου, *Των μοναχικών διάβαση...*, μεικτή τεχνική, 1996

* **ψαύω**: αγγίζω κάτι ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δακτύλων

ίδια λαχτάρα, η ίδια λεπτή κι ευγενική ψυχή.

Μα έξαφνα η αρμονία σταμάτησε κι η νύχτα, αφού ξέσπασε σ' έναν βαθύ στεναγμό που αντήχησε γύρω κι έσβησε μακριά, σκέπασε ξανά με ακινησία και σιωπή την κουρασμένη ζωή, που ξαναδόθηκε πιο αναπαυτικά στη νάρκη και στο αποξέχασμά της...

Η αδημονία μου μεγάλωνε μέρα με την ημέρα. Δεν ήταν πια μια απλή περιέργεια. Ήταν ένα αληθινό ενδιαφέρον, ένα βαθύ και θερμό ενδιαφέρον. Κι η επιθυμία που ένιωθα στην αρχή, για να την ιδώ και να τη γνωρίσω, μου είχε πια γίνει δυνατή κι ακαταγώνιστη* ψυχική ανάγκη.

Γιατί τάχα να μη φαίνεται καθόλου στα παράθυρα; Γιατί να μην κάθεται τα βράδια στην πόρτα; Γιατί να μην κάμει σχέσεις με τους γειτόνους; Γιατί το σπίτι πάντα κλειστό και σιωπηλό; Γιατί να μη δέχεται κανένα; Γιατί να μην παίζει πιάνο ταχτικά;

Τι να σήμαιναν όλ' αυτά; Τι να κρυβόταν σ' όλα αυτά; Ποια θλίψη, ποια απελπισία, ποιο κακό να 'ταν αυτό, που την κρατούσε σε τέτοια απομόνωση, σε τέτοια φυλάκιση;

Κι η ψυχή μου φλογιζόταν από τον πόθο να την πλησιάσω, να τη γνωρίσω, να επικοινωνήσω μαζί της, να μπω μέσα στην ψυχή της, να την παρηγορήσω, να της προσφέρω τις υπηρεσίες μου, τη βοήθειά μου, το κάθε τι που θα μου ζητούσε... Μα πώς; Μα πώς, που οι μέρες περνούσαν χωρίς καθόλου να την ιδώ;

Ένα βράδι, αργά, ενώ έγραφα στο δωμάτιό μου, άκουσα στον διπλανό τοίχο κάποια χτυπήματα. Στην αρχή δυο-τρία, ελαφριά, αραιά, υπόκωφα. Έπειτα, αφού σταμάτησαν για μια στιγμή, εξακολούθησαν πιο ζωηρά και πιο πυκνά. Κάτι κάρφωναν στον τοίχο από πίσω.

Σηκώθηκα με ζωηρό καρδιοχτύπι. Άκουα, ένιωθα τα χτυπήματα του τοίχου ν' αντηχούν δυνατά μέσα μου. Ήμουν βέβαιος πως ήταν Εκείνη. Πίσω από τον τοίχο διαισθανόμουν, καταλάβαινα, έβλεπα σχεδόν τα χέρια της –τα γνώριμα, αγαπημένα χέρια– κι άκουα τόσο κοντά μου, τόσο βαθιά μου τα χτυπήματά τους, που τα 'παιρνα κι αυτά σαν παλμούς καρδιάς και τα 'σμιγα με τους δικούς μου σε μια νοερή επικοινωνία δυο καρδιών ανάμεσα από τον τοίχο.

Τον πλησίασα και, πασπατεύοντας με τα χέρια, αναζήτησα να βρω, ακολουθώντας τον ήχο των χτυπημάτων, το μέρος που άγγιζαν τα χέρια της. Το βρήκα. Έβαλα εκεί απαλά-απαλά τις παλάμες μου κι εχάδεψα τον τοίχο γλυκά και τρυφερά...

Όλο το βράδι δεν έκλεισα μάτι. Είχα πάρει την απόφαση να

* **ακαταγώνιστος**: ακαταμάχητος, ανίκητος

* **εθιμοτυπία, η**: σύνολο κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που ισχύουν σε εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής

πάω την άλλη μέρα στο σπίτι της και να ζητήσω τη γνωριμία της. Δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Καμιά εθιμοτυπία* δεν μπορούσε να μ' εμποδίσει. Η ψυχή μου μ' έσπρωχνε ασυγκράτητα, ορμητικά, ακαταγώνιστα. Ήταν ανάγκη να πάω. Κι επέρασα τη νύχτα συλλογιζόμενος την επίσκεψή μου, νιώθοντας τη χαρά και την ευτυχία που θα μου 'δινε...

Το πρωί, μισοναρκωμένος, μισοκοιμισμένος, άκουσα τον θόρυβο ενός κάρου που περνούσε απ' έξω αργά και βαριά. Ο θόρυβος γέμιζε σαν δυνατό μπουμπούνισμα το δωμάτιό μου κι άκουα καθαρά το τρίξιμο των ξύλων του κάρου. Έξαφνα το κρεβάτι και το δωμάτιό μου τράνταξε και χοροπήδησε ολόκληρο, και μεμιάς, πίσω από τις κλειστές γρίλιες του παράθυρου, πέρασε η πλατιά και πολυσύνθετη σκιά του κάρου – το ανθρώπινο κεφάλι, τ' αυτιά του αλόγου, η γραμμή των κάγκελων, το απάνω μέρος του πιάνου, τα πόδια του τραπεζιού, οι αναποδογυρισμένες καρέκλες, οι μποξάδες των ρούχων.

Χαμογέλασα. Ήμουν βέβαιος πως ήταν όνειρο ή παραίσθηση. Ήταν τόσο δυνατή μέσα μου η ανάμνηση από το πρώτο εκείνο πέρασμα του κάρου, που η μνήμη μου το ζωντάνευε και το αναπαριστούσε ζωηρά ύστερα από τόσες μέρες.

Ανατινάχτηκα, για ν' αποτινάξω τ' όνειρο ή την παραίσθηση, και μισοκάθισα στο κρεβάτι. Μα το αργό κύλισμα του κάρου εξακολούθουσε, κι άκουα τον βαρύ του θόρυβο να κατεβαίνει το μικρό ύψωμα.

Πετάχτηκα από το κρεβάτι κι άνοιξα το παράθυρο. Τ' αποτυπώματα των τροχών του κάρου ήταν ζωηρά και φρέσκα απάνω στον δρόμο. Κι οι αντικρινοί γειτόνοι κουβέντιαζαν για τις καταστροφές που φέρνουν τα συχνά κουβαλήματα.

– Μα τι τρέχει; Κουβαλήθηκε κανείς;

– Ναι· οι διπλανές σου γειτόνισσες. Μας έφυγαν έτσι έξαφνα και βιαστικά, όπως μας ήρθαν. Περίεργα πλάσματα!

– Και πού πάνε;

– Ποιος ξέρει; Μήπως μιλούσαν σε κανένα;

Έκλεισα το παράθυρο, έτρεξα στο κρεβάτι κι έπεσα βαρύν, σφίγγοντας το κεφάλι μου μέσα στα χέρια. Πόσο πονούσα, Θεέ μου, πόσο πονούσα!

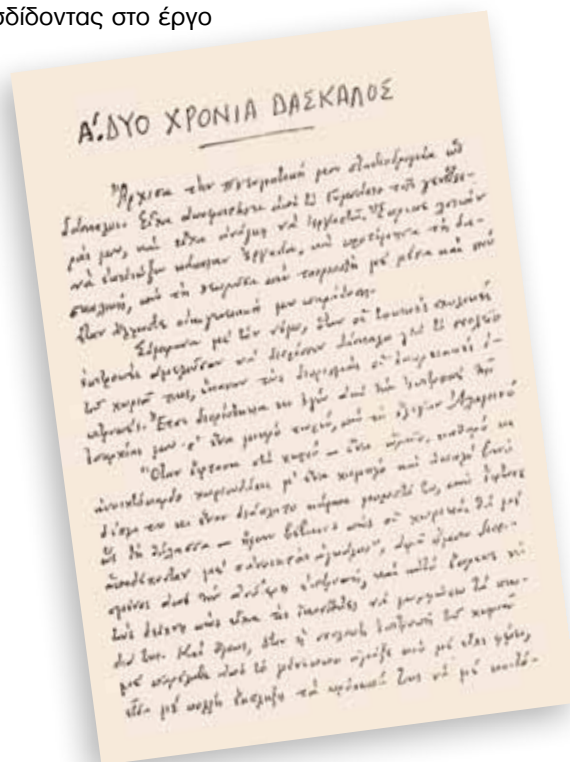
* εθιμοτυπία, η: σύνολο κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που ισχύουν σε εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής

Ο **Μελής Νικολαΐδης** (Λάρνακα, 1892 - Αθήνα, 1979) μετά την αποφοίτησή του από το Ημιγυμνάσιο της γενέτειράς του, εργάστηκε αρχικά ως υπάλληλος σε νομικό γραφείο και ως δάσκαλος, ενώ το 1913 εξέδωσε την εβδομαδιαία πολιτική εφημερίδα *Ηχώ της Κύπρου* (1913-1920). Από το 1924 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα, όπου συνεργάστηκε με διάφορα ημερήσια και περιοδικά έντυπα, ίδρυσε δικό του βιβλιοπωλείο και εκδοτικό οίκο και εξέδωσε το λογοτεχνικό περιοδικό *Πνευματική Ζωή* (1936-1941 και 1952-1954). Στη διάρκεια της Κατοχής υπέστη διώξεις από τις ιταλικές αρχές. Κατά τη δεκαετία του 1950, ανέπτυξε έντονη δράση για την προώθηση της κυπριακής υπόθεσης, διατελώντας επί σειρά ετών εθναρχικός σύμβουλος.

Μέχρι τον πόλεμο, η πεζογραφία του Μ. Νικολαΐδη (*Το κλεισμένο σπίτι*, 1928· *Δυο άσπρα γυμνά χέρια κι άλλα διηγήματα*, 1929· *Ο άνθρωπος που επούλησε τη γυναίκα του*, 1931) θα κινηθεί στο κλίμα ενός ψυχολογικού και κοινωνικού* ρεαλισμού, γνώριμο και από άλλους σύγχρονούς του, Έλληνες και ξένους, συγγραφείς. Τα θέματά του αντλούνται από τη ζωή ανθρώπων οι οποίοι, αδυνατώντας λόγω των δεσμών που τους επιβάλλει ο κοινωνικός τους περίγυρος, να εξωτερικεύσουν ή να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους, τελικά καταρρέουν ή οδηγούνται στο περιθώριο. Από την περίοδο της Κατοχής και πέρα, θα στραφεί με τα εκτεταμένα πεζογραφημάτά του στον χριστιανισμό (*Κυπριανός ο μάγος*, 1958· *Τω καιρώ εκείνω...*, 1962· *Συνέσιος ο Κυρηνάιος*, 1967 κ.ά.), προσδίδοντας στο έργο

του τον τόνο ενός ήπιου μυστικισμού. Εκτός από διηγήματα και μυθιστορήματα έγραψε θεατρικά έργα, χρονογραφήματα, μελέτες κ.ά.

Γιάννης Σταυρινός – Οικονομίδης

Η ψυχή έν' αέρας

Στο παρακάτω διήγημα, από τη δεύτερη σειρά των κυπριακών διηγημάτων του συγγραφέα (Κυπραίικα, Β', 1983) δεσπόζει η μορφή της Καλλίνας, μιας ώριμης χήρας Καρπασίτισσας, η οποία αναδεικνύεται φορέας ενός ήθους αρχέγονου και μιας στάσης ζωής διαφορετικής από αυτή που επιτάσσει το συντηρητικό πλαίσιο του τόπου και της εποχής. Αξιοπρόσεκτη επίσης είναι η χρήση της κυπριακής διαλέκτου στους διαλόγους, πράγμα που προσδίδει στο κείμενο ζωντάνια και πιστότητα.

Κοντά σ' ένα δρόμο, μιας ενορίας, ενός από τα δυο μεγάλα χωριά όπου περιφέρω την άνεργη ζωή μου* αυτόν τον καιρό, είναι ένα δωματιάκι. Υπάρχουν κι άλλα τέτοια μες στο χωριό, όμως αυτό ξεχωρίζει για την τοποθεσία του, για την κληματαριά που κρέμεται στην αυλή του και για την αρχιτεκτονική του. Είναι χαμηλό και στενοκοπημένο τόσο αυτό το σπίτι που μόλις χωρεί μια τάβλα του ύπνου*, έναν κορμποστάτη* για στάμνες του νερού και δυο τρεις καρέκλες από φλούδα συκαμάς. Το φως μπαίνει από τη μοναδική του πόρτα του βοριά και το καλοκαίρι, φαίνεται, ότι παίζει σπουδαίο ρόλο για τον αερισμό του, ένα παραθυράκι στον δυτικό τοίχο.

Μέσα σ' αυτό το δωματιάκι -εξαρετικά καθαρόν- ζει μια γυναίκα του χωριού, η Καλλίνα. Είναι χήρα από χρόνια και η μοναδική της θυγατέρα είναι παντρεμένη μακριά, πάνω. Από μια σύμπτωση δεν έχει αδέρφια κι οι γονιοί της έχουν πεθάνει προ καιρού. Σήμερα είναι κάπου πενήντα χρονών, μα φαίνεται σαραντάρα. Η ζωή του υπαίθρου, η λιτή τροφή -που κάποτε λείπει ολωσδιόλου- και η άσκηση με τη σωματική εργασία, έχουν παρατείνει σ' αυτή τη γυναίκα τα δευτέρα νιάτα. Τα άνθη της υγείας και τα σημάδια ασυζήτητης* ακόμη ομορφιάς είναι τόσο φανταχτερά στο σώμα και στο πρόσωπό της, που κάμινουν να τη χαίρεσαι και να τη ζηλεύεις.

Τούτη την Κυριακή ο νεοφτασμένος Νιόβρης μάς ξημέρωσε με πολύ ωραίο καιρό, τόσο γλυκό και ωραίο, που όλα λες πως ζητούν να ρουφήξουν τη ζωή και να την κάμουν να μην προχωρεί...

Ο ουρανός είναι κατακάθαρος, μέσα στα χωράφια τα νεοβλαστημένα σπαρτά του κριθαριού λάμπουν σαν κεράκια στο φως του ήλιου, από την καπνοδόχο μερικών από τα σπίτια του χωριού που είναι σκορπισμένα μέσα σε δενδροφυτεμένες φραχτές, βγαίνει καπνός, το δάσος πέρα είναι σκουροπράσινο και οι γιαλοί αναπαύονται κάτω από τον πλατύν ουρανό.

* τα δυο μεγάλα χωριά όπου περιφέρω την άνεργη ζωή μου: πβ. την εισαγωγή των *Απομνημονευμάτων* του στρατηγού Γιάννη Μακρυγιάννη (1797-1864): «... εδώ εις Άργος, όπου κάθομαι άνεργος».

* τάβλα (του ύπνου): κρεβάτι

* κορμποστάτης – κορμποστάς, ο: στασίδι κορύπας (= είδος πύλινου αγγείου για νερό)

* ασυζήτητος: αναντίρρητος

Ιωάννης Κισσονέργης, *Καρπασπού*, λάδι, 1929

Είναι ώρα έντεκα πριν το μεσημέρι κι έχω κάμει τον περιπάτό μου στον δρόμο της Καλλίνας. Κάθεται στην αυλή και λιάζεται δίχως να κάμνει τίποτε. Τη βλέπω από μακριά που ρεμβάζει με τον τρόπο της. Όταν επλησίασα τη χαιρέτισα:

– Ώρα καλή Καλλίνα.

– Καλώς τον, καλωσόρισε. Κόπκιασε κοντά να πνάσει. Μου απάντησε μ' ανοιχτόκαρδο τρόπο σηκωνόμενη.

Κι άλλες φορές, όσες έτυχε να βρισκείται σπίτι η νοικοκυρά και να με προσκαλέσει, έχω πάει κοντά και έχω καθίσει να πνάσω, δηλαδή να ξεκουρασθώ, ώστε δεν υπήρχε λόγος να παραβώ τη συνήθεια σήμερα. Μου πρόσφερε κάθισμα κι εκάθισα.

Μπροστά μου είχα μια γυναίκα που ο μορφικός τύπος της είναι δυσκολόβρετος πια στα Καρπάσια. Ξέρω ότι είναι μια από τες τελευταίες αναλαμπές της παλιάς, ευγενικής, ρωμαλέας ανθρωπίνης ράτσας του τόπου και με πάνει λύπη διότι αυτά τα μέρη τα φημισμένα για την ομορφιά των ανθρώπων τους, έχουν να παρουσιάσουν μονάχα ωραία τοπία πια. Ο σωματικός σχηματισμός της Καλλίνας είναι ολόκληρο ποίημα. Μ' όλα τα πενήντα της χρόνια που πέρασαν, προσπαθώντας φυσικά να χαλάσουν αυτό το ωραίο πλάσμα, σαν τη βλέπεις θυμάσαι τα έργα των ελλήνων γλυπτών και άμα κοιτάξεις τα μάτια της τα μαύρα, που τα σκεπάζουν βλέφαρα με μακριά ματόκλαδα, συλλογιέσαι τα τραγούδια της Ανατολής, τα λαγγεμένα* ... Και δεν είναι υπερβολή να κολλήσω εδώ το ιστορικό δίστιχο για την Καρπασίτισσα:

*Από το Ριζοκάρπασο να πάω στη Γιαλούσα,
δεν είδασιν τα μάτια μου τέτοιαν μαυρομματούσα.*

– Πάρε τσιγαράκι Καλλίνα. Της λέω απλώνοντας το πακέτο των τσιγάρων μου.

– Εν θέλω, φκαριστώ.

– Γιατί; Δεν καπνίζεις διόλου πια;

– Καπνίζω το κανέναν μου, μα σήμερα πονεί με λλίον ο λαμμός μου.

– Πώς παν οι δουλειές; Τη ρωτώ.

– Πκοιες δουλειές;

– Το *οϊνναρόκομμα**, το ζευγάρι, όλ' αυτά. Δεν πάεις πια μεροκάματο;

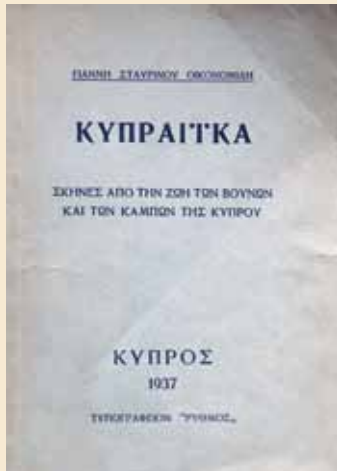
– Πάω, ποττέ εν πάω. Ύστερα πκοιος εν να με ταΐσει;

Εχτές έωσέν μου τη γάραν η Κατέλα τζι επήα τζι έφερα ξύλα τζι επούλησα τζι εγόρασα λλίον κριζας να φάω. Κόπκιασε τζι σου να με μεσομερκάσουμε.

– Καλή δουλειά. Έχεις και κρασάκι σίγουρα. Της λέω.

* *λαγγεμένος*: γεμάτος πόθο και ερωτισμό

* *οϊνναρόκομμα*, το: κόψιμο του σκόνιου

– Τζαι κρασούν, καλό!
 – Δεν μου λες Καλλίνα...
 – Όρισε.
 – Δεν σου ζηλεύει η Κατέλα;
 – Τίποτες βάλλαχι*. Περνούμε σαν τ' αέριχα. Ποττέ της εν η αλήθεια του θεού.

Έμεινα και την κοίταξα μια στιγμή για να βεβαιωθώ αν είναι ειλικρινή όσα έλεγε. Και μου πρόσθεσε:

– Η γεναίκα του άλλου, μάλιστα. Τζείνη αζούλευκεν, ήτουν ούλλα μανισή*. Μα η γέρημη η Κατέλα... Είναι ψουμίν αμίσηστον*.

Εγώ για να την πειράξω λιγάκι, της πέταξα αυτή την ερώτηση:

– Και η γυναίκα εκείνου του πρωτύτερα από τον άλλο;

Οι κόρες των ματιών της τώρα άστραψαν για μια στιγμή, έπειτα η φυσιογνωμία της έγινε ελαφρά σκυθρωπή, με κοίταξε σφιχτά στα μάτια και είπε:

– Τζείνη ήτουν κακούργα. Ξέρεις το, μα έτο θέλεις να με χωραττεύεις.

– Όχι. Δεν ξέρω τίποτε, σε βεβαιώ.

– Μμ...

– Αλήθεια, δεν ξέρω. Πες μου, τι έγινε;

– Τι έγινε; Έτο. Έγινεν ότι εκάλαρέ* με μιαν ημέραν τζι επήαμεν αντάμα στον γυαλόν να βιάλουμεν πεταλλίνες μισί τζι εκούντησέν με τζι έππεσα μες στο βαθύν γυαλόν να πινώ. Καλό!

– Και πώς τα κατάφερες να γλυτώσεις, Καλλίνα;

– Έτο. Το οίεριν του Πλάστη μου δοξάζω τον τζια προοδυνώ τον (λέγοντας αυτά η δραματική γυναίκα έκαμε το σημείο του σταυρού με πραγματική ευλάβεια) άπλωσεν τζαι βοήθησέν μου. Αντάν μ' εκούντησεν τζι έππεσα εβόλησα* μεσ' στο νερόν, ύστερις εβκέηκα 'ποπάνω τζια τζιείν' την ώραν –έτο, ο θεός είπαμε– εβρέθηκα πιασμένη με τα δγκρο μου όέρκα πά' στους ρότσους. Ήπκα τζαι γυαλόν μα λλίον τζι εν εξαλίστηκα. Εποταυρίστηκα αλαφρά, αλαφρά τζι ήβκα πά' στην πλάτσαν. Τζι εγλύτωση. Δόξα σοι ο θεός. Η συντρόφισσα πού να την εύρεις. Άνοιξεν η γη τζι εκατάπκμεν την. Ως φαίνει, άμα μ' εκούντησεν τζι έππεσα μες στον γυαλόν έπκασεν το τρέξιμον τζι έφρυν.

– Δεν πήρες την υπόθεση στο δικαστήριο;

– Όι. Τζείνη ήτουν κακούργα, έθελεν να γινεί φόνισσα για να λείψω για να μένει μανισή της με τον προκομιμένον της, που όποτ' έρχετον μεθυσμένος α-χτύπαν μου μα είδεν μωρά ανήλικα τζι ελυπήθηκά τα. Γιατί να βλάψω τα μωρά τ' αθώα;

– Έχεις πολύ καλή ψυχή Καλλίνα. Της είπα.

* **βάλλαχι**: μα το Θεό

* **είναι σιύλλος μανισός**: λέγεται για κάποιον που είναι πολύ σκληρός και άγριος, χωρίς τρόπους.

* **είναι ψουμίν αμίσηστον**: λέγεται για κάποιον που έχει πολύ καλούς τρόπους και για πολύ αγαπητά πρόσωπα

* **καλάρω**: πείθω κάποιον

* **βολ(λ)ώ**: βουλιάζω

Ανδρέας Ασπρόφτας, Άππλο, λάδι, 1965-70

– Είπαν μου το τζι άλλοι.
 – Το ζήτημα ήτον πολύ σοβαρό. Έγκλημα, κακούργημα. Η γυναίκα αυτή έπρεπε να πάει στην κρεμάλα.
 – Αφήτισ εγλύτωσα τζι έμεινα καρφί στ' αμμάτιν της*, είντα 'θελα τα δικαστήρια. Έτον θεόν τζει πάνω τζι ασ κρίνει. Μπόρειεν το κακόν που έθεν να κάμω εγώ να 'τον μυαλύττερον που το δικόν της. Τζι εν είπα τίποτε της τζυβέρονησης. Η ιστορία εμαθεύτηκεν τζι ο κόσμος είπεν το πειν του τζαι το ξειν του*, μα λαπόρτον εν έκαμα.
 – Και ο ερωμένος σου; Δεν το 'πες του ερωμένου σου;
 – Είπα του το, μα πρώτα έβαλά τον τζι ωρκομόθητ'ζεν να μεν πειράξει την γεναίκαν του. Τζι ύστερα του το 'πα.
 – Ωστε εσένα σου τες έβρεχε, αλλά τη γυναίκα του δεν έθελες να τη χτυπήσει ούτε κι όταν εθέλησε να σε πνίξει.
 – Νναι. Έτο.
 – Είσαι ευγενική ψυχή Καλλίνα.
 – Έτο εν μ' αρέσκει η κατζία. Είντα όφελος εν νάχω γιω αν είμαι κατζή; Ο Πλάστης μου, δοξάζω τ' όνομάν του τζαι την χάριν του, έκαμέν μας να ζιούμεν αγαπημένοι τζαι να όαιρούμασιν την ζωή. Ψεύτικα πράματα ούλα τζαι περνούν...
 – Λογαριάζεις την άλλη ζωή Καλλίνα;
 – Όρισε;
 – Λογαριάζεις πως άμα πεθάνεις θα μπει η ψυχή σου στην παράδεισο;
 – Χμ. Παράεισο τζαι κόλαση δαπάνω δα είναι. Άλλον εν έθει. Χέεε... Ο θεός εν έωκεν μισήν ζωή δαπάνω σ' τούντην γην τζαι άλλην μισήν αλλού. Τούτα ούλα εν λόγια ανωφέλεφτα, μεν τα πιστεύεις. [...]

Ύστερα της είπα:

– Καλλίνα, να με συμπαθάς. Σήμερα θέλω να σε ρωτήσω κάτι.
 – Μάλιστα. Ρώτα με. Απάντησε νεύοντας επιδοκιμαστικά με το κεφάλι της για ενθάρρυνση.
 – Πριν πεθάνει ο άντρας σου είχες να κάμεις με κανένα;
 – Είχα. Απάντησε χαμογελαστή.
 – Με ποιον;
 – ...
 – Περίεργο. Θέλεις να το 'χεις μυστικό;
 – Νναι. Γιατί αγάπουν τον γκαρδικά τζείνον. Ασαχ, νεότη...

Πάλι έμεινα και την κοίταξα για μια στιγμή με έκπληξη. Τι βαθιά αίσθηση ζωής για μια χωριάτισσα και τι ιερότητα που δίνει αυτή η άξεστη γυναίκα στο αίσθημα της αγάπης!

* έμεινα καρφίν στ' αμμάτιν: μ' έβαλε στόχο

* είπεν το πειν του τζαι το ξειν του: είπε τα λόγια του και έδωσε τις εξηγήσεις του

Τη ρώτησα:

– Σ' αρέσει ν' αγαπάς Καλλίνα;

Σ' αυτή την ερώτηση το μάτι της γλύκανε σαν η ψυχή της να κυριευόταν από το νόημα της αγάπης, με κοίταξε χαμογελαστή και απάντησε με λόγια που ξεφεύγουν από το στόμα της με σημασία:

– Όποιος εν τ' αρέσκει η αγάπη τ'ξί όποιος εν ηξέρει ν' αγαπά, εν πρέπει να ζει σ' τούντον ντουηάν. Τούτον έχω να πω.

Αυτή η απάντηση της Καλλίνας μου 'φερε στο νου μιαν επιγραφή της Πομπηίας* με την ίδια σχεδόν έννοια:

«Όποιος ξέρει ν' αγαπά ας είν' ευτυχισμένος.

Όποιος δεν ξέρει ν' αγαπά ας πάει να χαθεί.

Μα όποιος μποδίζει ν' αγαπάς, στο διάολο να πάει».

Τη ρωτώ πάλι:

– Καλλίνα, σε παρακαλώ. Πόσους αγάπησες;

Σ' αυτό εκόμπιασε μια στιγμή, έριξε το βλέμμα της στο κενόν, έπειτα μισόκλεισε τα μάτια, με κοίταξε μ' αυτοπεποίθηση κι απάντησε με χαμόγελο:

– Ούλους τους όμορφους. Νναι.

– Μα, δεν γίνεται.

– Έτσου που γένεται εν έδει. Μπόρει κανέννας να βάλει μπόιστρο* στη ψυδή; Η ψυδή έδει το ελέφτερον να πεθυμά. Μπόρεις να την ι-μπούσεις; Όι. Η ψυδή εν' αέρας, μάνα μου. [...]

Τραβώ τον δρόμο μου περπατώντας μέσα στον χλιαρό γλυκύτατον αέρα που χαδεύει μυστηριωδώς τα πάντα, βλέπω πόσο σπάταλα σκορπά παντού το θείο του φως ο ήλιος και δικαιώνω τον Δάντη* που βάζει μέσα στην Κόλαση όσους πέρασαν τη ζωή τους εδώ στη γη με στείραν μελαγχολία. Όμως η Καλλίνα –κι ας λέει ό,τι θέλει ο καθέννας– είναι μια χαρούμενη κι ελεύθερη ψυχή.

* Αρχαία ρωμαϊκή πόλη στην περιοχή της Καμπανίας στην Ιταλία, κτισμένη στους πρόποδες του Βεζούβιου, μια έκρηξη του οποίου τη σκέπασε με λάβα το 79 μ.Χ., καταστρέφοντάς την ολοκληρωτικά. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως πολλά ευρήματα, τα οποία δείχνουν ότι η πόλη είχε αναπτύξει ένα από κάθε άποψη αξιόλογο πολιτισμό

* **μπόιστρον, το:** εμπόδιο

* **Δάντης, ο:** Ιταλός ποιητής (1265-1321), έγραψε τη *Θεία Κωμωδία*, ένα από τα κορυφαία έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, το οποίο και αποτελείται από τρία μέρη, την *Κόλαση*, το *Καθαρτήριο* και τον *Παράδεισο*

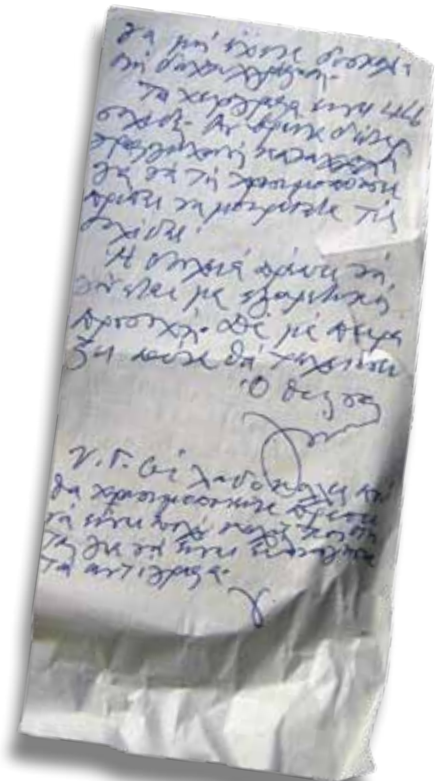
Σπίτι σε χωριό της Καρπασίας, φωτογραφία Γιώργου Σεφέρη, 1955

Stavrinou

Ο **Γιάννης Σταυρινός-Οικονομίδης** (Ριζοκάρπασο, 1894 - Λευκωσία, 1987) σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1914-1917). Από το 1919 ως το 1972 άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου στην Αμμόχωστο. Μετά την τουρκική εισβολή, αρνήθηκε να εγκαταλείψει το κατεχόμενο χωριό του και παρέμεινε εγκλωβισμένος εκεί, μέχρι λίγο πριν τον θάνατό του.

Από νωρίς εκδήλωσε τα λογοτεχνικά του ενδιαφέροντα, δημοσιεύοντας το 1915 τη συλλογή *Τα πρώτα διηγήματα* στην Αθήνα και, λίγο αργότερα, μεταφράσεις διηγημάτων του Γάλλου Γκυ ντε Μοπασάντ (1918), ενώ το 1921 εξέδωσε στην Αμμόχωστο το περιοδικό *Νέα Εποχή*. Παράλληλα, καλλιέργησε την ποίηση και, ως το 1930, θα παρουσιάσει τρεις ποιητικές συλλογές (*Κομμάτια της ψυχής μου*, 1920· *Από τη μοναξιά μου*, 1923· *Καημοί*, 1930). Το 1937 επιστρέφει στην πεζογραφία με τη συλλογή *Κυπριαίκα*, αντλώντας τα θέματά του από την καθημερινή ζωή της κυπριακής υπαίθρου κατά το Μεσοπόλεμο και αποτυπώνοντας με επιτυχία στα διαλογικά μέρη την κυπριακή διάλεκτο. Ωστόσο, δεν πρόκειται για απλή ηθογραφική απεικόνιση, εφόσον δεν απουσιάζει η κριτική ματιά του συγγραφέα στην κοινωνία και τις αξίες της εποχής. Την περίοδο του Μεσοπολέμου, θα γράψει ακόμη δύο νουβέλες με έντονο το ερωτικό στοιχείο (*Μέσα στα πεύκα* και *Η περιουσία του θείου*), οι οποίες, όμως, θα δημοσιευτούν πολύ αργότερα, τη δεκαετία του 1980, μαζί με τη δεύτερη σειρά των *Κυπραίικων* (1983), ένα θεατρικό έργο και τρία μυθιστορήματα.

Επιστολή του συγγραφέα από το Ριζοκάρπασο, 1982

Μαρία Ρουσιιά

Κύπρος

(Αποσπάσματα)

[Αμμόχωστος]

Τα αποσπάσματα προέρχονται από τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις της συγγραφέως από την Κύπρο, οι οποίες περιλαμβάνονται μαζί με διηγήματα στο τελευταίο βιβλίο Κύπρος (1956), που εκδόθηκε πριν το θάνατό της.

[...] Η τύχη τα έφερε ν' αποβιβαστούμε στην Αμμόχωστο, το πιο μακρινό από την Πάφο λιμάνι. Παρόλο τ' όνομά της, ούτε χωμένη μου φάνηκε, ούτε άμμο είδα πουθενά. Ένας ζωηρά ρεαλιστικός πίνακας μ' αρπάγες*, αποθήκες, φορτηγά αυτοκίνητα, πλεούμενα όλων των ειδών, παράξενα πλασιωμένα από παλιά κάστρα κι ερειπωμένες εκκλησιές. Κάτω, το μαύρο τού σιδέρου, τ' άσπρο του αοβέστη, το φωτεινό μίνιο*. Πάνω, το γκριζο το μουντό της πέτρας που φθείρεται σιγά-σιγά μες στους καιρούς.

Λιμάνι της σκληρής δουλειάς με φτωχούς ανθρώπους, σαν όλους τους ανθρώπους της ανελέητης ανάγκης, κι όμως αμέσως κάνει εντύπωση η αξιοπρέπεια κι η σεμνότητά τους. Μπορεί να φορούν μπαλωμένα πουνκάμισα, αλλά πάντα καθαρά και συγυρισμένα.

Σα να κατάλαβε τη σκέψη μου μια μαντηλοσκουφωμένη γριά, που με παρακολουθεί, μου ξηγά:

– Η φτώχεια, κόρη μου, (δ)εν κι είν' αντροπή, γιατί (δ)εν κι έρχεται από το χέρι μας. Η λέρα όμως είναι από μας.

Ναι. Φτωχοί άνθρωποι αλλά πολιτισμένοι. Αν προσθέσω ότι όλοι είναι περιποιητικοί, ετοιμόλογοι κι ευφυολόγοι, έδωσαν πιστά την πρώτη εικόνα των ανθρώπων της Κύπρου.

Ξημέρωσε διάφανη η μέρα πάνω στα κάστρα και τις 365 εκκλησιές. Τότε είδα ότι η Αμμόχωστος είναι πραγματικά χωμένη στον άμμο.

Μια πόλη θαμμένη, μια πολιτεία χαμένη, φρουρημένη πιστά από τα ωραιότερα μεσαιωνικά τείχη του κόσμου, που μέσα στη ρέμβη κρατούν ακόμα ανάερα τα φαντάσματα μιας χαμένης ζωής... Παλάτια!... Κάστρα!... Εκκλησιές!... Προχώματα*, τάφροι, γέφυρες, που σηκώνονται το βράδι. Στο λιμάνι, δάσος τα κατάρτια των καλοτάξιδων καραβιών, κουβαλούν θησαυρούς από χώρες μακρινές.

* **αρπάγη, η:** γάντζος, γερανός

* **μίνιο, το:** κοκκινωπή χρωστική ύλη, από την οποία παράγεται αντισκωριακή βαφή

* **πρόχωμα, το:** οχυρωματικό έργο, χαρακώμα

Μνημεία στην παλιά Αμμόχωστο, Μεσοπόλεμος

Στην Αμμόχωστο μιλούν οι ξακουσμένοι σοφοί της Ελλάδας. Απ' εκεί περνούν οι πρώτοι απόστολοι του Χριστού. Εκεί ζουν οι ευγενέστεροι ιππότες του Μεσαίωνα κι οι πλουσιότεροι έμποροι της Ανατολής.

Δεν έχει δόγμα, αίρεση, τάγμα, λατρεία, που να μην έχει χτίσει εκεί την πιο ωραία του εκκλησιά. Στέκει ακόμα ο γοθικός ναός των Λατίνων –όμοιος μ' εκείνον του Ρέιμς* – που έγινε άγια Σοφιά και κατόπι τζαμί. Μέσα σήμερα ψάλλει ο χότζας, ενώ πάνω στην πέτρα σκαλισμένοι, αγρυπνούν ιππότες και σταυροφόροι. Για να τον προστατέψει ο άη Γιώργης έπεσε ολόκληρος μπροστά του από ξένα βόλια. Μόνο το καμπαναριό στέκει ακόμα, σφιχταγκλαιασμένο με το μιναρέ, ίσως μαζί μπορέσουν ν' ανθέξουν στ' ανελέητο πέρασμα των καιρών.

Και γύρω τους, μια πέτρινη άνθιση πίστης –ναοί, εκκλησιές, τεμένη– μέσα στην πολυθρόνητη πόλη που κάθε φορά που θα καταστραφεί, ξαναγεννιέται ωραιότερη κι ενδοξότερη κι όπου ο πλούτος συρρέει από παντού.

Πλούτος αμύθητος. Λένε, ότι στους παλιούς καιρούς ζούσε στην Αμμόχωστο ένας Κόπτης* της Γιάφας*, που είχε 500 υποτακτικούς κι ένα δούλο για κάθε δύο σκύλους. Ο στολισμός μιας νύφης της Αμμοχώστου, λένε, άξιζε πιο πολύ απ' όλα τα κοσμήματα της βασίλισσας της Γαλλίας. Λένε, πως ένας έμπορας –ο Λαχανάς– είχε καλέσει τον βασιλέα, τους βαρόνους και δώδεκα ιππότες κι αντί για γλυκίσματα, όπως ήταν συνήθεια, διάταξε να φέρουν ένα μεγάλο δίσκο που τέσσερις δούλοι μόλις μπορούσαν να σηκώσουν, γεμάτο διαμαντικά και μαργαριτάρια και χρυσά νομίσματα χύμα, σα να 'ταν σιτάρι και παρακάλεσε τους καλεσμένους του να

* **Ρέιμς:** Πρόκειται για τον καθεδρικό ναό της Παναγίας (13ος αι.) στη γαλλική πόλη Reims, όπου αρχικά στέφονταν οι γάλλοι βασιλείς.

* **Κόπτες:** μονοφασίτες χριστιανοί, που ζουν κυρίως στην Αίγυπτο και αποσπάστηκαν από την Ορθοδοξία μετά την Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451 μ.Χ.)

* **Γιάφ(α):** η αρχαία πόλη Ιόπη, σημαντικό λιμάνι και εμπορικό κέντρο στην περιοχή της Παλαιστίνης. Σήμερα ανήκει στο κράτος του Ισραήλ και είναι ενωμένη με την πόλη του Τελ-Αβίβ.

πάρουν όσα θέλουν. Οι ιπότες που συνήθως είναι φτωχοί –όπως λέει ο χρονογράφος– έπαιρναν όσα βαστούσε η καρδιά τους κι η φούχτα τους*.

Τέτοια ήταν η Αμιμόχωστος μια φορά. Λιμάνι του κόσμου και καμάρι της Ανατολής. Εκεί ζήσαν πάθη κι έρωτες φοβεροί. Μίσση γιγάντια κι εγκλήματα κι ηρωισμοί. Η ιστορία της είναι βουτηγμένη στο χρυσάφι και το αίμα, στην πορφύρα της δόξας και την πίσσα της αμαρτίας.

Σήμερα η Αμιμόχωστος είναι ένα βουβό χορταριασμένο κοιμητήριο όπου μόνο οι πέτρες μιλούν. Μέσα στ' απόρθητα τείχη, ζει ένας πληθυσμός φτωχός, που δεν έχει τίποτε να χάσει, τίποτε να χαρεί. Στα συντρίμια των εκκλησιών, στα ρημάδια των παλατιών ζουν οι κουκουβάγιες κι οι νυχτερίδες. Φαντάσματα και θρύλοι τη στοιχειώνουν κι η γη της κρύβει ακόμα πολλά μυστικά.

Κάθε Σάββατο βράδι, εκεί όπου άλλοτε υπήρξαν εκκλησιές, ανάβει ένα κεράκι, βαλμένο από άγνωστο, ευλαβικό χέρι.

Παλάτι των Λουζινιανών, Αμιμόχωστος, ταχυδρομική κάρτα του Μεσοπολέμου

[Σαλαμίνα]

[...] Η Σαλαμίς της Κύπρου, εκεί που ήταν μια φορά, σήμερα τ' άγριο σιφονάρι* φτάνει ίσαμε τα γόνατα. Τ' αγριάγκαθα σκίζουν τα χέρια. Ο ήλιος κι η γη τρέφουν τη φριχτή ζωή των τάφων. Έντομα, σαύρες, αράχνες, στυλωμένες πάνω στα πελώρια τους πόδια, ζουν αργοκίνητα μέσα στη φωτερή, την απόλυτη σιωπή. Οι όχεντρες* και τα μαύρα φίδια, τα θεριά, δένουν τις πέτρες στη γη.

Θα ήθελα να είχα λόγια αρχαίου τραγωδού για να την κλάψω και μαζί της να κλάψω και των ανθρώπων τη μοίρα.

Πώς κατάντησες Σαλαμίς, η «δυνατωτάτη απασών των εν Κύπρω πόλεων»;

* Το επεισόδιο παρατίθεται από τον Λεόντιο Μαχαίρα στο Χρονικόν του (§92 στην έκδοση του R.M. Dawkins)

* σιφ(φ)ο(υ)νάρι, το: βρώμη

* όχεντρα, η: οχιά

Πού είναι τα παλάτια σου που κάναν τον Όμηρο να σε αποκαλεί «εὐκτισμένην»; Πού είναι οι πολυμήχανοι άνθρωποί σου, που πρώτοι δέχτηκαν τα καλά λόγια του Χριστού;

Τίποτε δεν μένει από σένα, κόσμε χαμένε. Οι πόλεμοι σε ρήμαξαν, οι σεισμοί σε σώριασαν, οι καιροί σε σαβάνωσαν. Τ' αγριόχορτα σε σκεπάζουν ολόκληρη, η αγριοκαππαριά φράζει το δρόμο με τ' αγκάθια της. Πουλί πετάμενο δεν βλέπεις, για να κλάψει της παλιάς σου δόξας το χαμό. Πέτρα δεν βρίσκεις για να θυμίσει του Τεύκρου* την πατρίδα και της μεγάλης μάνας σου* τον αθάνατο πολιτισμό.

Κι όμως το δέιλι, όταν η θάλασσα σου στείλει με τον άνεμο το υγρό της χάδι, τότε το σιφονάρι γέρνει απαλά κι ανοίγει μυστικούς δρόμους. Πίσω από τ' αχτινωτά σάβανα που πλέκει η αράχνη, φανερώνονται σπασμένα κορινθιακά κιονόκρανα και κοιμισμένες στήλες, λευκά πεντελικά μάρμαρα και μαύρες πέτρες, που διατηρούν τ' αχνάρι του αβρού ποδιού κάποιας χαμένης θεάς. Ελληνικά γράμματα ιστορούν ονόματα βασιλιάδων που ξεχάστηκαν κι επιγραφές λένε για μιαν άγνωστη παράξενη λατρεία:

ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΠΕΛΛΗΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ*

Όχι μόνον η Άρτεμις αλλά και ο Ζευς κι η Αφροδίτη κι η Αθηνά κι ο Διομήδης* είχαν στη Σαλαμίνα ωραίους ναούς. [...]

* **Τεύκρος:** ο καλύτερος τοξότης των Αχαιών στην Τροία, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνια και ετεροθαλής αδελφός του Αίαντα. Ίδρυσε την πόλη της Σαλαμίνας κοντά στη σημερινή Αμμόκωστο, όντας εξόριστος από την πατρίδα του λόγω της τιμωρίας που του επέβαλε ο πατέρας του, επειδή δεν εκδικήθηκε τον θάνατο του αδελφού του κατά τον Τρωικό πόλεμο. Οι ανασκαφές στην περιοχή της Σαλαμίνας για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων ξεκίνησαν το 1952.

* Εννοεί την Ελλάδα

* «Ο Απελλής αφιέρωσε στην Άρτεμη την παραθαλάσσια». Στο αρχαίο Κίτιον βρέθηκαν τέσσερις επιγραφές που εκτείνονται χρονολογικά από τα τέλη των ελληνιστικών χρόνων ως και τη ρωμαϊκή περίοδο (2ος αιώνας π.Χ.-4ος αιώνας μ.Χ.). Το επίθετο (*παράλια*) είναι τοπικό, επειδή το ιερό της θεάς, όπου και λατρευόταν από τους πιστούς, ήταν κοντά στη θάλασσα.

* **Διομήδης:** μυθικός ήρωας, γιος του βασιλιά της Αιτωλίας Τυδέα και της Διπύλης, κόρης του βασιλιά του Άργους Άδραστου, τον οποίο και διαδέχτηκε στο θρόνο ο Τυδέας. Στον Τρωικό πόλεμο ηγήθηκε των Αργείων και διακρίθηκε για την ανδρεία του εναντίον των Τρώων και των θεών που τους προστάτευαν, κυρίως του Άρη και της Αφροδίτης. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι στη Σαλαμίνα συνήθιζαν την ανθρωποθυσία στον ήρωα Διομήδη, θεσμό που κατήργησε (μετατρέποντας τον σε βουθυσία) ο βασιλιάς της Κύπρου Δίφιλος (πριν τον 6ο αιώνα π.Χ.).

Γυμνάσιο. Αρχαιολογικός χώρος στην κατεχόμενη Σαλαμίνα

[Ο πόλεμος. Το τέλος του ταξιδιού]

[...] Νύχτα γυρίσαμε στην Πάφο. Μας περίμενε μαχαίρι μια είδηση. Κηρύχτηκε ο πόλεμος*.

Το πρώτο πλοίο φεύγει από τη Λεμεσό. Πρέπει να το προλάβουμε. Ο δρόμος είναι φραγμένος μ' αμέτρητα κοπάδια.

Εκατοστές πυρόξανθα* δαμάλια αλληλοσπρώχνονται τρέχοντας μπροστά μας και μουκανίζουν γοερά. Οι έμποροι τα πιλατεύουν* με μακριά καμπίκια από πετσί. Από τη μια μεριά παμφάγα η θάλασσα, από την άλλη τραχιά τα βουνά. Δεν μπορούν να ξεφύγουν το μαστίγιο που αδιάκοπα συρίζει πάνω από το κεφάλι τους.

Ο πόλεμος!

Οι Κύπριοι μονομάς ξέχασαν τους εξευτελισμούς, τις απελάσεις, τις φυλακές, όλα τα όσα υπόφεραν και είναι έτοιμοι να πολεμήσουν στο πλευρό της Αγγλίας και να πεθάνουν για την ελευθερία του κόσμου και τη δικιά τους.

Στο ίδιο πλοίο μπαρκάραμε με τα δαμάλια. Αυτά για τα σφαγεία του κόσμου· εμείς για τ' άγνωστο της πολεμικής φοβέρας.

Κάθε νύχτα, από τον ουρανό, μας τρομάζει ματωμένο ένα άστρο.

Είναι ο Άρης.

Κύπριοι εθελοντές του Βρετανικού Συντάγματος. Λεμεσός, 12.3.1944

* Πρόκειται για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945)

* **πυρόξανθος**: με ανοικτό κοκκινωπό χρώμα

* **πιλατεύω**: τολαιπωρώ, βασανίζω

Μαρία Ρουσσία

Η **Μαρία Ρουσσία** (Κάιρο 1894 - Αλεξάνδρεια 1957) σε μικρή ηλικία έφυγε με την οικογένειά της για την Τεργέστη, όπου αρχικά φοίτησε στο εκεί ελληνικό δημοτικό σχολείο και στη συνέχεια στο ιταλο-γερμανικό γυμνάσιο. Στο πλαίσιο των σπουδών της για το διδασκαλικό λειτουργήμα, έκανε μαθήματα φιλολογίας, φιλοσοφίας, ξένων γλωσσών και μουσικής, πριν διακόψει και επιστρέψει στην Αίγυπτο (1913). Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, υπηρέτησε ως εθελόντρια νοσοκόμα και ανέπτυξε, παράλληλα, έντονη κοινωνική και πνευματική δράση. Συνεργάστηκε με την εφημερίδα *Ταχυδρόμος της Αλεξάνδρειας* (1937-1946) και το περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα* (1939-1956).

Σημαντικό μέρος του έργου της (*Τα γράμματα της αδερφής του στρατιώτη*, 1942' *Για το δίκιο στη Μέση Ανατολή*, 1946' *Το σαράκι*, 1982) είναι σαφώς επηρεασμένο από τις τραγικές πολεμικές εμπειρίες και γι' αυτό χαρακτηρίζεται από ένα βαθύτερο ανθρωπισμό και ένα αντιπολεμικό πνεύμα. Το αίσθημα της αποξένωσης του μεταπολεμικού ανθρώπου, ακόμα και από τον ίδιο τον εαυτό του, καθώς και η αντιπαράθεση ονειρικού και πραγματικού κόσμου αποδίδονται στις νουβέλες που συμπεριλαμβάνονται στο βιβλίο με τον εύγλωπτο τίτλο *Ο ξένος* (1951).

Ανδρέας Α. Γεωργιάδης – Κυπρολέων

Ο χατζής των ροδακίνων

Μια διασκεδαστική ιστορία με φόντο την κυπριακή ύπαιθρο εκτυλίσσεται στο διήγημα που παρατίθεται εδώ από τη συλλογή *Εκ προμελέτης* (1963).

[...] Τούτα τα ροδάκινα του γέρου του Χατζή, ήτανε περίφημα σ' όλο το χωριό. Ήταν ένα φρούτο που δεν το συνηθίζανε. Χρόνια τώρα μπλεγμένοι με τα κεράσια και δώστου κεράσια κι όλο κεράσια, χιλιάδες δέντρα, δεν πολυνιαζόντουσαν γι' άλλα δέντρα. Είναι ζήτημα αν έκαναν και μερικά μήλα για πούλημα. Τ' άλλα φρούτα, βερίκοκα, αχλάδια, τζάνερα*, δαμάσκηνα και τα τέτοια, όσο για φαΐ. Τίποτε παραπάνω. Και πού και πού καμιά ροδακινιά, που ήταν ο στόχος καλών και κακών, μικρών και μεγάλων, αρσενικών και θηλυκών.

Στο περίφημο το περιβόλι του, στον Κομποτή, μισή ώρα έξω απ' το χωριό, στο βουνό σύρριζα, ο γέρος ο Χατζή-Λούκας, είχε φυτέψει από χρόνια τρεις ροδακινιές που τώρα είχαν φουντώσει, είχαν γίνει δέντρα γιγαντωμένα που βαρυφορτώνονταν κάθε χρονιά τα μοσκοβόλα φρούτα τους. Μα για να τα κλέψει κανείς ήταν πρόβλημα μεγάλο. Γιατί ο γέρος κοιμόταν όλο τον καιρό στο περιβόλι κάτω απ' τα δέντρα, φυλάγοντας κάθε φρούτο στην κάθε εποχή: τα κεράσια, τα μήλα, τ' αχλάδια, τα βερίκοκα, τα ροδάκινα. Κι όσες απόπειρες έχουν γίνει αποτύχανε όλες τους οίχτρα, μ' αποτελέσματα πάρα πολύ δυσάρεστα για τους τολμητίες.

Στο γναφειό* του Μάλαμου, λίγο πιο πέρα απ' το περιβόλι του Χατζή-Λούκα, φυλάγανε κείνες τις μέρες τα τομάρια, ο Φιλίππης, ο Γιακουμής κι ο Κώστας, παλληκάρια και τα τρία ανάμεσα στα δεκαοχτώ και στα είκοσι. Τα διαλεχτά φρούτα του γέρου τούς είχαν ταράξει τον ύπνο, τους είχαν χαλάσει την ησυχία. Μια-δυο δοκιμαστικές απόπειρες που κάνανε, τους πείσαν πως τίποτε δεν γίνεται και πως καλά θα 'καναν να κάτσουν στ' αυγά τους αν δεν θέλανε να κοιπομεσιαστούνε απ' τη μαγκούρα του γέρου ή να φάνε αναπάντεχα σαν ριγμένη από κανένα στοιχειό, καμιά βαριά κοτρώνα στο κεφάλι.

Μια μέρα ο Φιλίππης, που 'χε πάει στο χωριό για θροφήματα, γύρισε στους συντρόφους του πετώντας απ' τη χαρά του και σειώντας σαν τρόπαιο πάνω απ' το κεφάλι του μια φυλλάδα.

– Τι είναι ρε Φιλίππη!... Τα παραμύθια που είπαμε;

– Μάλιστα, τα παραμύθια!... Μα ξέρετε τι έχει μέσα;... Έχει ένα παραμύθι αδερφέ μου, ένα παραμύθι...

* τζάνερο, το: κορόμπιλο

* γναφ(κ)ειό, το: βυρσοδεψείο, χώρος κατεργασίας δερμάτων

– Τόσο όμορφο είναι ρε Φιλипπή για να κάνεις έτσι;
– Όμορφο λέει;... Άσε να νυχτώσει να φύγουν οι αργάτες απ' το γναφειό να μείνουμε μονάχοι και να δείτε τι έχει να γίνει!

Και χώνοντας τη φυλλάδα στον κόρφο του άφησε τους φίλους του απορημένους και πήγε φτερουγίζοντας και σφυρώντας μερακλιδικούς σκοπούς ν' ανακατέψει τα τομάρια στην αοβεστερή*.

Το βράδι σαν φύγαν οι αργάτες και μείνανε οι τρεις τους –φυλλάκοι του γναφειού– μαζώχτηκαν κάτω απ' το υπόστεγο και στο σιγότερο φως της λάμπας ο Φιλιπτής τούς διάβασε το περιήφημο παραμύθι.

Έγραφε για ένα παπά, που κοιμόταν στο περιβόλι φυλάγοντας τα ροδάκινα, σαν καλή ώρα να πούμε ο γέρος ο Χατζής-Λούκας. Δυο κλέφτες, τι σκαρφιστήκανε για να του κλέψουν τα ροδάκινα! Ανεβήκανε στο δέντρο μ' ένα καλάθι κι ένα τέντζερη κάρβουνα κι άρχισαν τη δουλειά, τον τρύγο. Ο παπάς τούς πήρε μυρουδιά, τρέχει στη ροδακινιά και τι να δει! Δυο σκιές να κουνιούνται ανάμεσα στα φύλλα! Δυο σκιές που μόλις ξεδιαλύνουνταν μέσα στο πηχτό σκοτάδι. Άρχισε τις φωνές, τις βροσιές, τις βλαστήμιες – κι ας ήταν και παπάς! Τοιμουδιά οι κλέφτες! Κοντεύει στο δέντρο, ξεχωρίζει ένα γυμνό πόδι στο πιάσιμο του χεριού του, τ' αρπάζει κι αρχίζει να τραβάει.

Τότες ακούγεται μια φωνή, μια φωνή υπερκόσμου, ιερουργική, επίσημη, μεγαλόπρεπη, που γέμισε με δέος την ψυχή του δύστηνου* παπά!

– Μιχαήλ!...

Και μια άλλη φωνή, πιο υπερκόσμου, πιο μεγαλόπρεπη, απάντησε από πιο ψηλά στην πρώτη:

– Τι είναι Γαβριήλ!...

– Ω Άγιε Άγγελε και Μιχαήλ Αρχάγγελε! Ο παπάς των ροδακίνων απ' τον πόδα με τραβά! Ρίψον πυρ εξ ουρανού και κατάκαυσον τον δούλον σου παπάν τον ροδακινάν!

Και δώστου τ' αναμμένα κάρβουνα κουτρουβάλησαν απ' την κορφή του δέντρου απάνω στον παπά, που με την ψυχή στο στόμα χύμηξε αγγελοσκιασμένος* στην κατηφοριά και πού να πει να σταματήσει! Έτρεχε, έτρεχε, γειμίζοντας τη λαγκαδιά με ξορκισμούς, προσευχές κι επικλήσεις στον Ύψιστο και στους Αρχαγγέλους να τον λυπηθούνε. Κι οι κλέφτες ανενόχλητοι φορτωθήκανε τη μεγάλη καλάθα και λακίσανε απ' την αντίθετη μεριά χαχανίζοντας.

Τα παλληκάρια ενθουσιαστήκανε απ' το παραμύθι. Μωρέ σπουδαία ιδέα! Θα την εφαρμόζανε με το νι και με το σίγμα για να κλέψουν τα ροδάκινα του Χατζή, ρεζιλεύοντάς τον κιάλας γιατί ο γέρος πέρναγε για ατρόμητος και παλληκαράς απ' τους λίγους

* **αοβεστερή, η:** πολτός που προκύπτει από ανάμειξη αοβέστη με νερό

* **δύστηνος:** δύστηχός, άτυχος

* **αγγελοσκιασμένος:** φοβισμένος, τρομαγμένος σαν να είδε κάποιο φάντασμα

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, *Καβαλάρης*, λάδι, 1960

στον καιρό του. Και στη σκέψη του γέρου να τρέχει αγγελοσκιασμένος και κρουσοκαμένος* σκάνανε κι οι τρεις τους στα γέλια, ώσπου κόντεψε να τους λυθεί ο αφαλός!

– Ναι, μα χρειάζεται κάποια πιδεξιοσύνη, παρατήρησε ο Φιλίππης, κόβοντας πρώτος τα χιάχανα. Ο γέρος είναι τετραπέρατος και θέλει τέχνη να ξεγελαστεί.

Τέλος πάντων κανόνισαν τις λεπτομέρειες κι αποφασίσανε να κάνουν τη δουλειά ο Κώστας με τον Γιακουμή, που ήσαν πιο χεροδύναμοι και πιο σκληροί. Ο Φιλίππης ήταν λιγάκι ντελικάτος και φοβιτσιάρης, καλός να βρίσκει ιδέες μα ν' αφήνει απ' έξω την ουρίτσα του! Σκεφτήκανε να μην πάρουν καλάθι μαζί τους μα να δέσουν τα μπατζάκια τους και να ρίχνουν τα ροδάκινα μες στον κόρφο και μες στο παντελόνι.

Πήραν λοιπόν τον τέντζερη με τα κάρβουνα και ξεκίνησαν. Η ανταύγεια των κάρβουνων αναπλήρωνε κάπως τη λάμψη των αστεριών, που τα κρύβανε τα ψηλά δέντρα. Ωστόσο οι δυο συντρόφοι με δυσκολία προχωρούσαν απ' το στενό μονοπάτι, που καβαλούσε τον όχτο τ' αυλακιού. Περπατούσανε μπρος ο ένας με τον τέντζερη και πίσω ο άλλος, χωρίς να βγάζουν τοιμουδιά, χωρίς να βγάζουν άχνα. Τα μάτια τους καρφωμένα στα ποδάρια, πάσκιζαν να τρυπήσουν το σκοτάδι και να σιγουρέψουν την περπατησιά. Και το μυαλό τους φτερούγιζε από τούτη τη ζωτική απασχόληση στον γέρο τον Χατζή και στην επιχείρηση που καταπιανόντουσαν κι έκανε σεκόντο* στα τρεμουλιάσματα και στους πήδους της καρδιάς.

Σαν φτάσανε στον φράχτη του περβολιού σταμάτησαν να ξαποστάσουν. Νιώθανε μια παράξενη κούραση που δεν την δικαιολογούσε η απόσταση κι ένα ξάναμμα στο πρόσωπο ασυμβίβαστο με την τσουχτερή δροσεράδα της νύχτας. [...]

Κρατώντας και την ανάσα τους φτάσανε ως τις ροδακινές. Διαλέξανε την πιο μεγάλη και σκαρφάλωσαν πιδέξια σαν αγριόγατοι, πρώτα ο Κώστας κι ύστερα ο Γιακουμής. Με χίλια βάσανα ανεβάσανε και τον τέντζερη ως την κορφή του δέντρου και τον κρεμάσανε σ' ένα κλαρί. Ο Κώστας που θα παράστανε τον Μιχαήλ και θα 'ριχνε το πυρ εξ ουρανού, βλαστημούσε ανυπόμονα που δεν βολευόταν κι έπρεπε να 'χει όλο το νου του στον τέντζερη να μη κατρακυλήσει και πάει το σκέδιο περίπατο. Και θα ξύπναγε και το γέρο με το σαματά.

– Ούτε που θα ξυπνήσει καθόλου ο παλιόγερος! βεβαίωσε ο Γιακουμής. Ποιος ξέρει σε ποια γωνιά λουφάζει και μεις παιδευόμαστε να κουβαλούμε κάρβουνα!

Και δώστου και το μάζεμα αρχίνησε κι οι κόρφοι και τα παντελόνια δεχόντανε το δροσερό χάδι του χνουδάτου φρούτου.

* κρουσοκαμένος (κρούζω+καίω): κατακαμένος

* κάνω σεκόντο: (μυφ.) συνοδεύω, ενισχύω

– Εξυπνάδες του Φιλιππή! απάντησε στα παραπάνω ο Κώστας. Κι αυτός να ραχατεύει κοιτάζοντας με ξεγνοιασιά τ' αστέρια καρτερώντας μερτικό ή και να νειρεύεται κιάλας πως του μπουκώ-
νουν ζουμερά ροδάκινα τα κρινόλευκα χέρια κοπελιάς. Να, σα να πούμε της... Αρετής!...

– Έχει βάλει στο μάτι την Αρετή αυτός ο βλάκας, ε;...

– Για σόπα!...

Κάποιο ανάλαφρο θρόισμα ξεπέρασε το σούσουρο των φύλλων της ροδακινιάς και χάιδεψε τ' αφτιά τους. Αφουκρόστηκαν. Εξόν απ' τα βατράχια στο γειτονικό αυλάκι, τους γρούλους και τους άλλους συνηθισμένους θόρυβους της καλοκαιριάτικης βραδιάς, τίποτε το ύποπτο δεν ακουγόταν.

– Μου φαίνεται πως κάτι άκουσα και γω! είπε ο Γιακουμής, μα δεν θα 'ναι τίποτε! Άκουσε Κώστα. Εγώ έχω μισογεμίσει τους κόρφους και το παντελόνι. Αν παραγεμιστούμε ολάκεροι σαν ντολμάδες δεν θα μπορούμε να περπατάμε. Τι λες, πάμε; Κι αύριο πάλι εδώ είμαστε! Αυτός ο παλιόγερος βαρικομήθηκε ως φαίνεται! Χα, χα, χα!

Μα την ίδια στιγμή του 'ρθε μια δυνατή ξυλιά στον αστράγαλο που τον έκανε να τιναχτεί και ν' αμιολήσει το ένα του χέρι από κει που στηριζόταν, έτσι που παρά λίγο να γκρεμοτσακιστεί ολοσούμπτος*! Τα 'χασε! Κι ως να συνεφέρει του 'ρθε και δεύτερη ξυλιά και τρίτη, συντροφευμένες από τις αγριοφωνάρες του ξεμιασμένου γέρου:

– Ρε κλέφτες του κερατά!... Ανάθεμά τον που σας έσπειρε!...

– Μιχαήλ, Μιχαήλ!... τσίριξε αλαλιασμένος, τρελός απ' την τρομάρα και τους πόνους ο Γιακουμής, με φωνή που δεν είχε τίποτε τ' αγγελικό μέσα της.

– Τι είναι Γαβριήλ!... ακούστηκε φωνή βαθιά, αργή και μεγαλόπρεπη απ' την κορφή του δέντρου.

– Ρε Κώ... Ε... ε... Ω Άγιε Άγγελε και Μιχαήλ Αρχάγγελε!... Αχ!... Ωχ!... (Και δώστου και τις έτρωε και πάσκιζε μες στο μαύρο σκοτάδι να σκαρφαλώσει πιο ψηλά στο δέντρο για να μην τον φτάνει η μαγκούρα του γέρου). Ο Χατζής των ροδακίνων... ωχ!... (Παναγία μου!) Ωχ!... Άγγελε, άγγελε, άγιε Μιχαήλ!... Ο Χατζής των ροδακίνων εις τους πόδας με βαρά!... Ωχ!... (Ρίχτα π' ανάθεμά σε που περιμένεις να τα πω όλα καταλεπτώς!) Ρίξον πυρ εξ ουρανού (ωχ!) και κατάκαυσον (ωχ!) τον δούλον σου Χατζήν τον ροδακινάν! Ωχ... (Τα τελευταία μονορούφι, με φωνή τρεμουλιαστή, θρηνώδικη, αβέβαιη).

– Ρε τι Μιχαήλ και αγγέλους μου τσαμπουνάς! Κατέβα κάτω

* ολοσούμπτος: που εμφανίζεται αιφνιδιαστικά και με μεγάλη ταχύτητα

γιατί θα σε κουτσάνω ανάθεμα την σπορά σου! ούρλιαζε ο γέρος, δουλεύοντας σαν μανιασμένος τη μαγκούρα του.

Ο «Μιχαήλ» δεν μπόρεσε ευτύς στο λεπτό να ξεκορεμάσει τον τέντζερη κι ο «Γαβριήλ» μην αντέχοντας πια χύθηκε προς τα κάτω να κάνει γιουρούσι* να γλυτώσει. Μα κει που πήγαινε να πατήσει το χώμα τρώγοντας μια γερή μαγκουριά στον ώμο, σύγκαυρα ένωσε τα επουράνια να γκρεμίζονται απάνωθ' του με βρόντους, κρότους τυμπάνων και γδούπους υπερκόσμους, και μια βροχή από πυρ και λάβα να τον λούζει πατόκορφα. Αλαλιασμένος απ' το κάψιμο και την τρομάρα έκανε να χιμήξει στα στραβά μπροστά του κι όπου τον βγάλει η άκρη, μα γέννημα της τρομερής κοσμοχαλασιάς που 'νωθε απανωθιό του, ένας βαρύς όγκος γκρεμίστηκε απάνω του και τον παράσυρε στο βαρύ του πέσιμο, τον τσάκισε, τον κατρακύλησε. Ήταν ο Αρχάγγελος Μιχαήλ που γκρεμοτσάκιστηκε απ' τα επουράνια μαζί με το πυρ του και κατέκαυσε και παρέσυρε στο γκρεμοτσάκισμά του τον ένδοξο συνάδελφό του Γαβριήλ!

Καταματωμένοι, καταξεσκιμένοι, με το κουφάρι τούμπανο απ' το ξύλο και το κατρακύλημα και τα κόκαλα λιωμένα, οι δυο συντρόφοι σουρθήκανε με κόπο ως το χαγιάτι* του γναφειού σκούζοντας. Ο Φιλπής κοιμόταν ρουχαλίζοντας. Ανάμεσα απ' τα ρουχαλιτά του έβγαυε ένα όνομα ανέερο, αιθέριο: Αρετή!... [...]

Ανδρέας Λαδόμματος, *Δειλινό φως στις πέτρες και στις Ξυσταρκές*, ακρυλικό, 1988-1990

* γιουρούσι, το: σφοδρή έφοδος, επίθεση

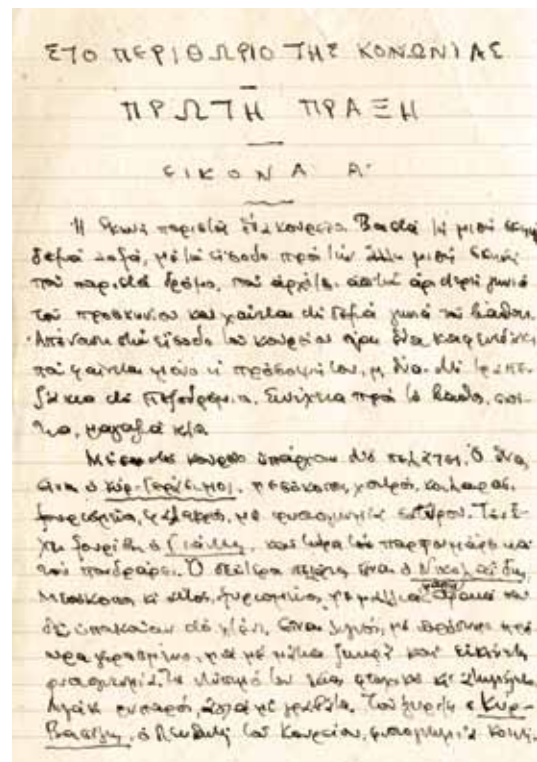
* χαγιάτι, το: εξώστης, μπαλκόνι

Ανδρέας Κυπρούλης

Ο **Ανδρέας Γεωργιάδης-Κυπρολέων** (Πεδουλάς, 1904 - Λευκωσία, 1988) σπούδασε εμπορικά και ξένες γλώσσες και έζησε ως το 1945 στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής αναμείχθηκε στην Αντίσταση. Μετά την επιστροφή του στην Κύπρο, υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση. Συνεργασίες του δημοσιεύτηκαν σε διάφορες εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά της Ελλάδας και της Κύπρου.

Ως πεζογράφος εμφανίστηκε με τη νουβέλα «Ο Φευγιός» (1930), η οποία συμπεριλήφθηκε το 1937 μαζί με τη νουβέλα «Η προίκα της Μαριάννας» στο ομότιπλο βιβλίο· πρόκειται για ηθογραφίες με κοινωνικές προεκτάσεις, όπου αποδίδεται με ενάργεια η ψυχολογική κατάσταση των ηρώων. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής στην κυπριακή ύπαιθρο είναι το θέμα και της δεύτερης συλλογής διηγημάτων του (*Εκ προμελέτης*, 1963). Οι επόμενες συλλογές και τα μυθιστορήματά του θα αντλήσουν τα θέματά τους είτε από τη σύγχρονη κυπριακή εμπειρία (ιδιαίτερα του Αγώνα 1955-59 και των τραγικών γεγονότων 1963-64) είτε από την ιστορία της ελληνικής επανάστασης (*Οι καμπάνες της αγάπης*, 1967· *Αναστάσιμο μήνυμα*, 1969· *Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι*, 1972· *Η αποθέωση της λεφτεριάς*, 1977 κ.ά.). Στο ίδιο κλίμα θα κινηθούν και τα θεατρικά του έργα.

Νίκος Βραχίμης

Η Φρου – φρου

Η Φρου-Φρου, ένα ιδανικά ωραίο και αθώο πλάσμα, παρουσιάζεται ουσιαστικά σαν μια μυστηριώδης, ονειρική και απροσδιόριστη ύπαρξη, όπως αυτές που συναντά κανείς στα παραμύθια. Καθώς όμως έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με την κοινωνία και το περιβάλλον, επέρχεται παράλληλα και σχεδόν μοιραία η έξωσή της από τον κόσμο. Δίνει, έτσι, την ευκαιρία στον συγγραφέα να σχολιάσει την (προβληματική) σχέση της «πραγματικότητας» με την τέχνη, της φαντασίας και της επινόησης με το κοινά παραδεχτό ως «αληθινό».

Μια φορά κι ένα καιρό ήταν μια όμορφη παιδούλα με ωραία ξανθά μαλλιά, πολύ μακριά, που έφταναν ως κάτω στη μέση της και φιλούσαν τις καμπύλες που σχημάτιζε το κοριτσιίστικο κορμί της. Από μικρή φορούσε πάντα κάτι φουστανάκια γεμάτα χάρη, με πολλές δίπλες, και όταν περπατούσε φρου-φρου έκανε το φουστανάκι της, και γέμιζε ο τόπος τριγύρω της κι ο κόσμος από το χαρούμενο θρόισμά της. Φρου-φρου, λοιπόν, ακούντανε από όπου περνούσε και σιγά-σιγά το φρου-φρου δεν ήταν μόνο ήχος θρόισμα ανάλαφρο, ήταν και μια ευωδιά από χαρούμενα νιάτα, μια ομορφιά λουσιμένη μέσα στη μελαγχολική καρτερία ευλογημένης μακαριότητας* κάτι που δεν το συναντούσε κανείς πουθενά αλλού. Πόσο παράξενα που ταίριαζαν αναμεταξύ τους όλα αυτά τα χαρίσματα! Και σιγά-σιγά τα λόγια του κόσμου που τη συνόδευαν σμίγανε με την παράδοση, που τόσο γρήγορα αναπτύχθηκε τριγύρω της, κι όλα μαζί την ακολουθούσαν παντού, κάτι σαν ένα αόρατο, ανάκουστο φρου-φρου που ευωδούσε.

Όταν άρχισε να μεγαλώνει και η κορμοστασιά της πήρε την ευλυγισία του έλατου, περιποιότανε με πολλή προσοχή τα μαλλιά της. Πολλές φορές τα' φερνε όλα μαζί και τα αναποδογύριζε μπροστά της, βρίσκοντας μια ανεξήγητη χαρά να χάνεται πίσω τους, ή να χώνει ανάμεσα στα πλούσια κύματά τους τα λεπτοκαμωμένα της χεράκια.

Τις βροχερές μέρες, που μια μελαγχολία πολύ θλιμμένη γέμιζε τους δρόμους, τους κήπους, ακόμη και τα μεγάλα σπίτια που είναι γεμάτα φώτα ή τα θέατρα που τα πλημμύριζαν τόσο άνθρωποι, άναβε πολύ νωρίς το φως στον κοιτώνα της και της άρεσε να κολλά το προσωπάκι της στο τζάμι του παράθυρου που δεχότανε τα νερά και τα κατέβαζε γραμμές-γραμμές προς τα κάτω. Κάποτε, λένε ότι έκλεινε και το φως για να μπορεί πιο εύκολα να ζήσει μέσα στη θαμπή καταχνιά του ονείρου που σκέπαζε όλα τριγύρω της.

* **μακαριότητα, n:** η κατάσταση απόλυτης γαλήνης και ηρεμίας, που συνιστά την απαλλαγμένη από οποιοδήποτε πάθος ευτυχία

Χριστόφορος Σάββα, *Νεκρή φύση με ποτήρι*, υδατογραφία

Άλλοι ακόμη λένε ότι τα βράδια, ή τουλάχιστον κάποια βράδια καταθλιπτικά, συνήθιζε να κάθεται στο πιάνο. Της το είχε χαρίσει η γιαγιά της, λέγανε, αλλά και γι' αυτό ακόμη δεν ξέρει κανείς τι να πιστέψει, γιατί λέγονται τόσα και τόσα πράγματα διαφορετικά. Λένε π.χ. πως το όργανο δεν ανήκε στη γιαγιά της αλλά στη γιαγιά της γιαγιάς της, ήταν δε ένα θαυμάσιο πιάνο με ξύλο περίφημο και πιο ξακουστό ακόμη ήχο. Γι' αυτό και η άλλη εκδοχή, πως δηλαδή το πιάνο πήγαινε διαδοχικά από κορίτσι σε κορίτσι της γενιάς και πως η γενιά της ήταν μια περίφημη που κρατούσε χρόνια και χρόνια, κι αυτό δεν ξαφνιάζει, μάλιστα φαίνεται τόσο ταιριαστό με όσα σημειώνω παρακάτω, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της παράδοσης: Το πιάνο δεν έβγαζε φωνή παρά μόνο όταν δεχότανε στα πλήκτρα του τα δάχτυλα μιας αληθινής κληρονόμου, και μόνο σ' ορισμένες νύχτες, μοναδικές, που βέβαια οι αληθινοί κληρονόμοι ξέρενε πότε ερχόντουσαν.

Το βέβαιο είναι πως μερικά βράδια, η όμορφη παιδούλα καθότανε στο πιάνο και με τα δάχτυλα της, που δεν είχαν το ταίρι τους σ' ολόκληρη τη χώρα, καλούσε τους ήχους και της διηγόντουσαν θλιβερές ιστορίες, τις πιο θλιβερές ίσως που άκουσε ποτέ άνθρωπος πάνω στη γη: Για πάναγνα δάκρυα που χάριζαν την ευτυχία στους δυστυχημένους, για νέους και νέες που δεν είχαν ακόμη προφτάσει ν' αγαπήσουν και ν' αγαπηθούν και που πέθαναν από μια παράξενη ευδαιμονία που τους άγγιξε, όταν είχαν πια πιστέψει ότι η ευτυχία έμελλε οριστικά να τους επισκεφτεί και θα 'μενε για πάντα μαζί τους. Πέθαναν όλοι νέοι και ωραίοι, περισσότεροι ελκυστικοί στο θάνατο παρά στη ζωή. Ακόμη για μια νέα που θα γεννιότανε, δεν ήξερε κανένας πότε – να ήταν άραγε αυτή;– και που το ρευστό χρυσάφι θα ντρεπότανε μπροστά στα ξανθά λυτά μαλλιά της, τα χέρια της θα 'τανε σάρκα από ρόδινο ελεφαντοστόν, και τα χείλη τριανταφυλλένια πέταλα και παραμύθι, παραμύθι και χαρές τριγύρω κι η φωνούλα της. Χώρες μεγάλες και βασιλεία στα πόδια της, υπήκοοι πιστοί που η ίδια από παραξενιά τούς ήθελε λεύτερους, χωρίς ποτές της να καταδεχτεί να γίνει μια βασίλισσα ή, έστω, μια πριγκιπέσσα... Και πόσα και πόσα άλλα δεν έλεγαν οι ήχοι που καλούσε με τα λεπτά, σαν χάρδια, χεράκια της!

Ένα βράδι, που άλλοι λεν πως ήταν μέσα στο δωμάτιο του πιάνου κι άλλοι μέσα στον κοιτώνα της, πριν προφτάσει να κάμει την προσευχή της και να κατακλιθεί, άκουσε να της χτυπούν την πόρτα. Πρώτη φορά στη ζωή της να συμβεί ένα τέτοιο πράγμα...

Τηλέμαχος Κάνθος, Νίκος Βραχίμης, σχέδιο

– Τικ, τακ, τικ, τακ, ακούστηκε...

– Α! Α! Σας παρακαλώ, απάντησε η παιδούλα και προσπαθούσε να μη δείχνεται φοβισμένη. Είμαι μόνη στο σπίτι και δεν μπορώ να δεχτώ κανένα. Ούτε φίλο! Περάστε μια άλλη φορά, παρακαλώ. Ούτε ξένο. Είμαι μόνη!

Δεν απάντησε καμιά φωνή ούτε και ξανακούστηκε τη νύχτα εκείνη το τικ, τακ πάνω στην πόρτα. Μάλιστα το πρωί ξέχασε να αναφέρει το ζήτημα στους γονιούς της και ύστερα από μια, δυο μέρες το ξέχασε ολωσδιόλου, ούτε πως είχε γίνει ένα τέτοιο πράγμα. Ξακολούθησε να βγαίνει, όπως και πρώτα, περίπατο, καμιά φορά πολύ μακριά, και καταλάβαινε πως το φρου-φρου που έκανε το φουστανάκι της με τις πολλές δίπλες χάριζε στον κόσμο που συναντούσε χαρά, ομορφιά και ευτυχία, για τα οποία οι άνθρωποι της χάριζαν την αγάπη τους. Και όλα αυτά, χωρίς ποτέ να ξυπνούν μέσα της περηφάνια, ή να της κάνουν το βάδισμα και το βλέμμα αυθάδικο και ξεδιάντροπο, όπως συμβαίνει, δα, συχνά με τις άλλες όμορφες κοπελίτσες. Ένας καλός άγγελος άπλωνε απάνωθ' της τις άσπρες φτερούγες του και προστάτευε την ολόλευκη αγνότη της.

Με τον καιρό είχε μεγαλώσει και πήγαινε η ομορφιά της η εξαίσια να πάρει τελειωτικά το μεγαλείο που προσιωνίζε*. Τα μαλλιά της, όταν τ' άφηνε λυτά πάνω στο προσκέφαλο το πρωί που ξυπνούσε, το 'νωθε, άξιζαν περισσότερο από ρευστό και καθαρό χρυσάφι, περισσότερο από το χρυσάφι όλου του κόσμου. Και το μέτωπό της εξακολουθούσε να είναι καθαρό, όπως το γλαυκόν ουρανό, όταν έρχεται η άνοιξη. Μα ένα βράδι – είχε κάνει αυτή τη φορά την προσευχή της και πλάγιασε ήσυχα-ήσυχα – ακούστηκε πάλι απάνω στην πόρτα: – Τικ, τακ, τικ, τακ, μάλιστα δυνατότερα από την άλλη φορά.

Ήταν τόσο απροσδόκητα που της χτυπούσαν την πόρτα, που ο παλιός φόβος ξύπνησε μεμιάς δυνατός τόσο, που δεν τα κατάφερε να κρύψει το φόβο της και με μια δειλή, λίγο τρεμάμενη φωνή:

– Δεν μπορώ να δεχτώ κανένα. Φύγε, φύγετε σας παρακαλώ. Άλλη φορά! Είμαι μόνη, σχεδόν γυμνή...

Για μια στιγμή νόμισε πως η καρδούλα της θα 'σπαξε το στήθος για να πετάξει μακριά. Όμως όταν δεν ξανακούστηκε το τικ και άκουσε τα βήματα ν' απομακρύνονται, πήρε να χαρεί λίγο, όσα βαριά και να τα αισθάνθηκε να χτυπούν τη γη τα άγνωστα και σκληρά εκείνα βήματα. Ήταν τόσο χαρούμενη ακόμη μισό λεπτό πριν της χτυπήσουν την πόρτα. Ήταν δυνατό να πάθει κανένα κακό;

* προσιωνίζω (και συνθ. προσιωνίζομαι): δείχνω από πριν

Άγγελος Μακρίδης, *Νύμφη*, μεικτά υλικά, 1994

Και όμως την άλλη μέρα η ωραία παιδούλα δεν ήταν πια η κορούλα που γνωρίσαμε. Ένας αόριστος φόβος μαζί με τον ύπνο κοιμήθηκε μέσα στο κεφάλι της και η σκιά του θόλωνε διαρκώς την ανάμνησή της.

– Γιατί να διαλέγει πάντα την ώρα που είμαι μόνη, συλλογιζότανε, και γιατί να μη λέει ούτε μια λέξη! Μόνο χτυπά, τικ, τακ, τικ, τακ, και ύστερα φεύγει σκυθρωπός, όπως ένας κακός άνθρωπος; Έτσι συλλογιζότανε την άλλη μέρα και μελαγχολούσε και ανησυχούσε μέσα στον κοιτώνα της. Δεν αποφάσισε όμως να το πει στον πατέρα της ούτε στη μητέρα της. Ήταν ένα μυστικό ολότελα δικό της.

– Γιατί να τους ανησυχίσω; Έλεγε και εύρισκε πάντοτε πως δεν έπρεπε να πει τίποτε. Είχε γούστο να της έβαζαν φρουρούς ή να την έβαζαν να κοιμάται στο διαμέρισμά τους! Πώς θα μπορούσε τότε να πλάθει ένα όνειρο ή να καλεί τους ήχους για να της διηγηθούν λυπητερές ιστορίες γεμάτες από την ευδαμονία του θρήνου; Δεν θα μπορούσε να αντιλαμβάνεται πότε έρχεται ημέρα η προσδιορισμένη από τη μακρόχρονη τάξη της μοίρας, κατά την οποία οι ήχοι έρχονται πολύ κοντά στη γη και στο σπίτι της, τόσο, που της φιλούν τα δάχτυλα. Ήταν ένα μυστικό ολότελα δικό της.

Για ένα μακρό χρονικό διάστημα, βασανισμένη από αυτές τις ανησυχίες, είχε χάσει το κέφι της και παράλιπε να βγαίνει τον καθιερωμένο περίπατό της. Οι άνθρωποι, που ήταν μαθημένοι ν' ακούουν το φρου-φρου που έκανε το φουστανάκι της με τις πολλές δίπλες και να τραβούν ως τα φύλλα της καρδιάς τους την ευωδία της παρουσίας της, έπεσαν σε συλλογή και μελαγχολούσαν και υπόφεραν από κακά όνειρα τα βράδια, χωρίς να ξέρουν την αιτία. Μόνο οι κακές γυναίκες της γειτονιάς, όταν τύχανε να συναντηθούν στο δρόμο, σταματούσαν, χαμήλωναν τη σιχαμερή φωνή τους κι έλεγαν λόγια σαν κι αυτά:

– Ήρθε η ώρα της να πέσει σε συλλογή.

– Ξενυχτά και δεν έχει διάθεση να βγαίνει περίπατο με το φρου-φρουρένιο φουστάνι της.

Ήταν όμως γριές με πολύ άσχημα πρόσωπα και κανένας, εκτός από τις όμοιές τους, δεν συμμεριζότανε τις σκέψεις και τα αισθήματά τους. Αν τύχανε, μάλιστα, να τις ακούσει κανένας άνθρωπος από τους πολλούς που ένιωθαν μια εξιδανικευμένη συμπάθεια προς την όμορφη παιδούλα, γελούσε με συγκατάβαση και, επηρεασμένος από την αγάπη που ανάδιδε και η ανάμνησή της ακόμη, τις συγχωρούσε και πήγαινε στη δουλειά του με ανάλαφρη καρδιά.

Ο Ν. Βραχίμις με τον γιο του, τέλη δεκαετίας 1950

Πέρασε ο πρώτος μήνας. Πέρασε το ίδιο και ο δεύτερος, χωρίς να μπορεί να ξεχάσει τον απρόσκλητο και άγνωστο επισκέπτη της νύχτας. Όταν πέρασε και ο τρίτος μήνας, η αμυγδαλιά ανθούσε κιάλας. Ακόμη και η μηλιά. Η άνοιξη ερχότανε, ίσως περισσότερο ωραία από κάθε άλλη φορά, και με τον κόκκινο πόθο της τσίμπησε την καρδούλα της. Μπήκε μέσα στη μεγάλη σάλα και τη γέμισε με χαρούμενες φωνές. Η μητέρα της άκουσε την κορούλα της να τραγουδά πάλι ξένοιαστα και ευτυχισιμένα και δόξασε το Θεό. Και η όμορφη παιδούλα έτρεξε και πάλι μέσα στα χωράφια, πέρασε με το φρουφρουρένιο της ανάμεσα στον κόσμο, που ένιωθε ότι την αγαπούσε, και σκόρπισε παντού τα θεία δώρα της παρουσίας της, χαρούμενη για το καλό που έκανε. Το μεσημέρι ο πατέρας της βρήκε το γραφείο του στολισμένο με λογίων-λογίων αγριολούλουδα που τα είχε μαζέψει μονάχη της απ' τους αγρούς, και η αυστηρή ρυτίδα πάνω από τα χείλη του διαλύθηκε σε γαληνεμένο χαμόγελο. Μέσα στον κοιτώνα της πήρε μια μεγάλη ανθοδέσμη από κατάλευκα άνθη που τ' αγαπούσε σχεδόν με πάθος.

Τη νύχτα, αντί για προσευχή, τραγούδησε εύθυμα, και ξεχνώντας πως κάποιος κακός κι απάνθρωπος μπορούσε, κρυμμένος στο σκοτάδι, να της κάνει κακό, κοιμήθηκε ξέγνοιαστη, όπως τις παλιές, καλές, αφρόντιστες* νύχτες.

Κατά τα μεσάνυχτα όμως ξύπνησε τρομαγμένη. Μέσα στον ύπνο της, άκουσε τον παλιό, γνώριμο πια χτύπο. Άνοιξε τρομαγμένη, για μια στιγμή, τα μάτια της και τα ξανάκλεισε. Δεν υπήρχε αμφιβολία, χτυπούσαν την πόρτα του κοιτώνα της.

- Τι, τακ, τακ, τακ, ακούστηκε πάλι οργισμένα.
- Ποιος, ποιος; Είπε και μόλις ακουόντανε η φωνή της.
- Τι, τακ, τακ, τακ, ακούστηκε πάλι, περισσότερο οργισμένα.
- Τέτοια ώρα! τέτοια ώρα! (Και επειδή ξακολουθούσε να χτυπά η πόρτα ολοένα και περισσότερο οργισμένα.) Σιγά, σιγά, σας παρακαλώ - μόλις ακουόντανε η φωνή της- κάνω ένα όνειρο και θα διαλυθεί. Λυπηθείτε με.
- Τι, τακ, τακ, ακούστηκε βάνουσα.
- Σιγά, σιγά σας παρακαλώ, ικέτευσε για τελευταία φορά με τη σπασμένη φωνούλα της... μπορεί να ξυπνήσει ο πατέρας και η μητέρα...

Τίποτε άλλο δεν ξανακούστηκε. Μόνο που την άλλη μέρα, ανάμεσα σε δάκρυα απαρηγόρητα, έθαιψαν την όμορφη παιδούλα. Την έκλαψε όλη πολιτεία, ακόμη και οι άσχημες γριές, που πριν λίγο κουτσομπόλευαν σε βάρος της αγνότητάς της. Και ήταν αληθινά τα δάκρυά τους.

* αφρόντιστος: χωρίς έγνοιες, ξέγνοιαστος

* πολυεδρικά: από πολλές μεριές, καλειδοσκοπικά

Όπως η ζωή της στάθηκε, ως ένα σημείο, μυστήριο, τόσο για τους γύρω της όσο και για την παράδοση, το ίδιο και ο θάνατος της. Άλλοι λένε πως η παιδούλα είναι ένα πρόσωπο ολότελα μυθικό, δημιούργημα κι αυτό, όπως και τόσα άλλα, αργόσχολων ποιητών, χωρίς καμιά βαθύτερη σημασία. Άλλοι ισχυρίζονται πως, πραγματική ή μυθική η παιδούλα, έχει το νόημά της η θλιβερή της ιστορία. Η μοίρα της μοιάζει με τη μοίρα όλων των όμορφων πραγμάτων που φωτίζουν κάποτε τον κόσμο για ένα μικρό διάστημα και ξαφνικά χάνονται και καταποντίζονται μέσα στο χάος της συμφοράς και της ανυπαρξίας. Και άλλοι ακόμη λένε πως η ιστοριούλα της, και ιδίως ο θάνατος της, θέλει να μας μάθει τον κρυφτούλη της μεγάλης συμφοράς, αν αυτό βέβαια μπορεί να ονομαστεί κρυφτούλης, να 'ρχεται δηλαδή τα μεσάνυχτα και να σε εξαλείφει, ενώ τριγύρω σου λάμπει η χαρά, μέσα στα μάτια σου αντανακλάται πολυεδρικά*, και οι δικοί σου κανονίζουν την καρδιά τους με το χτύπο της δικής σου της καρδιάς.

Μετά την ομιλία. Αμμόκωστος, 1960-1961

Κύπριοι εθελοντές αποβιβάζονται στον Πειραιά για να πολεμήσουν κατά της ναζιστικής εισβολής, 1941

**Η ΥΣΤΕΡΗ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ
(1945-1960)**

ποιήση

Απεργοί μεταλλωρύχοι, Μαυροβούνι 1948

Τι μεγάλη χαρή μούρικε νά σ' έχω πατρίδα,
τί μεγάλη χαρή, ωραία και μέση, νά ρέ κυριεύη η Κύπρος!

Κώστας Μόνας

Ένας "άνθρωπος
εκουταγιά, πρεσβεύς.
Χτυπιέται, τρεκλίει, πρεσπαθεί.

Π. Μωσανέο

Κώστας Μόντης

Με τις Στιγμές (1958), αποκρυσταλλώνεται η ποιητική του έκφραση σε εξαιρετικά σύντομα και λιτά ποιήματα, τα οποία συχνά μπορεί να εκληφθούν ως αποφθέγματα ή γνωμικά, «με πολλές παύσεις, πολλές σιωπές και περισσότερα υποδηλούμενα», όπως έχει επισημανθεί από την κριτική. Ωστόσο, οι «στιγμές», άτιτλες ή έντιτλες, ως πυρήνες ποιητικής έμπνευσης και μετουσιωμένης φιλοσοφικής σκέψης (κάποτε σε μόνο ένα ή δύο στίχους) δεν παύουν να είναι ολοκληρωμένα ποιήματα. Η ελλειπτική αυτή ποίηση, αφορμώμενη από τη γύρω της πραγματικότητα, τη σύγχρονη ιστορία ή την ανθρώπινη κατάσταση εν γένει, έχει τη δική της αυτονομία ως αυθύπαρκτη ποιητική μονάδα.

[Άτιτλη στιγμή]

Ποιος μας κοιμάτιασε τη συνέχεια
ποιος μας τεμάχισε τις ώρες,
ποιος μας διέσπασε τις στιγμές;

Ευαγόρας Παλλικαρίδης*

Όταν διάβασα την ιστορία σου
το βράδι είχα πυρετό.

Ιάκωβος Πατάτσος*

Εμείς; Τι είμαστε εμείς;
Μπορεί να το διαβάσουμε με θλίψη (πολλή; Καλά, πολλή),
μπορεί να το συζητήσουμε με πόνο (αν και πόσο καιρό κι αυτό;),
μπορεί –οι πιο ευαίσθητοι– να τ' αγρυπνήσουμε
(αν και πόσες νύχτες;),

μα τίποτ' άλλο.

Όλα τ' άλλα είν' της μητέρας του παιδιού.

* **Ευαγόρας Παλλικαρίδης:** Ήρωας του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959), απαγχονίστηκε στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις στις 13 Μαρτίου 1957. Ήταν 19 ετών.

* **Ιάκωβος Πατάτσος:** Ήρωας του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959), απαγχονίστηκε στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, μαζί με τους Ανδρέα Ζάκο και Χαρίλαο Μιχαήλ, από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις στις 9 Αυγούστου 1956.

Ο ποιητικός του κόσμος πλάθεται κατά κανόνα από τα ασήμαντα και τα μικρά. Ό,τι προκαλεί το ενδιαφέρον του συνήθως αγνοείται ή παραβλέπεται στην πεζή καθημερινότητα από τους περισσότερους ανθρώπους· γι' αυτό και αντιμετωπίζεται με άκρα ευαισθησία από τον ποιητή και αποδίδεται με ευρηματικότητα και φαντασία, ενώ η μνήμη λειτουργεί πολλές φορές μέσα από το φίλτρο της ιστορίας.

* **Κυριάκος Μάτις:** Ήρωας του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959), δολοφονήθηκε με εμπρηστική βόμβα από τις βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις στο κρουστικό του στο χωριό Δίκωμο στις 19 Νοεμβρίου 1958.

[Άτιλη στιγμή]

Γιατί τόσα Μνημεία στον Άγνωστο Στρατιώτη
κι ούτ' ένα στον Άγνωστο Άνθρωπο;
Εμείς πού θα βάνουμε τα στεφάνια μας;

Κυριάκος Μάτις*

Απλώστε την ομίχλη
μην πέσει σήμερα στα στάχια του
η αναπόφευκτη χαρά των κορυδαλλών.

Το κορίτσι στο τζάμι

Πολύ μ' απασχολεί αυτό το κορίτσι
που ακούμπησε τ' απόγεμα
το πρόσωπο στο τζάμι
και κάρφωσε το βλέμμα στον δρόμο
χωρίς να βλέπει,
και προσήλωσε την προσοχή στον δρόμο
χωρίς να προσέχει.

Σύλληψη μαθητή από Άγγλους στρατιώτες, Λευκωσία 1956

Πολυκατοικία

Πώς καταντά, παιδί μου, αυτή η ζωή
 στα χέρια μιας πολυκατοικίας.
 Τι σύμφυρμα*, τι παρδαλός συνωσισιμός
 ανθρώπων που συναπαντιένται στις σκάλες
 και στους ανελκυστήρες βιαστικοί, 5
 με το τσιγάρο στο στόμα,
 συνοφρυωμένοι*, πολυάσχολοι,
 χωρίς χαιρετισμό, χωρίς χαμόγελο,
 χωρίς γειτονικό δεσμό.
 Οι αρχιτέκτονες κι οι Ουγγαρέζες ορχηστρίδες* 10
 κι οι χημικομεσίτες κι ο παιδίατρος
 και το προσωπικό του Εμπορικού Επιμελητηρίου.
 Τελοσπάντων...

Σάββα Χριστόφορος, *Η Σύνθεσις*, λάδι, 1962-1963

* **σύμφυρμα**, το: μείγμα, ανακάτωμα

* **συνοφρυωμένος**: κατσούφης, σκυθρωπός

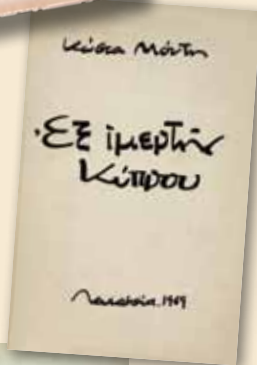
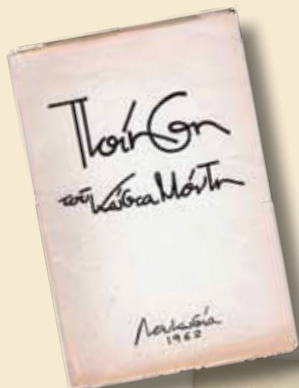
* **ορχηστής, ο/ ορχηστρίδα, η**: επαγγελματίας χορευτής/ χορεύτρια

Θέμα για διήγημα

Τέσσερα ξιπόλητα παιδιά
 ήρθαν να δουν τη μητέρα τους στο Νοσοκομείο.
 Είναι γύρω απ' το κρεβάτι της.
 Και δεν μιλούν.
 Τι να πουν; Δεν ξέρουν τι να πουν. 5
 Μιλά εκείνη. Μιλά διαρκώς εκείνη.
 Και τα ρωτά και τα ρωτά
 χωρίς να περιμένει απάντηση
 και τους πασπατεύει τα κεφάλια.
 Έπειτα τους δίνει τέσσερις καραμέλες 10
 που της τις πρόσφερε χτες μια άλλη άρρωστη
 και τις φύλαξε
 (Της είχε πει: «Μπορώ να πάρω τέσσερις;»)
 Όταν χτύπησε το κουδούνι τα παιδιά έφυγαν,
 τα δυο μεγάλα έσερναν τα δυο μικρά κι έφυγαν. 15
 Ξιπόλητα καθώς ήταν, σιωπηλά καθώς ήταν,
 έφυγαν σα γατάκια.
 Μα δεν έφυγαν αμέσως απ' το Νοσοκομείο,
 έμειναν πολλή ώρα ακόμα στην αυλή.
 Κι η μητέρα όλο και ρωτά τις νοσοκόμες 20
 αν τα βλέπουν απ' το μπαλκόνι,
 όλο και ρωτά.

Στο στούντιο του Σπύρου Χαρίτου. Πάφος, δεκαετία 1930

Γρηγόρης Αυξεντίου*

Εκείνο τ' «όχι» δεν το επανέλαβε η ηχώ,
ήταν πολύ βαρύ για να το μεταφέρει.

Έλληνες ποιητές

Ελάχιστοι μας διαβάζουν,
ελάχιστοι ξέρουν τη γλώσσα μας,
μένουμε αδικαίωτοι κι αχειροκρότητοι
σ' αυτή τη μακρινή γωνιά,
όμως αντισταθμίζει* που γράφουμε Ελληνικά.

Οι φοβερές μέρες του Δεκέμβρη του 1963 στη Λευκωσία*

Τόσα χρόνια αναζητούσαμε θέματα.
Να τα, λοιπόν, τώρα!
Να που όταν, επί παραδείγματι,
πήραν τον σκοτωμένο
απ' τ' αντικρινό οικόπεδο
δεν πρόσεξαν την τσάντα με το πρόγευμα
που του είχε ετοιμάσει η γυναίκα του
και παρέμεινε.

[Αιτλη στιγμή]

Με μια καρδιά που άλλα της λες
κι άλλα καταλαβαίνει.

* **Γρηγόρης Αυξεντίου:** Ήρωας του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959), υπαρχηγός της ΕΟΚΑ, απανθρακώθηκε, ύστερα από πολύωρη μάχη με τις βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις, στο κρησφύγετό του κοντά στη μονή Μαχαιρά στις 3 Μαρτίου 1957.

* **αντισταθμίζω:** εξισορροπώ, παρέχω ως αντάλλαγμα ή ανταμοιβή

* **Οι φοβερές μέρες του Δεκέμβρη του 1963 στη Λευκωσία:** Αναφέρεται στις διακοινοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν τον Δεκέμβριο του 1963 και είχαν ως αποτέλεσμα, ανάμεσα σε άλλα, τη διαίρεση της Λευκωσίας (που είχε συμβεί σε πρώτο στάδιο ήδη από το καλοκαίρι του 1958) με τη δημιουργία της λεγόμενης Πράσινης Γραμμής.

Γεώργιος Πολ. Γεωργίου, *Αποκαθήλιωση*, λάδι, 1953

Δεύτερο γράμμα στη μητέρα

(Απόσπασμα)

Ο ποιητικός του λόγος, με τη διαβρωτική ειρωνεία και την υποβολή, συντίθεται ως απόσταγμα βιωμένης οδύνης σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο. Αυτό το βάθος της ανθρώπινης δοκιμασίας προβάλλει και η συμβολική μορφή της μητέρας ως έσχατη αναζήτηση ερείσματος μέσα στον κατακερματισμένο κόσμο της Κύπρου. Στο παρακάτω απόσπασμα είναι ευδιάκριτες η ένταση και η αγωνία που συνέχουν το ποιητικό υποκείμενο, φορτίζοντας ανάλογα την εκφρορά και τον τόνο του λόγου του.

* ενούμαι: ενοποιούμαι

θ

Μητέρα, διαισθάνομαι πως το γράμμα μου άρχισε να διασπάται,
 διαισθάνομαι πως η συνοχή που επεδίωξα άρχισε να διασπάται,
 πως η δομή που ήλπιζα άρχισε να διασπάται
 σαν τις κουρασμένες τετράδες των μαθητικών παρελάσεων
 όταν προσεγγίζουν το τέρμα 5
 που λεν «ουφ» και ξεκουμπώνουν τα κολάρα
 και «επιτέλους»
 και σπεύδουν να επανέλθουν το ταχύτερο στα καθημερινά
 και σπεύδουν να επανέλθουν το ταχύτερο στα συνήθη.
 Κι η αλήθεια είναι πως τι χρειαζόταν η συνοχή, 10
 κι η αλήθεια είναι πως τι χρειαζόταν η δομή,
 πώς θα διασωζόταν η δομή,
 πώς θ' άντεχε η δομή,
 πώς θ' άντεχε η συνέπεια,
 πώς θ' άντεχε η ακολουθία, 15
 πώς θ' άντεχε ο ειρμός,
 που, όπως είπα, έρχεται ο τυχών απροειδοποίητα κι ανοίγει την πόρτα,
 που έρχονται απροειδοποίητα κι ανοίγουν την πόρτα
 και μου τα πετάν ανάκατα μέσα, 20
 που ξανάρχονται απροειδοποίητα και ξαναανοίγουν
 και διαδίδεται η είδηση
 κι έρχονται κι άλλοι κι άλλοι
 και συνωθούνται;

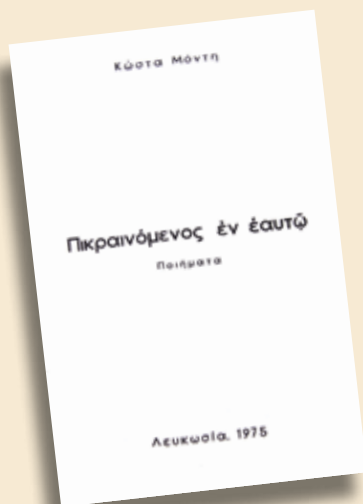
Εγκαταλείπω τη συνοχή, μητέρα, 25
 εγκαταλείπω τη δομή, μητέρα,
 εγκαταλείπω τη συνέπεια,
 δεν μπορεί να υπάρξει συνέπεια
 έτσι που τώρα μιλώ για λογαριασμό όλων
 και τώρα για δικό μου, 30
 έτσι που τώρα είμαι όλοι
 και τώρα είμαι μόνος,
 έτσι που τώρα διαχωρίζομαι πλήρως
 και τώρα ενούμαι* πλήρως,
 και τώρα ταυτίζομαι πλήρως, 35

σαν το μικρό τρελό κλαδί της λυγαριάς
 που τη μια στιγμή αποσπάται και λυγίζει εδώθε,
 και λυγίζει ενάντια εδώθε
 μέσ' στις τσιριξιές και τα χειροκροτήματα των σπουργιτών,
 τριγυρισμένο απ' τις τσιριξιές και τα χειροκροτήματα των σπουργιτών, 40
 και την άλλη στιγμή σμίγει στην κατεύθυνση των λοιπών,
 και την άλλη στιγμή σμίγει στην υπακοή τους,
 σμίγει στην ενότητά τους
 και δεν διαφωνεί
 και «τ' είχαν και τσίριζαν τα σπουργίτια;» 45
 και «τ' είχαν και χειροκροτούσαν τα σπουργίτια;»,
 σαν το μικρό τρελό πουλί
 που ξαφνικά ξεκόβει και λες αλλού τραβά,
 και λες σίγουρα αλλού τραβά
 και μπρόβο του, 50
 μα ίδια ξαφνικά ύστερα πίσω τρεχάλα να φτάξει τ' άλλα,
 ύστερα πίσω αγωνία να φτάξει τ' άλλα,
 κι εσύ δεν ξέρεις πια
 αν έστω κι απ' αυτή τη δειλή μεταμελημένη απόπειρα
 βγήκε κάτι 55
 ή αν χειρότερα τώρα.

Κλάρρα Γεωργίου - Ζαχαράκη, *Ταυτότητα*, μεικτή τεχνική, 2002

Τα δύο αυτά ποιήματα, όπως προκύπτει άλλωστε από τον τίτλο τους, αναφέρονται στην τουρκική στρατιωτική εισβολή (Ιούλιος-Αύγουστος 1974), αποτυπώνοντας με δραματική λιτότητα και στοχαστική συγκίνηση το άλγος του ποιητή.

Της εισβολής

Είναι δύσκολο να πιστέψω
πως μας τους έφερε η θάλασσα της Κερύνειας,
είναι δύσκολο να πιστέψω
πως μας τους έφερε η αγαπημένη θάλασσα της Κερύνειας.

Τουρκική εισβολή II

Αυτή η κούκλα με το κομμένο χέρι,
που κρεμάστηκε στο παράθυρο
του γκρεμισμένου σπιτιού,
ποιο παιδάκι ήθελε ν' αποχαιρετήσει,
σε ποιο παιδάκι σύρθηκε ως το παράθυρο
ν' ανεμίσει το χέρι και της το 'κοψαν;

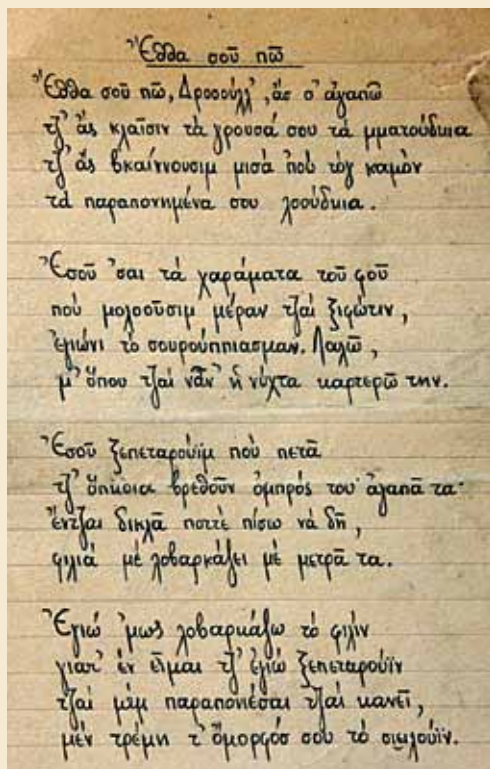
Τουρκική εισβολή

Αυτή η κούκλα με τὸ κομμένο χέρι,
ποὺ κρεμάστηκε στὸ παράθυρο
τοῦ γκρεμισμένου σπιτιοῦ,
ποιο παιδάκι ἤθελε ν' ἀποχαιρετήσει,
σὲ ποιο παιδάκι σύρθηκε ὡς τὸ παράθυρο
ν' ἀνεμίσει τὸ χέρι καὶ τῆς τὸ κοψαν;

Αντις Χατζηπαδόμος, Κύπρος 1974, σίδηρος, γύρω στο 1986

Η λαϊκή, ποιητάριχη παράδοση, καθώς και οι μεγάλοι διαλεκτικοί ποιητές της Κύπρου άσκησαν επίδραση στο έργο του και άρδευσαν με τη φρεσκάδα και την εκφραστικότητα της γλώσσας τους το ποιητικό του ιδίωμα.

Ἐθθα σου πῶ

Ἐθθα σου πῶ, Δροσοῦλλ', ἀσ σ' ἀγαπῶ
 τῆ' ἀς κλαΐσιν τα γρουσά σου τα μιματούδκια
 τῆ' ἀς βκαίννουσιμ μισά 'που τογ καμών
 τα παραπονημένα σου λοούδκια.

Εσοῦ 'σαι τα χαράματα του φου 5
 που μολοούσιμ * μέραν τῆαι ξιφώτιν *,
 εγῶνι το σουρούπιασμαν. Λαλώ,
 μ' ὅπου τῆαι νάν' η νύχτα καρτερω την.

Εσοῦ ξεπεταρούμι που πετά 10
 τῆ' ὄπκοια βρεθούν ομπρός του ἀγαπά τα
 ἐντῆαι δικλά * ποττέ πίσω να δει,
 φιλιὰ μέ * λοβαρκάζει με μετρά τα.

Εγῶ 'μως λοβαρκάζω το φιλίν 15
 γιατ' εν εἶμαι τῆ' εγῶ ξεπεταρούιν
 τῆαι μεμ παραπονηέσαι τῆαι κανεῖ,
 μεν τρέμει τ' ὁμορφός σου το ὄειλούιν.

Εσοῦ 'σαι 'νας αθθός της λεμονιάς 20
 τῆ' εγῶνι τ' ολοτῆιτρινολ λεμόνι (ν)
 εσοῦ 'σαι παναῦριμ π' ἀρκανά
 τῆ' εγῶνι παναῦριμ που τελεγώννει.

Ἐθθα σου πῶ, Δροσοῦλλ', ἀς σ' ἀγαπῶ
 τῆ' ἀς κλαΐσιν τα μιματούδκια σ' ομπροστά μου.
 Κάλμιν τωρὰ να κλάψουφ φανερά
 παρὰ να κλαΐσιν ὑστερις κρυφά μου.

* μολῶ: αποκαλύπτω, προδίδω

* ξιφώτιν, το: χάραμα, ξημέρωμα

* δικλά: βλέπω

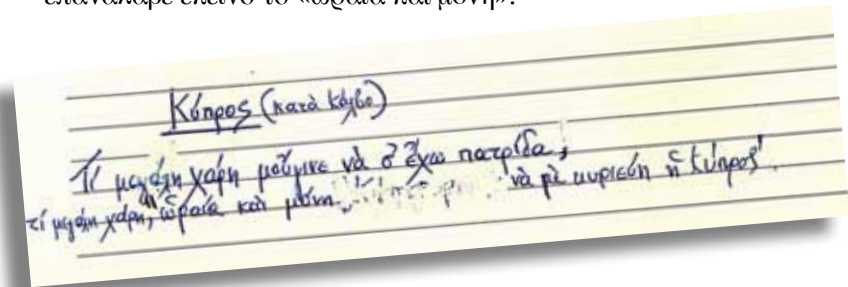
* με: οὔτε

Προς Κάλβο (για την Κύπρο)

Επανάλαβε εκείνο το «ωραία και μόνη»,
επανάλαβε εκείνο το «ωραία και μόνη».

Ένα τουρκάκι στο Κιόνελι* το 1966

Μ' ενδιαφέρει αυτό το χαμόγελο του μικρού παιδιού
που τ' αγνοήσαμε και μας ανέμισε
ένα χεράκι χελιδόνη,
που τ' αντιπαρήλθαμε και μας ανέμισε
ένα χεράκι γιασεμί.

Παιδιά σε χωριά της Κύπρου, δεκαετία 1950

* **Κιόνελι**, το: τουρκοκυπριακό χωριό, ΒΔ της Λευκωσίας, οδικός κόμβος μεταξύ Λευκωσίας και Κερύνειας. Ύστερα από τα γεγονότα Δεκεμβρίου 1963 και Αυγούστου 1964, ο δρόμος πέρασε στον αποκλειστικό έλεγχο Τούρκων και Τουρκοκυπρίων, καθιστώντας προβληματική τη συγκοινωνία μέσω του συγκεκριμένου χωριού.

Κώστας Μόντης

Ο **Κώστας Μόντης** (Αμμόχωστος, 1914 - Λευκωσία, 2004) έζησε τα παιδικά του χρόνια στη Λάρνακα με οδυνηρές οικογενειακές εμπειρίες. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1932-37), αλλά με την επιστροφή του στην Κύπρο η τότε βρετανική αποικιακή διοίκηση του νησιού δεν του παραχώρησε τη σχετική δικηγορική άδεια. Έτσι, εργάστηκε τόσο σε εταιρείες και επιχειρήσεις, όσο και στον δημόσιο τομέα μετά την ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Συμμετείχε, από μαθητής ακόμη, στα «Οκτωβριανά» (1931) και, αργότερα, στον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-59). Εκτός από την πρωτότυπη λογοτεχνική δημιουργία (ποίηση, πεζογραφία και θέατρο), ασχολήθηκε με τη μετάφραση και με τη δημοσιογραφία, ενώ διατέλεσε επί σειρά ετών συνεργάτης του Ρ.Ι.Κ. Υπήρξε, επίσης, εκδότης εφημερίδων και περιοδικών και συνεργάστηκε με τα περισσότερα προπολεμικά και μεταπολεμικά λογοτεχνικά περιοδικά της Κύπρου και της Ελλάδας.

Το ότι ο Κ. Μόντης είναι μεζιζων ποιητής και ένας από τους ανανεωτές της ελληνικής ποίησης μεταπολεμικά αποτελεί κοινό τόπο. Μετά τις πρωτολειτουργίες αναζητήσεις (*Με μέτρο και χωρίς μέτρο*, 1934 και *Minima*, 1946) και τη συλλογή *Τα τραγούδια της ταπεινής ζωής* (1954), οριστικοποιείται ο νεοτερικός προσανατολισμός του. Η ιδιότυπη ποιητική του, συναιρώντας στοιχεία από τη γόνιμη επαφή του με το έργο του Κ.Γ. Καρυωτάκη και του Κ.Π. Καβάφη, βρίσκει την αρτίωσή της στις τρεις επόμενες συλλογές του, δημοσιευμένες σε μια κρίσιμη πενταετία για την ιστορία της Κύπρου (*Στιγμές*, 1958, *Συμπλήρωμα των Στιγμών*, 1960 και *Ποίηση του Κώστα Μόντη*, 1962). Οι συλλογές αυτές φανερώνουν εναργέστερα τη διαφοροποιημένη ποιητική του έκφραση, αλλά και προαναγγέλλουν τα έργα της ακμής (*Γράμμα στη Μητέρα κι άλλοι στίχοι*, 1965 και *Δεύτερο γράμμα στη Μητέρα*, 1972). Η ανανέωση αυτή θα γίνει εφικτή μέσω και του γόνιμου διαλόγου του με την ποιητική παράδοση της Κύπρου, αλλά και με την ποίηση του Τ.Σ. Έλιοτ. Στις συλλογές *Εξ ημερτής Κύπρου* (1969), *Εν Λευκωσία...* (1970), *Και τότε' εν εινάλιη Κύπρω* (1974), *Γικραινόμενος εν εαυτώ* (1975), *Κύπρος εν Αυλιδι* (1976), *Κύπρια Ειδώλια* (1980) κ.ά. συγκεντρώνει μια ώριμη ποιητική συγκομιδή. Σ' αυτήν περιλαμβάνονται επιπρόσθετα "στιγμές" και ποιήματα στην κυπριακή διάλεκτο. Ιδιαίτερα στις συλλογές μετά το 1974 η πικρή αίσθηση της ιστορίας θα προσδώσει στο ποιητικό του έργο ένα τόνο τραγικό.

Αλλά και το πεζογραφικό του έργο εμφανίζει μια ανάλογη εξέλιξη: το ηθογραφικό πλαίσιο (*Γκαμήλες κι άλλα διηγήματα*, 1939) υποχωρεί στην ψυχογραφική κοινωνική αφήγηση της συλλογής *Ταπεινή ζωή* (1944). Η πεζογραφική ωριμότητά του διαγράφεται, ωστόσο, σαφώς στη νουβέλα-χρονικό *Κλειστές πόρτες* (1964), όπου το ιστορικό υλικό και η βιωμένη εμπειρία του αγώνα συντίθενται και αναπλάθονται λογοτεχνικά με τρόπο νεότερο σε ένα γλωσσικό κώδικα πυκνής ύφανσης. Το 1970 εκδίδεται η συλλογή *Διηγήματα* και ακολουθεί το 1980 το μυθιστόρημα *Ο αφέντης Μπατίστας*, στο οποίο αυτοβιογραφικά και ιστορικά στοιχεία πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συναντούν λαϊκές αφηγήσεις και θρύλους της Κύπρου.

Η συλλογική εθνική εμπειρία και το προσωπικό βίωμα συνυπάρχουν στο ποιητικό και πεζογραφικό έργο του Κ. Μόντη με εκφραστική ευστοχία και πρωτοτυπία. Ένα έργο στο οποίο προβάλλει κυριαρχικά η επιθυμία της ελευθερίας και του αγώνα. Και όπου η παντοδυναμία αυτού του οράματος παραμένει απρόσβλητη, γιατί ακριβώς αναπαριστά εκ των ένδον τη φυσιογνωμία και το δράμα της Κύπρου «εις την φανταστική οικουμένη».

Οικογενειακή φωτογραφία, δεκαετία 1960

Παντελής Μηχανικός

Ο τίτλος της πρώτης συλλογής, Παρεκκλίσεις (1957), υποδηλώνει τη διαφοροποίηση του ποιητή από τις σύγχρονες του θεματικές και εκφραστικές αναζητήσεις, καθώς και από το γενικότερο κλίμα της εποχής. Η γραφή του, συχνά κρουπτική, εκφράζει μια βαθύτερη αγωνία σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Γράμμα

Αγαπητή μου μητέρα,

Η Αγάπη σου,
σε πληροφορώ
μου δυσκολεύει τη ζωή.

Εδώ πέρα δεν υπάρχει άλλη διέξοδος.

5

Περπατώ στους δρόμους
με την ύπαρξή μου γραμμένη κάτω απ' τα παπούτσια μου,
που τη ζουλεί το κάθε μου πάτημα.

Καμιά φορά βγάζουμε το παπούτσι μας

και το πετάμε στον αέρα,

10

γιατί είναι ανάγκη να παίξουμε.

Κάποια μέρα μπορεί να το χάσω μέσα σ' αυτή την οχλοβοή
μαζί με ό,τι έχει γραμμένο από κάτω.

Εσύ μου είπες να μην τα κάνω όλ' αυτά.

Μα ακριβώς σου γράφω για να σε πληροφορήσω πως δεν γίνεται
διαφορετικά.

15

Δεν μπορώ να σ' ευχαριστήσω.

Η αγάπη σου με τραβά από τα μαλλιά, όταν εγώ

μάχομαι ολόκερος,

μ' αποσπά δυνάμεις,

αυτή την κρίσιμη στιγμή,

20

που μόνο με μαντήλια βρεμένα στο αίμα

προσπαθούμε να δροσίσουμε το μέτωπο των ζαλισμένων μας
πεποιθήσεων.

Πώς μίλησε ένα παιδί πριν πολλά χρόνια

Εδώ φυτέψαμε τους σπόρους των ονείρων μας
και περιμένουμε βροχή και ήλιο.

Να δεις:

Σα θα ριζοβολάνε* τα όνειρά μας
στη βροχή και τον ήλιο
στον ήλιο και τη βροχή
ο Θεός θα προβάλει ένα χαρούμενο πρόσωπο
φορώντας τη γιρλάντα τ' ουράνιου τόξου
κι η καρδιά μας θ' αντανακλά
όλους τους ιδιαισθητικούς
της ευτυχίας.

Σολωμός Φραγκουλίδης, *Νέει Σόλοι - Ουράνιο Τόξο*, υδατογραφία, 1950-1955

* ριζοβολώ: ριζώνω, μπφ. εδραιώνομαι, στεριώνω

Με Τα δυο βουνά (1963) ο ποιητικός του λόγος αποκτά μια καθαρότερη έκφραση: η επίγνωση της τραγικότητας της ιστορίας στη γενέθλια γη και η αναζήτηση μιας υπαρκτικής διεξόδου τον οδηγούν σε μια αμειωμένη χρήση της γλώσσας – ωμής αρκετές φορές, κατάλληλης όμως για να εκφράσει την εν γένει εικονοκλαστική του στάση.

Το βάθος του κόσμου

Αυτή με τραβούσε απ' τα μαλλιά.

Εσείς δεθήκατε
πέτρες στο λαμό μου.

Μα πού θα με πάτε
πού θα με βυθίσετε. – Ο βυθός
του πόνου

ο βυθός της δικής μου θάλασσας

είναι γιομάτος μαργαριτάρια
και πολύτιμες πέτρες.

Είστε "αδρωτός
σκουταγιά, προσκεῖ.
Χευκιάται, τρεκίει, προσπαθεί.
Σὺ εὐρῆτα τὸν ἔδωξᾶ.

"Αν εἶναι ἄγγελος σὲν ψυχῇ σου
μπορεῖς γὰ κλάψης διαβάσει.

Το παρακάτω ποίημα, αν και εντάσσεται στην τελευταία συλλογή του, Κατάθεση (1975), προηγείται χρονολογικά των υπόλοιπων ποιημάτων (όπως προκύπτει και από τη χρονολογική ένδειξη του τέλους) και κινείται στον απόηχο των διακοινοτικών συγκρούσεων του Δεκεμβρίου 1963.

* Το απόσπασμα από τον Έλιοτ στην αρχή του ποιήματος σε ελληνική απόδοση του Γ. Σεφέρη έχει έτσι: «Στέτσον! / Συ που ήσασα μαζί μου στις Μύλες με τα καράβια! / Κείνο το λείψανο που φύτεψες στον κήπο σου τον άλλο χρόνο, / Άρχισε να βλασταίνει; Πες μου θ' ανθίσει εφάτος;». (Σημ.τ.π.)

* «Με τα καράβια στις Μύλες»: αναφέρεται σε πολέμους με εμπορικά κίνητρα. Πάνω από τα πτώματα των σκοτωμένων αναμένεται να ανθίσει το εμπόριο. Όσο για την Κύπρο, ο μαγνήτης των Αραβικών πετρελαίων και τα ξένα συμφέροντα έχουν παίξει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της τύχης της κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες. (Σημ.τ.π.)

Ωδή για ένα σκοτωμένο τουρκάκι*

Stetson!

You who were with me in the ships at Mylae!
That corpse you planted last year in your garden,
Has it begun to sprout? Will it bloom this year?

T. S. ELIOT, *Η Έρημη Χώρα*

Αυτός ο κάμπος π' απλώνεται μπροστά μου καταπράσινος
στολισμένος με το κίτρινο της μαργαρίτας
με το κόκκινο της παπαρούνας
με το χαμόγελο της βιολέτας
αυτός ο κάμπος 5
ανοιχτός κάτω απ' τις θερμές
αχτίνες του ήλιου φωτεινές
αυτός ο κάμπος
που μ' ένα χάδι απαλό
δείχνει στην ψυχή μας το δρόμο της άνοιξης 10
σ' αυτό τον κάμπο
που δοξάζει τον Κύριο και την ψυχή του ανθρώπου
σ' αυτό τον κάμπο που δοξάζει το σώμα
και μουρμουρίζει το τραγούδι του ανθρώπου
σ' αυτό τον κάμπο 15
κείται
σκοτωμένο
ένα Τουρκάκι.

Ένα συσπασμένο πρόσωπο
κοιμένο απάνω στον πόνο, 20
ανάγλυφη
ανήλικη μάσκα
κοιμένη στην αιωνιότητα για να ρωτά
αν ο τόπος ήταν πράγματι πολύ στενός
μέσα στο πανηγύρι της άνοιξης 25
για να ρωτά
αν υπάρχουν εθνότητες ανάμεσα στους λαούς της μαργαρίτας
για να ρωτά
ποιας εθνικότητας είναι το πράσινο χορτάρι.

Ζεσταίνει ο ήλιος τις ρίζες και το χώμα. 30
 Ξεχειλίζει η αγάπη σα δροσούλα
 μέσ' απ' τα φύλλα και τους ανθούς της ψυχής του ανθρώπου
 μέσα στην ανοιχτή ειλικρίνεια του κάμπου
 και μια ανάγλυφη τρομερή μάσκα ενός παιδιού
 κάτω απ' το πολύ του ήλιου το φως 35
 κινάει τα χείλη
 και μιλεί: – «Ευχαριστώ.
 Με φέρατε σ' αυτό τον δρόμο.
 Με φέρατε σ' αυτό το τέλος. Ευχαριστώ σας
 δικούς και ξένους.» 40

Γη μου! Κοίμησέ τον γλυκά,
 νανούρισέ τον. Για σένα

η φωνή του ποιητή
 ρωτάει και πάλι εφέτος
 τους εμπόρους των πετρελαίων 45
 και τους αποικιστές των πτωμάτων,
 ρωτάει τον Στέτσον:

«Το κουφάρι που εφύτεψες πέρσι μέσα στον κήπο σου
 άρχισε να βλασταίει; θ' ανθίσει εφέτος;»

Απρίλης 1964

Χριστόφορος Σάββα, *Ηλιοβασιλεμα*,
 σύνθεση με καρφίτσες, 1968

Η τελευταία συλλογή του μπορεί να θεωρηθεί και ως έσχατη πολιτική διαμαρτυρία. Όπως έχει σημειώσει η κριτική, «με την ενεργοποίηση διάφορων ιστορικών και πλασματικών προσωπείων (όπως η μορφή του Ριμάχο), ο Μηχανικός κατηριάζει την κακοφόρμιση των πολιτικών πραγμάτων και καταλογίζει ευθύνες. Το ποιητικό υποκείμενο προκαλεί και σαρκάζει την άγρυπνη φωνή της συνείδησής του, που εμφανίζεται ως σκληρός και τιμωρός άγγελος».

Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό*

Και ποιος ήταν τόσο λεβέντης
όπως τον Ριμαχό
που έσκυψε και φίλησε το χώμα
απ' όπου διάβηκε η αγαπημένη του
κι αυτή προχωρούσε υπερήφανη κι ακατάδεχτη 5
κι οι άλλοι τον είπανε βλάκα
κι αυτός ξανάσκυψε και ξαναφίλησε το χώμα
ξέροντας καλά πως οι άλλοι τον λέγανε βλάκα.

Και τα στήθια του ήταν γεμάτα χαρά
Γεμάτα χαρά. 10

Ποιος ήταν τόσο λεβέντης όπως τον Ριμαχό.
Εφτά χιλιάδες φορές θα σκοτώνονταν
για να υπερασπίσει το χώμα
απ' όπου διάβηκε η αγάπη του.

Ποιος είναι λεβέντης σαν τον Ριμαχό 15
ποιος έχει αγάπη σαν τον Ριμαχό
να υπερασπίσει τούτα τα χώματα.

Νίκος Κουρούσις, *Λαβύρινθος*, ακρυλικό, 1973

* **Ριμαχό/ Ριμάκο/ Ριμακό:** φανταστικό πρόσωπο με πολλαπλούς συμβολισμούς, που εισήγαγε στην κυπριακή ποίηση ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης (στη συλλογή *Το αγγείο με τα σχήματα*, 1973) και στη συνέχεια αξιοποίησαν και ανασηματοδότησαν και άλλοι ποιητές, μεταξύ των οποίων ο Παντελής Μηχανικός και ο Κώστας Βασιλείου

Αφροδίτη

Γυμνή
 με τα μαλλιά σου καφαλισμένα
 σε βλέπω να ρίχνεσαι στη θάλασσα
 και πάεις.

Δεν μπορούσες να μείνεις μαζί μας για πολύν καιρό. 5
 Δεν είμαστε εμείς για ομορφιές
 δεν είμαστε για όνειρα.
 Είμαστε οι ταπεινοί άνθρωποι
 με τον βούρκο στη μύτη
 με τη σάπια ψυχή. 10
 – Σε ποιους γιαλούς σε ποιους βυθούς να ταξιδεύεις τώρα.

Δεν μπορούσες να μείνεις μαζί μας πολύν καιρό
 στα ερείπια και στα χαλάσματα
 στα καμένα χορτάρια
 δεν μπορούσες να μείνεις 15
 εκεί όπου ο Άρης* φτύνοντας αφρούς και αίμα εφώναζε
 Εφιάλτη*, Εφιάλτη, πού είσαι Εφιάλτη
 και
 (ποιος να το φανταστεί)
 ήτανε φίλος του Εφιάλτη. Φίλος του. 20
 – Τότες η γη μας εξέρασε τα σπλάχνα της.

Σε ποιους γιαλούς σε ποιους βυθούς να ταξιδεύεις τώρα.
 Απελπισμένη
 ερίχτηκες από την Πέτρα του Ρωμιού* πίσω στη θάλασσα
 και χάθηκες – ποια ψάρια 25
 ποια κήτη
 ποια τέρατα σμίγοντας
 ω, κόρη μου, σε ποιους γιαλούς
 σε ποιους βυθούς,
 θεά μου. 30

* Άρης: ο θεός του πολέμου

* Εφιάλτης (Μαλιέας ή Τρακίνιος): Γιος του Ευρύδημου, ο οποίος την προηγούμενη της μάχης των Θερμοπυλών (480 π.Χ.), ελπίζοντας σε γενναία αμοιβή από τον Ξέρξη, βασιλιά των Περσών, οδήγησε τον στρατό του στα νώτα των Σπαρτιατών και των Θεσπιαίων που ήταν υπό την ηγεσία του βασιλιά Λεωνίδα (Ηροδότου, *Ιστορία*, Βιβλίο Ζ', §§213-233). Το όνομά του έγινε στο εξής συνώνυμο του προδότη

* Πέτρα του Ρωμιού: Μεγάλος βράχος στα όρια των επαρχιών Λεμεσού και Πάφου, όπου, σύμφωνα με τον σχετικό θρύλο, αναδύθηκε η θεά Αφροδίτη μέσα από τη θάλασσα. Σύμφωνα με άλλη παράδοση, εκεί αποβίβαστηκε η θεά, πλέοντας από τα Κύθηρα

Αντρέας Σαββίδης, *Ονήσιλος*, γύψος, 2002

Ονήσιλος*

Δίπλα μου ήτανε ο Ονήσιλος
βγαλμένος απ' την ιστορία και τον θρύλο
ολοζώντανος.

Αρχιλεβέντης βασιλιάς αυτός
κρατούσε στο χέρι ό,τι του 'χε απομείνει: 5
ένα καύκαλο
–το δικό του κρανίο–
γεμάτο μέλισσες.

Δέκα χρόνια έστελλε τις μέλισσές του ο Ονήσιλος
να μας κεντρίσουν 10
να μας ξυπνήσουν
να μας φέρουν ένα μήνυμα.

Δέκα χιλιάδες μέλισσες έστειλε ο Ονήσιλος
κι όλες ψοφήσανε απάνω στο παχύ μας δέγμα
χωρίς τίποτα να νιώσουμε. 15

Κι όταν το ποδοβολητό των βαρβάρων
έφτασε στη Σαλαμίνα
φρύαξε ο Ονήσιλος.
Άλλο δεν άντεξε.
Άρπαξε το καύκαλό του 20
και το θρυμμάτισε απάνω στο κεφάλι μου.

Κι έγεια νεκρός.
Άδοξος, άθλιος,
καταραμένος απ' τον Ονήσιλο.

* Ο Ονήσιλος ήταν βασιλιάς της Σαλαμίνας, ο οποίος κατά τη διάρκεια της Ιωνικής Επανάστασης (499-98 π.Χ.) συνένωσε και ξεσάρωσε τα βασίλεια της Κύπρου, (με εξαίρεση αυτό της Αμθούντας), εναντίον των Περσών. Όπως σημειώνει και ο ποιητής, «όταν οι εκθρόι του τον σκότωσαν, του έκοψαν το κεφάλι και το κρέμασαν πάνω από τις πύλες της Αμθούντας. Με τον καιρό, στο καύφαμα του κρανίου φώλιασε ένα μελίσι». Τα σχετικά με τη μάχη όπου σκοτώθηκε ο Ονήσιλος και τον θρύλο γύρω από το κρανίο του αναφέρονται από τον Ηρόδοτο (*Ιστορία*, Βιβλίο Ε', §§108-115)

* **φρυάζω**: κυριεύομαι από θυμό, εξοργίζομαι

Η σπηλιά του Κύκλωπα*

Ο Οδυσσέας δεμένος κάτω απ' τον τράγο.
(Διόλου, βέβαια, ποιητική η εικόνα).

Βρισκόμαστε στο σπήλαιο
κι ο θάνατος στέκει στην πόρτα.
Το χτυποκάρδι θα περάσει 5
κάτω απ' το ψηλαφητό
του Πολύφημου.

«Κριάρι μου,
θα σου φτιάξω χρυσά κέρατα
να βατεύεις* με την προεπούμενη λαμπρότητα 10
τις προβατίνες του Πολύφημου.
Τώρα όμως
τέντωσε το στιβαρό κορμί σου
και βγάλε με έξω απ' την πόρτα του θανάτου.
Θεόστραβος ο Πολύφημος δεν βλέπει φως 15
κι ο ήλιος λάμπει έξω απ' τη σπηλιά.
Εκεί
θα σε φιλήσω στο κούτελο
και θα σου χαϊδέψω τ' αχαμνά*».

Είπε, και τραβώντας μια δυνατή τομπιά 20
στα πσινά του κριαριού
ο Οδυσσέας προχώρησε
για ζωή ή θάνατο.

* **Πολύφημος**: ο γνωστότερος από τους Κύκλωπες, γιος του Ποσειδώνα και της νύμφης Θώσας. Το ποίημα αναφέρεται στο γνωστό επεισόδιο της τύφλωσής του από τον Οδυσσέα και της δραπέτευσης του ήρωα και των συντρόφων του από τη σπηλιά του Κύκλωπα, όπως περιγράφεται στη ραψωδία ι (στ. 170-566) της *Οδύσσειας* του Ομήρου

* **βατεύω**: (για αρσενικό ζώο) συνευρίσκομαι σεξουαλικά

* **αχαμνά, τα**: (για αρσενικό ζώο) γεννητικά όργανα

Σαρκοφάγος 5ου αι. π.Χ., διαφυγή από τη σπηλιά του Κύκλωπα. Κούκλια, Πάφος

Π. Μπανίκης

Ο **Παντελής Μπανικίος** (Λιμνιά Αμμοχώστου, 1926 - Λονδίνο, 1979) φοίτησε στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου και στην Αμερικανική Ακαδημία Λάρνακας. Από το 1949 έως τον θάνατό του εργάστηκε ως υπάλληλος στο Τμήμα Τελωνείων.

Οι χρονικές ενδείξεις των τριών ποιητικών συλλογών του (*Παρεκκλίσεις*, *Σημειώσεις ημερολογίου 1952-54, 1957 Τα δυο βουνά*, 1963 και *Κατάθεση*, 1975) αντιστοιχούν σε καίριες στιγμές της σύγχρονης ιστορίας του νησιού. Παράλληλα, η διαμόρφωσή του ως ποιητή συντελείται μέσω του διαλόγου του με την ποίηση του Γ. Σεφέρη και του Τ.Σ. Έλιοτ. Ο λόγος του λιτός, καίριος και πυκνός, γίνεται σταδιακά ασθματικός και καταγγελτικός, καθώς η απομυθοποίηση των κυρίαρχων προτύπων ηθικής στάσης, ζωής και συμπεριφοράς τον φορτίζει με μια πικρή οργή και μια ρεαλιστική απογύμνωση, που φτάνει συχνά ως την ειρωνεία και τον σαρκασμό. Έτσι, η προσωπική αίσθηση της ιστορίας μεταγράφεται σε συλλογική οδυνηρή εμπειρία και η κυπριακή τραγωδία προβάλλει ανάγλυφα στο σκηνικό της ποίησής του. Το έργο του, πέρα από τη δημιουργική αφομοίωση της ποιητικής του μοντερνισμού, άνοιξε το δρόμο για νέες εκφραστικές επιλογές στους κύπριους ποιητές.

Ευαγγελισμός.

Τὴν Κυριακὴ
 ὥσπερ 10 ἢ ὕψω τὸ πρῶτο·
 δὴ περὶ τὴν τὸ κρυφαισὸν μπαζόνι
 ἀπ' τὸν περὶ τὸν τῆς Καθεδρῆς
 ὡς ἐκ τῶν
 καλεῖται ὁ γὰρ τὴν διαδοχῶς τὴν εὐαγγελιστῶν
 καὶ δὴ ἐπικρατοῦσιν συλλαχθεῖσιν.
 Καθεδρῆ, σὺ πρὸς τὸν
 ὁ ἴσως ἐφῆθε τὴν κοινὴν τῆς Μαγδαληνῆς
 ἦσαν περιχρῶσιν καὶ τῆς τριτοῦ
 ἔκατα ὅση τὴν ὑποφῶν Μαγδαληνῆς
 ἦν τὸ γεννηθῆναι καὶ εἰς κενεῖ
 ἄλλω ἐπὶ τὸν τῶν Ἄγγλων ἐφ' οὐρανῶ
 Τούρκοι θρασυαί
 ἐτρέφετο γὰρ ἐκ τῶν
 καὶ δὴ δὴ γεννηθῆναι πῶς τίποτα.

Νίκος Κρασιδιώτης

Η μνημονική ανάκληση μιας αγαπημένης μορφής, η νοσταλγία της νιότης και η αναβίωση μιας ξεχωριστής ερωτικής συγκίνησης συνθέτουν την ατμόσφαιρα του μουσικού αυτού ποιήματος από την πρώτη συλλογή Σπουδές (1951).

Εικοσιπέντε χρόνων

Σαν άρωμα από γιασεμί λεπτό, που σβήνει
και σμίγει με την αύρα της εσπέρας,
μοιάζει η θλιμμένη μου απόψε ετούτη μνήμη:

Δυο χρυσά μάτια, σα βελούδο χείλη,
κι ωραία καστανά μαλλιά, που ψαύει ο αγέρας,   5
η μακρινή μου των 'κοσπέντε χρόνων φίλη...

Τα χρόνια τώρα ίσως την έχουνε πια αλλάξει,
κι ίσως τα ωραία μαλλιά να 'γιναν γκριζα,
και των ματιών της ίσως να 'σβησε πια η λάμψη.

Όμως τις ώρες του καλοκαιριού, μες στην ευδιά   10
της νύχτας, που οι σκιές τη μνήμη αναδιφούν*,
τα εικοσιπέντε χρόνια της, εντός μου πάλι ζούνε.

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος, *Το κορίτσι με τις ανεμώνες*, λάδι

* αναδιφώ: ερευνώ εξαντλητικά

Η παρουσία της ιστορίας του γενέθλιου τόπου και της ανθρωπογεωγραφίας του θα είναι διαρκής στην ποίησή του, η οποία σταδιακά θα υιοθετήσει νεότερους τρόπους έκφρασης και σύνθεσης του ποιητικού υλικού. Η αίσθηση της συνέχειας του παρελθόντος στο παρόν και η συνείδηση μιας ζώσας κληρονομιάς θα χαρακτηρίζουν στο εξής την ποιητική του δημιουργία.

Χαιρεκράτης Αντιφώντος Σαλαμίνιος

Κάθε πρωί σηκώνω αυτή την πλάκα...
Ψάχνω τις ρόδινες φλέβες της,
αγγίζω τον απαλό κυματισμό της...

«Χαιρεκράτης Αντιφώντος Σαλαμίνιος».

Πιο κάτω, 5
λίγα σπασμένα βάζα,
υδρίες και αμφορίσκοι*
κι ασήμαντα ίχνη οστών...

Ύστερα, ο υγρός νότιος άνεμος 10
να σβουρίζει* τα χώματα
και να σφυρίζει στα κοιλώματα της πέτρας...

Ένα συνηθισμένο φθινοπωρινό πρωινό
στη βυθισμένη μες στην άμμο Σαλαμίνα...

Πέρα, ο ήλιος ανεβαίνει ατάραχος, 15
κι οι λιγοστοί διαβάτες
πορεύονται ανύποπτοι
στο ερειπωμένο αρχαίο κοιμητήριο,
σηκώνοντας τη μοίρα εκατόν αιώνων...

Η μεγάλη συκομουριά, Αγιάναπα. Φωτογραφία Γιώργου Σεφέρη, 1954

* υδρίες και αμφορίσκοι: αρχαία πήλινα δοχεία, στάμνες

* σβουρίζω: περιστρέφω σα σβούρα

Παράλληλα, από το έργο του δεν θα απουσιάζουν και ποιήματα με θέματα και μοτίβα προσωπικά, που θα αποτυπώνουν αισθήματα, ψυχικές διαθέσεις και κραδασμούς της εσώτερης ζωής του ποιητικού υποκειμένου.

Μεταμέλεια

Αυτή την κουρασμένη μεταμέλεια
μην την αφήνεις άλλο, αλόγιστα
ν' αναστατώνει τη μικρή σου ύπαρξη.

Δυνάμωσε τη θαρραλέα σκέψη σου,
και κράτησε ζωηρή την πρώτη ανάμνηση 5
της τρυφερής αγάπης που δοκίμασες,
και που σε βασανίζει τόσο σήμερα.

Έτσι είναι η ζωή μας: Ευμετάβολη!
Κάποιες στιγμές όμως βαθαίνουν μέσα μας,
χαράζουν ανεξίτηλα τα ίχνη τους, 10
και μάταια προσπαθούμε να τις σβήσουμε.

Ο Ν. Κρανιδιώτης στο Παγκύπριο Γυμνάσιο Λευκωσίας, Μάιος 1955

Γενέθλια πόλη*

III

Μέσ' από τις ανταποκρίσεις τού Τύπου
διαβάσαμε τη συμπάθεια των άλλων
για την καταστροφή μας*.

Ύστερα σχίσαμε τις εφημερίδες
και τεμαχίστηκε η συμπάθεια.

Ποιος θα πάρει τα ράκη του Ιώβ*
να ντύσει την υπομονή μας;

Ποιος θα σαλπίσει τη σάλπιγγα του χρέους
να πέσουν τα τείχη της Ιεριχούς*;

* **Γενέθλια πόλη:** η Κερύνεια.

* **την καταστροφή μας:** αναφέρεται στην τουρκική στρατιωτική εισβολή (Ιούλιος-Αύγουστος 1974)

* **Ιώβ:** Βιβλικό πρόσωπο, γνωστό από το ομώνυμο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης, πρότυπο ευσέβειας και πίστης, σύμβολο υπομονής και υποταγής στο θείο θέλημα.

* **Ιεριχώ:** Μια από τις αρχαιότερες πόλεις της Παλαιστίνης στο έδαφος της σημερινής Ιορδανίας, στη δυτική πλευρά της κοιλάδας του Ιορδάνη. Σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη, την κατέλαβε ο Ιησούς του Ναυή (μεταξύ 1400 και 1260 π.Χ.), αφού έριξε τα τείχη της μόνο με τους ήχους των σαλπίγγων.

Καρίσια στο λιμανάκι της Κερύνειας, 1.1.1958

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος, *Νύμφη Ι, λάδι*

Το τραγούδι της Μαριάννας

Μαριάννα!

Έξω σταμάτησε η βροχή
και η ευδία άνοιξε τους γαλάζιους ουρανούς
πάνω απ' την κόκκινη στέγη σου.

Το φεγγάρι κατεβαίνει μ' ασημένιες κλωστές 5
στο ανοιχτό παραθύρι σου,
και δυο λαμπρά αστεράκια
αντιφεγγίζουν τη λάμψη τους στα μεγάλα σου μάτια.

Στον κήπο σου φύτεωσαν δυο ανθισμένες λεμονιές 10
και μια κερασιά αναδεύει τους καρπούς της στα χείλια σου.

Το Φθινόπωρο σού φέρνει καινούρια μηνύματα.
Όμως, μη στέκεις στο κατώφλι της αγωνίας
με τα δυο σου μάτια να κοιτάν ανυπόμονα
την προσδοκία της αυγής.

Κι η μέρα αυτή θα ξημερώσει για σένα, 15
θα ξημερώσει με χρυσούς ήλιους στα μαλλιά σου,
και η πλήξη του κατεστημένου
θα φύγει στην άκρη του σύννεφου
που ετοιμάζεται να διαβεί τη γαλάζια θάλασσα.

Είσαι μια ερωτική παρουσία 20
στον ανθισμένο κάμπο της γνώσης.
Είσαι μια σοφή ανάταση
στον γαλάζιο ουρανό της ελπίδας.

Μαριάννα!

Έξω σταμάτησε η βροχή, 25
και μόνο τα μάτια σου
στάζουν ψιχалиστά ακόμη την αγάπη.

Η ευγενής δέσποινα Μαρία Μανουήλ Ξηρού*

Εν έτει σωτηριώ χίλια τριακόσια πενήντα έξι
απεδήμησεν εις Κύριον, εις ηλικίαν δεκαεπτά ετών,
η ευγενής δέσποινα
Μαρία Μανουήλ Ξηρού.

Οι ευσεβείς γονείς της αφιέρωσαν εις μνήμην της 5
εικόνημα του Παντοκράτορος
στον ιερό ναό της Παναγίας Χρυσαιλιώτισσας* .

Ενδεδυμένοι την στολήν του κοντοσταύλη* 10
κρατάνε, κάτωθεν του Παντοκράτορος,
το εκπάγλου* καλλονής ομοίωμα της Μαρίας.

Σήμερα, ύστερα από επτακόσια χρόνια,
ξυπνάει άφθαρτη απ' τον τάφο η ομορφιά της,
και διαπερνά,
σαν αστραπή σε ώρα καταγίδας,
τη σκέψη εκείνων που αντικρίζουν, στο σεπτό εικόνημα, 15
το νεκρικό, κι όμως αείζω* ομοίωμα της κόρης.

* «Στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', στη Λευκωσία, ανάμεσα στις έξοχες βυζαντινές εικόνες, υπάρχει εικόνα του Παντοκράτορος, με τους αφιερωτές, που κρατάνε κάτω από τα πόδια του Χριστού τη νεκρή κόρη τους Μαρία Μανουήλ Ξηρού, η οποία πέθανε το 1356». (Σημ.τ.π.)

* **Παναγία Χρυσαιλιώτισσα:** η μοναδική εκκλησία της Μέσης Βυζαντινής περιόδου που σώθηκε στη Λευκωσία, αν και έχει υποστεί στο μεταξύ πολλές προσθήκες και αλλαγές. Στην εκκλησία δεν υπήρχαν τοιχογραφίες, αλλά μεταφέρθηκαν πολλές εικόνες, που χρονολογούνται από τον 13ο έως τον 16ο αιώνα μ.Χ., από άλλες βυζαντινές εκκλησίες, τις οποίες κατεδάφισαν οι Βενετοί, όταν έπιζαν τα τείχη της Λευκωσίας. Σήμερα οι εικόνες αυτές βρίσκονται στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.

* **κοντοσταύλης και κοντόσταυλος, ο:** ανώτατος ππ-λούχος, υπεύθυνος των αυτοκρατορικών στάβλων στην αυλή των Βυζαντινών και των Φράγκων.

* **έκπαγλος:** εκθαμβωτικός, εκτυφλωτικός

* **αείζωος:** που ζει για πάντα

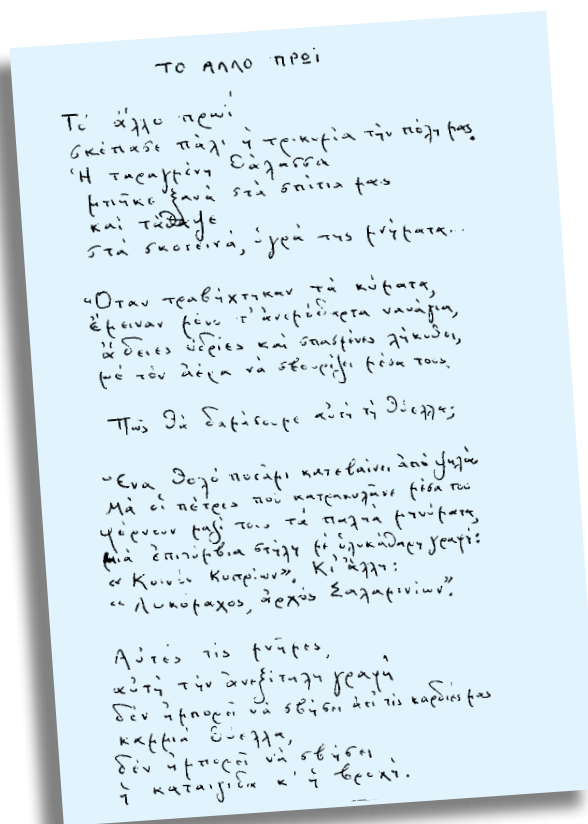
Χριστός με αγγέλους και δωρητές (λεπτομέρεια)

Νίκος Κρανιδιώτης

Ο **Νίκος Κρανιδιώτης** (Κερύνεια, 1911 - Αθήνα, 1997) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διεθνείς σχέσεις στις Η.Π.Α. Υπηρέτησε αρχικά στη Μέση Εκπαίδευση. Ως γενικός γραμματέας και σύμβουλος της Εθναρχίας Κύπρου, υπήρξε ένας από τους στενότερους συνεργάτες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα, υπέστη διώξεις από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις. Διετέλεσε για μια εικοσαετία περίπου (1960-1979) πρεσβευτής της Κύπρου στην Ελλάδα.

Συνεκδότης του περιοδικού *Κυπριακά Γράμματα* και διευθυντής του την περίοδο 1948-1956, συνεργάστηκε παράλληλα με πολλά έντυπα της Κύπρου και της Ελλάδας. Εξέδωσε την πρώτη του ποιητική συλλογή το 1951 (*Σπουδές*), όπου κυριαρχούν το λυρικό στοιχείο και οι χαμηλοί τόνοι με άμεσες επιρροές από τους νεοσυμβολιστές ποιητές του 1920. Αργότερα, η ποιητική του έκφραση θα εμπλουτισθεί με στοιχεία από την ποίηση του Γ. Σεφέρη, τα οποία μετουσιώνονται επιτυχώς και συναιρούνται με την τραγικά βιωμένη ιστορία του γενέθλιου χώρου (*Επιστροφή*, 1974' *Ταξίδι στο νησί του νότου*, 1983' *Ο μικρός μας κόσμος*, 1986 κ.ά.). Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε με την πεζογραφία, ενώ δημοσίευσε λογοτεχνικές μελέτες και αρκετά βιβλία που αναφέρονται στην πρόσφατη πολιτική και διπλωματική ιστορία της Κύπρου.

Κύπρος Χρυσάνθης

Δύο ποιήματα (από τη συλλογή *Η ευτυχία της γης*, 1983) αφιερωμένα στην αγαπημένη πόλη του ποιητή, που εξακολουθεί να είναι και σήμερα ακόμη μοιρασμένη, αποτυπώνουν το δράμα της. Παράλληλα, υποδηλώνουν τη δυνατότητα της ποίησης να υπερβαίνει τους όποιους διαχωρισμούς και να συναιρεί το παρελθόν με το παρόν, το εδώ με το εκεί, το «εμείς» με τους «άλλους».

Η Κυριακή μου

Η Κυριακή μου ξεπετάχτηκε απ' τα παράθυρα
 αγουροξύπνητη, με καθαρή ποδιά,
 πήρε τους δρόμους με το πράσινο καπέλο της,
 αντάλλαξε χαιρετισμούς πρωτοχρονιάτικους η Κυριακή μου, 5
 χάιδεψε τα μαλλιά του γασσεμιού
 και στις χαρούμενες προθήρες* χαμογέλασε η Κυριακή μου,
 θυμήθηκε τις φιλαρμονικές παλιών καιρών,
 τους εύθυμους περίπατους...
 κι έφτασε εκεί που ξεχωρίζουνε οι εχθροί—
 στη Λήδρα όλου του κόσμου 10
 κι ας είναι η Λήδρα οδός της Λευκωσίας—
 κι απ' τα σακά της άμμου, που τα στόλιζε χορτάρι
 και μια μικρούλα παπαρούνα,
 ψήλωσε το κεφάλι η Κυριακή μου κι είπε
 στους άλλους, με την άλλη γλώσσα 15
 και τ' άλλο πρόσωπο,
 τους είπε: «καλημέρα».

Η παλιά Λευκωσία

Η Λευκωσία μας αποδημεί στους χάρες
 σε αταχυδρόμητες φωτογραφίες
 απ' τις ψηλές ταράτσες την κοιτάμε
 να ταξιδεύει στην ποδιά του Πενταδάκτυλου.
 Μα η άλλη Λευκωσία φυλλορροεί στα στήθη μας
 στα βραδινά μας βλέφαρα
 η Λευκωσία μας η παλιά
 η Λευκωσία μας.

* προθήκη, η: βιτρίνα

Συχνά μια διάθεση αισιοδοξίας δια-
πνέει τα ποιήματά του, έστω και αν
υποβόσκει ταυτόχρονα ένα αίσθημα
γλυκιάς μελαγχολίας για τα χρόνια
της νεότητας που έχουν περάσει
ανεπιστρεπτά. Οι αναμνήσεις, ωστό-
σο, της παιδικής αθωότητας διασώ-
ζονται ακέραια μέσω της ποίησης.

Χαρούμενο

Οι συμμαχίες της νύχτης πολεμούν στον κήπο μου
Ο Μάης, ο Μάης, χωρίς χειρόγραφα.

Γεωμετρίες του ανέμου και φτερά αρχαγγέλων
κοντά στους χαρταετούς με τα γαλάζια μάτια
σε φευγαλέους αγώνες εξαντλούνται.

5

Κι άντακρο το μπαλκόνι των δεκάξι μου Μαΐων,
τα μάτια σου εσένα, αγάπη των χαμένων παραδείσων,
Θεέ μου, τι ωραία η πλάση σου
κι αυτή η καρδιά που πάντα σε σπουδάζει

στις περιπέτειες ήλιου κυπριακού

10

και στις πανσέληνες ματιές της Αττικής των άλλων ημερών μας.

Σολωμός Φραγκουλιδής, *Η Πλατεία Ελευθερίας τότε*, μολύβι

Χωρίς ορθογραφία

Άνοιξε το παράθυρο να μπει του κόσμου η μέρα
οι ζωντανές να σου μιλήσουνε μορφές
να σε γεμίσει με μια ανάσα
το θαύμα της ζωής
κι άφησε την καλλιγραφία των λογισμών στο πρώτο σου
συτάρι.

5

Εγώ σε συμβουλεύω να ντυθείς ανάλαφρα
μ' ένα ζωνάρι χρώματα του ουράνιου τόξου,
να συναγωνιστείς τον άνεμο μες στα τρελά παιχνίδια του
χωρίς προτάσεις σοβαρές
χωρίς ορθογραφία.

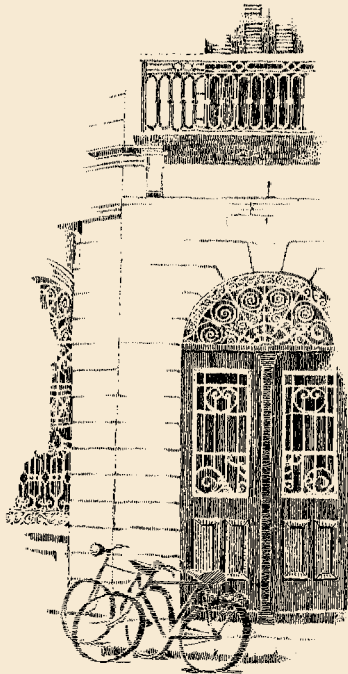
10

Χριστόφορος Σάββα, *Σύνθεση με κύκλους*, λάδι, 1965-1967

Σχήματα φιλιών

Μικρή επανάληψη στα φροντιστήρια της αγάπης
 με τόνους καταδεκτικούς
 Γι' αυτό επανέρχομαι στα εφηβικά θρανία
 κι ιχνογραφώ στα περιθώρια των βιβλίων
 τα σχήματα φιλιών.

Ελένη Λάμπρου, Παλιά γειτονιά, σχέδιο, 2008

Κατασελχηχικ

Ποιός δὲ διατάζει τ' ὄνομά μου καὶ τίς ἀφαιρᾷ
 τὰ τοῦ γραμματικῶν,
 καὶ δὲ θλίβεται τὰ κεφάλια μου, γινώσκοντας τὴν θέλησίν μου!
 Ἦσαν τὸ κῶμα ὡς εἰς τὸ πρὶν καὶ ἀρκίζετο ἡ γλῶσση
 σφραγισμένη
 καὶ ἐν τῷ σπέρματι βροχάζετο καὶ τὸ ἀέθρο σου δὲ ἀπεριγράβει
 καὶ ἐπὶ τοῦ γραμματικῶν γὰρ ἡ ἀφαιρέσις δὲ μὴ γίνετο
 βιντούλε
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου γινώσκων.
 Ἄχ! χαρμῆστέ μου τῆς ἀφαιρέσεως νιότης, δὲν με' ἀκρίβως
 μὲν σὺ
 σὲ καὶ τὸ ἴδιον σου γὰρ τὸ γὰρ τὸν σφραγισμένην!
 Ἢ γὰρ γινώσκων ὡς τίς ἔγνωι τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν
 γραμματικῶν
 καὶ ὡς τὸν γὰρ τὸν γραμματικῶν τῶν ἀλλοτρίων γραμματικῶν
 ἀλλοτρίων τῶν ἀλλοτρίων φωνητικῶν ἀλλοτρίων καὶ
 ἀφαιρέσεως
 καὶ ὡς τὴν τὴν ἀφαιρέσιν μου καὶ τίς ἀνιχνεύσει ἀνα-
 γινώσκων.

Κύπρος Χρυσάνθης

Η όμορφη μέρα...

Η όμορφη μέρα θα μπορούσε να διαρκέσει
 μες το ημερολόγιο της ψυχής
 αν έχεις καθαρό ένδυμα και στην υποδοχή
 δυο χέρια αγάπης κι ένα καλωσόρισμα
 γεμάτο μέλι.

5

Εισέρχεται ύστερα ως νυμφίος* μες στην ανάμνηση.
 Όταν το θέλει η περίσταση κι η σύμπτωση
 ανοίγει τα φτερά της μες στο χώρο σου
 γίνεται νέα πρωία
 καινούργιος ουρανός για τα πετάγματα
 ισάγγελων χαρταετών των είκοσι Μαΐων.

10

Ανδρέας Ασπρόφτας, *Κυριακή πρωί*, υδατογραφία

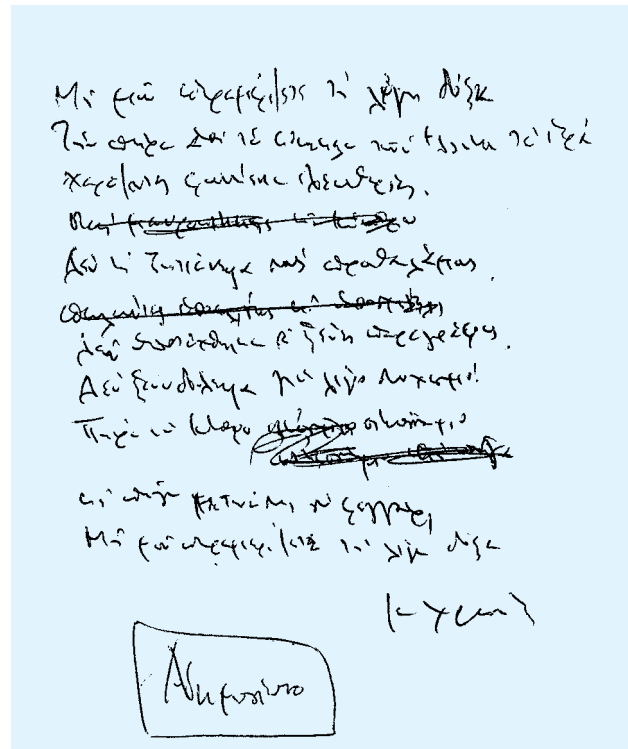
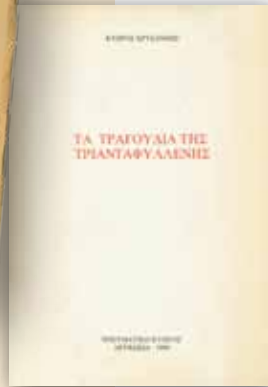
* νυμφίος, ο: γαμπρός

Κύπρος Χρυσάνθος

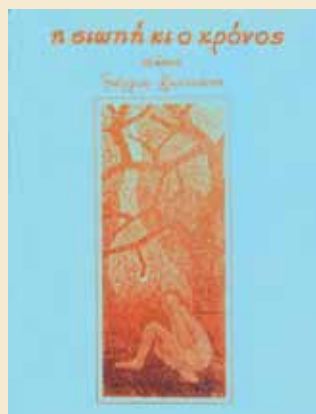
Ο **Κύπρος Χρυσάνθος** (Λευκωσία, 1915-1998) σπούδασε ιατρική στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Λονδίνου. Υπηρέτησε ως σχολίατρος, ενώ παράλληλα δίδαξε υγιεινή στη Μέση Εκπαίδευση και στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Κύπρου.

Η σταθερή ποιητική φόρμα του σονέτου που υπάρχει στις πρώτες του συλλογές (*Σοννέτα*, 1942 και *Μικρές πατρίδες*, 1943) εντοπίζεται και σε μεταγενέστερα ποιήματά του μαζί με μπαλάντες, ωδές κ.ά. Η λυρική πνοή, η σύγχρονη ιστορική εμπειρία της Κύπρου, αλλά και εν γένει το ελληνικό ιστορικό και μυθικό παρελθόν χαρακτηρίζουν το εκτεταμένο έργο του, το οποίο διακρίνεται ακόμη για τον πατριωτικό του τόνο και τη δημιουργική αξιοποίηση στοιχείων της λαϊκής παράδοσης. Στην ογκώδη και πολύμορφη παραγωγή του συγκαταλέγονται επίσης πεζά και θεατρικά έργα, βιβλία παιδικής λογοτεχνίας, ποικίλες μελέτες και μεταφράσεις. Από το 1960 μέχρι το 1998 ήταν ο εκδότης του λογοτεχνικού περιοδικού *Πνευματική Κύπρος*, ενώ η παρέμβασή του στα πνευματικά και εκδοτικά πράγματα του τόπου υπήρξε διαρκής και πολυσχιδής.

Γιώργος Κωνστάντης

Στα ποιήματά του, ιδιαίτερα της ύστερης φάσης, το κοινωνικό όραμα συναντά τον έρωτα ως κατάφαση της ζωής, αλλά και την έγνοια για την αναπόδραστη φθορά του ανθρώπου, έκφραση μιας εσώτερης υπαρξιακής αγωνίας.

Η θλίψη μιας μέρας

Είναι μια θλίψη σήμερα στα μάτια σου
Το σώμα σου ντυμένο δάκρυα της βροχής
Του χειμώνα που διαρκώς σε κυνηγάει

Θε μου, πώς μένει άδεια τούτη η πολιτεία
Βουβή κι ασάλευτη 5
Μες στην αξιολύπητη περηφάνια της

Είχες τη μουσική δώδεκα αυλών
Το χρώμα εφήβων που κυνήγαγαν τον Μάη μήνα
Ήσουν ίδιος αρχάγγελος, στα μάτια σου
Φεγγοβόλουσε η παντοδυναμία του ήλιου 10

Ποιος πήρε τώρα τη φωτιά σου και παγώνει
Ποιος άνεμος κούρσεψε το σώμα σου
Αφήνοντάς σε γυμνό
Να' ναι οι πληγές σημάδια
Μιας ηττημένης αξιοπρέπειας 15

Είναι μια θλίψη σήμερα στα μάτια σου

Νίκος Κουρούσις, *Υπέρβασis*, μεικτά υλικά, 1986

Επίλογος

Λίγοι στίχοι απ' το βιβλίο αυτό
 «μπορεί να 'ναι και οι τελευταίοι»*
 Ίσως χαρακτηούν στην ταφόπετρά σου
 «Στα χρόνια τα δικά μας τα σακάπικα»
 που «είθισται να δολοφονούν τους ποιητές»* 5
 Όπου κυκλοφορεί η ιδιοτέλεια
 Με συνοδεία εκτελεστικών αποσπασμάτων.
 Στους δρόμους που περπάτησες κι εσύ
 Κάποια μέρα ίσως ακουστούνε λίγοι στίχοι
 Προσθέτοντας στο τέλος: –Από 'δώ 10
 Πέρασε ένας ολίγον έστω ποιητής
 Αμνημόνευτος σε πλαστές ανθολογίες.

Κλάρα Γεωργίου-Ζαχαράκη, *Πάλι*, τρίπτυχο, μεικτή τεχνική, 2002

* Αναφορά στον πρώτο στίχο («Οι στίχοι αυτοί μπορεί και να 'ναι οι τελευταίοι») από το ομότιπλο ποίημα «Επίλογος» της συλλογής *Εποχές 3* (1951) του Μ. Αναγνωστάκη (1925-2005).

* Αναφορά στους καταληκτικούς στίχους («από καιρό τώρα/ και προ παντός στα χρόνια τα δικά μας τα σακάπικα/ είθισται/ να δολοφονούν/ τους ποιητές») από το ποίημα «Νέα περί του θανάτου του Ισπανού ποιητού Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα στις 19 Αυγούστου του 1936 μέσα στο χαντάκι του Καμίνο ντε λα Φουέντε» από τη συλλογή *Εν ανθρώ Έλληνι λόγω* (1957) του Ν. Εγγονόπουλου (1907-1985).

Το σκάφαντρο

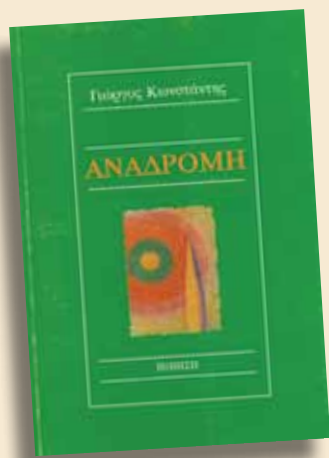
Έξω απ' τις σπηλιές μαύρες καταχνιές
 Αδιαπέραστες από το δόρι του ήλιου
 Εκεί γεννήθηκα κι έζησα τις μέρες μου
 Στο σκοτάδι με πληγωμένα δάχτυλα
 Ψαχουλεύω να βρω μιαν έξοδο, να ιδώ 5
 Τα λαμπερά κοχύλια τ' άσπρα κύματα
 Να γλιτώσω από υδροκέφαλα τέρατα
 Που λυσσασμένα κατατρώουν τα χέρια μου.
 Κάθε που δοκιμάζω ν' ανεβώ στην επιφάνεια
 Ματώνουν οι φτέρνες πονούν τα μάτια μου 10
 Τόσα χρόνια παλεύοντας μες στις σπηλιές
 Κανένα απ' τα όνειρά μου δεν μ' εγκαταλείπει.
 Λίγο ακόμα -λέω και ξαναλέω-
 Με το σκάφαντρο* των στίχων θ' ανεβώ
 Ν' αποτινάξω το πένθος της ψυχής μου. 15

Άγγελος Μακρίδης, *Λευκός Άγιος*, μεικτά υλικά, 1987

* **σκάφαντρο**, το: η στολή και το σύνολο των εξαρτημάτων ενός δύτε, αστροναύτη κ.λπ.

Το εκκλησάκι

Περπάτησα πάνω σε πυρωμένες πέτρες
 Μέσα στη λάσπη έχασα τα πόδια μου
 Τα λόγια μου γδαρμένα στα χαλίγια
 Απολημόνησαν τη μυρουδιά του ήλιου
 Μονάχα τη λεβεντιά του έρωτα άκουα 5
 Δίνοντάς μου κουράγιο να ελπίζω
 Όσπου φάνηρες εσύ την τελευταία στιγμή
 Βάνοντας στο αίμα μου νέους ρυθμούς
 Τώρα χτίζω το εκκλησάκι μου.
 Κρατώ ανοιχτά τα παραθύρια 10
 Να μπαίνουν μέσα αριμαθιές* φωτός
 Να χαράζει ο χρόνος τ' όνομά σου
 Ανεξίτηλο στα βιβλία των αιώνων.

Χριστόφορος Σάββα, *Το Σάββα*, λάδι

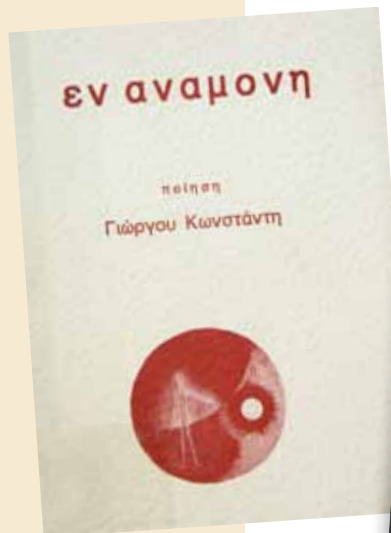
* αριμαθιά, η: δεσμίδα

Γ. Κωνσταντίνου

Ο **Γιώργος Κωνσταντίνης** (Λευκωσία, 1923-1999), λόγω έντονων βιοποριστικών δυσκολιών, δεν ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του και από νωρίς αναγκάστηκε να καταφύγει σε διάφορες εργασίες. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατατάχθηκε στο Κυπριακό Σύνταγμα του βρετανικού στρατού, πολέμησε στην Ελλάδα και κρατήθηκε αιχμάλωτος σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Γερμανία (1941-1945). Το 1963 μετανάστευσε στη Μ. Βρετανία, όπου και παρέμεινε ως το 1981, οπότε και επέστρεψε, για να εγκατασταθεί στη Λευκωσία. Ασχολήθηκε με τη ζωγραφική και το θέατρο (ως ηθοποιός και σκηνογράφος).

Στην ποίηση εμφανίστηκε ήδη από τη δεκαετία του 1940 και ως το 1959 θα έχει στο ενεργητικό του τρεις ποιητικές συλλογές (*Σεμνοί σίχοι*, 1946· *Ηρωική πορεία*, 1950· *Περηφάνεια* 1959, σε κοινή έκδοση με έργα των Θ. Στυλιανού και Κ. Κλεάνθους)· το σημαντικότερο μέρος του έργου του, όμως, θα συγκεντρωθεί σε συλλογές μάλλον όψιμα (*Ταυτότητα*, 1989· *Η σιωπή κι ο χρόνος*, 1990· *Αφήγηση σημαιοφόρου*, 1990 κ.ά.), παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς δημοσίευε ποιήματά του σε λογοτεχνικά περιοδικά. Στην αρχική φάση της δημιουργίας του κυριαρχούν οι αγωνιστικοί τόνοι και οι επιδράσεις από ομόλογους έλληνες ποιητές (Γ. Ρίτσος, Κ. Βάρναλης), ενώ αργότερα θα ενσωματωθούν στοιχεία της ποιητικής του Γ. Σεφέρη και του Ο. Ελύτη. Σταδιακά, έτσι, η λυρική του ευφορία θα ενισχυθεί με νεότερικά στοιχεία.

Αχιλλέας Πυλιώτης

Το ποίημα (από τη συλλογή Φωνή μέσ' απ' τη γη μας, 1959), στον απόηχο των εκτελέσεων και του κλίματος τρομοκρατίας που επέβαλλαν οι βρετανικές αποικιακές δυνάμεις κατά τον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-1959), αποτελεί μια καταγγελία της βαρβαρότητας των ισχυρών· συνάμα, όμως, και μια συγγραμική ανάδειξη της αθωότητας των θυμάτων, παιδιών και εφήβων της εποχής. Η θυσία αυτή ενισχύει το φρόνημα του ποιητή και την πίστη του στην τελική δικαίωση του αγώνα τους.

Χτυπήματα στην πόρτα

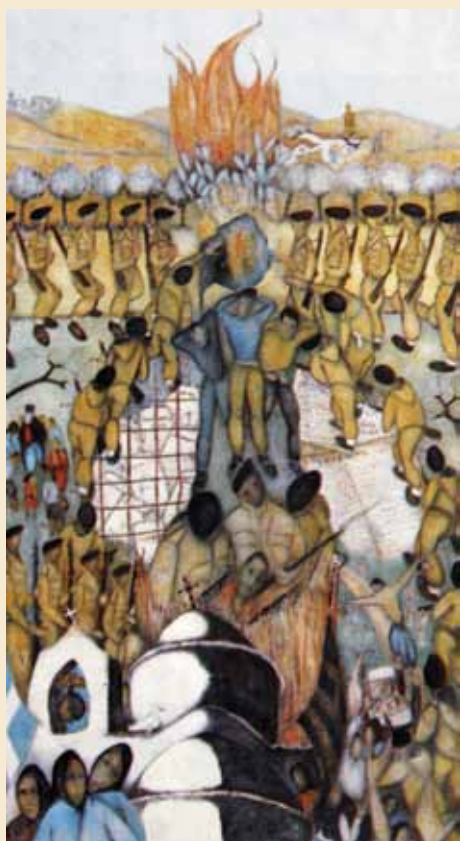
Αν δεν έπνιγαν τούτο τ' όνειρο
αν δεν το σκότωναν
με τις βάρβαρες αρβύλες τους
τότε θα 'χε σίγουρα ένα όμορφο τέλος
τότε το τέλος του θα 'ταν ένα χαρμόσυνο μήνυμα 5
κι η ελπίδα του ασπίδα κι υπόσχεση
για σήμερα, γι' αύριο, για πάντα.

Ήτανε, λέει, απριλιάτικο βράδι της πατρίδας μας
κι αύριο θα 'χαμε μεγάλη γιορτή.
Είχαμε μια κορούλα 10
που αύριο θα 'πρεπε να σβήσει έξι κεριά
έξι κεριά μονομάς
έξι στήλες πόνου και λύπης
και να μείνουν
τα παλαμιάκια των φιλενάδων της 15
τα χαρούμενα ξεφωνητά
το γέλιο της
έξι στήλες πάλης
έξι στήλες αγάπης και προσμονής.
Του χρόνου θα πήγαινε Δημοτικό. 20

Κι είχα, λέει, διπλώσει την ποδιά μου
κι ερχόμουνα μ' ένα μεροκάματο στα χέρια
ερχόμουνα με καλοδεμένα πακέτα
με μιαν αγκαλιά κόκκινα τριαντάφυλλα
και μ' ένα ζεστό «καλησπέρα» στα χείλη 25
για όλο τον κόσμο.

Μ' αργούσα.
Αχ, Μαρία αργούσα πολύ να φτάσω.
Ήξερα: με περιμένατε
μ' αργούσα. 30

Στα σταυροδρόμια έψαχναν τα πακέτα μου
έψαχναν μέσα στα τριαντάφυλλα
αργούσα Μαρία
ήταν κομμένοι οι δρόμοι.

Γεώργιος Παλ. Γεωργίου, "Ες Αεί" - Η Θυσία του Γρηγόρη Αυξεντίου, λάδι σε ξύλο, 30.4.1957

Πόσο μου έμενε να χτυπήσω την πόρτα;
και να, πάλι ο δρόμος μου κόπηκε:
τον έφραξε μια κόκκινη γραμμή. 35

Δεν μπορούσα Μαρία
τούτ' η κηλίδα κάρφωσε τα πόδια μου στη γη.
Τουτ' η κηλίδα ήταν αίμα Μαρία 40
δεν μπορούσα να φύγω
έμεινα με τους άλλους.

Ρώτησα: σκοτώσανε;
Ναι, λέει, μια μαθήτριά -και κοιτάζει τα χέρια μου
να, λέει, 45
δώσε τα τριαντάφυλλα
να στολιστεί καθώς του πρέπει.

Ρώτησα: μήπως ήταν κορίτσι;
έχω μια κούκλα.
Όχι, λέει η μαθήτριά -και μου σφίγγει το χέρι 50
όχι
ήταν αγόρι.
Κι ήρθα χωρίς τριαντάφυλλα.
Μα ως χτύπησα την πόρτα τρόμαξα. 55

Τόσο βαριά
τόσο βάρβαρα
εγώ χτυπούσα;
Αλάφρυνα το χτύπημα
και τότες έτριξε η πόρτα... 60

Όχι· δεν ήμουν εγώ.
Εκείνοι ήταν που χτυπούσαν
με το κοντάκι του όπλου τους
εκείνοι ήταν που χτυπούσαν
με τις αβύδες τους. 65

Από τότε χτυπάω μια πόρτα
από τότε
Μαρία
χτυπάμε μια πόρτα
ν' ανοίξει. 70

Έτσι θα ζούμε

(Απόσπασμα)

Το ποίημα γράφεται ενώ είναι ακόμα ανοιχτές οι πληγές από την τουρκική στρατιωτική εισβολή του 1974. Εντύπωση προκαλεί όχι μόνο η τραγικότητα των εικόνων που συνθέτουν το σκητικό της καταστροφής ή ο πικρός λυρισμός, αλλά και η οξυδέρκεια του ποιητή, ο οποίος προβλέπει με συγκλονιστική ακρίβεια τη διάρκεια και την κατάληξη του δράματος των αγνοουμένων στις μέρες μας.

Στας Παράσκος, *Δικοτόμιση*, λάδι, 1980

Έτσι θα ζούμε του λοιπού σ' αυτή τη ρημαγμένη γη
Χωρίς ύπνο, χωρίς ανάσα,
διπλά και τριδιπλά προδομένοι –από ξένους και δικούς
ξαγρυπνημένοι να πλανιόμαστε μες στο πηχτό σκοτάδι
αλαφιασμένοι να πλανιόμαστε μες στα συντρίμια 5
ψάχνοντας απελπισμένα για τα παιδιά μας
ανάμεσα στα παραμορφωμένα πτώματα
ανάμεσα στα παραφθαρμένα ονόματα των καταλόγων.

Έτσι θα ζούμε του λοιπού σ' αυτό τον κατασπαραγμένο τόπο.
Με παραμορφωμένο πρόσωπο από τον τόσο πόνο 10
αλλόφρονες από τις τόσες πληγές της ψυχής μας
θα ψάχνουμε ανάμεσα στα χαλάσματα
να βρούμε τους κρυμμένους τάφους
θα σκάβουμε με τα νύχια
να βρούμε τους δικούς μας 15
να βρούμε ένα σημάδι τους –ένα ρούχο
ένα παπούτσι, ένα χαρτί με τ' όνομά τους
κι ύστερα σιωπηλά –πού δύναμη να τους κλάψουμε,
έτσι απλά, έτσι κρυφά
να τους ξανασκεπάσουμε με χώμα. 20
(Ύστερα πολύ θα 'ρτουν οι ακολουθίες
οι τελετές, οι επικήδειοι λόγοι
και τα μνημόσυνα). [...]

Οκτώβρης 1974

Αχιλλέας Παυλιώτης

Ο **Αχιλλέας Παυλιώτης** (Ορμήδεια, 1923 - Λευκωσία, 1998) φοίτησε μόνο στο δημοτικό σχολείο, καθώς από πολύ νέος ρίχτηκε στη βιοπάλη, ασκώντας διάφορα επαγγέλματα. Συμμετείχε ενεργά στο εργατικό και συνδικαλιστικό κίνημα. Εθελοντής στο Κυπριακό Σύνταγμα από το 1943, πολέμησε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Φυλακίστηκε από τις βρετανικές αποικιοκρατικές αρχές το 1945 στην Αίγυπτο και το 1956 στην Κύπρο. Από το 1960 ως το 1988 υπήρξε αρχισυντάκτης του λογοτεχνικού και πολιτιστικού περιοδικού *Νέα Εποχή* και διευθυντής του μέχρι τον θάνατό του.

Πρωτοεμφανίστηκε ως πεζογράφος, αλλά γρήγορα στράφηκε στην ποίηση, εκδίδοντας στη δεκαετία του 1950 δύο ποιητικές συλλογές (*Αφουγκραστείτε*, 1955 και *Φωνή μέσ' απ' τη γη μας*, 1959), όπου είναι ευδιάκριτος ο απόηχος από την αγωνία, τους οραματισμούς και τις δοκιμασίες λόγω της ιδεολογικής του τοποθέτησης και της εν γένει στάσης του απέναντι στα πολιτικοκοινωνικά δρώμενα. Θεωρείται επίγονος της κοινωνιστικής ποίησης των Γ. Ρίτσου, Θ. Πιερίδη, Τ. Ανθία, κ.ά., ενώ στην ποιητική του έκφραση, που αποδίδει μια συγκρατημένη θερμότητα αισθημάτων, εντοπίζονται ακόμη επιρροές από την εικονοποιία και τον λόγο του Τ. Λειβαδίτη. Καλλιέργησε, επίσης, συστηματικά την κριτική της ποίησης και του θεάτρου, ενώ δημοσίευσε δοκίμια και μελέτες.

;

Τ' είναι η ζωή; Κύκλος
που μάταια περιφέρεται σε τροχιά
ένωνοντα, αέναα, χωρίς σκοπό, αρχή και τέλος;

Τ' είναι η ζωή; Εύθεια
κάθετη, οριζόντια, κεκλιμένη,
ή ένα κενό, μονάχα κενό
ούτε κύκλος, ούτε εύθεια - ούτε ήμικύκλιο
ένα κενό που άδελφικα προσπαθεί να καλυφθεί
μέ την απάτη των χρωμάτων;

Θεόδωρος Στυλιανού

Τα ποιήματα που παρατίθενται εδώ φανερώνουν την ευαισθησία και τη συγκροτημένη συγκίνηση που χαρακτηρίζουν συνολικά το έργο του ποιητή.

Αδαμάντιος Διαμαντίς, *Οι Λεύκες της Λαπήθου*, λάδι, 1934

* Αναφέρεται στα τραγικά για την Κύπρο γεγονότα του Ιουλίου-Αυγούστου 1974.

* **Λάπηθος, Καραβάς, Πάναγρο:** κατεχόμενα σήμερα χωριά της επαρχίας Κερύνειας.

Αν την ηχώ

Αν την ηχώ της φωνής σας
ακούτε στη δική μου
είναι γιατί ποτέ
δεν τα κατάφερα να ζήσω μόνος.

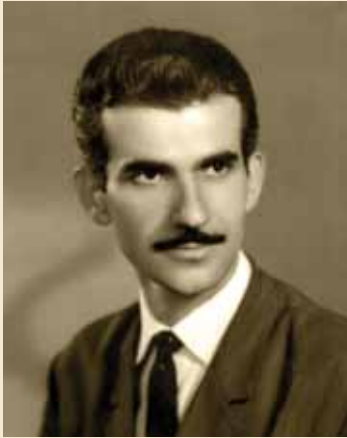
Άμοιρο καλοκαίρι*

Τα περιβόλια της Λαπήθου
και του Καραβά
Τ' ασήμι που στραφαλιρίζει
τα δειλνά
στη θάλασσα των Πανάγρων* 5
Όλα δικά μου...

Να πάρω το λεωφορείο
της γραμμής
πρωί να κατεβώ στ' ακρόγυαλο...

Έσκασε κι ο τελευταίος τζίτζικας 10
του φετινού
άμοιρου καλοκαιριού

Θεόδωρος Στυλιανού

Ο **Θεόδωρος Στυλιανού** (Κάτω Αμιάντος, 1927 - Λευκωσία, 1998) φοίτησε μόνο στο δημοτικό σχολείο, καθώς λόγω βιοποριστικών αναγκών, χρειάστηκε από νωρίς να επιδοθεί σε διάφορα επαγγέλματα (υποδηματεργάτης, αθλητικογράφος κ.ά.), ενώ είχε ενεργό ανάμειξη στο εργατικό και συνδικαλιστικό κίνημα.

Δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα σε λογοτεχνικά περιοδικά κατά τη δεκαετία του 1950 και με τη συλλογή *Αντάρα* μετείχε στην ομαδική έκδοση *Ποιήματα* (1959) με τους Γ. Κωνσταντή και Κ. Κλεάνθους. Εξέδωσε άλλες τρεις ποιητικές συλλογές (*Ένα και πολλά δέντρα*, 1964· *Επιχωμάτωση*, 1972· *Επιτρέψατέ μου*, 1986), ενώ μετά τον θάνατό του κυκλοφόρησε και η συλλογή του *Τριζόνια του μικρόκαμπου* (1998). Η ποίησή του φέρει έντονη τη σφραγίδα προσωπικών βιωμάτων. Δεν υστερεί, όμως, και σε κοινωνικές αναφορές στους αγώνες, τις ελπίδες και τις διασεύσεις των απλών ανθρώπων, οι οποίοι συνιστούν για τον ποιητή μια γνήσια πηγή έμπνευσης και έναν αστείρευτο πλούτο.

ΤΡΙΣΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΛΛΑ

Κάποτε μια δύση μεγαλόερπη
 κατά τη μεριά της Πάφου
 που μες το χρυσάφι της πλατύσκι
 άνοιξε και τα πεύκοντα της πινακωμυδαλιάς
 μπύρε κι αιώνια με σου λένε τίποτα
 Ρίξε τους έστω φλογάτη μιά ματιά
 να σου χαρίσαν από μιά σάϊτα
 για ένα πρίσταση

Καλημέρα σου μελαγχρινάει
 με το κέκινο μεπιδονδαίει
 Έλα κωπηλάτης να σ'επώω θαρμάδα
 με θαλασσινό αήτηρι και λιαμάδα

Οί γάμοι σας όμοιοχουμένως ετ'αλέσθησαν
 με ιδιαίτερα λαμπρότητα
 με δαξίωση σε χίλτεν
 με τούρτα έφτάπατη.
 με όλκροβαλές από σαμπάνια
 αιών προσφυγιά να βάζει στ'εφάνι
 και να δέχεται τις εύχές μας
 στην αυλή της ευμελησίας.

Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος

Το ποίημα (από τη συλλογή με τον εύγλωττο τίτλο Τότε που πολεμούσαμε, 1963) αποτυπώνει την αποφασιστικότητα, την αγωνιστικότητα και τη σύμπνοια των Ελλήνων της Κύπρου για την αποτίναξη του βρετανικού αποικιακού ζυγού.

Λουκία Νικολαΐδου-Βασιλείου,
Ένωση, ένα όνειρο για την Κύπρο, λάδι, 1954-1956

* **πρεσβείες**: εννοεί τις επανειλημμένες προσπάθειες να προωθηθεί με ειρηνικά μέσα το αίτημα της αυτοδιάθεσης των Ελλήνων της Κύπρου προς τις εκάστοτε βρετανικές κυβερνήσεις, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

* Εννοεί τη βασίλισσα της Μ. Βρετανίας, Ελισάβετ Β', η οποία ενθρονίστηκε τον Ιούνιο του 1953.

Το γράμμα και η οδός

Όταν πια είδαμε κι αποείδαμε
με τα τηλεγραφήματα και τες πρεσβείες*,
κλείσαμε τη μικρή μας ζωή σ' ένα φάκελο
μικρό που να χωράει στη φούχτα μιας μαθητρούλας,
στον προβολέα ενός ποδηλάτου, στη ράχη ενός βιβλίου 5
και γράψαμε με κόκκινο μελάνι τη διεύθυνση:

Αξιότιμον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν,
Οδόν Ελευθερίας ή θανάτου,
χωριά και πόλεις,
Κύπρον. 10

Το στείλαμε χωρίς το γραμματόσημο με την ξένη βασίλισσα*.
Ταξίδεψε με χίλιους δικούς μας συνδέσμους,
κρυμμένο σε γαλάζιες ποδιές και κόρφους παρθένων
ή το πέρασαν από μπλόκα γαϊδουράκια αθώα
που κουβαλούσαν χειροβομβίδες κι άλλους καρπούς της γης μας. 15

Αυτό το γράμμα που ταχυδρομήσαμε
δεν ανήκει πια σ' εμάς
ό,τι και να 'χει γίνει,
ό,τι και να κερδίσαμε.
Ανήκει στον παραλήπτη λαό μαζί με τη ζωή που κλείσαμε μέσα 20
που ακόμα δεν τη χαρίσαμε ολόκληρη, μονομάς ή λίγη-λίγη.
Ανήκει στους αγράμματους χωριάτες κι εργάτες μας
που το άνοιξαν, που το 'βρεξαν με τα δάκρυά τους κι είπαν:
Ελάτε μέσα παιδιά, να μοιραστούμε το ψωμί μας κι ό,τι βρεθεί.
Εμείς θα κοιμηθούμε χάμω, ησυχάστε λίγο εσείς. 25
Κρουφτείτε να μη σας σκοτώσουν, να μη σας βασανίσουν.
Δώστε μας τα όπλα σας να τα κρύψουμε· ξέρουμε τι λέει ο νόμος.
Θέλουμε και μεις να πάμε μαζί σας
για την οδόν Ελευθερίας ή θανάτου.

Γιάννης Παπαδόπουλος

Ο **Γιάννης Παπαδόπουλος** (Κάιρο, 1928 - Λεμεσός, 1997) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1952), ενώ μετεκπαιδεύτηκε αργότερα στη βιβλιοθηκονομία στο Λονδίνο (1959-1960) και στην ψυχολογία στη Ν. Υόρκη (1965). Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση.

Το ποιητικό (*Τότε που πολεμούσαμε*, 1963' Συλλογή, 1966) και πεζογραφικό του έργο αφορμάται από τις εμπειρίες της συμμετοχής του στον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-1959), την κοινωνική πραγματικότητα της εποχής, αλλά και από μεταφυσικές ανησυχίες. Τα ποιήματά του διακρίνονται συχνά για τον πατριωτικό παλμό και την αγωνιστική τους διάθεση, ενώ άλλοτε συγκινούν με την ευαισθησία και τον ήπιο λυρισμό τους, παρά τον πεζολογικό τόνο που σταδιακά κυριαρχεί. Συνεργασίες του δημοσιεύτηκαν σε διάφορα έντυπα της Ελλάδας και της Κύπρου.

Πεζογραφία

Μαχητική διαδύλωση στην Πλατεία Μεταξά (σήμερα Πλατεία Ελευθερίας), Λευκωσία 1955

Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης

Ο πορτοκαλόκηπος

Το παρακάτω διήγημα προέρχεται από τη συλλογή Σκληροί καιροί (1963). Αν και βασίζεται σε πραγματικό περιστατικό (τη δολοφονία σε διαδήλωση του σηματοφόρου του Γυμνασίου Αμμοχώστου Πετράκη Γιάλλουρου από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις στις 07.02.1956), δεν αποτελεί χρονικό· εστιάζει μάλιστα περισσότερο στη φυσιογνωμία του πατέρα, προσφέροντας ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του κύριου χωρικού της εποχής και ένα διαχρονικό σύμβολο του ανθρώπου που έχει δεθεί αξεδιάλυτα με τον τόπο και τη μοίρα του.

Ο τόπος σε τούτη την ακτή της Κύπρου είναι ευλογημένος. Γη αμμουδερή, ελαφριά, καλό νερό, κι η ανάσα της θάλασσας που γλυκαίνει τις χειμωνιάτικες παγωνιές. Ό,τι χρειάζεται για ν' αναστήσεις πορτοκαλιές. Περβολότοπος. Μια καταπράσινη λουριδα που ζώνει το χρυσάφι της αμμουδιάς σ' όλο το ημικύκλιο του κόλπου για να οβήσει στα κατσάβραχα του κάβου. Τον Μάρτη σαν τύχει να φυσάει απόγι*, ο αέρας της θάλασσας, ως την είσοδο του κόλπου, δυο μίλια απόσταση, μοσχοβολάει ανθό.

Ν' αναστήσεις πορτοκαλιές είν' ένας λόγος. Το πώς όμως ο λόγος αυτός γίνεται πραγματικότητα το ξέρουν μόνο οι άνθρωποι που, σαν τον Πετρή, σφιχτόδεσαν για μιαν ολάκερη ζωή το μόχθο τους με το χώμα και με το δέντρο σε βαθμό που δεν ξεχωρίζουν τα τρία αυτά βασικά συστατικά ενός περβολού. Έτσι τον ανάστησε τον πορτοκαλόκηπό του ο Πετρής, στην άκρη της πράσινης λουρίδας, απάνω στο σύνορο προς τον κάβο.

Όταν ξεχώρισε απ' το πατρικό του κι έβαλε μπρος δουλειά για να κάμει το δικό του κτήμα ήτανε κάπως προχωρημένος στα χρόνια, σχεδόν τριαντάρης. Δεν στάθηκε βολετό να πάρει νωρίτερα το δικό του δρόμο γιατί είχε ν' αποκαταστήσει δυο αδερφές, που μεγαλοπαντρεύτηκαν. Ωστόσο δεν βαρυνγόμησε ποτέ του ο Πετρής. Όχι πως ήτανε καλόψυχος ή καν πως νοιάζονταν να μην αφήσει τους άλλους απροστάτευτους. Όχι. Ο Πετρής ήταν από κείνους τους στωικούς ανθρώπους, που ακολουθούν ατάραχοι κι αποφασιστικοί την πορεία που έχει προδιαγράψει στη μοίρα τους η ζωή, και που η ικανότητά τους να ζούνε τη ζωή τους δίχως να δίνουν σημασία σε κανένανε κάνει τους άλλους να τους σέβονται. Βαρύς, αμίλητος, δουλευτής, ακολούθησε την προαιώνια πορεία της ράτσας του γιατί έτσι τήνε βρήκε. Νοικοκύρεψε τις αδερφές, μοιράζοντάς τους το

Σολωμός Φραγκουλιδής, Τοπίο στην ακροθαλασσιά, λάδι, πριν το 1959

* απόγι, το: άνεμος που φυσά από την πλευρά της Ξηράς

πατρικό κτήμα και την ευθύνη να γεροκομήσουνε τους γέρους, κι απέ, δίχως να πάρει μιας ημέρας ανάσα, έβαλε το σταυρό του, έφτυσε στις χούφτες του κι άρχισε τσάπισμα για να δεντροφυτέψει τη δική του γη. Φύτεψε, μπόλιασε, περίφραξε, έχτισ' ένα σπιτάκι και παντρεύτηκε. Τι σημασία έχει αν ξεκίνησε στα τριάντα αντί να ξεκινήσει στα είκοσι. Πάλε η πορεία ήταν η ίδια, ακόμα κι η εσωτερική πορεία, το σφιχτοδέσιμο της ψυχής του με τούτο το χώμα, με τούτα τα δέντρα, να μην ξεχωρίζει τον δικό του μόχθο από τον μόχθο του νέου δεντρού, που αγωνίζεται να ριζώσει, τον δικό του πόνο από τον πόνο του δέντρου, που το χτύπησε η αρρώστια, ν' ακούει μέσα στον ύπνο του τον σφυγμό των δέντρων του, και να νιώθει ο ίδιος μιαν ευφροσύνη γιατί χόρτασαν εκείνα το νερό.

Ωστόσο το καθυστερημένο ξεκίνημα γίνηκε αφορμή να παραλλάξει η πορεία του απ' το συνηθισμένο πάνω σ' ένα σημείο. Ο Πετρήs είχε περάσει τα τριανταπέντε όταν η γυναίκα του, τριαντάρα σχεδόν κι εκείνη, γέννησε το πρώτο τους παιδί. Ένα αγόρι. Άλλο παιδί δεν έκαμαν. Κι απάνω σ' αυτό το αγόρι, τον Αρτέμη, απίθωσαν οι μεσόκοποι γονιοί κάτι πρωτοφάνερα γι' αυτούς αισθήματα, που τα κρατούσαν μέσα τους α ξεδιάλυτα, μα που έβαλαν μεσ' στην ψυχή της μάνας τον σπόρο μιας απέραντης στοργής και στο μυαλό του Πετρήs κάτι καινούριες ιδέες. Έτσι ο Αρτέμης, ο μοναχογιός, πήρε από τη μάνα του χάδια ασυνήθιστα στους ανθρώπους της ράτσας του, κι απ' τον Πετρήs την άδεια να πάει στο Γυμνάσιο, στην πόλη, μιαν ώρα δρόμο απ' το χωριό.

Κι ούτε που σταμάτησαν ως εδώ οι καινούριες ιδέες μέσ' στο μυαλό του Πετρήs, παρά έβαλε σκοπό να στείλουν τον Αρτέμη να σπουδάσει σα θα τέλειωνε το Γυμνάσιο. Όμως γι' αυτό το ζήτημα δεν έκαμε ποτέ του λόγο· ούτε και στον ίδιο τον εαυτό του το μολογούσε σαν οριστικό, μόνο «ας τελειώσει και βλέπουμε», έλεγε μέσα του, κρατάγε μετέωρο για μια στιγμή το χέρι του, που δούλευε με το κλαδευτήρι, ένα χαμόγελο τρεμούλιαζε μέσα στα μάτια του, και ξανάπανε το κλάδεμα.

Τώρα ο κόσμος του Πετρήs γίνηκε αλλόκοτος έτσι που μοιράζονταν ανάμεσα στην ασάλευτη αφοσίωσή του στο κτήμα και στα ονειροπολήματά του για τον Αρτέμη. Σα να ζούσε δυο ζωές, που μέσα στην πρωτόγονη σκέψη του δεν είχανε κοινό σημείο επαφής μα που ωστόσο δεν γίνονταν αφορμή διχασμού. Τα ονειροπολήματά άνοιξαν μόνο ένα παράθυρο απ' όπου κάποιο νέο φως πλημμύριζε την καρδιά του Πετρήs.

Έτσι κύλησαν τα χρόνια. Οι πορτοκαλιές άπλωσαν κλώνους, έομιξαν τις φυλλωσιές τους, κι ο Αρτέμης γίνηκε δεκαοχτώ

Ανδρέας Ασπρόφτας, *Λεύκες*, λάδι, 1965-1970

χρονώ τελειόφοιτος. Ένα μελαχρινό παλληκάρι, συμπυκνωμένο, λιγομίλητο, ίδιος ο πατέρας του. Όσο μεγάλωνε και πρόκοβε ο Αρτέμης, το φως στην καρδιά του Πετρή απλώνονταν με μιαν ήσυχη βεβαιότητα κι ήτανε σαν η προκοπή του παιδιού να επισφράγιζε τη δική του προκοπή στο κτήμα.

Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό ένας καινούριος άνεμος πήρε να φυσάει, που ξεσήκωσε τα φρένα των ανθρώπων. Σαν ένα μήνυμα διάχυτο και συγκλονιστικό, από τα βάθη των καρμών, να λέει πως έφτασεν η ώρα, και τους καλούς νησιώτες δεν τους χωρούσαν πια τα πλαίσια της καθημερινότητας. Στα καφενεία, στην αγορά, στα σπίτια, στους τόπους της δουλειάς, στα σχολεία, ένα κύμα συναγεμίου, προσδοκίας, διεκδίκησης ύψωσε τις ψυχές απάνω από τη λογική των συμβιβασμών και της ρουτίνας. Οι νέοι ζώστηκαν την πανοπλία του ενθουσιασμού τους κι αποζητούσαν ευκαιρίες αυτοθυσίας. Πήγαιναν, έρχονταν, συνάγονταν παραμέτρα και σιγοκουβεντιάζαν, κι άξαφνα πήδαγαν στα ποδήλατα και τραβούσαν για την πόλη. Μαζί τους κι ο Αρτέμης.

Ο Πετρή ψυχανεμίστηκε με το πρώτο. Ωστόσο σώπαινε, κι όπως το αγρίμι οσμίζονταν στον αέρα την επερχόμενη καταγίδα. Γεμάτος επιφύλαξη, περίμενε και παρακολουθούσε τον Αρτέμη. Όμως μια μέρα, που η γυναίκα του δοκίμασε να του πει τους φόβους της για το παιδί, που δεν συμμαζεύονταν, την αποπήρε.

«Άσε τον. Ξέρει τι κάνει. Τι θες, να κόψει πίσω, κοτζάμι άντρας, και να χωθεί πίσω απ' τα φουστάνια σου;».

Ύστερα αρχίνησε σιγά σιγά να δαμάζει τις επιφυλάξεις του κάποιο συναίσθημα πως όλος ετούτος ο ξεσηκωμός γύρω του ήτανε σα να ξεπηδούσε από τις ρίζες της δικής του ύπαρξης, από βαθιά, πολύ βαθιά, από 'κεί που αντλούσε τους χιμούς της η συνείδηση του εθνισμού του.

Μιαν ηλιόλουστη φθινοπωρινή μέρα ο Πετρής κάθονταν στο κατώφλι του και διόρθωνε το θειαφιστήρι του, να το 'χει έτοιμο για να θειαφίσει* μόλις θα βρισκε κατάλληλο καιρό, όταν άνοιξε με ορμή η καγκελόπορτα του περβολιού και μπήκανε λαχανιασμένα δυο παλληκαράκια, που ήτανε και στάθηκαν ομπρός του και στριφογύριζαν με αμηχανία στα χέρια τους τα σχολικά τους κασκέτα. Ο Πετρής αλαφιάστηκε μα δεν τ' απόδειξε, μόνο τους κοίταγε και περίμενε να μιλήσουν. Τέλος, το ένα απ' τα παιδιά, ξεχνώντας τα λόγια που φαίνεται να είχε προετοιμάσει, είτε βιαστικά κι ασύνδετα όλη την ιστορία: Οι μαθητές είχαν κατέβει σε διαδήλωση. Ρίχτηκαν πυροβολισμοί από τις «δυνάμεις ασφαλείας». Ο Αρτέμης, που πήγαινε εμπρός με τη σημαία, έπεσε. «Πληγώθηκαν κι άλλοι δυο, όμως ο Αρτέμης... έπεσε!», ξανά 'πε το παιδί γοερά.

Ο Πετρής κατάλαβε και βρέθηκε μεμιάς όρθιος. Μια πύρινη κολόνα θυμού υψώθηκε μέσα του και τριζοβολούσε. Η μάνα, που

* **Θειαφίζω:** ρίχνω θειάφι στα φύλλα φυτού, δέντρου κ.λπ. για την πρόληψη ή την καταπολέμηση αρρώστιας

βρίσκονταν μέσα στο σπίτι κι άκουγε, έσυρε μια φωνή κι έκαμε να χυθεί όξω. Όμως ο Πετρής άπλωσε το χέρι του και την αντίκοψε. Κι αγκαλιάζοντάς τηνε με μια τρυφερότητα πρωτοφάνερη την έβαλε να καθίσει.

Όλα όσα ακολουθήσανε κείνη τη μέρα και την άλλη, ήτανε για τον Πετρή σα να γίνονταν μέσα σε μια ξέχωρη περιοχή της ζωής του, σε μια περιοχή όπου τίποτα δεν τελειώνει και τίποτα δεν αρχίζει, γιατί η στιγμή, η κάθε στιγμή, είναι τόσο κορεσμένη από εσωτερικό κραδασμό, που γεμίζει, μοναδική και κυρίαρχη, τα πάντα. Μέσα στη συντριβή του ένιωθε σα μεταρσιωμένος* από μιαν υπερβατική κι απροσδιόριστη ταύτιση του δικού του δράματος με το συνολικό παλμό γύρω του.

Όμως μετά την ταφή του Αρτέμη ήρτε η νύχτα κι ο κόσμος άρχισε διακριτικά, μ' ένα σφιξίμο χεριού, μ' ένα λόγο καλό, να φεύγει. Όσπου, περασμένα μεσάνυχτα, οι δυο γερασμένοι γονιοί απόμειναν μόνοι, δίχως παραστεκόμενους στο σπαραγμό τους.

Ο Πετρής ένιωθε τότε σα να προσγειώθηκε στη γνώριμη περιοχή της καθημερινής ζωής. Γύρισε και κοίταξε τη μάνα, που καθόταν βουβή με διπλωμένες τις άχρηστες πια φτερούγες της στοργής της, κι ένιωθε πάλε κείνη την τρυφερότητα μέσ' στην καρδιά του και στις παλάμες του ένα μερμήγκισμα από συγκρατημένο χάδι.

Ύστερα κείνη, αποκαμωμένη, έγειρε τάχα να κοιμηθεί· κι ο Πετρής, που δεν τότε χωρούσε ο τόπος, άνοιξε την πόρτα και βγήκε στο περβόλι.

Η ζωντανή παρουσία των δέντρων του, η γνώριμη ανασεμιά τους κάτω απ' την αστροφεγγιά, τότε παράσυραν όπως πάντα μέσα στη δικιά τους τροχιά.

Ήταν η γλυκύτατη ώρα που προμηνάει τη χαραυγή. Ο γρύλος κεντούσε το κέντημα της τρίλιας του πάνω στον πέπλο της σιωπής. Μια κότα φτεράκιασε μέσ' στο κοτέτσι. Από πέρα ακούστηκε μουκάνισμα βοδιού. Ύστερα ο ορίζοντας πήρε να ροδίζει κι ο Πετρής πρόσεξε πως ο καιρός ήταν ξερός και ήσυχος. «Καιρός για θειάφισμα», σκέφτηκε· κι ο δουλευτής, που ξύπνησε μέσα του, συνδέοντας αυθόρμητα τη σκέψη με την πράξη, πήγε στην παράγκα όπου είχε συγυρισμένα τα σύνεργά του, πήρε το θειαφιστήρι κι αρχίνησε δουλειά.

Το θειαφιστήρι γέμισε τη σιωπή της ορθρινής* ώρας μ' ένα παράξενο ήχο, που έμοιαζε σαν επίμονο και ρυθμικό αγκομαχητό ζωντανού, κι ήταν σα να καλούσε τον ήλιο καθώς δυνάμωνε κι απλωνόταν το φως της αυγής για να δώσει στο καθετί ένα εξαίσιο νόημα.

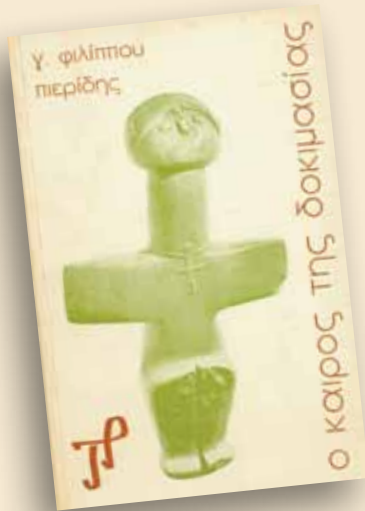

Θεόδουλος Θεοδούλου, *Πετράκης Γιάλλουρας*, χάλκινη προτομή, 1995

* **μεταρσιώνομαι:** είμαι σε πνευματική και ψυχική ανάταση

Αλλοφροσύνη

Το παρακάτω διήγημα προέρχεται από τη συλλογή Ο καιρός της δοκιμασίας (1978). Το δράμα του διαμελισμού της Κύπρου λόγω της τουρκικής στρατιωτικής εισβολής του 1974 και οι ποικίλες επιπτώσεις στην καθημερινότητα και στον ψυχισμό των ανθρώπων υποβάλλεται έμμεσα, αλλά και με τρόπο ανάγλυφο, μέσα από την τραγική περίπτωση της ανώνυμης ηρωίδας.

Πηγαίνοντας εκτός πρωί στη δουλειά μου πέρασα, όπως κάθε πρωί, από το περίπτερο του Θωμά, να πάρω την εφημερίδα μου και να του κάνω τη συνηθισμένη μου ερώτηση:

«Τι νέα, κυρ Θωμά;»

Ο Θωμάς είχε έναν δικό του τρόπο να βλέπει τα νέα της ημέρας. Γνήσιος λαϊκός τύπος, καλοκάγαθος και σύγκαιρα παμπόνηρος, είδε πολλά στα εξήντα χρόνια της ζωής του, τα είκοσι τελευταία αραγμένος μέσα σε τούτο 'δώ το συνοικιακό περίπτερο, στο έμπα της Λευκωσίας από τον δρόμο της Αμμόχωστος. Εμείς οι γειτόνοι και τακτικοί πελάτες του τότε λέγαμε σταθμάραχη, γιατί μπροστά στο περίπτερό του στάθμευαν κατά κανόνα τα λεωφορεία και τα ταξί, που κάνανε τη γραμμή της Αμμόχωστος, για να πάρουν, αν είχε, τους τελευταίους επιβάτες.

Είχε κι έναν δικό του τρόπο να σχολιάζει τα νέα. Με ρεαλισμό και θυμοσοφία*, ο σχεδόν αγράμματος αυτός άνθρωπος, σημάδευε το ουσιαστικό που βρίσκονταν πίσω από τους κραυγαλέους και αντιφατικούς τίτλους των εφημερίδων και το σχολίαζε μ' ένα χιούμορ, που δεν άφηνε τίποτα όρθιο.

Όμως τον τελευταίο καιρό το πηγαίο χιούμορ του Θωμά γίνεκε γελόκλαμα. Είναι ο μόνος τρόπος που του 'μεινε για να σχολιάσει, δίχως να ψευτίσει τον εαυτό του, τα νέα που έρχονταν απανωτά σα λαίλαπας και μας έπνιγαν, μαζί με τους βομβαρδισμούς, τα νέα που μας πνίγουνε και τώρα, μέσα στο βάραθρο πόνου κι αβεβαιότητας όπου βρισκόμαστε, με τον Τούρκο εισβολέα να παραμονεύει σε μικρή απόσταση από τη γειτονιά μας, πίσω από τις γραμμές του, που μοιράζονε το νησί μας στα δυο.

Χτες πρωί, λοιπόν, όταν πήρα την εφημερίδα και του 'κανα τη συνηθισμένη ερώτηση, ο Θωμάς με κοίταξε μ' έναν τρόπο θλιμμένο κι ύστερα μου 'δειξε με το βλέμμα του μια γυναίκα που στεκόταν μπροστά στο περίπτερο, στο σημείο που περίμεναν άλλοτε οι επιβάτες για την Αμμόχωστο.

«Τήνε βλέπεις;», μου λέει. «Πάνε δυο ώρες που περιμένει εκεί δα».

Τηλέμαχος Κύνθος, Μαύρο Θέρος, λάδι, 1979

* **Θυμοσοφία, n:** πρακτική φιλοσοφική στάση που εκπηγάζει από τις εμπειρίες της καθημερινότητας

Τηλέμαχος Κάνθος, *Σκληροί χρόνοι: Ραχήλ*,
ξυλογραφία, 1977

Δεν την είχα προσέξει, γιατί στεκόταν όχι στην πάντα παρά στη μέση σχεδόν του δρόμου. Στεκόταν αφύσικα ασάλευτη. Το πρόσωπό της δεν φαινόταν από 'δώ που βρισκόμουν, μόνο η πλάτη. Η ψηλόλιγνη κορμοστασιά της, ο τρόπος που ήτανε κομμένα τα γκριζα μαλλιά της, το απεριποίητο αλλά καλής ποιότητας ταγιέρ που φορούσε, η πέτινη μαύρη τσάντα που κρατάγε, φανέρωναν ότι ανήκει σ' εύπορο περιβάλλον.

«Περιμένει ταξί για την Αμμόχωστο», συνέχισε ο Θωμάς.
Ανατρίχιασα.

«Για την Αμμόχωστο;!».

«Ναι. Στην αρχή, αφού περίμενε κάμποσην ώρα άδικα, ήρτε και με ρώτησε γιατί αργούνε τα ταξί. Νόμισα πως κοροϊδευε, μα σαν πρόσεξα το βλέμμα της κατάλαβα ότι παραλογιάζεται. “Δεν έχει πια ταξί για την Αμμόχωστο, κυρά μου”, της λέω. “Πώς δεν έχει”, μου κάνει, “από 'δώ πήρα τόσες φορές ταξί. Πρέπει να πάω στο σπίτι μου, άνθρωπέ μου. Πώς θες να πάω, με τα πόδια;...”. Δοκίμασα να της εξηγήσω. Αυτή τίποτα. Στέκει εκεί και περιμένει, όπως τη βλέπεις».

Κείνη τη στιγμή φάνηκε ένα αυτοκίνητο να 'ρχεται με μεγάλη ταχύτητα, ο οδηγός τής κορνάρισε να παραμερίσει, μα η γυναίκα δεν κούνησε από τη θέση της μόνο έκανε να σηκώσει το χέρι της για να του νέψει να σταματήσει. Ο οδηγός, είτε γιατί δεν αντιλήφτηκε είτε γιατί δεν είχε διάθεση να την πάρει, την απόφυγε μ' ένα απότομο στρίψιμο και συνέχισε τον δρόμο του.

Το χέρι της έμεινε στη μέση της κίνησης, ύστερα το κατέβασε, φανέρωσε μ' ένα τράνταγμα των ώμων την ανυπομονησία της και ξαναπήρε την ασάλευτη στάση της.

«Μπας και τη χτυπήσει κάνα αυτοκίνητο», έκανε ο Θωμάς.

«Καλά θα κάνεις», του είπα, «να τηλεφωνήσεις στην αστυνομία. Καθώς φαίνεται τη φιλοξενούν εδώ σε σπίτι συγγενικό της ή φιλικό και θα τη γυρεύουν τώρα οι άνθρωποι».

Έφτυγα δίχως να στραφώ να κοιτάξω το πρόσωπό της. Δεν ξέρω για ποιο λόγο μου φάνηκε πως θα τήνε πλήγωνε η περιέργειά μου.

Νοέμβρης 1974

Γιώργος Φ. Πιερίδης

Ο **Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης** (Δάλι, 1904 - Λευκωσία, 1999), μεγάλωσε, όπως και ο αδελφός του Θοδόσης, στο Κάιρο και φοίτησε στην εκεί Αρμπέτιο Σχολή. Στη συνέχεια και επί μια εικοσιπενταετία εργάστηκε ως υπάλληλος σε επιχειρήσεις εμπορίας βαμβακιού. Ενταγμένος από νωρίς στο χώρο της Αριστεράς, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπέστη διώξεις από τις βρετανικές δυνάμεις της Αιγύπτου για τις ιδέες και την αντιστασιακή του δράση. Το 1946 εγκαταστάθηκε στην Κύπρο και από το 1954 ως την τουρκική εισβολή του 1974 ανέλαβε την οργάνωση και τη διεύθυνση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου. Ακολούθως εργάστηκε στη Βιβλιοθήκη Φανερωμένης στη Λευκωσία.

Πεζογράφος με ευδιάκριτη παρουσία στην πνευματική ζωή της ελληνικής παροικίας της Αιγύπτου και κατόπιν της Κύπρου, με συνεργασίες σε διάφορα έντυπα (εφ. *Ταχυδρόμος Αλεξάνδρειας*, περ. *Νέα Εποχή*), θα εκδώσει το πρώτο του βιβλίο (*Οι βαμβακάδες*, 1945) στην Αλεξάνδρεια, αντλώντας τη θεματολογία του από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων του μόχθου, γηγενών και ξένων, στην Αίγυπτο. Στη συλλογή *Διηγήματα από τη Μέση Ανατολή* (1949) θα αναπαραστήσει τα δεινά και τις ιδεολογικές συγκρούσεις των ελλήνων στρατιωτών που συμμετείχαν στις εκεί συμμαχικές δυνάμεις κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη δεκαπενταετία 1963-1978 θα δώσει μέσα από τέσσερις συλλογές διηγημάτων (*Σκληροί καιροί*, 1963* *Ασάλευτοι καιροί*. *Διηγήματα από την άλλη Κύπρο*, 1966* *Ο καιρός των Ολβίων*. *Διηγήματα από την προτελευταία Κύπρο*, 1975* *Ο καιρός της δοκιμασίας*, 1978) όλο το φάσμα της ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας στην Κύπρο από τα χρόνια της ύστερης Αγγλοκρατίας μέχρι και την επαύριο της τουρκικής εισβολής του 1974. Στα τελευταία του βιβλία (*Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο*, 1986* *Ο καλός πολίτης και οι άλλοι*, 1993* *Κι άλλες μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο*, 1995) θα επιστρέψει ως επί το πλείστον στην αιγυπτιακή θεματολογία, ανασυστήνοντας πρόσωπα και πράγματα από την εκεί εμπειρία του. Ασχολήθηκε επίσης με τη μετάφραση, ενώ δημοσίευσε και ποικίλες μελέτες για θέματα λογοτεχνίας και ξένους πεζογράφους (Γκυ ντε Μωπασσάν, Α. Τσέκωφ, Φ. Ντοστογιέφσκι, Τζ. Σουίφτ κ.ά.).

Γιώργος Φ. Πιερίδης
Φεβρουάριος 1982

Στην Αμμοχώστη βρέθηκαν και δύο αξιόλογα υστεροί βιβλιοθήκες με παλιό περιεχόμενο και άλλο περιεχόμενο: η βιβλιοθήκη των Ενώσεων Λουίζας και η βιβλιοθήκη του Δημήτρη Μαραγκού

Δημοτική Βιβλιοθήκη και Πινακοθήκη Αμμοχώστη

Η δημιουργία της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστη αρχίνατε το 1952, με την απόφαση των Δημοτικών Συμβουλίων να ανεγείρει, ενόψει κι' αυτό το σκοπό μια αίθουσα στον πρώτο όροφο, πάνω από τον εμπορικό καταστηματων δημοτικών ιδιοκτησίας στα μνηστά των δένων Δημοστασίας (πότε δόσ' Εξουαράδων) και 16ης Ιανουαρίου.
Η αίθουσα αποπερατώνθηκε τον Ιούλιο του 1953

Κώστας Μόντης

Ένα παλιό αυτοκίνητο

Το διήγημα που παρατίθεται στη συνέχεια αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό κείμενο από τη συλλογή με τον εύγλωττο τίτλο Ταπεινή ζωή (1944). Σε αυτή ο συγγραφέας επικεντρώνεται σε ασήμαντες υπάρξεις, τις οποίες σκιαγραφεί με ευαισθησία και συγκρατημένη συγκίνηση. Αναδεικνύονται, έτσι, έμψυχα και άψυχα πλάσματα, αντικείμενα που κανονικά περνούν απαρατήρητα στην καθημερινότητά μας και δεν τους αποδίδεται κάποια ιδιαίτερη αξία, είτε γιατί ανήκουν σε ένα κόσμο παρωχημένο, είτε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα (ή και τη βούληση) να επιβληθούν με την παρουσία τους. Στη συλλογή αυτή, επίσης, ο συγγραφέας εισάγει για πρώτη φορά την τεχνική της παρένθεσης, η οποία του δίνει τη δυνατότητα να εμβολιάζει το κύριο σώμα της αφήγησης με διάφορα σχόλια, ερωτήματα ή «φωνές». Με τον τρόπο αυτό, διευρύνεται η οπτική του και μέσα από ποικίλες σκοπιές υπονομεύονται η «μονολογικότητα» και η «αυθεντία» του αφηγητή.

Ήταν ένα παλιό, σακατεμένο αυτοκίνητο. Η μια του ρόδα διπλωμένη, σπασμένα τα πλευρά του, τρύπιο τ' αδιάβροχό του. Βροχές πολλές κι ατέλειωτος καλοκαιριάτικος ήλιος θα το χτύπησαν ανυπεράσπιστο και του πήραν το γαλάζιο του χρώμα και το γέμισαν ασπρογάτινες ρυτίδες. Τα φανάρια του έχασκαν άδεια. Κάποιος τούς είχε ξεριζώσει τις μικρές λαμπίτσες, ίσως ο ίδιος που τα 'πλενε πριν κάθε μέρα και τα σκούπιζε απαλά σα να τα χάραινε. Με το χέρι του στην καρδιά προσπαθούσαν κι αυτά οληνύχτα να του δείχνουν τα χαντάκια, τις πέτρες, τα στριψίματα, τον κίνδυνο. Ακούραστα (κουράζεσαι όταν αγαπάς;) ψηλαφούσαν το σκοτάδι να ξεδιαλύσουν το καλό απ' το κακό χωρίς ο ύπνος να μπορεί να τα κλείσει (κοιμάσαι όταν αγαπάς;)

Και δεν ήταν μονάχα τις λαμπίτσες, ήταν και τα στολίδια τ' αραδιασμένα τόσο σοφά μπροστά στο τιμόνι που είχαν ξεριζώσει: τους κόκκινους δείχτες, τ' άσπρα χερούλια, το μιλίμετρο που καθώς έδειχνε με το δαχτυλάκι του τα πενήντα, τα εξήντα μίλια σάσιζε πλάι του το ρολόι και σταματούσε στην τρελή, απέραντη στιγμή τού μεθυσίου του τον χρόνο.

Ήταν αραγμένο, πεταμένο, κοντά στο παράθυρό μου. Παραπέρα, μισό βηματάκι παραπέρα, γκρεμιζόταν σχεδόν κατακόρυφη η χαράδρα. Και τ' αυτοκίνητο ακουμπούσε στο χαμηλό πετρόχτιστο τοίχο που οροθετούσε* το χάος της.

Δεν είχα ρωτήσει ποιου ήταν, πώς βρέθηκε εκεί. Το παραδέχτηκα χωρίς ιστορία. Τι να την κάνεις τώρα την ιστορία; Ωστόσο σκεφτόμουν να το στερνό του κύλημα πόσο φοβερό θα 'ταν.

* οροθετώ: βάζω όρια, χωρίζω κάτι από κάτι άλλο

– Σπρώχτε, σπρώχτε ν' ακουμπήσει στον τοίχο.

Έπρεπε ν' ακουμπήσει στον τοίχο για να νιώθει καλύτερα πως άγγιξε το σκληρό πέτρινο τέρμα, πως δεν είχε πια ούτε τόσο δα κομματάκι δρόμου μπροστά του.

Έκανε το τελευταίο αυτό ανήμπορο βήμα άθελά του, χωρίς ψυχή, χωρίς φωτιά. Στο μηδενικό οι κόκκινοι δείχτες, όλοι οι κόκκινοι δείχτες στο μηδενικό. Κι ήταν βέβαια, πολύ παραξευμένο και τρομαγμένο μα δεν νομίζω να είχε φανταστεί πως το 'χωναν αυτού ώσπου να λιώσουν τα σίδερά του. Θα 'ταν δύσκολο να το φανταστεί.

Ποιος ξέρει πόσο καιρό ήταν έτσι ακουμπτημένο στον τοίχο. Αποκάτω είχαν μαζευτεί ένας σωρός σκουπίδια. Και τ' αυτοκίνητο τους επέτρεψε και τα προστάειψε.

– Εντάξει, μείνετε, κανείς δεν θα σας πειράξει.

Μικρή υπηρέτρια, ε μικρή υπηρέτρια, δεν μπορείς να σκουπίσεις κάτω από ένα αυτοκίνητο που χιλιάδες άνθρωποι μέριασαν* για να περάσει (να που χρειάζεται κι η ιστορία, να τη φοβάσαι την ιστορία). Αν αποπειραθείς μια τέτοια ανοησία, μα τον Θεό η φωτιά του θ' ανάψει ξανά, τα σβησμένα μάτια του θα πετάξουν σπίθες, τα σκουριασμένα σίδερα θα τρίζουν, το τρύπιο του αδιάβροχο θ' ανεμίσει οργισμένο, οι πόρτες του θα κλείσουν (τρακ!) και θα ορμήσει στον γκρεμινό σέρνοντάς σε μαζί του, ασυλλόγιστο κοριτσάκι.

Θιμάμαι ένα ένα τα σκουπίδια που ήταν στοιβαγμένα κάτω απ' τη φύλαξη του: Μερικά κουτιά τσιγάρων, ένα κομματάκι ξεθωριασμένο μεταξωτό ρούχο, μια ξεσκισμένη κάλτσα, μισός σπασμένος καθρέφτης, σκουριασμένα καρφιά, τσαλακωμένα χαρτιά, ένα παπούτσι (δεν σκηνοθετώ. Έτσι ήταν). Μια φορά είχαν ζήσει, βέβαια, κι αυτά ώσπου ήρθε ξαφνικά ο χαμός κι έτρεξαν βιαστικά να κρυφτούν. Αλήθεια, πού να κρυφτούν; Πίσω απ' το κοτέτσι, απ' τη μεγάλη άσπρη πέτρα, απ' τον σωρό τα ξύλα; Όχι. Κάτω απ' τ' αυτοκίνητο. Αυτό δεν ήταν όμοιό τους, δεν ήταν σκουπίδι, δεν μπορεί να γίνει σκουπίδι ένα αυτοκίνητο.

Ήταν το νούμερο 5540. Του άφησαν τον αριθμό, δεν τον χρειαζόντουσαν και τον άφησαν να πεθάνει κι αυτός τον αργό, τον ατέλειωτα αργό θάνατο (ώσπου να λιώσουν τα σίδερα).

Τ' αλλοπρόσαλλο* ήταν που οι πόρτες ήταν κι οι τέσσερις ανοιχτές σα να περίμεναν τους επιβάτες, ολάνουχτες σαν αγκαλιές και σα φτερούγες. Κι ούτε που σκεφτόταν κανείς να τις κλείσει.

– Τι περιμένεις, δεν υπάρχει πια δρόμος, δεν υπάρχουν πια επιβάτες.

Κι όμως υπήρχε κάποιος δρόμος ακόμα. Γυρνώντας ένα απόγιομα στο σπίτι είδα τ' αυτοκίνητο στην άκρια του γκρεμινού απάνω απ' τον πετρόχτιστο τοίχο και τέσσερις πέντε ανθρώπους να το σπρώχνουν να πέσει. Οι γειτόνισσες κι ένας σωρός παιδιά ήταν γύρω και χάζευαν και

* μεριάζω: κάνω στην άκρη

* αλλοπρόσαλλος: αντιφατικός, παράλογος

χειρονομούσαν κι απολάμβαναν.

Είχα φτάξει την τελευταία τελευταία στιγμή, τόσο που μόλις πρόλαβα να το δω κι εκείνο γυρνώντας ανάστροφα χάθηκε με θόρυβο στο χάος.

Πίσω του αλάλαξε* το πλήθος κι έσκυψε να το δει που κατρακυλούσε.

Η σπιτονοικοκυρά μου μου ξήγησε πόσο καιρό το μελετούσαν κι αμελούσαν. Ήταν μεγάλη ασκήμια. Και μαζευόντουσαν τόσα σκουπίδια αποκάτω.

Α ναι, ήταν και τα σκουπίδια. Τα είδα όλα ξεσκεπασμένα, απροστάτευτα, φοβισμένα, έκπληχτα, να μένουν ακίνητα το ένα κοντά στ' άλλο και να περιμένουν.

Παλιό αυτοκίνητο στη Μόρφου, δεκαετία 1940

* **αλάλαζω**: βγάζω κραυγές, συνήθως από χαρά ή ενθουσιασμό

Κλειστές πόρτες

(Απόσπασμα)

Στη νουβέλα-χρονικό *Κλειστές Πόρτες* (1964) ο συγγραφέας καταθέτει την προσωπική του μαρτυρία για τον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-59). Ο ιδιότυπος αφηγηματικός του λόγος, διάτρητος από παρενθέσεις και σχόλια, ερωτήματα και υπαινιγμούς, εμφανίζεται τεχνικά πιο άρτιος· παρά τη μοιραία αποσπασματικότητά του, δεν στερείται συνοχής και συνεκτικότητας. Η πυκνή ύφανση του κειμένου και η λιτότητα των εκφραστικών μέσων προσδίδουν ακόμη ποιητικότητα στο κείμενο, που υποβάλλει έτσι περισσότερο τη συναισθηματική εμπλοκή και φόρτιση του αφηγηματικού υποκειμένου.

Τον Αύγουστο οι Εγγλέζοι απαγχόνισαν άλλα τρία παιδιά και τον Σεπτέμβρη ακόμα τρία*. Και κάθε φορά η Λευκωσία να μην μπορεί να κοιμηθεί, τα σπίτια, τα τείχη, οι άνθρωποι να στριφογυρίζουν ανήσυχoi κι άγρυπνοι, τα στρατιωτικά μηχανοκίνητα (μυρμήγκια που διαλύονται) να διασχίζουν ακατάπαυστα την πόλη κι ο κόσμος στη συνοικία γύρω απ' τις φυλακές γονατισμένος κι οι φωνές κι ο Εθνικός Ύμνος απ' τα κελιά και το φυλλορρόημα κι η σιωπή κι η σάλπιγγα (– Ζήτω η Ελλάδα!).

(Οχι, ο Ιάκωβος* δεν τραγούδησε τον Εθνικό Ύμνο, ένα θρησκευτικό ύμνο τραγούδησε. Ήταν μια ήρεμη, λεπτή, αδύνατη, γλυκιά φωνή –η πιο γλυκιά φωνή που είχε τραγουδήσει ως τώρα το Θεό).

Ύστερα, ξανά οι αντεκδικήσεις των αγωνιστών κι οι απελπισμένες προσπάθειες των Εγγλέζων ν' αξιοποιήσουν την τρομοκρατία της αγχόνης.

Κι ήταν έπειτα απ' αυτούς τους απαγχονισμούς που άρχισαν να χρησιμοποιούν τα τιμωρητικά κέρφια* (Αναφέρω την Εγγλέζικη λέξη γιατί ζυμώθηκε με τόσο πόνο, τόσο αίμα, τόση ζωή που δεν είναι δυνατό την κατάρα της να δεχτεί να την αντικαταστήσει Ελληνική λέξη). Μόλις γινόταν ένα «επεισόδιο» (Έτσι τα 'λεγαν. Κι ήταν αυτά τα «επεισόδια» –για τη Λευκωσία πάντα μιλώ– καμιά (απίθανα παράτολμη) επίθεση στην οδό Λήδρας –το «μιαύρο μίλι του θανάτου», όπως την ονόμασαν* – καμιά ενέδρα στο Ρογιάτικο*, κάνας αναπάντεχος ακροβολισμός* (το στεν* κρυμμένο κάτω απ' το επανωφόρι), καμιά βόμβα που άνοιγε ξαφνικά την πόρτα του κέντρου και κυλούσε αναμμένη μέσα ή που 'πεφτε απ' την ταράτσα μες στο τζιπ ή στο μεταγωγικό) επιβαλλόταν αμέσως κέρφια που συνήθως κρατούσε μέρες πολλές και βασάνιζε κυρίως τις φτωχότερες οικογένειες που δεν είχαν προμήθειες ή που δεν είχαν άλλο πόρο ζωής απ' το ημερομίσθιο του πατέρα ή τ' αδερφού.

* Στις 9 Αυγούστου 1956 απαγχονίστηκαν στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις οι Ανδρέας Ζάκος, Χαρίλαος Μιχαήλ και Ιάκωβος Πατάτσος, ενώ στις 21 Σεπτεμβρίου οι Μιχαήλ Κουσόφτας, Στέλιος Μαυρομμάτης και Ανδρέας Παναγιώτης.

* Ενοεί τον Ιάκωβο Πατάτσο.

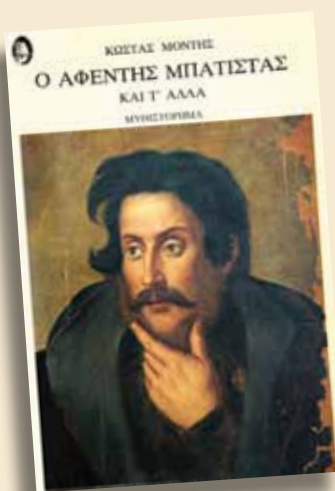
* **κέρφιο (curfew)**, το: απαγόρευση κυκλοφορίας

* Ο βασικός εμπορικός δρόμος στην εντός των τειχών Λευκωσία (αλλιώς λεγόταν και Μακροδρόμος), όπου κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα γίνονταν συχνά ξαφνικές επιθέσεις εναντίον Άγγλων, κυρίως στρατιωτών.

* **Ρογιάτικο**: συνοικία στην παλιά πόλη της Λευκωσίας

* **ακροβολισμός**, ο: ριπή όπλου που ρίχνεται από μακριά

* **στεν**, το: είδος αγγλικού οπλολυβόλου

Ως γεγονός όταν άρχισαν να μονιμοποιούνται σχεδόν τα κέρφια, άφηναν τις γυναίκες μια-δυο ώρες για ψώνια μα τα τρόφιμα ήταν λιγοστά κι ο συνωσιτισμός τέτοιος που πολλές φορές δεν κατάφεραν να πάρουν τίποτα. Όσες πάλι δεν είχαν λεφτά έπρεπε πρώτα να τρέξουν (αν τις βλέπατε με πόση αγωνία –φτωχή Ελληνική γλώσσα που δεν έχεις άλλη λέξη– έτρεχαν) να ζητιανέψουν δανεικά (– Καμιά λίρα, γιέ μου, να χαρείς τα παιδιά σου) κι ύστερα να προφτάξουν να πάρουν ό,τι μπορούσαν.

Αργότερα άρχισαν να οργανώνονται λαϊκές αποστολές τροφίμων απ' άλλα μέρη του νησιού. Και δεν ήταν μονάχα στην πείνα που καταδικάζόντουσαν οι φτωχότερες τάξεις στη Λευκωσία μα και στη δίψα γιατί πολλά σπίτια υδρευόντουσαν απ' τις δημόσιες βρύσες και πια τι να προφτάξεις να πάρεις εκείνες τις μια-δυο ώρες;

Κι ούτε, βέβαια, τέλειωνε το κέρφια με την πείνα και τη δίψα. Υπήρχαν κι άλλα που βασάνιζαν όλους γενικά: Ο εκνευρισμός (ο φοβερός εκείνος εκνευρισμός, το σπασίμο των νευρών, η διάλυσή τους), ο φόβος μήπως χρειάζόσονται ξαφνικά γιατρό για το παιδί ή για την ετοιμόγεννη γυναίκα σου, χίλια δυο.

Κι ο εκνευρισμός (προσέξατε πόσο γρήγορα συσσωρεύεται, τι γίνεται όταν συσσωρευτεί;) ήταν μεγαλύτερος στην περιτειχιμένη Λευκωσία με τα στενά σοκάκια και τα σπίτια τα κολλημένα το ένα στ' άλλο. Στα προάστια, σαν το δικό μας, που τα σπίτια καθόντουσαν χώρια-χώρια, καθένα με το δικό του ανθόκηπο, ο εκνευρισμός ήταν μικρότερος. Ήταν άλλωστε και λιγάκι πιο χαλαρά τα κέρφια γιατί με τη μεγάλη έκταση που είχαν τα προάστια ήταν δύσκολο να' ναι το ίδιο αυστηρά.

Στα προάστια, λοιπόν, εφευρέθηκαν κι οι χαρταετοί. Έβλεπες τις μέρες των κέρφια εκατοντάδες χαρταετούς στον αγέρα που τους πετούσαν όχι πια παιδιά μα (φαντασθείτε την εικόνα) μεγάλοι άνδρες και γυναίκες. Πώς από πού άρχισαν και τι έννοια είχαν δεν ξέρω. Ήταν κι αυτοί ένα ασήμαντο φαινόμα του Αγώνα ή είχαν κάτι άλλο βαθύτερο; Τους αμύλησε στον αγέρα μια παιδική σκέψη (για να μπερδευτούμε περισσότερο, να μη βρίσκουμε καθόλου από πού αρχίζουν τα παιδιά) ή το υποσυνείδητο (δεν ξέρω αν δεν είναι κοινό το υποσυνείδητο στους μεγάλους και στα παιδιά, αν έχει ηλικία – Γιατί να 'χει; Μπορεί να 'χει αντίστροφη); Ήταν αλήθεια, όπως έγραφαν οι ξένοι δημοσιογράφοι, μια απελπισμένη (τόσο απελπισμένη που να φτάνει το γελοίο) προσπάθεια λυτρώσεως απ' το κέρφια ή ήταν απλώς ένα παιχνίδι; Έβλεπες εκείνους όλους τους σοβαρούς ηλικιωμένους ανθρώπους (ακόμα και γριές) ν' αμιολάν και να χαιρόνται το χαρταετό τους και φοβόσονται

μήπως οδηγόμαστε όλοι στην τρέλα. Ωστόσο, ό,τι και να 'ταν, έφταναν εκείνοι όλοι οι χαρταετοί των προαστίων απάνω απ' την περιτειχισμένη Λευκωσία κι έδιναν κουράγιο. Στους χαρταετούς συναντιόντουσαν ξανά (είναι ρομαντικό κι εξεζητημένο;) τα βλέμματα που χώρισε το κέρφιου (Ποιος ξέρει με ποιου το βλέμμα της γριάς). Κι είχαν οι περισσότεροι ένα γαλανόλευκο χρωματισμό. Έφερναν βόλτα απάνω απ' τις φυλακές και χαιρετούσαν, φτερούγιζαν την ψυχή μας απάνω απ' τις αγχόνες (Όχι, τώρα πού το σκέφτομαι, δεν ήταν παιχνίδι ούτε έπρεπε έτσι απλώς να επιψασθεί* σ' αυτή την αφήγηση).

Παιχνίδι και φαιδρό ήταν οι χαρταετοί των Εγγλέζων. Γιατί αναγκαζόντουσαν να φτιάχνουν κι αυτοί χαρταετούς καθώς τα μικρά Εγγλεζόπουλα ζήλευαν κι έκλαιγαν και χτυπούσαν τα πόδια (- Daddy, I want a kite too*) (Άραγε να 'ταν για το χατίρι αυτών των παιδιών που δεν απαγορεύτηκαν οι χαρταετοί;). Κι αναγκαζόντουσαν (άντες ν' αρνηθείς τώρα) όχι μονάχα να τους φτιάχνουν μα τις περισσότερες φορές και να τους πετούν οι ίδιοι (- Daddy, I can't*). Και τους πετούσαν (φαιδρό στο φαιδρό) οπλισμένοι, με το χέρι στο στεν ή με το περίστροφο έτοιμο!

(Για τους χαρταετούς αυτούς των Εγγλέζων πρέπει ν' αναφέρω πως δεν τους έφτιαχναν σαν τους δικούς μας μ' αλλιώτικους, έτσι όπως είχαν μάθει, ξέγνοιαστα παιδιά, στο Brighton και στο Bodmin. Κι έμοιαζαν εκείνοι οι αλλιώτικοι χαρταετοί ανάμεσα στους άλλους σαν ξένα, παράξενα αποδημητικά πουλιά).

Τηλέμαχος Κάνθος, *Cuirfew του 1958-Ελεύθερος σκύλος ή ερημιά*, λάδι, 1958

* **επιψάω:** αγγίζω ανεπαίσθητα, θίγω με ανάλαφρο τρόπο

* «Μπαμπά θέλω κι εγώ χαρταετό»

* «Μπαμπά δεν μπορώ»

Θεόδωρος Μαρσέλλος

Η βεράντα κι ο τυφλός

Το παρακάτω διήγημα προέρχεται από τη συλλογή *Ο κλέφτης του σπιτιού μου* (1974). Μέσα από μια φαινομενικά ασήμαντη ιστορία, ο συγγραφέας αναπαριστά τον κλειστοφοβικό κόσμο μιας οικογένειας με κυρίαρχα τα αισθήματα της καχυποψίας και της απόρριψης για τον άλλο, ο οποίος υποστασιώνεται στο πρόσωπο ενός γείτονα. Ταυτόχρονα, διακριτική προβάλλει η παρουσία ενός ηλιζιωμένου θείου, ο οποίος με την καλοσύνη και τη στωικότητά του αποτελεί έκδηλη παραφωνία στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Ωστόσο, η τελική δικαίωση της στάσης και του ήθους του γέροντα θέτει εμμέσως το ζήτημα της αντίθεσης ανάμεσα στην εσωτερική σοφία και ευγένεια που αντιπροσωπεύει ο ίδιος, αν και τυφλός, και στη μυωπική, φοβική συμπεριφορά που υιοθετούν τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Ήτανε κάτι που το φοβόντανε. Τρέμανε μάλιστα την ώρα που ήτανε να γίνει. Στο μεταξύ τούς παρηγορούσε η αοριστία της αμφιβολίας. Ο πατέρας, πριν πεθάνει, τους έλεγε πάντα πως το κακό θα 'ρχόταν απ' εκεί κάτω. Απ' το μπροστινό μαγαζί, σαν αυτός που το κράταε αποφάσιζε να σηκώσει ανώγι απάνωθό του, έτσι που να κλείσει το φως και τον αέρα της βεράντας του σπιτιού. Κι όταν λέγανε σπίτι, αυτήν εννοούσαν.

Απάνω την σκέπαζε η ψήλη στέγη, που 'σβηνε μπρος στην κάμαρα με τις κολόνες στα πλαϊνά. Κάτω χαμηλά την προστάτευε το φαρδύ πεζούλι με τις γλάστρες των λουλουδιών και τα δοχεία με τον δυόσμο και τον μαϊντανό. Ένα πουλάκι στο κλουβί του, γέμιζε τη μέρα με χαρούμενους τόνους κι από το άνοιμά της ερχόταν το φως κι η δροσιά κι αγνάντευε κανείς τα σπίτια και πέρα τον κάμπο, με τα περιβόλια και τ' αμπέλια.

Καθόντανε εκεί τα βραδάκια του καλοκαιριού και τρώγανε. Έτσι που το φανάρι της μέσης φώτιζε αχνά, μπορούσαν και ξεχώριζαν τ' αστέρια στον ουρανό κι απολαύανε τις δροσερές αύρες, που φτάναν από κάτω. Στην επίγειαν ευδαμονία της ώρας εκείνης, ο καθένας ξανοιγόταν σε χαρούμενες κουβέντες, έκανε σκέψεις, κι άθελά του έφτανε σε συμπέρασμα για τον ρόλο της βεράντας στην ξεκούραση της ζωής, ενώ σύγκαιρα η μελαγχολική σκέψη της στέρησής της, όσο μακρινή και απίθανη κι αν φαινόταν, τους κεντούσε ενοχλητικά την καρδιά.

Στην αρχή το συζητούσαν μεταξύ τους δειλά. Μετά, σαν από μια σιωπηρή σύμβαση, αποφασίσανε να μην το εμπιστεύονται ο ένας τ' αλλονού. Θα θέλανε μάλιστα να μην το σκέφτονται καθόλου, μόλο που 'ρχόταν και πιότερο στη σκέψη τους. Και μονάχα ο γερο-θείος, που βρισκόταν εκεί ανάμεσα τους,

Ανδρέας Λαδόματος, *Λευκό σπίτι με φοινικιά*, ακρυλικό, 1976

φαινόταν, έτσι παράδοξα, να μην συνωρίζεται* κάτι από τα νοήματά τους. Αποτραβιόταν νωρίς από το φαγητό στη φαρδιά, χαμηλή καρέκλα της άκριας κι εκεί, μέσα από τα θαμπά του μάτια, αφηνόταν σε μια ξέγνοιαστη ρέμβη.

Ωστόσο με το πέρασμα του χρόνου η έγνοια, όταν τους ερχόταν, ήταν και πιο έντονη. Ο δρόμος έγινε πιο περαστικός κι η κίνηση του μπροστινού μαγαζιού, που δούλευε τώρα σαν ταβέρνα, ζωηρότερη. Τα παιδιά του ταβερνιάρη ξεσκολίσανε κι άντρες πια μπαινοβγαίνανε όλη τη μέρα εκεί μέσα, έτσι που φαινόταν να μην τους χωράει άλλο. Ο κίνδυνος μιας κάποιας αλλαγής ήταν ολόγυρα τρομερός. Και την άλλη μέρα, όταν ο Κώστας, ο μεγάλος γιος της οικογένειας, γυρνώντας απ' τη δουλειά το μεσημέρι, έβαζε το κλειδί στην ξώθυρα, έτοιμος να μπει στο σπίτι του, αυτό που πρόφταξε να πάρει το μάτι του στο πεζοδρόμιο της ταβέρνας, τον έκανε να ξεροκαταπιεί στενοχωρημένος. Ήταν εκεί δα, απ' όξω στοιβαγμένα τώρα αρκετή άμμος, ασβέστης, τούβλα. Κύριέ μου! Να 'ταν αυτό ένα σημείο απ' ό,τι φοβόνταν; Κι όσο κι αν μπόρεσε να κυριαρχήσει τις σκέψεις του, ανέβηκε τη σκάλα με θαμπό μυαλό. Κάθισε στο τραπέζι σκεφτικός, κοιτώντας κάπου κάπου λοξά τον αδελφό του που, σίγουρα κι εκείνος, στενοχωρημένος από την ίδια έγνοια, δεν γυρνούσε καν να του μιλήσει εκείνη τη μέρα. Και το δειλινό, όταν η μητέρα με την αδελφή του τραβήξανε για τα γειτονικά καταστήματα, κάτι τέτοιο θα νιώσανε σαν αντικρίσανε ξαφνικά τις ετοιμασίες για οικοδομή απ' όξω απ' την ταβέρνα. Μα πολύ έξυπνα σπεύσανε να πείσουνε η μια την άλλη.

- Κάτι κουτσοδούλια θα 'χει πάλι ο ταβερνιάρης.
- Καιρός ήταν να διορθώσει κάπως το σαράβαλό του· είπανε και προσπεράσαν.

Το βράδι όμως φαινότανε όλοι οριστικά άκεφοι και μέσα από τις καχύποπτες ματιές π' ανταλλάζανε ζητούσανε να ξαλαφρώσουνε από την αγωνία που τους έδεσνε. Η μητέρα, μάλιστα, σε μια στιγμή, κάτι ξεκίνησε να πει, όταν ο μεγάλος αδελφός, που νοιάστηκε* την πρόθεσή της, μίλησε απότομα για το φαγητό κι η κουβέντα κόπηκε στη μέση.

Και το πράμα θα είχε καλιάρει ξανά για λίγο, αν σε δυο μέρες, νωρίς το πρωί, δεν ακουγόντανε από κάτω, από το πάτωμα του σπιτιού, εκείνοι οι φοβεροί κρότοι που τόσο τους είχανε ταράξει. Αληθινά ήταν τόσο υπόκωφα έντονοι και τόσο συνταιριάζανε με τους κρυφούς τους φόβους που, μέσα στην αλαφράδα του πρωινού ύπνου, τους δεχτήκανε με τη φρίκη του πανικού.

Η αδελφή σηκώθηκε απότομα απ' το κρεβάτι, για ν' ανταμώσει τη μητέρα της, κι αγκαλιασμένες οι δυο, αλληλοκοιταζόντανε σε μια βαθιάν απελπισιά, όπως μπροστά στ' αναπόφευχτο μοιραίο.

* **συνωρίζομαι και συνερίζομαι:** αντιλαμβάνομαι, συμμερίζομαι την ανησυχία, τον προβληματισμό

* **νοιάζομαι:** (εδώ) εννοώ, αντιλαμβάνομαι

Τα δυο αδέρφια τραβήξαν, σαν από σύνθημα, έξω στη βεράντα για ν' ανταμώσουν τον κίνδυνο ή να πολεμήσουνε την ύπαρξή του. Απομείνανε σαν ανίδεοι για μια στιγμή. Τέλος ο ένας μίλησε στον άλλο:

- Αυτό πρέπει να 'ναι!

- Ίσως αυτό να είναι...

Σιωπή.

- Απ' εκεί θ' αρχίσουνε;

- Από τη στέγη θ' αρχίσουνε...

Σιωπούν. Στο μεταξύ οι δυο γυναίκες, με δάκρυα στα μάτια, τους ανταμώνουν.

- Μ' αυτό είναι κάτω από τη βεράντα π' ακούγεται!...

- Θα χαλάσουνε και τη βεράντα;

- Όχι, αυτό π' ακουμπάει στη βεράντα...

- Πάει η βεράντα...

Οι στιγμές είναι κρίσιμες. Οι καρδιές βολοδέρουν. Οι αναπνοές σταματούν. Σκέφτονται: Είναι κάτι που χρειάζεται άμεση δράση ή υπομονή;

- Αν πηγαίναμε να δούμε τι γίνεται;...

- Είναι χειρότερα. Είναι στριφνός* και θα κακιώσει πότερο.

- Αν του μιλούσαμε; Αν του τάζαμε λεφτά για να μη χτίσει;

- Όχι, όχι -λέν οι άλλοι- θα του δίνουμε να καταλάβει τη σημασία που έχει για μας το ανώγι και θα το 'χτιζε μιαν ώρα αν αρχύτερα...

- Όχι, όχι, σιωπή...

Όλοι σιωπούν κι αφουγκράζονται τα χτυπήματα που 'ρχονται από κάτω και κάνουνε το πάτωμα να τρεμοπαίξει. Είναι δυστυχημένοι. Είναι βυθισμένοι σε μιαν απελπισμένη αγωνία. Κάποιος τούς υπονομεύει την ιδιά τους την ύπαρξη.

Ο γερο-θείος, που είναι απ' ώρα σηκωμένος και παίρνει τη δροσιά του πρωινού στην άκρη της βεράντας, σιωπά γι' αρκετό στην αρχή. Μα σε λίγο, σαν νοιάζεται την ασυνήθιστη τούτη κίνηση, ξεκινάει να ρωτά:

- Μα τι είναι παιδιά μου; Τι γίνεται; Μήπως καίγεται κάτι;

Τραβούν όλοι προς τη γωνιά του. Δεν ξέρουν πώς να του το παραστήσουν. Θα λυπηθεί πολύ. Μα πρέπει να πονέσει κι αυτός μαζί τους.

- Η βεράντα μας, θείε...

- Να...

- Θα της κόψουν τον αέρα και το φως!...

- Πώς;...

- Θα χτίσουνε!...

Ο γέρος σιωπά για λίγο. Φαίνεται να στοχάζεται. Και πίσω:

- Δεν καταλαβαίνω, πώς μπορούν να γίνουν όλ' αυτά και τι μπορούν ν' αλλάξουν, λέει αργά και με δισταγμό παραμερίζοντας

* στριφνός: (για άνθρωπο) δύσκολος, ιδιότροπος

κάτι που τον εμποδίζει στο λαμό. Και προσθέτει, σα να ονειρεύεται: Κάποια σάπια δοκό πάνε ν' αλλάξουν. Κάποια σάπια δοκό...

Νευρώνουν όλοι. Θυμώνουν με την υπομονή και τη μοιρολατρία του. Τι μπορεί άλλωστε να καταλάβει ένας άνθρωπος με βουλιαγμένη την όραση και την ακοή; Η καταστροφή έρχεται σύντομα, τους πήρε από πίσω. Τον παρατούν εκεί μονάχο στην καρέκλα του, κι αποτραβιούνται μέσα, στο υπόλοιπο σπίτι. Νομίζουνε μάλιστα πως μιαν αλαφρή καταχνιά άρχισε να πέφτει στη βεράντα κι η πνιγούρα, όσο πάει, γίνεται ανυπόφερτη. Το πουλάκι έπαψε να κελαηδά ίσως φοβισμένο από τους κρότους που 'ρχονται από κάτω. Μα ωστόσο παντού είναι κατάδηλη η βαρυθυμιά. Η μητέρα γλιστράει προς την κουζίνα βιαστικά, σα να την κυνηγάει το ξεροβόρι. Η Ροζίνα, η αδελφή τους, δεν στέκεται άλλο να δροσίσει τα λουλούδια κι ούτε να κοιτάξει κατά τον κάμπο. Τι να κάνει κανείς με κάτι που θα χαθεί, που 'ναι χαμένο; Τις βραδιές δεν τρώνε έξω. Παντού νομίζουν πως έχει ξαπλωθεί ο κουρνιαχτός* από τα χαλάσματα κι η ζέστη του καλοκαιριού τους κόβει την ανάσα!

Έτσι ήταν, όταν την άλλη μέρα το μεσημέρι, εκεί που καθόντουσαν στο τραπέζι, ακούστηκε να χτυπά η ξόθυρα. Η Ροζίνα έτρεξε και τράβηξε το σκοινί. Ο ταβερνιάρης που πρόβαλε στο άνοιγμα, ρωτούσε αν ήτανε στο σπίτι η μητέρα και τα παιδιά. Ήθελε να τους μιλήσει.

Όταν γύρισε μέσα να τους αναγγείλει την παρουσία του, όσοι τρώγανε σταματήσανε με τις μπουκιές στο στόμα κι οι άλλοι απόμειναν άναυδοι. Τα πιρούνια στα πιάτα. Αυτός ο μαύρος άνθρωπος, που έπαιζε την ευτυχία τους στα χέρια του, ήταν ανάμεσά τους!

Ο μεγάλος αδελφός έγνεψε να κάτσουν στη θέση τους, γιατί αυτός ήτανε να πάρει τον λόγο. Μα κανείς δεν υπάκουσε. Η Ροζίνα τον ακολούθησε. Η ταραχή της ήταν μεγάλη. Ξεκινά μετά ο μικρός αδελφός. Τελευταία η μητέρα. Ο ταβερνιάρης στο μεταξύ ανεβαίνει τις σκάλες, αγκομαχώντας στο κάθε σκαλί. Ο μεγάλος γιος τον περιμένει στο κεφαλόσκαλο. Η καρδιά του είναι σφιγμένη. Ο κάπελας* γυρνάει και τον χαιρετάει:

– Είμαι γέρος πια, κι είναι δύσκολες αυτές οι δουλειές για μένα, λέει αγνά μέσα στην κούρασή του. Μα έλα, που ήταν ανάγκη να σας ιδώ.

Ο μεγάλος γιος σιωπά. Η Ροζίνα από πίσω δεν κρατιέται και του κεντάει νευρικά το χέρι:

– Πες του, πως είναι ένα τέρας!

Ο αδελφός τής γνέφει να σιωπήσει.

– Πες του, πως είναι ένας ληστής, προσθέτει ο άλλος αδελφός με πυρωμένη ανάσα.

* **κουρνιαχτός, ο:** σύννεφο σκόνης που σηκώνεται από το έδαφος

* **κάπελας, ο:** ιδιοκτήτης ταβέρνας

– Μην του δώσεις καιρό για κουβέντες, συμπληρώνει η μητέρα.

Ο ταβερνιάρης κοντεύει στο μεταξύ ν' ανεβεί. Φαινότανε ταπεινός, γλυκομίλητος. Ήτανε καιρός να τον κοιτάξουνε από κοντά. Ο φόβος κι η απόσταση τον κάνανε φρικτό στα μάτια τους. Κάθονται εκεί πρόχειρα σε μια καρέκλα. Μιλάει με περιστροφές. Δεν μοιάζει να 'ναι ο μαύρος τύραννος που θα τους καταστρέψει τη ζωή, κλείνοντας τ' άνοιγμα της βεράντας. Δεν είναι τίποτα, μα τίποτα απ' όλα αυτά. Κι ούτε πρόκειται γι' ανώγι και νέα χτισίματα. Καταλήγει:

– Θα 'πρεπε να μη σας χαλούσα την ησυχία, τέτοιαν ώρα. Μα έτσι που ήρθαν τα πράγματα, ήτανε ανάγκη ν' αλλάξουμε μια δοκό στη στέγη της ταβέρνας κι εκεί στη δουλειά απάνω φανερώθηκε πως ο τοίχος της βεράντας ήταν κι αυτός σάπιος κι ήταν φόβος να γκρεμίσει και να σας γίνει ζημιά. Γι' αυτό θα 'θελα να σας ειδοποιήσω να μου παρασταθείτε λιγάκι στους κόπους και τα έξοδα. Γέρασα πια, κι οι δουλειές δεν είναι περίφημες. Ακόμη σκέφτομαι να το κλείσω και ν' αποτραβηχτώ. Κι αν ήταν ως τότες να κάναμε καλά και να σας το 'δινά...

Ένα φορτίο σηκώνεται από τα κρατημένα στομάγια. Ένα πονηρό χαμόγελο γλιστράει στα πρόσωπα. Πόσο ανόητα βιαστικοί είναι οι άνθρωποι κι οι εντυπώσεις τους! Ο κάπελας ήτανε τόσο καλός. Και, τώρα που φεύγει, ο μεγάλος αδελφός τον ακολουθεί. Μελετάει κάτω στην ταβέρνα την υπόθεση του σάπιου τοίχου. Συμφωνούν. Όλα κανονίζονται.

Όταν γυρνάει απάνω, βγαίνουνε όλοι μαζί στη βεράντα. Το φως κι η δροσιά που 'ρχεται από πέρα τους κάνει να μιλούν ζωηρά. Κοιτάνε λεύτερα, κουβεντιάζουν ο ένας στον άλλο. Ήταν σαν να είχανε καιρό να ιδωθούν.

Ζυγώνουνε όλοι το γερο-θείο, να του πούνε τα τρεχούμενα, να του μεταδώσουνε τη χαρά τους. Μ' αυτός από την παντοπινή του θέση και τη γαλήνη που τον τυλίγει, δεν φαίνεται να πολυνοιάζεται. Κι αφού τους ακούσει, κάνει πίσω αργά:

– Δεν καταλαβαίνω πώς μπορούσαν να γίνουν όλ' αυτά και τι ήτανε ν' αλλάξει. Κι ύστερα η βεράντα ήτανε πάντα τόσο φωτεινή, τόσο ευχάριστη.

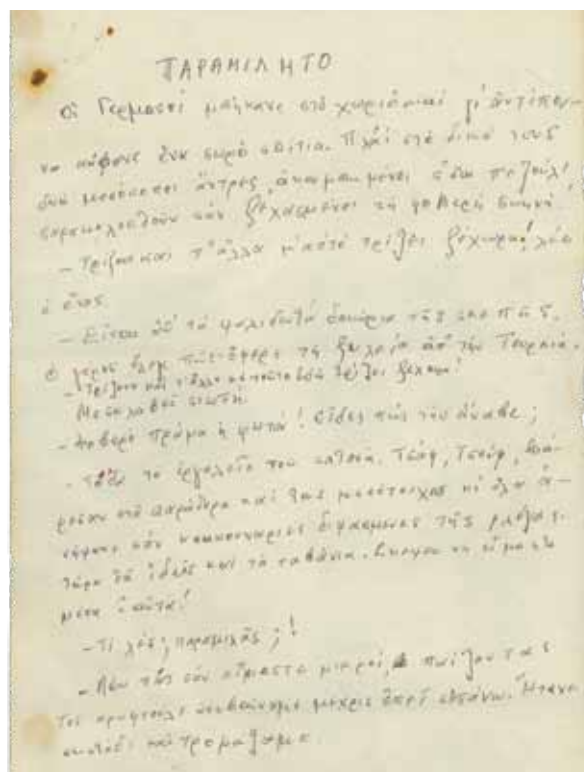

Λουκία Νικολαΐδου-Βασιλείου, *Η παρέα*, λάδι, 1933-36

Ο **Θεόδωρος Μαρσέλλος** (Λάρνακα, 1907 - Πυργά, 1991) σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1927-1933) και συνέχισε για ένα χρόνο στη Γαλλία. Με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου (1940-41) έφυγε από την Κύπρο (όπου είχε επιστρέψει από το 1934 για να ασκήσει το ιατρικό επάγγελμα) και κατατάχθηκε ως εθελοντής στον ελληνικό στρατό. Πήρε ενεργό μέρος στην Εθνική Αντίσταση (1941-44) εντασσόμενος ως γιατρός στο Ε.Α.Μ./ Ε.Λ.Α.Σ. Το 1944 επέστρεψε στην Κύπρο.

Η πρώτη του εμφάνιση στα γράμματα θα γίνει πολύ νωρίς με την ποιητική συλλογή *Πρώτοι έρωτες* (1921), ωστόσο μεταπολεμικά θα στραφεί στην πεζογραφία. Έκδηλος είναι ο αυτοβιογραφικός τόνος στο πρώτο του πεζογράφημα *Χρυσά Βουνά* (1947), όπου αποτυπώνονται οι εμπειρίες του από τη συμμετοχή του στα αντάρτικα σώματα στην περιοχή του Πηλίου κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Η ψυχολογική διεξόδωση στους ήρωες θα γίνει εντονότερη και πιο πειστική στο επόμενο του βιβλίο, τη νουβέλα *Ο καντηλανάφτης* (1958). Και στα υπόλοιπα πεζά του, όμως, κυριαρχεί μια ατμόσφαιρα θολή, κάποτε μάλιστα εφιαλτική, και δίνεται προτεραιότητα στην αναπαράσταση, μέσω μιας νεοτερικής γραφής, του ιδιαίτερου ψυχισμού των προσώπων. Συνεργασίες του δημοσιεύτηκαν σε ποικίλες κυπριακές εφημερίδες και περιοδικά.

Τάσος Στεφανίδης

Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη)

(Απόσπασμα)

Στη νουβέλα Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη) (1960) συναιρούνται ποικίλα θέματα και μοτίβα: οι παιδικές αναμνήσεις του συγγραφέα με τις υποκειμενικές και αντικειμενικές δυσκολίες της ενηλικίωσής του, οι εμπειρίες του από τον πρόσφατο Απελευθερωτικό Αγώνα με τις κοινωνικές συνθήκες της σύγχρονης του εποχής. Στο παρακάτω απόσπασμα προβάλλει παραστατικά από τη σκοπιά του ενήλικα αφηγητή ο ονειρικός κόσμος του παιδιού σε ένα ειδυλλιακό περιβάλλον, όπου όμως δεν λείπουν οι κίνδυνοι και οι πρώτες απογοητεύσεις από τη σύγκρουση με τον κατά κανόνα σκληρό κόσμο της πραγματικότητας.

[...] Τα βράδια έκανε κρύο, κουλουριάζουνταν κάτω από διπλές κουβέρτες, κι η μάνα του τον φυλάκιζε μέσα στην κουνουπιέρα για να τον προφυλάει από την υγρασία της νύχτας και την πρωινή ομίχλη, που έσταζε σα σιγανοβροχούλα, αργά και μουσικά, ξυπνώντας μέσα του τους πολύχρωμους ψίθυρους του δάσους, θρούλους και παραμύθια της Ανατολής, κόσμους νεραϊδένιους κι αλλόκοτους. Λες κι άκουε τον απόμακρο αχό κάποιου καταρράκτη που 'περτε και γίνονταν αφρός, το βιαστικό περπάτημα κάποιου βραδυπορημένου οδοιπόρου. Λες κι άκουε καμιά φορά φωνές απ' τους ωκεανούς να τον καλούν. Άνοιγε τα λευκά πανιά μιας βαρκούλας και κινούσε μόνος, κατάμονος, μέσα στο πέλαγο για να πάει να βρει και ν' ακούσει το τραγούδι των Σειρήνων, πιο πέρα ακόμη θα τραβούσε, πιο πέρα από το σύνορο του ανέφικτου. Πόσους παραμυθόκοσμους έκρυβε κείνη η λευκή φωλιά του, η κτισμένη στα ύψη της καρδιάς με τα πράσινα πικροφυλλάματα! Όλο παραμύθι και κίνηση ήταν η φθινοπωρινή νύχτα με τους βουνίσσιους πεζολάτες* που κατέβαιναν με τα μουλάρια και τα κουδουνιστά αμάξια κουβαλώντας κρασί, κι η νύχτα μέθαιε ρουφώντας απ' τα φουσκωμένα ασκιά το κοκκινέλι. Ήταν φορές που οι νύχτες αφυπνίζονταν αλαλιασμένες από τις βαριόηχες κουδούνες των γκαμήλων και τ' άγια μουργορητά τους. Πετάγονταν απάνω τρέμοντας από φόβο και το κρύο, μ' αυτός στέκονταν ακόμη ξέσκεπος ωσότου ο ήχος δυνάμωνε-δυνάμωνε και τον έφτανε ως τα ύψη της καρδιάς κι ύστερα σβήνονταν αργά και σιγανά μέσα στη νύχτα. Πόσες τρομερές ιστορίες για γκαμήλες δεν είχε ακούσει από τον πατέρα του! Μια φορά ο παππούς του είχε βρεθεί αντιμέτωπος με μια εξαγοιωμένη γκαμήλα, που έτρεχε

* πεζολάτης, ο: πεζοπόρος

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, *Το πόσημα, λάδι, μέσα του 20ου αι.*

μουγκρίζοντας κατά πάνω του, έτοιμη να τον δαγκώσει, να τον ρίξει χάμω, να τον καταπατήσει και να γονατίσει αλάτω του.

– Τρέχουν οι γκαμήλες, πατέρα; ρωτούσε γεμάτος αγωνία.

– Τρέχουν πολύ, γιέ μου, σαν είναι εξαγριωμένες, έλεγε ο πατέρας, και συνέχιζε τη διήγησή του. Τρέχουν και κοιτάνε τριγύρω κι αλίμονο σε όποιον βρεθεί στο δρόμο τους.

– Σκότωσε τον παππού η γκαμήλα, πατέρα; πες μου, πες μου.

– Κιντύνει πολύ ο παππούς εκείνη τη μέρα μα τον έσωσε ο Θεός. Μέσα στην ερημιά δεν υπήρχε σπίτι ή δέντρο κοντά για να καταφύγει.

– Και γιατί δεν έπαξε* την γκαμήλα ο παππούς, αφού κράταγε μαζί του το ντουφέκι του;

– Γιατί θα τον σκότωναν οι Τούρκοι γκαμηλιέρηδες. «Θεέ μου βοήθα με», φώναξε ο παππούς και σφεντόνισε μια μεγάλη πέτρα που βρέθηκε μπροστά του. Η πέτρα χτύπησε την γκαμήλα στο κεφάλι, σωριάζοντάς την κάτω.

Εκείνο ήταν το τελευταίο του φθινόπωρο στο περιβόλι. Δεν ξαναπήγε ποτέ πια στο χωριό, γιατί ο πατέρας, χρεοκοπημένος, αναγκάστηκε να το ξεπουλήσει. Κανένα από τα παιδιά δεν είπε τίποτα, δεν τόλμησε να διαμαρτυρηθεί. Μα κείνη η μέρα ήταν ημέρα πένθους. Κλείστηκε στο δωμάτιό του κι έκλαιε απαρηγόρητα. Εκείνο το περιβόλι ήταν η ψυχή του. Ποτέ του δεν το είδε σαν ένα υλικό πράγμα που αντιπροσωπεύει μια ορισμένη χρηματική αξία. Ποτέ δεν το υποψιάστηκε αυτό.

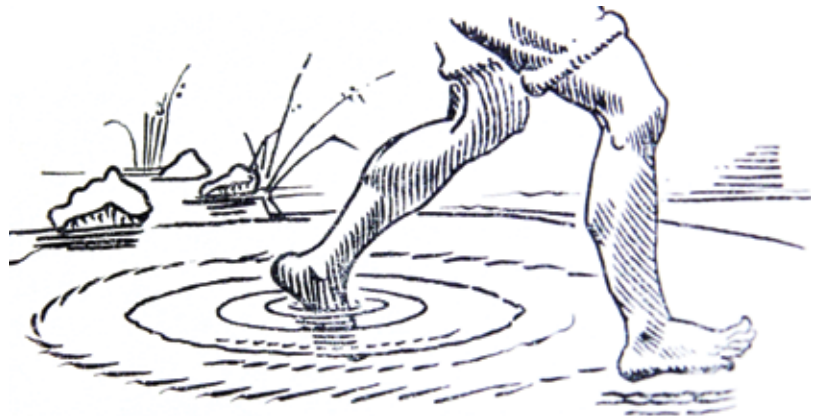
Στα όνειρά του εξακολουθούσε ακόμη να βλέπει τον εαυτό του να τρέχει μέσα στο περιβόλι και τους κάμπους του χωριού γεμάτος ζωή, ακούραστος. Έσκαβε και πότιζε τα καρποφόρα δέντρα, τα χέρια του ρόζιαζαν σαν του σκαφτιά, έκοβε ξύλα με μια μικρή αξίνη, με πόδια γυμνά έμπαινε μέσα στα ποτάμια για να πιάσει καβούρια, και τις νύχτες πήγαινε με άλλα παιδιά κρατώντας στα χέρια φωτιές και αναμμένα δαδιά για να κυνηγήσουν και να πιάσουν αγριοπερίστερα, σκαρφαλώνοντας σε απόκρημνα βράχια για να φτάσουν ως τις φωλιές. Ακολουθούσε τους ζευγολάτες* έξω στους κάμπους, και κάθονταν μαζί τους κι έτρωγε με λερωμένα χέρια που μύριζαν χόμα, κρατώντας στη μια φούχτα κριθαρένιο ψωμί και στο άλλο

* **παίζω**: κτυπώ, πυροβολώ

* **ζευγολάτης, ο**: γεωργός, ζευγάς που οργώνει το χωράφι με τα ζώα

ελιές και κρεμμύδι. Τραγουδούσε τα δίστιχα ερωτικά τραγούδια τους, κι έτρεχε στους παραμιθιάδες για ν' ακούσει παραμιθία και απίστευτες ιστορίες ηρωισμού και παλληκαριάς. Τις Κυριακές έψαλλε στη μικρούλα εκκλησιά, και κάθε χρόνο στο πανηγύρι του χωριού φορούσε τα γιορτινά του κι ανέβαινε στο απόκρημνο παρεκκλήσι της γιορτάρισσας Παναγιάς να προσκυνήσει. Έτρωγε μελωμένους λουκουμάδες και κάθονταν ώρες πολλές στη σκιά του καλυβιού για να βλέπει τους ακούραστους χορευτάδες να λυγίζουν και να τσακίζουν το κορμί πετώντας το στα ύψη κάθε τόσο. Κι οι βιολιτζήδες με τους λαουτάρηδες έπαιζαν συνεπαρμένοι απ' τον χορευτικό σκοπό, γέροντας σαν πληγωμένα πουλιά τα κεφάλια τους πάνω στα μελωδικά όργανά τους. Κρατούσε μέσα του τον ήλιο, τον αγέρα, τη βροχή κι όλους του χωριού τους καημούς. Όλες οι νεροπηγές απ' την καρδιά του ανάβλυζαν και πότιζαν τα περιβόλια και τους κάμπους, και στην ψυχή του ήταν ζωγραφισμένες οι πορφυρένιες δύσες κι οι καταγίδες με τις αστραπές. Δεν ήταν μια μέρα που να πει κουράστηκα· έπληξα. Τι ανανέωση που ήταν εκείνη! Το κορμί του μύριζε ιδρώτα και σανό. Ήξερε ακόμη τις συνήθειες των ζώων, που τα παρακολουθούσε κάθε μέρα την ώρα της δουλείας και της ανάπαυσης, την ώρα της ταγής και του ποτίσματος. Πόση στωικότητα, υποταγή και καλοσύνη στα γλαρά μάτια τους, και πόση σκληρή κακομεταχείριση από τη μεριά των ανθρώπων! Ήξερε ως και για τους έρωτές τους.

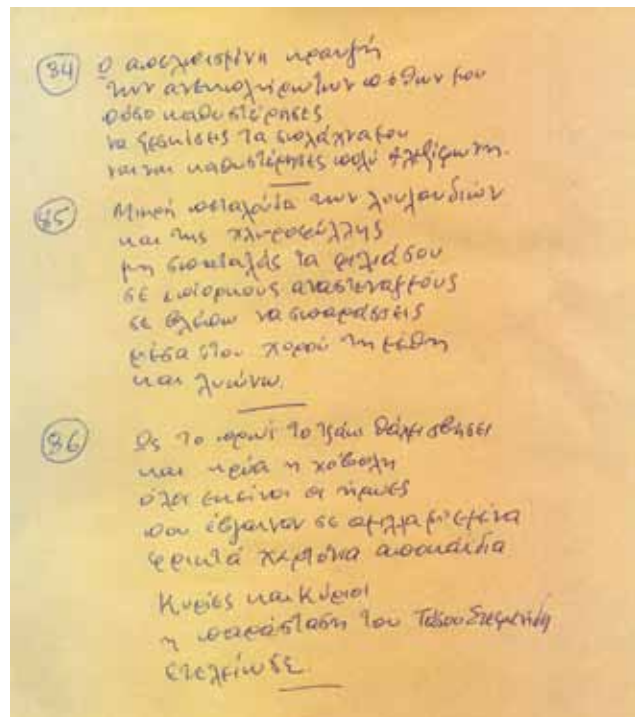
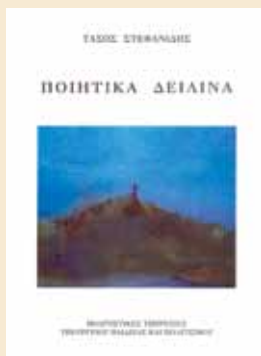
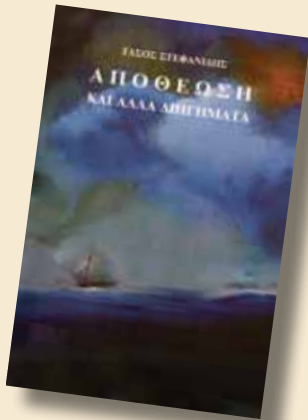
Τάσος Στεφανίδης, *Ο γιός των υδάτων*, σχέδιο στην πρώτη έκδοση, 1960

Τάσος Στεφανίδης

Ο **Τάσος Στεφανίδης** (Λευκωσία, 1917-1996) φοίτησε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Ζωγράφος με αξιοσημείωτη παρουσία στα εικαστικά πράγματα του τόπου, ασχολήθηκε ακόμα με το θέατρο και συνεργάστηκε με λογοτεχνικά περιοδικά της Κύπρου, όπου δημοσίευσε ποικίλα κείμενα (άρθρα, κριτικές κ.ά.) Για την πολιτική και κοινωνική του δράση υπέστη διώξεις από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις.

Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1955 με την ποιητική συλλογή *Ανησυχίες*, όπου γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί το υπαρξιακό δράμα του σύγχρονου ανθρώπου μέσω μιας νεότερης εκφραστικής. Ο ίδιος προβληματισμός με αντίστοιχους, νεοτερικούς πειραματισμούς στο ύφος και στη γραφή ενυπάρχει και στη νουβέλα του *Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη)* (1960). Το υπόλοιπο ποιητικό και πεζογραφικό του έργο δημοσιεύτηκε πολύ αργότερα, κατά τη δεκαετία του 1990 (*Καταστάσεις*, Λευκωσία 1990· *Ποιητικά δειλινά*, Λευκωσία 1998· *Αποθέωση και άλλα διηγήματα*, 1992).

"Ολισθηρός ιστός". Έθιμο Κατακλισμού. Λιμάνι Κερύνειας, 1962

**ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1960-1974)
ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ**

Ποίηση

"Οιδίπους Τύραννος" Σοφοκλέους. Πρώτη παράσταση Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου. Αρχαίο θέατρο Σαλαμίνας, 1962

Ὅταν ἐπιτέλῃς κλείσῃ τὰ μάκτρα τῶν ἀγγέλων
καὶ οἱ φλόγες τῆς ρομφαίας κοιμηθῶν
ὁ ὠπηγεὺς πρὸς ὄλο τῆτο τὸ διάσημα ἀρτυρῶν
Σ. Ηλιοπούλου

Ελευθερία γὰρ λα πονηρία στὰ χεῖρα,
γὰρ ἐκρηγῆ καὶ εἰλεῖ, κοηὶ λα ἀέρα,
πρὸς ἰς ἰεῦκτις ἰου κορησὺν ἰου
Κ. Χαραλαμπίδης

"Ἐθῆνε τὸν γείσῃδα κὶ ἀπάνου ἐκεῖ
ἔβαλε γὰρ κηχανὴ τὸν κωλογεραεῖνας ὅσα γὰρ ποησῶν
ὅτε περνούσε.
Μ. Βασιλείου

Θεοδόσης Νικολάου

Ο έρωτας, αν και κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης ύπαρξης, παρουσιάζεται εδώ όχι ως πληρομνή ή απόλαυση, αλλά ως βασανιστικό συναίσθημα στέρησης, πόνου και απώλειας που κατατρώγει την ψυχή εσωτερικεύεται ως μια (μάταια) προσπάθεια να υπερνικηθούν τα όρια που η ίδια η ανθρώπινη φύση, η συχνά αδυσώπητη πραγματικότητα και ο χρόνος θέτουν στη διάρκεια, την ένταση και την ικανοποίησή του.

* **άθυρμα, το:** αυτό που χρησιμοποιείται σαν παιχνίδι στα χέρια κάποιου, χωρίς να διαθέτει τη δική του βούληση

* **αιθάλη, η:** κάπνα

* **εγκάθειρτος:** έγκλειστος

Έρωτας

Ο έρωτας είναι ένα μαρτύριο κι ένας καημός που δεν αναπνέει
Πυροπολεί την ψυχή μας και τη γεμίζει με στάχτες.

Δέντρο που φλέγει και κατατρώγει την κόκκινη ομορφιά του
Μέσα στο καλοκαίρι.

Η νύχτα ξεφορτώνει την οδύνη της πάνω στο μέτωπό μας. 5

Ο ύπνος ετοιμάζει τραγικά προσώπια που θα φορέσουν τα
όνειρα.

Μας ξεφεύγει ο σπάγκος

Κι ο χαρταετός μας

Άθυρμα* στη συνομιλία των ανέμων. 10

Στα χέρια μας στάχτες, στο κορμί μας αιθάλη*.

Κι όμως πρέπει ν' αντέξουμε να δούμε το φεγγάρι.

Απόψε ο κύκλος του τριακοσίων εξήκοντα μοιρών.

Ένα ζευγάρι ερωτευμένων με το κεφάλι μέσα στο Γαλαξία

Εγκάθειρτοι* στη φυλακή των χεριών τους 15

Περιφρονούν τις στιγμές και μιλούν για αιώνες

Κι όμως η άλλη μέρα τούς τοποθετεί σε χωριστούς δρόμους.

Το φεγγάρι ανεβαίνει τις σκάλες τ' ουρανού.

Ανάβει στον μικρό σκαντζόχοιρο το μονοπάτι.

Χορδίζει τα τριζόνια. 20

Θα μας σκεπάσει με σεντόνια

Που στάζουν αρμύρα και γαλάζιο

Και θ' αγρυπνήσει στο στρώμα μας.

Η εργασία του ποιητή

Στο ποίημα «ποιητικής» που παρατίθεται εδώ αναδεικνύεται η αξία της ποιητικής δημιουργίας ως ανάπλασης ή αναβάπτισης του υπαρκτού κόσμου, ως αντίδοτου στη φθορά του χρόνου και στο εφήμερο της ανθρώπινης ζωής.

Όταν επιτέλους κλείσουν τα μάτια των αγγέλων
 Και οι φλόγες της ρομφαίας* κοιμηθούν
 Ο ποιητής που σ' όλο τούτο το διάστημα αγρυπνά
 Ντύνεται τη στολή του κλέφτη.
 Δρασκελά το κατώφλι 5
 Και επιδίδεται στο δυσχερές
 Και ανόσιο έργο του.
 Επιστρέφει όμως
 Την όραση έχοντας εμπλουτισμένη
 Από το σχήμα και το χρώμα των πραγμάτων. 10
 Ευδαίμων* μέσα στην άβυσσο της αγνωσίας του
 Χαμογελά
 Καθώς μια καλή οικοδέσποινα
 Που στιλβώνει* ένα χάλκινο σκεύος.

Ἡ ἔργασιά τῆς ποιητῆς

Όταν ἐπιτέλους κλείσῶν τὰ μάτια τῶν ἀγγέλων
 Καὶ οἱ φλόγες τῆς ρομφαίας κοιμηθοῦν
 Ὁ ποιητὴς πῶς σ' ὅλο τούτο τὸ διάστημα ἀγρυπνᾷ
 Ντύνεται τὴ στολὴ τῆς κλέφτη.
 Δρασκελά τὸ κατώφλι
 Καὶ ἐπιδίδεται στὸ δυσχερὲς
 Καὶ ἀνόσιο ἔργο τῆς.
 Ἐπιστρέφει ὁμως
 Τὴν ὄραση ἔχοντας ἐμπλουτισμένη
 Ἀπὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τῶν πραγμάτων.
 Ευδαίμων μέσα στὴν ἄβυσσο τῆς ἀγνωσίας τῆς
 Χαμογελά
 Καθὼς μιὰ καλὴ οἰκοδέσποινα
 Πῶς στιλβώνει ἓνα χάλκινο σκεῦος.

* ρομφαία, n: πύρινο σπαθί που φέρει συνήθως ο Αρχάγγελος Μιχαήλ

* ευδαίμων: ευτυχής

* στιλβώνω: γυαλίζω

Οι ιστορικές, βιβλικές ή άλλες διακεκομμένες αναφορές χρησιμοποιούνται συχνά για να φωτιστεί διαφορετικά το παρόν και να ενισχυθεί ο προβληματισμός για την ατομική και συλλογική ευθύνη απέναντι στη μοίρα του γενέθλιου τόπου.

Γλαύκος Κουμίδης, *Τοπογραφικό*, ακρυλικό, 2008

* Η Νέα Ιουστινιανή ήταν πόλη στην Αρτάκη του Ελλήσποντου, όπου όρισε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Β΄ να μεταικήσουν Κύπριοι (691-699 μ.Χ.), κυρίως από την περιοχή της Κωνσταντίας (δηλ. της Σαλαμίνας), κατά τη διάρκεια των αραβικών επιδρομών. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προστεθεί στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου η φράση «Νέας Ιουστινιανής».

* **Φορέι σάκο σαν αυτοκράτορας/ Κρατεί σκήπτρο σαν αυτοκράτορας/ Και υπογράφει σαν αυτοκράτορας/ Δια κινναβάρως:** αναφέρεται στα προνόμια που παραχώρησε, κατά την επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Ανθεμίου το 488 μ.Χ., ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ζήνων στην Εκκλησία της Κύπρου. Πέρα από την εκ νέου επικύρωση του Αυτοκεφάλου, με τα προνόμια αυτά ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου δικαιούται να φέρει κατά τις επίσημες τελετές μανδύα (σάκο) χρώματος πορφύρου, να κρατεί αυτοκρατορικό σκήπτρο αντί για ποιμαντορική ράβδο και να υπογράφει με κόκκινο μελάνι (κιννάβαρι). Τα προνόμια αυτά, σύμβολα (πέραν της θρησκευτικής) και κοσμικής εξουσίας, διατηρούνται μέχρι σήμερα.

* **φήμη, η:** ειδικός εκκλησιαστικός ύμνος που ψάλλεται προς τιμή του επισκόπου

* **σκόλοπας, ο:** λεπτό και μακρύ δοκάρι με αιχμηρή άκρη, πάσσαλος, παλούκι

Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου*

Μεγάλη η δόξα του Αρχιεπισκόπου της Κύπρου.

Φορέι σάκο σαν αυτοκράτορας
Κρατεί σκήπτρο σαν αυτοκράτορας
Και υπογράφει σαν αυτοκράτορας
Δια κινναβάρως.

5

Η φήμη* του όμως δεν είναι μόνο Αρχιεπίσκοπος πάσης Κύπρου
Αλλά Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου.

Πρώτα το Νέας Ιουστινιανής
Που πολλές φορές παραλείπεται
Χάριν συντομίας
Ή και από άγνοια.

10

Νέα Ιουστινιανή... Νέα Ιουστινιανή...

Πού είναι η παλιά και πού η νέα;
Μήτε παλιά υπάρχει, μήτε νέα.
Εκεί που ήταν, άλλες πολιτείες τώρα ζουν
Με ξένα ονόματα και ξένους ανθρώπους,
Ή μονάχα το σίδερο αναταράζει τη μνήμη
Καθώς ανοίγει τα καινούρια αυλάκια.
Μνήμη που καίει χωρίς να καίγεται
Καημός που δεν δροσίζει.

15

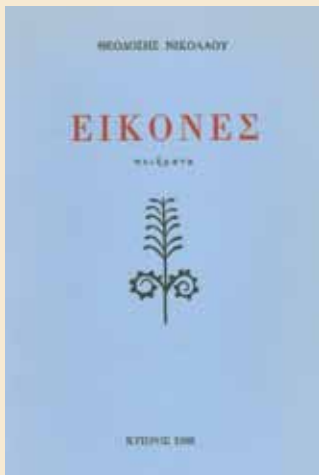
20

Νέα Ιουστινιανή...

Σκόλοπας* που ακατάπαυστα διατρυπά
Τις φτερούγες της αυτοκρατορικής δόξας
Ασήκωτη άγκυρα στην έπαρση.

Η υπερρεαλιστική σύλληψη των ζωγραφιστών πουλιών και των δέντρων, τα οποία μακριά από τα ανθρώπινα βλέμματα εγκαταλείπουν τους καμβάδες και ζωντανεύουν, για να συμμετάσχουν στον κοινό θρήνο, αποτελεί ουσιαστικά ένα σχόλιο για τη δύναμη της τέχνης και το ρόλο του δημιουργού σε εποχές οδύνης και παραγκιού.

Έκθεση ζωγραφικής*

Οι επισκέπτες τριγυρίζουν μες στην αίθουσα·
Βλέπουν στους τοίχους τις εικόνες
Συνομιλούν και σχολιάζουν.

«Ο τεχνίτης πρέπει να δίνει σάρκα και οστά στα οράματά του·
Από τα έργα απουσιάζει παντελώς η φρίκη του θανάτου. 5
Τι θέση έχουν τα πουλιά, τα δέντρα, τα τοπία αυτά τα ειδυλλιακά
Την ώρα που η βία ωμή περνά και μας καταπατά;»

Μα όταν το βράδι σβήσει τα φώτα ο φύλακας
Και στερεώσει το μοχλό στην πόρτα 10
Ανοίγουν το ράμφος τα πουλιά
Και η άδεια αίθουσα αντηχεί από ένα κλάμα
Σα να μοιρολογούν όλα μαζί την Αντριάνοπολη.
Κι ακόμα όταν σηκώνεται ο άνεμος τη νύχτα
Την αίθουσα αυτή δεν αγνοεί. Πνέει 15
Και σείει τα φύλλα των δέντρων στις εικόνες.
Ένας στεναγμός ακούεται μέσα στους τέσσερις τοίχους
Έδιος με τον θρήνο της Εκάβης
Που μαζί με τις άλλες Τρωαδίτισσες ζητούσαν
Μέσα στη λεηλατημένη Τροία τα παιδιά τους.

Φαίνεται πως δεν έχει σημασία το τι αλλά το πώς. 20

* **Αντριάνοπολη, η:** Πόλη της Ανατολικής Θράκης, με μεγάλη ιστορική σημασία κατά τους Ρωμαϊκούς και Βυζαντινούς χρόνους. Βρίσκεται στη σημερινή ευρωπαϊκή Τουρκία (τουρκ.: Edirne), πολύ κοντά στα σύνορα με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Εδώ ο ποιητής αναφέρεται σε ένα από τα πιο παλιά ιστορικά τραγούδια της δημοτικής παράδοσης, «Το κρούσος της Αντριάνούπολης», το οποίο και αποτυπώνει το λαϊκό αίσθημα για την άλωση της πόλης το 1361 από τον Σουλτάνο Αμουράτ (αν και η πόλη υπέφερε από αλλεπάλληλες επιδρομές και καταστροφές ήδη από τις αρχές του 13ου αιώνα): «Τ' απδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης/ κλαίγουν αργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν το μεσημέρι./ κλαίγουν την Αντριάνούπολη την πολυκρουσμένη./ όπου πίνε κρουσέψανε τις τρεις γιορτές του χρόνου / του Χριστουγέννου για κηρί, και του Βαγιού για βάλια/ και της Λαμπρής την Κυριακή για το Χριστός Ανέστη.»

* **Εκάβη, η:** γυναίκα του Πριάμου, βασίλισσα της Τροίας, μητέρα του Έκτορα και του Πάρι. Εδώ ο ποιητής αναφέρεται πιθανώς στις τραγωδίες του Ευριπίδη *Εκάβη* και *Τρωάδες*, όπου παρουσιάζονται με ανάγλυφο τρόπο τα δεινά του πολέμου, ιδιαίτερα για τους αμάχους.

Στας Παράσχος, *Παγανιστική άνοιξη*, λάδι, 1968 (λεπτομέρεια)

Η αίσθηση του κενού από το ανεπίστρεπτο της παιδικής ηλικίας και του κόσμου της, η εγρήγορση μιας συνείδησης που αναζητά διαρκώς το ουσιώδες και το νόημα της ζωής, τελικά η υπαρκτική αγωνία, που δεν μετατρέπεται όμως σε άρνηση, αλλά σε συμφιλίωση με τον κόσμο των απλών πραγμάτων: αυτά δίνουν τα υλικά στον ποιητή για τη δημιουργία μιας προσωπικής μυθολογίας, όπου κυριαρχούν εικόνες οικείες από τη φύση ή την καθημερινή ζωή.

Νίκος Νικολάου, Προμετωπίδα συλλογής *Εικόνες*.

Μνήμη

Όταν ήμαστε παιδιά μάς έλεγαν πως πρέπει να σιωπούμε
Για να μπορούν ν' ακούονται οι μεγάλοι
Που συζητούν για υποθέσεις σοβαρές.

Μας έλεγαν να μη μιλούμε στο τηλέφωνο
Γιατί δεν είναι το τηλέφωνο παιχνίδι για παιδιά· 5
Είναι κι αυτό αναγκαίο για τους μεγάλους
Και μάλιστα για πράγματα ουσιώδη.

Και άλλα πολλά μας έλεγαν
Που εστένευαν την απεραντοσύνη του κόσμου.
Ο λυγμός κατέβαζε τα βλέφαρα βαριά 10
Ενώ ο ύπνος στέγνωνε στο μάγουλο μια βούλα από δάκρυα.

Μιλήσαμε τέλος στο τηλέφωνο όταν μάθαμε τα περί ήχου·
Ότι δηλαδή ο ουρανός είναι μια άλλη θάλασσα
Με κύματα που σπάζουν ή που σβήνουν κι αυτά στην ακοή.
Μιλήσαμε όταν στην άλλη άκρη της γραμμής 15
Δεν μπορούσε να είναι ούτε ο λύκος
Ούτε η αρκούδα, ούτε ο πρίγκιπας
Ούτε ο Αϊ-Βασίλης με το μυροβόλο* ραβδί
Και τα περδίκια αγαπημένα με τα λευκά περιστέρια
Να σμίγουν τους κελαηδισμούς τους. 20

Τώρα που μάθαμε τι λέγουν οι μεγάλοι
Αφού γίναμε κι εμείς μεγάλοι πια,
Καταλάβαμε ακόμα και γιατί δεν μπορεί ο κόσμος
Να ησυχάσει μια στιγμή.
Και είναι τώρα πράγματι η ώρα για να κλαις 25
Αν δεν έχουν αδειάσει οι πηγές των δακρύων από τότε.

* **μυροβόλος**: που ευωδιάζει

Τζον Κόρμπιτς, Προσωπογραφία Θεοδόση Νικολάου, μολύβι

Το σαλιγκάρι

Από το σπίτι μου πέταξα τα πάντα
 Όσα στην ευτυχή έκβαση του ταξιδιού μου δεν συμβάλλουν
 Κι από το σώμα μου κράτησα τη γύμνωσή μου μόνο.

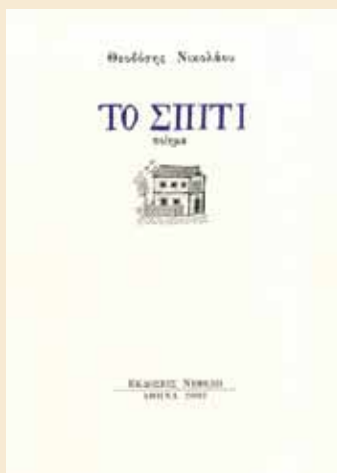
Αυτά που λέγονται για μας μην τα πιστεύεις
 Πως μας καίγουν κι εμείς τραγουδούμε 5
 Κι όλα τα άλλα τα ψευδή και τα εμπαθή.
 Κατάκτησα το ύψος μου πολεμώντας νύχτα και μέρα
 Κατάκτησα το ύψος μου μετρώντας τη διαδρομή μου
 Με το μέγεθός μου.
 Γιατί βέβαια θα το ξέρεις 10
 Πως ο δικός σας κόσμος είναι το σκοτάδι
 Και πρέπει να είναι κανείς πολύ προσεκτικός
 Σ' όλες του τις κινήσεις
 Ενώ η περιπέτεια η δική μου μια συνεχής αποταμίευση φωτός.

Κι όμως όση προσοχή και σύνεση κι αν καταβάλλω 15
 Έκθετο είμαι σ' όλους τους κινδύνους
 Και τίποτα άλλο δεν προβάλλω
 Παρά την ελικοειδή σιωπή μου κι αναμένω
 Μέσα στο χέρι το μεγάλο του Θεού.
 Η φτέρνα σου βέβαια γνωρίζει 20
 Τον άδειο ήχο της εύθραυστης βασιλείας μου.

ΤΟ ΣΑΛΙΓΚΑΡΙ

Από τὸ σπίτι μου πέταξα τὰ πάντα
 Ὅσα σὴν εὐτυχῇ ἔκβαση τῆς ταξιδιῶς μου δὲ συμβάλλουν
 Κι ἀπὸ τὸ σῶμα μου κράτησα τὴ γύμνωσή μου μόνο.

Η μείζων αυτή ποιητική σύνθεση «τοποθετεί τον ποιητή της στο κεφαλόσκαλο της λυρικής, μνημονικής ποίησης». Σύμφωνα με σχετική κριτική αποτίμηση, η έμπνευση «να μην πηγάζει από τις εμπειρίες του δημιουργού της (καθημερινά βιώματα και διαβάσματα), μα δεν αναβλύζει παρά μετά την λημοσύνη κάθε εφήμερου στοιχείου». Ο ποιητής, τελικά, οικοδομεί το δικό του «σπίτι της μνήμης» «από ένα γενέθλιο σπίτι με κήπο, κατά κανόνα χαμένο ή ρημαγμένο, άρα πρόσφορο για νοσταλγικό, μυθολογικό ανακάλημα» και μέσα από ένα κατασταλαγμένο και λιτό ύφος «φτάνει σε μια γαλήνια, αναστάσιμη συναλλαγή με τον θάνατο».

* **υπέρθυρο, το:** το ανώτερο τμήμα του πλαισίου πόρτας ή παράθυρου (συν. στα παραδοσιακά σπίτια)

* **ενάλιος:** θαλάσσιος

Το σπίτι

β'

Το πότε χτίστηκε το σπίτι δεν μπορώ να το ξέρω.
Η χρονολογία στο υπέρθυρο* φθααμένη
Και σε γλώσσα ίσως ακατάληπτη.

Ξέρω μονάχα πως τα θεμέλιά του
Είνα στρώματα από κόκκαλο 5
Αγίων, πορνών, καλλιμαατύρων, ηρώων και φαύλων,
Στρώματα από κόκκαλο
Ψαριών και άλλων ενάλιων* ζώων
Όστρακα αγγείων και ονείρων
Μαζί με αίμα πολύ που έπηξαν και έγιναν ένα. 10
Γιατί ποταμοί παπαρούνες
Χύνονται από τις γύρω πλαγιές
Διαρρέουν τον κάμπο
Και το πολιορκούν στα στενά με τον ερχομό της ανοίξεως.

Οι άνεμοι και η θάλασσα 15
Αφρίζουν, φυσούν, αλλά το σεβάζονται.
Και το μαύρο σύγνεφο που τη στέγη του απειλεί
Τα χελιδόνια το ξεσχίζουν με το ράμφος σε λωρίδες
Και με θριάμβου αλαλαγμούς τις διαλύουν
Μέσα στο γαλάζιο του ουρανού. 20
Το σπίτι δεν είναι παρά ένας εξώστης
Λίγο πιο πάνω από τη γη
Λίγο πιο πάνω από τα κύματα
Διαρκώς αιωρούμενος.
Και μέσα στον καύσωνα, σχεδόν πάντα, 25
Ο Δυτικός άνεμος έρχεται κινώντας αργά
τις πτέρυγές του,
Σαλεύει τις κουρτίνες των δωματίων
Σαλεύει τα γασσεμά,
Τα κόβει
Και στολίζει το καιόμενο μέτωπο των ενοίκων. 30
Εδώ γεννήθηκα.

Θ. Νικολάου

Χειρόγραφο σελίδα τίτλου σχεδιασμένη από τον Θ. Νικολάου (1955) σε φοιτητική εργασία του Α. Παστελλά

Ο **Θεοδόσης Νικολάου** (Γάφος, 1930 - Λευκωσία, 2004) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και παιδαγωγικά στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση.

Αρχικά παρουσιάζεται ως πεζογράφος με μια συλλογή διηγημάτων (*Ρίζες στα χώματα*, 1958), αν και είχε δημοσιεύσει από νωρίς, κατά τη δεκαετία του 1950, ποιήματά του στο περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα*. Στις τρεις ποιητικές καταθέσεις του (*Πεπραγμένα*, 1980· *Εικόνες*, 1988· *Το σπίτι*, α' εκδ. 1993, β' εκδ. 2002) με αφετηρία προσωπικές ή συλλογικές εμπειρίες, συναιρεί τη στυφή ιστορική γεύση και τη μεταφυσική αναζήτηση σε άρτια λυρικά ποιήματα, συγκροτώντας ένα ποιητικό σύνολο το οποίο χαρακτηρίζει η λιτότητα, η αφαίρεση και ο κατασταλαγμένος, στοχαστικός τόνος. Σταδιακά, η ποιητική του γραφή αγγίζει την ωριμότητα, αποπνέοντας τη θαλπωρή ενός λόγου, που εκφράζει το θάμβος της ζωής, αλλά και την εγκαρτέρηση απέναντι στο βασανιστικό αίνιγμα και το φευγαλέο της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο προσωπικό του ποιητικό πεδίο και ήθος έχουν κεντρική θέση οι συνομιλίες με το έργο του Δ. Σολωμού, του Τ.Σ. Έλιοτ και του Γ. Σεφέρη. Ιδιαίτερα αξιόλογο θεωρείται το δοκιμιακό/κριτικό (Δ. Σολωμός, Αλ. Παπαδιαμάντης, Τ.Σ. Έλιοτ, Ο. Ελύτης, Β. Μιχαηλίδης κ.ά.), καθώς και το μεταφραστικό του έργο (Σ. Χίνυ).

ΤΟ ΣΠΙΤΙ

α'

ΟΙ ΠΟΡΤΕΣ σπασμένες και τα παράθυρα σκισμένα
 Χαρά και το φως έτοιμα να πέσουν
 Κι από τις τρύχες οι δαβέστες εκλιμακωμένοι
 Σωρεύονται στο πάτωμα με κρότο κάθε τόσο.
 Το σπίτι και το χρώμα τα άλλαζει
 Όπως η λάμψη ενός νομιολόγου πρ' όχεται κοντά σε
 Τελειωμένα σε ποταμούς χειμών για χούφτα,
 Και δει υπέροχο νόμος
 Να προσκατατίσει αυτό το σπίτι
 Ός πλεοδύμια ιλαρίτεια και έξι στίς κέλλας
 Μιάς βροχής πρ' φέγει
 Και να κριθεί διακηρυγτέον.

Οι χαραμάδες άνοιγαν τη δέα
 Με κλασική ανδρική αντοχή
 Αυτό πρ' τόσα χρόνια μ' έπιμέλεια και φρεσείδα
 Κρατούσε στο έσπεροικό το μουσικό
 Και το πρ'έκρηγο μάτι μ' ενδιαφέρον προσπαθούσε
 να ήσκησει.

Και τώρα πρ' ο ήλιος χαμηλώνει στ' ανήφορα
 Και η σκιά μου έπιμηλώνεται και ζεσταίνει το ανάστημά μου
 Σχεδόν ρεμπλικάνιστος την ύπαρξή μου

Ανδρέας Παστελλάς

Στο ποίημα που παρατίθεται εδώ οι ιστορικές αναφορές είναι διάσπαρτες, προκειμένου το παρελθόν να προβληθεί στο παρόν και να αναδειχθεί, έτσι, η σύγχρονη συγκυρία μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα. Η στοχαστικότητα που το διακρίνει δεν το στερεί ταυτόχρονα από μια αμεσότητα, η οποία επιτυγχάνεται κυρίως μέσω μιας λεπτής ειρωνείας και μιας λιτής εκφραστικότητας.

* **Μοντεσκιέ, ο:** Γάλλος Φιλόσοφος του Διαφωτισμού (1689-1755). Το κλασικό του έργο, *Πνεύμα των Νόμων* (1748), όπου αναλύονται τα πολιτεύματα και οι αρχές στις οποίες αυτά οφείλουν να στηρίζονται, άσκησε μεγάλη επίδραση στην ευρωπαϊκή πολιτική σκέψη και στα Συντάγματα της Γαλλικής Επανάστασης (1789).

* **Μεγάλη Χάρτα, η:** Ο καταστατικός χάρτης των συνταγματικών ελευθεριών που αναγκάστηκε να παραχωρήσει στον αγγλικό λαό ο βασιλιάς Ιωάννης ο Ακτίμονας (1166-1216) στις 15 Ιουνίου 1215, κάτω από την πίεση των ευγενών. Θεωρείται έκτοτε η πρώτη σημαντική κατάκτηση στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης βασικών στομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

* **Κομεντί Φρανσαιζ, η:** Η Γαλλική κρατική θεατρική σκηνή που ιδρύθηκε το 1680.

* **Μασσαλιώτιδα, η (La Marseillaise):** Στρατιωτικό/επαναστατικό εμβατήριο των Γάλλων, το οποίο καθιερώθηκε ως ο εθνικός ύμνος της χώρας τους από το 1795.

* **Τζον Χάρτινγκ, ο:** Άγγλος στρατιωτικός και πολιτικός (1896-1989), διετέλεσε κυβερνήτης της Κύπρου από τον Οκτώβριο του 1955 ως τον Οκτώβριο του 1957. Συνέδεσε το όνομά του με τα σκληρά μέτρα έκτακτης ανάγκης που επιβλήθηκαν στο νησί κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα, ανάμεσα στα οποία ήταν οι απαχονισμοί, η απαγόρευση κυκλοφορίας των κατοίκων, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης κ. ά., αλλά και η εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις Σειχέλλες. Ως αρχηγός του Αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου είχε προηγουμένως εμπλακεί στην αντιμετώπιση του απελευθερωτικού κινήματος των Μάου-Μάου στην Κένυα.

Ευρώπη εικοστός αιώνας

Ο Μοντεσκιέ* σιωπά
κρατώντας σφιχτά στο στήθος του
το πνεύμα των νόμων
κι η Γαλλική Επανάσταση έχει εναποτεθεί
στο μουσείο του Λούβρου. 5

Από τον Ιωάννη τον Ακτίμονα
πήραν το μόνο κτήμα που 'χε,
τη Μεγάλη Χάρτα*.
Στην Κομεντί Φρανσαιζ* παίζεται η κωμωδία
«Τα δικαιώματα του ανθρώπου», 10
λαϊκή απογευματινή,
και τραγουδά τη μασσαλιώτιδα*
η χορωδία του Συμβουλίου της Ευρώπης.
Αύριο προεμέρα πανηγυρική:
«Ο νόμος και η τάξις» 15
με αρχιμουσικό –κοινή συνανέσει–
τον υψηλό βαρόνο, άλλοτε στρατάρχη σερ Τζον Χάρτινγκ*.
Χιλιάδες Λονδρέζων δεν κοιμήθηκαν
για το δράμα ενός σκύλου.

Μέσα στην πρωινή ομίχλη 20
πάνω από τις μαυρισμένες καμινάδες των πολιτειών
αιωρούνται κρεμασμένοι οι αμετανόητοι τρομοκράτες των αποικιών,
χορωδίες των σκοτωμένων μαύρων παιδιών της Κένυας
τραγουδάν τα κάλαντα.
και το Big Ben σημαίνει το τέλος ενός κόσμου. 25

Το ποίημα αποτελεί φόρο τιμής στους αγωνιστές μαθητές του Απελευθερωτικού Αγώνα (1955-1959).

Βίκτωρ Ιωαννίδης,
Προσωπογραφία Ανδρέα Παστελλά, μολύβι

Άδεια θρανία

Διάβασα τον κατάλογο και σεις λείπατε,
γράφατε την ορθογραφία σας στους τοίχους.

Διάβασα τον κατάλογο
και σεις βρισκόσαστε στα οδοφράγματα.

Διάβασα τον κατάλογο 5

και σεις γράφατε στις φυλακές

στα μικρά σας γόνατα

την Ιστορία του Ανθρώπου.

Κι έγραψα στον κατάλογο: όλοι παρόντες!

και πλά το βαθμό του καθενός σας: άριστα! 10

Θεόδουλος Θεοδούλου, Μνημείο Μαθητιάσας Νεολαίας,
μπρούντζος, Λεμεσός 2005

Ο Φρύνικος* στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1974

«ες δάκρυα έπεσε το θέητρον» (Ηρόδοτος)

Η μυθική μέθοδος δίνει στον ποιητή τη δυνατότητα να συνδέσει τα συλλογικά οράματα, τους αγώνες και τις διαψεύσεις του κυπριακού ελληνισμού με το ευρύτερο πλαίσιο της εποχής, αλλά και να υποβάλλει την ενότητα της πορείας και της εμπειρίας του μέσα στο χρόνο. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται αισθητή η ειρωνεία που συχνά διαπερνά την ίδια την ιστορική συνέχεια, προσδίδοντας στο όλο σκηνικό της ποίησής του την τραγικότητα του αρχαίου δράματος.

* Τραγικός ποιητής της Αθήνας (6ος-5ος αιώνας π.Χ.). Όταν το έργο του Μιλίτου Άλωις διδάχτηκε στην Αθήνα το 495 π.Χ., προκάλεσε τέτοια συγκίνηση στους θεατές, ώστε ο ποιητής τιμωρήθηκε με πρόστιμο χιλίων δραχμών, επειδή θύμισε στους Αθηναίους «δυστυχίας οικιακάς». Στο επεισόδιο αυτό αναφέρεται και το παράθεμα από τον Ηρόδοτο (Ιστορία, Βιβλίο ΣΤ', §21), που προηγείται του ποιήματος.

* καμωμένο από λίγα χορτάρια/ που 'χαν μείνει στην έρημη γη: Αναφορά στους καταληκτικούς στίχους από το επίγραμμα «Στην καταστροφή των Ψαρών» (1824) του Δ. Σολωμού.

* αγρινόν, το: προστατευόμενο είδος άγριας καταίσκας της Κύπρου που ζει στα δάση του Τροόδου.

* υποχθόνιος: υπόγειος

Καθώς βγήκε στο φως από τον Υπόγειο της Ομόνοιας
σαν από σκοτεινή καταπακτή
από ξεχασμένη γαλαρία ορυχείου
με χιλιάδες αμίλητους νεκρούς συντρόφους
να ταξιδεύουν μαζί του, 5
δεν είχε στο κεφάλι του στεφάνι
καμωμένο από λίγα χορτάρια
που 'χαν μείνει στην έρημη γη*.
Με τσουρουφλισμένα βλέφαρα
μάτια θολά και κόκκινα απ' τους καπνούς 10
τη στάχτη στα μαλλιά
απ' τα καμένα κέδρα
πυρπολημένης γειτονιάς πατρίδας μακρινής,
χωρίς ακοή απ' τις στριγγές φωνές
σφαγμένων αγρινών*, 15
με χέρια απλωμένα
αόμιματος επαίτης
γωνία Σταδίου και Αιόλου
στάθηκε
μπροστά στην υποχθόνια* βοή που ερχόταν 20
κατηφορίζοντας
σαν από άλλο κόσμο χαρισάμενο στο πεζοδρόμιο.
– Έλληνες αδελφοί...
Από ηχείο στήθους ραγισμένου
βραχνή βγήκε η φωνή σαν ξένη 25
σε άσημα θρύψαλα ήχου σκορπίστηκε
σαν πατημένα φέιγ-βολάν
στην άκρη του δρόμου
ή σαν άχρηστα εισιτήρια λεωφορείου
στο λερωμένο πλακόστρωτο. 30
-Έλληνες αδελφοί...
η φωνή χάθηκε στο βάθος ξεραμένου πηγαδιού.

Κάποιος περνώντας δίπλα
του 'χωσε βιαστικά στη χούφτα
ένα τάληρο. 35

Α. Παστελλάς

Ο **Ανδρέας Παστελλάς** (Κάτω Πάφος, 1932) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση. Συμμετείχε στην έκδοση των λογοτεχνικών περιοδικών *Κυπριακά Χρονικά* και *Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης*.

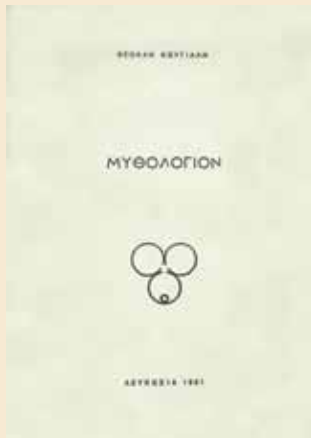
Εξέδωσε το 1970 την πρώτη του ποιητική συλλογή *Χώρος διασποράς*, αν και είχε από νωρίς, κατά τη δεκαετία του 1950, δημοσιεύσει ποιήματά του στο περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα*. Το έργο του (που συμπληρώνεται με τη συλλογή *Μεταθανάτως αποσχηματισθείς*, 1995) εκφράζει τις διαψεύσεις της «Γενιάς της Ανεξαρτησίας» και ασκεί κριτική στην κυπριακή κοινωνία των πρώτων χρόνων της Δημοκρατίας. Σταδιακά μάλιστα, ο ποιητής υιοθετεί την αλληγορική μέθοδο και, αξιοποιώντας κυρίως το καθαφικό (και δευτερευόντως το σεφερικό) παράδειγμα, διαλέγεται με την ιστορία (ή/ και το μύθο). Ο ειρωνικός/ σαρκαστικός τόνος, ευδιάκριτος σε πολλά ποιήματά του, έχει στόχο να ενεργοποιήσει την κριτική ματιά του αναγνώστη, προκειμένου να συμμεριστεί μαζί του την αγωνία για τη μοίρα της Κύπρου. Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε με την κριτική και τη μελέτη της λογοτεχνίας (Κ. Παλαμάς, Μ. Αναγνωστάκης, Κ. Μόντης κ.ά.).

ΑΔΕΙΑ ΘΡΑΝΙΑ

Διάβασα τὸν κατάλογο
καὶ εσὶς λσιπταε.
γράφαιε τὴν βιβλιογραφία σας ἐπὶ τῶν τῶν.
Διάβασα τὸν κατάλογο
καὶ εσὶς βριστώσαστε ἐπὶ ὁδοφράγματα.
Διάβασα τὸν κατάλογο
καὶ εσὶς γράφαιε ἐπὶ φυλακῆς
ἐπὶ τῶν τῶν σας γόνατα
τὴν ἱστορία τοῦ Ἄνθρωπου.
Κι' ἔγραφα ἐπὶ τὸν κατάλογο!
Ὅλοι παρόντες!
καὶ πάλι τὸ βαθμὸ τοῦ καθενὸς σας!
Ἄριβτα!

Θεοκλής Κουγιάλης

Τα ποιήματά του, χωρίς να υπολείπονται σε προβληματισμό γύρω από υπαρξιακά θέματα και το αίτημα του θανάτου, μέσα συχνά από αλληγορίες και ιστορικές προβολές, επιχειρούν να προβάλλουν (και να υπονομεύσουν) τη σύγχρονη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα. Οι κάθε είδους συμβάσεις προκαλούν την ειρωνική αποστασιοποίηση του ποιητικού υποκειμένου, εκφρασμένη κατά κανόνα σε ένα επιμύθιο.

Περί ποντικών

Ένας ποντικός
παρα - βολικός
χρόνια τρία πολιτευτής
κι έντεκα οραματιστής.

Ένας άλλος ποντικός
παρα - πειστικός
παίρνει απόφαση γερή
ιεράρχης να γενεί.

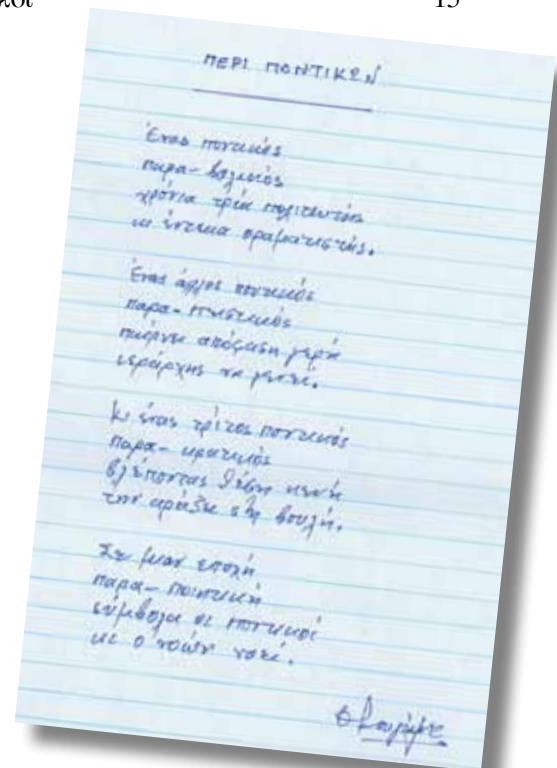
Κι ένας τρίτος ποντικός
παρα - κρατικός
βλέποντας θέση κενή
την αράζει στη βουλή.

Σε μια εποχή
παρα - ποιητική
σύμβολα οι ποντικοί
κι ο νούν νοεί.

5

10

15

Διακοπή

Φύγαν οι καλεσμένοι μας. Το σπίτι
είναι άδειο και σιωπηλό.

Περάσαμε καλά. Φάγαμε, ήπιαμε άφθονο κρασί
είπαμε τα αστεία μας, γελάσαμε με την καρδιά μας.
Είναι φίλοι καλοί. Τους αγαπάμε.

5

Φεύγοντας μας αφήσαν
τη μυρωδιά τους πάνω στα έπιπλα
την καλοσύνη της μορφής τους στους καθρέφτες.
Η παρουσία τους είναι ακόμη αισθητή.

Φύγαν οι καλεσμένοι μας.
Μείναμε μόνοι με την καθημερινότητα
με τις φροντίδες, τα προσωπικά προβλήματα
και τις κρυφές πληγές μας.

10

Χριστόφορος Σάββα, *Σύνθεση*, λάδι

Το ταξίδι

Έβαλε στο μπαούλο του είδη πρώτης ανάγκης μόνο
εκείνα που θα του χρειάζονταν
που πίστευε πως θα του ήταν απαραίτητα
γι' αυτό το μακρινό και άγνωστης διάρκειας ταξίδι.

Έβαλε ρούχα, μερικά βιβλία, σημειώσεις του, 5
τα όνειρα, τις έμμονες ιδέες και τα βάσανά του.
Έβαλε ακόμη μια φωτογραφία πρόσφατη
μήπως και το ταξίδι τον αλλάξει τόσο δραστικά
που δεν θ' αναγνωρίζει πια τον εαυτό του,
τον εαυτό του που εγκατέλειπε 10
για ένα τόσο μακρινό και άγνωστης διάρκειας ταξίδι.

Ανδρέας Χαραλαμπίδης, *Ορφέας*, λάδι, 1996

Ο Σιμεών, ο ποιητής

Ο Σιμεών, ο ποιητής ο έγκλειστος,
ο έπαινος και το καμάρι του Νησιού μας,
στις πεποιθήσεις Έλληνας, στη σκέψη Ευρωπαϊός
αλλά στη γλώσσα και στιχοποιία γνήσιος Κυπραίος.

Ο λόγος του ακατέργαστος και συνοφρυωμένος 5
απόπνεε δριμύτητα. Χώλαινε λίγο στην κομψότητα
και ήταν άγευστος στις καλλιέπειας* το νέκταρ.
Ο στίχος του ομιλητικός παρά γραπτός
με απρόσιμες μεταφορές, με αλληγορίες που ξενίζαν.
Το ύφος του ειρωνικό, αστόλιστο και άτσαλο 10
έσκαβε μέγα χάσμα κι έριχνε μέσα τους αμύητους.

Εξόχως ικανός στην ερμηνεία του παρελθόντος
στην κατανόηση του παρόντος άφθαστος
δεινότατος στην πρόβλεψη του μέλλοντος.
Σαν αετός πετούσε πιο ψηλά από τους φλύαρους 15
τερετισμούς* της εποχής του και σαν γεράκι
ορμούσε και σημάδευε τον στόχο του.

Αυτά για την υπεροχή του. Και είναι λίγα!

Γιώργος Μαυροΐδης, *Το άλογο*, λάδι, 1959

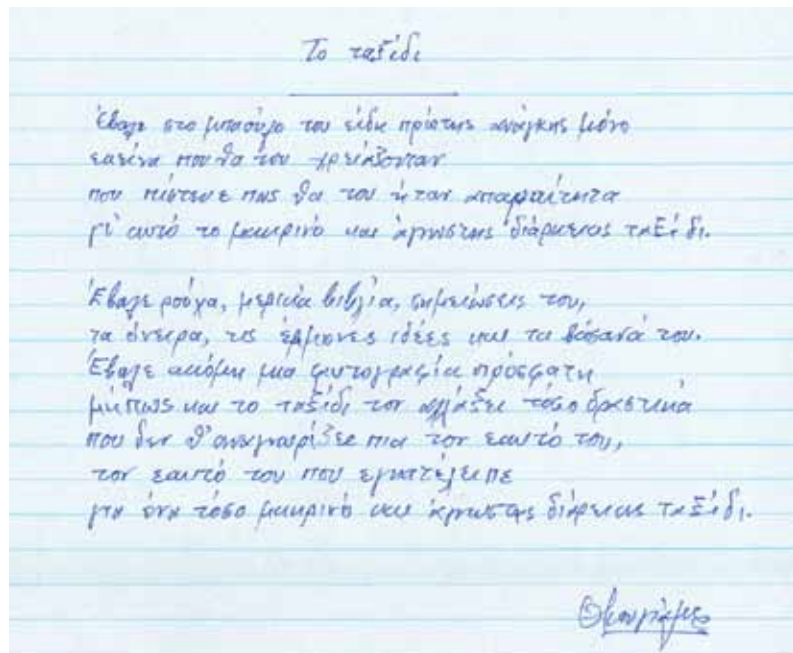
* **καλλιέπεια, η:** χάρη, κομψότητα και γλαφυρότητα ύφους

* **τερετισμός, ο:** (μτφ.) μουρμουριστό, σιγανό τραγούδι με τρεμουλιαστή φωνή

Ο **Θεοκλής Κουγιάλης** (Δευτερά, 1936) τελείωσε το Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου και αργότερα πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στα παιδαγωγικά στις Η.Π.Α. και στη Μ. Βρετανία. Εργάστηκε στη Δημοτική Εκπαίδευση.

Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1957 και τύπωσε το πρώτο του ποιητικό βιβλίο δυο χρόνια μετά (*Μολυβιές στο περιθώριο*, 1959), για να ακολουθήσουν περισσότερες από δέκα άλλες συλλογές (*Τα τελευταία μου*, 1964· *Αλλ' ίσως όχι*, 1968· *Μυστικά φορτία*, 1971· *Η επιστροφή*, 1976· *Μυθολόγιον*, 1981 κ.ά). Ξεκινώντας από την παράδοση (έμμετρος λόγος, ρυθμικότητα), η ποιητική του σταδιακά θα διαφοροποιηθεί: ο τρυφερός λυρισμός και η βαθιά ανθρώπινη αγωνία θα εμπλουτιστούν εκφραστικά και θεματικά, καθώς ο ποιητής θα στραφεί κριτικά και στα σύγχρονα προβλήματα, μέσα από μια μυθοποιητική συμβολική με έκδηλο το σατιρικό στοιχείο.

Κώστας Βασιλείου

Το ποίημα αναφέρεται στο βαισικό δί-λημμα που αντιμετωπίζει κάθε άξιος δημιουργός σε περιόδους κρίσης και αγώνα: να αφιερωθεί στην τέχνη του και μέσα από αυτή να προσφέρει ό,τι μπορεί για την κοινή προσπάθεια ή να στοιχηθεί στις τάξεις του πλήθους, αναλώνοντας ακόμα και τη ζωή του για το συλλογικό καλό, έστω και αν τελικά ζημιώσει καλλιτεχνικά. Ανάλογος είναι ο προβληματισμός των Νέων της Σιδώνας (400 μ.Χ.) στο ομότιτλο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη, με τη ζυγαριά να γέρνει (σε αντίθεση με το ποίημα που παρατίθεται εδώ) προς τη μεριά της καλλιτεχνικής δημιουργίας και προσφοράς.

* **πικραινόμενος εν εαυτώ:** Αναφορά στην ομότιτλη ποιητική συλλογή (*Πικραινόμενος εν εαυτώ*, 1975) του Κ. Μόντη.

* **Ο Ριμακό – κι ο Ριμάχο, Η Ριμαχόνα:** ηβ. το σχετικό σχόλιο στο ποίημα «Ένα τραγούδι για τον Ριμακό» του Π. Μηχανικού.

* **Κοιτάζοντας τη μάχη από ένα μύλο:** Αναφορά στη μάχη των Μύλων του Ναυπλίου (13-14 Ιουνίου 1825), κατά την οποία ο στρατηγός Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) οργάνωσε με επιτυχία την άμυνα εναντίον του πολυάριθμου στρατού του Ιμπραήμ πασά της Αιγύπτου ο ίδιος ο Μακρυγιάννης, ψυχή της όλης προσπάθειας, τραυματίστηκε ελαφρά στο δεξί του χέρι.

* **σαν τον Αισχύλο/ Που πολέμησε στον Μαραθώνα:** Ο τραγικός ποιητής Αισχύλος (525-456 π.Χ.) συμμετείχε στους αγώνες των Αθηναίων εναντίον των Περσών, τόσο στον Μαραθώνα (490 π.Χ.), όπου σύμφωνα με μια παράδοση μεταφέρθηκε τραυματισμένος έξω από το πεδίο της μάχης, όσο και (κατά τη δεύτερη εισβολή των Περσών) στο Αρτεμίσιο της Εύβοιας (480 π.Χ.). Τη συμμετοχή του αυτή τη θεωρούσε ιδιαίτερα σημαντική, ώστε να τη μνημονεύσει (μόνο αυτή και όχι τα δραματικά του έργα) στο επίγραμμα που ο ίδιος ζήτησε να χαραχτεί πάνω στον τάφο του στη Γέλα της Σικελίας: «Τούτο το μνήμα σκεπάζει τον Αισχύλο του Ευφορίωνος, Αθηναίο, που πέθανε στη σποράρα Γέλα για την ευδόκιμη ανδρεία του θα είχε να πει το Μαραθώνιο άλσος και ο Πέρσης με την πυκνή χαίτη –που την εγνώρισε».

* **Δώρος Λοΐζου:** ποιητής και πολιτικός αγωνιστής (1944-1974). Δολοφονήθηκε στη Λευκωσία στις 30 Αυγούστου 1974 από ανθρώπους που συμμετείχαν στο πραξικόπημα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και της νόμιμης κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας (15 Ιουλίου 1974).

* **Πάυλος Τελώνης:** Ψευδώνυμο του ποιητή Παντελή Μηχανικού (1926-1979).

Ο Αισχύλος και ο Γιάννης*

Δεν είναι αρκετό να 'μαστε άριστοι
Ποιητές της καρδιάς και του ύφους
Έλεγε πικραινόμενος εν εαυτώ*
Κοιτάζοντας τη μάχη από ένα βράχο
Ο Ριμακό – κι ο Ριμάχο*

5

Κοιτάζοντας τη μάχη από ένα μύλο*
Δεν είναι αρκετό να 'μαστε άριστοι
Ποιητές της φωτιάς και του πλήθους
Πρέπει να γίνουμε και άριστοι
Πολεμιστές, σαν τον Αισχύλο
Που πολέμησε στον Μαραθώνα*.

10

Δεν γίνεται, τους φώναξε
Μέσ' από την καρδιά της μάχης
Η Ριμαχόνα – πρέπει να διαλέξετε
Για ποιητές για στρατιώτες, αν αμφιβάλλετε
Ρωτάτε τον Διονύσιο Σολωμό και τον Ρήγα Φεραίο
Ρωτάτε τον Δώρο Λοΐζου* και τον Παύλο Τελώνη*
Που κάτι ξέρουν για το μέγα δίλημμα.

15

Μ' αν θέτε σώνει και καλά να είστε και τα δύο
Πρέπει πρώτα να γίνετε γενναίοι πολεμιστές
Με στήθος
Κι ύστερα, αν επιβιώσετε
Γενναίοι ποιητές
Με ήθος
Σαν τον Αισχύλο και τον Γιάννη
Τον Μακρυγιάννη.

20

25

Τα ποιήματα που παρατίθενται στη συνέχεια θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «ποιήματα ποιητικής/ ποιήματα για την ποίηση». Σ' αυτά υμνείται η παντοδυναμία και η αναγεννητική έλξη της ποιητικής γλώσσας, ικανής να επεκτείνει και να διευρύνει τα όρια αντίληψης των αισθήσεων πέρα από τα συμβατικά πλαίσια της κοινά αποδεκτής πραγματικότητας. Έτσι η ποίηση, από άσκηση έκφρασης και ύφους, γίνεται άθλημα ελευθερίας.

Τα επίθετα

Δεν πρόφτασε καλά καλά να γίνει δήμαρχος
 Ο κύριος Ριμαχό, κι όπως το είχε υποσχεθεί
 Κήρυξε εκστρατεία ενάντια στα επίθετα.
 Δεν είναι κατάσταση αυτή, έλεγε και ξανάλεγε
 Κάθε φορά που σηκώνεται ένας άνεμος 5
 Να γεμίζει η πόλη, κι ούτε ένα παράθυρο
 Ούτε την πόρτα σου να μην μπορείς ν' ανοίξεις.
 Κι έδωσε εντολή στην καθαρίστρια
 Να πάρει οβάρνα δρόμους και πλατείες
 Να τα σκουπίσει. 10

Να τα σκουπίσω κύριε δήμαρχε
 Του είπε η Ριμαχόνα, αλλά να με συμπαθάτε
 Δεν μπορώ να καταλάβω τι σας έπιασε με τα επίθετα, καλά
 Να προσπαθήσουμε να περιοριστούμε στα ουσιαστικά
 Μα γίνονται ουσιαστικά χωρίς επίθετα; δεν γίνονται 15
 Όπως δεν γίνονται ουσιαστικά χωρίς τα ρήματα.
 Αφήστε τώρα που είναι βαρυχειμωνιά και πέφτουν
 Με τη βροχή και τον άνεμο –την άνοιξη
 Μα και το καλοκαίρι ίσαμε τον Αύγουστο

Αν τύχει να περάσετε καμιά φορά απ' το χωριό 20
 Έχω μια ροδιά στην αυλή μου, μια ροδιά
 Με κάτι κόκκινα ρήματα, με κάτι κόκκινα ουσιαστικά
 Να τα κοιτάξεις και να σε πονούν τα μάτια
 Να τα ξανακοιτάξεις και να σου έρχονται δάκρυα στα μάτια
 Έτσι καθώς τα βλέπεις να υπάρχουν και να αναπνέουν
 μέσα σε μια θάλασσα 25
 Από πράσινα επίθετα.

Προμετωπίδα συλλογής Σκαμάνδριος Εκταρίδης Αστυνάξ

Η ποίηση

Η ποίηση είναι ένα πουλί
 Είπε η Χελιδόνα – ένα κόκκινο πουλί
 Π' άλλοτε μεγαλώνει κι άλλοτε μικραίνει
 Κι άλλοτε ανασταίνεται και άλλοτε πεθαίνει
 Και τότε αλλάζει αποχρώσεις, απ' το ρόδινο 5
 Μέχρι το βαθυκόκκινο του φρονικού
 Και τραγουδάει την άνοιξη, τον ήλιο και τον έρωτα
 Τη θάλασσα, τον ουρανό και πάλι τον έρωτα
 Η ποίηση είναι ο έρωτας κι ο έρωτας
 Η λευτεριά η αγάπη. 10

Και πάλι η ποίηση

Εύκολο είναι, είπε η Χελιδόνα
 Να ζωγραφίζετε στους τοίχους κόκκινα πουλιά.
 Το δύσκολο είναι να τα ζωγραφίζετε με αίμα
 Και να 'ναι το αίμα ζωντανό
 Και να 'ναι το αίμα φρονικό 5
 Και να 'ναι κόκκινο και μαύρο
 Κόκκινο και φαρμακερό.
 Τότε μονάχα θα μπορούσαν τα πουλιά
 Να ζωντανέψουν, να πετάξουν και να τραγουδήσουν
 Την άνοιξη, τον ήλιο και τον έρωτα 10
 Τη θάλασσα, τον ουρανό και πάλι τον έρωτα
 Η ποίηση είναι ο έρωτας κι ο έρωτας
 Η λευτεριά η αγάπη.

Γιώργος Π. Κούμουρος, *Απλο*, ακρυλικό, 2003

Η θλίψη που γίνεται απόγνωση απέναντι στα σύγχρονα φαινόμενα αλλοίωσης και καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, τεκμήρια άλλωστε της εν γένει αλλοτρίωσης και έκπτωσης που επιβάλλει το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο από το αρχέγονο ήθος του γενέθλιου χώρου, οδηγεί στην υιοθέτηση ενός έντονα σαρκαστικού, καταγγελτικού λόγου και ενός «αποκαλυπτικού», βιβλικού ύφους.

* **Δασούπολη, Ανθούπολη:** περιοχές της ευρύτερης πόλης της Λευκωσίας.

* **Λάμπουσα:** νεότερη ονομασία της αρχαίας πόλης της Λαπίθου (αρχικά ως επίθετο, δηλ. *Λάμπουσα πόλις*), στη βόρεια ακτή του κατεχόμενου σήμερα τμήματος της Κύπρου. Σύμφωνα με μια παράδοση, η πόλη είχε ονομαστεί έτσι, επειδή έλαμπε από πλούτο και ευημερία, χαρακτηριστικά που πιστοποιούνται και από την εύρεση σημαντικών αρχαιολογικών ευρημάτων/ πολύτιμων αντικειμένων του 6ου και 7ου αιώνα μ.Χ. (γνωστών με την ονομασία *θησαυρός της Λάμπουσας*).

* **Αλάμπρα:** χωριό της επαρχίας Λευκωσίας η ετυμολογία του τοπωνυμίου προέρχεται πιθανώς από το στερητικό α και τη λέξη *λαμπρόν* (= φωτιά), χωριό δηλ. που δεν κινδυνεύει από τη φωτιά.

Επειδή

Επειδή κάψατε τα δάση μου
Για να κόψετε τα οικόπεδά σας
Και μιλάτε για Δασούπολη*
Εκεί που δεν υπάρχει ούτε ένα δέντρο

Επειδή ανασκάψατε τους κήπους μου 5
Για ν' απλώσετε τα γήπεδά σας
Και μιλάτε για Ανθούπολη*
Εκεί που δεν υπάρχει ούτε ένα άνθος

Επειδή μωρανθήκατε

Επειδή σκοτώνετε τον ήλιο μου 10
Για να πλουτίσετε τα σκότη σας
Και μιλάτε για Λάμπουσα*
Εκεί που δεν υπάρχει λάμψη
Και μιλάτε για Αλάμπρα*
Εκεί που δεν υπάρχει φως 15

Όμως υπάρχει ο Κεραυνός
Και θα σας κάψει.

Ανδρέας Ασπρόφτας, *Ελαιώνας Μετοχίου Κύκκου Λευκωσία*, λάδι, 1960-1965

Κ. Βασιλείου

Ο **Κώστας Βασιλείου** (Πάνω Δευτερά, 1939) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1958-1963). Ακολούθως, υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση.

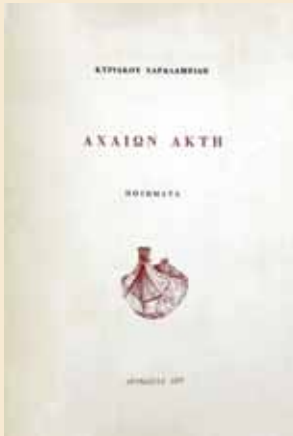
Εμφανίστηκε το 1969 με την ποιητική συλλογή *Σκαμάνδριος Εκτορίδης Αστιάναξ*, για να ακολουθήσουν άλλες εννιά συλλογές (*Κλωνάρι*, 1971· *Ο μεγάλος Σαμάν*, 1977· *Ο Πόρφυρας*, 1978· *Pieta*, 1983· *Ο ευαγγελισμός της Λυγερής*, 1988 κ.ά.), με τις τελευταίες μάλιστα στην κυπριακή διάλεκτο (*Ο Κανόλλος*, 1997 κ.ά.). Μέσα από μια πρωτότυπη προσωπική μυθολογία, ο ποιητικός λόγος του εκφράζει, σε μια γλώσσα συχνά ρυθμική και ανατρεπτική και με ιδιότυπο, σκληρό λυρικό τόνο, τις διαμεύσεις της γενιάς του και την κυπριακή τραγωδία του 1974, ενώ η ωμή αντίκριση της σύγχρονης κυπριακής πραγματικότητας χαρακτηρίζεται από έντονο αντικομφορμισμό· γι' αυτό η ποίησή του αγγίζει συχνά τα όρια της σάτιρας και της παρωδίας και διακρίνεται από ειρωνεία και σαρκασμό. Στο έργο του διαλέγεται με την ποίηση του Δ. Σολωμού, του Κ.Π. Καβάφη, του Γ. Σεφέρη και του κύπριου διαλεκτικού ποιητή Β. Μιχαηλίδη. Πρόσφατα εξέδωσε σε έξι τόμους το έργο του Β. Μιχαηλίδη, με εκτενείς εισαγωγές, γλωσσάρια και σχόλια.

Η ΠΟΙΗΣΗ

Η ποίηγή είναι ένα πουλί
 είτε η χαλιδονά, ένα κόκκινο πουλί
 π' άλλοτε μεγαλώνει κι άλλοτε μικραίνει
 κι άλλοτε αναστραίνεται και άλλοτε πεθαίνει
 και πότε αλλάζει αποχρώσεις, απ' το ερυθρό
 μέχρι το θαυτοκόκκινο του ρονικού
 και τραγουδάει την άνιξη, τον ήλιο και τον έρωτα
 τη θάλασσα, τον ουρανό και πάλι τον έρωτα
 η ποίηγή είναι ο έρωτας κι ο έρωτας
 η λευτεριά η αγάπη.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Ο ποιητής, βιώνοντας τις συνθήκες της καταστροφής και της διάλυσης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, αντιστέκεται επικαλούμενος την ελευθερία ως ύψιστη αξία, σύμφυτη της ζωής και του καλού. Με τη δοξαστική αυτή ενατένιση και με υπερρεαλιστικά μέσα επιχειρεί να υπερβεί το άγχος και το άγχθος της ήττας και του θανάτου μετατρέπεται τα τραύματα σε αναζωογονητική δύναμη για το νέο ταξίδι, τον επικείμενο αγώνα που θα οδηγήσει στην τελική νίκη και στη δικαίωση.

* **ακρόπρωρο**, το: διακοσμητική φιγούρα θρησκευτικού, εθνικού ή άλλου συμβόλου, που τοποθετούνταν παλαιότερα στην άκρη της πλώρης των καραβιών.

Ακρόπρωρο* Ιουλίου

Ελευθερία με τα πουλιά στα χέρια,
με ράμφη και φτερά, κοιτά τον αέρα,
μετρά τις τρύπες του κορμιού της, έχει
στον ώμο τη λαχτάρα, στις πατούνες
καβούρια πέντε κι ευνοϊκό χαμόγελο. 5

Αυτή απελπίζεται, χωρίς να τρέμει
τη σφαίρα που τρυπάει μάγουλο, ψυχή,
κι είναι βεβαία, σαν άστρο και φωνή,
πως αν περάσουν πάλι χίλια χρόνια,
ξάφνω στιγμή, κι ανάψει το τσακμάκι, 10
θα δει τη σπίθα του θαυμάσιου κόσμου.

Ιούλιος 1974

Κλάρια Γεωργίου-Ζαχαράκη, *Αναγγελία*, ακρυλικό, 2000

Τα ποιήματα της συλλογής Αμμόχωστος Βασιλεύουσα (1982) είναι έμφορα από τον σπαρακτικό έρωτα του ποιητή προς τη γενέθλια, αλλά πλέον απρόσιτη πόλη, η οποία προβάλλει ταυτόχρονα ως ακατανίκητη έλξη και ανήκεστη πληγή. Παράλληλα, όμως, λειτουργεί εδώ και ως «έσω πόλις», ως ανάκληση του κόσμου της παιδικής και νεανικής ηλικίας, ένας διαρκής νόστος στο παρελθόν και μια ελεγεία για ό,τι σηματοδοτεί η οριστική απώλειά τους. Η ποιητική ανάπλαση της σύνθετης αυτής σχέσης στη συγχρονία και τη διαχρονία της επιτυγχάνεται με ένα λόγο πυκνό, γεμάτο με ιστορικές και μυθολογικές αναφορές και πολλαπλούς συμβολισμούς.

* **ειδύλλιο, το:** ο ποιητής αξιοποιεί τη διπλή του σημασία τόσο με την έννοια της τρυφερής ερωτικής σχέσης, όσο και με αυτή του λογοτεχνικού είδους της ελληνιστικής εποχής (σύνταγμα περιγραφικό ή διαλογικό ποίημα με θέμα από την αγροτική ή ποιμενική ζωή και με μυθολογικές αναφορές).

* **Ο λίθος ο πελεκημένος:** «στην ανακαίνιση του ναού της Αγίας Ζώνης (1951) οι μαστόροι πελεκούσανε πέτρες. Οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου (Παλαιά Αστική), αντίκρου στο ναό, είχανε σπουδαίες εμπειρίες» (Σημ.τ.π.).

* **Φραγκοσυκιές:** «Βορειοδυτικά και νότια του ναού» (Σημ.τ.π.).

* **στον δολοφονημένου προέδρου τη γωνία:** «παρθαλάσσια Λεωφόρος Τζων Κέννεντυ» (Σημ.τ.π.).

* **Συρματοπλέγμα:** «Η Αμμόχωστος καταλήφθηκε στη διάρκεια της τουρκικής εισβολής, 14 Αυγούστου 1974» (Σημ.τ.π.). Έκτοτε το μεγαλύτερο μέρος της πόλης μένει περιφραγμένο και ακατοίκητο.

Η αρχή ενός ειδυλλίου*

Είχα γυρίσει το κεφάλι ανάστροφα και κοίταζα
τον ουρανό με τ' άστρα ματωμένα.
Άγγιξε ο λίθος ο πελεκημένος*
τη Ζώνη σου, τα μάτια σου ατημέλητα
ισιώναν την απείθαρχή μου ανάσα. 5
Φραγκοσυκιές*, αρχή των αιώνων.

Τώρα που βρίσκομαι κοντά σου, πόλη σιδερένια,
καλό είναι να σου δώσω κάτι δανεικά
που πριν σαράντα χρόνια πήρα από τα χέρια σου.

Πόλη με το φεγγάρι στα μαλλιά σου, 10
τον ήλιο ξέσκεπο, την ευωδιά ντυμένη
τα κρόσσια του Μαγιού, τη θάλασσα πλατάμι.

Εσένα θέλω, σένα λαχταρώ,
εσύ που κάποτε ήσουν άσπρο μεσοφόρι,
κι αργότερα, στου δολοφονημένου προέδρου τη γωνία*, 15
ακίνητο κουφάρι, πατημένη θάλασσα.

Όταν η μέρα κλίνει προς το μέρος μου,
δικιά μου γίνεσαι για πάντα – μα τι τ' όφελος;
Σε τριγυρίζει τώρα συρματοπλέγμα*. 20
Ολάκερη μια πόλη μες στο κρατητήριο.
Να μένεις έτσι εκεί να μη σαλεύεις.
Χωρίς ψωμί, νερό, χωρίς ειδήσεις.
Τα ρουχαλάκια του μωρού σε μια ταράτσα
πλένει η βροχή και σιδερώνει ο άνεμος.

Άκου με τώρα, γιατί πια δεν θα μιλήσω: 25
Σε λίγα χρόνια συ θ' αποδοθείς
στην κυριότητα όλων συ θα περιπέσεις.
Νόμιμοι κάτοχοι κτημάτων και οικιών,
περιβολιών, ανεμομύλων και θαλάσσης,
η κεντρική πλατεία, η αγορά, 30
ο Δήμος όλος με την μπάντα του και ο Κήπος
θέλουν γυρίσει πάλι προς το μέρος σου.
Και συ χαρούμενη για τα καθέκαστα θ' αφήσεις
τον ξεχασμένο σου έρωτα στην τύχη.

Δεν φτάνει, πόλη των παλιών βημάτων μου, η ακμή σου 35
 ίσαμε της θωριάς μου το κερκέλι*.

Τραβάω πιο πέρα, δεν έχει ουρανό.
 Σφίγγω τ' αστέρια, έχουν άρτιο φως.
 Αρπάζω μια δικράνα και ανεμίζω
 τ' άχυρα της ζωής μου σ' άδειες πόλεις. 40
 Ο κόσμος είναι επικερδές επάγγελμα.
 Η φύση μου είναι βέβαια ν' αποτύχω.

Ασπράδι ολούθε, μέρα σαραντάπηχη
 κυκλώνει τώρα τον εχθρό σου εμένα.

Ξέρω πως λιώνεις μέσα στο μαρτύριο· 45
 μια πόλη και να γίνεσαι φανταστική...
 Δεν σε κοιτάνε μάτια, δεν σε σκάβουν άνθρωποι,
 δεν σ' αναθρέφουν ρόδα κι άταχτα παιδιά.

Πολλοί γεμάτοι ελπίδα και ρηγά αισιόδοξοι,
 όταν θα πάμε πίσω, λένε, να κοπιάσετε. 50
 Προχθές ακόμα γερο-πρόσφυγας μού λέει:
 «Στην παλιογειτονιά μου δεν γυρίζω,
 εκεί έχει φασαρία και αλητόπαιδα.

Όταν θα πάμε πίσω στην Αμμόχωστο,
 κανόνισα και βρήκα σπίτι αλλού· 55
 ανήκει σ' ένα κύριο που απόθανε».

Θάνατοι πόσοι, πόση ελπίδα για το γυρισμό...
 Εμείς οι δυο, το βλέπω, ακόμα δεν τελειώσαμε.

Πριν από την εισβολή, Αμμόχωστος 1973

* Κερκέλι: «κυπρ. τερτζέλλιν κρικέλι» (Σημ.τ.π.).

Η συλλογή *Θόλος* (1989) σηματοδοτεί, όπως σημειώνει ο ίδιος ο ποιητής, το πέρασμα από «το γεωγραφικό στο ανθρώπινο σώμα του νησιού»: οι αγνοούμενοι ως νεκροί ζώντες αναδεικνύονται με ποιητική ενσυναίσθηση το κατεξοχήν τραγικό σύμβολο, όπου διασταυρώνονται ο βίαιος παραλογισμός του πολέμου και ο άμετρος πόνος της ανεξάρτητης μοίρας των αγαπημένων προσώπων.

Γιώργος Κοτσώνης, *Το κορίτσι με τη φωτογραφία*, λάδι

Παιδί με μια φωτογραφία

Παιδί με μια φωτογραφία στο χέρι
με μια φωτογραφία στα μάτια του βαθιά
και κρατημένη ανάποδα με κοιτάζε.

Ο κόσμος γύρω του πολύς· κι αυτό
είχε στα μάτια του μικρή φωτογραφία, 5
στους ώμους του μεγάλη και αντίστροφα—
στα μάτια του μεγάλη, στους ώμους πιο μικρή,
στο χέρι του ακόμα πιο μικρή.

Ήταν ανάμεσα σε κόσμο με συνθήματα
και την κρατούσε ανάποδα· μου κακοφάνη. 10

Κοντά του πάω περνώντας πινακίδες
αγαπημένων είτε αφίδες και φωνές
που 'χαν παγώσει και δεν σάλευε καμιά.

Έμοιαζε του πατέρα του η φωτογραφία.
Του τήνε γύρισα ίσια κι είδα πάλι 15
τον αγνοούμενο με το κεφάλι κάτω.

Όπως ο ρήγας, ο βαλές κι η ντάμα
ανάποδα ιδωμένοι βρίσκονται ίσια,
έτσι κι αυτός ο άντρας ιδωμένος ίσια 20
γυρίζει ανάποδα και σε κοιτάζει.

Μάης 1979

Ο Μύρης ως πρόσωπο φανταστικό παραπέμπει σαφώς στον ιδανικά ωραίο νέο που απολαμβάνει τις προσήγουσες για νεκρό χριστιανικές τιμές στο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.» (1929). Εδώ βέβαια κυκλοφορεί, ως άλλος Χριστός «εγερθείς εκ νεκρών», σε μια πόλη σκιά και φάντασμα, φέροντας έκτυπα στο σώμα και την ψυχή του τα σημάδια της κυπριακής τραγωδίας. Αποκαλύπτει έτσι και το μερίδιο της δικής μας ευθύνης απέναντι στο συνεχιζόμενο δράμα των αγνοουμένων και των συγγενών τους.

Επιτάφιος πόλις*

Ο Μύρης βγήκε από τον τάφο,
καθάρισε το πρόσωπο, τα χέρια
από τον ρύπο της ψυχής – ήρθε κρατώντας
το θαλασσί σκοτάδι της ημέρας.

Θωρούσε την αφρούγια* σκιά της πόλης 5
ζωσμένη το κορμί – κυπαρισσένιο
και πλαγιαστό σε θήκη* και λουσμένο
στο φως των θαμιαστών πορτοκαλιών.

Άνοιξη θα ήτο, έαρ· πώς εξηγείται 10
αλλιώς το φύλλωμα των δέντρων,
τ' αγνώριστο κερί στο πρόσωπό της
και τα τσουγκρίσματα των ποτηριών.

Όλα δοσμένα στην υγεία της και, τολμώ 15
να ειπώ, στην έγερσή της, αν ο Μύρης
δεν έβρισκε τον δρόμο προς τον τάφο –
ο Μύρης, που σχεδόν τον λησιμονήσαμε.

* **αφρούγια**: η σημασία της «αφρώδους» γης της Αμμώχουστου για το μεγάλωμα των πορτοκαλιών.

* **θήκη, η**: το φέρετρο, αλλά και η περίτεχνη κασέλα της Λαπίθου με επένδυση κυπαρισσένια. Το κυπαρίσσι θεωρείται άλλωστε και σύμβολο της Αφροδίτης.

Πύρρος Δήμας*

Ποιητική αδεία, το επιτύμβιο αυτό για έναν σημαντικό Έλληνα αθλητή (που βρίσκεται ακόμη στη ζωή) αποδίδει με ευαισθησία και έκδηλη συμπάθεια τον μέγιστο αγώνα (και τη μύχια αγωνία) του ανθρώπου: την πάλη του ενάντια στον θάνατο που συνιστά η λήθη. Μόνα αντίδοτα το έργο του καθενός, η προσωπική του δημιουργία, που μπορεί να λειτουργήσει τελικά ως άγρυπνος φύλακας και διαρκής εγγήγορη της ατομικής και συλλογικής συνείδησης και μνήμης.

Ήμιαν σπουδαίος αθλητής
σήκωσα τόνους σίδερα
έκαμα τ' όνομα βαρύ
να το θυμάμαι τώρα μ' αλαφραίνει.
Γιατί φοβάμαι οι άνθρωποι δεν θέλουν
χρόνον πολύ για να απολησιμονήσουν
του άλλου τη μορφή (και τη δική τους).

Γλαύκος Κουμίδης, "Ξ", ακρυλικό, 1995

* Ο Πύρρος Δήμας (1971), Έλληνας αθλητής της άρσης βαρών, τρεις φορές χρυσός ολυμπιονίκης (1992, 1996, 2000) και μία χάλκινος (2004), θεωρείται σήμερα από τους πλέον επιτυχημένους στην ιστορία του αθλήματος σε παγκόσμιο επίπεδο.

Της αγάπης

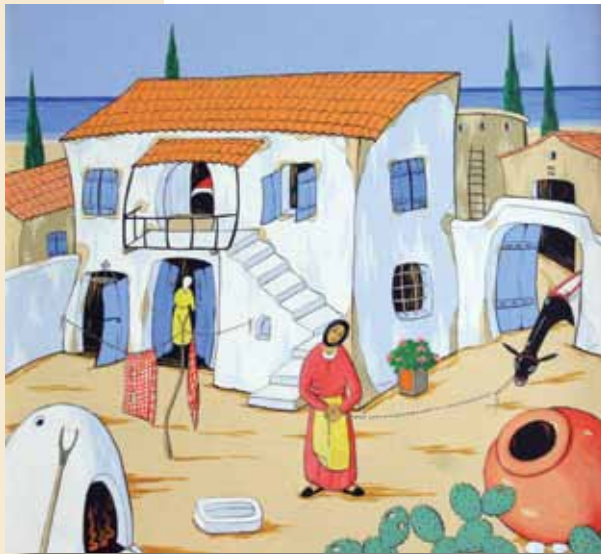
Στα δίστιχα αυτά, το ποιητικό υποκείμενο εκδηλώνει με ένταση, αλλά και με υφέρουσα ανασφάλεια και χαριτωμένη ζηλοφθονία, τα αισθηματά του απέναντι στην ποθητή κόρη και τις ανησυχίες του για την ανταπόκρισή της στον έρωτά του. Η προσωπική αξιοποίηση της διαλέκτου και η τεχνική της ποιητικής παράδοσης υπηρετούν την αγνότητα και τη φυσικότητα στην έκφραση ενός διάχυτου ερωτισμού, ενισχύοντας τη χρωματική και ακουστική αρμονία της όλης σύνθεσης.

Αθθοφορούσα μου τζ'υρά που το φιλίν σου τρέμει
άμαν το σουζεί ο άνεμος τζ'αοπάσσουν το οι αντζέλοι.

Αθθοφορούσα μου τζ'υρά που το φιλίν σου ξέρει
ότι το σουζεί ο άνεμος τζ'αι τρέμω μεν τζ'αι τρέμει.

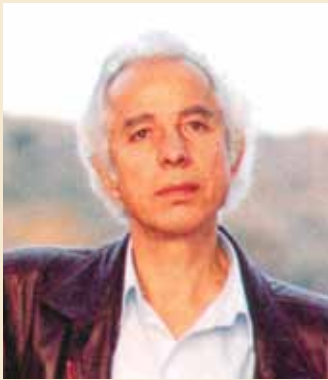
Είσαι του φέγγους η κορφή, της καλλονής η μάνα,
μ' εσέ θροφίζεται η καρδιά το μέλι και το γάλα.

Κάλλος ψυχής στο πρόσωπο και στη φωνή σου αγέλοι
με ροδοκάλα* πτερυγάν κι εγώ τι μ' ανιμένει;

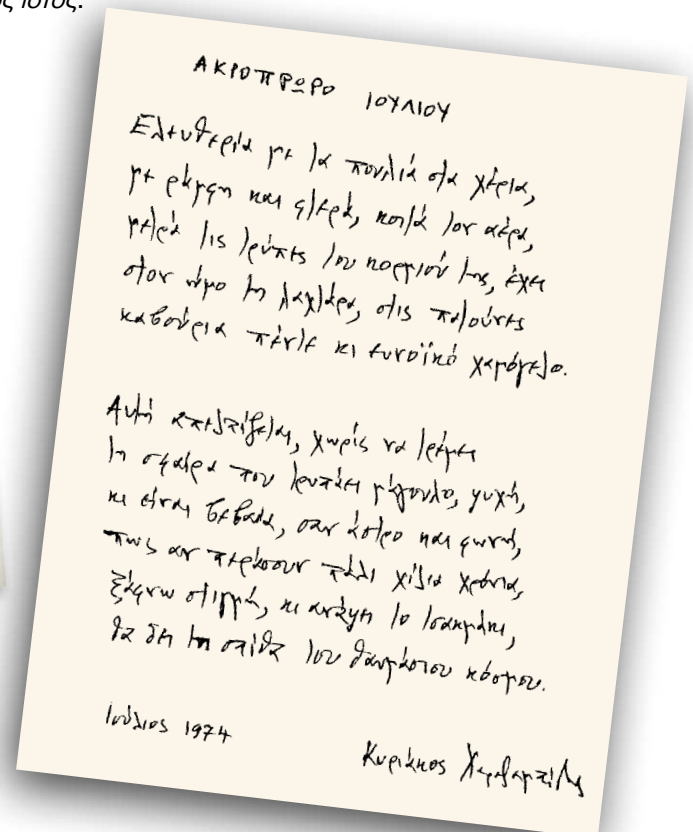
Φώτος Χατζηρωπτηρίου, *Αιλή*, λάδι, 1980

* **Ροδοκά(λ)λι:** το κάλλος, η ωραιότητα, η χάρη του ρόδου.

Ο **Κυριάκος Χαραλαμπίδης** (Αχνα Αμμοχώστου, 1940) σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε για λίγα χρόνια στη Μέση Εκπαίδευση και από το 1968 στο Ρ.Ι.Κ.

Στις δύο πρώτες συλλογές (*Πρώτη πηγή*, 1961 και *Η άγνοια του νερού*, 1967) δίνει με πυκνότητα και μουσικότητα μια πρωτότυπη ποιητική μαρτυρία, που χαρακτηρίζεται για τη λυρική της έκφραση. Η αρχή της ωριμότητάς του οροθετείται με τη συλλογή *Το αγγείο με τα σχήματα* (1973), στην οποία ο επιγραμματικός λόγος, η ευρηματικότητα και το χιούμορ χαρακτηρίζουν την ιδιότυπη λυρική φωνή του. Η τραγική εμπειρία του 1974 αντανακλάται άμεσα στις επόμενες ποιητικές συλλογές του: *Αχαιών Ακτή* (1977) και, ιδίως, *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα* (1982) η συλλογή αυτή αποτελεί μια καλοζυγισμένη λυρική αφήγηση με σκηνικό την Αμμόχωστο, της οποίας την ανθρωπογεωγραφία ο ποιητής δίνει ανάγλυφη και με ρεαλιστική απογύμνωση. Αλλού προβάλλει ως κυρίαρχο θέμα το δράμα των αγνοουμένων (*Θόλος*, 1989), ενώ στη *Μεθιστορία* ο κατασταλαγμένος ποιητικός του λόγος διαλέγεται με τον Κ.Π. Καβάφη και τον Γ. Σεφέρη, προβάλλοντας την ιστορική αίσθηση και τον μύθο μιας σύγχρονης θεματολογίας. Αλλά και η υπόλοιπη ποιητική του παραγωγή (*Δοκίμιν*, 2000 *Αιγιαλούσης επίσκεψις*, 2003 *Κυδώνιον μήλον*, 2006) μελετά στοχαστικά την σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα και αγωνία. Έχει επίσης μεταφράσει έργα του Ρωμανού του Μελωδού, ενώ πρόσφατα (2009) κυκλοφόρησε το δοκιμακό και κριτικό του έργο σε δύο τόμους, με τον τίτλο *Ολισθηρός ιστός*.

Πίτσα Γαλάζη

Τα ποιήματα αυτά αποπνέουν μια αισιοδοξία και φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η ποίηση είναι μια ανάταση ψυχής· βιώνεται σαν ένα «θαύμα» που φτιάχνεται με τα απλά υλικά της γλώσσας, για να εκφράσει τη δίψα του ανθρώπου για ό,τι βαθύτερο αναζητά η ύπαρξή του.

Σταλακτίτες II

II

Γράφοντας ένα στίχο
μπορεί να οικοδομείς έναν τοίχο,
μπορεί να οικοδομείς
τη μια πτέρυγα τ' ονείρου σου.
Γράφοντας ένα στίχο
μπορεί να γκρεμίζεις έναν τοίχο,
απλώνοντας την ψυχή σου
στον κόσμο.

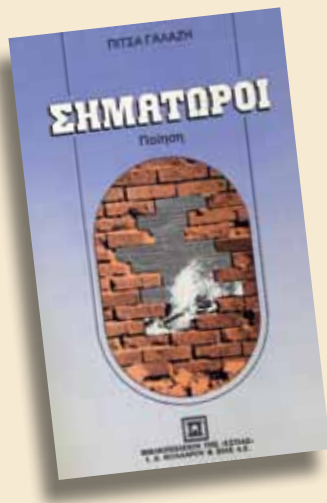
IV

Είχε στην ποδιά
το μεγάλο, στρογγυλό, ζεστό ψωμί
π' ονειρευόνταν τις νύχτες της πείνας και του πολέμου
Κι όπως ερήμωσε η γειτονιά
κι ούτε ένα παιδί δεν έβρισκε
να του μιλήσει βάζοντάς του μπουκιές στο στόμα,
το 'κανε ψίχουλα
για τα πουλιά.

Σηματωροί*

Η τραγική εμπειρία του 1974 θα ενισχύσει ιδιαίτερα το ρόλο της μνήμης με την εμφατική ανάκληση και παρουσία προσώπων ή στοιχείων του μύθου και της ιστορίας, προκειμένου να αποκτήσει ξανά ενότητα ο θρυμματισμένος εξωτερικός και εσωτερικός κόσμος. Σταδιακά, έτσι, ο πόνος και η οργή τροφοδοτούν ένα πικρό λυρισμό με ευδιάκριτους ελεγειακούς τόνους.

* **σηματωρός, ο:** ναύτης που έχει ως καθήκον την επικοινωνία με άλλα πλοία ή με τη στεριά μέσω σημάτων, σημαιών κ.λπ.

* Αναφέρεται στη Μικρασιατική Καταστροφή (1922), παραλληλίζοντας με αυτήν τα δεινά που επισώρευσε στην Κύπρο η τουρκική στρατιωτική εισβολή το καλοκαίρι του 1974.

* **μεταπράτης, ο:** μεταπωλητής, έμπορος

* **Κίρκη, η:** μυθική μάγισσα, γνωστή κυρίως από την *Οδύσσεια* (ραψωδία κ), για τη μεταμόρφωση των συντρόφων του Οδυσσέα σε γουρούνια, αλλά και για τη βοήθεια που προσέφερε στον ομηρικό ήρωα να κατέλθει στον Άδη και να συνομιλήσει με τις ψυχές των αγαπημένων του, προκειμένου να βρει το δρόμο επιστροφής στην Ιθάκη.

* **σημαφόρος** και **σηματοφόρος:** αυτός που φέρει πάνω του σήματα, συνήθως από τη στεριά ή το λιμάνι, για να στέλνει μηνύματα στα πλοία.

III

Το πολλαπλάσιο του '22*

Ανομβρία και πάλι στον τόπο μου
τρέχουν στους δρόμους οι επίγονοι κι οι μεταπράτες*
για τις δημοπρασίες και τις εκπτώσεις
όπου πουλιούνται παράσημα και θέσεις κι αξιώματα
κι όπου ξεπουλιούνται κι ανταλλάσσονται όνειρα 5
κι επαχρυσώνονται χάπια για να ταριχευτούν
όσο οι μη εξασκημένες μύτες και τα μη εξασκημένα αυτιά
να παραδεχτούν
πως πάμε καλά από υπόκλιση
και το καινούργιο όνομα της Κίρκης* 10
πως δεν πάει κόντρα στην Ιθάκη

Κι εγώ ιδιωτεύω και ασκούμεαι φιλέρημη
λέω πως λιμνάζω
μα μετακινούμεαι άποδη κι άναυδη
σαν το μελάνι ή σαν την αμοιβάδα 15
να μη με βρει η ξαφνική η καλοπέραση
Κι οσμίζομαι σαν το σκυλί
και λιώνω στις ολονυχτίες κερι
και δεν τα καρτερώ τα κατανυκτικά τα χελιδόνια

Γιατί τα χέρια των ποιητών ξεράθηκαν 20
και δεν αφήνουν οι φωνές κλαδιά
για να καθίσουν τα πουλιά να κελαδήσουν

Ανομβρία και ο σημαφόρος* δάσκαλος να ξεδιψά με ξύδι
Βγήκαν τότε φίδια ανάμεσα σε χόρτα ξερά 25
φίδια βασιλικά σηκώσαν κεφαλή,
χοντρά μας άλλης εποχής
φίδια, που σφυρίζουν
σέρνουν μαζί τον ψίθυρο
και πάνε κατά κει που οι καταθέσεις των υπομνημάτων
φιλοξενία κι άνοδο υπόσχονται 30

χάνονται ψίθυροι και μπαίνουν στις διόδους χιαστί
 κι όλο σταυρώνουν

Γιατί την Πέμπτη όλα ασπρίζουν κι όλα κοκκινίζουνε
 όλα σταυρώνονται και όλα σταυρώνουν

κι ανηφορίζουν την Παρασκευή

35

και κείτονται το Σάββατο στη σκοτεινιά εξαντλημένα

Γιατί η Κυριακή των ποιητών λέγεται ερημιά

κι έρχονται με τη δοκό

να τα ξεπουπουλιάσουν τα κοκόρια

για Τρίτη αποφράδα ημέρα* υστέρα από τον γάμο

40

Ξανά του γάμου χάχανα

όταν το '74 έγινε μ' ένα τρόπο ανεξήγητο

το πολλαπλάσιο του '22

Λευτέρης Ολύμπιος, *Ηρωικό σίνιγμα*, μελάνι, τέμπερα, 2000

Αμμόχωσπ

XXIV

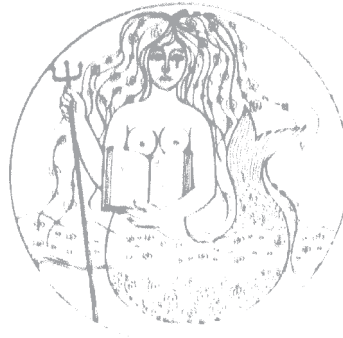
Μικρέ Σολωμέ σε λένε Ευαγόρα*
 και γράφεις τον ύμνο μας
 Μικρέ Σολωμέ με τον στραγγαλισμένο ύμνο
 και το συμπυκνωμένο δάκρυ στο σύνορο
 Τα μονοπάτια και τα σκαλοπάτια σου
 κατεδαφίσαν οι εποχούμενοι* 5

Αναβατόρια ανελκυστήρες ασανσέρ
 ψηλά ανεβάζουν δεν ψηλαφίζουν
 και απομακρύνουν από το χώμα σου

Εγώ που παράδωσα στη γη αγάπες κι όνειρα πολλά 10
 για να γίνουν πατρίδα
 Εγώ που είχα πατρίδα και δεν έχω πια
 ο μέτοικος ποιητής
 των ονείρων ο πρόσφυγας
 ψάλλω τη λειτουργία να τελειώσω 15
 παλαιο-λόγος
 σε χρόνο που τρώει τον λόγο
 την αρχή διαγράφοντας

* **εποχούμενοι:** επιβαίνω σε όχημα

* **Ευαγόρας:** Η ενόπτη «Σηματαωροί» της ομώνυμης συλλογής είναι αφιερωμένη «Του πιο Μικρού κληρονόμου του Σολωμού, του ΕΥΑΓΟΡΑ, τ' ανάδοχου των ποιητών του τόπου μου» ή «ποιητή κληρονόμου». Πρόκειται για τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη, «έφηβο ποιητή και μαθητή γυμνασίου που απαγονήστηκε από τους Άγγλους στις 14 Μαρτίου 1957 με την κατηγορία ότι μετέφερε όπλο στο δάσος της Πάφου. Οι λιγότερο γνωστοί σίχοι του μαζί με τα πατριωτικά του ποιήματα που έγιναν πιο γνωστά φανερώνουν ένα προικισμένο έφηβο ποιητή που αν ζούσε σήμερα ίσως να ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς ποιητές των νεοελληνικών γραμμάτων» (Σημ.τ.π.)

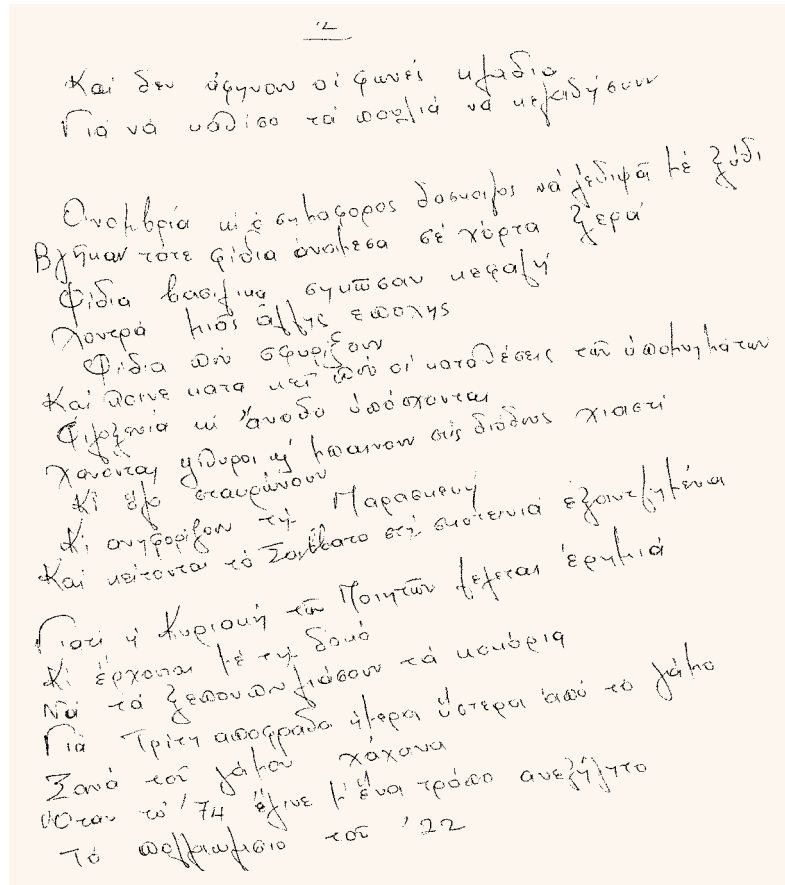
Γιώργος Κοτσώνης, Προμετωπίδα συλλογής *Η αδελφή του Αλέξανδρου*

Πίτσα Γαλάζη

Η **Πίτσα Γαλάζη** (λογοτεχνικό ψευδώνυμο της Καλλιόπης Μόρτη-Σωτηρίου, Λεμεσός, 1940) σπούδασε πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες στην Πάντειο Σχολή (1960-1964), όπου αργότερα (1969-1970) παρακολούθησε μαθήματα δημοσίων σχέσεων. Εργάστηκε στο ΡΙΚ (1966-1969) ως παραγωγός ραδιοφωνικών προγραμμάτων και στη συνέχεια ως δημοσιογράφος σε εφημερίδες και περιοδικά.

Η πρώτη της ποιητική συλλογή (*Στιγμές εφηβείας*, 1963) είναι εμπνευσμένη από τα προσωπικά της βιώματα και τη συμμετοχή της στον Αντιποικιακό Αγώνα. Στη συνέχεια (*Στα περιθώρια των καιρών*, 1968' *Άσπρη πολιτεία*, 1969' *Δέντρα και θάλασσα*, 1969' *Ψηφιδωτό*, 1973' *Η αδερφή του Αλέξανδρου*, 1973' *Υπνοπαιδεία*, 1978' *Σηματωροί*, 1983 κ.ά.), θα στραφεί σε κατά κανόνα πολύστιχες συνθέσεις. Αυτές οι δημιουργίες διακρίνονται για τη λυρική τους ευφορία, συνταιριασμένη όμως με το δραματικό βάθος και τη συγκρατημένη, στοχαστική συγκίνηση. Θα εκφράσει, έτσι, τη διάψευση της γενιάς της, η οποία δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στη σύγχρονη της πραγματικότητα, καθώς αυτή απομακρύνεται διαρκώς από το προηγούμενο κλίμα των προσδοκιών και της ανάτασης. Εξέδωσε τη μονογραφία *Οδός Αιμίλιου Χουρμούζιου* (Αθήνα, 2005).

Μιχάλης Πασιαρδής

Παρά τη θλίψη, που σαν επανερχόμενο θέμα διαποτίζει τους στίχους του, σταθερά διαχέεται στην ποιησή του η αγωνία και η ανόθευτη ευαισθησία για την αδυναμία του ανθρώπου μέσα σε οριακές καταστάσεις. Ο βίαιος θάνατος ενός παιδιού στον ταραγμένο πολιτικά (αλλά όχι μόνο) κόσμο της Κύπρου τον συγκλονίζει, προπάντων ως γεγονός που αντιβαίνει στη φύση, τη ζωή, το δίκαιο και την ηθική.

Το παιδί που σκότωσαν

Δεξά λίγο, πάνω απ' το φρύδι του, άνοιξε
κι έτρεξε η πληγή, όλο το φως των δώδεκά του χρόνων.
Κι απόμειναν τα μάτια του μισάνοιχτα, σα γελασμένοι ήλιοι
σε μια πλάση, που τη νομίζανε πιστή κι ακόμα τη νομίζουν.
Ω, μη χαμογελάς, παιδί, πίσω απ' τον θάνατο, όπως
που να 'παίξεις κρυφτούλι στο στενό σου! Ω, μη χαμογελάς, παιδί!
Μη μας χρεώνεις άλλο.

Τπλέμαχος Κάνθος, Στ' αγκάθια της Τπλληρίας, Ξυλογραφίας, 1978

Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα*

Ο ήρωας της λατινοαμερικανικής ανεξαρτησίας Σιμόν ντε Μπολιβάρ και ο αγωνιστής Ερνέστο Τσε Γκεβέρα καθίστανται τα διαχρονικά σύμβολα της επαναστατικής ορμής και πάλης των λαών ενάντια στις δυνάμεις που αντιστρατεύονται τα ιδανικά της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Η ποιητική άρνηση του θανάτου συνταιριάζεται λυρικά με την ελπίδα για ένα μέλλον πιο φωτεινό, ένα κόσμο πιο ανθρώπινο.

Ήσουν αναμμένο πέταλο
 Ερνέστο
 η πατημασιά σου φλόγιζε τη γης,
 εδώ θ' ανθίζαν αύριο
 τα δάκρυα 5
 και τα βίβα
 θα κάρπιζε ψομί.
 Ήσουν από ψηλά, απ' το φεγγάρι
 Ερνέστο
 τα βράδια σέλωνες σα νιούτσικο άλογο 10
 το μέλλον
 ταράζοντας τον αιώνιο ύπνο
 του Μπολιβάρ*.
 Το βλέμμα σου κρατούσε απ' την αυγή
 Ερνέστο 15
 ξημέρωνε στο πλάι σου ο ορίζοντας
 σ' ένα ανοιχτό παράθυρο χτενίζονταν
 η Ελευθερία.
 Έφυγες στ' άλογο
 Ερνέστο 20
 οι μαύρες Συμπληγάδες δεν σε κλειούν.
 Θα 'ρθεις ξανά,
 μ' άλλους μαζί.

* Ο Ερνέστο Γκεβέρα ντε λα Σέρνα (1928-1967), γνωστός ως Τσε Γκεβέρα, συμμετείχε στην επανάσταση (1956-1959) που πέτυχε την ανατροπή του δικτατορικού καθεστώτος της Κούβας, ενώ υπήρξε και μέλος της επαναστατικής κυβέρνησης, προωθώντας ριζικές μεταρρυθμίσεις. Αργότερα, προσπάθησε να οργανώσει επαναστατικά κινήματα στο Κονγκό και στη Βολιβία, όπου και τελικά δολοφονήθηκε από την Κεντρική Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών (C.I.A.).

* Ο Σιμόν ντε Μπολιβάρ (1783-1830), γνωστός και ως «Ο Ελευθερωτής» («El Libertador»), ήταν ηγέτης των κινημάτων της ανεξαρτησίας (1813-1825) στις χώρες της Νότιας Αμερικής ενάντια στον ισπανικό αποικιακό ζυγό.

Στιγμιότυπο από την ταινία Ημερολόγια μοτοσικλέτας του Βάλτερ Σάλες, 2004

Το σύγχρονο δράμα της Κύπρου άλλοτε εκβάλλει σε εκρηκτική οργή και άλλοτε σε χαμηλόφωνη, ηρωική απαντοχή ή στοχαστική ενατένιση. Ο ποιητής επιλέγει τη λιτότητα των εκφραστικών μέσων για να καταγγείλει τόσο τη διάρρηξη των οραμάτων και των βεβαιοτήτων του κυπριακού ελληνισμού, όσο και την επιβουλή σκοτεινών συνωμοτών σε βάρος της Κύπρου. Στο θολό μετά την τραγωδία τοπίο προβάλλει αδηριτη η ανάγκη της αντίστασης στη λήθη και την παραγραφή, στον συμβιβασμό και την παραίτηση.

Λευκωσία, βράδι 15.7.74*

Δεν είναι η Λευκωσία απόψε
η πόλη του γλυκού καλοκαιριού,
του δειλινού π' άναβε τ' άστρα,
αυτή που ξέραμε ως εχτές
που πίναμε σ' ένα ποτήρι τη δροσιά της.
Απόψε στα στενά παίζουν τον θάνατο
κάθε γωνιά φωτιά κι αγώνας.

Η Λευκωσία απόψε πολεμά
και πέφτει.

Ανδρέας Λαδόμματος, *Αρχιεπισκοπή τον Ιούλιο 1974*, λάδι, 1976

* Πρόκειται για τη μέρα εκδήλωσης του στρατιωτικού πραξικοπήματος, οργανωμένου από το δικτατορικό καθεστώς του Δ. Ιωαννίδη στην Ελλάδα και από την ΕΟΚΑ Β', εναντίον του Αρχιεπισκόπου και Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακαρίου Γ'.

Είμαστε Έλληνες

Δεν είν' η πρώτη σας φορά που μας πουλήσατε.
 Το 'χετε ξανακάνει, χρόνια πριν, σ' άλλους αιώνες,
 όταν μας ξεπουλούσατε στους Πέρσες*.
 Και όμως ζήσαμε. Κι αντέξαμε σκλαβιές και κούρσα,
 τα φέραμε δεξιά με την αναβροχιά και την ακρίδα*. 5
 Είμαστε έλληνες. Δεν καρτερούμε τίποτα,
 τώρα μας ρίξατε στους Τούρκους
 το αίμα πότισε πλούσο τη γη
 κι αλυσοδέσανε βαριά τον Πενταδάχτυλο.
 Είμαστε έλληνες. Δεν καρτερούμε τίποτα, 10
 τίποτα απ' την Αθήνα. Είμαστε έλληνες,
 έλληνες του πικρού καιρού
 και της Απελπισίας.

Κώστας Αργυρού, *Μάνα και παιδί*, πέτρα, 1992-1993

* **όταν μας ξεπουλούσατε στους Πέρσες:** αναφορά στην Ανταλκίδειο Ειρήνη (386 π.Χ.), με την οποία οι Αθηναίοι αναγνώρισαν την περσική κυριαρχία στην Κύπρο.

* **Κι αντέξαμε σκλαβιές και κούρσα, / τα φέραμε δεξιά με την αναβροχιά και την ακρίδα:** αναφορές σε θεομηνίες και συμφορές που έχουν πλήξει την Κύπρο διαχρονικά και τις οποίες εξιστορούν το *Χρονικό* του Μαχαιρά, η *Ιστορία* του αρχιμανδρίτη Κυπριανού κ.ά.

Εσύ δεν λες τίποτα...

Εσύ δεν λες τίποτα
μα εγώ θα σου πω γι' αυτό το νησί
που ήταν όνειρο χτες και θυμάρι κι αμίαντο*
και σήμερα ποτάμι οδύνης

ποτάμι που δεν λέει να σιγήσει 5
κατρακυλώντας απ' τους αιώνες όχι νερό
μα τις πέτρες μας, πέτρες αρχαίες που χτίσαν ναούς
και υψώσανε κάστρα και πολιτείες που χάραξαν
τ' όνομά τους στο χρόνο
βαθιά, και για πάντα.

Εδώ, σ' αυτό το νησί, υδρίες λαδιού με παραστάσεις του μόχθου 10
υδρίες κρασιού με παραστάσεις αγάπης
ο χαλκός στου ανθρώπου τη δουλειψη
ο χρυσός, η εικόνα, το κέντημα,
το ξύλο που ευωδιάζει το χέρι,
τάφοι προγόνων παλιών και χτεσινών πατεράδων. 15

Εσύ δεν λες τίποτα
μα εγώ θα σου πω για τα παιδιά
που σκύψανε άξαφνα με το χέρι στο στήθος
εκεί στις πλαγιές του βουνού Πενταδάχτυλος και φωνάζαν
τη μάνα τους ώσπου ξεψύχησαν. 20

Εσύ δεν λες τίποτα
μα εγώ θα σου πω για τα σπίτια, τα δέντρα
του κάμπου μας, τα πικρολέμονα του ιδρωτά μας
που τα διαγούμισαν* άλλοι
και πέρα τα πήγανε. 25

Εσύ δεν λες τίποτα
μα εγώ θα σου πω γι' αυτό το μαρτύριο
που δένει τη γη μας, τον τροχό* που στενάζει
η πατρίδα μας, την πληγή στο σώμα του Ιησού.

* **αμίαντος, ο:** ορυκτό μετάλλευμα που βρίσκεται σε κοι-
τάσματα στην οροσειρά του Τροόδους

* **διαγουμίζω:** λεπλάτω, αρπάζω

* **τροχός, ο:** (εδώ) όργανο βασανισμού, γνωστό από την
αρχαιότητα και τον μεσαίωνα

Εσύ δεν λες τίποτα
μα η πληγή στο σώμα του Ιησού
δεν στερεύει. 30

Μένουμε μ' ανοιχτές τις πληγές στο σταυρό του ορίζοντα.
Δεσπόζει το αίμα. Η Κύπρος καλεί. Στους
δρόμους του κόσμου αντηχεί η φωνή μας. 35
Ας μην αναπαύονται οι άνθρωποι.

Τηλέμαχος Κάνθος, *Σκληροί χρόνοι: Μαύρο θέρος του '74*, ξυλογραφία, 1977

Η πίστη στις δυνάμεις που κρύβουν οι ρίζες του λαϊκού πολιτισμού και ο πλούτος της κυπριακής διαλέκτου οδηγούν τον ποιητή σε παραδοσιακούς δρόμους. Με αμεσότητα ύφους, πηγαία αίσθηση της γλώσσας και του ρυθμού στήνει το ανάχωμα στην αντιμετώπιση της κατοχής και της διαίρεσης της γενέθλιας γης.

[Φέρτε μου το παλιό δικιολίν]

(Στους παλιούς ρυθμούς)

Φέρτε μου το παλιό δικιολίν τζάι το παλιόν λαούτο
με κόρτες* πον ανταχτερές* για το τραούν τούτο

Θωρώ τον Πενταδάχτυλον που στέκει πικραμμένος
με τους αλύσους τους χοντρούς σαν τον ληστήν δημμένος

Να πκιάω στράτες των πουλλιών να πάω το Καρπάσι*
να δω φίλους τζάι συγγενείς τζει κάτω πώς τα πάσι

Που την Τζερούννειαν έρχουμουν εψές εις τ' όρομάν μου
τζέ' οι πέτρες εφωνάζαν μου· εξέραν τ' όνομάν μου

Της Αμοχούστου θάλασσα, της Μεσαρκάς* αλώνια
ζυμώνει ο πόνος το ψουμίν να φαν παιδικά τζέ' αγγόνια

Σερκές – όερκές επιμάσασιν τ' άστρα στον ουρανόν μας
τζέ' είπαν· «εν χωριζούμασιν στον τόπον τον δικόν μας».

* **κόρτα, π:** χορδή

* **ανταχτερός:** που αντέχει, δυνατός

* **Καρπάσι, το:** η χερσόνησος της Καρπασίας, που προεκτείνεται στη ΒΑ πλευρά της Κύπρου. Πριν την εισβολή του 1974, κατοικούταν από συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς.

* **Μεσαρκά, π:** η κεντρική πεδιάδα της Μεσσαρίας (μεταξύ των οροσειρών Τροόδου και Πενταδάχτυλου), αν και συνθέστερα η ονομασία αναφέρεται κυρίως στο ανατολικό της τμήμα (σήμερα κατεχόμενο), το οποίο εκτείνεται από τον κόλπο της Αμμοχώστου ως τη Λευκωσία.

Αδαμάντιος Διαμαντίης, *Ο βιολάρης Θεόδωρος*, λάδι, 1951

Μ. Πασιαρδής

Ο **Μιχάλης Πασιαρδής** (Τσέρι, 1941) μετά την αποφοίτησή του από το Παγκύπριο Γυμνάσιο εργάστηκε στο Ρ.Ι.Κ. ως παραγωγός προγραμμάτων (1960-1995). Παράλληλα και ως σήμερα, διατηρεί σε καθημερινή εφημερίδα στήλη με σχόλια και κρίσεις για πολιτικά, πνευματικά και καλλιτεχνικά ζητήματα.

Το ποιητικό του έργο, αποτελούμενο από δεκαέξι συλλογές (*Ποιήματα*, 1962' *Μονόλογος με το πρώτο αστέρι*, 1964' *Ποιήματα II*, 1964' *Ποιήματα III*, 1967 κ.ά.), συνθέτει ένα αξιόλογο σύνολο με ευδιάκριτα χαρακτηριστικά τον αυθόρμητο ποιητικό κραδασμό και τον πηγαίο λυρισμό. Η τραγική εμπειρία της Κύπρου μετά την τουρκική εισβολή του 1974 θα δώσει δραματικό τόνο στο έργο του και θα μετουσιωθεί σε ποιήματα λιπής σύνθεσης, όπου ξεχωρίζουν η ανθρωπινή διάσταση, ο βαθύς (αν και όχι κραυγαλέος) σπαραγμός και η στοχαστική θλίψη. Πρόκειται για μια ποίηση πλούσια θεματολογικά και ευρηματική ως προς τον τρόπο που χρησιμοποιεί τον γλωσσικό κώδικα, ενώ διαλέγεται δημιουργικά και με το έργο σημαντικών ελλήνων ποιητών, όπως του Ν. Βρεττάκου, του Γ. Ρίτσου κ.ά. Άλλωστε, εκτός από την πανελλήνια κοινή, ο Πασιαρδής θα καλλιεργήσει και την κυπριακή ντοπιολαλιά με εκφραστική αμεσότητα, συνεχίζοντας το παράδειγμα του Κ. Μόντη. Αλλά και τα λίγα πεζά κείμενά του διακρίνονται για την ευρηματική εικονοποιή τους, ενώ και τα θεατρικά του έργα στην κυπριακή διάλεκτο προσφέρουν μια πειστική εικόνα του παραδοσιακού κόσμου της Κύπρου, χωρίς ταυτόχρονα να υπολείπονται σε κοινωνικό προβληματισμό και ποιητικότητα.

Φετογράφος Ποιητών

"Εβήνε τόν ψείροδα κι άπάνου έκει
Έβαζε γιέ μηχανή του ψυλογραφώνας όσα λά ποιητά,
Όπου περνούσε.

Στό καρτίο σου ήτανε πάντα ένα κτερό
παράξενο, εντάλο,
πού δέ γνωρίζαμε, έτσι πού φαίνουσαν,
άν ήτανε άηλιινό ή ψυλογραφικό.

Κώστας Π. Μιχαηλίδης

Στα παρακάτω ποιήματα (από τη συλλογή Περιαγωγή, 1980) η τραγική πραγματικότητα της τουρκικής εισβολής και κατοχής έρχεται σε αντίθεση με την αρμονία του φυσικού περιβάλλοντος και το ήπιο κλίμα του μεσογειακού τοπίου, ενώ παράλληλα το μυθικό και το ιστορικό παρελθόν ομίγουν με το παρόν, δίνοντας μια άλλη προοπτική στη συνέχεια και τη συνοχή του χώρου και του χρόνου.

* **στην κορυφή του άγιου Ιλαρίωνα:** Κορυφή του δυτικού τμήματος της οροσειράς του κατεχόμενου σήμερα Πενταδάκτυλου, σε ύψος περίπου 725 μέτρων, όπου βρίσκεται η εκκλησία και το βυζαντινό κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα (τέλη 11ου αιώνα μ.Χ.)

* **στην πλατεία του Μπέλλα- Παΐς:** Κατεχόμενο σήμερα χωριό της επαρχίας Κερύνειας, στη βόρεια πλευρά του Πενταδάκτυλου, όπου βρίσκεται και το ομώνυμο αβαείο (αρχές 13ου αιώνα μ.Χ.).

Σήματα

n' Ο δρόμος προς την Κερύνεια

Ο δρόμος πάει λοιπόν προς την Κερύνεια.
Λίγο πιο πέρα βλέπεις τα βουνά
Μια υποψία η θάλασσα.

– Τα βουνά δεν είναι από σάρκα,
μου είπες.

5

Μένουν απλώς εκεί που ήταν πάντα.
Τους πεθαμένους ποιες τους λογαριάζει;

Πάνω σε μια πλαγιά,
στην κορυφή του άγιου Ιλαρίωνα*
ή στο ακρογιάλι;

10

Δεν φτάνει ένα καμπαναριό
ούτε το δέντρο στην πλατεία του Μπέλλα-Παΐς*
να τους λυτρώσει.

Ο χαμός περισσεύει
μέσα στους δρόμους
εκεί που χτες ακόμα
οι άνθρωποι έπαιζαν το ανύποπτο παιχνίδι τους.

15

Πόσα χρόνια στέκει αυτό το κάστρο;
Ανεβαίνεις απάνω του
όπως πριν οκτώ αιώνες.

20

Η πέτρα βαριά, η καταπακτή
γυρίζει όπως ο μύλος στο βυθό της γης.
Φωνή χαμένη που έρχεται και ξανάρχεται.

Στην Κερύνεια
που έγινε όνειρο
πόσο μας πνίγει τούτος ο καιρός
ασήκωτος ο καιρός που την πατά.

25

Προς τα πού;
Μάταια κοιτάξεις τα βουνά.

Αυτόν τον δρόμο τον έχουν κλείσει. 30
 Κτυπούν ακόμα τον βράχο,
 δένουν το βουνό όπως τότε
 που οι κόρες του Ωκεανού* θρηνούσαν
 κάτω απ' τον ίσκιό του.

Οι ελιές όμως 35
 που ρίζωσαν μαζί με τον κύκλο του ήλιου
 ξέχρουν να περιμένουν.

Πέρασαν μέσ' από την τραγωδία του ονείρου
 που γίνεται χώμα, κρασί, λεμονοανθός
 που γίνεται ποτήρι πάνω σ' ένα τραπέζι 40
 ενώ οι άνθρωποι γύρω κάθονται να ξεδιψάσουν

στο φτωχό σπίτι του ψαρά
 που διάφανο άπλωσε για να χωρέσει ένα καράβι
 βουλιαγμένο πριν τρεις χιλιάδες χρόνια στον βυθό* .

Δεν τον αφήνεις αυτόν τον δρόμο 45
 τον φραγμένο με συρματοπλέγματα.
 Βουλιάζει κι αυτός μέσα σου όπως το καράβι
 σε πληγώνει μαζί με το σίδερο που τον φράζει
 σε διαπερνά όπως τα χώματα το φως.
 Τους πεθαμένους δεν μπορείς να τους ξεχάσεις. 50

Θα σε κυνηγήσουν οι Ερινύες*
 σ' αυτόν τον δρόμο που πάει προς την Κερύνεια.

* **οι κόρες του Ωκεανού:** Οι Ωκεανίδες, πρόσωπα της μυθολογίας, ήταν κόρες του Ωκεανού και της Τηθύος, οι οποίες, σύμφωνα με τον Ησίοδο, ήταν σκροπισμένες σε ολόκληρη τη γη για να εσποτεύουν τις βαθιές πηγές.

* **ένα καράβι/ βουλιαγμένο πριν τρεις χιλιάδες χρόνια στον βυθό:** πρόκειται για ναυάγιο ελληνικού εμπορικού πλοίου των ελληνιστικών χρόνων, το οποίο εντοπίστηκε από τον Κύπριο δύτη Ανδρέα Καριόλου ανοικτά της Κερύνειας το 1965 και ανελκύστηκε το 1968. Το καράβι αποτελεί τεκμήριο των οικονομικών συναλλαγών και εν γένει των πολιτιστικών σχέσεων που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των νησιών του Αιγαίου και της Κύπρου. Φυλάσσεται στο κάστρο της κατεχόμενης σήμερα πόλης της Κερύνειας.

* **οι Ερινύες:** Θεές του Άδη, κόρες της Γης και του Σκότους, θεωρούνταν από τους Αρχαίους Έλληνες φύλακες των νόμων της φύσης και της αρμονίας του κόσμου, ενταλμένες να κυνηγούν και να τιμωρούν κάθε παραβάτη ή αδικητή, αποκαθιστώντας έτσι τη δικαιοσύνη και τη διασαλευθείσα τάξη.

Το αρχαιοελληνικό πλοίο συναρμολογημένο. Κάστρο Κερύνειας, 1973

Αυτογνωσία

ε'

Τα χωριά μας είναι πελεκητά
πάνω σε γκρεμούς
ζυμωμένα με πλιθάρι στην αγκαλιά του κάμπου
κι απάνω τους ο θεός
που μας κοιτάζει πίσω από το πρόσωπο
με τη διπλή ματιά του 5

Δουλεύουμε το στάρι και τ' αμπέλι
κοιμόμαστε στον ίσκιο της πορτοκαλιάς
κι η ελιά μετρά το φως που μας σκεπάζει,

Κι ολημερίς κτίζουμε τα σπίτια μας
από χώμα και πέτρα
από θεούς και εικόνες
σπασμένα μάραμαρα και υδρίες πολλές. 10

Και πάλι βουλιάζουμε στο χώμα
στο σύνορο μιας άλλης γης
στην άκρη, που μας κρατά μετέωρους
μαζί με τις πέτρες και τους θεούς μας 15

Κι όλο και ξανακτίζουμε τα σπίτια μας,
κάτω από τη διπλή ματιά του θεού.

Τηλέμαχος Κάνθος, *Συγκαμιδί II*, ξυλογραφία, 1963

Κώστας Μιχαηλίδης

Ο **Κώστας Π. Μιχαηλίδης** (Λεμεσός, 1928-1998) σπούδασε φιλολογία στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Μονάχου. Εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Ποιήματά του, φιλολογικές και φιλοσοφικές μελέτες του δημοσιεύτηκαν σε κυπριακά και ελλαδικά λογοτεχνικά έντυπα, καθώς και σε ξένα επιστημονικά περιοδικά. Το ποιητικό του έργο (*Ανάβαση*, 1973· *Η άλλη γη*, 1979· *Περιογωγή*, 1980 κ.ά.) εμπνέεται από τις φιλοσοφικές του αναζητήσεις, την υπαρξιακή αγωνία και την τραγικότητα του ανθρώπινου προσώπου, αλλά και από την πρόσφατη τραγωδία της Κύπρου.

Στὸ σταυροδρόμι.

Στὸ σταυροδρόμι
 τρία βήματα πρὸ πέρα
 εἰς περιμένει.
 Κι ὅμως ἐδῶ τὸν προσπερνᾷ
 μέγα βῆμα βῆμα φωνοχυσία τῶν ἤχων
 τῶν εὐρυκτύπων
 ἀβυσσίνων τῆς γῆς καὶ ἄλλο.
 Καὶ πρὸς τὴν ἀδιάτοκον μέγα εἰς δρόμους ἐσενούρ
 ποιορ κῶμα
 μετὰ πᾶσι ἐπιφύσει καὶ ἐκεῖθα
 αὐτὸ τὸ μετὰ τὸ πού νομίζεις
 πῶς τὸ τραγοῦν κλαβῶ εἰς μεί εἰς πύργου
 βαρθίει, ἀβύκωτες οἱ πύργου.
 Σπουδαίεις τ' ἀνεψύματα εὐκαίδια σου,
 τίς ἀναρθεῖ χειρομικρῶν φρουρῶν
 καὶ θεχτορᾷ μια ἄξια, ἕνα νεῦμα
 ἀπὸ ἕνα ἄγνωστο πῆμα ἀπὸ τὸ γαίχην
 ξεχνῶνται πῶς εἰς σταυροδρόμι
 τρία βήματα πρὸ πέρα
 εἰς περιμένει
 ἀνύποπτα, ἐλαχίστα μόλις
 ἕνα μὲν βῆμα ἕως
 κόβει πού ἀγγιξῆς
 αὐτὸ πού προσπερνᾷ

Κυριάκος Πλησής

Τα ποιήματα που παρατίθενται εδώ προέρχονται από τη συλλογή Γραφή οδύνης (1975), η οποία και γράφεται ενώ ακόμη η τραγωδία της εισβολής και του διαμελισμού της Κύπρου είναι νωπή. Γι' αυτό και ο ελεγειακός τόνος κυριαρχεί, ενώ οι ποικίλες αντιθέσεις (αθωότητα και αγνότητα vs προδοσία και βαρβαρότητα, αρχέγονη ομορφιά και ισορροπία χώρου και ανθρώπων vs βιασμός και καταστροφή φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος) καθίστανται το βασικό σχήμα που προσπαθεί να αποδώσει κάτι από το ζοφερό κλίμα ενός εφιαλτικού και απέλπιδου παρόντος, όπως επίσης και την ανέκκλητη σχέση με το παρελθόν.

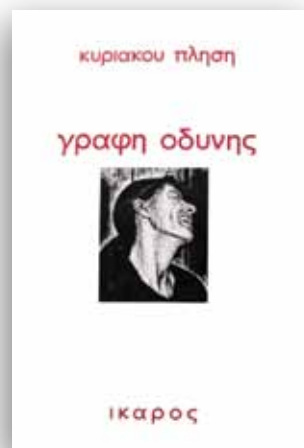
Τα παιδιά

Είχαν έναν μπαξέ και φύτευαν λουλούδια·
κάναν βαρκούλες και τις ρίχνανε στη λίμνη·
σεργιάνιζαν στους κήπους τ' ουρανού
και στο λιβάδι με τις μαργαρίτες.

Παίζαν με τη φτερούγα του αγγέλου 5
και με το στέμμα της ξανθής νεράιδας·
χτίζαν φωλιές στο στόμα τους τ' αηδόνια·
γελάγανε κι ανοίγανε οι εφτά ουρανοί.

Ήρθαν απ' τον βοριά κατακαλόκαιρα* 10
με τα τσεκούρια και με τις φωτιές τους.
Ρήμαξαν τον μπαξέ μαδήσαν τα λουλούδια.

Χρόνοι πολλοί καθίσανε στην πλάτη των παιδιών·
ξέχασαν πια πώς να γελάνε.

* Ήρθαν απ' το βοριά κατακαλόκαιρα: Αναφέρεται στους Τούρκους εισβολείς το καλοκαίρι του 1974.

Αυτός που δεν πονεί

Βλέπεις τον χειμώνα κι ονειρεύεσαι την άνοιξη·
 και το κακό το δέχεσαι
 και τον σπαραγμό τον βελονιάζεις σ' ένα κλαράκι μυγδαλιάς·
 τη δυσωδία την αντέχεις
 και στον βόρβορο χύνεις στάλες ροδοσταλάματα. 5

Μ' αυτός που κάθεται στην πέτρα
 έπαψε πια να ονειρεύεται.
 Ούτε πονεί ούτε σπαράζει·
 τον βόρβορο* δεν νιώθει
 κι ούτε την ευωδία των ρόδων. 10

Είχ' έναν ήλιο δεν τον έχει,
 μια λεμονιά στην αυλή
 ένα καναρίνι στο παραθύρι
 ένα σπίτι.

Αγγίζεις το χέρι μάριμαρο, 15
 ακουμπάς στην καρδιά πέτρα.

Αλίμονο!
 Εκείνοι που κάνουν τους ανθρώπους μάριμαρα
 σκοτώνουν τ' αηδόνια
 και την ελπίδα. 20

Γιώργος Σκοτεινός, *Μουσικά*, ακρυλικά, 1974

* **βόρβορος**, ο: βούρκος, ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη στον πυθμένα ποταμών, λιμνών, ελών, κ.λπ..

Η θεά*

Πέτρα την πέτρα περπατεί,
φυτεύει λούλουδα στο Δίκωμο,
στη Μόρφου, στην Κυθρέα, στην Αμμόχωστο* .
Παίρνει σποδό* απ' τα κόκαλα 5
κι απ' τα καημένα πεύκα του Τροόδου,
λιπαίνει τα λουλούδια της και κάθετα και κλαίει.

Έρχεται στη Λευκωσία, στην Πάφο και στη Λεμεσό·
πεζεύει* στο δασάκι της Άχνας και στην Ορμηδεία* .
Δίνει ένα χαμόγελο στα μάτια των παιδιών, 10
σκεπάζει τα τρεμάμενα γεροντικά κορμιά.
– Απαντοχή κι ελπίδα.

Το βράδι αποσύρεται στην Πάφο, στ' άδυτα του Ναού,
κονεύει* στ' Άγια των Αγίων στον Μαχαϊρά·
κι αφήνει τα ποτάμια των δακρύων της 15
κάθε νύχτα, κάθε νύχτα, εξουθενωμένη.

Τ' άλλο πρωί πάλι τα ίδια, πάλι τα ίδια
χωρίς ελπίδα, με την ελπίδα αιθρίας.

* Πρόκειται για την Αφροδίτη, η μορφή της οποίας στην πορεία του ποιήματος συμφύρεται με αυτή της Παναγίας (ηβ. τους στίχους 12-13, όπου γίνεται αναφορά στο ναό της Αφροδίτης στην περιοχή Παλαίπαφου/ Κουκλιών και στο μοναστήρι της Παναγίας του Μαχαϊρά στο Τρόδος), ενώ και το τελετουργικό που περιγράφεται στη συνέχεια με τα λουλούδια, τη στάχτη κ.λπ. προσιδιάζει στο αντίστοιχο μιας εκφοράς/επιτάφιου θρήνου.

* στο Δίκωμο./ στη Μόρφου, στην Κυθρέα, στην Αμμόχωστο: Πόλεις και χωριά που βρίσκονται στο κατεχόμενο από τους Τούρκους βόρειο τμήμα της Κύπρου.

* σποδός, η: στάχτη, τέφρα

* πεζεύω: ξεκαβαλικεύω, κατεβαίνω από υποζύγιο (άλογο, γαϊδούρι κ.λπ). Και η εικόνα αυτή παραπέμπει περισσότερο στη μορφή της Παναγίας.

* Έρχεται στη Λευκωσία, στην Πάφο και στη Λεμεσό· / πεζεύει στο δασάκι της Άχνας και στην Ορμηδεία: Στους συγκεκριμένους στίχους γίνεται επί τούτου αναφορά στις κυριότερες πόλεις της ελεύθερης Κύπρου και σε χωριά, όπου συγκεντρώθηκε μεγάλος αριθμός προσφύγων μετά τον βίαιο ξεριζωμό από τις πατρογονικές τους εστίες το καλοκαίρι του 1974.

* κονεύω: βρίσκω προσωρινό κατάλυμα για διανυκτέρευση και ανάπαυση

Κλάρια Γεωργίου-Ζαχαράκη, *Εγκλεισμός*, ακρυλικό, 2000

Επίμετρο II

Να μνημονεύονται

Να μνημονεύονται
Ακάμας, Αίπεια, Σόλοι, Λάμπουσα,
Λάπηθος, Κερύνεια, Χύτροι, Αφροδίσιον,
Ουρανία, Αχαιών Ακτή, Σαλαμίς, Αλάσια.

Να μνημονεύονται 5
Άγιος Αντιφωνητής, Γλυκιάτισσα, Κανακαριά,
Απόστολος Ανδρέας, Απόστολος Βαρνάβας,
Άγιος Επιφάνιος.*

Να μνημονεύονται 10
προς δόξαν και υπερηφάνειαν
των ενδόξων και πεπολιτισμένων γειτόνων μας
και των ευγενών τέκνων της Εσπερίας*
καθώς και των γενναίων τέκνων
του Αγάλματος της Ελευθερίας.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Ιούλιος 1974*, λάδι, 1975

* Ιστορικές τοποθεσίες και μνημεία που βρίσκονται στο κατεχόμενο σήμερα από τους τούρκους βόρειο τμήμα της Κύπρου.

* **Εσπερία, η:** Δύση

Κ. Παππίς

Ο **Κυριάκος Πλησής** (Ακανθού, 1929 - Αθήνα, 2007) μετά την αποφοίτησή του από το Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου, συνέχισε στο Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου και εργάστηκε επί μια πενταετία ως δάσκαλος. Ακολούθως, σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στα παιδαγωγικά σε Πανεπιστήμια της Μ. Βρετανίας. Υπηρέτησε για πολλά χρόνια στη Μέση Εκπαίδευση της Κύπρου (ώς το 1975) και της Ελλάδας (ώς το 1989).

Μια πικρή αίσθηση της ιστορίας με σεφερικές καταβολές εκφράζει στην ποιητική συλλογή *Γραφή οδύνης* (1975), η οποία και απηχεί το κυπριακό δράμα μετά την εισβολή του 1974. Η ποίησή του (*Άσκηση γραφής*, 1973' *Το τραγούδι της αδελφίδης*, 1977' *Ο έρωτας του σώματος*, 1983' *Χαράγματα*, 1988) διακρίνεται ακόμη για τη μεταφυσική αναζήτηση και τον θρησκευτικό της προσανατολισμό. Αξιοσημείωτο είναι το δοκιμιακό/ κριτικό του έργο, που καταπιάνεται με βασικά ζητήματα της εποχής μας, το κυπριακό πρόβλημα, καθώς και με θέματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Συνεργασίες του, ποιήματα και δοκίμια, δημοσιεύτηκαν σε κυπριακά και ελλαδικά λογοτεχνικά περιοδικά.

Σάββας Χριστοδουλίδης, *Μνημείο για τον Άγνωστο Ξυλοκόπο I*, μεικτά υλικά, 2010

Τὸ πληγμένο σῶμα

Κόποσε γνωρίζω αὐτὸ τὸ σῶμα
 Λάποσε ἐρωτεύτηκα αὐτὸ τὸ σῶμα
 Στὰ μάτια μου μένει ἡ ὀπτασίμ του
 Στὰ δάχτυλά μου ἡ ἀσὴ τοῦ στήθους καὶ τὸν λυγρό-
 νων του.

Πῶς ν' ἀναγνωρίσω ἓνα σῶμα χάρις ταυτότητα
 Μὲ τὰ σημάδια τῶ κρίσους σπὴν ἀσφαλτο τῶν δρό-
 κων του
 Μὲ τὸ Γρηγόρη νὰ φάχνει τὰ πατήματά του
 Τὸ Μάισον ν' ἀναζητᾷ τὴ ζωὴ του;

Μὰς ἔλειψαν τόσοι πολλοί - πῶς νὰ μιλήσουμε;
 Ὁ Παντλής κουβαλῶντας τὴ βλίτη σὺ πρόσωπο πτόϊνι
 Ὁ Κάσιπλος μὲ τὸν κέρπο τῆς Ἀσσίας σὸ νῆμα πτόϊνι
 Σβῆστηκε καὶ ἡ λυγοράδα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀντώνη.

Στὴν Ἁγία Νάπα τὰ παράδικα γίνονται εὐρωπαϊκὸ café
 Ἐμπεῖτε ὁ Πτευταράν κι αὐτὸς μονάχη τὸ Γενάρη
 Ὁ ἥλιος πῶ ἀνατέλλει ἀπ' τὸ μυχὸ τῆς Ἀμμωχίμου
 ἢ κυανόλευκη φοροσιὰ τῶς θάλασσας.

Ὅσοτὰ τῶν κεκοιμημένων, ὄρη καὶ χῶμα τῶς γῆς μας,
 Δώστε μας πίσω τὴν ταυτότητα μας.

Σοφοκλής Λαζάρου

Στα συγκεκριμένα ποιήματα ο ουρανός αξιοποιείται και αναδεικνύεται ως σύμβολο με διαφορετική, αν και διακριτή σε κάθε περίπτωση, λειτουργία.

Αυτός ο ουρανός

Αυτός ο ουρανός όπου πετάμε
χαρταετούς την Καθαρά Δευτέρα
αυτός ο ουρανός όπου πετά
χρωματιστούς χαρταετούς ο δήμαρχος
στην Πράσινη Γραμμή της Λευκωσίας 5
αυτός ο ουρανός που χαίρεται
με τις πολύχρωμες εκρήξεις των βεγγαλικών
όταν γιορτάζει η άχαρη αβέβαιη ζωή μας

είναι ένα τομπλιασμένο μάτι.

Δεν ξέρει να κοιτά 10
δεν θέλει να βλέπει
πού πονάμε
πού φοβόμαστε
αδιαφορεί για τον φονιά
τον κλέφτη 15
τον αλαζόνα δυνατό που σημαδεύει
στο λίκνο την ώρα του ύπνου.

Αυτός ο ουρανός αδιαφορεί—
να μη μας λες πως είσαι
ο ουρανός μας. 20
Δεν μας αρέσεις
δεν σε ξέρουμε, ουρανό.

Τις λέξεις μου

Από καμένο δάσος
μέσα στο στόμα τους
σαν άγρια θηρία
φεύγουν
οι λέξεις βάνουσες 5
ορμούν ουρλιάζοντας
να βρουν και να πληγώσουν.

Τις λέξεις μου εγώ
προσεκτικά και μία μία
τις θηρεύω* 10
έλα η δύναμή Σου, Θέ μου,
λέω και τις σπέρνω

σαν άστρα τις καρφώνω μία μία
στον ουρανό
σαν άστρα να φωτίζουν 15
να βλέπουνε τα μάτια μου
καθώς μ' αρέσει
τον ουρανό κατάστερο!

Τάκης Φραγκούδης, *Απλο*, λάδι, 1964

* **Θηρεύω**: κυνηγώ, αναζητώ

Σοφ Λαζάρου

Ο **Σοφοκλής Λαζάρου** (Νατά Πάφου, 1932) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου και αργότερα μετεκπαιδεύτηκε στα Παιδαγωγικά. Υπηρέτησε για πολλά χρόνια στη Μέση Εκπαίδευση. Πήρε ενεργό μέρος στον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-59), βασανίστηκε από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις (1958) και έμεινε έγκλειστος στα Κρατητήρια Πολεμίου και Μάμμαρη ως το τέλος του Αγώνα.

Στο ποιητικό του έργο (*Ανήφορος*, 1958· *Ενδοσκοπιο*, 1961 κ.ά), οι ιστορικές περιπέτειες της Κύπρου και οι τραυματικές εμπειρίες από την προσωπική του εμπλοκή σε αυτές διασταυρώνονται με μεταφυσικές αναζητήσεις και υπαρξιακές ανησυχίες. Ασχολήθηκε ακόμη με την πεζογραφία, το δοκίμιο και τη μελέτη, ενώ υπήρξε μέλος της εκδοτικής ομάδας του περ. *Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης*.

Η ΑΔΕΙΑ ΤΑΞΗ

Μέγ' από βαθμολόγιο
 φθαρμένο
 με αποτυπώματα
 κηλίδες κόκκινες των ματωμένων χρόνων
 φωνάζει ο καθηγητής μου ο κρεμασμένος
 παράξενε
 φωνάζει τ' όνομά μου.

Χωρίς πίνακα
 η τζίζη
 άδεια
 μονάχα μια μεγάλη
 λούπη κιμωλία
 υγρή στη ράχη
 σ' αράβια του θρακίου του πενήνταπέντε.

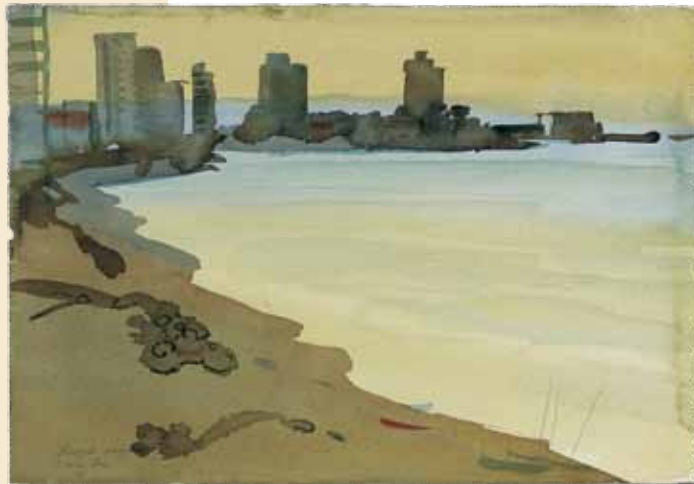
Ένα γάντζωμα κρέμεται στην έδρα
 ένα γάντζωμα
 και μου ζητάει
 να πω Ελληνική Ιστορία.

Κλαίρη Αγγελίδου

Την ποίησή της διατρέχει η έντονη νοσταλγία της αγαπημένης –πλην αιχμάλωτης– πόλης της Αιμοχώστου, η οποία λειτουργεί μετωνυμικά ως συμπύκνωση του σύγχρονου δράματος της Κύπρου. Διάχυτη, ωστόσο, είναι η αισιοδοξία της ποιήτριας για την τελική δικαίωση και την επιστροφή.

Νοσταλγία

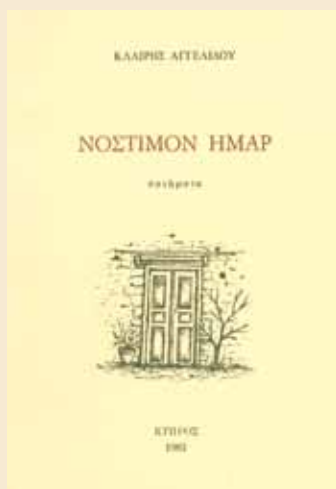
Η νοσταλγία ξεκινά από ένα δρόμο με ροδιές,
αιωρείται σ' ένα στύλο ηλεκτρικό
και καταλήγει σ' ένα μσοσπασμένο σκαλοπάτι.
Θωπεύει* κάποια βιβλία στα ράφια
κι αφουγκράζεται τους ψίθυρους μας πεταλούδας. 5
Τα όνειρα ξεκινούν απ' την καρδιά
και γεμίζουν ολόκερο το σπίτι.
Δεν περιμένουν να τους δοθεί άδεια.
Ο κόσμος γύρω είναι δικός τους.
Κι η γη κι η θάλασσα κι ο αγέρας. 10
Μοιάζουν πελώριοι γερανοί*
που ταξιδεύουν ασταμάτητα,
ώσπου να φτάσουνε στο τέρμα.
Και θα φτάσουν.

Τηλέμαχος Κάνθος, *Βαράσι, Σούρουπο*, υδατογραφία, 1973

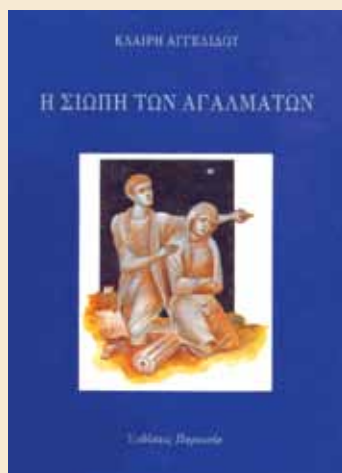
* θωπεύω: καϊδεύω

* γερανός, ο: αποδημητικό πουλί

Η προσμονή

Κι αυτά τα λαγήνια*
 τα κρύψαμε κάτω απ' τα φύλλα της καρδιάς
 γεμάτα ελπίδες και όνειρα.
 Και το χόμα κρατούμε ζεστό
 μέσα στα χέρια μας
 γεμάτο με βλαστούς ανεμώνων και κρίνων.
 Μονάχα νερό και λίγο ήλιο περιμένουμε
 για την καινούργια ανθοβολιά*.

Αμμόχωστος

Η θάλασσα ζωντανή μέσα μου
 στα όνειρα και την καρδιά μου

Μετρώ τους γλάρους στα βράχια
 ν' ανεμίζουν λευκά τα φτερά τους
 καθώς ταξιδεύουν 5
 απ' το μικρό λιμανάκι
 στα βράχια της αντίπερα όχθης
 Η χρυσή άμμος γράφει τις θαλασσινές ιστορίες
 για πυροφάνια, απέλειατα ταξίδια 10
 και περιμένει τα γεμάτα καφάσια
 και τ' ολάνθιστο περβόλι
 από δίχτυα,
 απλωμένα στον ήλιο.

* λαγήνι, το: μικρό δοχείο, σταμνί

* ανθοβολιά, η: άνθισμα, ανθοφορία

Κλαιρή Αγγελίδου

Η **Κλαιρή Αγγελίδου** (Νήσου, 1932) μετά την αποφοίτησή της από το Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου, σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1951-1956) και υπηρέτησε για πολλά χρόνια στη Μέση Εκπαίδευση. Θα εμπλακεί ενεργά στον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-1959), ενώ αργότερα θα πολιτευτεί και θα διατελέσει υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού (1993-1997).

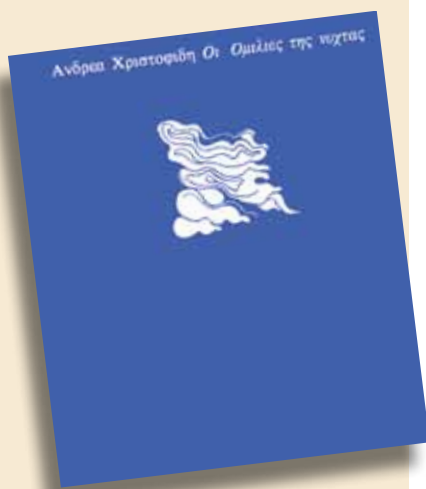
Την πρώτη της ποιητική εμφάνιση θα κάνει στο περ. *Κυπριακά Γράμματα* το 1948, για να δημοσιεύσει σε διάστημα σαράντα χρόνων (1967-2007) πάνω από δέκα ποιητικές συλλογές (*Ποιήματα*, 1967 *Του Ξεριζωμού*, 1976 *Νόστιμον Ήμαρ*, 1982, *Εν Δήμω Αμαθούντος*, 1988, κ.ά.). Η πυκνή χρήση ιστορικών μορφών και συμβόλων από την αρχαιότητα ως και τη σύγχρονη εποχή, η διαρκής παρουσία της ανθρωπογεωγραφίας του γενέθλιου χώρου και η τραγικότητα της κατοχής και της διαίρεσης της Κύπρου, δίνουν το στίγμα του ποιητικού της έργου. Ασχολήθηκε ακόμη με την πεζογραφία, την κριτική μελέτη, την πολιτική αρθογραφία κ.λπ.

Ψημρόχωστος

Ήδω είναι μια πόλη, θαλάσσια και γῆς.
 Ήδω ἀφίσαμε τὰ δώδεκα μας χρόνια,
 τότε πού τρέλατε μπρόχητοι στην ἀμφουδία
 τότε πού εἴπαμε τὰ δίχτυα τῶν οὐρέων.
 Ήδω είναι μια θαλάσσια γυαλί
 γιὰ νὰ βλέπεις τίς εὐδωδείς τῆς δικῆς
 σου ψυχῆς, μα καί τῶν ἄλλων.
 - Τί ἀτιμωμένα οὐρεοπόρτα πού εἶσαι,
 μῦπαν.
 Κι ἐκείσα τὰ μάτια, κι εἶδα τό φῶς
 σὸ μικρὸ ἐκεῖθεν εἶδε τ' ἄγιο Γιαννίου,
 πρὶν οὐ ἀνδρωπὸν χέσον τὸν προατατολιμὸ
 τους
 πρὶν ἢ καλόγρια φαραγκιδεῖ,
 τότε πού πόνιζε τὸ δέντρολίβαν
 καὶ τοῦ Μαρτίου τῆ φοσκοφύριστη
 τριαταφυγιά,
 τότε πού περπατούσαμε ἕρες
 γιὰ ν' ἀνταγωνίσει ἕνα κεῖ
 καὶ νὰ γορτώσουμε τὸν ἕθιο, ἠγάπη.
 Ήδω είναι μια πόλη,
 πού τὴν κρατοῦν οἱ ἀνδρωπὸι

Ανδρέας Χριστοφίδης

Το ποίημα που παρατίθεται εδώ (από τη συλλογή *Οι Ομιλίες της νύχτας*, 1979) είναι μια καταγγελία για τα πρόσωπα εκείνα τα οποία πρωταγωνιστούσαν στο διεθνές πολιτικό στερέωμα της εποχής· οι πράξεις και η εν γένει στάση τους σε θέματα άσχετα φαινομενικά με την υπόθεση της Κύπρου προοιωνίστηκαν, ωστόσο, την έκβαση της τραγωδίας της το καλοκαίρι του 1974. Η διάχυτη ειρωνεία φανερώνει την πικρία του ποιητή για ακόμη ένα επεισόδιο του παγκόσμιου δράματος, που αποκαλύπτει την υποκρισία και τη συμπαιγνία των ισχυρών σε βάρος όσων θέτουν σε κίνδυνο τα ποικίλα συμφέροντά τους.

Φθινόπωρο 1973 που έφερε το καλοκαίρι του 1974

1

Ρώτησα σήμερα/ γιατί τάχατε/ ο τραγικός και σεμνός ηγέτης/ που λέγονταν/ Αγέντε* / προτού να/ σφουγγαρίσει και/ να ξεσκονίσει καλά/ όλο το σπάτι/ δέχτημε /δεκάξι/ σφαίρες/ στ' ανοικτό του στόμα/ κι έγειρε και/ πέθανε;

Διότι ίσως/ είπεν ο νεκρός αδελφός μου/ πρέπει να έχει η ΠΤ* τα προνόμιά της/ ο Κόλμπυ* την επιτυχία του/ και ο Γκενίν το πούρο του.

Διότι/ πρέπει να έχει/ ο Νίξον* το μαγνητόφωνό του/ οι στρατιωτικοί τα/ γυμνάσιά τους/ και οι νοικοκυρές/ τις κατσαρόλες τους.

Διότι ίσως/ είπεν η αγράμματη μητέρα μου/ πρέπει να έχουν/ οι ποιητές τις εμπνεύσεις τους/ οι αρθρογράφοι τα θέματά τους/ και/ ο Κίσινγκερ* το Νόμπελ του.

Διότι/ πρέπει να έχουν οι/ γεροισιαστές τις επιτροπές τους/ οι έμποροι χαλκού/ τα κέρδη τους/ οι επιτήδευοι αγύρια/ ο Άγκνιου* τους εργολάβους του/ και/ οι εφοπλιστές τις νήσους τους/

Διότι ίσως/ είπεν ο νεκρός πατέρας μου/ πρέπει να έχουν οι ιστορικοί συγγράμματα/ οι φοιτητές τις διατριβές τους/ τα λατομεία τούς/ εργάτες τους/ τα Ηνωμένα Έθνη/ τις συνελεύσεις τους/ οι αδέσμευτοι τις/ διακηρύξεις τους/ και τα/ νομίματα/ την υγεία τους/

Διότι δεν πρέπει/ είπεν ο ανήλικος υιός μου/ να έχουν/ τα παιδιά τα μάτια τους/ οι έφηβοι τα σχέδιά τους/ οι μεγάλοι τις ρυτίδες τους και/ διότι/ πρέπει να έχουν όλοι/ τους φόβους/ των.

Γιάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ), *Γελοιογραφία σε ελληνική εφημερίδα, 1974*

* Ο Σαβατόρ Αλιέντε (1908-1973) έγινε το 1970 ο πρώτος σοσιαλιστής πρόεδρος της Χιλής. Λόγω του προγράμματος εθνικοποιήσεων και των γενικότερων οικονομικών-κοινωνικών μεταρρυθμίσεων που εφάρμοσε, αντιμετώπισε την αντίδραση των Η.Π.Α., αλλά και μερίδας της μεσαίας τάξης της χώρας του. Τελικά, το 1973 εκδιώχθηκε βίαια από την εξουσία και δολοφονήθηκε (μαζί με πολλούς υποστηρικτές του) κατά το πραξικόπημα που οργάνωσαν οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες και ο στρατός της Χιλής υπό τον αρχηγό του Αυγκούστο Πινοσέτι.

* Η Ι.Τ.Τ., αμερικανική πολυεθνική εταιρεία-κολοσσός, δραστηριοποιείται σε ποικίλους τομείς (διαχείριση υδάτων, παραγωγή και εμπόριο όπλων κ.ά.). Κατηγορείται για πολιτικές στήριξης δικτατορικών καθεστώτων.

* Ο Ουίλλιαμ Κάλμπυ ήταν διευθυντής την περίοδο εκείνη της Κεντρικής Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (C.I.A.)

* Ο Ρίτσαρντ Νίξον (1913-1994), 37ος πρόεδρος των Η.Π.Α. (1969-1974), ήταν ο πρώτος πρόεδρος που παραιτήθηκε από το αξίωμά του, αντιμετωπίζοντας κατηγορίες για ανάμειξή του σε σκάνδαλο υποκλοπών τηλεφωνικών συνδιαλέξεων των πολιτικών του αντιπάλων (σκάνδαλο Γουότεργκέιτ). Στη διάρκεια της θητείας του, εντάθηκε ακόμη περισσότερο η πολεμική εμπλοκή των Η.Π.Α. στο Βιετνάμ (που οδήγησε σε οδυνηρή ήττα), αλλά και η αντίδραση στο εσωτερικό της χώρας του.

* Ο Χένρυ Κίσινγκερ (1923), υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. (1969-1976), τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης το 1973 (από κοινού με τον Βορειοβιετναμέζο Λε Ντουκ Θο) για τις προσπάθειες τερματισμού του αιματηρού πολέμου στο Βιετνάμ. Ο εμπονομαζόμενος και «μάγος της διπλωματίας» θεωρείται, ωστόσο, μια από τις πιο αμφιλεγόμενες προσωπικότητες της διεθνούς πολιτικής, με ρόλο σκοτεινό σε διάφορες υποθέσεις, ανάμεσα στις οποίες η ανατροπή Αλιέντε στη Χιλή αλλά και η παρέμβασή του στο Κυπριακό, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του πραξικοπήματος και της τουρκικής στρατιωτικής εισβολής στο υπόλοιπο του καλοκαίρι του 1974.

* Ο Σπύρος Άγκνιου (1918-1996), 39ος αντιπρόεδρος των Η.Π.Α. (1969-1973) και εκφραστής υπερουμπηλικών αντιλήψεων, ήταν ελληνικής καταγωγής και από τις ελάχιστες διεθνείς προσωπικότητες που επισκέφθηκαν την Ελλάδα (Οκτώβριος 1971) κατά την περίοδο της επτάχρονης απριλιανής δικτατορίας (1967-1974), προσφέροντας έτσι πολιτική αναγνώριση στο παράνομο καθεστώς των συνταγματαρχών. Παραιτήθηκε από την αντιπροεδρία τον Οκτώβριο του 1973, κατηγορούμενος για οικονομικά σκάνδαλα.

Για τον μαθητή Δημητρίου Πέθανε 18 χρονών στις 17 του Γενάρη 1975

Στις 17 Ιανουαρίου 1975, ο Πανίκος Δημητρίου, πρόσφυγας από την Αιμώχωστο και μαθητής του Λανίτειου Γυμνασίου Λεμεσού, συμμετείχε σε διαδήλωση στη βρετανική βάση Ακρωτηρίου εναντίον της προγραμματιζόμενης μεταφοράς τουρκοκυπριακού πληθυσμού στον βορρά. Δολοφονήθηκε από τις βρετανικές αρχές των βάσεων, καθώς οι ερπύστριες των τεθωρακισμένων πέρασαν κυριολεκτικά πάνω από το σώμα του.

Όταν ξεκίνησες το πρωί με τα βιβλία στο χέρι
για το σχολείο και τη διαδήλωση

ποιο μάτι παρακολουθούσε τα βήματά σου
και μετρούσε
τις τελευταίες σου στιγμές

5

ποιο χέρι κρατούσε τη ζυγαριά που έγειρε στο θάνατο
ποιος έβλεπε την κλειψύδρα της ζωής σου
καθώς άδειαιζε

δεν ήταν η μάνα ο πατέρας και τ' αδέρφια σου
που το 'καναν

10

ούτε οι φίλοι κι οι συμμαθητές σου ούτε
οι αδελφοί της προσφυγιάς

Ποιος είχε αποφασίσει
όταν έπαρνες τον δρόμο για το σχολείο και τη διαδήλωση
πως δεν θα γυρίζεις ποτέ

15

εσύ απ' όλους όσους ξύπνησαν εκείνο το πρωί στην Κύπρο
εσύ
κι όχι ο γείτονας ο φίλος ο άγνωστος

το παιδί του πατέρα σου κι όχι άλλο
ο γιος της δικής σου μάνας
και ο αδελφός των δικών σου αδελφών

20

ποιος φόρεσε τη μαύρη τήβεννο για σένα

γιατί χωρίς προαίσθημα σε κατευόδωσαν οι δικοί σου το πρωί
δίχως να σε σφίξουν στην αγκαλιά τους να σε φιλήσουν

και να σ' αποχαιρετήσουν 25
καθώς θα το 'καναν αν μόνο επρόκειτο να πας
στο διπλανό χωριό στην πόλη ή στα ξένα

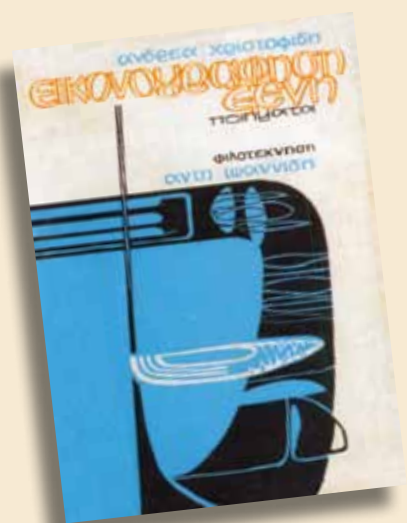
δίχως προμήνυμα χωρίς προαγγελία έφυγες από τη ζωή 30
των γονιών σου
κι από τη δική μας που ως χθες δεν σε γνωρίζαμε
έφυγες από τη ζωή
χωρίς κανείς να σου εξηγήσει ούτε γιατί ήλθες ούτε γιατί έφυγες

ένα όνομα κι ένας σταυρός 35
πνοή στους τέσσερις ανέμους
νερό που πάει στα νέφη

ποιο μάτι μετρούσε τα βήματά σου σαν ξεκινούσες το πρωί

ποιος τυφλός μάρτυς σ' έβλεπε 40
ποιος ο κουφός που σ' άκουγε
ποιος ο βουβός που σου μιλούσε
τις τελευταίες σου στιγμές

με ποια σκά συνομιλούσες
κάτω από τις ερπύστριες
των τεθωρακισμένων;

Κώστας Ιωακείμ, *Μνημειακό*, λάδι, 1967

Μαθαίνοντας να ζεις με τους ηλεκτρονικούς εγκεφάλους

Φωνή Α

Πρέπει να μάθεις πρώτα να τους αγαπάς
να ξεχωρίζεις τις γενιές
να σέβασαι τους προγραμματιστές

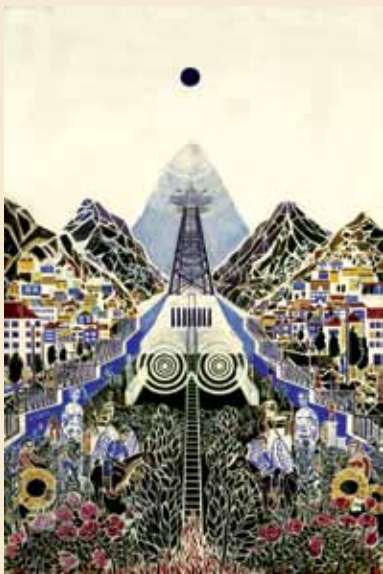
καλώδια κυκλώματα ηλεκτροδοτικές συνάψεις
δεν είναι όσο φαίνεται περίπλοκο
στο τέλος-τέλος είναι ωσάν ν' απλώνεις το χέρι για ν' ανάψεις
ένα διακόπτη

τώρα πια μπήκαν στη ζωή μας όπως ο ήλιος η βροχή τα νέφη
θα πρέπει μόνο να τους αγαπάς καθώς τα βρέφη [...]

Φωνή Δ

Οι πολυέλαιοι λαμπρά φωτίζουνε την αίθουσα
δεν είναι στους παρισταμένους αρεστή η Ελληνική μυθολογία
κάθε αναφορά που δεν θα είναι δυνατό να προγραμματιστεί
είναι πια καθαρή φιλολογία
οι έρωτές μας απορρίπτονται από τον τελευταίο ηλεκτρονικό
υπολογιστή [...]

Το ποίημα προσπαθεί να αποκρυπτογραφήσει κάτι από το μέλλον και να προϋδεάσει τον αναγνώστη για κάποιες από τις αλλαγές που φαίνεται να εγκυμονούν για τη ζωή των ανθρώπων η εισβολή της ηλεκτρονικής τεχνολογίας και οι νέες, ταχύτερες και αμεσότερες, δυνατότητες γνώσης και επικοινωνίας. Προκαλεί εντύπωση η διορατικότητα του ποιητή, αν αναλογιστεί κανείς ότι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν πλέον σήμερα ένα απαραίτητο εργαλείο για όλους και η ενασχόληση μαζί τους ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς μας.

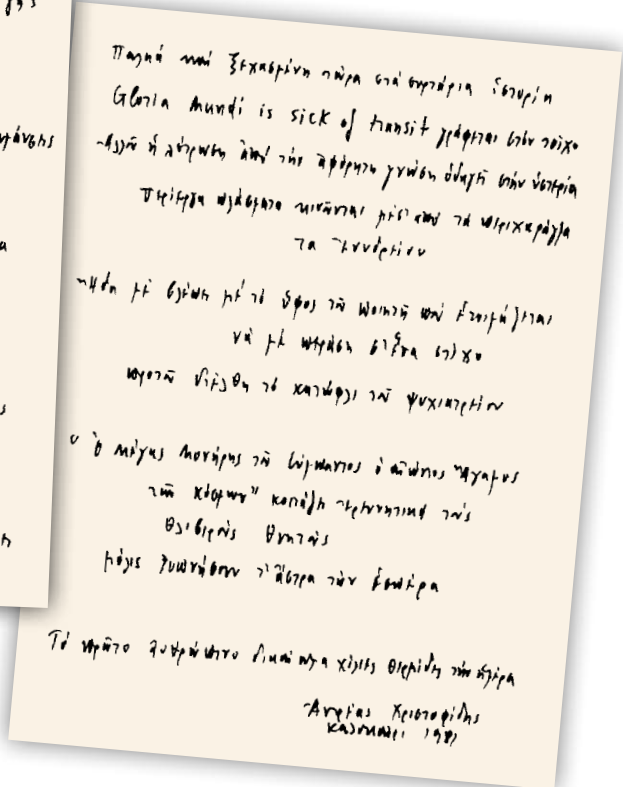
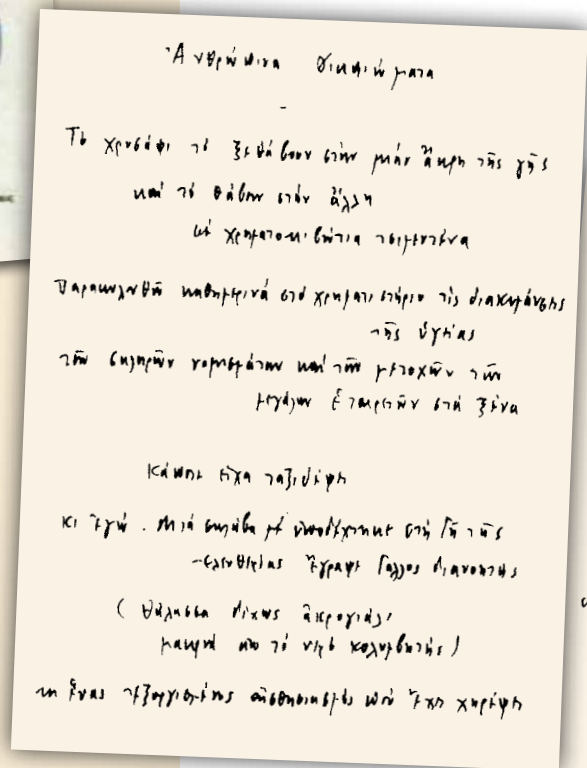
Στέλιος Βότσος, Πανό με θέμα τη βιομηχανία και άλλα, λάδι, 1960-1965

Ανδρέας Χριστοφίδης

Ο **Ανδρέας Χριστοφίδης** (Λευκωσία, 1937-1998) σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1954-1958). Αργότερα έκανε στις Η.Π.Α. μεταπτυχιακές σπουδές στα παιδαγωγικά και τα Μ.Μ.Ε. (1963-1964). Εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση (1958-1963) και στο Ρ.Ι.Κ. (1964-1983). Διετέλεσε κυβερνητικός εκπρόσωπος (1983-1985) και υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού (1985-1988).

Η ποίησή του (*Εικονογράφηση ξένη*, 1969' *Αναλυτικές προτάσεις*, 1970' *Οι Ομιλίες της νύχτας*, 1979 κ.ά.), (αυτο)κριτική και διεισδυτική με φιλοσοφικές προεκτάσεις, εκφράζει τις ανησυχίες, την ερωτική στέρση και τη βαθύτερη υπαρξιακή αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου, χωρίς βέβαια να υπολείπεται σε ευρύτερο κοινωνικό προβληματισμό. Με πλούσια πνευματική δραστηριότητα, ο Α. Χριστοφίδης ασχολήθηκε ακόμη με την πεζογραφία, το δοκίμιο και την κριτική, συμμετείχε στην εκδοτική ομάδα του περ. *Πνευματική Κύπρος* και υπήρξε εκδότης του περ. *Κριτήριο*. Επιμελήθηκε μαζί με τον Κ. Μόντη την *Κυπριακή Ανθολογία (Ποίηση)* (α΄ έκδ. 1965, β΄ έκδ. συμπληρωμένη 1973) και μαζί με τον Π. Ιωαννίδη την *Ανθολογία κυπριακού διηγήματος* (1969).

Φοίβος Σταυρίδης

Τα ποιήματα (που προέρχονται από τη συλλογή Απομυθοποίηση, 1978) κινούνται σαφώς στον απόηχο της νέας, σκληρής πραγματικότητας που επέβαλε στην Κύπρο η τουρκική στρατιωτική εισβολή του 1974. Οι τόνοι υψώνονται, η ειρωνεία, έντονη και καυστική, αγγίζει τον σαρκασμό· η λιτότητα και η αφαιρετικότητα του λόγου συμπυκνώνουν το συλλογικό αίσθημα της οδύνης και του σπαραγμού. Αλλά και αναθέτουν στην ποίηση το δύσκολο έργο του «συλλαβισμού» του πόνου και της ψηλάφησης της ανοιχτής πληγής.

Graffiti

Για να 'σαι αληθινός μες στον καιρό σου
 ρίξε την ποίηση στα σκυλιά
 Από τις λέξεις κράτησε μονάχα
 όσες φωτίζουν ως την άκρη της οργής
 Κι αν πούνε πως την ποίηση πρόδωσες
 μη φοβηθείς όσο θα λες αλήθεια.
 Αυτός που πνίγεται δεν τραγουδά:
 Ουρλιάζει.

Πρώτη τ' Απρίλη 1975

Περνά ο κουτσός λαός σου φορτωμένος
 παράσημα
 και τα παράσημα δεν χορταίνουνε ψωμί, μονάχα
 σημαδεύουν μ' αίμα και θάνατο τους όπου γης
 μικρούς
 τους όπου γης πνιγμένους που ούτε καν
 επιπλέουν.
 Τα δεκανίκια τους ξύνουν το χώμα της οργής,
 σαν ξυλοκάρφια μπήγονται στη σίγουρη καρδιά μας.

Η γριά γιαγιά μου

Η γριά γιαγιά μου η εκατόχρονη
 πια δεν κοιμάται με τα παραμύθια,
 ολημερίς κοιτάζει κατά τον βοριά
 με ήλιο, με βροχή –πού 'να τ' αδράχτι* της
 σε τούτο το τσαντίρι σύνεργο διαβόλου; 5

Κάθεται και κοιτάζει τα βουνά
 με ξεπλυμένα μάτια,
 κάθεται κι αφουγκράζεται τη γη, κι ακούει
 στη μακρινή αυλή της ξένα βήματα
 τον σπόρο να τσακίζουν που τολμά ν' ανθίσει. 10

«Θα περιμένο, γιε μου», λέει η γριά γιαγιά μου η
 εκατόχρονη
 «να πάω σπίτι μου· εδώ δεν είναι τόπος μου για
 να πεθάνω».

Κι έτσι ως γυρνά και συνεχίζει να κοιτάζει τα
 βουνά
 Ξέρω πως η γριά γιαγιά μου η εκατόχρονη,
 αυτό θα κάνει. 15

Αδαμάντιος Διαμαντής, *Ο κόσμος της Κύπρου*, δοκιμή, ακρυλικό, 1969 (λεπτομέρεια)

* **αδράχτι**, το: μεταλλικό ή ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το γνέσιμο νημάτων

Στη συλλογή Τρίτο πρόσωπο (1992) ο λόγος του ποιητή αποκτά μια στοχαστική βαρύτητα και σε τόνους χαμηλούς, συχνά μελαγχολικούς, προβάλλουν θέματα πιο προσωπικά, αντανακλώντας μια ενδιάθετη τάση ενδοσκόπησης και απολογισμού· παράλληλα, αποκρυσταλλώνεται ο προβληματισμός για την ίδια την αξία της ποιητικής δημιουργίας ως αναχώματος στη λήθη και τον θάνατο.

Β.Μ.*

Βασίλη, η φωνή που ακούγαμε δεν ήτανε δική σου
κι ούτε το πρόσωπο αναγνωρίσαμε καθώς
πετούσαν βότσαλα και τα νερά καθόλου δεν ταράζονταν.

Είχαν στα μάτια τους μια κούραση
που δεν μπορούσε να κρυβεί, 5
θυμήθηκαν και κάποιους στίχους σου,
ίσως για να σιγουρευτούνε πως δεν πέθανες
ίσως για να σκεπάσουνε κάποια ντροπή τους που επιμένει

κι όταν όλοι σωπάσαν ή κοιμήθηκαν
το τίμιο πρόσωπό σου αναδύθηκε 10
μέσα από το διπλό σκοτάδι.

Ακροτελεύτιο

Ολοένα λιγοστεύουν οι στίχοι

όπως οι επιθυμίες
όπως τα όνειρα

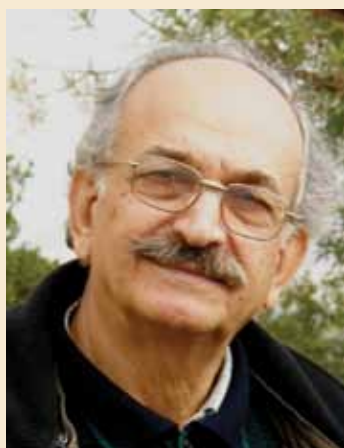
όπως οι μέρες μας
με κάθε χτύπο της καρδιάς.

Οικολογικό γκράφιτι, 2008

* Αναφέρεται στον Κύπριο διαλεκτικό ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη (1849-1917).

Φοίβος Σταυρίδης

Ο **Φοίβος Σταυρίδης** (Λάρνακα, 1938-2012) σπούδασε φαρμακευτική στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Βηρυτού.

Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1958 με διήγημα, όμως επιδόθηκε αργότερα στην ποίηση. Παρά το μικρό σε έκταση ποιητικό του έργο (*Ποιήματα*, 1972· *Απομυθοποίηση*, 1978· *Τρίτο πρόσωπο*, 1992), η λιτότητα, η οικονομία και η ακρίβεια των εκφραστικών μέσων δίνουν μια ποίηση στοχαστική, αφαιρετική και αποφθεγματική, με ευδιάκριτα στοιχεία κοινωνικής κριτικής και διαμαρτυρίας. Συχνή είναι εξάλλου η (άλλοτε έκδηλη και άλλοτε υπόγεια) παρουσία μιας λεπτής ειρωνείας, η οποία απηχεί μια απομυθοποιητική διάθεση. Πολύ αξιόλογη είναι η εν γένει προσφορά του στα κυπριακά γράμματα ως ερευνητή, μελετητή και εκδότη.

Grffiti

Για να 'σαι αμυθινός της στον καλεό σου
 είξε την ποίηση στα εκυλιά
 από τις λέξεις κράτησε τον άκκα
 όσες φωτίζουν ως την άκκα της αρχής
 κι αν πούνε πως την ποίηση πρόσδεσε
 τη φοβήθεις όσο θα λες αμύθια.
 Αυτός που λήγεται δέν τραγουδά.
 Ουεχιάττι.

Έλλη Παιονίδου

Η αλλοτρίωση της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας που μετατρέπει κάθε τι, ακόμα και την ίδια την πατρίδα ή την τέχνη, σε εμπόρευμα, παραμερίζοντας όποια άλλη αξία ή ανάγκη εσωτερικής έκφρασης, υποβάλλεται με τρόπο έμμεσο στα ποιήματα που παρατίθενται εδώ.

Χώμα της Κύπρου

Σε σκαλίσουμε κόκκο-κόκκο
αναζητώντας τον εαυτό μας
Μας μπέρδεψαν τείχη βενετσιάνικα
γραφές αραβικές
και τάφοι ανώνυμοι. 5
Τέλος απελπιστήκαμε.
Καλύψαμε με μια πρόχειρη δικαιολογία
τη θυσία της Ιφιγένειας* και του Ισαάκ*
και σε μετατρέψαμε
σε είδος αγοραπωλησίας. 10

Ψαροπωλείον η Κερύνεια

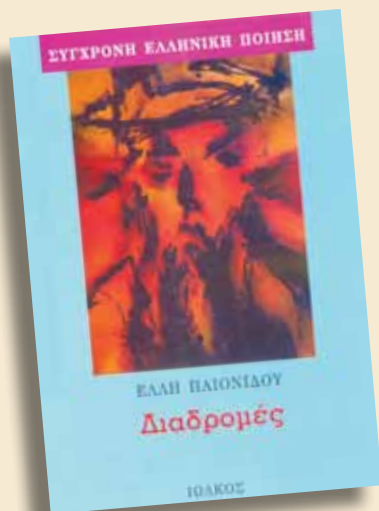
Τέσσερις φέτες αμιάντου κάθετες
κι απάνω ένα κομμάτι τσίγκος.
Μόσχευμα δίχως ρίζες
εδώ στη Λεμεσό.
Η θάλασσα, πηχτή, κόβεται με μαχαίρι
και τρία ψάρια κρεμασμένα στο ραβδί
Ψαροπωλείον η Κερύνεια.
Αχ.

1976, Ιούλιος

* **Ιφιγένεια, η:** Πρωτότοκη κόρη του βασιλιά των Μυκηνών Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας, ζητήθηκε η θυσία της από τον μάντη Κάλχα, προκειμένου να εξευμενιστεί η θεά Άρτεμη και να φυσήξουν ούριοι άνεμοι για την εκστρατεία των Αχαιών στην Τροία. Η θυσία της ωστόσο αποσβήθηκε, καθώς με ένα σύννεφο σκόνης η θεά την άρπασε και τη μετέφερε στην Ταυρίδα, βάζοντας στη θέση της ένα ελάφι.

* **Ισαάκ, ο:** Πατριάρχης των Εβραίων, μονάκριβο παιδί του Αβραάμ και της Σάρας. Σύμφωνα με την Π. Διαθήκη, ο Θεός, για να δοκιμάσει την πίστη του ηλικιωμένου ζευγαριού, τους ζήτησε να θυσιάσουν τον Ισαάκ προς τιμήν Του. Υπακούοντας ο Αβραάμ, ετοίμασε το παιδί του για τη θυσία, αλλά την τελευταία στιγμή ο Ισαάκ σώθηκε ύστερα από θεία παρέμβαση.

Ο Ιβάν από το Κίεβο

Ο Ιβάν από το Κίεβο στην ξύλινη σοφίτα
ζωγράφιζε λιγνά κορίτσια πράσινα και μοβ
μνήμες μεταλλικές
μαντόνες*
παραισθήσεις.

5

Ζωγράφιζε ζωγράφιζε ο Ιβάν από το Κίεβο
τοπία φαλακρά
του Τσερνομπίλ*
ακάνθινα φεγγάρια.

Έβγαιναν από μέσα του χολή τα χρώματα
στοιβάζονταν τριγύρω του
αγριεμένο τείχος οι καμβάδες
στοιβάζονταν και στρίμωχναν τον φουκαρά
Ιβάν από το Κίεβο στην ξύλινη σοφίτα.
(Νέα Υόρκη – Δεύτερη Λεωφόρος, Έβδομη οδός).

10

15

«Οι γκαλερίστες λένε good,
oh very good, but no buy»*

Τώρα ο Ιβάν λουλούδια ζωγραφίζει
ξέγνοιαστα γαλανά και κίτρινα, κάμπους γεμάτους.
Τρελαίνονται οι Ιάπωνες για μαρογαρίτες,
είτε ο Μίστερ Τζόουνς ο Γκαλερίστας.

20

Κάτι σπαραχτικοί λυγμοί μεσάνυχτα και κάτι
βγαίνουν από του Ιβάν την ξύλινη σοφίτα
καθώς ματαιώς ν' αποσπάσει προσπαθεί
την κεφαλήν του ριζωμένην
επί πίνακα
στον κάμπο με τις μαρογαρίτες.

25

* **μαντόνα, n:** το όνομα της Παναγίας στα ιταλικά· ένα από τα αγαπημένα πρόσωπα-θέματα της αναγεννησιακής ζωγραφικής.

* **Τσερνομπίλ:** Πόλη της Ουκρανίας, όπου στις 26 Απριλίου 1986 συνέβη ένα από τα μεγαλύτερα πυρηνικά ατυχήματα με ολέθριες συνέπειες ως τις μέρες μας για χιλιάδες ανθρώπους, λόγω της ραδιενέργειας που εκλύθηκε στην ατμόσφαιρα.

* «Οι γκαλερίστες λένε ωραία, / ω πολύ ωραία, αλλά δεν αγοράζουν»

Ελλι Παπιού

Η **Έλλη Παπιού** (Βάσα Κοιλανίου, 1940) σπούδασε οικοκυρικά στη Χαροκόπειο Σχολή της Αθήνας. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε διάφορα έντυπα της Ελλάδας και της Κύπρου και παραγωγός ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων.

Η λυρική, κάποτε νοσταλγική, διάθεση του έργου της (*Παλάμη ανοιγμένη στον ήλιο*, 1964' *Ώρες Λευκωσίας*, 1967' *Τραγούδια του χαμένου δίσμου*, 1979 κ.ά.) εκφέρεται με χαμηλούς τόνους, σε λόγο λιτό και καθημερινό· υποβάλλει οπωσδήποτε τη συγκίνηση και την ευαίσθητη ματιά της ποιήτριας στο δράμα της σύγχρονης, διαιρεμένης Κύπρου. Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε με την πεζογραφία, το θέατρο, τη μετάφραση και την παιδική λογοτεχνία. Συνεργασίες της φιλοξενήθηκαν σε εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά της Ελλάδας και της Κύπρου.

Ανδρέας Χαραλάμπους, *Πανσελίνοσ*
πάνω από τη Νέα Υόρκη, λάδι, 1983-1984

Ψυροωζώνη η Κερύνεια

Τεσσέρες φίλες φίλιστα μαλδίς
και δάση για κοφίλες κίμωνος
Μόσχουτα δίχως ροζέτ
Εδώ εχί' Αφροδίτη

Η Δάσσα, ομυθι, νόβελαι το Ισχυρο
και βρία γάρια προφικαία τώ ρεβδί

Ψυροωζώνη η Κερύνεια.

Αχ.

Ντίνα Κατσούρη

Η ποίησή της, άλλοτε φορτισμένη από αισθήματα αδικίας και οδύνης για την απώλεια της γενέθλιας γης, γίνεται κραυγή διαμαρτυρίας· άλλοτε, μέσα από την πεζή καθημερινότητα, αναδεικνύει τη δύναμη και τη διάρκεια του έρωτα, ως απαντοχής και δικαίωσης της ίδιας της ζωής.

Προς αναγνώστη (1)

Τι να σου πω.

Νιώθω ένα ρίγος να με διαπερνά
σαν θυμάμαι εκείνα τα πράσινα περιβόλια
με τις πορτοκαλιές και τις κίτρινες ανταύγειες,
νιώθω μια έξαψη να με κυκλώνει 5
σαν θυμάμαι τα χρώματα του ορίζοντα
και κείνες τις θαλασσινές διακυμάνσεις,
νιώθω ένα παράξενο τρεμούλιασμα
σαν θυμάμαι τις γήινες μυρουδιές
και κείνο το καφετί χόμα, 10
υγρό ακόμα στις παλάμες μας,
νιώθω θυμό
και απελπισία απέραντη
καθώς αναλογίζομαι
πόσοι και πόσοι ποιητές ασέλγησαν στο όνομά της, 15
πόσοι και πόσοι ποιητές εκτονωθήκανε στο όνομά της.
Μα κυριότερα,
πόσοι και πόσοι ποιητές ΔΕΝ θα αντισταθούν στο όνομά της.

Και το όνομα αυτής: Αμιμόχωστος.

Γιώργος Σκοτεινός, *Απογευματινός βομβαρδισμός*, ακρυλικό, 1974-1975

Μ' ακούς;

Τώρα που τα ηφαιστεια έχουν καταλαγιάσει
 και έχουν υποχωρήσει οι σεισμικές δονήσεις
 νιώθω να κυκλοφορούν μέσα στις φλέβες μου
 τα καρβάνια της ερήμου
 οι πηρόγες* των Ινδιάνων 5
 οι κατολισθήσεις των Άλπεων
 τα ουρλιαχτά της πολιικής αρκούδας
 ο θρήνος της μοναχικής φάλαγγας
 οι ιαχές των ποδοσφαιρικών φιλάθλων
 ο κραδασμός από τις ερπύστριες των ταινιών 10
 το αγκομαχητό των αεροπλάνων
 το στρίγγλισμα των φρένων στην άσφαλτο.

Οι κτύποι της καρδιάς σου

Μ' ακουουουουουουούς;

Ανδρέας Μακαρίου, *Fractal, Μνήμες της Αποκάλυψης*, μεικτά υλικά, 1998

* πηρόγα: είδος πλοιαρίου

Αφροδίτη και αιωνιότητα

Αιωνιότητα είναι το βλέμμα σου
 που με κοιτάζει αφηρημένα,
 αιωνιότητα είναι το βήμα σου
 μετέωρο στο σκαλοπάτι,
 αιωνιότητα είναι η κουνιστή πολυθρόνα 5
 και το μισάνοιχτο βιβλίο στα χέρια σου,
 αιωνιότητα είναι η κρεμάστρα
 με το βελούδινο σακάκι σου απάνω,
 αιωνιότητα είναι ο κοκκινωπός γάτος
 που μασουλά την παντούφλα σου, 10
 αιωνιότητα είναι το ρολόι σου
 που σταμάτησε ακριβώς τα μεσάνυχτα,
 αιωνιότητα είναι η τρίχα από τη γενειάδα σου
 που ξέμεινε στο μαξιλάρι μου,
 αιωνιότητα είναι η καλημέρα και η καληνύχτα σου. 15

Τάσος Στεφανίδης, *Η αγωνία του πλανήτη γη*, ακρυλικό

Ντίνα Κατσούρη

Η **Ντίνα Κατσούρη** (Αμμόχωστος, 1941) μετά την αποφοίτησή της από το γυμνάσιο της γενέτειράς της, σπούδασε δημοσιογραφία στην Αθήνα. Με την επιστροφή της στην Κύπρο το 1962, συνεργάστηκε με διάφορες εφημερίδες και περιοδικά, διορίστηκε αρχικά στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών και από το 1969 ως το 2000 εργάστηκε στο Ρ.Ι.Κ.

Δημοσίευσε τα πρώτα της κείμενα στο περ. *Κυπριακά Χρονικά*, ενώ από το 2001 είναι εκδότρια του περιοδικού λόγου, τέχνης και προβληματισμού *Άνευ*. Έχει εκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές (*Ποιήματα*, 1964' *Σύνθεση*, 1966' *Ο ηγεμόνας*, 1969' *Υπομνήματα*, 1978' *Αντι-θέσεις*, 1987 κ.ά.). Η ποιητική της δημιουργία διακρίνεται από μια ευαισθησία και έναν εσωτερο λυρισμό, παρά τον πεζολογικό τόνο που κατά κανόνα κυριαρχεί. Συχνά, επίσης, ο λόγος της γίνεται καταγγελτικός και φορτίζεται από μια έντονη ειρωνεία ή και σαρκασμό, χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν σε μια ποίηση διαμαρτυρίας, αντικομφορμιστική, με σαφείς πολιτικές προεκτάσεις. Ασχολήθηκε ακόμη με την πεζογραφία και τη μετάφραση αφρικανών και σύγχρονων παλαιστίνιων πεζογράφων.

Οι ποιητές και τα συνέδρια

Είπες,
 σε ήχατε για τους ποιητές εκείτους
 που σέφρονταν στα συνέδρια
 για να φορτίσουν την ατμόσφαιρά
 με αφηρηματικές λέξεις,
 για να επιβυδωνθεί στην ελκυστικότητα των ιδεών
 και στην παραχαράξη των λέξεων,
 για να διαλυτώντου δανειζόμενοι (εκείτη)
 και να σκευοποιούσαν ιδεολογία
 που δεν τους ανήκουσε.

Είπες,
 ήχατε για τους ποιητές εκείτους
 που σπία και ανέχονταν
 μεταστέφον εκεί
 το σφυγμό της διχασμένης πατρίδας.

Άνθος Λυκαύγης

Ο πικρός λυρισμός και η απόγνωση που εκβάλλει σε καταγγελία – συνάμα όμως και ελεγεία – δίνουν τον τόνο στα ποιήματα που παρατίθενται εδώ για τον τραγικό Ιούλιο του 1974.

Ερπύστριες

Και ξαφνικά η καλημέρα κρεμάστηκε
στα χείλη μας σαν πέτρα.

Και ξαφνικά η καλημέρα σφηνώθηκε
στα δόντια του πρωινού.

Ένα αχ σα στεναγμός 5
ένα αχ οργή και σίδηρο
στα φυλλοκάρδια του καλοκαιριού

Τι να σου πρωτοπώ καλή μου!
Με τόσες μνήμες άδικες
στα δάχτυλα μας μέρας 10
που τη φοβόμασταν πριν έλθει
με τόσες μνήμες άδικες
που τις προσμέναμε να 'ρθουν.
Τι να σου πρωτογράψω!

Σήμερα 15 Ιουλίου 1974. 15

Καταγράφω απλώς τις στιγμές.
Αντιπαρατάσσομαι με τις στιγμές.
Οι στιγμές που δεν φεύγουν
που δεν λένε να φύγουν
που δεν θα φύγουν ποτέ. 20
Σήμερα 15 Ιουλίου 1974.

Βράδι
και δεν καταμετρήθηκαν ακόμη οι νεκροί
και δεν καταμετρήθηκε ακόμη το μίσος
και δεν καταμετρήθηκε ακόμη ο παραλογισμός. 25

Βράδι

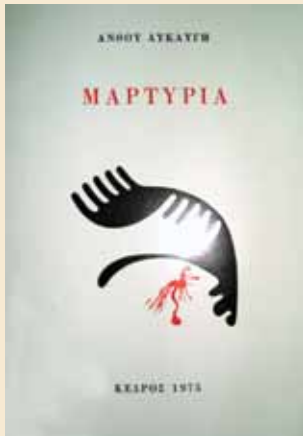
και βρέχει δάκρυα στις γειτονιές
της Λευκωσίας
και απλώνεται ένας εφιάλτης στο ξαγρουπνισμένο
πρόσωπο της Λευκωσίας.

30

Τι να σου πρωτοπώ καλή μου;

Κλάρα Γεωργίου - Ζαχαράκη, *Η κατάρα της Αθηνάς*, ακρυλικό, 2001

Μαρτυρία

Πικρή γενιά με τ' άδικο της γης σταυρό στον ώμο
της Ρωμοσύνης τον στενό πικροδιαβαίνεις δρόμο.
[...]

Θαλασσοφίλητή μου γη ματόβρεχτη πατρίδα
στο 'να σου χέρι θάνατο και στ' άλλο την ελπίδα.
[...]

Ελιόκλωνο κι αγιόκλημα στις θάλασσας την άκρη
μετράς τον πόθο με όνειρο, το χρόνο με το δάκρυ.
[...]

Κι αυτό το χώμα που άνθιζε χαμόγελα στο φως σου
ανέμοι το σκορπίσανε λυγμό στο πρόσωπό σου.
[...]

Στα χείλη τους τ' αγέλαστα, στο δυνατό τους χέρι
γυαλίζει της στερνής οργής το δίκοπο μαχαίρι.

Γιώργος Π. Κούμouρος, *Άπλο*, ακρυλικό, 2003

Αντώνης

Ο **Άνθος Λυκαύνης** (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Ανδρέα Χαραλαμπίδη, Τριμίκλινη, 1942) σπούδασε δημοσιογραφία και, για ένα διάστημα, φιλολογία στην Αθήνα. Άρχισε τη δημοσιογραφική του σταδιοδρομία το 1962 σε κυπριακές εφημερίδες, ενώ συνεργάστηκε και με αθηναϊκά φύλλα, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση του Ρ.Ι.Κ.

Στο ποιητικό του έργο (*Κραυγές*, 1961* *Σχεδίασμα για άνθρωπο*, 1962* *Μετά τα φυσικά*, 1966* *Ουαί*, 1971 κ.ά.), η οδύνη από τις πικρές συλλογικές μνήμες και εμπειρίες της γενέθλιας γης μετατρέπεται σε διαμαρτυρία και οργή, φορτίζοντας συχνά τον λόγο του με αμεσότητα και δραματικότητα. Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε ακόμη με το χρονογράφημα και το διήγημα.

*Πικρή γαλήνη με γάλακτος της γης ελαφρύ άνεμο
 της Ρωβιτσιάνης λείπει στην κερσελαβάνη εστία
 Μισά αιώνα πάει φορικό στο στήθος σου μεχάρι
 κρεμάσει πρώτα το δού κι ύστερα ζένο χέρι
 Ορφανότερα σε δάκρυα δυο πτυχές το μέλλον σου
 στο εφάρατο η πιο θάλασσα κι η άλλη από τον ορίζοντα
 Θαλασσομάνη μυστηριακή μελαγχολία
 είναι σου χέρι θάλασσα και ελπίδα της ελπίδας
 Νά σε δωρούν περσικά και σε ερωτούν πάλι
 το χέρι που σε κούρσισε εφάρατα νάια
 λυγρόν η γη και τον χερσόπελο περσικό χιλιό
 ψέμα καρδιά μευ στον βραχά κι εσύ η κήδε, κώ*

Πολύβιος Νικολάου

Στα συγκεκριμένα ποιήματα προβάλλουν ανάγλυφα η έγνοια και η αγάπη του ποιητή για την «άλλη» Κύπρο, αυτή που μένει ακόμη κάτω από την ξένη κατοχή, αλλά και αυτή που αντιστέκεται και δεν έχει αλωθεί από τον σύγχρονο τρόπο ζωής και τις επιταγές μιας επίπλαστης ευζωίας. Στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι καθόλου τυχαία η έκκληση που απευθύνει για «επιστροφή στις ρίζες».

* **άλλο Πενταδάκτυλο**: αναφορά στη βόρεια (και πιο όμορφη) πλευρά του Πενταδάκτυλου που βλέπει προς τη θάλασσα και εξακολουθεί σήμερα να είναι κατεχόμενη.

* **Φλαμούδι, Δαυλός, Ακανθού ή Ακαθθού**: κατεχόμενα χωριά της επαρχίας Αμμοχώστου, στους βόρειους πρόποδες του Πενταδάκτυλου. Στην Ακανθού υπάρχουν πολλές και ιστορικές εκκλησίες, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από τον ποιητή ως «ιερή».

* **καρτζίν (επίρ.)**: απέναντι

* Αναφέρεται στη λοφώδη τοπογραφία της περιοχής αυτής του Πενταδάκτυλου.

* **Γαστριά, Πατρίκι, (Μ)Πογάζι**: κατεχόμενα χωριά της επαρχίας Αμμοχώστου, στην αρχή της χερσονήσου της Κερπασίας.

Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αμμόχωστο (Αποσπάσματα)

Γ

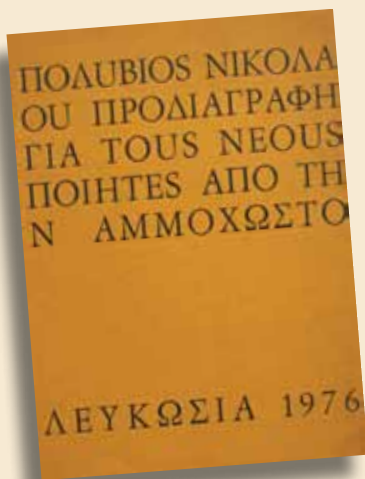
Σηκώνεσαι ελάχιστα
και βλέπεις στον άλλο Πενταδάκτυλο*
Φλαμούδι Δαυλό ιερή Ακαθθού*

μικρές πατρίδες της μέλισσας
που δεν τες τρυγάει κανείς 5
ξεροί βολβοί κυκλάμινων
που δεν τους χωρά' η γη
σημεία των πολυβολείων
τώρα
ν' αδιαφορούν 10

λιοχώρια των αιώνων
ν' αποστρέφονται τον άνεμο
και τη μάνα του
και τη γενιά του
καρτζί* στην άλλη θάλασσα 15

Δ

Κλείνεις τα μάτια επιστρέφοντας
ώρα που κατεβαίνει ο ήλιος
κι ο δρόμος παίζει μαζί σου
στες στροφές των υψάρων*
ανάμεσα Γαστριά και Πατρίκι* 5
η Βάλια σε αποχαριετά
ίδια φίλια που αραιώνει
η μυρωδιά της
μόλις ο δρόμος ισιώνει κι ανοίγει
στο φως 10

που σε πιτσιλίζει
 χίλια κοιμιστάκια το φως της πρώτης θάλασσας
 σαν από πλατιά υγρή φλέβα υψάρων που συνεχίζεται
 και σε προσεγγίζει ανεπαίσθητα
 αυτό είναι λες το Πογάξι 15
 καλός σταθμός
 τα ζευγαράκια μετρούν το πέτρινο στήθος
 της αποβάθρας
 μέσα στ' απλωμένα δίχτυα
 τετραγωνίζεται όλ' η θάλασσα [...] 20

Λ

Βεβαιώνεσαι για τα μέλη σου
 και γίνεσαι πιο δυνατός
 όπως η πόλη* σε βλέπει μόνο όταν τη βλέπεις
 όπως η ελευθερία σε βλέπει
 δεν είναι για σένα τα προσχήματα 5
 να πεις θέλω τη γη μου

η κλοπή δήθεν της γυναίκας του αδερφού του
 ποιος την είδε σε ποιον το είπε
 η παρεξήγηση με τον πατέρα του
 για τον χαμιά του αδερφού του 10
 τόσο μεγάλος και δυνατός
 πολεμιστής
 πώς να τον πρόσεχε χωρίς να τον έθιγε

η πόλη
 αρχαιότατη και τόσο νέα 15
 να μετακινείται από ανάγκη
 κατά το αμύρισμα των υπογείων νερών
 να κατεβαίνει και να κατεβαίνει
 με άλλα ονόματα
 αλλά πάντα η ίδια 20
 με το μακρύ χέρι της ενδοχώρας της
 να κρατά
 μια θάλασσα πάνω και μια κάτω
 η πόλη
 μέσα στον ομφαλό της 25

* Πρόκειται για την Αμμόχωστο

να μεγαλώνει τη ζωή προσθέτοντας
 κοιμάτια από ένδοξο θάνατο
 σου ανήκει αν είσαι πιο δυνατός
 με άλλους μαζί ή μόνος
 ελευθερίαν ποίει κι όλες τες τέχνες* 30
 με τραγούδια τεχνοοικονομικά
 και ποιήματ' αναπτύξεως
 να εμποδίσεις το αμύρισμα των νερών
 μην τύχει και ξεραθούν οι πορτοκαλιές
 μην τύχει και ξεραθούν οι ψυχές 35
 μην τύχει και η πόλη
 μην τύχει και μηντύχεικαμηντύχεικαμηντύχεικαμηντύχεικαμην
 τύχεικαμηντύχεικαμηντύχεικαμηντύχεικαμηντύχεικαμηντύχ [...]

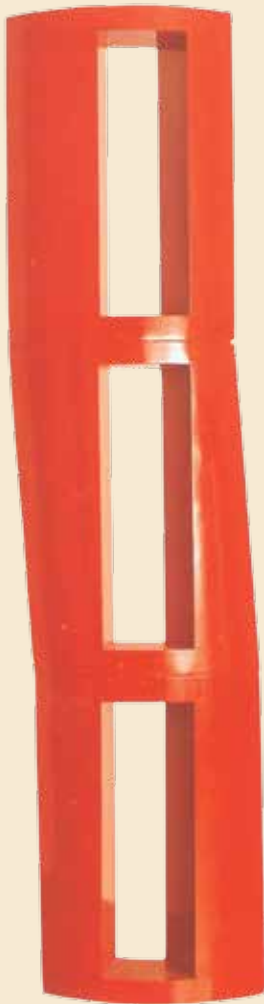

Χαμήης Τσαγγάρης, *Οι γυναίκες επιστρέφουν*, μεταξοτυπία, 1989

* ελευθερίαν ποίει κι όλες τες τέχνες: Πρβλ. «Μουσικήν ποίει και εργάζου» από τον *Φαίδωνα* του Πλάτωνα

Πιο πίσω

Να πάμε πιο πίσω
 Να πάμε πρέπει πιο πίσω
 Αλλιώς δεν γίνεται
 Ο σημερινός μας τόπος
 Η σημερινή μας ζωή 5
 Φόρεσε φόρεσε
 Πλύνε πλύνε, σιδέρωσε σιδέρωσε
 Κομμάτιασε κομμάτιασε
 Ξεφτισμένο ρούχο
 Δεν μας χωρεί, δεν μας φτάνει 10
 Αλλιώς δεν γίνεται
 Να πάμε πρέπει στα περασμένα
 Εκεί ν' απλώσουμε λίγο τα πόδια
 Να σκεφτούμε πάλι, να ξαναξεκινήσουμε
 Από τα περασμένα 15
 Να μιλήσουμε, αν θα μιλήσουμε
 Να φωνάξουμε, αν θα φωνάξουμε
 Κι ας μας ακούσουν μόνον οι νεκροί
 Τ' αποκεφαλισμένα αγάλματα
 Τα κουφάλια σπίτια 20
 Οι τυφλωμένοι δρόμοι
 Οι χωρίς πόδια πλατείες
 Όχι όμως με αυτά τα αστεία ρούχα
 Της «άνετης προσωρινότητας»
 Που πάσι να γίνουν ένα 25
 Με το πετόι μας

Ανδρέας Σαββίδης, *Κόκκινος πύργος*, ξύλο, 1969

Πολύζιος Νικολάου

Ο **Πολύζιος Νικολάου** (Αμμόχωστος, 1941) μετά την αποφοίτησή του από το γυμνάσιο της γενέτειράς του, σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε αρχικά στη Μέση Εκπαίδευση και έπειτα στο Ρ.Ι.Κ. (1968-1979), πριν αναλάβει διάφορες διοικητικές θέσεις στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Η πρώτη του ουσιαστική εμφάνιση στη λογοτεχνία γίνεται με τη δημοσίευση της ποιητικής συλλογής *Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αμμόχωστο* (1976). Το ποιητικό του έργο (*Ισκανταρνάμα*, 1982* *Η Μαραζωμένη (παιδιόφραστος θρήνος)*, 1982* *Μακρόνησος*, 1987 κ.ά.) χαρακτηρίζεται από μια πρωτότυπη και δημιουργική χρήση της γλώσσας, ως προνομιακού πεδίου όσμωσης παρελθόντος και παρόντος, λαϊκού και λόγιου, παραδοσιακού και νεοτερικού. Η λυρική ευφορία των πολύστιχων συνθέσεών του προκύπτει έτσι αβίαστα τόσο από τη δραματικότητα και την υποβλητικότητα του λόγου του, όσο και από την εν γένει εικονοκλαστικότητα του ποιητικού του σύμπαντος, όπου συναιρούνται η ιστορία και ο μύθος, τα διάφορα λογοτεχνικά γένη και είδη, το επικό με το λυρικό και το δραματικό στοιχείο. Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε και με το θέατρο.

Β

Τελευταίως τὰ δάχτυλα
 τῶ πρῶτου χερσὶν ἔσθ
 καὶ πρυφάνει τὸ ἄχωρο
 καὶ τὴ κκερινὴ Ἀγκύτρια
 ἐν Σκυπακροεικῶν

κίβη τῆς Μεσογίης
 πρὸ τῆς γῆτις Σαφεινῆς
 ἐν ἑρπυκλαιοῖς περὶ τῆς

Τετάρτη πῆτρη ἐν ἐπιστρέφου
 ἐν οὐρανῶν πρὸ τῆς
 πρὸ τὸ σίδηρο πρὸ τὸ πλαστικό
 ὅτε ὁ χαλκός ἐν ὁ ἴφερος
 πρὸ τὸ συγκροτοῦ ἐσθ

νῆξ πῆτρη β-τεκνῶν πρὸ
 καὶ πᾶσι τῶ ἐσθ τῶ χῆρ
 ἐν ἑρπυκλαιοῖς περὶ τῆς

Πεζογραφία

Παιδί σε προσφυγικό καταυλισμό. Κύπρος 1974

Έβη Μελεάγρου

Προτελευταία εποχή

(Αποσπάσματα)

Στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα γίνεται προσπάθεια να αποδοθούν η πολιτική σύγχυση και αστάθεια, καθώς και η συνταρακτική κοινωνική αιμόσφαιρα στην Κύπρο λίγο πριν από το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974. Ενώ όμως η δράση περιορίζεται χρονικά από την άνοιξη του 1973 μέχρι και την ημέρα του πραξικοπήματος, οι αναδρομές στο παρελθόν δίνουν τον ιστορικό περίγυρο των χρόνων 1955-59 και του χειμώνα 1963-64. Όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, «στην Προτελευταία Εποχή περνούν με αδρότητα οι εξελίξεις και περιστάσεις της δεκαετίας 1963-1974, που στάθηκε η πιο κρίσιμη της κυπριακής ζωής. Φωτίζονται τα γεγονότα που στάθηκαν προοριστικά στη διαμόρφωση του κυπριακού δράματος και στη σημερινή κατάληξή του». Ο κεντρικός πρωταγωνιστής, ο Ίων, «ενοσαρκώνει τον ανθρώπινο εκείνο τύπο [...] τον οποίο διέπλασε ένα εθνικό ιδανικό που, από πηγή επιβίωσης ενός λαού, παραφθείρεται και γίνεται όργανο ολέθρου του». Μέσα από την ατομική περίπτωση του Ίωνα, η συγγραφέας δίνει έτσι συμπυκνωμένη «την συγνηνητική ιστορία ενός λαού και ενός τόπου... Ιστορία, που οργανικό μέρος της είναι και η μοίρα των Τουρκοκυπρίων, η οποία περιγράφεται επίσης στις σελίδες του έργου». Η Προτελευταία Εποχή είναι ένα μυθιστόρημα που ξεχωρίζει με την πρωτοτυπία της δομής και της αφήγησης, αλλά ταυτόχρονα με την πολιτική του ενάργεια αποτελεί και μια προειδοποίηση. Τα αποσπάσματα που παρατίθενται εδώ απηχούν από διαφορετικές σκοπιές το κλίμα που δημιουργήθηκε στη διαιρεμένη πόλη της Λευκωσίας και επικράτησε ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού ύστερα από τις συγκρούσεις των Χριστουγέννων του 1963.

[...] Όταν ακούεται η φωνή του Χότζα, είναι ο τελευταίος σταθμός της νύχτας, το προοίμιο της μέρας. Σύνθημα για τον ίδιο, για τους Τούρκους φρουρούς του τείχους, για τους δικούς μας του φυλακίου στο πλαϊνό σπίτι. Μια κίνηση αρχικά μεμιάς στα τρία σημεία, σαν περίπου ανάμεσά τους. Ο Ίων ανάβει το φως, αρχίζει να ετοιμάζεται. Από το τείχος ακούγονται ομιλίες, βήματα. Κι από το πλαϊνό σπίτι ένα τζιπ, βάζει μπρος τη μηχανή, ξεκινά, φεύγει.

Ο Ίων πάει νωρίς στο γραφείο του, αυτό από πάντα. Τον χειμώνα είναι συνήθως νύχτα, δεν έχουν σβήσει ακόμη τα φώτα του δρόμου, η πόλη κοιμάται. Περπατεί μέσ' από δρόμους άδειους. Είναι η ώρα που παρακολουθεί καθαρά τες σκέψεις του, μια μια, τες πιάνει, δεν του φεύγουν να χάνονται όπως αργότερα στη διάρκεια της μέρας. Ο ήσυχος κόσμος κι ο αφύσ* αέρας του πρωινού μπαίνουν μέσα του και συμβαδίζουν μαζί του, σε λίγο το

* αφύς: (εδώ) τσουκτερός, κρύος

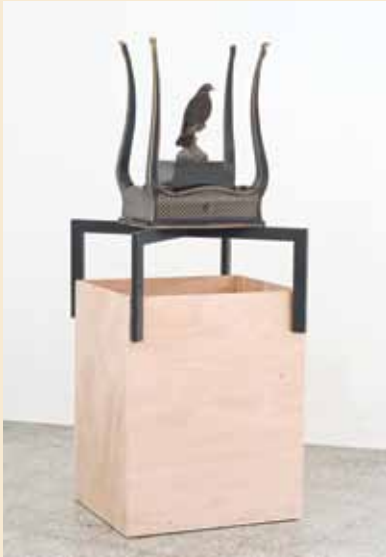

Αδαμόνιος Διαμαντίς, *Αμαξάρηδες της Ασμάλιτ*, λάδι, 1943

βήμα του ζωηρεύει κι η σκέψη του και μαζί η πεποίθηση πως όλα είναι δυνατά, ενόσω υπάρχει η ζωή. Μόνο η «χωρισμένη πόλη» δεν σβήνει, παράλληλα βαίνει με τα βήματά του. Ούτε και το γραφείο του όπου φτάνει μπόρεσε ποτέ να σβήσει το άλλο. Μπαίνει μέσα κι αισθάνεται τώρα πάλι μια γροθιά στο στήθος, και τη διάθεση να γυρίσει να βγει. Τι γυρεύει αυτός σε τούτο τον χώρο, ανάμεσα σ' αυτά τα έπιπλα, τες κουρτίνες, τα κάδρα στους τοίχους; Όλα τούτα τα καινούρια πράγματα που εξακολουθούν καινούρια και ξένα, είναι αδύνατο να δεθούν μαζί του, πάνε τόσα χρόνια. Ξένο το γραφείο, όπως και το μεγάλο κτίριο, οι καλοβαμμένοι τοίχοι, οι μαρμάρινες σκάλες και το ασανσέρ που αναγκάζεται καμιά φορά να πάρει. Αισθάνεται εξόριστος μέσα σε τούτους τους χώρους και τους νέους δικηγόρους που έχουν εκεί τα γραφεία τους. Έτσι εξαρχής νόμιζε θα το συνήθιζε, φυσικό να προσαρμόζεται κανένας. Αυτό δεν έγινε ποτέ. Η πλατεία* από κάτω κι οι ουρές των αυτοκινήτων που πυκνώνουν ιδιαίτερα ορισμένες ώρες, το βουητό της πόλης, οι φωτεινές διαφημίσεις ολόγυρα.

... στο γραφείο το δικό του, κείνο το μόνο, τα έπιπλα ήταν άλλα ριγμένα χάμω, άλλα σπασμένα, καμένα, οι δυο βαριές πολυθρόνες του πατέρα της Φρύνης λείπαν, το πάτωμα ήταν γεμάτο σκισμένες σελίδες, όπου έβαζε το πόδι του πατούσε επάνω τους, κι υπόφερε, μελάνια χυμένα, ξεραμένα, το πορτρέτο του πατέρα της Φρύνης βγαλμένο από την κορνίζα, τρυπημένο στα μάτια, ανθρώπινες ακαθαρσίες επάνω του. Ήταν μια εικόνα καταστροφής, σα σκηνοθετημένη για να γυριστεί ταινία. Sorry, είπε ο αξιωματικός των Ηνωμένων Εθνών που τον συνόδευε στην αποκλεισμένη περιοχή της παλιάς πόλης· οι δυο στρατιώτες μείναν κάτω να φρουρούν την είσοδο. Ο Ίων μάζεψε όσα βιβλία μπόρεσε στη λίγη ώρα που του επέτρεψαν, όχι διαλεχτά ή πολύτιμα βιβλία, παρά ό,τι τύχανε στα χέρια του. Σκέφτηκε να πιάσει το μαξιλάρι της πολυθρόνας, για ενθύμιο, ήταν πεσμένο χάμω ανάμεσα σε γυαλιά, πλάι ήταν μια σειρά φωτογραφίες από τες διάφορες δίκες, το δίπλωμά του, κι επάνω σ' όλα χυμένα και κι εδώ τα χαλίγια της θάλασσας που του 'χε δώσει η Μαργαρίτα, τη μέρα που συναντήθηκαν τυχαία στην ακρογιαλιά, τα μάζεψε ένα ένα, πολύχρωμα, γυαλιστερά, και του τα πρόσφερε στη χούφτα της. Έκανε να τα πάρει μαζί με το δίπλωμα και τες φωτογραφίες, ω, ήταν ανυπόφορη όλη τούτη η σκηνή, τ' άφησε όλα κάτω, στάθηκε, τα 'βλεπε, sorry, είπε πάλι ο αξιωματικός. Τον βοήθησε να κατεβάσουν τα βιβλία ως κάτω, στην είσοδο είχαν μαζευτεί τουρκάκια μαζί και μεγάλοι, τον γιουχάσαν, τον έβρισαν, όρμησαν να αρπάξουν τα βιβλία, τους κράτησαν πίσω οι στρατιώτες...

* Πρόκειται για την κεντρική πλατεία Ελευθερίας.

Σάββας Χριστοδουλίδης, *Ο Τελευταίος Επισκέπτης*, μεϊκτά υλικά, 2010

* **στον τουρκικό θύλακο:** Εξατίας των διακοινοτικών συγκρούσεων του Δεκεμβρίου του 1963 (21.12.63-30.12.63), οι Τουρκοκύπριοι αποχώρησαν από τη δημόσια διοίκηση, την αστυνομία και τον στρατό της Κυπριακής Δημοκρατίας και δημιούργησαν θύλακες («αυτοδιοικούμενες» περιοχές μέσα στο κυρίαρχο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας), οι οποίοι θα ελέγχονταν στο εξής αποκλειστικά από τους ίδιους και την Τουρκία ως τον Ιούλιο του 1974. Μέχρι το 1964 η συντριπτική πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων θα συγκεντρωνόταν στους θύλακες Λευκωσίας-Αγύρτας, Τζάος, Λεύκας, Λιμνίτη, Κοκκίνων και Γαλινόπαρνης.

* **προσπικνόμενοι:** σπικνόμενοι από τη θέση μου ως ένδειξη σεβασμού προς κάποιον

Στο νέο γραφείο αντίκριζε, όταν έμπαινε, ευθύς τα βουνά από το μεγάλο παράθυρο που κάλυπτε όλο τζάμα τον τοίχο· τα βουνά που 'κοψαν τώρα στον τούρκικο θύλακο* και δεν είχε τρόπο να τα πλησιάσει αλλιώς. Τούτος ήταν κι ο λόγος που πήρε αυτό το γραφείο. Έλπιζε πως τα βουνά θα τον βοηθούσαν να συμφιλιωθεί με τον χώρο. Τώρα δεν υπάρχουν ούτε βουνά, μια άλλη πολυκατοικία ορθώθηκε, τα έκρυψε, στον αντίστοιχο όροφο του απέναντι μια μεγάλη βιτρίνα πιάνει την πρόσοψη όλη του κτιρίου, με είδη ανδρικά, κούκλες με κοστούμια, αδιάβροχα, μαγιό, κατά την εποχή. Κλείνει τα μάτια, δεν μπορεί να τα έχει συνέχεια μπροστά του, μα πάλι βλέπει μέσα στα κλειστά μάτια του την τελευταία εικόνα, τον άντρα-κούκλα, ξανθό, χαμογελαστό, ξυλιασμένο.

Από το παράθυρο παρακολουθεί τώρα ο Ίων την κίνηση κάτω στην πλατεία. Πρώτα περνούν οι εργάτες, σε ομάδες, τρεις και τέσσερις μαζί, τους έχουν αφήσει πιο κει τα λεωφορεία των χωριών, για να πάρει ο καθένας τον δρόμο του προς τες διάφορες οικοδομές που γεμίζουν την πόλη. Σε λίγο αρχίζουν αραδιά τα αυτοκίνητα. Στο περίπτερο της πλατείας σηκώνουν τα ρολά, κι ευθύς μετά καταφθάνει το βαν του πρακτορείου, πετάει στοίβα τες εφημερίδες στο πλακόστρωτο, φεύγει. Μια μικρή ταραχή στο στήθος του Ίωνα... Περιμένει λίγο, κατεβαίνει. Στέκεται ήρεμος κι υπομονετικός μπροστά στον περιπτεριούχο, που δεν βιάζεται καθόλου να τον εξυπηρετήσει, αλλά ταχτοποιεί, ξεσκονίζει. Ούτε κι ο ίδιος βιάζεται ν' ανοίξει αμέσως τες εφημερίδες, τες κρατεί διπλωμένες, διασχίζει την πλατεία, τον δρόμο, κι όταν μπει καλά ως μέσα στην είσοδο της πολυκατοικίας, το επιχειρεί. [...]

[...] ...Συντίνει αναμφίβολα κι η νέα διαδρομή του. Έξω πια από τα κλειστά σοκάκια, πηγανέλα ο Οσμάν δέκα χρόνια, τόσα βήματα να κάνει εδώ, τόσα εκεί, τόσα ως τη στροφή, από κει ως την πλατεία, και μετά προς το γραφείο όπου δεν χωρούσε να πάει το αυτοκίνητο, αρκετές στροφές προς τα κει τον δυσκόλευαν, όταν ήταν ανάγκη να το πάρει για δουλειά. Τώρα αισθάνεται απαντοχή κάθε πρωί γ' αυτή τη νέα διαδρομή κι η καλή του διάθεση αυξάνει. Κοντοστέκεται στην αυλή, πιάνει κουβέντα με τον Μεμεταλή, αν τύχει και τον συναπαντήσει ν' ασχολείται με τα πουλιά του, γυρίζει στη Μεμεταλίνα, καθισμένη σ' ένα σκαμνί να παρακολουθεί τον άντρα της, της χαμογελά και τη ρωτά για τους ρευματισμούς της, δεν αφήνει να του προσηκωθεί* όπως γινόταν πάντα. Το βλέμμα του στέκει με συμπάθεια στα φουσκωμένα πόδια της, του έρχεται στον νου η εικόνα της όταν την πρωτογνώρισε ν' ανεβοκατεβαίνει οβέλτα στον στάβλο, να κάνει για όλους δουλειές, πάνω στον Ζαΐμ, κάτω κοντά τους. Τώρα βάρυνε, χάλασε, μοιάζει φουσκωμένη όλη, η καημένη.

Ελένη Νικοδήμου, *Βυθός*, ακρυλικό, 1997

Ο δρόμος του βγαίνει έξω από την κλειστή πόλη: Η Βόρεια Πύλη, της Κερύνειας· το άγαλμα του Ατατούρκ· η τάφος, το τειχίο· ο δρόμος κυλά για λίγο παράλληλα, στην απέναντι πλευρά της τάφου τώρα, μπαίνει μετά σε γειτονιές εξοχικές με σπίτια μοντέρνα, κήτους, οι γειτονιές που δημιούργησαν στη χέρσα τούτη περιοχή Τούρκοι κι Έλληνες τα τελευταία χρόνια πριν τον χωρισμό· κι ύστερα πια ο δρόμος ξανοίγεται διπλός, ευθύς, κατά τα βορειοδυτικά, πάντοτε μέσα στον δικό τους θύλακο, την επικράτειά τους...

Ο ουρανός που 'ναι ανοιχτός πάνω και γύρω; Ο κάμπος και οι λόφοι παραπέρα; Η κοίτη του ποταμού* πλάι, πότε να κοντεύει, πότε να απομακρύνεται; Τι του ξανοίγει απ' όλα την ψυχή και νιώθει ξαφνικά σα να πετά, σα να μπορεί οπιδήποτε να το αναλάβει και να το βγάλει πέρα;

Κει δω παράλληλα στην κοίτη παν ασπροκόκκινα, ραβδωτά τα φυλάκια, αλλού μισοφαινόνται, αλλού κρυμμένα. Κι από την άλλη μεριά του ποταμού απλώνεται ανεμπόδιστα στα μάτια του η πόλη η ελληνική, κάθε πρωί ο Οσμάν να ξεχωρίζει κάτι άλλο απ' όσα γνώριζε παλιά, σπίτια γνωστών και συναδέλφων που έτυχε κάποτε, πριν, να επισκεφθεί ή ένα άλλο ακόμη κτίριο... νά η Πολυκατοικία Πεδιάιου, τότε ήταν τοιμεντένιος σκελετός... σιγά σιγά να τα εντοπίζει όλα, ανάμεσα στα τόσα νέα σπίτια και πολυώροφα κτίρια που φύτρωσαν στο μεταξύ.

Δεν τα προσέχει ωστόσο, όλα τα πρωινά. Κάποτε δεν βλέπει καν τον δρόμο μπρος του, όταν το φτερούγισμα δυναμιώνει μέσα του, το αίμα του κυλά γρήγορα, όταν στη σκέψη του αρχίζουν να γεννιούνται ιδέες, να σχεδιάζονται προγράμματα... Και πρώτα θα ζητήσει ένα σπίτι στη θάλασσα για το καλοκαίρι, τώρα που έρχεται η νιόπαντρη κόρη του, για να περάσουν εκεί τες διακοπές... Θα το θέσει σαν αίτημα στη Διοίκηση για να του παραχωρηθεί ένα από τα εξοχικά που έχουν οι πλούσιοι στη βόρεια θάλασσα και τα νοικιάζουν σε Αμερικανούς διπλωμάτες... Θα 'ναι ωραία... Θα πηγαίνουν εκδρομές γύρω στην περιοχή, τη «δική» τους, και στα «δικά» τους βουνά πέρα, θ' ανέβουν στο κάστρο ψηλά να φτάσουν μέχρι τες κορυφές όπου βρίσκονται τα ακραία τους φυλάκια... ίσως αποφασίσει, αδερφέ, να 'ρχεται κι η γυναίκα του μαζί... θα κάνουν ταξίδια και προς τες άλλες πόλεις όπου υπάρχουν θύλακοι «δικοί» τους, θα τους δείξει το λιμάνι, τα μεσαιωνικά μνημεία, ευκαιρία να τα ξαναδεί κι ο ίδιος μετά από τόσα χρόνια... όμως στο υπόλοιπο νησί που είναι επικράτεια των άλλων, αυτός δεν είναι δυνατό να πάει, δεν είναι ο όποιος όποιος για να κυκλοφορεί από κει σα να τους αναγνωρίζει, αν θέλουν οι δυο νέοι ας πάνε, δεν θα τους εμποδίσει, αν και δεν πιστεύει πως η κόρη του θα παραβλέψει και θα πάει, μήτε ο άντρας της... αυτός πιθανό να 'ναι αυστηρότερος στο θέμα, καθώς δεν είναι καν ντόπιος....

* Πρόκειται για τον Πεδιάιο, τον ποταμό που διασχίζει τον Στρόβολο και το δυτικό τμήμα της Λευκωσίας, μεταξύ των προσάτων του Τράχωνα και του Ορτά Κιογιού.

Ύστερα ο Οσμάν στρέφεται στα πράγματα που λογαριάζει ν' αγοράσει: ρούχα, έπιπλα, στολίδια για το σπίτι, όλα τούτα που στερήθηκαν χρόνια ολόκληρα. Τώρα τα θέλει πια, τους χρειάζονται, θ' αγοράζει κάθε μήνα κάτι άλλο, ο μισθός του είναι αρκετά μεγάλος, θα μπορούν να εξοικονομούν, θ' αλλάξει και αυτοκίνητο, πάλωσε πια τούτο δω, το 'χει από... πριν τον χωρισμό, και τώρα που θ' αρχίσουν να βγαίνουν, γιατί το 'χει σκοπό ν' αλλάξουν ζωή, να πηγαίνουν κάθε Κυριακή κάπου, τους χρειάζεται νέο αυτοκίνητο, θα πάρει και στερεοφωνικό πικάπ μ' όλα τα εξαρτήματα... και γραφείο οπωσδήποτε, δεν μπορεί πια να δουλεύει πάνω σε κείνο το έπιπλο, το παλιό λαβομόνο* που τους παραχώρησε ο Ζαΐμ και το 'κανε γραφείο του... τόσα χρόνια ζήσαν μ' ό,τι πρόλαβαν να φέρουν από το σπίτι τους και μ' αυτά που τους έδωσε ο Ζαΐμ, φτάνει πια, θέλει πράγματα καινούρια, ανανέωση. Ίσως μάλιστα να αποφασίσει να χτίσει δικό του σπίτι, αυτή τη στιγμή του έρχεται η ιδέα, πάνω σ' ένα από τα οικοπέδα αυτού του δρόμου, που 'ναι ακόμα άχρηστα, εδώ μέσα στην ανοιχτοσύνη. Μπορεί να πάρει άτοκο δάνειο από την Τουρκική Τράπεζα, ο Διοικητής είναι γνωστός του, θα θελήσει να τον εξυπηρετήσει, τώρα προπαντός... Α! Όλα αυτά τα σχέδια! Είχε ξεχάσει μέσα στα χρόνια πως γίνονται, υπάρχουν, πως κάνουν σχέδια οι άνθρωποι, για τη ζωή και το μέλλον... Δεν θυμάται πότε έκανε σχέδια για τελευταία φορά, μήτε πώς ήταν ο ίδιος πριν τον χωρισμό, τι είδους άνθρωπος ακριβώς. Αλλά τέτοιος θα ήταν περίπου όπως τώρα, μόνο που σα νεότερος του έλειπε η σφαιρικότητα της σκέψης. [...]

Διακοινοτικές συγκρούσεις 1963 - 1964

* λαβομόνο, το: έπιπλο που φέρει το νιπτήρα

Hana Melagrou

Η **Ήβη Μελεάγρου** (Λευκωσία, 1928) αποφοίτησε από το Παγκύπριο Γυμνάσιο και παρακολούθησε μαθήματα κλασικών σπουδών με αλληλογραφία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Αν και εμφανίζεται στα γράμματα ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1940, θα αναπτύξει πλούσια εκδοτική και γενικότερη πολιτιστική δράση μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960): ανάμεσα σε άλλα, συμμετέχει ως ιδρυτικό μέλος στην έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* (1960-1972). Παράλληλα, και ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρεμβαίνει έντονα στα δημόσια πράγματα στην Κύπρο και στην Ελλάδα αναφορικά κυρίως με διάφορες πτυχές της κυπριακής τραγωδίας μετά το 1974.

Ανήκει στη γενιά που δημιουργήσε μια νέα εποχή στην πνευματική ζωή της Κύπρου των χρόνων της ανεξαρτησίας. Η νεοτερική γραφή της στη συλλογή διηγημάτων *Πόλη ανώνυμη* (1963) προαναγγέλλει τις μυθιστορηματικές συνθέσεις που θα ακολουθήσουν: *Ανατολική Μεσόγειος* (1969) και *Προτελευταία εποχή* (1981)· σε αυτές δίνεται μια αυθεντική εικόνα της Κύπρου με την ιστορική πραγματικότητα των πρώτων χρόνων της Ανεξαρτησίας ως την καταστροφή του 1974 να μεταγράφεται επιτυχώς σε λογοτεχνική ύλη, χάρη και στη γόνιμη αξιοποίηση σύγχρονων αφηγηματικών τεχνικών, όπως είναι, για παράδειγμα, ο εσωτερικός μονόλογος, η αποσπασματική γραφή, η πολυεστιακή αφήγηση κ.ά.

Μία νέα εποχή από τα δυναμικά και πρωταρχικά στοιχεία
 ζωής, δαμά και φολιόλινα αντίθετα ή τραχιά και φοβόρα
 μέσα στην οργάνωση των πραγμάτων, το ξεκίνημα της χαλαρότητας
 μετατρέποντας ένα νέο κίνημα της ζωής από γόρην, ετούτο
 που κινείται από αέρα από Κύπρο, ή νέα μορφή και
 τα ξένα εθνοκέντρα και Γερμανοκέντρα
 που διασφάλλεται τα στοιχεία ταύτη και να ερμηνεύονται
 να ερμηνεύονται τα νέα κίνημα μορφή από άρρα ή πού
 φαίνεται μέλλου ή ουσία από περιπτώσεις γύρω δ'από
 ταίρια τα μορφή και να παραλαβεί τα τα νέα
 Κύπρος, ή Κύπρος της δεξιοκίνησης και ταίρια
 ταίρια.

Λίνα Σολομωνίδου

Ενθάδε κείται

(Αποσπάσματα)

Στο μυθιστόρημα αυτό, η συγγραφέας αντλεί το θεματικό της υλικό από τις πρόσφατες ιστορικές εμπειρίες της Κύπρου με επίκεντρο τον Απελευθερωτικό Αγώνα 1955-59.

Το πρώτο απόσπασμα αντανακλά την ατμόσφαιρα που επικράτησε στο νησί μετά την κατάρρευση των συνομιλιών Μακαρίου-Χάρντιγκ και τη συνακόλουθη εξορία του Αρχιεπισκόπου στις Σεύχελλες (Μάρτιος 1956): ένα ιδιότυπο μείγμα αβεβαιότητας και απογοήτευσης, συνάμα όμως και αποφασιστικότητας για αντίσταση και αγώνα.

Το δεύτερο προσπαθεί να μεταλλάξει τις τελευταίες ώρες και την ύψιστη δοκιμασία του κεντρικού πρωταγωνιστή, του Δημήτρη Γεωργάρα, ο οποίος με την όλη στάση και τη θυσία του παραπέμπει σαφώς στην ηρωική μορφή του Γρηγόρη Αυξεντίου.

[...] – Ο κ. διοικητής θα σας δει την Πέμπτη το πρωί στις δέκα.

Τέσσερις μέρες! Σε τέσσερις μέρες πολλά μπορεί να γίνουν. Ο δεσπότης* άρχισε συνομιλίες με την κυβέρνηση. Ο σπήκερ* μεταδίδει πως έγινε μεγάλη πρόοδος, μονάχα μερικά σημεία μένουν, και θα επέλθει η συμφωνία. Το ραδιόφωνο έγινε το κέντρο της ζωής του, όλα τα δελτία, από στιγμή σε στιγμή περιμένει ν' ακούσει τα ευχάριστα νέα, αν δεν είναι απόψε, σίγουρα θα 'ναι αύριο. Όσο κρατάνε οι συνομιλίες, υπάρχει εκεχειρία. Ούτε εκρήξεις, ούτε διαδηλώσεις. Η αιοδοξία του ξαναγεννιέται, ξαναβροίσκει τον ύπνο του. Σε μερικές ώρες, ίσως σε μια-δυο μέρες το πολύ, όλα θα τελειώσουν. Ο δεσπότης είναι διαλλακτικός, δεν μπορεί όμως να δώσει την εντύπωση πως υποχωρεί χωρίς μάχη. Η τελευταία μέρα των συνομιλιών. Να, τώρα στις εφτά θ' αναγγείλει ο σπήκερ την ποθητή συμφωνία. Κοιτάζει το ρολόι του, πέντε λεπτά ακόμα. Απλώνει το χέρι του, γυρνά το κουμπί, διαφημίσεις. Σηκώνεται, πλησιάζει το μπαρ, παίρνει ένα ποτήρι, το γιομίζει κονιάκ. Κάθεται ξανά πλάι στο ραδιόφωνο. Πρέπει να ονειρεύεται. Όχι, δεν είναι δυνατόν! Γλιστρά το ποτήρι από το χέρι του, πέφτει στο πάτωμα, γίνεται κομμάτια. Εκρήξεις! Όλη η πόλη τραντάζεται στις εκρήξεις. Τα στρατιωτικά αυτοκίνητα διασχίζουν τους δρόμους δαμνιομένα. Το χωνί, κέρφιου! Σταματάει το μυαλό του. Γιατί, πώς γίνεται ν' αλλάξει έτσι απότομα η κατάσταση; Ο σπήκερ αναγγέλλει την αποτυχία των συνομιλιών. Έτσι ξερά, χωρίς καμιά εξήγηση, χωρίς κανένα σχόλιο. Εφιάλης! Ο αέρας γίνεται πηχτός, με δυσκολία παίρνει ανάσα. Η αβεβαιότητα. Τι έρχεται ύστερα;

* Πρόκειται για τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τη διαδικασία συνομιλιών, που είχε ξεκινήσει με τον νέο κυβερνήτη της Κύπρου, σερ Τζον Χάρντιγκ, ήδη από τον Οκτώβριο του 1955.

* σπήκερ,ο: ραδιοφωνικός εκφωνητής

Γιώργος Πολ. Γεωργίου, *Ο επιτάχτης του Χάρντινγκ*, Λάδι, 1957

Ο ρυθμικός κρότος από τις γραφομηχανές, τα σκυμμένα κεφάλια στο γραφείο, ο ψίθυρος που προηγείται και που κόβεται αμέσως μόλις πλησιάσουν τα βήματά του. Πίσω από το τζαμένιο χώρισμα, όλοι τούτοι οι άνθρωποι ζουν και κινούνται με τον ρυθμό που θα θελήσει αυτός. Τα άψυχα πόνια στα χέρια του σκακιστή. Μια παρατήρηση, μια καλή κουβέντα, μια υπόσχεση, κι αμέσως η υπόστασή τους. Το ψωμί τους. Αυτός κανονίζει το ψωμί τους και γι' αυτό και τη ζωή τους. Προχωρεί στον διάδρομο, ένα τζάμι τον χωρίζει απ' αυτούς κι όμως είναι τόσο μακριά! Σήμερα το τζάμι δεν φαίνεται να κρατά τις αποστάσεις. Κάποιος αόρατος δεσμός έχει αναπτυχθεί ανάμεσά τους, κάποια αβεβαιότητα, ένα είδος αγωνίας. Στο βάθος του διαδρόμου είναι το γραφείο του, γυρνά το πόμολο. Στο βασιλείο του! Πλησιάζει τη γυριστή πολυθρόνα, παίρνει τον χαρτοκόπτη κι αρχίζει ν' ανοίγει τα γράμματα που είναι στοιβαγμένα μπροστά του. Το τηλέφωνο κουνουνίζει, η γραμματικός του με το μπλοκ περιμένει να της υπαγορεύσει. Όλος ο μηχανισμός της επιχείρησης σε στάση προσοχής, περιμένει τις οδηγίες του, τις αποφάσεις του. Όλα από δω ξεκινούν και τελειώνουν, το στέρεο έδαφος που τον βεβαιώνει για τη δύναμή του. Όσο προχωρεί η μέρα, βυθίζεται περισσότερο στη δουλειά του, οι φόβοι του ναρκώνονται, η σιγουριά τον γιομίζει. Τα λεφτά δεν έχουν πατρίδα. Όπου είναι τα συμφέροντά του εκεί είναι και η πατρίδα του. Άλλοι είναι οι νόμοι γι' αυτούς που έχουν, κι άλλοι γι' αυτούς που δεν έχουν. Νιώθει το παράστημά του να μεγαλώνει, ν' απλώνεται, να μη χωράει στους τέσσερις τοίχους. Το τζαμένιο χώρισμα γίνεται τοίχος, θάλασσα, ωκεανός. Οι άνθρωποι πίσω απ' αυτό ζαρώνουν, γίνονται μερμήγκια, μια άμορφη μάζα από μαύρα στίγματα. Οι αποστάσεις έχουν αποκατασταθεί. Ο καθένας στη θέση του. Ο κόσμος βρίσκει ξανά την αρμονία του.

Χλαλοή και καμπάνες. Καμπάνες που αντηχούνε πένθιμα. Αφουγκράζεται στην αρχή αφηρημένα. Η φράση του μένει ατέλειωτη, παρατηρά το ρολόι του, έξι το απόγευμα. Το βλέμμα του σταματά στα χέρια της γραμματικού. Το μολύβι κινείται νευρικά πάνω στο μπλοκ. Περιμένει. Προσπαθεί να συνδέσει τη φράση του. Η χλαλοή μεγαλώνει, οι καμπάνες χτυπάνε συνέχεια, οι καμπάνες απ' όλες τις εκκλησιές. Έξι το απόγευμα, απίθανη ώρα για κηδεία, για μνημόσυνο. Κι έπειτα, γιατί όλες οι καμπάνες, τόσο επίμονα, άγρια! Σηκώνεται, πλησιάζει το παράθυρο. Ο κόσμος βγήκε στις πόρτες, στα παράθυρα. Από μακριά ακούγονται φωνές, όχλος που πλησιάζει. Χτυπάει το τηλέφωνο.

– Ναι, ποιος τον ζητεί, παρακαλώ; Είναι απησχολημένος. Τ' όνομά σας, παρακαλώ; Μα αφού είναι απησχολημένος, σας λέω!

Μίνως Αργυράκης, Σχέδιο για την πρώτη έκδοση, 1964

Καλά, περιμένετε ένα λεπτό.

Η γραμματικός τον πλησιάζει.

– Σας θέλουν προσωπικώς.

Σηκώνει το ακουστικό, στην αρχή δεν καταλαβαίνει. Η φωνή που φτάνει στ' αυτιά του είναι ξερή, κατηγορηματική. Κάνει να ρωτήσει, έχουνε διακόψει. Απομένει με το ακουστικό μετέωρο, έκπληκτος. Διαταγές! Το αίμα έχει ανέβει στο κεφάλι του, γυρνάει, η γραμματικός κατεβάζει τα μάτια της ντροπιασμένη που την τσάκωσε να τον παρατηρά με περιέργεια.

Η πόρτα ανοίγει, ο λογιστής κάνει δυο βήματα αβέβαια.

– Με συγχωρείτε...

Κομπιάζει, κάτι θέλει να πει και οι λέξεις σταματάνε στον λαϊμό του.

– Ναι, τι θέλεις;

Στριφογυρίζει το στυλό νευρικά στα δάχτυλά του. Η φωνή του βγαίνει δισταχτική.

– Πήραμε ένα τηλεφώνημα...

Δεν τον αφήνει να τελειώσει.

– Ναι, ξέρω. Εκ μέρους της οργανώσεως*, γενική απεργία.

Η γραμματικός ανοίγει το στόμα της έκπληκτη, τα μάτια της πηγαίνουν από τον ένα στον άλλο.

Τι είναι πάλι τούτο;

Ο λογιστής, στη μέση του δωματίου, περιμένει. Η χλαλοή κάτω στον δρόμο πλησιάζει, ακούγονται φωνές.

– Οι Εγγλέζοι εξόρισαν τον δεσπότη!

Η φωνή του είναι ξερή, άχρωμη. Ρίχνει μια ματιά στο ρολόι του.

– Εξάλλου είναι ώρα να κλείσουμε.

Σηκώνεται, πλησιάζει το παράθυρο, τα βλέμματά τους τα νιώθει να του τρυπάνε την πλάτη.

– Αύριο, θα 'ρθούμε για δουλειά;

Η φωνή του λογιστή είναι πιο σταθερή.

Ανασηκώνει τους ώμους του αδιάφορα.

– Μπορείτε να πηγαίνετε.

Γρήγορα βήματα, ανοιγοκλείνει η πόρτα. Μόνος. Γυρνάει από το παράθυρο, πλησιάζει στο γραφείο, μαζεύει τα χαρτιά του, ξεχωρίζει μερικά γράμματα, τα χώνει στον χαρτοφύλακα. Αβεβαιότητα, αταξία. Να παίρνεις διαταγές από μια φωνή άγνωστη, να μην μπορείς να συζητήσεις. Η δουλειά σου, οι κινήσεις σου, η ζωή σου να μην εξαρτάται από τη θέλησή σου. Μονάδα ασήμαντη. Η οργάνωση. Ποιοι είναι που αποτελούν την οργάνωση; Βρίσκεται παντού και πουθενά. Μπορεί και στο ίδιο το

* Πρόκειται για την ΕΟΚΑ.

γραφείο σου, σπιούννοι που παρακολουθούν την κάθε σου κίνηση, κι όμως να μην ξέρεις σε ποιον να πεις τις δικές σου απόψεις. Αφού σε τραβάνε στη μια παράταξη, τουλάχιστον να μπορείς κι εσύ να πεις ένα λόγο, μια γνώμη. Τίποτε.

Ανοίγει την πόρτα, προχωρεί στον διάδρομο, τα γραφεία πίσω από το τζάμι είναι άδεια, φεύγει τελευταίος. Κατεβαίνει στον δρόμο. Ο θόρυβος από τα ρολά που κατεβάζουν μπροστά στα μαγαζιά, μαθητές πάνω στα ποδήλατα διασχίζουν τον δρόμο βιαστικοί, κάποιος βάζει το χέρι στον κόρφο του και τραβάει ένα μάτσο φυλλάδια. Γιομίζει ο δρόμος άσπρες προκηρύξεις. Σκύβουν, κοιτάζουν γύρω τους με υποψία, χώνουν το φυλλάδιο στην τσέπη τους. Η φωνή της οργάνωσης. Άλλοι δεν τολμούν να σηκώσουν την παράνομη προκήρυξη, σκύβουν και τη διαβάζουν, έτσι όπως βρίσκεται στη μέση του δρόμου. Κοντοστέκεται, αρχίζει να διαβάζει. Αγώνας μέχρι θανάτου! Εντολή στον κόσμο να κλείνεται νωρίς στα σπίτια του, γιατί η οργάνωση θ' απαντήσει με σκληρά αντίποινα στον καταχτητή που εξόρισε τον δεσπότη, δεν έχει πια συνομιλίες, φωτιά!

Η χλαλοή μεγαλώνει. Στην αρχή του δρόμου μαυρίζει η μάζα του όχλου. Ανοίγει το βήμα του να μην τον προφτάσει η διαδήλωση, δεν τα καταφέρνει. Άλλη διαδήλωση από την αντίθετη πλευρά τού κόβει το δρόμο. Πανό, συνθήματα, σημαίες! Έπηξε η ανθρώπινη μάζα. Τον παρασύρει το ρεύμα, δεν έχει πια καμιά πρωτοβουλία. Σφίγγει τον χαρτοφύλακα κάτω από τη μασχάλη του, ο ιδρώτας κυλάει στο μέτωπό του, τον σπρώχνουν απ' όλες τις μεριές, άγριες φωνές σφυροκοπούν τα μηλίγγια του. Ξαφνικά μια φωνή διαπεραστική, και σταματά η ανθρωποθάλασσα. Οι στρατιώτες! Μαζεύεται η μάζα. Το χωνί, η διαταγή να διαλυθούν. Γιουχαΐσματα, φωνές, κάτι σφυρίζει στον αέρα, γιομίζουν τα μάτια του δάκρυα, πνίγεται, όλοι γύρω του βήχουν. Δακρυγόνα! Φουσκώνουν οι φλέβες του λαμού του, τραβά τη γραβάτα του, δεν παίρνει ανάσα. Αρχίζει να σπρώχνει με τους αγκώνες, με το κεφάλι του. Τίποτε. Κορμιά που του φράζουνε τον δρόμο, που τον ακουμπάνε, που τον πιέζουν. Χάθηκε ο αέρας, λαχανιάζει, κουράστηκε, στέγνωσε το σάλιο του. Κλείνει τα μάτια του, σπρώχνει χωρίς να βλέπει, έτσι στα τυφλά. Γ' αυτιά του βουίζουν, τρεκλίζει, σκουντουφλάει, αν πέσει θα γίνει λιώμα κάτω απ' τα πόδια τους. Τα πόδια τους που ολοένα σαλεύουν, χωρίς να προχωρούν, χωρίς ν' αλλάζουν θέση. Το κεφάλι του άδειασε, δεν ορίζει το κορμί του, δεν έχει κορμί, μια ανάσα λαχανιασμένη, χίλιες ανάσες, ποια είναι η δική του; Μια δυνατή σπρωξιά, κόλλησε στον τοίχο, βρίσκει ξανά

τα πόδια του, χώνεται σε μια πάροδο, τα χέρια του σφίγγουν σπασμωδικά τον χαρτοφύλακα πάνω στο στήθος του, το μανίκι του κρέμεται ξηλωμένο. Τα γόνατά του λυγίζουν, κάθετα στο πεζοδρόμιο, βγάζει το μαντήλι του και σκουπίζει τα μάτια του. Τα σπίτια στριφογυρίζουν μέσα σε καταχνιά. Η καρδιά του χτυπά ακανόνιστα, τρελά. Ό δρόμος γίνηκε ποτάμι γκριζο που κυλά. Απλώνει τα χέρια του, σηκώνεται. Στο σπίτι του! Αν περπατήσει εκατό μέτρα θα φτάσει στο σπίτι του! Αρχίζει να τρέχει, μεθυμένος. Τα δάχτυλά του πασπατεύουν την κλειδαριά, τρέμει το χέρι του, δεν καταφέρνει να γυρίσει το κλειδί. Δόξα τω Θεώ, σπίτι του! Κλείνει την πόρτα του στο πλήθος, στους Εγγλέζους, στον αγώνα, στον θάνατο. Η ασφάλεια! Μα υπάρχει ασφάλεια;

***

[...] Αφουγκράζεται ο Γρηγόρης. Δεν ήτανε φωνή; Πλησιάζει το παράθυρο, όχι θα του φάνηκε. Ησυχία, ερημιά! Ψυχή δεν έχει μείνει στο χωριό. Όλοι πήγαν στην πόλη για τ' αποκαλυπτήρια της προτομής. Τα μάτια του σταματούν στα χωράφια, στο νιόβγαλτο σιτάρι, προχωρούν πιο πέρα στο σύδεντρο με τις ελιές, καρφώνονται στα κυπαρίσσια στο βάθος. Ένας κόμπος ανεβαίνει στον λαμό του, θολώνουν τα μάτια του. Αποτραβιέται από το παράθυρο. Η βαλίτσα μισάνοιχτη πάνω στο ξέστρωτο στρώμα. Φέρνει γύρο το δωμάτιο, όχι δεν ξέχασε τίποτα. Όλη του η περιουσία μέσα σε τούτη τη βαλίτσα. Παίρνει το διαβατήριό του από το τραπέζι, το χώνει στη μέσα τσέπη του σακακιού του. Είν' ώρα να φεύγει, το λεωφορείο περνά στις έντεκα. Κλείνει τα παράθυρα, βγάζει τη βαλίτσα στο κατώφλι, ένα τελευταίο βλέμμα στο μισοσκότεινο δωμάτιο. Κλείνει την πόρτα, γυρνά το κλειδί, το αφήνει κάτω από τη γλάστρα με τη γαρουφαλιά, παίρνει τη βαλίτσα. Τα πόδια του χώνονται στο χωματόδρομο. Σκυφτός, δεν θέλει να βλέπει, γιατί θα δειλιάσει και τότε θα θελήσει να γυρίσει πίσω. Δυο χρόνια άνεργος, χτύπησε όλες τις πόρτες, τίποτα, καμιά ελπίδα. Δεν τον σηκώνει ο τόπος του. Οικονομική κρίση, χιλιάδες οι μετανάστες, κάθε μήνα, ομαδική έξοδος.

Γυαλίζει η ασφαλτος στον ήλιο. Ακουμπά τη βαλίτσα χάμω, απλώνει το μαντήλι του στο γιοφύρι. Εδώ θα καθίσει να περιμένει το λεωφορείο. Σφυρίζουν οι καλαμιές, έτσι που τις γέρνει ο αγέρας. Ακουμπά τους αγκώνες του στα γόνατά του, κρύβει το πρόσωπό του μέσα στις χούφτες του.

Η φλόγα του κεριού που τρεμοσβήνει. Τέσσερις άνθρωποι κουλουριασμένοι μέσα στο κρησφύγετο, μια τρύπα μέσα στη γη, μόλις που χωράνε. Δέκα μέρες αποκλεισμένοι σε τούτο τον τάφο.

Χριστόφορος Σάββα, *Στυμφαλιώδες Όρνιθες*, υφασματογραφία, 1960

Επιχειρήσεις. Όλο το βουνό γύρω γιόμισε στρατιώτες, ακούνε τις κουβέντες τους, τις πατημασιές τους. Ούτε να βήξουν, έλειψαν τα τρόφιμα, την τελευταία κονσέρβα την άνοιξαν χτες το βράδι. Αποκλεισμένοι οι καλόγεροι της μονής δεν μπορούν ν' ανέβουν ίσαμε δω απάνου να φέρουν προμήθειες.

Μονάχα με την προδοσία αν καταφέρουν να τους ανακαλύψουν. Δέκα μέρες τους τριγυρίζουν και δεν λένε να φύγουν. Γιατί; Κάποιος θα μίλησε. Μήπως οι βοσκοί που φέρνουν τα γίδια τους στη βουνοπλαγιά; Πληρώνουν ακριβά οι Εγγλέζοι την προδοσία. Τέσσερα χρόνια με την ψυχή στο στόμα, αγρίμια που τους στήνουνε παγίδες.

Τρίζουν τα κλαδιά μπροστά στην είσοδο του κρησφύγετο, φυσάει το κερί ο Δημήτρης, σκοτάδι. Ακούνε την καρδιά τους που χτυπά, σφίγγουν τα όπλα τους, το χέρι είναι έτοιμο στη σκανδάλη. Κουβέντες, βήματα βιαστικά. Σφαίρες, τους χτυπάνε!

– Τραβάτε!

Η φωνή του Δημήτρη, οι σφαίρες που σφυρίζουν, γαζώνει το αυτόματο. Φασαρία, σαματάς απ' όξω, χτυπήθηκε ο Εγγλέζος! Το χωνί, να παραδοθούν! Είναι χαμένοι! Αν θέλουν να γλυτώσουν τη ζωή τους, να παραδοθούν! Ησυχία, περιμένουν, καμιά απάντηση. Ο Δημήτρης τούς προστάζει να τραβήξουν σ' όποιον κάνει να πλησιάσει. Τραντάζεται η σπηλιά, τους ρίχνουν χειροβομβίδες. Ξανά το χωνί. Σε λίγο θα τους λείψουν οι σφαίρες, για τρεις ώρες κρατά η μάχη. Όχι, δεν αντέχουν.

– Εσείς να παραδοθείτε. Εγώ θα μείνω.

Τον κοιτάζουν. Όχι, θα μείνουν όλοι τους ίσαμε το τέλος.

– Δεν έχουμε αλλά πυρομαχικά, θα μείνω εγώ με τις σφαίρες που απομένουν. Εξάλλου είναι διαταγή. Εγώ είμαι ο τομεάρχης κι αυτή είναι η προσταγή μου.

Τα χέρια τους ψηλά, ένας-ένας βγαίνουν από τη σπηλιά. Κοντοστέκεται ο Γρηγόρης.

– Δημήτρη, άσε με να μείνω!

– Όχι! Κι εσύ πρέπει να παραδοθείς.

Σκύβει, αρπάζει το χέρι του, το σφίγγει.

Τον σπρώχνουν οι στρατιώτες, ψάχνουν, ναι, είναι άοπλος. Πού είναι ο Δημήτρης Γεωργάρας; Το χωνί. Κάνει ένας Εγγλέζος να πλησιάσει το κρησφύγετο, σφυρίζει η σφαίρα, πέφτει ο Εγγλέζος, τρέχουν οι άλλοι να τον σηκώσουν. Κάτι ετοιμάζουν, τον σκουντά ένας στρατιώτης μπροστά στον λοχαγό τους. Εξηγεί ο διερμηνέας.

– Θα πας πίσω στο κρησφύγετο, θα πεις του Γεωργάρα για τελευταία φορά να παραδοθεί, αλλιώς θα τον κάψουμε ζωντανό.

Μιχαήλ Κάσιουλας, *Μάχη μεταξύ ΕΟΚΑ και Αγγλων*, λάδι, μέσα του 20ου αι.

– Μα δεν μπορείτε να το κάνετε αυτό! Δεν επιτρέπεται. Είναι ατιμία!

– Πήγαινε!

Θεέ μου, είναι ικανοί να το κάμουν!

– Δημήτρη, μην τραβάς! Εγώ είμαι, ο Γρηγόρης.

Πίσσα το σκοτάδι, κλείνει τα μάτια του να συνηθίσει.

– Δημήτρη, θα σε κάψουν, πρέπει να παραδοθείς!

– Ποτέ! Ακούς; Εγώ δεν παραδίνομαι, να με κάψουν.

Τι έχει και σέρονεται;

– Μα είσαι πληγωμένος!

– Ναι, εδώ στον μηρό.

– Ούτε γω δεν φεύγω. Μαζί σου ίσαμε το τέλος.

Ξελαρυγγιάζεται το χωνί, περιμένουν. Θα παραδοθεί ή όχι;

Όχι, δεν θα παραδοθεί ούτε αυτός, ούτε ο Γρηγόρης.

Σωπαίνει το χωνί, ησυχία. Ύστερα βήματα βιαστικά, σα να σέρονουν κορμούς, κλαδιά. Κουβέντες πνιχτές, μυρουδιά από βενζίνη. Προσταγές, γαζώνει το στεν.

– Πάρε. Πέντε σφαίρες ο καθένας μας, δεν έχουμε άλλες. Πρόσεξε, καλύψου πίσω από μένα!

Τους πνίγει ο καπνός, καίνε τα μάτια τους, βήχουν, τους έχουνε ζώσει οι φλόγες, καίγονται! Είναι στην κόλαση!

– Γρηγόρη, η τελευταία σφαίρα. Τούτη είναι για μένα. Παραδώσου εσύ.

Σέρονεται με τα γόνατα, με τους αγκώνες. Να γλυτώσει από την κόλαση! Ανοίγουν τα πλεμόνια του, αέρα! Βήχει, βήχει, τρέχουν τα μάτια του. Δόξα τω Θεώ, αέρα! Τον τραβάνε, το πρόσωπό του, τα χέρια του είναι τσουρουφλισμένα. Για τον Θεό, λίγο νερό! Του δίνει ο Εγγλέζος το παγούρι του, ρουφά με απληστία, γιομίζει τις χούφτες του, βουτάει το πρόσωπό του. Όπου αγγίξει είναι φωτιά.

Σταμάτησαν οι σφαίρες, δεν ακούγεται ο ξερός κρότος του στεν που γαζώνει, οι φλόγες έχουνε σβήσει, μερικά κούτσουρα καπνίζουν. Τρεις στρατιώτες σέρονουν ένα μπόγο τυλιγμένο μέσα σε μια κουβέρτα στρατιωτική, τον αφήνουν μπροστά στον λοχαγό. Κάνει μερικά βήματα, κοντοστέκεται. Μυρουδιά από καμένες σάρκες. Όχι, δεν είναι δυνατόν! Ανοίγουν την κουβέρτα. Τούτο το κούτσουρο το καμένο δεν μπορεί να 'ναι ο Δημήτρη! Τα μάτια του σταματούν στις αρβύλες. Οι αρβύλες του Δημήτρη. Ένας κόμπος τού φράζει τον λαμό του, σκοτεινιάζει ο ήλιος. Ταλαντεύεται, θα πέσει, ακουμπά σ' ένα πεύκο, δεν τον σηκώνουν τα πόδια του, γονατίζει. Οι χούφτες του αγγίζουν τις ξερές βελόνες, κλείνει τα μάτια του, η μυρουδιά του πεύκου, η μυρουδιά της γης. [...]

~ Lina Solomoniidou

Η **Λίνα Σολομωνίδου** (Λεμεσός, 1924-2008) σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1946-1951) και μετεκπαιδεύτηκε στην Αγγλία. Από το 1953 άσκησε το ιατρικό επάγγελμα στη γενέτειρά της.

Στο πρώτο της μυθιστόρημα *Ενθάδε κείται* (1964), ο λόγος, απομυθοποιητικός και πρωτότυπος, εισάγει με ελλειπτικότητα και αμεσότητα μια νέα πεζογραφική γραφή που διερευνά την ψυχική συμπεριφορά του ανθρώπου σε συνθήκες ύψιστης δοκιμασίας από ποικίλες οπτικές και σε διαφορετικά επίπεδα. Με το δεύτερο μυθιστόρημά της *Το ταξίδι* (1969), το ιδιότυπο γράψιμό της ακολουθεί ένα νεότερο τρόπο έκφρασης με νεύρο και ένταση. Η πρωτοποριακή για την κυπριακή λογοτεχνία γραφή της κατορθώνει να αποδώσει υποβλητικά μέσα από τις ανησυχίες, τα όνειρα και τις εμμονές των πρώων, την εν γένει ατμόσφαιρα και το κλίμα της κυπριακής κοινωνίας στη δεκαετία του 1960. Τέλος, με το βιβλίο της *Κύπρος-Βιώματα* (1977), προσπαθεί να ζωντανέψει τα γεγονότα του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής του 1974 μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις των ανθρώπων που τα έζησαν.

Λίνα Σολομωνίδου (Τορνερίτου)
 "Γεννήθηκα στη Λεμεσό (Κύπρου) της 5.5. 1924.
 Σχολεία: "ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ
 & ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ" Λεμεσός ΑΘΗΝΩΝ
 210." Φοίτησα εκεί ~~για~~ στο Δημοτικό και 24
 χρόνια Γυμνάσιον. Τα 2 τελευταία χρόνια πήγα στο
 "Ελληνικό Γυμνάσιον Λεμεσού" και αποφοίτησα το
 (1941). Το 1945 στην Αθήνα στο Γενικό Λύκειο
 για 6 χρόνια. Διόχησα το 1951. Το 1951 στο Πα-
 ρισ για μετεκπαίδευση και εξειδίκευση στην ΑΝΑΤΟ-
 ΜΟΛΟΓΙΑ και ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΗ σε διάφορα Νοση-
 κορεία και ειδικά Γερμανία. Γύρισα το πέρας του
 1953.

Με τον άντρα μου Σόλων Λημεσιώ Σολομωνίδη
 παντρευτήκαμε στις 6.8. 1946. Συνεχίσαμε μαζί τις σπου-
 δές μας τότε στην Αθήνα όσο και μετά στο Παρίσι.
 Όταν έφτανα το διάστημα μου της Ιατρικής
 ο άντρας μου έφερε την ειδικότητα του ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΥ
 και ΟΡΘΟΠΕΔΙΚΟΥ.

Ανοίξαμε τη κλινική μας στη Λεμεσό στην οδό
 Αγίου Ανδρέου ~~στο παλιό κτίριο~~ ~~στο παλιό κτίριο~~ ~~στο παλιό κτίριο~~
~~στο παλιό κτίριο~~ ~~στο παλιό κτίριο~~ ~~στο παλιό κτίριο~~
 Νάσσα. Το 1955 γεννήθηκε η κόρη μας
 Αλεξάνδρα και μετακομίσαμε στη νέα μας

Χριστάκης Γεωργίου

Ντάραλη

(Απόσπασμα)

Το διήγημα αυτό προέρχεται από τη συλλογή Ρωγμές (1970). «Ντάραλη» είναι το όνομα ενός ελληνοκυπριακού φυλακίου στη γραμμική αντιπαράταξη της Λευκωσίας. Το συγκεκριμένο απόσπασμα (από το τέλος του διηγήματος) προβάλλει, κυρίως μέσα από την ελλειπτική και ασυνεχή αφήγηση ενός ιδιότυπου και μοναχικού γέρου, αυτόπτη μάρτυρα των διακοινοτικών συγκρούσεων του Δεκεμβρίου 1963, το κλίμα μιας εφιαλτικής αναμονής μπροστά στο ενδεχόμενο μιας νέας αναζωπύρωσης των ταραχών. Έτσι, παρελθόν και παρόν γίνονται ένα και η εν γένει εύφλεκτη ατμόσφαιρα οδηγεί στα άκρα τις ανταχές των ανθρώπων.

Πότε μπήκε ο γέρος, κανείς δεν τον πήρε ειδηση. Έσερνε κυριολεκτικά τα δυο του πόδια, και τα μάτια του. Τα δασά του φρύδια έπεφταν προς τα κάτω, το ίδιο και τα βλέφαρά του. Βάρανε πάνω τους ο χρόνος, μια αντικίνηση αρπαγμένη σε μια τροχιά ξεπνοϊσμένη που κρατιούνταν μονάχα από τη δύναμη του ενστίχτου.

– Καλησπέρα, τα σύμφωνα του σούρνονταν όπως και τα πόδια του.

– Καλησπέρα, είπε ο Λέφας και σήκωσε για μια στιγμή τα μάτια του από το διάφραγμα με τις σακούλες.

Ο Καϊρης πετάχτηκε απάνω: – Ετοιμότης πλήρης. Χειροβομβίδες εν καταστάσει λειτουργίας. Ύστερα πρόσεξε τον γέρο και πρόσθεσε χαμηλόφωνα. – Ασιχτίο, κι έβλεπα ένα όνειρο.

– Καυρός ήταν ν' αλλαχτεί η σκοπιά.

Ο Λέφας σηκώθηκε μουνδιασμένα, τέντωσε τα χέρια του, τα βλέφαρά του σφίχτηκαν, και πήγε και κάθισε δίπλα στον Καϊρη.

– Δηλαδή αρχίζουμε 'μείς; είπε τούτος.

– Αν νομίζεις.

Ο γέρος σούρθηκε στο μέσα δωμάτιο. Μεταλλικοί θόρυβοι, πασπάτεμα πιατικών, και ξαφνικά ξεπήδησαν φλόγες, κι είδαν για μια στιγμή τη σκιά του γέρου να παχυνδίζει σ' ένα ακαθόριστο κενό.

– Διαλοσπιρτολόος*, πάντα σου μου πάαινες κόντρα. Πότε δεν θέλεις ν' ανάψεις και πότε ξερνάς σπύρτο σαν τον Βασφή που μόλις βγει απ' την ταβέρνα ξερνάει από πάνω και κατουρά από κάτω.

– Εντάξει γέρο;

* σπιρτολόος, ο: καμινέτο

– Εντάξει γέρο;
 – Εντάξει γιε μου. Συνηθισμένα τα βουνά απ’ τα χιόνια. Και σώπασε. Σε λίγο μπήκε μέσα κρατώντας δυο φλιτζάνια καφέ.

– Ό,τι χρειαζόταν, είπε ο Λέφας.

– Οι Τούρκοι έχουν εξαφανιστεί, είπε ο Καϊρης.

– Βρε ας τους τούς Τούρκους να κουρευόνται, τον έκοψε ο Λέφας. Έχουν γίνει κι αυτοί μάτια πίσω από σακούλια από άμμο. Έλα πιες τον καφέ που έψησε ο γέρος.

Άναψαν τσιγάρο.

– Κοιμάσαι συχνά εδώ, γέρο;

– Κάθε δυο τρεις μέρες ξεχνώ τα όσα γίνηκαν, γιε μου, παίρνω τα πόδια μου και το καρότσι μου και τραβάω κατά ’δω. Αφήνω το καρότσι σε κάτι μισοχαλάσματα στην αυλή –είμαι γυροπούλης ξέρεεις, φτηνοπρόματα. Όλα όμως είναι αρπαγμένα σε μια κίνηση –αποκτούνε μια ζωή πάνω στο καρότσι μου τέτοια που δεν έζησα εγώ. Άλογα, ελάφια, τίγρεις, τάρανδοι, καμωμένα από φτηνό πλάστικ. Το υλικό δεν έχει ζωή. Μα κίνηση. Το αντίθετο μαζί μου. Η κίνηση, γιε μου, σε μένα είναι σκοτωμένη, μα μέσα μου όλα ζουν, ακόμα κι η σάρκα μου... Τ’ αφήνω που λες σε κάτι μισοχαλάσματα στην αυλή, κι ανεβαίνω ίσαμε ’δω πάνω. Ξέρεις μέσα σε τούτες τις κάμαρες έζησα συνέχεια τούτα τα τελευταία τριάντα χρόνια.

– Μόνος, γέρο;

– Εξαρτάται τι εννοείς μόνος. Χωρίς οικογένεια να. Είναι μια παλιά ιστορία, κάποτε πονούσε πολύ. Τώρα η σάρκα μου συμμάχησε με τον χρόνο. Περνάει τούτος κι αυτή δεν νιώθει. Ζει μέσα μου πάντα μια έντονη κίνηση, μα είναι η κίνηση των κοκκαλένιων αλόγων και των κοκκαλένιων ελαφιών μου. Είναι ένας άνεμος που πνέει πάνω σ’ ένα παγωμένο, έρημο τοπίο. Ο πόνος σαν τόσα άλλα δεν είναι παρό κι αυτός μια ανάμνηση. Μα μέσα σ’ αυτή την κίνηση δεν είμαι μόνος... Νιώθω παρέα τα ελάφια και τ’ άλογα μου. Κάθε ένα που πουλώ το αναλογίζομαι το βράδι. Το αποχαιρετώ σα να ’ταν ζωντανό.

Ένας πυροβολισμός καρφώθηκε μέσα στη νύχτα.

Ο Οηές σήκωσε τα νυσταγμένα του βλέφαρα, κοίταξε τα λαμπιόνια που σκορπούσαν το χλωμό κρύο φως τους, σφίχτηκε πάνω στο όπλο του, μα δεν έκανε βήμα.

–Οι Τούρκοι, είπε πνιγμένα ο Καϊρης.

– Τους είδες; ρώτησε ο Λέφας.

– Τους άκουσα.

– Ενόςω δεν τους βλέπεις, είμαστε εντάξει.

– Είναι και η κίνηση των πυροβολισμών. Προστέθηκε και τούτη

Καίτη Στεφανίδου, *Άπλλο*, ακρυλικό, 1994

στην κίνηση των ελαφιών και των αλόγων μου.

Ένας δεύτερος πυροβολισμός καρφώθηκε μέσα στη νύχτα.

Ο Καίρης πήρε το στεν στο χέρι, κι ακούμπησε δίπλα του το μαρτίν*.

– Πρέπει να το αναφέρεις στο αρχηγείο.

– Ότι άρχισε επίθεση.

– Ότι επίκειται επίθεση.

Ο γέρος κοίταξε τον απεναντινό τοίχο. Ο Λέφας πρόσεξε τώρα τα γαζώματα των πολυβόλων. Παράξενα σχήματα. Σου 'διναν την εντύπωση ηλεκτρονικού κομπιούτερ, προσπαθούσε να βρει εξίσωση ανάμεσα ζωή και θάνατο.

Οι πυροβολισμοί τώρα πύκνωσαν.

– Κείνο το βράδι, λέει ο γέρος, είχε βρέξει πολύ. Οι στενοί δρόμοι γιόμισαν νερό της βροχής. Καθόμουν στο παράθυρο και περιδιάβαζα μέσα στη νύχτα... Η τουρκάλα που λες ήτανε μια κοπελάρα ίσαμε 'κει απάνω. Μέσα της παγιδεύτηκε η κίνηση του αλόγου και του ελαφιού. Σαν κατηφόριζε μέσα από τα στενοσόκακα της Αγια-Σοφιάς κουβαλούσε μαζί της έναν άνεμο που χτυπούσε την ασφαλτο και τα σπίτια. Σέρνονταν, κουλουριάζονταν, ανασηκώνονταν σα λαβωμένους, ξανάπεφτε... μα η κίνηση ήταν παγιδεμένη μέσα της...

Οι πυροβολισμοί πύκνωσαν ακόμα πιο πολύ. Διασταυρώνονταν προς όλες τις κατευθύνσεις, δεξιά αριστερά, πάνω κάτω, κινούνταν σε οριζόντια επίπεδα, υψώνονταν κατακόρυφα, έχαναν την ωθητική τους δύναμη κι έμεναν μετέωρη, ακουστική παράσταση.

– Η κίνηση ήταν παγιδεμένη μέσα της. Ακριβώς όπως τον άνεμο. Κι ήταν πάντα κατά τα μεσάνυχτα που ήθελε λέει έρωτα πάνω στη βρεγμένη ασφαλτο. Μέσα της ο άνεμος αναδεύονταν με το σπύρτο, κι η ανάφλεξη γίνονταν κάθε λεπτό. Κείνο το βράδι την σκότωσαν πάνω στη βρεγμένη ασφαλτο. Την είδα μέσα στη νύχτα, έτσι σαν έφευγα από το 'να μέρος στ' άλλο. Ένιωθα να με σπρώχνει ο άνεμος, από τα μέσα προς τα έξω, από τα έξω προς τα μέσα, καλά καλά δεν κατάλαβα την κατεύθυνσή του. Κι όμως όλη την ώρα καθόμουν σε τούτο 'δω το παράθυρο και βύθιζα τα μάτια μου μέσα στη νύχτα... Σταμάτησε για λίγο... Είχε τα σκέλια υψωμένα σα σε στάση ικεσίας. Παράξενο το σημείο επαφής της κίνησης με την αντανάκλαση...

Μηδέν ίσον άπειρον, άπειρον ίσον μηδέν.

Αργά πήρε ο Λέφας το τηλέφωνο και πληροφόρησε το αρχηγείο: Ανταλλαγή πυροβολισμών συνεχίζεται. Ο Καίρης σφίγγει το στεν στο χέρι, έχει γίνει τώρα όλος μάτια κι αυτιά, ακόμα και τα μαλλιά

* μαρτίνι, το: είδος τυφεκίου

του έχασαν κείνη τη σκοτωμένη ηρεμία τους.

– Κείνο το βράδι άρχισαν οι πυροβολισμοί. Δεν σταμάτησαν όλο το βράδι. Έμπαιναν από τούτο 'δω το παράθυρο και καρφώνονταν στον αντικρινό τοίχο.

Το τηλέφωνο κτύπησε: Να 'σαστε σ' επιφυλακή. Περιμένετε οδηγίες.

Κόλλησε κι ο Λέφας τα μάτια του σε μια ρωγμή ανάμεσα σε σακούλια άμμο. Πρόσεξε την αστραφτερή αλυσίδα των γατίσιων ματιών, που ξεκινούσε από τα τούρκικα με κατεύθυνση την ελληνική συνοικία... Περίεργο μουρμούρισε, οι γάτες κινούνται σε μια περιοχή πέραν από τον φόβο. Παράξενο πράγμα... Κοίταξε τον γέρο. Είχε γύρει το κεφάλι του πάνω στο στήθος του και σου 'δινε την εντύπωση πως κοιμόνταν... – Οι πυροβολισμοί δεν είναι κίολας παρά μια ανάμνηση, μουρμούρισε ο Λέφας.

Το τηλέφωνο ξανακτύπησε: Εδώ αρχηγείο. Να 'σαστε σ' επιφυλακή. Περιμένετε οδηγίες...

Αδαμάντιος Διαμαντίδης, *Αγωνία IV*, λάδι, 1968

Χριστάκης Γεωργίου

Ο **Χριστάκης Γεωργίου** (Λεμεσός, 1929) σπούδασε αγγλική φιλολογία και ιστορία στο Λονδίνο. Εργάστηκε ως καθηγητής στην Αγγλική Σχολή της Λευκωσίας. Συμμετείχε στην εκδοτική επιτροπή του περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* (1960-1972), ενώ για πολλά χρόνια υπήρξε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Θ.Ο.Κ.

Εμφανίστηκε με κείμενά του την περίοδο 1949-1952, πριν εκδώσει το 1964 την πρώτη του συλλογή διηγημάτων *Παράλληλοι* (1964). Περισσότερο στα διηγήματα (*Ρωγμές*, 1970 κ.ά.) παρά στα μυθιστορήματά του που θα δημοσιευτούν αργότερα (*Ωρες* 1950, 1981* *Αρχιπέλαγος. Είκοσι χρόνια γεννητούρια*, 1990 κ.ά.), προσπαθεί να καταδυθεί στον εσώτερο ψυχισμό των προσώπων και να μεταπλάσει όψεις της σύγχρονης ιστορικής περιπέτειας της Κύπρου με ένα λόγο πληθωρικό και ασθματικό, που δίνει έμφαση στις λεπτομέρειες και στη μετάδοση της αίσθησης μιας ρευστής πραγματικότητας. Η παρουσία του επίσης στα θεατρικά πράγματα του τόπου υπήρξε διαρκής, τόσο με το πρωτότυπο όσο και με το κριτικό του έργο.

Οι πυροβολισμοί τώρα πόνωνσαν.
 - Κείνο το βράδυ, τότε ο γέρος είχε βράξει παλιό. Οι σενεαί
 δρόμοι γιόρμισαν νερό της βροχής, κορόμπαν στο παρτίνο και περι-
 διάβαβα μία σην νύχτα... Η τρυμάλα που άει ήτανε μια κο-
 μμάρα ίσομε με απύνω. Μέσα της παρτιόζιμε η κίνηση του
 αχόφου και του χροιά. Ξαν κωμφορβίξε από τα σπυρο σόμματα
 της Αγίας Σοφίας κωμπαταύσε μαζί της έναν άνεμο, που κωπαίσε
 την άσφαξο και τα σπύτια. Σέφνονταν, κωμφορβίζονταν, ανωκη-
 κώνονταν σαν παλιόμπα, ζζανή περτε... μια κ κίνηση άει παρτι-
 ορμένη μέσα της...
 Οι πυροβολισμοί πόνωνσαν κωμπα πτό παλιό. Ακωμφορβόνονταν
 προς όμα της κωμφορβόνου, δεξιά αριστερά, πάνω κάτω, κωμφορβόν
 σε ερζόνια επίπεδα, υφόνονταν κωμφορβόν, έχαναν τη κωμφορβόν
 των δόναρη κ' έμνονω βρετόρη κωμφορβόν κωμφορβόν.
 - Η κίνηση άει παρτιόζιμε μέσα της. Ακωμφορβόν τον άνεμο,
 κ' άει πάντα κωμφορβόν να άει άει άει άει άει άει άει άει άει άει
 βρεγμένη άσφαξο. Μέσα της ο άνεμος ανα δέονταν με το σπύτιο,
 κ' η ανά ερζιμή γίνονταν κωμφορβόν. Κείνο το βράδυ τη σπύτιο
 σαν έρωγα από τόνα βίρα σε' άει. Ένωικη να κωμφορβόν ο
 άνεμος, από τα βίρα προς τα έρω, από τα έρω προς τα βίρα, μα-
 μα κωμφορβόν κωμφορβόν της κωμφορβόν. Κ' άει άει άει άει
 άει κωμφορβόν σε κώτο άει το παρτίνο και βίρα σε
 γάτια μου μέσα σην νύχτα... Έκωμφορβόν για άει... άει
 τα σπύτια κωμφορβόν σαν σε σπύτια κωμφορβόν. Πωμφορβόν το
 τα σπύτια κωμφορβόν της κωμφορβόν με την κωμφορβόν...
 κωμφορβόν ίσον άνεμο, άνεμο ίσον κωμφορβόν.

Πάνος Ιωαννίδης

Ο Γκρηγκόρου

Στο παρακάτω διήγημα από τη συλλογή Στην Κύπρο την αέρινη (1964) αποκρύπτονται επιμελώς ο τόπος και ο χρόνος και το αντιπολεμικό μήνυμα περνά μέσα από την αναπαράσταση της δραματικής σύγκρουσης που βιώνει ο αφηγητής ανάμεσα στην ανθρωπιά και το καθήκον. Το βασιανιστικό δίλημμα καταλήγει σε μια σκληρή δοκιμασία της ανθρώπινης συνείδησης, καθώς τα συναισθήματα μεταβάλλονται διαρκώς και η εν γένει ατμόσφαιρα μεταπίπτει από το τραγικό στο κωμικό και αντίστροφα.

Το χέρι μου ιδρώσε γύρω στο πιστόλι. Η κυκλική αφή της σκαντάλης μου 'σκαβε το δάχτυλο.

Αντίκου ο Γκρηγκόρου έτρεμε.

Ολάκερος παρακαλούσε: «Μη!»

Μόνο το στόμα του δεν μίλαγε. Τα χείλια του κλειστά. Στη θέση του θα τα 'νοιγα, θα βλαστημούσα, θα 'βριζα.

Οι άντρες γύρω παρακολουθούσαν...

Ψες, στη λιγόλεπτή μας σύναξη, είχανε πει τη γνώμη τους: «Ναι, είναι λυπηρό, αλλά...»

Η διαταγή ήταν ρητή: «Ευθύς ως αγγελθεί ο απαγχονισμός του ημετέρου Αντωνίου, ο όμηρος Γκρηγκόρου θα εκτελεσθεί, ο δε νεκρός του, εν στολή, θα κρεμασθεί επί πασιδάλου...» και λοιπά.

Δεν ήτανε η πρώτη μου φορά, σ' αυτό τον κλεφτοπόλεμο, που θα εκτελούσα έναν όμηρο. Είχα αποκτήσει πείρα και ο τομεάρχης μου ανέθετε συχνά αυτές τις υποθέσεις. Η περίπτωση «Γκρηγκόρου» ήτανε η πέμπτη.

Μετά την πρώτη εκτέλεση, θυμάμαι, έκανα εμετό. Τη δεύτερη, μ' έπιασε αναγούλα κι ένας πονοκέφαλος που κράτησε ώρες. Την τρίτη ήπια μια μπουκάλα ρούμι. Την τέταρτη δυο ποτηράκια μύρα. Το 'ριξα στο καλαμπούρι:

«Κακό ξόδι* θα 'χει ετούτος με τα γουρλωμένα μάτια...»

Σήμερα, που να πάρει, ήταν ν' ανακαλύψω πως δεν είχα ολότελα αγριέψει; Κι αυτό στην πιο ακατάλληλη στιγμή, μου χάλαγε το κέφι να κάνω το καθήκον μου.

Γιατί αυτός εδώ ο Γκρηγκόρου είναι τόσο μίζερος κι ασήμαντος, μια στάλα πράμα, πανάθεμά τον.

Αφού και σήμερα ακόμα, το πρωί, μόλο που τ' άκουσε στο ραδιοφωνάκι πως ο Αντωνίου εκτελέστηκε, ήτανε βέβαιος πως θα του χαρίζαμε, λέει, τη ζωή γιατί για μήνες τρωγοπίναμε αντάμα...

* ξόδι, το: κηδεία

Τπλέμαχος Κάνθος, *Ηλιοσημένο ίσιωμα. Παράγκες ΒΜΗ, λάδι, 1968*

«Όσοι τρώνε», λέει, «απ' την ίδια καραβάνα και πίνουν απ' το ίδιο παγούρι, ο κόσμος να χαλάσει μένουν φίλοι».

Κι άλλα παρόμοια...

Πως ήταν αγαθούλης το 'χαμε μυριστεί από την πρώτη κιόλας μέρα που μας τότε πακέταρε το αρχηγείο σαν όμηρο. Ο φιλαράκος που τον φύλαγε ήτανε σουρωμένος για καλά κι αποκοιμήθηκε. Εμείς οι άλλοι είμασταν σ' αποστολή. Όταν γυρίσαμε, ο Γρηγόρη κάθονταν αντίκρου στον κομμισμένο αντάρτη και ξεφύλλιζε ένα περιοδικό.

«Γιατί βρε Γρηγόρη δεν το 'σκασες;» ρωτήξαμε καλαμπουρίζοντας αργότερα.

«Πού να πας μ' αυτή την παγωνιά; Καλά είμαι δω».

Άρχισε η καζούρα*:

«Πράγματι! Το περιβάλλον μας εδώ είναι μαγεία...»

«Δεν ειν' άσκηση. Οι δικοί μας οι στρατώνες είναι κόσκινο. Βάζουν από παντού...»

Ρωτούσαμε συχνά για το κορίτσι του. Χαμογελούσε.

«Η Μαρία είναι φίνος άνθρωπος» μας έλεγε. «Πριν τήνε πάρω ήταν αρρεβωνιασμένη μ' ένα παλιοτόμαρο. Την είχε παρατήσει για μιαν άλλη. Ύστερα απ' αυτό κανένας στο χωριό δεν έλεγε να τη ζητήσει. Δεν χάνω ευκαιρία. Πως ήτανε δεύτερο χέρι; Κουταμάρες! Χωριάτικες ιδέες φίλε μου... Ήταν όμορφη, καλόψυχη. Τι άλλο να 'θελα; Κάθε φορά που πέρναγα απ' το μποστάني της δεν με φρότωνε πετόνια, αγγούρια; Κλέβω το λοιπόν κάμποσα ζαρζαβατικά και τα λοιπά, της τα πηγαίνω. «Μαρία, από τώρα θα σε φροντίζω εγώ!» Την πήρανε τα κλάματα. Και μένα. Άσε που έκτοτε με τάραξε στη ζήλεια... Δεν μ' άφηνε ούτε στις μάνας μου να πάω. Ως τη μέρα

* καζούρα, η: πείραγμα, πλάκα

* μαντάρω: επιδιορθώνω τα φθαρμένα μέρη σε ρούχα

που επιστρατεύτηκα δεν μ' άφησε να ξεκολλήσω απ' τα φουστάνια της. Άλλο που δεν ήθελα εννοείται...»

Τις ιστορίες του τις διηγόταν με τα ίδια λόγια πάντα, πάντα με τις ίδιες στερεότυπες χειρονομίες. Τελειώνοντας γελούσε κι έχωνε τον λαμμό του παγουριού στο στόμα. Είχε δε μια γλώσσα!... Αμ' αοχινούσε τελειωμό δεν είχε. Ακούγαμε, χαζογελούσαμε, καλαμπουρίζαμε. Μόνο καμιά φορά, καθώς μας έλεγε τα οικογενειακά του, σοβαρεύαμε: «Ωστε κι ελόγου τους, στον τόπο τους, τις ίδιες σκοτούρες;! Δες μωρέ!»

Ο Γκρηγκόρου, εκτός από τη φλυαρία, είχε κι άλλα προσόντα. Ήταν θαυμάσιος μάγερρας. Μια φορά μας έφτιαξε κάτι μηλόπιτες, γλείφαμε τα δάχτυλα. Τα κατάφερε και στο βελόνι. Όλα μας τα κουμπιά αυτός μας τα 'ραβε. Μπάλωνε τα ρούχα, μάνταρε* τις κάλτσες, μας σιδέρωνε, μας έπλενε...

Το κάνει, διάολε, η ψυχή σου να σκοτώσεις τέτοιο φίλο;

Μπορεί να λεγόταν Γκρηγκόρου, μπορεί οι δικοί του να κρεμάσαν τον δικό μας, μπορεί ν' αφήσαμε γυναίκα και κουτσούβελα για να τους πολεμήσουμε, μα πώς να το κάνουμε; Ήτανε φίλος μας, μας αγαπούσε! Τις προάλλες δεν είχε σκοτώσει με το χέρι ένα σκορπιό που ανέβηκε στο σβέρο μου; Μπορούσε κάλλιστα να τον αφήσει να με 'ξαποστείλει.

«Ευχαριστώ, Γρηγόρη!»

«Τον Θεό που μ' έπλασε...»

Ψες η διαταγή μάς ήρθε κεραμίδα. Να εκτελεστεί, λέει, ο Γκρηγκόρου και να κρεμαστεί, εν στολή, σε τηλεγραφόξυλο για παραδειγματισμό.

Κατεβήκαμε όλοι στο κρησφύγετο. Εκείνον τότε στείλαμε απάνω να μας πλύνει κάτι εσώρουχα.

«Δεν είναι δίκιο...»

«Τι 'ναι δίκιο;»

«Το καθήκον!»

«Σκατά!»

«Σαν τολμάς μην το κάνεις. Θα σε δικάσουν ερήμην και μετά..., ωρεβουάο!»

Αυτό να μου πείτε! Δίκιο είναι να σώξεις το πετόι σου. Αυτό μάλιστα, πάνει! Ή το μάτι σου ή το μάτι του. Το δικό του βέβαια κι ας είναι ο Γκρηγκόρου που τρώγατε απ' το ίδιο πιάτο και σου ξεβρομίζει τώρα τα λερωμένα σου.

Τι να γίνει; Αυτά έχουν οι «αγώνες». Είδαμε και χειρότερα.

Ορίσαμε την ώρα. Για τώρα.

Δεν του 'παμε τίποτα σα γύρισε απ' τη μπουγάδα. Κοιμήθηκε ήσυχα. Ροχάλισε για τελευταία φορά. Το πρωί, άκουσε τα νέα στο

ραδιόφωνο, μας είδε σκεφτικούς και σώπασε.

Στάθηκε και μας κοίταγε κι ακόμα μας κοιτά, αποβλακωμένος.

Τώρα θα πατήσω τη σκαντάλη, μια μικρούλα σφαίρα θα σκίσει τη ρώγα του βυζιού του, τη νύχτα μπορεί να μην κοιμηθώ, μα το πρωί θα ξυπνήσω...

Ο Γκρηγκόρου φιλιάζεται τι σκέφτομαι. Απλώνει το χέρι, ρωτά: «Αστειεύεις, φίλε! Δεν αστειεύεις;»

Τον γάιδαρο! Του αξίζει ή δεν του αξίζει να τον ξεκοιλιάσεις; Αυτό διάλεξες μωρέ να ρωτήξεις τέτοια ώρα; Αυτό απ' όλα; Εδώ η καρδιά είναι μπαρούτι κι αυτός ρωτάει αν κάνουμε αστεία! Κάνει κανείς αστεία με τέτοια πράγματα βρε ζών; Και του λόγου σου, σα φίλος, γιατί δεν βοηθάς, να μας διευκολύνεις, έτσι λιγουλάκι; Να σε ξεφορτωθούμε με πιο λίγες τύψεις; Αν αγρίευες, αν έβριζες Χριστούς και Παναγίες, αν προσπαθούσες να το σκάσεις, θα 'ταν ευκολότερο για όλους. Και για σένα!

Ενώ τώρα;

Τώρα, κύριε Γκρηγκόρου, θα πληρώσεις μαζεμένες τις βλακειές σου: γιατί δεν έφυγες τη μέρα που κοιμήθηκε ο φρουρός· γιατί δεν το 'σκασες χτες βράδι που σε στείλαμε ολομόναχο για πλύση απάνω, επί σκοπού* το κάναμε βρε χάννο*· γιατί δεν μ' άφησες να πάω απ' το κεντρί.

Λοιπόν, μην έχουμε παράπονα. Το κρέμα στο λαμό σου...

Ε! ε!... Τι τρέχει τώρα;

Ο Γκρηγκόρου κλαίει... Τα δάκρυα ξεχειλίζουν, τρεχολογούν οι μύτες, κατεβαίνουν στα φρεσκοξουρισμένα μάγουλα. Γυρνάει το πρόσωπο, το μέτωπο στον τοίχο. Η ράχη του χοροπηδάει απ' τους λυγμούς.

Τώρα 'ναι η ώρα, η ευκαιρία. Τώρα που ξέρει πια πως δεν υπάρχει λύση άλλη και μας γυρνά την πλάτη.

Πιέζω τη σκαντάλη.

Ένα τράνταγμα. Και δεύτερο. Αμέσως ύστερα η ράχη σταματάει το χοροπήδημα. Θαρρώ τον έχω αποτελειώσει... Ήταν εύκολο! Μα ξαφνικά ξεσπάει, τα χέρια του χτυπούν τον τοίχο, να τον ρίξουν, λέει:

«Όχι, όχι, όχι...»

Γυρνά στους άλλους. Περιμένω να μου γνέψουν: «Φτάνει!» Νεύουνε: «Τι κάθες μωρέ;»

Ξαναπατάω τον δράκο*.

Η σφαίρα τότε βρίσκει στο σβέγκο. Το αίμα πινάζεται. Ο Γκρηγκόρου γυρνάει, τα μάτια του κόκκινα. Ορμάει κατά πάνω μου, βαράει παντού, όπου βρει, στα τυφλά.

* επί σκοπού: σκοπίμως, επί τούτου

* χάννος, ο: (μψ.) ανόητος, χάχας

* δράκος, ο: ο "κόκορας", ο επικρουστήρας του όπλου

«Σας μισώ, σας μισώ...»

Άδειασα το πιστόλι. Έπεσε κι άρπαξε τις κνήμες μου. Σα να 'θελε να κρατηθεί.

Ξεψύχησε μ' ένα σπασμό, το στόμα, τα ρουθούνια του γιομάτα αίμα. Ίδια κι οι αβύλες μου κι οι κάλτσες μου.

Μείναμε ασάλευτοι να τον κοιτάμε.

Όταν συνήλθαμε σκύψαμε απάνω του, να τον σηκώσουμε. Τα χέρια του είχανε ξυλιάσει, δεν ξεκολλούσανε απ' τα ποδάρια μου. Τα 'χω ακόμα τα σημάδια... Κόκκινα και βαθιά, σάμπως να τα 'σκαψε μαχαίρι.

«Να τόνε ντύσουμε; Κι άντε μετά να βρίσκεις στύλο», γκρίνιασαν οι άντρες.

Γύρισα και τους κοίταξα.

«Κιοτήδες!»*

Χαμηλώσανε τα μάτια. Σώπασαν.

«Λοιπόν;»

«.....»

«Σκάφτε τον τάφο».

Ούτε την άλλη μέρα, ούτε την παράλλη, ούτε καμιά φορά το αρχηγείο δεν μας ζήτησε αναφορά. Ήτανε σίγουροι οι κύριοι πως είχαμε συμμορφωθεί και τον κρεμάσαμε στον πάσσαλο, εν στολή...

Ούτε και γνοιάστηκαν να μάθουν τι 'χε απογίνει τέλος πάντων ο όμηρος Γκρηγκόρου: Πέθανε ή ζει;

Μάριος Λοϊζίδης, έργο 17 αρ.3 Παπαρούνα, ακρυλικό, 1983

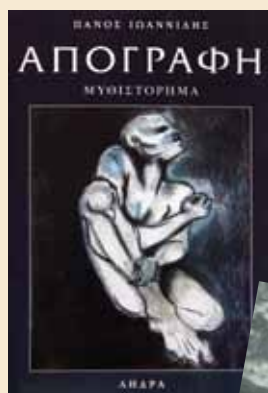
* κιοτής, ο: δειλός

Πάνος Ιωαννίδης

Ο Πάνος Ιωαννίδης (Αμμόχωστος, 1935), εργάστηκε ως δημοσιογράφος και λειτουργός προγραμμάτων στο Ρ.Ι.Κ. Πραγματοποίησε σπουδές Μ.Μ.Ε. σε Πανεπιστήμια των Η.Π.Α. και του Καναδά.

Το πεζογραφικό έργο του Π. Ιωαννίδη (*Στην Κύπρο την αέρινη...*, 1964· *Κύπρια έπη*, 1968· *Η Αθέατη όψη*, 1979· *Νικόλαου Κέη – δημοσιογράφου. Τρεις παραβολές*, 1988 κ.ά.) εμπνέεται από το ιστορικό παρελθόν της Κύπρου, απώτερο και πρόσφατο. Αλλά αναμετρείται και με σύγχρονες όψεις της κυπριακής κοινωνίας, την οποία συχνά ανατέμνει με ειρωνεία και σαρκασμό, φτάνοντας στα όρια της σάτιρας και του γκροτέσκου. Η στέρεα τεχνική, η ψυχολογική διείσδυση στους χαρακτήρες με τη χρήση κάποτε ενός πειραματικού και νεοτερικού τρόπου γραφής, η έμφαση στα διαλογικά μέρη που προσδίδουν έντονη δραματικότητα, η παιγνιώδης έκφραση αποτελούν βασικά στοιχεία του ύφους του. Ανάλογα χαρακτηριστικά διακρίνουν και τα θεατρικά του έργα. Ασχολήθηκε ακόμη με την ποίηση.

Ο ΓΚΡΗΓΚΟΥ

Το χέρι μου ιδρώσε χύρω στο πιεζώλι.
Η κυβερική αεή της σκαρδάλης μου έσκαψε
το δάκτυλο.

Αγτίκεν ο Γκρηγκόου έτρεμε.

Ο θόκητρος παρακαλούσε : «Μη!»

Μόνο το στόμα δε μίλαγε. Τα χείλη του κλειστά.

Γιάννης Κατσούρης

Η μοτοσικλέτα του Αντρέα

Το παρακάτω διήγημα από τη συλλογή Το σταθερό σημείο (1973) αποτελεί ουσιαστικά ένα γλυκόπικρο ύμνο στη (χαμένη) αθωότητα της παιδικής ηλικίας με την ανόθευτη δύναμη της φαντασίας να δίνει υπόσταση στα άψυχα και να διευρύνει τα όρια των αισθήσεων τόσο, ώστε η «πραγματικότητα» να συναντά το όνειρο και το θαύμα.

Σαν ακουγόταν ο θόρυβος της μοτοσικλέτας, εμείς όλα τα παιδιά, παρατούσαμε το ποδόσφαιρό μας και πιάναμε τα καλτερίμα. Κοιτούσαμε κάτω μακριά τον δρόμο, στην είσοδο του χωριού. Κι ο Αντρέας, καβάλα στο πολύπλοκο μηχανήμα του, διαγραφόταν εκεί στο βάθος και σε λίγα δευτερόλεπτα περνούσε από μπροστά μας καμαρωτός, με το πουκάμισο ανοιχτό, με τα πελώρια σκούρα γυαλιά για τον αγέρα και το φως και τα πέτσινα στρατιωτικά γάντια που 'φταναν ως τις αγκώνες του.

Και σαν εκείνος χανόταν στην άλλη άκρη του δρόμου μέναμε εκεί στα καλτερίμα, σα να μας είχε χτυπήσει ηλεκτρικό ρεύμα.

Τι καλά να 'μαστε και μεις σαν τον Αντρέα... να 'χαμε τη μοτοσικλέτα του!

Όμως ξέραμε ότι αυτό ήταν αδύνατο κι έτσι ανοίγαμε τα πουκάμισα, σκύβαμε τα κεφάλια, κλωτσούσαμε τις πέτρες του δρόμου, ώσπου τέλος-τέλος κάποιος έλεγε:

- Είναι πέντε αλόγων.
- Όχι τριών.
- Πέντε ! Τον άκουσα μια μέρα που το 'λεγε ο ίδιος.
- Αν ήταν πέντε αλόγων θα 'χε δυο εξός*!
- Έχει!
- Δεν έχει!

- Είναι που δεν την είδες από παντού. Έχει και τρεις ταχύτητες!

Βέβαια δεν καταλαβαίναμε πολλά πράγματα ούτε για άλογα ούτε για εξός και ταχύτητες, όμως αυτό δεν μας εμπόδιζε να 'μασταν σίγουροι για κείνο που λέγαμε και να το υποστηρίζουμε με πάθος.

Εκεί όμως που η συζήτηση έφτανε στο ύψος της έκστασης, ήταν σα μιλούσαμε για τα νικελ της μοτοσικλέτας, που πάντα ομολογουμένως άστραφταν.

- Είδες πώς λάμπουν στον ήλιο;
- Ναι...
- Σα να 'ναι καθρέφτες. Βλέπεις απάνω τους...
- Ξέρεις τα τρίβει με άμμο και λεμόνι...
- Όχι, όχι. Είναι με ξύδι που τα τρίβει.

* εξός, το: εξάτημιον

Στέλιος Βότσας, *Ο ποδηλάτης*, ακρυλικά, 1987
(λεπτομέρεια)

– Βλακείες! Με γυαλόχαρτο! Τον είδα...

Πάντα στις κουβέντες μας ήταν κι ένας αυτόπτης μάρτυρας που μας αποστόμωνε.

Στο τέλος σαν τελειώναμε με τα εξός, τα νίκελ, τις ταχύτητες, τις ρόδες, το κάθισμα, τον Αντρέα και το μουστάκι του, σιωπούσαμε... κι αρχίζαμε πάλι να κλωτσάμε τις πέτρες, να φτύνουμε μακριά, όπως εκείνος καμιά φορά...

Τι καλά αλήθεια, να 'μαστε σαν τον Αντρέα... Να πατάς γκάζι και να σηκώνεις σύννεφο τη σκόνη και να κάνεις τις γυναίκες στα σοκάκια να τσιρίζουν, να περιμαζεύουν τα πιτσιρίκια τους απ' τις στράτες αλαλιασμένες και να βρίζουν.

«Παλιόπαιδο... Αλήτη!»

Τι καλά αλήθεια να μας φώναζαν και μας «αλήτη» και «παλιόπαιδο», την ώρα που τσιρίζανε...

Εγώ προσωπικά είχα πάθει ψύχωση μ' αυτή την ιστορία. Ιδίως σαν κάποτε, ο Αντρέας με κάθισε στο πίσω μέρος της μοτοσυκλέτας του και μου έκανε μια βόλτα στο χωριό, και με είδανε οι φίλοι μου, που είμαι σίγουρος πως κιτρίνισαν απ' το κακό τους. Πάντως σαν τέλειωσε εκείνο το θαυμάσιο όνειρο με κύκλωσαν όλοι τους και με ρωτούσαν... Εγώ είχα πάρει ένα αδιάφορο κουρασμένο ύφος και απαντούσα έτσι δήθεν τυχαία...

– Πώς είναι;

– Καλά...

– Κι ο θόρυβος ακούγεται πολύ;

– Μπα! Τον αφήνεις πίσω σου. Τρέχεις, βλέπεις, με μεγάλη ταχύτητα...

– Αν ήταν ακόμα πέντε αλόγων...

– Είναι. Έχει γερό τράβηγμα. Και δυο εξός. Τα ποδάκια μου εκεί πατούσαν.

– Απάνω τους;

– Απάνω τους. Το νίκελ δεν χαλάει!

Κι οι άλλοι ζήλευαν... με το δίκιο τους βέβαια!

Τις Κυριακές θυμάμαι πήγαινα πάντα στην εκκλησία. Ήταν δι-αταγή του δασκάλου. Στεκόμουν εκεί μόνος δίπλα στον παππού μου, μια κι ο δάσκαλος αποφάσισε ότι ήμουνα φάλτσος κι έτσι δεν θα μπορούσα να τον βοηθώ στην ψαλιμουδιά, όπως οι φίλοι μου. Όμως από τότε που καβάλησα τη μοτοσυκλέτα του Αντρέα τα πράγματα άλλαξαν.

Δεν έβλεπα πια τον Χριστό που καθόταν στα γόνατα της Πα-ναγίας, έτσι μικρούλη και συμπαθητικό, ούτε τον Άη Γιάννη, που 'ταν γυμνός κι έγκρυβε με τη γενειάδα του ακόμα και το σάβρακό του, ούτε τους τρεις ιεράρχες που βλογούσανε τον κόσμο. Εγώ δεν ξέρω γιατί, έβλεπα μονάχα τον Άη Γιώργη που 'ταν πάντα καβάλα

στο άλογό του κι έκανε του αλαπιού* εκείνο τον φοβερό δράκο. Ώσπου μια Κυριακή, εκεί που μισοκοίταξα σκυφτός ακριβώς τα ματωμένα πόδια του αλόγου του, την ώρα που ο παπάς γύριζε τα Άγια, έτσι ξαφνικά χάθηκε το άλογο του Άη Γιώργη, εκείνο το άσπρο το παχουλό και στον τόπο του ήταν μια μοτοσικλέτα, που έλαμπε με τα νίκελ της, τα εξός της και τις ρόδες της...

Μου 'ρθαν γέλια. Γιατί ήταν αστείο, ένας άγιος να κάθεται σε μια μοτοσικλέτα. Όμως πριν προλάβω να το διασκεδάσω, έφυγε κι ο Άη Γιώργης και στον τόπο του ήταν ο Αντρέας με το μουστάκι του και το ανοιχτό πουκάμισο... Έμεινα κι έβλεπα έκπληκτος, τρομαγμένος και δάκρυζα καθώς τα μάτια μου ήταν ορθάνοιχτα. Θεέ μου τι θαύμα. Τι θαύμα! Ώς τότε ήξερα το νερό που έγινε κρασί, ποτέ όμως ένα άλογο μοτοσικλέτα... Θεέ μου! Έστριψα τα μάτια προς τον Χριστό· ήθελα να του πω για το θαύμα... όμως αλίμονο... εκεί πια στην εικόνα δεν ήταν αυτός, αλλά εγώ ο ίδιος έτσι φιλοκουρεμένος, πρώτο νούμερο και τα γόνατα της Παναγίας ήταν μια μοτοσικλέτα, η ίδια με εκείνη του Αντρέα. Ο Χριστός ήτανε εκεί δίπλα μου, μάλλον πίσω μου καθάλα κι αυτός στη μοτοσικλέτα μου... Έχασα πια την αίσθηση του χώρου... Ώσπου ένιωσα ένα χέρι στον ώμο μου, ναι, ναι ήταν του Χριστού και μια φωνή που μου έλεγε.

- Πάμε.
- Πού;
- Πάμε έξω. Βάλε πρώτη...
- Κι ο θόρυβος;
- Μη φοβάσαι!
- Και φύγαμε!

Δεν ξέρω πόση ώρα είχα κλειστά τα μάτια! Σαν τα ξανάνοιξα είδα ότι όλα τα εικονίσματα είχαν μοτοσικλέτες. Ο Άη Δημήτρης, ο Άη Μάμας, ο Άη Γιάννης που πάντα η γενειάδα του έκρυβε το σώβρακό του και κιντύνευε να μπλεχτεί στις ρόδες της μοτοσικλέτας του, ακόμα κι η Αγία Θέκλα που κρατούσε ένα μικρό μοτοσακό κι ήταν έτοιμη να το καβαλήσει...

Συνήλθα ολότελα σαν ο παπάς είπε το «δι' ευχών των αγίων» γιατί έπρεπε να τρέξω με τους φίλους μου για τα κόλλυβα! Όμως προλάβω να ρίξω μια κλεφτή ματιά στον Χριστούλη. Μου χαμογελούσε...

Από τότε, κάθε Κυριακή ήμουνα πρωί-πρωί στην εκκλησία. Και μόλις οι ψαλτάδες πιάνανε το χερουβικό, ένιωθα το χέρι κι άκουγα τη φωνή...

- Πάμε;
- Πάμε!
- Βάλε πρώτη!
- Πού;

* **κάνω** (κάποιον) του αλαπιού: τον δέρνω, τον βάζω στη θέση του

– Έξω στα χωράφια, στα βουνά, στον ήλιο... Και τρέχαμε... Τρέχαμε ως τη θάλασσα. Άκουγα το εξός που μούγκριζε, ένιωθα τον αγέρα που με περόνιαζε* ...

- Κρατιέσαι καλά; Πιάνουμε κατήφορο...
- Μη φοβάσαι. Εσύ ξεκούρασε τη μηχανή!
- Είναι ωραία;
- Να. Να τραγουδήσουμε;
- Να...

Και τραγουδούσαμε...

Κάποτε σταματούσαμε το τραγούδι... Μιλούσαμε για το σχολειό μου.

– Δεν γίνεται να τα ξέρω όλα και την αριθμητική και τη ζωολογία και τη φυσική χωρίς να διαβάζω; Εσύ άμα θέλεις, κάτι γίνεται...

Ήταν στο μόνο που δεν μ' απαντούσε... Φαίνεται δεν γινόταν. Κι εγώ πάλι δεν τον ζόριζα... Ήμαστε τόσο φίλοι...

Κάποτε πάλι ρωτούσα:

- Είναι κακό που επιθυμώ διάφορα πράγματα;
- Εκείνος γελούσε κι έλεγε:
- Κι εγώ επιθυμώ.
- Τι;
- Τι; Την αλήθεια μου!

Και σιωπούσε.

Κάποτε μεγάλωσα. Είχα αγοράσει μια μοτοσικλέτα για τη δουλειά μου. Όμως σα γύριζα το σούρουπο στο χωριό, οι πιτσιρίκοι δεν σταματούσαν το φούτμπολ για να με δουν... ούτε οι γυναίκες τσίριζαν, αν τύχαινε να περάσω από πολύ κοντά τους. Ούτε καν ο Χριστός με συντρόφευε στα καθημερινά μου ταξίδια, χωρίς να ξέρω το γιατί! Σίγουρα η μοτοσικλέτα ήταν πια κάτι το πολύ κοινό... Ακόμα και το αυτοκίνητό μου που αγόρασα μετά... Ενώ αν είχα μια Τζάκουαρ, μια Τζάκουαρ 26 αλόγων μαύρη, με δυο καρμπυρατέρ* που μόλις να τη χωρούσαν οι δρόμοι του χωριού... Τότε ίσως θα 'ρχόταν κι ο Χριστός να καθίσει δίπλα μου...

Μα πάλι θα 'ρχόταν μέσα σε μια Τζάκουαρ; Τι να κάνει μέσα στη Τζάκουαρ ο Χριστός;

Ενώ η κόρη του Γιακουμή η Μαριάννα...

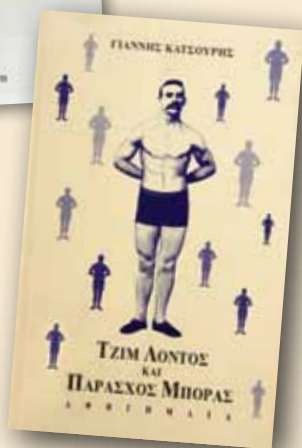
Νιότη και όνειρα δίπλα στη μοτοσικλέτα.
Πάφος, δεκαετία 1970

* περονιάζω: διαπερνώ

* καρμπυρατέρ, το: εξασεριωτής

Giannis

Ο **Γιάννης Κατούρης** (Λευκωσία, 1935-2010) σπούδασε φιλολογία στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως το 1968 στη Μέση Εκπαίδευση και στη συνέχεια στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Διετέλεσε μέλος της συντακτικής ομάδας του λογοτεχνικού περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* (Λευκωσία 1960-1972), ενώ δημοσίευσε σε ελλαδικά και κυπριακά έντυπα μελετήματα για την ιστορία της λογοτεχνίας και του θεάτρου στην Κύπρο.

Με τις δύο πρώτες συλλογές διηγημάτων του *Τρεις ώρες* (1966) και *Το σταθερό σημείο* (1973) κινείται σε ένα κλίμα ρεαλιστικό: η σύγχρονη ζωή και τα αδιέξοδά της προβάλλουν με σάτιρα και χιούμορ, προκαλώντας την κριτική αποστασιοποίηση του αναγνώστη από παραδεδεγμένους μύθους και αξίες. Στη συλλογή *Δος ημίν σήμερα* (1979) δίνει μια αξιόλογη μαρτυρία για τα τραγικά γεγονότα του 1974. Αλλά και στο μυθιστόρημα *Στυλιανού ανάβασις* (1990) και στα επόμενα βιβλία του (*Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*, 1997, *Αφελέστατε θείε Μάικλ*, 2001 κ.ά.) ανατέμνει όψεις της σύγχρονης κυπριακής κοινωνίας, με εμφανή απομυθοποιητική και σαρκαστική διάθεση, εκφραστική δύναμη και ένταση, που προκύπτουν αβίαστα από τον ρυθμό, την ελλειπτικότητα και την αμεσότητα της αφήγησης και των διαλόγων.

11. Οι κοινωνίες των χαρδάνων και των καζέ

Ανέκραναν με ζήλο να ενάμε που οληφίσε στο δέσποτα
 κό, μπροστα η ευχονία, κουνώτες, το άκτινο το δημ.
 κό, όσα μισήρισε ιππικώλερο εν πατιό και μια ιππό
 ο παρής Δωριόδες, που κέρως είδε, ίσως μαλαίστε και
 τω κηρωσε με χερώνηγε του, όπως δέ ιππικώ και όπως δέ
 δέ'ενας ο μάθε άρσενικώ που σέρβαν τα σπαλιό του και
 το ζύγο του - γιζλι ο δάκωνος, κελ'όλα όσα γέρε ο σκαρφέας
 η λεωκωί κλων σίως ζυμωγώνως ατη εφ.ε.ε

Ρήνα Κατσελλή

Πρόσφυγας στον τόπο μου

(Αποσπάσματα)

Το ημερολογιακό αυτό αφήγημα-μαρτυρία αποδίδει σε γλώσσα απλή την αμεσότητα της εμπειρίας της συγγραφέως μέσα στη δίνη των τραγικών για την Κύπρο γεγονότων του Ιουλίου-Αυγούστου 1974, αλλά και το οδυνηρό αίσθημα της προσφυγιάς μέσα στην ίδια την πατρίδα της. Εντύπωση προκαλεί το σθένος με το οποίο η αφηγήτρια αντιμετωπίζει τη συμφορά που έπληξε την ίδια και τον τόπο της, αλλά και η αποφασιστικότητά της να μην επιτρέψει την πικρία και το μίσος να στερήσουν την ψυχή της απ' ό,τι αγαθό ή να αλλοιώσουν την εθνική και πνευματική της υπόσταση. Η πεζογράφος υπόγραψε το αφήγημα στην πρώτη έκδοση (1975) με το ψευδώνυμο "Γυναίκα της Κερύνειας".

15.7.1974 (10.20' π.μ.):

Ναι, στο πατρικό σπίτι όπως τις χρονιάρες μέρες του 1963*. Και τώρα όχι για φασαρίες με αλλόφυλους, παρά για φασαρίες μεταξύ μας. Η Εθνική Φρουρά, λέει η ανακοίνωση ανάμεσα στα εμβατήρια που μεταδίδει ο ραδιοσταθμός, πήρε την εξουσία, για να εμποδίσει «εμφύλιο σπαραγμό» και προσθέτει πως ο Μακάριος είναι νεκρός.

Ακούω τα εμβατήρια περιμένοντας την επόμενη ανακοίνωση και γράφω ψύχραμα. «Ποιος πάει για το καλύτερο κανείς δεν ξέρει»*. Μικρά πόνια για να κερδηθεί το παιχνίδι της Παγκόσμιας Ανοησίας. Πόσες μάνες θα κλάψουν! Τι θ' απογίνουμε; Δεν ξέρω. Κείνο που έχει σημασία είναι να μη χάσουμε την αξιοπρέπειά μας. Μέσα στη μικρότητα να κρατήσουμε την ταυτότητά μας: Έλληνες Κύπριοι με αξιοπρέπεια 40 αιώνων.

Δεν λέω τίποτε άλλο. Η καρδιά μου είναι σφιγμένη κόμπο. [...]

2.45' μ.μ.:

Βγήκα στη στέγη του σπιτιού. Καλοκαιριάτικο λιοπύρι, κάψα, τζιτζίκια. Κάτω στο βάθος η ελληνική σημαία κυματίζει στο φρούριο της Κερύνειας και γύρω από αυτήν στρατιώτες οπλισμένοι, έτοιμοι με το πρώτο πρόσταγμα να σκοτώσουν, αδελφούς Έλληνες... Ήδη κοντέψαν να ανοίξουν πυρ στα γυναικόπαιδα, που πήγαν να κάμουν συλλαλητήριο...

* Αναφορά στις διακοινοτικές συγκρούσεις του Δεκεμβρίου του 1963 (21.12.63-30.12.63).

* Πρβλ. το στίχο από την *Κίχλη* (Μέρος Γ' «Το ναυάγιο της Κίχλης») του Γ. Σεφέρη: «Ποιος πάει για το καλύτερο ο Θεός το ξέρει».

Τηλέμαχος Κάνθος, *Αιχμάλωτος 3*, Ξυλογραφία, 1977

«Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων...»^{*} Τι βγήκε από τα κόκκαλα των Ελλήνων; Εμφύλιος σπαραγμός, διχτατορία. Πριν από καιρό βγήκε και Λευτεριά. Πριν από καιρό!... Λίγη λογική αν έβγαυε. Λογική κι αδελφική αγάπη... [...]

[20.07.1974]

[...] Πήγαμε περπατητοί στο ξενοδοχείο, αφήνοντας μισογεμάτα τα φλιτζάνια του τσαγιού. Από πάνω μας βούιζαν πενηνταριές αεροπλάνα, από το φρούριο ακούονταν οι πρώτες ριπές των αντιαεροπορικών. Τρυπώσαμε αμέσως στα υπόγεια του μεγάλου ξενοδοχείου, που ήταν ήδη γεμάτα από τους ξένους τουρίστες και τους υπαλλήλους που έμεναν εκεί.

Σαν πέρασε η πρώτη εντύπωση, βγήκαμε πάνω και δώσαμε ένα γύρο στο ξενοδοχείο. Οι πρώτες ρουκέτες από τα αεροπλάνα έπεσαν ακριβώς στη βορινή ταράτσα του, σπάζοντας τρία τεράστια τζάμια του σαλονιού και του μπαρ. Σαν είδαν όμως πως η αντίσταση ήρθε από το φρούριο, στράφηκαν κατά κει κι όπως φανόταν το σφυροκοπούσαν άγρια. Κοιτώντας προς τη θάλασσα, είδαμε και τούρκικα πολεμικά πλοία. Τόσο κοντά μας! Η τούρκικη εισβολή, που από τα Χριστούγεννα του 1963 κρεμόταν πάνω από τα κεφάλια μας, ήταν πια γεγονός. Καθυστέρησε 11 χρόνια, μα ήρθε με όλη της την αγριότητα. [...]

Ξενοδοχείο DOME 21.7.1974:

Αυγή. Μόλις που διακρίνω και γράφω. Γύρω πόλεμος, πόλεμος και κανένας δεν ενδιαφέρεται να τον σταματήσει. [...]

1.9.1974:

Χτες θυμήθηκα την περικοπή του Ευαγγελίου «Θησαυρίζετε θησαυρόν εν τω ουρανῷ, όπου ούτε σης ούτε σκώληξ αφανίζει, ουδέ κλέπτα διορίσσοις, ουδέ κλέπτουσι».^{*} Πόσο κατάλαβα αυτή την περικοπή! Ναι, το ζήτημα είναι να μην αφήσουμε να μας λεηλατήσουν την ψυχή μας. Να μην αφήσουμε τον εσωτερικό μας κόσμο να σκληρύνει, ή να ασκημίσει με τις αδικίες που μας κάνουν. Να μείνουμε και στην προσφυγιά μας αξιοπρεπείς, να' χουμε πάντα τους ανιδιοτελείς στόχους μας. Και να παλεύουμε. Κι αν μας αδίχησαν, να μη γίνουμε εμείς άδικοι κι αν μας λεηλάτησαν τ' αγαθά μας, να μη λεηλατήσουμε κι εμείς την ψυχή μας από ό,τι καλό και αγαθό έχει. [...]

^{*} Αναφορά στον πρώτο στίχο της δεύτερης στροφής του *Ύμνου εις την Ελευθερία* (1823) του Δ. Σολωμού

^{*} Πρβλ. από το *Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, κεφ. 6, 19-20: «19. Μη θησαυρίζετε θησαυρούς στη γη, όπου ο σκόρος και η σκουριά τους καταστρέφουν και όπου κλέφτες κάνουν διαρρήξεις και τους κλέβουν. 20. Αντίθετα, να θησαυρίζετε για τους εαυτούς σας θησαυρούς στον ουρανό, όπου ούτε σκόρος καταστρέφει ούτε σκουριά και όπου κλέφτες δεν κάνουν διαρρήξεις ούτε κλέβουν».

Χριστούγεννα 1974:

Τα πρώτα Χριστούγεννα της προσφυγιάς μας. Εύχομαι να μη ζήσουμε και δεύτερα τέτοια. Εμείς τα περάσαμε χωρίς να πεινάσουμε και να κρυώσουμε. Όμως οι άλλοι; Σήμερα μου 'λειψε πάρα πολύ η Κερύνεια, αν και πάνω από το πατροπαράδοτο πιάτο με τη σούπα αυγολέμονο είπα «Δόξα Σοι ο Θεός», πριν αρχίσουμε το μεσημεριανό.

Να γράψω για το θείο βρέφος, για το θαύμα της αγάπης, για την επί γης ειρήνη; Ο καθένας πρέπει να βρει –να παλέψει για να βρει– την αγάπη και την ειρήνη. Σήμερα η δική μου ψυχή δεν γονάτισε μπροστά στο θείο βρέφος. Όχι από ολιγοπιστία, μα γιατί εδώ και πολλούς μήνες είναι διαρκώς γονατισμένη. [...]

30.12.1974:

Προτελευταία μέρα του χρόνου. Συνήθως αυτό τον καιρό έκανα απολογισμό της χρονιάς. Φέτος τι πρέπει να κάνω άραγε; Να μετρήσω τον πόνο μου; Δεν μετριέται ο πόνος αυτού που του τα πήραν όλα. Να κάνω σχέδια για το μέλλον; Έκανα τόσα στις προηγούμενες χρονιές. Πολλά τα είδα να πραγματοποιούνται ύστερα από κόπους και μόχθους. Μελέτες, σκίτσα, πίνακες, νοικοκυριά του σπιτιού, κεντήματα. Όλα χαμένα. Το μόνο που απομένει είναι η ελπίδα του γυρισμού στον τόπο μας, στα ληλατημένα σπιτικά μας, για ν' αρχίσουμε από την αρχή. Αυτό δεν είναι, βέβαια, στο χέρι μου, όμως θα διατηρήσω την ελπίδα, ας είναι και στραπατσαρισμένη.

Κάθουμαι στη βαριά σκιά αυτού του πόνου και χαιρετώ τον χρόνο που φεύγει. Κάθουμαι στη βαριά σκιά του και χαιρετώ τον καινούργιο χρόνο που με βρίσκει στην προσφυγιά. Μέσα μου ό,τι ήταν ακλόνητο έχει μείνει. Ό,τι ήμουν εξακολουθώ να είμαι. Κι ό,τι αγαπώ «γεννιέται αδιάκοπα» κι ό,τι αγαπώ «βρίσκεται στην αρχή του πάντα».* Κι είναι τόσο ωραίο να βγαίνεις γυμνός από το καμίνι της άδικης συμφοράς και να βλέπεις πως καμιά φλόγα δεν σου τσουρούφλησε την ψυχή, πως δεν μπόρεσαν να σου κάψουν αυτά που κουβαλούσες μέσα σου, γιατί αυτά είναι πιο δυνατά από όλες τις δυνάμεις του κακού. [...]

31.12.1974:

Παραμονή για ένα καινούργιο χρόνο, σ' ένα τόπο που δεν είναι ο «δικός μου», σ' ένα σπίτι που δεν μου ανήκει, προσπαθώντας να

Α. Τάσος (Αναστάσιος Αλεβίζος), *Προσφυγόπουλο*, ξύλο, μετά το 1974

* Πρβλ. τους καταληκτικούς στίχους από την ενόπια III της ποιητικής σύνθεσης του Οδ. Ελύτη *Ήλιος ο πρώτος*: «Ό,τι αγαπώ γεννιέται αδιάκοπα/Ό,τι αγαπώ βρίσκεται στην αρχή του πάντα».

πνίξω την κραυγή που βγαίνει από τις μετέωρες ρίζες μου, καθώς ζητούν να ξαναγυρίσουν στα χώματα, που τις είχαν βάλει οι πρόγονοί μου, εδώ και 40 αιώνες.

Περιμένω τον καινούργιο χρόνο χωρίς καμιά ευχή για ευτυχία. Τον περιμένω με μια ταπεινή παράκληση: να έχει για μας λιγότερο πόνο και λιγότερη αδικία από τον τωρινό. Αυτό μονάχα.

Η Κερύνεια στη δεκαετία του 1960, αεροφωτογραφία

Η **Ρίνα Κατσελλή** (Κερύνεια, 1938) συμμετείχε από τα μαθητικά της χρόνια στον Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-59) εναντίον των Βρετανών. Μέχρι την τουρκική εισβολή του 1974, ανέπτυξε πλούσια πνευματική και κοινωνική δράση στη γενέτειρά της, ενώ αργότερα αναμείχτηκε στην πολιτική υπήρξε μάλιστα η πρώτη κύπρια γυναίκα που εξελέγη βουλευτής (1981 και, ξανά, το 1985).

Εμφανίστηκε στα γράμματα το 1959 και, εκτός από τη λογοτεχνία (ποίηση, θέατρο, πεζογραφία), ασχολήθηκε με λαογραφικές και ιστορικές μελέτες γύρω από την ιδιαίτερή της πατρίδα. Στο πληθωρικό της έργο (*Γαλάζια φάλαινα*, 1978' *Μη γένοιτο*, 1989 κ.ά.) κυριαρχεί το δράμα της Κύπρου και είναι άμεσα αισθητές η γνήσια έγνοια και αγωνία για τον τόπο και τους ανθρώπους του.

*Άγες θυμήθηκα την περιοπή του Ευαγγελίου
 "Θησαυρίζετε θησαυρούς εν τῷ οὐρανῷ,
 ὅπου οὔτε σὺς, οὔτε βρῦσις ἀφανίζεται
 ὅπου μὴ πέσαι οὐ διορίζουσι καὶ μὴ πηξουσι".
 Πρόσο κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν περιοπή! Ναι, τὸ φήθηκα
 εἶναι νὰ μὴν αφήσουμε τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον
 νὰ συμπλύνει ἢ νὰ ἀκημήσει με τὴς ἀδιαιτίας ποὺ μᾶς
 κἀνοῦν. Νὰ μείνουμε καὶ ἐν τῇ προσφυγῇ μᾶς
 ἀξιοπρεπεῖς, νὰ ἔχουμε πάντοτε τοὺς ἀνιδιοτελεῖς σὺγγαίους
 μᾶς. Καὶ νὰ παρηγοῦμε. Καὶ ἐν μᾶς ἀδιαιτίας, νὰ μὴν
 γίνουμε ἐμεῖς ἀδιαιτίαι καὶ ἐν μᾶς θρηνησοῦμε τὰ ἀγαθὰ
 μᾶς, νὰ μὴν θρηνησοῦμε καὶ ἐμεῖς τὴν ψυχὴν μᾶς
 ἀπὸ ὅ,τι ἐμεῖς καὶ ἀγαθὸ ἔχει*

*Ρίνα Κατσελλή
 Προσφυγία 1 Σεπτεμβρίου 1974.*

Άντης Χατζηαδάμος

* Απολυτικό της εορτής των Θεοφανείων (6 Ιανουαρίου)

Ο πεταλουδοζωγράφος

Η ανατρεπτικότητα και το παιγνιώδες της γραφής του (προηγούμενο παράδειγμα στον ελλαδικό χώρο υπήρξε η πεζογραφία του Γιάννη Σκαρίμπα) αντανακλά μια υπερρεαλιστική οπτική για πρόσωπα και πράγματα· γι' αυτό η φαντασία και το όνειρο αναδεικνύονται κυρίαρχα στοιχεία στο ιδιόμορφο έργο του. Το χιούμορ, η ειρωνεία και ο σαρκασμός προκύπτουν συχνά αφίσιατα, δίνοντας παράλληλα ένα σαφές στίγμα αμφισβήτησης και κριτικής κάθε νόρμας (γλωσσικής, αισθητικής, κοινωνικής ή άλλης).

Ήταν το δρομάκι αδιέξοδο· στο πεζοδρόμιο αριστερά, η γυναίκα του Αρνόλφο, η σπιτονοικοκυρά μου έβγαλε ένα τραπεζάκι στρογγυλό. Η ζέστη ήταν τρομακτική· ούτε ίχνος δροσιάς στο αδιέξοδο που περιτριγυριζόταν από τρία υπερμεγέθη κτίρια που 'ταν κολλημένα το 'να με τ' άλλο σε σχήμα Π οριζόντια βαλμένου. Τα κτίρια ήταν γκριζομαβρα από την καπνίλα και τη βρώμα της μεγάλης πόλης.

Στο στρογγυλό τραπεζάκι κάτω από την ανύπαρκτη σιά ενός μπαστάρδικου καχεκτικού δέντρου, καθόμουνα μόνος εκείνο το κυριακάτικο μουντό απόγεμα. Δεν σκεφτόμουνα τίποτα. Η ζέστη ήταν ανυπόφορη.

Η γυναίκα του Αρνόλφο μου 'φερε τον διπλό παγωμένο καφέ μου· με καλαμάκι και κάμποσα παγάκια. Ο Αρνόλφο βγήκε, με κοίταξε και μπήκε.

Απέναντι, στο ισόγειο, ένα παραθυράκι ήταν ανοιχτό, μέσα ήταν η γυναίκα του αδερφού του Αρνόλφο, ξαπλωμένη στο κρεβάτι και με παρακολουθούσε με τα κιάλια.

Εγώ δεν σκεφτόμουνα τίποτα· ρούφηξα ηδονικά μια γουλιά από το φραπέ μου. Η φωνή ακούστηκε από την αρχή του αδιέξοδου και ήταν καθαρή δυνατή. «Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου Κύριε...»* Από την άλλη μεριά του πεζοδρομίου κι ερχόμενος προς εμέ, ήταν ένας κοντο-πάχουλός νεαρός, κρατώντας δύο πελώριους μπόγους... «η της Τριάδος εμφανερώθη προσκύνησις...».

Φορούσε ένα λιγδωμένο μπλου-τζιν κι ένα εξίσου βρώμικο φανελάκι άσπρο, απίθωσε τους μπόγους στο στρογγυλό τραπέζι κάτω, σκούπισε τον ιδρώτα με το πίσω μέρος της παλάμης του και μου λέει: «Λέγομαι Ντεζιντέριο Στούμπφ, ανιμύς του Τζόε Στούμπφ του ιδιοκτήτη αλόγων κούρσας, και μ' έστειλε ο Λεαφτέρης», κι αρπάζοντας τον καφέ φραπέ μου από το τραπέζι

τον κατέβασε μονορούφι· ρίχνοντας το κεφάλι προς τα πίσω, πέταξε με ορμή τα εναπομείναντα τέσσερα παγάκια στη στομάρα του. «Ωχ!» λέει, πλαταγίζοντας ηδονικά κάτι χοντροχειλάρες, «Μεγάλη η ζέστη σήμερα ...».

Τον κοίταξα ηλίθια.

Πήρε καρέκλα και κάθισε. Πήρε τσιγάρο από το ανοιχτό πακέτο το δικό μου και μου λέει εμπιστεφτικά κοιτώντας με στα μάτια «Μ' έστειλε ο Λεφτέρης».

Πήρα τσιγάρο από το ανοιχτό πακέτο το δικό μου και αφτοσυγκεντρώθηκα. Τον κοίταξα στα μάτια και του λέω εμπιστεφτικά.

«Ποιος Λεφτέρης;»

«Ο Λεφτέρης» λέει φυσώντας τον καπνό προς τα ύψη.

«Αχά! λέω εγώ, ο Λεφτέρης ε;»

«Ναι. Μου 'πε ότι χρειάζεσαι σερβιτόρο. Και ήρθα».

Πήρα από τη τσέπη δύο χαπάκια. Τα κατάπια χωρίς νερό. Αφτοσυγκεντρώθηκα· μου πονούσαν τα μηνίγγια.

«Λάθος έκανε ο Λεφτέρης», λέω. «Εγώ δεν χρειάζομαι σερβιτόρο ...».

«Γιατί;»

«Διότι εγώ είμαι συγγραφέας παιδικών βιβλίων».

«Είμαι και ζωγράφος» με λέει, κλείνοντας το μάτι εμπιστεφτικά.

Σηκώθηκα, μάζεψα τα τσιγάρα μου κι έκανα να φύγω, αλλά σκουντούφλησα στον ένα μπόγο και βρέθηκα μπρούμυτα στη γης. Με βοήθησε να σηκωθώ, μου 'δωσε καρέκλα και κάθισα. «Πρέπει ν' αλλάξουμε την όψη της γειτονιάς», μου λέει, «Κοίταξε γύρω σου, πού είναι ο ήλιος; το φως;»

Άνοιξε τον ένα μπόγο· μέσα σ' ένα πελώριο δίκτυ ήταν μπουρδουκλωμένες καμιά πενηνταριά νυσταλέες μυωπικές κουκουβάγιες. «Πρέπει να με βοηθήσεις» μου λέει· «θα ζωγραφίσουμε ολόκληρο το κτίριο με πεταλούδες. Πολύχρωμες πεταλούδες χιλιάδες πολύχρωμες πετελούδες!. Μετά θα βάλουμε τα περισσότερα στις φωλιές τους».

Άναψα τσιγάρο· η απέναντι βγήκε στο παράθυρο και με κοιτούσε με τα κιάλια. Ήμουνά πολύ ενοχλημένος. Ζεστανόμωνα. Δεν ήθελα μπλεξίματα ούτε καινούργιες γνωριμίες. Ήθελα να φύγω μα δεν τολμούσα· γιατί η γυναίκα του αδερφού τού Αρνόλφο από απέναντι δεν κρατούσε κιάλια τώρα αλλά ένα δίκανο· το οποίο ήταν στραμμένο απάνω μου.

Λέω, «Με τις κουκουβάγιες τι γίνεται;»

«Εννοείς τα περισσότερα» μου λέει, ενόσο έβγαζε από τον άλλο

Άντης Χατζηπαδάμος, *Ανακλινόμενη Σύνθεση*, ξύλο, 1960-1988

μπόγο ένα τριπόδι κι ένα κανναβάτσο*· στήριξε το κανναβάτσο στο τριπόδι, έβγαλε πινέλα και μπογιές και με γρήγορες πινελιές ζωγράφισε ένα πιάτο με μακαρόνια.

«Μ' αρέσουν πολύ οι μακαρονάδες», μου λέει «και τα σουβλάκια. Ο Ηγούμενος της μονής δεν μ' άφηνε να τρώω καλά· πολύ τσιγγούνης. Με χτύπησε κιόλας με την Αγία ράβδο στην κοιλιά πριν με διώξει ...».

Φώναξα τον Αρνόλφο.

«Πού είν' ο αδερφός σου;» τον ρωτάω άγρια.

«Ποιος απ' όλους;»

«Ο άντρας τής απέναντι».

«Πέθανε».

«Φέρε μου το τηλέφωνο!».

«Φέρε και κάμποσα παγάκια», λέει ο χοντρός.

«Μάλιστα» λέει ο Αρνόλφο, κι έφυγε.

«Τι θα γίνει τώρα; Από πού θ' αρχίσουμε;» μου λέει ο χοντρός.

«Να φάμε από μια μακαρονάδα», λέω, «πρώτα και μετά βλέπουμε». Έφερε ο Αρνόλφο το τηλέφωνο, τις μακαρονάδες και μια πελώρια μαξιλαροθήκη γεμάτη παγάκια.

Πήρα το τηλέφωνο και ζήτησα τον Άγιο Καθηγούμενο. Έκανε το μπάνιο του στην πισίνα μου 'παν· σε μισή ωρίτσα το πολύ θα μ' έπαιρνε. Φάγαμε σιωπηλά τις μακαρονάδες μας. Ο χοντρός έφαγε έξι πιάτα, εγώ τέσσερα. Ο χοντρός έφαγε και τα μισά παγάκια από τη μαξιλαροθήκη. Εν τω μεταξύ η γειτόνισσα παρουσίασε ένα κανόνι. Κρατούσε ένα πετόι και γυάλιζε το στόμιο του κανονιού.

Χτύπησε το τηλέφωνο.

«Τι θέλεις;» μου λέει.

«Την ξέρεις τη γυναίκα του αδερφού τού Αρνόλφο;»

«Όχι».

«Ξέρεις κάνα Ντεζιντέριο Στουμπφ;»

«Διότι ενόσο απουσίαζα στο εξωτερικό μού μπογιάτισε το ξωκκλήσι απ' άκρη σ' άκρη με πολύχρωμες πεταλούδες!»

«Είναι ζωγράφος;»

«Είναι τρελός! Τον είχα για μάγειρα. Άφηνε τους μοναχούς νηστικούς. Έτρωε το φαί που μαγείρευε για μας και μεις τρώγαμε ξεροκόμματα!. Θέλεις τίποτ' άλλο;»

«Ναι. Γιατί τον φωνάζουν αγγελούδι;»

«Γιατί όταν μπογιάτιζε το ξωκκλήσι φορούσε ένα ζεβγάρι φτερούγες και ζωγράφιζε αιωρούμενος».

«Τις θέλω τις φτερούγες».

«Να μου επιστρέψει τις κουκουβάγιες που μάζεψε από το

* **κανναβάτσο**, το: χοντρή ύφασμα από λινάρι, βαμβάκι και κάνναβη, το οποίο χρησιμοποιείται και στη ζωγραφική

μοναστήρι πρώτα».

«Εντάξει».

«Άβριο θα στείλω δύο μοναχούς να φέρουν τις φτερούγες και να πάρουν τις κουκουβάγιες».

«Εντάξει, Ντέζιο, άβριο ξεκινούμε δουλειά. Εσύ κι εγώ θα ζωγραφίσουμε χιλιάδες - χιλιάδες πεταλούδες», λέω χαμογελώντας.

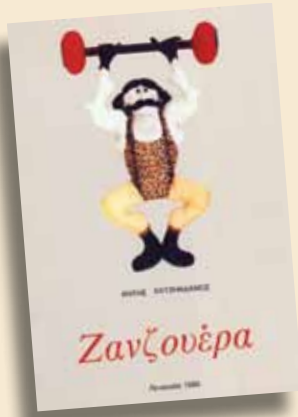
«Μπαμ!» ακούστηκε η κανονιά. Μια πελώρια τρύπα ανοίχτηκε στον τοίχο έξι μέτρα πιο πάνω από τα κεφάλια μας. Από την κανονιά ξύπνησαν οι κουκουβάγιες που χύθηκαν στον αέρα αλαφιασμένες τσιρίζοντας «Ούου ου ουου ου ...»

Δρασκελίσε το παράθυρο ντυμένη στα μάβρα, η γυναίκα του αδερφού τού Αρνόλφο, και κοιτώντας με στα μάτια λέει στον Ντεζιντέριο:

«Άβριο, αρχίζουμε να ζωγραφίζουμε τις πεταλούδες».

Άντης Χατζηπαδάμος, *Άνθρωποι και ζώα, μπιγκιά και σκάκιμα σε ξύλο*, 1980

* **ππολί(τ)σιν, το:** αστυνομία, αστυνομικός σταθμός

* **λαπορτάρω:** υποβάλλω μήνυση

* **ολάν (προσφώνηση):** καλέ

* Ο Θεός να σε προστατεύει και να σ' έχει καλά

* **σάρτζης, ο:** λοχίας

* **όμπασης, ο:** υποδεκανέας χωροφυλακής

* **σκληρκά, η:** καρυγή, τσίριγμα

* **μουντάρω:** ορμώ απειλητικά

Ο Φσήκουας

- Πού πας ρε Θεωρή βουρητός, βουρητός;
- Πάω στο ππολίτσιν*.
- Χα;
- Έκρουσέν με ο φσήκουας τζάι πάω να τον λαπορτάρω*.
- Ολάν* ποιον έν να λαπορτάρεις, τον σφήκουον;
- Καλό ποιον;
- Ρε πάεννε στο μεσοκομείον να σου βάλουν καμμιάν ένεσιν μέμπα τζάι πάθεις τίποτε.
- Όι ολάν! Μεσοκομείον; Πρώτα στο ππολίτσιν τζάι ύστερις θωρούμεν.
- Ο Θεός να βλέπει τζάι να δσέπει γέ μου*.
- Έφυεν βουρητός για την αστυνομίαν το Θεορούιν. Καθήκον ήταν ο Νικήτας ο σάρτζης*.
- Καλώς το Θεορούιν. Είντα μαντάτα;
- Σάρτζη έκρουσέν με ο φσήκουας.
- Πού ρε;
- Πα στο δεξίν το κωλομέριν.
- Επήες εις τον γιατρόν;
- Όι. Είπα νάρτω να τον λαπορτάρω πρώτα τζάι ύστερα να πάω.
- Καλά έκαμες.
- Έβηξεν δγκο τρεις βηξίμές ξερές ο Σαρτζηκύπας τζάι άρχισε να παίρνει κατάθεσιν.
- Είνταλος εγίνην η δουλειά;
- Έτο εκάθουμουν εις τον καφερέν του Έντεκα με τον Πέτσαν τον αρφότεχνον του Ττοουλή του όμπαδη*· ξέρεις τον. Εκαθούμασταν τζάι εθωρούσαμεν τον κόσμο που επέρναν. Άξιππα έννοιωσα έναν πόνον στο κωλομέριν τζάι έβαλα τες σκληρκές*. Εμμοντάρασιν* πεντέξι μα ο φσήκουας έφυεν· ξέρω τον όμως τζάι ξέρω τζάι την τρούπαν του.
- Είσαι σίουρος; λαλεί του ο Σάρτζης.
- Τέλεια σίουρος.
- Εσού σίουρος; λαλεί του ο Σάρτζης.
- Να τον συλλάβεις.
- Τον σφήκουον· να συλλάβω τον σφήκουον...
- Ινναί...
- Καλόν. Έλα υπόγραψε. Ναι τέλεια κάτω. Χάτε πάμεν να τον ήβρουμεν.

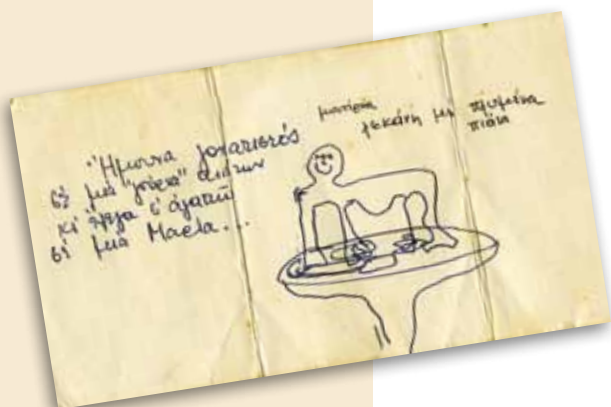
Εσηκωστήκαν τζάι οι δγκο τζάι εφύασιν.

Anis
88

Ο **Άννης Χατζηαδάμος** (Πάφος, 1936-1990) έζησε για ένα μεγάλο διάστημα στη Νότια Αφρική, όπου και σπούδασε γραφικές τέχνες και γλυπτική (1955-57 και 1959-63). Στην Κύπρο επέστρεψε οριστικά το 1980. Ως εικαστικός καλλιτέχνης οργάνωσε ατομικές εκθέσεις στη Ν. Αφρική, στην Κύπρο κ.α., ενώ συμμετείχε με έργα του και σε ομαδικές εκθέσεις σε διάφορες χώρες.

Το πρώτο βιβλίο του με πεζά κείμενα δημοσιεύτηκε το 1982 (*Σκνιπόγιακ*), προκαλώντας αίσθηση με τις ευρηματικές αφηγηματικές, γλωσσικές και ορθογραφικές του ιδιαιτερότητες. Η σατιρική και εξωπραγματική απεικόνιση του κόσμου προβάλλει και στα βιβλία που ακολουθούν (*Κρεπέλλο*, 1988 και *Ζανζουέρα*, 1990), καθώς υπηρετείται αποτελεσματικά από τεχνικές υπονόμευσης του νοήματος και της ρεαλιστικής αναπαράστασης.

Άννης Χατζηαδάμος, *Όρθια φιγούρα*, ξύλο, 1985

Σημείωση:

Τα σχέδια είναι του Άννη Χατζηαδάμου, ειδικά για τα βιβλία *Κρεπέλλο* και *Ζανζουέρα*

Επίμετρο

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 1900-2010*

- 1900,** 29 Ιανουαρίου: Γέννηση στη Λευκωσία του ζωγράφου Αδαμάντιου Διαμαντή (-1994).
22 Μαΐου: Θάνατος αρχιεπισκόπου Σωφρονίου Γ'. Κρίση στην Εκκλησία της Κύπρου (Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα).
-
- 1901,** 23 Μαρτίου: Γεννιέται στη Λύση Αμμοχώστου ο διαλεκτικός ποιητής Παύλος Λιασίδης (-1985).
31 Μαρτίου: Επίσημη Απογραφή Πληθυσμού: 237.022 (Έλληνες 182.739 και Τούρκοι 51.309).
22 Σεπτεμβρίου: Γέννηση του ζωγράφου Γεώργιου Πολυβίου Γεωργίου (Πολ Γεωργίου) στην Αμμόχωστο (-1972).
8/20 Οκτωβρίου: Κοινό συλλαλητήριο Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη Λευκωσία για εκπαιδευτικά θέματα. Ομιλητές ο Νικόλαος Καταλάνος και ο βουλευτής Χατζή Χαφούζ Ζιά εφέντης. Εκλογές για την ανάδειξη μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου.
-
- 1902,** Ανεύρεση θησαυρού της Λάμπουσας (εννέα ασημένια πιάτα), της εποχής του Ηρακλείου (610-641 μ.Χ.).
Γέννηση στο χωριό Πάνω Ζώδια του ζωγράφου Σολωμού Φραγκουλίδη (-1981) και στην Πάφο του ποιητή Χριστόδουλου Γαλατόπουλου (-1953).
Επανεκδίδεται στη Λευκωσία η *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου* (1788) του Αρχιμανδρίτη Κυπριανού.
-
- 1903,** 3 Απριλίου: Γέννηση του ποιητή Τεύκρου Ανθία στην Κοντέα της επαρχίας Αμμοχώστου (-1968).
Γέννηση του ζωγράφου Βίκτωρα Ιωαννίδη (-1984) στη Λεμεσό, του ποιητή και δημοσιογράφου Παύλου Κριναίου στην Πάφο (-1986) και του ποιητή και κριτικού Άντη Περονάρη στη Λευκωσία (-1980).
-
- 1904,** 14 Ιουλίου: Γέννηση του πεζογράφου Ανδρέα Γεωργιάδη - Κυπρολέοντος στον Πεδουλά (-1988).
30 Σεπτεμβρίου: Γέννηση στο Δάλι του συγγραφέα Γιώργου Φιλίππου Περίδη (-1999), αδελφού του ποιητή Θεόδωση Περίδη.
17 Οκτωβρίου: Ο σερ Χάρμαν Κινγκ διορίζεται ύπατος αρμοστής της Κύπρου (-31.3.1911).
Γέννηση στη Λεμεσό του συγγραφέα, δημοσιογράφου και κριτικού Αμίλιου Χουρμούζιου (-1973).

* Βασίστηκε στο έργο του Λ. Ζαφειρίου *Κυπριακό Χρονολόγιο*, Λευκωσία: Γ.Τ.Π., 2008.

1905, Γέννηση του ποιητή Χαράλαμπος Άζινου (-1979).

1906, Βουλευτικές εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο.

1907, Σεπτέμβριος: Ο υφυπουργός Αποικιών Ουίνστον Τσόρτσιλ επισκέπτεται την Κύπρο.

Ο Σίμος Μενάρδος (1871-1933) διορίζεται επόπτης των ελληνικών σχολείων της Κύπρου. Κυκλοφορεί στην Αθήνα το βιβλίο του, *Τοπωνυμικόν της Κύπρου*.

Γέννηση στη Λάρινα του συγγραφέα Θεόδωρου Μαρσέλλου (-1991) και στη Γερμασόγεια του λαϊκού ποιητή Βάσου Γερμασοΐτη (-1967).

1908, Ο Κυρηναίος Κύριλλος εκλέγεται από σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη αρχιεπίσκοπος Κύπρου.

28 Μαρτίου: Ο αρμοστής επιβάλλει αυστηρά μέτρα ύστερα από τις συγκρούσεις στη Λευκωσία με αφορμή την εκλογή του νέου αρχιεπισκόπου. Απαγορεύει την ενθρόνιση και δίνει εντολή κατάληψης της Αρχιεπισκοπής.

10 Απριλίου: Γέννηση στο Τσέρι του ποιητή Θεόδωρου Πιερίδη (-1968).

25 Μαΐου: Το Νομοθετικό Συμβούλιο θεσπίζει νόμο για την εκλογή αρχιεπισκόπου.

1909, 8 Απριλίου: Ο Κιτίου Κύριλλος εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κύπρου με βάση τον νόμο της αποικιακής κυβέρνησης.

Γέννηση στο χωριό Άχνα της επαρχίας Αμμοχώστου του ερευνητή και μελετητή της κυπριακής διαλέκτου και λογοτεχνίας Κυριάκου Χατζηωάννου (-1997) και στη Μόρφου του πεζογράφου Λουκή Ακρίτα (-1965).

1910, 18 Φεβρουαρίου: Ο Κυρηναίος Κύριλλος υποβάλλει την παραίτησή του από αρχιεπίσκοπος στον Οικουμενικό Πατριάρχη.

24 Φεβρουαρίου: Γέννηση του ζωγράφου Τηλέμαχου Κάνθου στην Άλωνα (-1993).

Ο Μελέτιος Μεταξάκης εκλέγεται μητροπολίτης Κιτίου (-1918).

Κυκλοφορεί το βιβλίο του Ιερώνυμου Περισσιάνη (1870-1931), *Γενική Ιστορία της νήσου Κύπρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της αγγλικής κατοχής*.

1911, 2 Απριλίου: Επίσημη Απογραφή Πληθυσμού: 274.108. Το 73,21% του πληθυσμού είναι αναλφάβητοι (200.692).

14 Αυγούστου: Γεννιέται στη Λύση ο λαϊκός ποιητής Γιακουμής Ατσιόκος.

Εκλογές για την ανάδειξη μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου.
Κυκλοφορούν στη Λεμεσό τα *Ποήματα* του Βασίλη Μιχαηλίδη (1849-1917).

Ο Σίμος Μενάρδος εκλέγεται καθηγητής της κλασικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Γέννηση στη Λεμεσό της Θέμιδος Σιαπκαρά-Πιτσιλλίδου (-2001), ερευνήτριας της κυπριακής λογοτεχνίας της Αναγέννησης, και στην Αγκαστίνα της επαρχίας Αμμοχώστου του κριτικού και μελετητή της λογοτεχνίας Κώστα Προυσή (-1993). Γέννηση στην Κερύνεια του ποιητή Νίκου Κρασιδιώτη (-1997).

1912, 17 Απριλίου: Παραιτούνται οι Έλληνες-μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου, ύστερα από απόρριψη μνημονίου τους από τον αρμοστή.

27 Μαΐου: Ταραχές στη Λεμεσό μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου. Επέμβαση της αστυνομίας, η οποία ανοίγει πυρ. Πέντε νεκροί και εκατόν τριάντα τέσσερις τραυματίες.

6 Δεκεμβρίου: Σκοτώνεται σε μάχη κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου ο δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος (γέν. 1872, Λεμεσός).

Δεκέμβριος: Οι εκπρόσωποι των Τούρκων Κυπρίων στη Νομοθετική Συνέλευση εισηγούνται, σε περίπτωση αλλαγής της πολιτικής κατάστασης στο νησί, την εκχώρησή του στη Μεγάλη Βρετανία ή στην Αίγυπτο. Οι Έλληνες Κύπριοι εκπρόσωποι ζητούν την Ένωση με την Ελλάδα.

Τον ίδιο μήνα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο Λονδίνο συζητά με υπουργούς της βρετανικής κυβέρνησης την προσφορά της Κύπρου στην Ελλάδα με αντάλλαγμα την παραχώρηση στη Βρετανία ναυτικής βάσης στο Αργοστόλι Κεφαλληνίας.

1913, 13 Αυγούστου: Γέννηση στο χωριό Παναγιά της επαρχίας Πάφου του Μιχαήλ Χριστοδούλου Μούσκου, του μετέπειτα αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄ (-1977).

Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1914-1918) – ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ

1914, 18 Φεβρουαρίου: Γεννιέται στην Αμμόχωστο ο ποιητής Κώστας Μόντης (-2004).

1 Αυγούστου: Έναρξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Περίπου 16.000 Έλληνες και Τούρκοι Κύπριοι εθελοντές υπηρετούν στον βρετανικό στρατό κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

5 Νοεμβρίου: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισέρχεται στον πόλεμο ως σύμμαχος της Γερμανίας. Προσάρτηση της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία.

27 Νοεμβρίου: Με διάταγμα οι Κύπριοι γίνονται Βρετανοί πολίτες. Γέννηση του ποιητή Μάνου Κρόλη στη Λευκωσία (-1989) και του ποιητή και πεζογράφου Νίκου Βραχίμη στην Αμμόχωστο (-1961).

1915, 17 Οκτωβρίου: Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξανδρος Ζαΐμης ενημερώνεται για την πρόθεση της Μ. Βρετανίας να παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα, με την προϋπόθεση η τελευταία να υποστηρίξει τη Σερβία και να εισέλθει στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Στις 20 Οκτωβρίου ανακοινώνεται η αρνητική απάντηση της κυβέρνησης Ζαΐμη.

Γέννηση του λογοτέχνη Κύπρου Χρυσάνθη στη Λευκωσία (-1998)
Γιάννης Σταυρινός-Οικονομίδης (1894-1987), *Τα πρώτα διηγήματα*.

1916, 16 Μαΐου: Υπογράφεται η μυστική συμφωνία Σάκς-Πικό ανάμεσα στη Γαλλία και την Αγγλία, σύμφωνα με την οποία η Αγγλία δεν θα άρχιζε διαπραγματεύσεις για την παραχώρηση της Κύπρου χωρίς την έγκριση της Γαλλίας.

21 Δεκεμβρίου: Ο Κύριλλος Γ΄ ενθρονίζεται Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (-1933).

1917, 15 Οκτωβρίου: Δημοσιεύεται στον *Εκκλησιαστικό Κήρυκα* το άρθρο του Νικοδήμου Μυλωνά «Η κατάσταση του λαού» με σαφείς κοινωνικές αναφορές.

8 Δεκεμβρίου: Πεθαίνει στο φτωχοκομείο της Λεμεσού ο ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης.

Γέννηση στο Μαζωτό της επαρχίας Λάρινακας του λαϊκού γλύπτη Κώστα Αργυρού (-2001).

Γεννιέται ο ναΐβ ζωγράφος Κώστας Αβερζίου (-1981).

1918, 13 Ιουνίου: Ο Νικοδήμος Μυλωνάς (1889-1937) εκλέγεται μητροπολίτης Κιτίου.

5 Δεκεμβρίου: Αναχωρεί για το Λονδίνο αντιπροσωπεία Ελλήνων της Κύπρου, για να θέσει το αίτημα της Ένωσης. Επικεφαλής ο αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ΄. Στις 30 Δεκεμβρίου η αντιπροσωπεία συναντιέται με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο Παρίσι.

31 Δεκεμβρίου: Πεθαίνει ο ύπατος αρμοστής σερ Τζον Ε. Κλόσον (διορίστηκε στις 8.1.1915).

1919, 3 Ιανουαρίου: Υπόμνημα του αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας εναντίον του αιτήματος για Ένωση.

6 Ιανουαρίου: Άφιξη της αντιπροσωπείας Ελλήνων της Κύπρου στο Λονδίνο.

31 Φεβρουαρίου: Η αντιπροσωπεία επιδίδει στο Λονδίνο υπόμνημα στον υπουργό Αποικιών λόρδο Μίλνερ.

Ανοιξη: Τούρκοι Κύπριοι εθνικιστές ιδρύουν κόμμα με επιδίωξη την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία.

Απρίλιος: Στους Πανελληνίους Αγώνες στην Αθήνα ο ποιητής και αθλητής Γλαύκος Αλιθέρης (1897-1965) κερδίζει πρώτη νίκη.

18 Σεπτεμβρίου: Ο αρχηγός των βρετανικών ναυτικών δυνάμεων της Μεσογείου προβάλλει «βέτο» στην παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα.

1920, 5 Αυγούστου: Ο υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας λόρδος Κέρζον ανακοινώνει στον Ελευθέριο Βενιζέλο ότι η αγγλική κυβέρνηση δεν σκοπεύει να παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα.

26 Οκτωβρίου: Συνάντηση της αντιπροσωπίας Ελλήνων της Κύπρου στο υπουργείο Αποικιών με τον Έμιερν, ο οποίος απορρίπτει το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα.

8 Δεκεμβρίου: Ομαδική παραίτηση των εννέα Ελλήνων-μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου.

23 Δεκεμβρίου: Γαλλοβρετανική συνθήκη για τη Συρία, τον Λίβανο και την Παλαιστίνη στην οποία περιλαμβάνεται απαγορευτική διάταξη για την παραχώρηση της Κύπρου χωρίς τη συγκατάθεση της Γαλλίας.

1921, 15 Ιανουαρίου: Πρόωρες εκλογές για την ανάδειξη μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου. Εκλέγονται οι Έλληνες ενωτικοί υποψήφιοι.

25-26 Μαρτίου: Διαδηλώσεις και συγκρούσεις με την αστυνομία, με αφορμή τους εορτασμούς για την εκατοστή επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

24 Απριλίου: Απογραφή πληθυσμού· 310.715 κάτοικοι (244.887 Έλληνες, 61.339 Τούρκοι, 1.350 Μαρωνίτες, 1.197 Αρμένιοι, 950 Λατίνοι, 705 Διαμαρτυρόμενοι και 195 Ιουδαίοι). Το 35% του πληθυσμού γνωρίζει γραφή και ανάγνωση.

1 Ιουλίου: Κυκλοφορεί στο Βαρώσι από τον Γιάννη Σταυρινό Οικονομίδα το περιοδικό *Νέα Εποχή* (-1.5.1922).

10 Οκτωβρίου: Οι Έλληνες Κύπριοι αποφασίζουν αποχή από τις εκλογές.

15 Οκτωβρίου: Διαλύεται το Νομοθετικό Συμβούλιο.

23 Οκτωβρίου: Ο αρχιεπίσκοπος Κύριλλος κηρύσσει την έναρξη της Παγκυπριακής Συνέλευσης.

21-22 Νοεμβρίου: Παγκύπρια συνέλευση στη Λευκωσία της *Πολιτικής Οργάνωσης Κύπρου* (επίσκοπος Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς, Θεοφάνης Θεοδότου, Ιωάννης Κληρίδης, Γ. Χατζηπαύλου κ.ά.)

25 Νοεμβρίου: Ο Μελέτιος Μεταξάκης εκλέγεται Οικουμενικός Πατριάρχης.

Τυπώνεται στη Λεμεσό το βιβλίο του Νίκου Νικολαΐδη (1884-1956) *Διηγήματα* (α' σειρά).

-
- 1922,** 9 Σεπτεμβρίου: Οι Τούρκοι Κύπριοι γιορτάζουν στη Λευκωσία τη νίκη του Κεμάλ.
Κυκλοφορεί στη Λεμεσό το μυθιστόρημα του Νίκου Νικολαΐδη *Το Στραβόξυλο*.
-
- 1923,** 24 Ιουλίου: Υπογράφεται η συνθήκη της Λοζάνης. Η Τουρκία παραιτείται από τα δικαιώματά της στην Κύπρο και αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία.
Εκλογές για την ανάδειξη μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου.
Έκδοση στη Λάρνακα του επιστημονικού περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* (-1937) από τους Νεοκλή Κυριαζή (διευθυντή), Ιωάννη Συκουτρή, Λουκή Περίδη, μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά.
Ποίηση: Τυπώνονται τα *Τζυπριώτικα τραούδια* του Δημήτρη Λιπέρη (1866-1937), τα *Βήματα στη χλόη* του Δημητρου Δημητριάδη (1892-1964) και στην Αλεξάνδρεια οι *Οραματισμοί του Εωσφόρου* του Γλαύκου Αιθέρη.
-
- 1924,** Απρίλιος: Αγροτικό συνέδριο στο Λευκόνοικο, στο οποίο συμμετέχουν Έλληνες και Τούρκοι. Πρωτοστατεί ο Κυριάκος Π. Ρωσσίδης.
Απρίλιος (-Μάρτιος 1925): Κυκλοφορεί στη Λεμεσό το λογοτεχνικό περιοδικό *Αβγή* σε 300 αντίτυπα (Αμίλιος Χουρμούζιος, Γιάννης Λεύκης, Αντώνης Ιντιάνος, Χριστόδουλος Χριστοδουλίδης).
8 Ιουνίου: Γέννηση στο Μαραθόβουνο της επαρχίας Αμμοχώστου του ζωγράφου Χριστόφορου Σάββα (-1968).
Κυκλοφορεί στην Αλεξάνδρεια το βιβλίο του Νίκου Νικολαΐδη *Διηγήματα* (β' σειρά).
Γέννηση της πεζογράφου Λίνας Σολωμονίδου στη Λεμεσό (-2008).
-
- 1925,** 10 Μαρτίου: Ανακήρυξη της Κύπρου σε Αποικία του Στέμματος.
Ο Άγγλος ύπατος αρμοστής μετονομάζεται σε κυβερνήτη.
1 Μαΐου: Τίθεται σε ισχύ το νέο σύνταγμα. Επίσημη τελετή στη Λευκωσία (πλατεία Σεραγίου) για την ανακήρυξη της Κύπρου σε αποικία του Στέμματος.
Στο Νομοθετικό Συμβούλιο από τα 15 εκλεγμένα μέλη, τα 12 θα προέρχονται από μη μουσουλμάνους και τα 3 από μουσουλμάνους ψηφοφόρους.
26 Ιουλίου: Φεύγει από την Κύπρο ο ύπατος αρμοστής Μάλκολμ Στήβενσον.
Ιούλιος: Δεύτερο συνέδριο αγροτών στη Λευκωσία, μετά το οποίο δημιουργείται το Ελληνοτουρκικό Αγροτικό Κόμμα.

8 και 13 Οκτωβρίου: Εκλογές για την ανάδειξη μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου. Εκλέγεται βουλευτής Λευκάρων ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς.

- 1926,** 23 Ιανουαρίου: Γέννηση του Κυριάκου Μάτση στο Παλαχώρι (-1958).
28 Μαΐου-3 Ιουνίου : Επίσκεψη του Νίκου Καζαντζάκη (1883-1957) στην Κύπρο. Ο συγγραφέας μιλά στο Εργατικό Κέντρο στη Λεμεσό.
30 Ιουλίου: Γεννιέται στο χωριό Λιμνιά της Αμμοχώστου ο ποιητής Παντελής Μηχανικός (-1979).
14-15 Αυγούστου: Ίδρυση Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου στη Λεμεσό.
30 Νοεμβρίου: Αφιξη στην Αμμοχώστο του σερ Ρόναλντ Στορρς, νέου κυβερνήτη της Κύπρου (-Οκτ. 1932).
Κυκλοφορεί στη Λεμεσό από την Πολυξένη Λοϊζιάδα (1855-1942) το περιοδικό *Το Παλλάδιον* (-1936).
Κυκλοφορεί στα τουρκικά το βιβλίο του Mustafa Bey Mithat *Σύντομη Ιστορία της Κύπρου* (γένν. 1886).
Ο Σίμος Μενάρδος εκλέγεται μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.
-

- 1927,** Οκτώβριος: Αντιπροσωπεία Ελλήνων Κυπρίων υπό τον Νικόδημο Μυλωνά συναντάται με τον υφυπουργό Πάσφιλντ στο Λονδίνο, ο οποίος απορρίπτει το αίτημά της για Ένωση.
Ανασκαφές της Σουηδικής Αρχαιολογικής Αποστολής στους Σόλους και στο Βουνί υπό τον Einar Gjerstad.
-

- 1928,** 1 Ιανουαρίου: Ανακοινώνεται η κατάργηση του φόρου υποτελείας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία που είχε επιβληθεί το 1878.
22 Φεβρουαρίου: Γέννηση του Γρηγόρη Αυξεντίου (-1957) στο χωριό Λύση της επαρχίας Αμμοχώστου.
17 Οκτωβρίου: Με βασιλικό διάταγμα τίθεται σε ισχύ ο νέος ποινικός κώδικας (επιβολή μαστιγώματος κ.ά.).
Δεκέμβριος: Οι Έλληνες Κύπριοι βουλευτές καταψηφίζουν τον προϋπολογισμό και αποχωρούν από το Νομοθετικό Συμβούλιο.
Κυκλοφορεί η πρώτη ποιητική συλλογή του Παύλου Λιασίδη (-1985) *Τραγούδια του νησιού μου*.
Θάνατος του ποιητή και συγγραφέα Ιωάννη Καραγεωργιάδη (γέν. 1842).
Γέννηση της πεζογράφου Ήβης Μελεάγρου στη Λευκωσία και του ποιητή Κώστα Μιχαηλίδη στη Λεμεσό (-1998).
-

- 1929,** 29 Απριλίου: Γεννιέται στο χωριό Τρίκωμο της επαρχίας Αμμοχώστου ο αρχαιολόγος Βάσος Καραγιώργης.
10 Σεπτεμβρίου: Πρεσβεία Ελλήνων Κυπρίων υπό τον μητροπολίτη

Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, τον Ζήνωνα Ρωσσίδη και τον Στ. Σταυρινάκη στο Λονδίνο για την αυτοδιάθεση της Κύπρου.

29 Οκτωβρίου: Κατάρρευση του χρηματιστηρίου στη Νέα Υόρκη· παγκόσμια οικονομική κρίση.

7 Δεκεμβρίου: Ψηφίζεται νέος εκπαιδευτικός νόμος, ο οποίος επιτρέπει την επέμβαση των Άγγλων στην εκπαίδευση.

Ανασκαφές στην Έγκωμη από τη σουηδική αποστολή (-1932).

Η ίδια αποστολή ανασκάπτει το ιερό με τα πήλινα ειδώλια των αρχών του 7ου αι. π.Χ. στην Αγία Ειρήνη.

Κυκλοφορεί στην Αθήνα το βιβλίο του Μελή Νικολαΐδη (1892-1979) *Δύο άσπρα χέρια κι άλλα διηγήματα*, στην Αλεξάνδρεια το βιβλίο του Νίκου Νικολαΐδη *Διηγήματα* (γ' σειρά) και στην Αθήνα η ποιητική συλλογή του Τεύκρου Ανθία *Τα σφυρίγματα του αλήτη*.

Γεννιέται στη Λάρνακα ο ζωγράφος Στέλιος Βότσης, στην Ακανθού ο ποιητής και δοκιμογράφος Κυριάκος Πλησής (-2007) και στη Λεμεσό ο πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας Χριστάκης Γεωργίου.

1930, 30 Ιανουαρίου: Ιδρύεται στη Λευκωσία, ύστερα από συνέλευση, η *Εθνική Οργάνωση Κύπρου*, σκοπός της οποίας είναι η Ένωση με την Ελλάδα.

10 Μαρτίου: Γέννηση στην Πάφο του ποιητή Θεοδόση Νικολάου (-2004).

25 Μαρτίου: Δημοψήφισμα για την Ένωση.

30 Μαΐου: Ψηφίζεται ο ανελεύθερος νόμος για τον Τύπο.

Οκτώβριος: Βουλευτικές εκλογές. Επανεκλέγεται ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς.

Νίκη των κεμαλιστών στις εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο στην Κύπρο. Εκλέγεται ο Νετζατί Μπέη.

Αρχίζει ανασκαφές στην περιοχή Κουρίου η αποστολή του Πανεπιστημίου Πενσυλβανίας (-1950).

Ανασκαφές στην Αμαθούντα από την σουηδική αρχαιολογική αποστολή κάτω από τη διεύθυνση του Einar Gjerstad.

Εκδίδεται από τον δημοσιογράφο Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη το βιβλίο *Η αγγλική κατοχή της Κύπρου* και από τον Λοΐζο Φιλίππου (1895-1950) το δίτομο έργο *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας 1571-1878*.

Κυκλοφορούν στη Λευκωσία τα *Τζυπρωϊτικά τραούδια* (δεύτερος τόμος) του Δημήτρη Λιπέρη.

1931, 20-21 Απριλίου: Συζητείται πρόταση του μητροπολίτη Νικόδημου Μυλωνά για Ένωση. 3.000 διαδηλωτές, με επικεφαλής μαθητές του Παγκύπριου Γυμνασίου, έξω από την έδρα του Νομοθετικού Συμβουλίου ζητούν την Ένωση με την Ελλάδα.

27 Απριλίου: Πληθυσμός 347.959. Το 54,84% του πληθυσμού είναι αναλφάβητοι. Αγροτικός πληθυσμός 271.608 (78,1%) και αστικός πληθυσμός 76.351 (21,9%).

1 Μαΐου: Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου προχωρεί σε αφορισμό του ποιητή Τεύκρου Ανθία για την ποιητική συλλογή *Δευτέρα Παρουσία*.

11 Αυγούστου: Ο κυβερνήτης Ρόναλντ Στορς επιβάλλει το δασμολόγιο για αύξηση των δημοσίων εσόδων με αυτοκρατορικό διάταγμα εν Συμβουλίω.

Οκτωβριανά

17 Οκτωβρίου: Ο μητροπολίτης Νικόδημος Μυλωνάς αναγγέλλει την παραίτησή του από το βουλευτικό αξίωμα. Στις 20 Οκτωβρίου σε ομιλία του στο στάδιο της Λεμεσού διακηρύσσει την Ένωση με την Ελλάδα και καλεί του πολίτες να μην υπακούσουν στους νόμους.

18 Οκτωβρίου: Ίδρυση *Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως Κύπρου*.

21 Οκτωβρίου: 6.000-8.000 διαδηλωτές συγκεντρώνονται στην Εμπορική Λέσχη στη Λευκωσία. Αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία. Νεκροί και τραυματίες. Καταστρέφεται από φωτιά το διοικητήριο.

22 Οκτωβρίου: Στρατιωτικές ενισχύσεις των Άγγλων στη Λευκωσία. Νέα διαδήλωση στην οδό Λήδρας 6.000 ατόμων. Διαδηλώσεις σε άλλες πόλεις και χωριά.

23 Οκτωβρίου: Καταπλέουν τέσσερα καταδρομικά στην Κύπρο. Αγήματα Άγγλων πεζοναυτών αποβιβάζονται στην ακτή.

Φθάνουν αεροπορικά στρατιωτικές ενισχύσεις από την Αίγυπτο.

Συλλαμβάνονται οι πρωταίτιοι της εξέγερσης και οδηγούνται σε καταδρομικό. Σύλληψη του μητροπολίτη Νικόδημου και συγκρούσεις με την αστυνομία στη Λεμεσό.

Δήλωση Ελευθέριου Βενιζέλου στον Τύπο ότι δεν υφίσταται κυπριακό πρόβλημα μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας.

24, 25, 26 Οκτωβρίου: Συνεχίζονται οι συγκρούσεις με τις βρετανικές δυνάμεις στη Λευκωσία, στη Λεμεσό και τις άλλες πόλεις με νεκρούς οι οποίοι ανέρχονται σε 17 και πολλούς τραυματίες.

25 Οκτωβρίου: Καταπλέει στην Αμμόχωστο το πολεμικό πλοίο «Κολόμβος» και τα βρετανικά στρατεύματα ενισχύονται με νέες δυνάμεις. Αεροπορικές δυνάμεις καταφθάνουν από την Αίγυπτο και μια μοίρα βομβαρδιστικών της R.A.F. πετά σε καθημερινή βάση πάνω από το νησί.

Αναστέλλεται η εκλογή δημάρχων (-1946). Εξορίζονται οι πρωταίτιοι της εξέγερσης.

1932, 24 Ιουνίου: Ο μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος (1896-1947) επιστρέφει στην Κύπρο, ύστερα από άδεια του κυβερνήτη Στορς.

2 Νοεμβρίου: Γέννηση στην Κάτω Πάφου του ποιητή Ανδρέα Παστελλά, στη Νατά Πάφου του ποιητή Σοφοκλή Λαζάρου και στη Νήσου της ποιήτριας Κλαίρης Αγγελίδου.

4 Δεκεμβρίου: Άφιξη στη Λάρνακα του νέου Κυβερνήτη Ρέτζιναλντ Σταμπς (-8.11.1933).

Κυκλοφορεί το *Χρονικό* του Λεόντιου Μαχαωρά, έκδοση Ρ. Μ. Ντώκινς.

1933, 28 Οκτωβρίου: Σύσταση Συμβουλευτικού Συμβουλίου.

16 Νοεμβρίου: Θάνατος αρχιεπισκόπου Κυρίλλου. Τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου ο μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος.

Παλμεροκρατία (-1939)

21 Δεκεμβρίου: Άφιξη του νέου κυβερνήτη της Κύπρου Χέρμπερτ Ρίτμοντ Πάλμερ (-3.7.1939): Παλμεροκρατία.

Δεκέμβριος: Διοργανώνεται η Γ' Ετήσια Καλλιτεχνική Έκθεση στην οποία παρουσιάζουν έργα τους και οι ζωγράφοι Ιωάννης Κισσονέργης, Σολωμός Φραγκουλίδης και Τηλέμαχος Κάνθος.

Απεργία οικοδόμων στη Λευκωσία με αίτημα το εννιάωρο και τη μείωση της τιμής του ψωμιού.

Συγκρούσεις με την αστυνομία. Συλλήψεις και τραυματισμοί.

Οι απεργοί κερδίζουν τα αιτήματά τους.

Ψηφίζεται ο νόμος για τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Γέννηση στην Αναρωτία του ζωγράφου Στας Παράσκου.

1934, Φεβρουάριος: Ο Πορφύριος Δίκαιος (1904-1971) εντοπίζει το νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας. Τον επόμενο μήνα αρχίζει ανασκαφές στο Καζάφανι.

23 Μαρτίου: Δημοσιεύεται ο νόμος με τον οποίο απαγορεύεται η διενέργεια δημοτικών εκλογών.

Απρίλιος: Έκθεση της ζωγράφου Λουκίας Νικολαΐδου (1909-1994) στο Θέατρο «Παπαδοπούλου» στη Λευκωσία.

Ιούνιος: Ατομική έκθεση στην Αμμόχωστο του ζωγράφου Τηλέμαχου Κάνθου.

Έκδοση του περιοδικού *Κυπριακά Γράμματα* (-1937 και 1939-1956) από τους Αντώνη Ιντιάνο (1900-1968), Νίκο Κρανιδιώτη και Κώστα Προυσή.

Κυκλοφορούν στη Λευκωσία τα *Τζυπριώτικα τραούδια* (τρίτος τόμος) του Δημήτρη Λιπέρη.

1935, Η αποικιοκρατική κυβέρνηση, στην προσπάθειά της να θέσει υπό τον πλήρη έλεγχό της τη Μέση Εκπαίδευση, ψηφίζει σχετικό νόμο.

Απαγορεύεται η εισαγωγή βιβλίων από την Ελλάδα και την Τουρκία.

Κυκλοφορεί το λογοτεχνικό περιοδικό *Πάφος* (-1947) από τον Λοΐζο Φιλίππου (1895-1970), στην έκδοση του οποίου πρωτοστατεί και ο Άντης Περγάρης.

Κυκλοφορούν η ποιητική συλλογή του Γιάννη Λεύκη (1899-1991) *Στεναγμοί και πόθοι* και το μυθιστόρημα του Λουκή Ακρίτα, *Νέος με καλές συστάσεις*.

Τυπώνεται το βιβλίο του Νεοκλή Κυριαζή (1877-1956), *Κυπριακή Βιβλιογραφία*.

Γέννηση των πεζογράφων Πάνου Ιωαννίδη στην Αμμόχωστο και Γιάννη Κατσούρη στη Λευκωσία (-2010).

1936, 18 Ιουνίου: Γεννιέται στην Πάφο ο ζωγράφος, γλύπτης και λογοτέχνης Άντης Χατζηαδάμιος (-1990).
Ιδρύεται η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών.
Ανασκαφές Πορφύριου Δικαίου στη Χοιροκοιτία (και 1946).
Η αθλήτρια Δομνίτσα Λανίτη συμμετέχει με την ελληνική εθνική ομάδα στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Βερολίνο (και το 1948 στο Λονδίνο).
Κυκλοφορούν στην Αθήνα το βιβλίο του Λουκή Ακρίτα, *Ο κάμπος* (μυθιστόρημα) και στην Κύπρο η ποιητική συλλογή του Μάνου Κράλη *Ταξίδι στη γυμνή χρονιά* και *Τα τραγούδια της φυλακής* του Χριστόδουλου Γαλατόπουλου.
Γέννηση του ποιητή Θεοκλή Κουγιάλη στη Δευτεριά.

1937, 13 Σεπτεμβρίου: Πεθαίνει εξόριστος στα Ιεροσόλυμα ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς.
Κυκλοφορούν στη Λευκωσία τα *Τζυπριώτικα τραγούδια* (τόμος τέταρτος) του Δημήτρη Λιπέρη.
Κυκλοφορούν η συλλογή διηγημάτων του Γιάννη Σταυρινού *Οικονομίδα Κυπραίκα* και οι ποιητικές συλλογές του Θεόδωρου Πιερίδη, *Ξέρουμε κι εμείς να τραγουδούμε* (Κάιρο), του Λευτέρη Γιαννίδη (1913-1984), *Βήματα στην άμμο* και του Ξάνθου Λυσιώτη (1898-1987), *Εφήμερα*.
Εκδίδεται ο πρώτος τόμος των *Κυπριακών Σπουδών*.
Γέννηση στο Μιτσερό του ζωγράφου Νίκου Κουρούση και του ποιητή και δοκιμογράφου Ανδρέα Χριστοφίδη στη Λευκωσία (-1998).

1938, 21 Απριλίου: Ο τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου μητροπολίτης Λεόντιος παραπέμπεται σε δίκη και καταδικάζεται. Υπό αστυνομική επιτήρηση στην Πάφο.
Κυκλοφορεί η ποιητική συλλογή του Μάνου Κράλη, *Φθινόπωρο στην Κόλαση*.
Γέννηση στη Λάρνακα του ποιητή και ερευνητή της κυπριακής λογοτεχνίας Φοίβου Σταυρίδη και στην Κερύνεια της συγγραφέως και μελετήτριας της κυπριακής λαογραφίας Ρήνας Κατσελλή.

Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1939-1945)

1939, Αύγουστος: Άφιξη στην Κύπρο του νέου κυβερνήτη σερ Γουίλλιαμ Ντένις Μπάπτερσιλ (-Οκτώβριος 1941).

22 Σεπτεμβρίου: Αεροπλάνα του Άξονα βομβαρδίζουν την περιοχή Ξερού-Μόρφου.

5 Οκτωβρίου: Απεργούν 2.000 οικοδόμοι. Κερδίζουν την εφαρμογή του οκτάωρου.

Κυκλοφορεί το βιβλίο του Halil Fikret Alasya, *Kibris Tarihi* (Ιστορία της Κύπρου).

Τυπώνεται στη Λευκωσία το βιβλίο του Κώστα Μόντη *Γκαμήλες κι άλλα διηγήματα*.

Γέννηση στη Δευτερά του ποιητή Κώστα Βασιλείου.

1940 (-1945), 37.000 Έλληνες και Τούρκοι Κύπριοι εθελοντές κατατάσσονται στις Συμμαχικές δυνάμεις.

Κυκλοφορεί το βιβλίο του Νίκου Νικολαΐδη, *Πέρ' απ' το καλό και το κακό* (μυθιστόρημα).

Γέννηση της Πίτσας Γαλάζη στη Λεμεσό, της Έλλης Παιονίδου στη Βάσα Κοιλανίου και του Κυριάκου Χαρολαμπίδη στην Άχνα Αμιοχώστου.

Γέννηση του ζωγράφου Ανδρέα Λαδόμματος.

1941, 6.000 Έλληνες και Τούρκοι Κύπριοι πολεμούν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής.

Άνοιξη: Ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Άντονι Ήντεν επισκέπτεται την Κύπρο.

17-30 Μαΐου: Απεργούν οι κυβερνητικοί εργάτες. Επιβάλλεται το οκτάωρο και στον κυβερνητικό τομέα.

25 Νοεμβρίου: Άφιξη του νέου κυβερνήτη σερ Τσαρλς Κάμπελλ Γούλλεϋ στη Λάρνακα.

Γέννηση της Ντίνας Κατσούρη και του Πολύβιου Νικολάου στην Αμιόχωστο και του Μιχάλη Πασιαρδή στο Τσέρι.

1942, 5 Οκτωβρίου: Ιδρυτικό συνέδριο ΑΚΕΛ στη Λεμεσό.

Κυκλοφορεί στη Λευκωσία το βιβλίο του Αντώνη Ιντιάνου, *Εκλογή από τα ποιήματα του Βασίλη Μιχαηλίδη*.

Ιδρύεται από τους Κώστα Μόντη, Αχιλλέα Λυμπουρίδη και Φοίβο Μουσουλίδη το πρώτο επαγγελματικό θέατρο στην Κύπρο.

Γέννηση του ποιητή Άνθου Λυκαύγη στην Τριμίγκληνη.

1943, 31 Ιανουαρίου: Ο πρωθυπουργός της Βρετανίας Ουίνστον Τσόρτσιλ στη Λευκωσία.
18 Απριλίου: Ίδρυση του ΚΑΤΑΚ (Τουρκοκυπριακή Μειονοτική Οργάνωση).
21 Μαΐου: Πρώτες ελεύθερες δημοτικές εκλογές μετά το 1931.
6 Ιουνίου: Ίδρυτικό συνέδριο Κυπριακού Εθνικού Κόμματος.
Τέλη Αυγούστου: Απεργιακές κινητοποιήσεις σε όλες τις πόλεις για μείωση των τιμών. Οι διαδηλωτές ανέρχονται σε 20.000.

1944, 1 Μαρτίου: 1.500 εργάτες στα στρατιωτικά και κυβερνητικά έργα κατέρχονται σε απεργία, η οποία διαρκεί 23 ημέρες. Οι εργάτες κερδίζουν οικογενειακό επίδομα, άδεια ανάπαυσης και ασθένειας κ.ά. (απεργία για τον τιμάρημο).
13 Μαρτίου: Κηρύσσεται παναπεργία για υποστήριξη των απεργών.
Αύγουστος: Αρχίζει απεργία στα μεταλλεία της Καλαβασού, η οποία θα διαρκέσει εννέα μήνες.
11 Αυγούστου: Άφιξη του υφυπουργού Κόσμο Πάρκινσον στη Λευκωσία. Στις επαφές του τις επόμενες μέρες δηλώνει ότι δεν είναι εξουσιοδοτημένος να συζητήσει το θέμα της Ένωσης.
Τέλη Αυγούστου: Απεργιακές κινητοποιήσεις σε όλες τις πόλεις για μείωση των τιμών. Οι διαδηλωτές ανέρχονται σε 20.000.
Πεθαίνουν αιχμάλωτοι σε γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης οι αδελφοί Ροδίωνας και Μίμης Γεωργιάδης.
Κυκλοφορεί στην Αλεξάνδρεια η ποιητική συλλογή του Γλαύκου Αλιθέρη, *Μυστικός Δείπνος*. Ο Νίκος Βραχίμης δημοσιεύει τη νουβέλα *Ο άγνωστος* και ο Κώστας Μόντης τα διηγήματα *Ταπεινή ζωή*.

1945, 25 Μαρτίου: Απρόκλητη επίθεση της αποικιοκρατικής αστυνομίας στο Λευκόνειο εναντίον παρέλασης για την εθνική επέτειο. 3 νεκροί και 13 τραυματίες. Επιβολή λογοκρισίας.
10 Σεπτεμβρίου: Συνάντηση του αντιβασιλέα της Ελλάδας αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού με τον Άντονι Ήντεν στο Λονδίνο. Ο Δαμασκηνός θέτει θέμα παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα, αλλά (13 Σεπτεμβρίου) οι αρχηγοί των επιτελείων της Αγγλίας εισηγούνται την απόρριψη της παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα.
3 Οκτωβρίου: 2.000 εργάτες κατέρχονται σε απεργία και κερδίζουν το 44ωρο.
Κυκλοφορεί στην Αλεξάνδρεια το μυθιστόρημα του Γ.Φ. Πιερίδη *Οι βαμβακάδες*.

1946, 20 Απριλίου: Ο Στέλιος Κυριακίδης (1910-1987) κερδίζει τον μαραθώνιο της Βοστώνης.
26 Μαΐου: Δημοτικές εκλογές.
10 Νοεμβρίου: Επίσημη Απογραφή Πληθυσμού: 450.114 (Έλληνες Κύπριοι 361.199, Τούρκοι Κύπριοι 80.548, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Καθολικοί 8.367). Αγροτικός πληθυσμός 334.306 (74,3%) και αστικός πληθυσμός 115.808 (25,7%).
1 Δεκεμβρίου: Διαδήλωση στη Λευκωσία υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα με συμμετοχή 20.000 ατόμων, ύστερα από την αρνητική στάση της ελληνική κυβέρνησης.
Κυκλοφορούν στη Λευκωσία οι ποιητικές συλλογές του Κώστα Μόντη *Minima* και του Μάνου Κράλη *Επιτάφιος του πληρώματος*.

1947, 7 Φεβρουαρίου: Συνάντηση της αντιπροσωπείας Ελλήνων της Κύπρου με τον υπουργό Αποικιών Κρητς Τζόνους στο Λονδίνο κατά την οποία ο μητροπολίτης Λεόντιος εγείρει το θέμα της Ένωσης με την Ελλάδα.
27 Μαρτίου: Ο Ρέτζιναλτ Φλέτσερ, λόρδος Γουίνστερ διορίζεται κυβερνήτης της Κύπρου (-9.2.1949). Σε διάγγελμά του (4 Απριλίου) τονίζει ότι η Κύπρος θα παραμείνει «υπό βρετανική κυριαρχία ως πολύτιμος και έμπιστος εταίρος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας».
20 Ιουνίου: Ο μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κύπρου.
9 Ιουλίου: Διάγγελμα του κυβερνήτη Γουίνστερ με το οποίο καλεί τους Κυπρίους σε Διασκεπτική Συνέλευση για νέο σύνταγμα.
13 Ιουλίου: Διάγγελμα του αρχιεπισκόπου Λεόντιου στο οποίο ασκεί δριμύεια κριτική στο διάγγελμα του Άγγλου κυβερνήτη και αναφέρεται στο αίτημα της Ένωσης με την Ελλάδα.
26 Ιουλίου: Πεθαίνει στο νοσοκομείο της Λευκωσίας ο αρχιεπίσκοπος Λεόντιος.
1 Νοεμβρίου: Αρχίζει τις εργασίες της στη Λευκωσία η Διασκεπτική για το νέο σύνταγμα με αποχή της Εκκλησίας (- Μάιος 1948).
24 Δεκεμβρίου: Ο Μακάριος Β΄ εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κύπρου (-1950).
Συνάντηση του Φαζίλ Κουτσιούκ (1906-1984) με τον πρόεδρο της Τουρκίας Ισμέτ Ινονού στην Άγκυρα. Ο Ινονού δηλώνει στον Κουτσιούκ ότι η Τουρκία δεν μπορεί να διαταράξει τις σχέσεις της με τη Μεγάλη Βρετανία.
Δογμαστικές ανασκαφές από τον Πορφύριο Δίκαιο στην Καλαβασό - «Τέντα», Καλαβασό Α΄ και Καλαβασό Β΄. Ακόμη, ανασκαφές στη Σωτήρα σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνιας. Θα συνεχιστούν στα 1951-1952, 1954 και 1956.

Έκδοση στην Αθήνα του βιβλίου *Αρματωμένοι* του Λουκή Ακριτά και στη Λευκωσία του πεζογραφήματος του Θεόδωρου Μαρσέλλου *Χρυσά βουνά* με επιμέλεια του Κώστα Μόντη.

- 1948,** 13 Ιανουαρίου: Αρχίζει η μεγάλη απεργία 2.100 μεταλλωρύχων της Κυπριακής Μεταλλευτικής Εταιρείας που θα διαρκέσει ως τις 16 Μαΐου. Στην απεργία συμμετέχουν και Τούρκοι Κύπριοι εργάτες.
- 3 Μαρτίου: Σοβαρά επεισόδια στο Μαυροβούνι. Η αστυνομία πυροβολεί εναντίον των μεταλλωρύχων που απεργούν. Τραυματίζονται από σφαίρες οκτώ απεργοί.
- 8 Μαρτίου: Συγκρούσεις με την αστυνομία. Τραυματίζονται έξι απεργοί.
- 8 Απριλίου: Ο Μακάριος εκλέγεται μητροπολίτης Κιτίου.
- 20 Μαΐου: Οι Άγγλοι υποβάλλουν στη Διασκεπτική σχέδιο συντάγματος.
- 21 Μαΐου: Οι Τούρκοι Κύπριοι εκπρόσωποι στη Διασκεπτική ψηφίζουν υπέρ της αποδοχής του σχεδίου συντάγματος. Καταψηφίζεται από τους Έλληνες Κύπριους εκπροσώπους.
- 2 Αυγούστου: 4.000 εργάτες των ορυχείων στον Αμίαντο απεργούν (-31.8). Η αστυνομία συλλαμβάνει 100 απεργούς.
- 12 Αυγούστου: Τερματίζονται οι εργασίες της Διασκεπτικής χωρίς αποτέλεσμα.
- 13 Αυγούστου: Ο κυβερνήτης Γουίνστερ διαλύει τη Διασκεπτική.
- 26 Αυγούστου: Απεργία 1.200 οικοδόμων (-12.12).
- 28 Νοεμβρίου: Οι Τούρκοι Κύπριοι διοργανώνουν στη Λευκωσία συλλαλητήριο εναντίον της Ένωσης. Ανάμεσα στους ομιλητές και ο νέος δικηγόρος Ραούφ Ραΐφ Ντενκιάς (1924).
- Ο Πορφύριος Δίκαιος ανασκάπτει τον αρχαιολογικό χώρο της Χοιροκοιτίας (-1958).
- Κυκλοφορεί το μυθιστόρημα του Νίκου Νικολαΐδη, *Τα τρία καρφιά*.
-
- 1949,** 10 Μαΐου: Ο σερ Άντριου Ράιτ διορίζεται κυβερνήτης της Κύπρου. Την ίδια μέρα διεξάγονται δημοτικές εκλογές.
- 21 Νοεμβρίου: Το Α.Κ.Ε.Λ. υποβάλλει υπόμνημα στον Ο.Η.Ε. ζητώντας τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την Ένωση με την Ελλάδα.
- 1 Δεκεμβρίου: Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου ανακοινώνει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την Ένωση.
- Πεθαίνει ο λαϊκός ποιητής Χριστόφορος Παλαΐσης (γέν. 1872, Αυγόρου).
- Κυκλοφορεί στην Αμμόχωστο το βιβλίο του Γιώργου Φ. Πιερίδη, *Διηγήματα από τη Μέση Ανατολή*.

1950, 15 Ιανουαρίου: Δημοψήφισμα. Το 96% (215.103) τάσσεται υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα. Αντίδραση της τουρκικής κυπριακής μειονότητας. Υπό την αιγίδα της Ομοσπονδίας Τουρκικών Συλλόγων οργανώνονται συλλαλητήρια. Επιδίδονται ψηφίσματα διαμαρτυρίας στην Άγκυρα, στο Λονδίνο και στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών.
28 Ιουνίου: Θάνατος αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄.
20 Οκτωβρίου: Ο Μακάριος Γ΄ εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κύπρου.
4-22 Δεκεμβρίου: Έκθεση του ζωγράφου Γεωργίου Πολ. Γεωργίου στο Βρετανικό Συμβούλιο στη Λευκωσία.

1951, 24 Φεβρουαρίου: Η Εθνική Ομοσπονδία Φοιτητών της Τουρκίας διοργανώνει στην Άγκυρα συλλαλητήριο για την Κύπρο.
10 Μαΐου: Σε άρθρο στην εφημερίδα *Χουριέτ* τονίζεται ότι η Κύπρος και τα Δωδεκάνησα είναι εθνική υπόθεση της Τουρκίας.
Πρώτη ατομική έκθεση του ζωγράφου Βίκτορα Ιωαννίδη στη Λεμεσό.
Τυπώνεται στην Αθήνα από τον Ανδρέα Ιωάννου η *Ανθολογία Κυπρίων Ποιητών*.
Κυκλοφορεί *Το βιβλίο του μοναχού* του Νίκου Νικολαΐδη.

1952, Ιούλιος: Άρνηση της κυβέρνησης Πλαστήρα - Βενιζέλου να προσφύγει στον Ο.Η.Ε. Ο Μακάριος καταγγέλλει την ελληνική κυβέρνηση και την αντιπολίτευση.
2 Ιουλίου: Συνάντηση Μακαρίου και Γεωργίου Γρίβα (1897-1974) στην Αθήνα.
Δεκέμβριος: Η βρετανική κυβέρνηση αποφασίζει τη μεταφορά της έδρας των βρετανικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής στην Κύπρο.
Ανασκαφές στη Σαλαμίνα από το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου.
Συμμετέχουν οι Βάσος Καραγιώργης και Α. Δικηγορόπουλος (-1974).
Ο αρχαιολόγος Πορφύριος Δίκαιος ανασκάπτει την Πύλα - Κοκκινόκρημος.
Κυκλοφορούν από τη Θέμιδα Σιαπκαρά-Πιτσιλίδου τα αναγεννησιακά ερωτικά λυρικά ποιήματα της Κύπρου.

1953, 7 Μαρτίου: Υπογράφεται στην Αθήνα ο όρκος για τον απελευθερωτικό αγώνα από τα μέλη της Μυστικής Επιτροπής.
Απρίλιος: Πνίγεται στη θαλάσσια περιοχή της Λεμεσού ο αμερικανός αρχαιολόγος George McFadden (γέν. 1911), ο οποίος έφερε στο φως το θέατρο στο Κούριο, τις οικίες Ευστολίου και Αχιλλέως, τη Βασιλική Κουρίου, το στάδιο και τον ναό του Απόλλωνα Υλάτη.
23 Αυγούστου: Υπόμνημα του αρχιεπισκόπου Μακαρίου στον Ο.Η.Ε. για προώθηση του αιτήματος αυτοδιάθεσης.

---

6 Νοεμβρίου: Πρώτο ταξίδι του Γιώργου Σεφέρη στην Κύπρο (-9.12).

14 Δεκεμβρίου: Αρχίζει η συζήτηση για το Κυπριακό στον Ο.Η.Ε.

Ανασκαφές στο Κούριο από το Πανεπιστημιακό Μουσείο της Πενσυλβανίας (-1954).

Πεθαίνει ο γλύπτης Ανδρέας Θυμόπουλος (γέν. 1881, Πραστειό Αμμοχώστου).

Δημοσιεύεται στην Οξφόρδη το βιβλίο του Πορφύριου Δίκαου, *Khirokitia*.

1954, 28 Ιουλίου: Δήλωση του βρετανού υφυπουργού Αποικιών Χένρυ Χόπκινσον ότι ορισμένα αποικιακά εδάφη δεν μπορούν «ποτέ» να αποκτήσουν πλήρη ανεξαρτησία.

Ιούλιος: Ο σερ Ρόμπερτ Άρμπεϊζ διορίζεται κυβερνήτης της Κύπρου (-Οκτώβριος 1955).

2 Αυγούστου: Ο κυβερνήτης Άρμπεϊζ επαναφέρει τους αντιστασιαστικούς νόμους.

12 Αυγούστου: Γενική απεργία και συλλαλητήρια στην Κύπρο για τα μέτρα του Άγγλου κυβερνήτη.

16 Αυγούστου: Πρώτη προσφυγή της Ελλάδας στον Ο.Η.Ε. για την Κύπρο.

24 Αυγούστου: Ιδρύεται στην Τουρκία η οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική», ύστερα από πρωτοβουλία της Εθνικής Ένωσης Τούρκων Φοιτητών.

28 Αυγούστου: Ομιλία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' στην εκκλησία της Παναγίας της Φανερωμένης στη Λευκωσία υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα («όρκος της Φανερωμένης»).

15 Σεπτεμβρίου: Δεύτερο ταξίδι του Γιώργου Σεφέρη στην Κύπρο (-17.10).

9 Νοεμβρίου: Ο Γεώργιος Γρίβας αποβιβάζεται στην Κύπρο.

21 Δεκεμβρίου: Μαχητική διαδήλωση στην Αθήνα για την Κύπρο, μετά την απόρριψη της προσφυγής της Ελλάδας στον Ο.Η.Ε.

Πρώτη έκθεση του ζωγράφου Χριστόφορου Σάββα.

Κυκλοφορούν στη Λευκωσία *Τα τραγούδια της ταπεινής ζωής* του Κώστα Μόντη.

Αφιέρωμα του περιοδικού *Νέα Εστία* στην Κύπρο.

1955, 25 Ιανουαρίου: Οι Άγγλοι συλλαμβάνουν στην Πάφο το πλήρωμα του ιστιοφόρου Άγιος Γεώργιος, το οποίο μετέφερε οπλισμό για την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ).

Ανακαλύπτεται στην Έγκωμη κοιμιάτι πήλινης πινακίδας του 1500 π.Χ. περίπου με Κυπρο-Μινωική γραφή.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

1 Απριλίου: Έναρξη απελευθερωτικού αγώνα Ε.Ο.Κ.Α. (-1959).

5 Απριλίου: Ο Ουίνστον Τσόρτσιλ παραιτείται από πρωθυπουργός της Αγγλίας. Τον διαδέχεται ο Άντονι Ήντεν.

29 Αυγούστου (-7 Σεπτεμβρίου): Τριμερής Διάσκεψη στο Λονδίνο. Επεισόδια κατά των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Σεπτέμβριος: Ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Ήντεν απομακρύνει τον Άρμπεϊτς από τη θέση του κυβερνήτη.

9 Σεπτεμβρίου: Κάνει την εμφάνισή της η τουρκοκυπριακή οργάνωση Volkan (Ηφαίστειο), η οποία ιδρύθηκε από τον Φαζίλ Κουτσιούκ.

23 Σεπτεμβρίου: Τρίτο ταξίδι του Γιώργου Σεφέρη στην Κύπρο (-3.10).

4 Οκτωβρίου: Άφιξη στην Κύπρο του νέου κυβερνήτη Σερ Τζον Χάρντινγκ. Αρχίζουν στο ξενοδοχείο Λήδρα Πάλας οι συνομιλίες Χάρντινγκ – Μακαρίου.

24 Οκτωβρίου: Αρχίζει η δίκη του Μιχαλάκη Καραολή. Δικηγόρος του Στέμματος ο Ραούφ Ντενκτάς.

15 Δεκεμβρίου: Σκοτώνεται σε μάχη στο Μερσινάκι, κοντά στους Σόλους, ο Χαράλαμπος Μούσκος, μέλος της Ε.Ο.Κ.Α.

27 Δεκεμβρίου: Κήρυξη έκτακτης ανάγκης από τον κυβερνήτη Χάρντινγκ.

Γιώργος Σεφέρης, *Κύπρον ου μ' έθέσπισεν...*

Πληθυσμός 511.000 (Έλληνες 409.822 και Τούρκοι 97.090).

1956, 27 Ιανουαρίου: Συγκρούσεις μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου με την αστυνομία και τον βρετανικό στρατό. Διατάσσεται το κλείσιμο του σχολείου και η διαγραφή του από το μητρώο των σχολείων Μέσης Παιδείας.

Ιανουάριος: Διαδήλωση Τούρκων Κυπρίων στη Λευκωσία εναντίον της Ένωσης και της Ε.Ο.Κ.Α.

7 Φεβρουαρίου: Δολοφονείται στην Αμμόχωστο από Άγγλους στρατιώτες ο μαθητής Πετράκης Γιάλλουρος (Ριζοκάραπασο, 1938).

29 Φεβρουαρίου: Συνάντηση του Λένοξ Μπόντ με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος απορρίπτει τις προτάσεις των Άγγλων. Διακοπή διαπραγματεύσεων Μακαρίου - Χάρντινγκ.

9 Μαρτίου: Σύλληψη και εξορία Μακαρίου στις Σεϋχέλλες.

10 Μαρτίου: Μαχητική διαδήλωση φοιτητών στη Θεσσαλονίκη κατά του εκτοπισμού του Μακαρίου στις Σεϋχέλλες. Συμπλοκές με τη χωροφυλακή και τον στρατό. 118 τραυματίες. Κλείνει για πέντε μέρες το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

10 Μαΐου: Απαγχονίζονται ο Μιχαλάκης Καραολής και ο Ανδρέας Δημητρίου. Διαδηλώσεις στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις· νεκροί και τραυματίες.

23 Μαΐου: Δολοφονία Τούρκου αστυνόμου στη Λευκωσία· σοβαρά επεισόδια και καταστροφές ελληνικών περιουσιών σε πολλές πόλεις.

27 Μαΐου: Στο χωριό Αφάνεια της επαρχίας Λευκωσίας ξεσπούν συγκρούσεις Ελλήνων και Τούρκων, που προκαλούν τον θάνατο αρκετών ατόμων.

19 Ιουλίου: Ο συντηρητικός βουλευτής Ουόλτερ Έλιοτ αναφέρεται στο βρετανικό κοινοβούλιο στην πιθανότητα λύσης του Κυπριακού με τη διχοτόμηση.

26 Ιουλίου: Ο πρόεδρος της Αιγύπτου Γκαμάλ Αμπντούλ Νάσερ ανακοινώνει την εθνικοποίηση της Εταιρείας της Διώρυγας του Σουέζ.

9 Αυγούστου: Απαγχονίζονται από τους Άγγλους οι Ανδρέας Ζάκος, Χαρίλαος Μιχαήλ και Ιάκωβος Πατάτσος.

16 Αυγούστου: Η Ε.Ο.Κ.Α. ανακοινώνει αφηνδιαστική κατάπαυση του πυρός.

Φθινόπωρο: Η Τουρκία υποστηρίζει τη διχοτόμηση της Κύπρου.

21 Σεπτεμβρίου: Οι Άγγλοι απαγχονίζουν στις Κεντρικές Φυλακές (Λευκωσία) τον Μιχαήλ Κουτσόφτα, τον Στέλιο Μαυρομιμάτη και τον Ανδρέα Παναγίδη.

31 Οκτωβρίου: Αγγλογαλλικά στρατεύματα επεμβαίνουν στην Αίγυπτο.

19 Δεκεμβρίου: Δήλωση του υπουργού Αποικιών Λένοξ Μπόντ με την οποία αναγνωρίζεται η αρχή της χωριστής αυτοδιάθεσης για τους Έλληνες Κύπριους και τους Τούρκους Κύπριους.

Δεκέμβριος: Ανακοινώνονται από την αγγλική κυβέρνηση οι συνταγματικές προτάσεις του λόρδου Ράντκλιφ, για λύση του Κυπριακού. Η ελληνική κυβέρνηση και ο Μακάριος απορρίπτουν το σύνταγμα Ράντκλιφ· η τουρκική κυβέρνηση τοποθετείται θετικά.

Πληθυσμός περίπου 531.000 (αστικός πληθυσμός 173.900).

Το περιοδικό *Κυπριακά Γράμματα* αναστέλλει την έκδοσή του.

Ποίηση: Θοδόσης Περίδης, *Κυπριακή Συμφωνία* (Αλεξάνδρεια) και Τεύκρος Ανθίας, *Το ημερολόγιο C.D.P.* (Λευκωσία).

Πεζογραφία: Μαρία Ρουσοιά (1894-1957), *Κύπρος* (Αλεξάνδρεια).

1957, 10 Ιανουαρίου: Παραίτηση του πρωθυπουργού της Αγγλίας Άντονι Ήντεν. Τον διαδέχεται ο Χάρολντ Μακμίλλαν.

3 Μαρτίου: Ολοκαύτωμα Γρηγόρη Αυξεντίου στο κρησφύγετό του στον Μαχαίρα.

Κυκλοφορεί στην Αθήνα ο *Αποχαιρετισμός* του Γιάννη Ρίτσου για τον Γρηγόρη Αυξεντίου.

14 Μαρτίου: Απαγχονίζεται στις Κεντρικές Φυλακές ο 19χρονος μαθητής Ευαγόρας Παλληκαρίδης.

28 Μαρτίου: Απελευθέρωση Μακαρίου.

17 Απριλίου: Ο Μακάριος φτάνει στην Αθήνα.

11 Ιουλίου: Ο Βρετανός πρωθυπουργός Χάρολντ Μακμίλλαν παρουσιάζει στο Υπουργικό Συμβούλιο το σχέδιο τριπλής συγκυριαρχίας στην Κύπρο.

21 Ιουλίου: Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος δηλώνει σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία) ότι θα δεχόταν τη λύση της ανεξαρτησίας ως λύση του Κυπριακού.

Νοέμβριος: Τίθεται εκτός νόμου η Volkan.

15 Νοεμβρίου: Ίδρυση από τον Ντενκτάς κ.ά. της Τ.Μ.Τ. (Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση).

3 Δεκεμβρίου: Ο Σερ Χιου Φουτ διορίζεται νέος κυβερνήτης της Κύπρου.

Πρώτη έκθεση στη Λευκωσία του ζωγράφου Αδαμάντιου Διαμαντή.

13-26 Δεκεμβρίου: Έκθεση του ζωγράφου Χριστόφορου Σάββα στο ξενοδοχείο Λήδρα Πάλας στη Λευκωσία.

Κυκλοφορεί η ποιητική συλλογή του Παντελή Μηχανικού *Παρεκκλίσεις*.

1958, 26 Ιανουαρίου: Υιοθετείται από τον Τούρκο πρωθυπουργό Αντνάν Μεντερές το αίτημα για Διχοτόμηση (Ταξίμ). Την επόμενη μέρα οι Τούρκοι Κύπριοι διαδηλώνουν στη Λευκωσία με σύνθημα «Διχοτόμηση ή Θάνατος», με αφορμή το σχέδιο Φουτ. Ύστερα από συγκρούσεις με τον αγγλικό στρατό σκοτώνονται και τραυματίζονται αρκετοί Τούρκοι Κύπριοι.

1 Μαΐου: Πρωτομαγιάτικη παρέλαση στη Λευκωσία με τη συμμετοχή Ελλήνων και Τούρκων εργαζομένων.

7 Ιουνίου: Τοποθέτηση βόμβας στο Τουρκικό Γραφείο Πληροφοριών στη Λευκωσία από άνθρωπο του Ντενκτάς. Πυρπολείται από Τούρκους το κτίριο του Σωματείου «Ολυμπιακός» στη Λευκωσία.

12 Ιουνίου: Δολοφονούνται στο Κιόνελι από Τούρκους Κύπριους οκτώ Έλληνες Κύπριοι, τους οποίους είχαν μεταφέρει εκεί Άγγλοι στρατιώτες.

Καλοκαίρι: Βίαιες συγκρούσεις Ελλήνων - Τούρκων (56 Έλληνες και 53 Τούρκοι νεκροί). Ένταση στις σχέσεις Ε.Ο.Κ.Α. - Α.Κ.Ε.Λ. εξαιτίας της δολοφονίας αριστερών· εκκλήσεις Μακαρίου και Καραμανλή για ενότητα.

19 Ιουνίου: Κοινοποιείται το σχέδιο Μακμίλλαν για επίλυση του Κυπριακού, το οποίο προβλέπει διακυβέρνηση της Κύπρου από την Αγγλία, την Ελλάδα και την Τουρκία. Το σχέδιο απορρίπτεται από τον Μακάριο και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

23 Ιουλίου: Η Τ.Μ.Τ. κηρύσσεται παράνομη.

2 Σεπτεμβρίου: Μάχη ανταρτών της Ε.Ο.Κ.Α. με τα αγγλικά στρατεύματα στο Λιοπέτρι. 4 αντάρτες νεκροί.

22 Σεπτεμβρίου: Συνέντευξη Μακάριου προς την Μπάρμπαρα Κάσλ, βουλευτή του Εργατικού Κόμματος, στην οποία αποδέχεται την ανεξαρτησία.

1 Οκτωβρίου: Διορίζεται αντιπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης και η βρετανική διοίκηση, στη συνέχεια, δημιουργεί χωριστούς δήμους σε ορισμένες πόλεις.

13 Οκτωβρίου: Δολοφονείται από Άγγλους στρατιώτες στο Ριζοκάρπασο ο Παναγιώτης Κάσσης (γέν. 1939).

19 Νοεμβρίου: Ο Κυριάκος Μάτσης δολοφονείται στο κρησφύγετό του στο Κάτω Δίκωμο με εμπρηστική βόμβα από Άγγλους στρατιώτες.

24 Νοεμβρίου: Σκοτώνεται σε ενέδρα από Άγγλους στρατιώτες ο Σάββας Ροσιδής.

9 Δεκεμβρίου: Συνάντηση υπουργών εξωτερικών Αβέρωφ - Ζορλού στη Νέα Υόρκη και κατόπιν στο Παρίσι. Έναρξη διαπραγματεύσεων Ελλάδας - Τουρκίας.

Ο Γεώργιος Πολ Γεωργίου ζωγραφίζει *Τα φυλακισμένα μηνύματα*.

Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Στιγμές*. Θοδόσης Πιερίδης, *Νόστος*.

Πεζογραφία: Θεόδωρου Μαρσέλλου, *Ο καντηλανάφτης*.

1959, 4-11 Φεβρουαρίου: Συνομιλίες για το Κυπριακό στη Ζυρίχη. Συμμετέχουν οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς και οι υπουργοί Εξωτερικών. Επίτευξη συμφωνίας για λύση του Κυπριακού, η οποία μονογράφεται από τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας και της Τουρκίας, Κωνσταντίνο Καραμανλή και Αντνάν Μεντερές.

17-19 Φεβρουαρίου: Πενταμερής Διάσκεψη στο Λάνκαστερ Χάουζ στο Λονδίνο. Υπογράφονται οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου για ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας από τους πρωθυπουργούς της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και από τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον Φαζίλ Κουτσιούκ.

1 Μαρτίου: Ο Μακάριος επιστρέφει στην Κύπρο· 200.000 άτομα στην υποδοχή του.

9 Μαρτίου: Συνάντηση Μακάριου- Γεωργίου Γρίβα Διγενή.

17 Μαρτίου: Αναχώρηση του Γεωργίου Γρίβα με ελληνικό στρατιωτικό αεροσκάφος, για την Αθήνα.

Μάρτιος: Κυκλοφορεί στη Λευκωσία το περιοδικό *Νέα Εποχή*.

12 Οκτωβρίου: Δημοσιεύεται ο νόμος που επιτρέπει στις τουρκικές δημοτικές επιτροπές την είσπραξη φόρων από τους Τουρκοκύπριους. Ο νόμος είναι προσωρινός ως τη λειτουργία των χωριστών δημοarchείων.

17/18 Οκτωβρίου: Το τουρκικό πλοιάριο «Ντενίζ», το οποίο μετέφερε 1.000.000 σφαίρες, 500 τυφέκια και 6.000 βόμβες για την Τ.Μ.Τ., αυτοβυθίζεται για να μην πέσει στα χέρια των Άγγλων.

3 Δεκεμβρίου: Ο Φαζίλ Κουτσιούκ εκλέγεται χωρίς ανθυποψήφιο αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας (-Δεκέμβριος 1963).

13 Δεκεμβρίου: Προεδρικές εκλογές. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου με 144.501 ψήφους (66,29%).

Ο ζωγράφος Γιώργος Μαυροΐδης (1913-2003) εκλέγεται καθηγητής στην Σχολή Καλών Τεχνών του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου.

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1960, αρχές Απριλίου: Υπογράφεται από τον Μακάριο και τον Κουτσιούκ το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

27 Μαΐου: Στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία ανατρέπει τον πρωθυπουργό Αντάν Μεντερές.

Μάιος: Πρώτη έκθεση του λαϊκού ζωγράφου Μιχάλη Κιάσιαλου στην γκαλερί «Απόφαση» του ζωγράφου Χριστόφορου Σάββα (Λευκωσία). Εγκαίνια από τον Αδαμάντιο Διαμαντή.

31 Ιουλίου: Πρώτες βουλευτικές εκλογές. Εκλέγονται 35 βουλευτές της ελληνικής κοινότητας και 15 της τουρκικής. Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής ο Γλαύκος Κληρίδης (γέν. 1919) και αντιπρόεδρος ο Ορχάν Μουντερίσογλου (1920-1991).

16 Αυγούστου: Ανακήρυξη Κυπριακής Δημοκρατίας.

11 Σεπτεμβρίου: Η Κυπριακή Δημοκρατία γίνεται μέλος του Ο.Η.Ε.

11 Δεκεμβρίου: Επίσημη Απογραφή Πληθυσμού: 573.566 (Ελληνοκύπριοι 441.566 - 77%, Τουρκοκύπριοι 104.942 - 18,3%). Αγροτικός πληθυσμός 367.583 (64,1%) και αστικός 205.983 (35,9%).

Κυκλοφορούν στη Λευκωσία τα λογοτεχνικά περιοδικά *Πνευματική Κύπρος* (Οκτώβριος), *Κυπριακά Χρονικά* (Νοέμβριος), *Φιλολογική Κύπρος*.

Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Συμπλήρωμα των στιγμών*.

Πεζογραφία: Τάσος Στεφανίδης (1917-1996), *Ο γυιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη)* (νουβέλα).

Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή. Το μυθιστόρημα του Κυπριακού Αγώνα*.

1961, 15 Φεβρουαρίου: Η Κύπρος γίνεται μέλος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.

25 Μαΐου: Η Κυπριακή Δημοκρατία γίνεται μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ιούλιος: Δημιουργείται ο Οργανισμός Θεατρικής Αναπτύξεως Κύπρου (Ο.Θ.Α.Κ.).

1 Σεπτεμβρίου: Η Κύπρος ιδρυτικό μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων.

18 Δεκεμβρίου: Οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές καταψηφίζουν το νομοσχέδιο περί φορολογίας εισοδήματος.

Πεθαίνει σε αυτοκινητικό δυστύχημα ο συγγραφέας Νίκος Βραχίμης.

Ποίηση: Θοδόσης Περίδης, *Το χρυσό μονοπάτι*. Τεύκρος Ανθίας, *Ορατόριο*. Σοφοκλής Λαζάρου, *Ενδοσκόπιο*.

1962, αρχές: Ιδρύεται από τον Πολύκαρπο Γιωρκάτζη (1930-1970) η «Εθνική Οργάνωση Κυπρίων» (Σχέδιο Ακρίτας).

Ο αντιπρόεδρος Φαζίλ Κουτσιούκ ασκεί το δικαίωμα αρνησικυρίας για μη ένταξη της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων.

23 Απριλίου: Δολοφονούνται από την Τ.Μ.Τ. οι εκδότες της τουρκοκυπριακής εφημερίδας Cumhuriyet (Τζιουμχουριέτ - Δημοκρατία) Αϊχάν Μουσταφά Χιμιέτ και Αχμέτ Μουζαφρέρ Γκιουρκάν.

Ιούνιος: Ιδρύεται το Ελεύθερο Κυπριακό Θέατρο.

Δεκέμβριος: Η Τουρκοκυπριακή Κοινοτική Συνέλευση αποφασίζει την ίδρυση χωριστών Τουρκικών Δήμων.

Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Ποίηση Κώστα Μόντη*. Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά Άπαντα*.

1963, 30 Νοεμβρίου: Ο πρόεδρος Μακάριος υποβάλλει στον αντιπρόεδρο Φαζίλ Κουτσιούκ τα 13 σημεία για τροποποίηση του συντάγματος.

16 Δεκεμβρίου: Ο Τούρκος πρεσβευτής Οζκόλ επιδίδει στον πρόεδρο Μακάριο ρηματική διακοίνωση της Τουρκίας για το μνημόνιο με τα δεκατρία σημεία, η οποία απειλεί με στρατιωτικά μέτρα.

21 Δεκεμβρίου: Αρχίζουν οι διακοινοτικές συγκρούσεις.

25 Δεκεμβρίου: Η ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ. αποκτά την οδό Λευκωσίας-Κερύνειας. Τουρκικά πολεμικά αεροπλάνα πάνω από την Λευκωσία.

26 Δεκεμβρίου: Στρατεύματα των Εγγυητριών Δυνάμεων αναλαμβάνουν ειρηνευτικό ρόλο.

30 Δεκεμβρίου: Παρέμβαση αγγλικών στρατευμάτων. Δημιουργία Πράσινης Γραμμής.

Η Τ.Μ.Τ. αριθμεί 7.000 άνδρες εκπαιδευμένους και εξοπλισμένους. Θάνατος του ζωγράφου Ιωάννη Κισσονέργη (γέν. 1889).

Ποίηση: Παντελής Μηχανικός, *Τα δυο βουνά*. Πυθαγόρας Δρουσιώτης (1908-1986), *Εκλογή*.

Πεζογραφία: Ήβη Μελεάργου, *Πόλη ανώνυμη*. Γιώργος Φ. Περίδης, *Σκληροί καιροί*.

1963-1964, Μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις δημιουργούνται από τους Τουρκοκύπριους οι θύλακες Λευκωσίας-Αγύρτας, Τζάος, Λεύκας, Λιμνίτη, Κοκκίνων και Γαληνόπορης.

1964, 18 Φεβρουαρίου: Ο Λουκής Ακρίτας διορίζεται υφυπουργός Παιδείας στην Ελλάδα στην κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου.

1 Μαρτίου: Σύμφωνα με επιστολή Μακάριου προς τον Γεώργιο Παπανδρέου η «Οργάνωση Ακρίτας» αριθμεί 5.000 άνδρες.

4 Μαρτίου: Το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. εγκρίνει ομόφωνα το ψήφισμα 186 για την Κύπρο. Αποφασίζεται η αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στο νησί.

16 Μαρτίου: Η τουρκική εθνοσυνέλευση εξουσιοδοτεί την κυβέρνηση για εισβολή στην Κύπρο. Την ίδια μέρα η τουρκική κυβέρνηση αποφασίζει την εκδίωξη των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης.

18 Απριλίου: Επιδίδονται στον μεσολαβητή του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε., Σ. Τουομόγια στην Άγκυρα οι τουρκοκυπριακές προτάσεις για την ίδρυση Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου (δύο χωριστές γεωγραφικές περιοχές, το 36,2% του εδάφους στους Τουρκοκύπριους, αναγκαστική ανταλλαγή ή μετακίνηση πληθυσμών).

Τέλη της άνοιξης: Οι Τουρκοκύπριοι αυτοανακηρύσσονται αυτόνομοι σε 39 θύλακες.

Αρχίζει μυστική αποστολή ελληνικού στρατού στην Κύπρο (-1965). 950 αξιωματικοί και 9.000 στρατιώτες συμμετέχουν στη μεραρχία.

9 Ιουνίου: Άφιξη του Γεωργίου Γρίβα στην Κύπρο.

3 Ιουλίου: Ιδρύεται η Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου με αρχηγό των Γεώργιο Γρίβα Διγενή.

1 Αυγούστου: Άφιξη του Ραούφ Ντενκτάς στα Κόκκινα με τουρκικό αντιτορπιλικό. Επιστρέφει στην Τουρκία 12 μέρες αργότερα.

7 Αυγούστου: Αρχίζουν οι επιχειρήσεις Μανσούρας και Κοκκίνων.

8 Αυγούστου: Η Εθνική Φρουρά καταλαμβάνει τη Μανσούρα. Η τουρκική αεροπορία βομβαρδίζει την περιοχή. Τουρκικά αντιτορπιτικά στην περιοχή Κοκκίνων.

21 Αυγούστου: Η Ελλάδα αποδέχεται το σχέδιο μονομερούς Ένωσης (σχέδιο Ατσεσον). Ο Μακάριος απορρίπτει το σχέδιο.

20 Οκτωβρίου: Γαλλική αποστολή υπό τον καθηγητή του πανεπιστημίου της Λυών Jean Rouilloux αρχίζει ανασκαφές στη Σαλαμίνα (-1974).

Ανασκαφές στο Κούριο από το Τμήμα Αρχαιοτήτων.

Πρώτη ατομική έκθεση στην Αμιόχωστο του ζωγράφου Γιώργου Σκοτεινού (γέν. 1937).

Πεζογραφία: Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*. Λίνα Σολομωνίδου, *Ενθάδε κείται*. Πάνος Ιωαννίδης, *Στην Κύπρο την αέρινη...*

1965, 11 Απριλίου: Δολοφονούνται από την τουρκοκυπριακή Τ.Μ.Τ. οι συνδικαλιστές της Π.Ε.Ο. Ντερβίς Αλί Καβάζογλου (γέν. 1924) και Κώστας Μισιαούλης.

5 Αυγούστου: Ο Γλαύκος Κληρίδης επανεκλέγεται πρόεδρος της Βουλής.

25 Σεπτεμβρίου: Αίρονται οι περισσότεροι περιορισμοί στην προμήθεια απαγορευμένων ειδών στους θύλακες που ελέγχουν οι Τουρκοκύπριοι.

Νοέμβριος: Ο Ανδρέας Καριόλου (1923-1977) εντοπίζει στη θάλασσα της Κερύνειας το ναυάγιο αρχαίου πλοίου.

Η Γαλλική αποστολή ανασκάπτει τη βασιλική της Καμπανόπετρας στη Σαλαμίνα (-άνοιξη 1974).

Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Γράμματα στη μητέρα κι άλλοι στίχοι*.
Θοδόσης Περίδης, *Ονειροπόληση πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου*.

1966, Αύγουστος: Ολοκληρώνεται η ανασκαφή του Τάφου 79 στη Σαλαμίνα.

Ποίηση: Γιάννης Παπαδόπουλος (1928-1997), *Συλλογή*.

Πεζογραφία: Γ. Φ. Περίδης, *Ασάλεντοι καιροί* (διηγήματα).

Κυκλοφορεί το περιοδικό *Θέματα Κριτικής* (-1967).

1967, 6 Φεβρουαρίου: Ο Μακάριος στο Συμβούλιο του Στέμματος στην Αθήνα απορρίπτει οποιοδήποτε εδαφικό αντάλλαγμα προς την Τουρκία, προκειμένου να επιτευχθεί η Ένωση.

21 Απριλίου: Πραξικόπημα στην Ελλάδα, του οποίου ηγείται ο συνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος. Επιβολή δικτατορίας.

9 και 10 Σεπτεμβρίου: Διάσκεψη κορυφής για την Κύπρο στον Έβρο. Συμμετέχουν οι πρωθυπουργοί Ελλάδας και Τουρκίας Κ. Κόλλιας και Σ. Ντεμρέλ. Τερματίζεται με πλήρη διαφωνία ανάμεσα στις δύο πλευρές.

15 Νοεμβρίου: Επιχείρηση Αγίου Θεοδώρου-Κοφίνου.

17 Νοεμβρίου: Τελεσίγραφο της Τουρκίας προς την Ελλάδα με το οποίο απαιτεί την απόσυρση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο και απομάκρυνση του Γρίβα από το νησί. Μήνυμα του προέδρου των Η.Π.Α. Λ. Τζόνσον προς τον πρόεδρο Μακάριο.

19 Νοεμβρίου: Ανακαλείται ο Γρίβας και αναχωρεί για την Ελλάδα.

22 Νοεμβρίου: Τουρκικά στρατεύματα επιβιβάζονται στα πλοία στη Μερσίνα. Απειλή εισβολής στο νησί.

29 Νοεμβρίου: Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο στην Αθήνα.

Η χούντα αποφασίζει να αποσύρει τη μεραρχία από την Κύπρο.

29 Δεκεμβρίου: Η τουρκοκυπριακή ηγεσία αυτοανακηρύσσεται σε «Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση» με αρχηγό τον Κουτσιού. Ιδρύεται στη Λευκωσία Επιτροπή για την Αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Κυκλοφορούν το βιβλίο του Σώζου Τομπόλη (1914-2002), *Κυπριακοί ρυθμοί και μελωδίες* και σε δύο τόμους τα *Κυπριακά δημοτικά τραγούδια* από τον Νέαρχο Κληρίδη (1892-1969).

Ποίηση: Θοδόσης Πεiriδης, *Ξαναρχινούμε...* Τεύχος Ανθίας, *Αγρουπνώ για σένα, Ελλάδα*. Κυριάκος Χαρολαμπίδης, *Η άγνοια του νερού*.

Πεζογραφία: Ανδρέας Γεωργιάδης Κυπρολέων, *Οι καμπάνες της αγάπης*. Ρήνα Κατσελλή, *Τα τετράδια της αδελφής μου*.

Ο Αδαμάντιος Διαμαντής ζωγραφίζει το έργο του *Ο κόσμος της Κύπρου*.

Έκθεση του ζωγράφου Νίκου Κουρούση στην Τεχνική Σχολή Λευκωσίας

-
- 1968,** 12 Ιανουαρίου: Δήλωση Μακαρίου περί του «ευκταίου» και «εφικτού».
25 Φεβρουαρίου: Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος επανεκλέγεται πρόεδρος.
8 Μαρτίου: Εξαγγέλλονται από την κυπριακή κυβέρνηση νέα ειρηνευτικά μέτρα. Νόμιμη επιστροφή του Ραούφ Ντενκτάς στην Κύπρο (13 Απριλίου).
11 Ιουνίου: Πρώτη συνάντηση Γλαύκου Κληρίδη και Ραούφ Ντενκτάς στη Βηρυτό. Έναρξη διακοινοτικών συνομιλιών υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.
Ο ζωγράφος Στέλιος Βότσης συμμετέχει με έργα του στη Διεθνή Μπενάλε Βενετίας.
Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Αγνώστω ανθρώπω*.

-
- 1969,** Άνοιξη: Αρχίζει η δράση της παράνομης οργάνωσης «Εθνικό Μέτωπο». Δημοσιεύονται σε τέσσερις τόμους τα πορίσματα του Πορφύριου Δίκαιου από τις ανασκαφές στην Έγκωμη (*Engomi Excavations-1971*).
Πεζογραφία: Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*. Λίνα Σολομωνίδου, *Το ταξίδι*.

-
- 1970,** 8 Μαρτίου: Δολοφονική απόπειρα από το «Εθνικό Μέτωπο» εναντίον της ζωής του Μακαρίου, τη στιγμή που το ελικόπτερό του απογειώνεται από την Αρχιεπισκοπή.
15 Μαρτίου: Δολοφονία Πολύκαρπου Γιωρκάτζη.
5 Ιουλίου: Δεύτερες βουλευτικές εκλογές. Ο Γλαύκος Κληρίδης επανεκλέγεται πρόεδρος της Βουλής.
2 Σεπτεμβρίου: Σκοτώνεται από έκρηξη βόμβας στην Αθήνα ο φοιτητής Γιώργος Τσικουρής (Άσσια, 1945), μέλος αντιστασιακής οργάνωσης.

Έκδοση περιοδικού *Επιθεώρησις Λόγου και Τέχνης* (-1974).

Ποίηση: Ανδρέας Παστελλάς, *Χώρος διασποράς*.

Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης. 1959-1969*.

Ανδρέας Χριστοφίδης, *Αναλυτικές προτάσεις*.

Πεζογραφία: Κώστας Μόντης, *Διηγήματα*.

Χριστάκης Γεωργίου, *Ρωγμές*.

-
- 1971,** 12 Μαρτίου: Στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία.
- 18 Ιουνίου: Επιστολή-διάβημα του δικτάτορα Παπαδόπουλου προς τον Μακάριο. Κρίση στις σχέσεις Ελλάδας - Κύπρου.
- 31 Αυγούστου: Ο Γεώργιος Γρίβας αποβιβάζεται κρυφά στην Κύπρο.
- 26 Οκτωβρίου: Προκήρυξη του στρατηγού Γεωργίου Γρίβα Διγενή, με την οποία αναγγέλλεται η ίδρυση τη Ε.Ο.Κ.Α. Β' και η ανάληψη αγώνα για την Ένωση.
- 18 Νοεμβρίου: Πρώτη παράσταση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου (Θ.Ο.Κ.) στο Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας με την τραγωδία του Αισχύλου *Αγαμέμνων*.
- Έκδοση περιοδικού *Λαογραφική Κύπρος*. Το περιοδικό *Νέα Εποχή* κυκλοφορεί σε νέα μορφή.
- Ποίηση: Θεοκλής Κουγιάλης, *Μυστικά φορτία*. Κώστας Βασιλείου, *Κλωνάρι*. Άνθος Λυκαύγης, *Ουαί*.
- Κυκλοφορεί στη Λευκωσία ο πρώτος τόμος του έργου του Κυριάκου Χατζηγιάννου *Η αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικὰς πηγὰς* (ο έκτος τόμος θα εκδοθεί το 1992).

-
- 1972,** Φεβρουάριος: Αποτρέπεται πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου. Η Τουρκία ανακοινώνει ότι θα επέμβει στην Κύπρο σε περίπτωση συγκρούσεων ανάμεσα σε αντίπαλες ελληνοκυπριακές ομάδες.
- 11 Φεβρουαρίου: Τελεσίγραφο της χούντας στον Μακάριο, με αφορμή την εισαγωγή στην Κύπρο τον προηγούμενο μήνα τσεχοσλοβακικών όπλων.
- 2 Μαρτίου: Οι τρεις μητροπολίτες Πάφου, Κιτίου και Κυρηνείας ζητούν από τον Μακάριο να παραιτηθεί από πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Την επόμενη μέρα συλλαλητήριο στη Λευκωσία υπέρ του Μακαρίου (80-100 χιλιάδες).
- Διακοίνωση της χούντας στον Μακάριο. Κορυφώνεται η εκκλησιαστική κρίση.
- 8 Ιουνίου: Αρχίζουν στη Λευκωσία οι ενισχυμένες ενδοκυπριακές συνομιλίες στην παρουσία του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κουστ Βαλντχάιμ.
- 19 Δεκεμβρίου: Υπογράφεται στις Βρυξέλλες η Συμφωνία Σύνδεσης Κύπρου-Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.).

Ποίηση: Κώστας Μόντης, *Δεύτερο γράμμα στη μητέρα*. Μιχάλης Πασιαρδής, *Δια-στάσεις*. Παύλος Κριναίος, *Το χρυσό δισκοπότηρο*. Θεόδωρος Στυλιανού (1927-1998), *Επιχωμάτωση*.

- 1973,** 6 Φεβρουαρίου: Επιδρομές της Ε.Ο.Κ.Α. Β' σε αστυνομικούς σταθμούς.
- 16 Φεβρουαρίου: Παραμερίζεται ο Φαζίλ Κουτσιούκ. Τον διαδέχεται ο Ραούφ Ντενκτάς.
- 18 Φεβρουαρίου: Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος επανεκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας χωρίς ανθυποψήφιο.
- 7 Μαρτίου: Αντικανονική καθαίρεση αρχιεπισκόπου Μακαρίου από τους μητροπολίτες Πάφου, Κιτίου και Κυρηνείας.
- 1 Απριλίου: Πληθυσμός 631.778. Άνδρες 312.566. Γυναίκες 319.212. Η Αμμόχωστος έχει 38.960 κατοίκους (30.151 Έλληνες, 7.000 Τούρκοι και 1.809 Αρμένιοι, Μαρωνίτες κ.ά.), η Λύση 4.537 και το Ριζοκάρπασο 2.626. Λευκωσία 42.487 κάτοικοι και Στρόβολος 18.572.
- 14 Ιουλίου: Μείζων και Υπερπελής Σύνοδος στη Λευκωσία καθαιρεί τους μητροπολίτες Κυρηνείας Κυπριανό, Πάφου Γεννάδιο και Κιτίου Άνθιμο. Εντείνεται η ένοπλη δράση της Ε.Ο.Κ.Α. Β' εναντίον της νόμιμης κυβέρνησης Μακαρίου.
- 26 Ιουλίου: Ισχυρή έκρηξη στη Λεμεσό από την Ε.Ο.Κ.Α. Β' καταστρέφει πτέρυγα του κεντρικού αστυνομικού σταθμού.
- 7 Οκτωβρίου: Απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου από την Ε.Ο.Κ.Α. Β' κοντά στον Άγιο Σέργιο Αμμοχώστου.
- 17 Νοεμβρίου: Στην Αθήνα, η αστυνομία και ο στρατός καταστέλλουν τη φοιτητική εξέγερση στο Πολυτεχνείο. Νεκροί και τραυματίες. Λίγες μέρες αργότερα (25 Νοεμβρίου), ο Δημήτριος Ιωαννίδης ανατρέπει τον Γεώργιο Παπαδόπουλο.
- Ποίηση: Κυριάκος Χαράλαμπίδης, *Το αγγείο με τα σχήματα*. Πίτσα Γαλάζη, *Η αδελφή του Αλέξανδρου*. Κώστας Μιχαηλίδης, *Ανάβαση*.
- Πεζογραφία: Γιάννης Κατσούρης, *Το σταθερό σημείο*. Μελίς Νικολαΐδης, *Βαρνάβας ο Κύπριος*.
- Κυκλοφορεί το βιβλίο του Κώστα Πηλαβάκη (1901-1981), *Κυπριακά Τοπωνύμια α' τόμος* (β' τόμ. το 1978).
-

- 1974,** Ιανουάριος: Ο Μπουλέντ Ετζεβίτ εκλέγεται πρωθυπουργός της Τουρκίας.
- 27 Ιανουαρίου: Θάνατος του Γεώργιου Γρίβα. Η ΕΟΚΑ Β' συνεχίζει την παράνομη δράση της.
- Ιούλιος: Συνεχίζονται οι ενδοκυπριακές συνομιλίες. Οι εμπειρογνώμονες καταλήγουν σε συμφωνία για όλα τα κύρια συνταγματικά θέματα.

2 Ιουλίου: Ο Μακάριος με επιστολή του προς τον πρόεδρο του δικτατορικού καθεστώτος στρατηγό Φαίδωνα Γκιζίκη ζητεί την ανάκληση των Ελλήνων αξιωματικών.

Πραξικόπημα της Χούντας - Εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο

15 Ιουλίου: Πραξικόπημα της χούντας κατά του Μακαρίου, σε συνεργασία με την ΕΟΚΑ Β'. Καταστρέφεται το προεδρικό μέγαρο.

Ο Μακάριος διασώζεται και ακολουθώντας διαφεύγει στο εξωτερικό.

Συνέρχεται το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας με αφορμή την κατάσταση στην Κύπρο. Οι στρατιωτικοί διαβεβαιώνουν ότι θα είναι έτοιμοι για αποβίβαση στην Κύπρο σε πέντε μέρες.

Ο Ετζεβίτ υπογράφει τη διαταγή για εισβολή στην Κύπρο.

17 Ιουλίου: Αναχωρεί το πρωί από το λιμάνι της Μερσίνας ο τουρκικός στόλος για εισβολή στην Κύπρο, μεταφέροντας την 39η Μεραρχία.

20 Ιουλίου: Εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο.

22 Ιουλίου: Κατάληψη της Κερύνειας από τα τουρκικά στρατεύματα.

23 Ιουλίου: Καταρρέει το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα.

Παρατίεται ο Νίκος Σαμψών. Ο Γλαύκος Κληρίδης αναλαμβάνει προεδρεύων της Δημοκρατίας της Κύπρου.

24 Ιουλίου: Επιστροφή Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Ελλάδα.

25 Ιουλίου: Αρχίζουν στη Γενεύη διαπραγματεύσεις μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου (-30 Ιουλίου).

8 Αυγούστου: Επαναλαμβάνονται στη Γενεύη οι ειρηνευτικές συνομιλίες, στις οποίες συμμετέχουν και οι Γλαύκος Κληρίδης και Ραούφ Ντενκτάς.

13 Αυγούστου: Ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας ανακοινώνει το ναύαγιο των συνομιλιών.

14 Αυγούστου: Νέα επίθεση της Τουρκίας στην Κύπρο. Προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων.

15 Αυγούστου: Ο τουρκικός στρατός καταλαμβάνει τη Μόρφου.

16 Αυγούστου: Κατάληψη της Αμμοχώστου από τα τουρκικά στρατεύματα.

Συνέπειες της τουρκικής εισβολής: Νεκροί αξιωματικοί και οπλίτες 397 (τραυματίες 1269). Νεκροί άμαχοι περίπου 2.500. 1431 αγνοούμενοι. 200.000 Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες και κατάληψη από την Τουρκία του 36,2% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το δεύτερο εξάμηνο του έτους η ανεργία θα φτάσει στο 30%.

30 Αυγούστου: Δολοφονική απόπειρα εναντίον του Βάσου Λυσσαρίδη (γέν. 1920). Δολοφονείται από την ΕΟΚΑ Β' ο ποιητής Δώρος Λοΐζου (γέν. 1944).

31 Αυγούστου: Πεθαίνει πρόσφυγας στη Λάρνακα ο λαϊκός ζωγράφος Μιχάλης Κκάσιαλος (γέν. 1885).

19 Οκτωβρίου: Σύμφωνα με τουρκοκυπριακή έκθεση στην κατεχόμενη Κύπρο ζουν 83.719 Τούρκοι, 14.577 Έλληνες και 1.376 Μαρωνίτες. 10.000 Τούρκοι παραμένουν στις βρετανικές βάσεις και άλλες 22.000 στις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας.

29 Νοεμβρίου: Αφιξη Μακαρίου στην Αθήνα.

7 Δεκεμβρίου: Ο Μακάριος επιστρέφει στην Κύπρο αεροπορικά, μέσω της βρετανικής βάσης Ακρωτηρίου. Αφιχή του στη Λευκωσία με ελικόπτερο, όπου τον υποδέχονται 250.000 Ελληνοκύπριοι.

Αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης.

Δεκέμβριος: Στην κατεχόμενη Καρπασία ζουν 12.300 Ελληνοκύπριοι.

Ο Μιχάλης Κακογιάννης (γέν. 1922) ολοκληρώνει το ντοκιμαντέρ *Αττίλας '74*.

8 Δεκεμβρίου: Μεταθανάτια βράβευση του λαϊκού ζωγράφου Μιχάλη Κκάσιαλου από την Ακαδημία Αθηνών.

Η Ακαδημία Αθηνών απονέμει το βραβείο ποίησης Κώστα και Ελένης Ουράνη στον Νίκο Κρανιδιώτη.

Ο αρχαιολόγος Βάσος Καραγιώργης αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Ποίηση: Μάνος Κράλης, *Γεύση θανάτου*. Άνθος Λυκαύγης, *Ερπύστριες*.

1975, 28 Απριλίου-3 Μαΐου: Πρώτος κύκλος συνομιλιών της Βιέννης, στον οποίο συμμετέχουν ο πρόεδρος της Βουλής Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντενκτάς.

Ιανουάριος - Δεκέμβριος: 22.375 Τούρκοι έποικοι εγκαθίστανται στην Κύπρο (χωρικοί από την Ανατολία).

Αύγουστος: Στις κατεχόμενες από την Τουρκία περιοχές της Κύπρου ζουν 9.000 Έλληνες και 1.000 Μαρωνίτες.

25 Σεπτεμβρίου: Ο Γλαύκος Κληρίδης επανεκλέγεται πρόεδρος της Βουλής.

Ανασκαφές στην Αμαθούντα από το Τμήμα Αρχαιοτήτων κάτω από τη διεύθυνση του Μιχαήλ Λουλλουπή.

Αρχίζουν οι ανασκαφές στη Χοιροκοιτία από τη Γαλλική Αρχαιολογική Αποστολή με διευθυντή τον Alain Le Brun.

Ποίηση: Παντελής Μηχανικός, *Κατάθεση*. Θεόδωρος Περίδης, *Ποιητικά Απαντα, ά τόμος*. Κώστας Μόντης, *Πικραινόμενος εν εαυτώ*. Άνθος Λυκαύγης, *Μαρτυρία και Μαρτυρία II*. Κυριάκος Πλησής, *Γραφή οδύνης*.

Πεζογραφία: Γ.Φ. Περίδης, *Ο καιρός των ολβίων*. Θεόδωρος Μαρσέλλος, *Ο κλέφτης του σπιτιού μου*. Ρήνα Κατσελλή, *Πρόσφυγας στον τόπο μου*.

Πρώτη έκθεση του έργου του Αδαμάντιου Διαμαντή *Ο κόσμος της Κύπρου* στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στη Λευκωσία.

Το Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών του Ιδρύματος Ουράνη απονέμεται στη Θέμιδα Σιαπκαρά Πιτσιλλίδου για τη β' έκδοση του βιβλίου της *Le Pétrarquisme en Chypre*.

1976, 5 Σεπτεμβρίου: Βουλευτικές εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται ο Σπύρος Κυπριανού (1932-2002).

30 Σεπτεμβρίου: Πληθυσμός 497.879 κάτοικοι. Άνδρες 248.711. Γυναίκες 249.168. (Απογραφή στις ελεύθερες περιοχές).

Οκτώβριος: Στο Ριζοκάρπασο ζουν 1.664 Έλληνες εγκλωβισμένοι και σε όλη την Καρπασία 4.110.

Η Ακαδημία Αθηνών βραβεύει τον ζωγράφο Αδαμάντιο Διαμαντή. Ατομική έκθεση στη Λάρινακα του λαϊκού γλύπτη Κώστα Αργυρού (1917-2001).

Ανασκαφές από αμερικανική αποστολή στην Καλαβασό-«Τέντα» (-1984).

Κυκλοφορούν στην Αθήνα τα βιβλία: Θέμις Σιαπκαρά-Πιτσιλλίδου, *Ο Πετραρχισμός στην Κύπρο. Ρίμες αγάπης από χειρόγραφο του 16ου αι. με μεταφορά στην κοινή μας γλώσσα και ΒάσουΚαραγιώργη, Αρχαία Κύπρος. Από τη Νεολιθική εποχή ως το τέλος της Ρωμαϊκής.*

Ποίηση: Θοδόςης Περίδης, *Ποιητικά Άπαντα*, β' τόμος. Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης Β'.* Κώστας Μόντης, *Κύπρος εν Αυλίδι.* Παύλος Λιασιδής, *Η σταυρωμένη Τζύπρος μας.* Πολύβιος Νικολάου, *Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αμμόχωστο.* Θεοκλής Κουγιάλης, *Επιστροφή.*

Πεζογραφία: Θεόδωρος Μαρσέλλος, *Ξένη και περαστική.*
Μελέτη: Κ.Γ. Γιαγκουλλής, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου.*

1977, 12 Φεβρουαρίου: Ο πρόεδρος Μακάριος και ο Ραούφ Ντενκτάς υπογράφουν στην παρουσία του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κουρτ Βαλντχάιμ συμφωνία για το πλαίσιο ομοσπονδιακής λύσης στο Κυπριακό (Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου Μακαρίου - Ντενκτάς).

3 Αυγούστου: Θάνατος Μακαρίου.

8 Αυγούστου: Κηδεύεται ο Μακάριος και ενταφιάζεται στο Θρόνι στο Τρόοδος.

10 Σεπτεμβρίου: Αναπληρωματική εκλογή προέδρου. Μόνος υποψήφιος ο Σπύρος Κυπριανού ο οποίος εκλέγεται χωρίς ψηφοφορία. Πρόεδρος της Βουλής (-1981) ο Αλέκος Μιχαηλίδης (1933-2007).

12 Νοεμβρίου: Ο μητροπολίτης Πάφου Χρυσόστομος εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Ποίηση: Κυριάκος Χαρολαμπίδης, *Αχαιών Ακτή*. Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης Γ΄*. Κώστα Βασιλείου, *Ο Μεγάλος Σαμάν*. Έλλη Παιονίδου, *Ο κύκλος της καταγγελίας*.

Πεζογραφία: Λίνα Σολομωνίδου, *Βιώματα-Κύπρος 1974*.

- 1978,** 28 Φεβρουαρίου: Ο Σπύρος Κυπριανού επανεκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας χωρίς ανθυποψήφιο.
8 Νοεμβρίου: Θάνατος του πολιτικού και γιατρού Ιχσάν Αλί (Ihsan Ali) (γένν. 1904), ο οποίος αγωνίστηκε για την ειρηνική συμβίωση των δύο κοινοτήτων.
Πληθυσμός στην κατεχόμενη Κύπρο 146.740. Στην κατεχόμενη Καρπασία ζουν εγκλωβισμένοι 2.315 Ελληνοκύπριοι.
Ίδρυση της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου.
Αποκαλύπτεται από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ο συνοικισμός Άγιος Δημήτριος στην Καλαβασό. Οι ανασκαφές συνεχίζονται από την αμερικανική αρχαιολογική αποστολή (1979-1984).
Η Ακαδημία Αθηνών βραβεύει τον Θεόδουλο Καλλίνικο (1904-2004) για την προσφορά του στη βυζαντινή και δημόδη κυπριακή μουσική.
Ποίηση: Κώστας Βασιλείου, *Ο Πόρφυρας*. Πίτσα Γαλάζη, *Υπνοπαιδεία*. Ντίνα Κατσούρη, *Υπομνήματα*. Φοίβος Σταυρίδης, *Απομυθοποίηση*.
Πεζογραφία: Γ.Φ. Περίδης, *Ο καιρός της δοκιμασίας*. Ρήνα Κατσελλή, *Γαλάζια φάλανα*.
-

- 1979,** Η Ακαδημία Αθηνών βραβεύει τον ζωγράφο και χαράκτη Τηλέμαχο Κάνθο.
Κλοπή από Τούρκους αρχαιοκάπηλους των ψηφιδωτών του βου αι. μ.Χ. από την εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στην κατεχόμενη Λυθράγκωμη.
Το Τμήμα Αρχαιοτήτων διενεργεί ανασκαφές στη Μάα - «Παλαδόκαστρο».
Ποίηση: Παύλος Λιασίδης, *Νεκατωμένοι αέρες*. Ανδρέας Χριστοφίδης, *Οι ομιλίες της νύχτας*.
Πεζογραφία: Πάνος Ιωαννίδης, *Η αθέατη όψη*. Γιάννης Κατσούρης, *Δος ημίν σήμερα*.
-

- 1980,** Στην κατεχόμενη Κύπρο ζουν εγκλωβισμένοι 1.553 Έλληνες και 587 Μαρωνίτες. Στο Ριζοκάρασο ζουν 1.002 εγκλωβισμένοι.
Ποίηση: Θεοδόσης Νικολάου, *Πεπραγμένα*. Κώστας Μόντης, *Στη γλώσσα που πρωτομίλησα*.
Πεζογραφία: Κώστας Μόντης, *Ο αφέντης Μπατίστας και τ' άλλα* (μυθιστόρημα).

Μελέτη: Αγγελική Πιερίδη (1918-1973), *Κυπριακή Λαϊκή Τέχνη*. Έκδοση του περιοδικού *Ο Κύκλος* (-1986) στη Λάρινα.

- 1981,** 24 Μαΐου: Βουλευτικές εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται ο Γεώργιος Λαδάς (-1985).
28 Ιουνίου: «Βουλευτικές» και «προεδρικές εκλογές» στα κατεχόμενα. Πρόεδρος ο Ραούφ Ντενκτάς με ποσοστό 51,7% έναντι 76% το 1976. Ανασκαφές του Τμήματος Αρχαιοτήτων στην Πύλα «Κοκκινόκρημος» (-1982) και στη Σωτήρα υπό τη διεύθυνση του Stuart Swiny (-1986).
Ποίηση: Θεοκλής Κουγιάλης, *Μυθολόγιον*. Μιχάλης Πασιαρδής, *Πέντε κύκλοι*.
Πεζογραφία: Ήβη Μελεάγρου, *Προτελευταία εποχή*. Θεόδωρος Μαρσέλλος, *Ουτοπία*. Χριστάκης Γεωργίου, *Ωρες 1950*.
-

- 1982,** 27 Φεβρουαρίου - 1 Μαρτίου: Πρώτη επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο Έλληνα πρωθυπουργού, του Ανδρέα Παπανδρέου.
1 Οκτωβρίου: Πληθυσμός 522.845 κάτοικοι. Άνδρες 259.938. Γυναίκες 262.907. (Απογραφή στις ελεύθερες περιοχές).
Ποίηση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα*. Πυθαγόρας Δρουσιώτης, *Τοπάζια και βηρύλλια*. Πολύβιος Νικολάου, *Ισκανταρνάμα*.
Πεζογραφία: Άντης Χατζηαδάμος, *Σκνιπόγιακ*. Μαρία Ρουσιιά, *Το σαράκι*.
Μελέτες: Βάσος Καραγιώργης, *Cyprus from the Stone Age to the Romans*. Γιάννης Λεύκης, *Οι Ρίζες*.
Μαρτυρία: Ιωάννης Σταυριανός (1804-1887, Κύπριος αγωνιστής του 1821), *Πραγματεία των περιπετειών του βίου μου και συλλογή διαφόρων αντικειμένων αγνώστων έτι εν τη ελληνική ιστορία*. Νίκος Κρανιδιώτης, *Δύσκολα Χρόνια – Κύπρος 1950-1960*.
-

- 1983,** 13 Φεβρουαρίου: Προεδρικές εκλογές. Εκλέγεται ο Σπύρος Κυπριανού.
8 Αυγούστου: Υποβάλλεται νέο διαπραγματευτικό πλαίσιο για το Κυπριακό – Δείκτες Κουεγιάρ.
15 Νοεμβρίου: Μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας του ψευδοκράτους της “Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου”.
18 Νοεμβρίου: Το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. εγκρίνει το ψήφισμα 541 που καταδικάζει τη μονομερή ανακήρυξη ανεξαρτησίας του ψευδοκράτους με 13 ψήφους υπέρ, 1 κατά (Πακιστάν) και αποχή της Ιορδανίας.
Ίδρυση στη Λευκωσία του Σαπιρικού Θεάτρου.
Ο Κυριάκος Χατζηγιάννου αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Ποίηση: Κώστας Βασιλείου, *Pieta*. Πίτσα Γαλάζη, *Σηματοροί*.
Μιχάλης Πασιαοδής, *Πάροδος*.

Ξενοφώντας Φαρμακίδης (1875-1943), *Λεξικόν Κυπρίας διαλέκτου*.

Έκδοση περιοδικού *Η άμαξα* (-1989) στη Λεμεσό.

1984, 12 Σεπτεμβρίου: Αρχίζουν στη Νέα Υόρκη εκ του σύνεγγυς, χωριστές συνομιλίες του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Ντε Κουεγιάρ με τον πρόεδρο Σπύρο Κυπριανού και τον ηγέτη των Τουρκοκυπρίων Ραούφ Ντενκτάς (-20.09.1984).

15-26 Οκτωβρίου: Δεύτερος γύρος συνομιλιών στη Νέα Υόρκη.

26 Νοεμβρίου: Αρχίζει στη Νέα Υόρκη ο τρίτος γύρος συνομιλιών.

Υποβρύχιες έρευνες και ανασκαφές στο λιμάνι της Αμαθούνας (-1986) φέρνουν στο φως το λιμάνι της ελληνιστικής περιόδου.

Ο Περικλής Δημητρίου (γέν. 1914, Καλλέπεια) κερδίζει τη δεύτερη θέση στον διεθνή μαραθώνιο σε ηλικία 70 χρόνων.

Ποίηση: Μάνος Κράλης, *Εντάφιον έαρ*.

Πεζογραφία: Γιάννης Σταυρινός- Οικονομίδης, *Η αιώνια ιστορία*.

1985, 17 Ιανουαρίου: Συνάντηση υψηλού επιπέδου του προέδρου Σπύρου Κυπριανού και του Ραούφ Ντενκτάς στη Νέα Υόρκη παρόντος του Γ.Γ. του ΟΗΕ Ντε Κουεγιάρ, χωρίς αποτέλεσμα.

8 Δεκεμβρίου: Βουλευτικές εκλογές. Ο Βάσος Λυσσαρίδης εκλέγεται Πρόεδρος της Βουλής (-1991).

31 Δεκεμβρίου: Στα κατεχόμενα ζουν 726 Έλληνες και 332 Μαρωνίτες. Στο Ριζοκάρπασο ζουν 497 εγκλωβισμένοι.

Ποίηση: Κύπρος Χρυσάνθης, *Λυρικός Λόγος Α' και Β'*.

Πεζογραφία: Γιάννης Σταυρινός- Οικονομίδης, *Η περιουσία του θείου και Μέσα στα πεύκα*.

Κυκλοφορεί στην Αθήνα το βιβλίο του Νίκου Κρασιδιώτη, *Ανοχύρωτη πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*.

1986, 21 Φεβρουαρίου: Στη Βουλή των Ελλήνων συγκροτείται εξεταστική επιτροπή για την κυπριακή τραγωδία («Φάκελος της Κύπρου»).

24 Μαρτίου: Θάνατος του λαϊκού ποιητή Κυριάκου Καρνέρα (γένν. 1900, Ξυλοτύμπου).

Νέο έγγραφο Κουεγιάρ για το Κυπριακό.

25 Μαΐου: Πρώτες δημοτικές εκλογές στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ποίηση: Θεοκλής Κουγιάλης, *Εικονίσματα*. Κώστας Μιχαηλίδης, *Ο αδόκητος χρόνος*.

Πεζογραφία: Γ.Φ. Περίδης, *Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο*.

1987, Η τουρκοκυπριακή πλευρά απορρίπτει τις νέες προτάσεις του Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών.

9 Δεκεμβρίου: Εγκαινιάζεται στο Βρετανικό Μουσείο η Αίθουσα Κυπριακών Αρχαιοτήτων που φέρει το όνομα του ευεργέτη Αναστάσιου Γ. Λεβέντη (1902-1978).

Ποίηση: Πολύβιος Νικολάου, *Μακρόνησος*. Ντίνα Κατσούρη, *Αντι-θέσεις*.

1988, 1 Ιανουαρίου: Τελωνειακή Ένωση Κύπρου- Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

21 Φεβρουαρίου: Ο Γιώργος Βασιλείου (γέν. 1931) εκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

15 Σεπτεμβρίου: Αρχίζει στη Λευκωσία ο πρώτος γύρος συνομιλιών Βασιλείου-Ντενκτάς.

Κυκλοφορεί στη Λευκωσία το βιβλίο του Σάββα Τσερχεζή (1874-1963), *Ημερολόγιον του βίου μου με επιμέλεια του Φοίβου Σταυρίδη*.

Ποίηση: Θεοδόσης Νικολάου, *Εικόνες*. Κώστας Βασιλείου *Ο Ευαγγελισμός της Ανγερχής*. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ποίηση (1951-1986)*.

Πεζογραφία: Πάνος Ιωαννίδης, *Νικολάου Κέη, δημοσιογράφου, Τρεις παραβολές*. Άντης Χατζηαδάμους, *Κρεπέλλο*.

Έκδοση στη Λευκωσία του περιοδικού *Το Καινούριο* (-1992).

1989, Φεβρουάριος: 30.000 Τουρκοκύπριοι έχουν μεταναστεύσει από το 1974, ενώ οι έποικοι στις αρχές του 1990 ανέρχονται σε 80.000.

19 Μαρτίου: Πορεία γυναικών στα Λύμπια και στην Άχνα.

20 Απριλίου: Λειτουργεί στη Λευκωσία το Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο.

13 Μαΐου: Ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Γιώργος Βασιλείου απονέμει στον Γιάννη Ρίτσο τον Μεγαλόσταυρο Μακαρίου Γ'.

19 Ιουλίου: Νέα πορεία γυναικών στον Άγιο Κασσιανό και στη Λευκωσία. Ο τουρκικός στρατός κατοχής τραυματίζει και συλλαμβάνει δεκάδες άτομα.

Αρχαιολογικές ανασκαφές στην Κισσόνεργα – «Μυλούθκια» (-1996).

Ποίηση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Θόλος*. Θεοκλής Κουγιάλης, *Η δική μου Δευτερά*.

Πεζογραφία: Πάνος Ιωαννίδης, *Η αβάστακτη φιλοπατρία του Π.Φ.Κ.*
Έκδοση στη Λευκωσία του περιοδικού *Ακτή*.

1990, 3 Ιουλίου: Αίτηση της Κύπρου για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Συνομιλίες στη Νέα Υόρκη προέδρου Γιώργου Βασιλείου - Ραούφ Ντενκτάς - Γ.Γ. Ο.Η.Ε.

Ποίηση: Γιώργος Κωνσταντής (1923-1999), *Αφήγηση σημαιοφόρου*.
Πεζογραφία: Γιάννη Κατσούρη Στυλιανού *Ανάβασις*. Άντης Χατζηαδάμιος, *Ζανζουέρα*.
Μελέτη: Κώστας Προυσής, *Θέματα και πρόσωπα της Κυπριακής Λογοτεχνίας*.

1991, 19 Μαΐου: Βουλευτικές εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται ο Αλέξης Γαλανός (-1996).
Στην Καρπασία παραμένουν 788 εγκλωβισμένοι.
Ποίηση: Πίτσα Γαλάζη, *Ο ωραίος Αρτούρος ή Ο Αρτούρ Ρεμπώ στη νήσο Κύπρο*.

1992, 18 Ιουνίου: Συνάντηση Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Μπούτρος Γκάλι με πρόεδρο Βασιλείου και Ντενκτάς στη Νέα Υόρκη. Υιοθέτηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας της δέσμης ιδεών Γκάλι.
15 Ιουλίου: Αρχίζει ο δεύτερος γύρος των εκ του σύνεγγυς συνομιλιών στη Νέα Υόρκη.
21 Αυγούστου: Ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. δημοσιεύει τροποποιημένη Δέσμη Ιδεών για την Κύπρο.
1 Οκτωβρίου: Απογραφή Πληθυσμού στις ελεύθερες περιοχές: 615.013 κάτοικοι. Άνδρες 306.383. Γυναίκες 308.630. 67,7% στις αστικές περιοχές και 32,3% στις αγροτικές. Με την συμπερίληψη των Τουρκοκυπρίων ο συνολικός πληθυσμός υπολογίζεται ότι ανέρχεται στις 710.000.
17 Οκτωβρίου: Εγκαίνια Πανεπιστημίου Κύπρου (457 φοιτητές). Αρχαιολογικές ανασκαφές στην Παρεκκλησιά – «Σιλλουρόκαμπος» (-1998).
Ποίηση: Φοίβος Σταυρίδης, *Τρίτο πρόσωπο*.

1993, 14 Φεβρουαρίου: Ο Γλαύκος Κληρίδης εκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.
Νοέμβριος: Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας- Κύπρου. Έκδοση περιοδικού *Σημείο* (-1998) στη Λευκωσία και περιοδικού *Διαδρομή* (-2001) στη Λεμεσό.
Πεζογραφία: Γ.Φ. Περίδης, *Ο καλός πολίτης*.

1994, Συνομιλίες στη Λευκωσία για τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (Μ.Ο.Ε.). Συνάντηση Γκάλι, Κληρίδη και Ντενκτάς στη Νέα Υόρκη.
25 Ιουνίου: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κέρκυρα αποφασίζει την ένταξη της Κύπρου και της Μάλτας στην Ε.Ε. κατά την επόμενη διεύρυνσή της.
Ο Γιάννος Κρανιδιώτης διορίζεται υφυπουργός Εξωτερικών στην Ελλάδα.

Ποίηση: Αχιλλέας Πυλιώτης (1923-1998), *Προσφορά*.
Ήβη Μελεάγρου, *Πρόσωπο είναι η ανώνυμη Κυπρία*.

1995, Αρχίζουν οι ανασκαφές στην τοποθεσία Φάμπρικα της Κάτω Πάφου από αυστραλιανή αρχαιολογική αποστολή που θα φέρει στο φως το αρχαιότερο σωζόμενο θέατρο της Κύπρου.
Ποίηση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Μεθιστορία*. Ανδρέας Παστελλάς, *Μεταθανατίως αποσχηματισθείς*.

1996, 26 Μαΐου: Βουλευτικές εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται ο Σπύρος Κυπριανού.
11 Αυγούστου: Πορεία μοτοοικλετιστών: επεισόδια στη Δερύνεια. Δολοφονείται ο Τάσος Ισαάκ. Πολλοί τραυματίες.
14 Αυγούστου: Δολοφονείται από τα κατοχικά στρατεύματα ο Σολωμός Σολωμού.
15 Δεκεμβρίου: Απογραφή στην κατεχόμενη Κύπρο. Πληθυσμός: 200.587 άτομα (περιλαμβάνονται έποικοι από την Τουρκία και ο τουρκικός στρατός κατοχής).
Ο πεζογράφος Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κύπρου.
Ποίηση: Κώστας Βασιλείου, *Η Λάμπουσα*. Πολύβιος Νικολάου, *Τα ποιήματα του Φεβράρη*. Κύπρος Χρυσάνθης, *Από τον εξώστη της γης*. Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλουμένης Κυπριακής διαλέκτου*.
Απονέμεται στον Κυριάκο Χαραλαμπίδη το κρατικό βραβείο ποίησης στην Ελλάδα.
Κυκλοφορεί στη Λευκωσία το περιοδικό *Κριτήριο* (-1998).

1997, Νέος γύρος συνομιλιών του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κόφι Ανάν με τον πρόεδρο Γλαύκο Κληρίδη και τον Ραούφ Ντενκτάς στη Νέα Υόρκη, χωρίς αποτέλεσμα.
10 Απριλίου: Ο Κώστας Μόντης ανακηρύσσεται Επίτιμος Διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κύπρου.
28 και 31 Ιουλίου: Ο πρόεδρος Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντενκτάς συναντούνται στη Λευκωσία. Συμφωνία για το πρόβλημα των αγνοουμένων.
Ο Κυριάκος Χατζηγιάννου ανακηρύσσεται επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κύπρου.
Ποίηση: Κώστας Μιχαηλίδης, *Ρωγμές*. Πίτσα Γαλάζη, *Τα πουλιά του Ευστολίου*.
Πεζογραφία: Ήβη Μελεάγρου, *Συνομιλίες με τον Che*. Γιάννης Κατσούρης, *Τζιμι Λόντος και Παράσχος Μπόρας*. Νίκος Βραχίμης, *Ο άγνωστος και τα άλλα αφηγήματα* (συγκεντρωτική έκδοση).
Κυκλοφορεί το περιοδικό *Μικρο-φιλολογικά*.

-
- 1998,** 15 Φεβρουαρίου: Ο Γλαύκος Κληρίδης επανεκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.
31 Μαρτίου: Η Ευρωπαϊκή Ένωση αρχίζει διαπραγματεύσεις για τη διεύρυνση με την Κύπρο και άλλες πέντε χώρες.
28 Ιουλίου: Το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διατάσσει την Τουρκία να καταβάλει αποζημιώσεις ύψους 300.000 λιρών στην Τιτίνα Λοϊζίδου.
Ποίηση: Κλαίρη Αγγελίδου, *Πότνια Άλς*.
-
- 1999,** 3 Δεκεμβρίου: Αρχίζουν στη Νέα Υόρκη οι εκ του σύνεγγυς συνομιλίες του προέδρου Γλαύκου Κληρίδη, του Ραούφ Ντενκτάς και του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κόφι Ανάν.
-
- 2000,** 1-10 Νοεμβρίου: Πέμπτος γύρος των εκ του σύνεγγυς συνομιλιών του προέδρου Γλαύκου Κληρίδη και του Ραούφ Ντενκτάς στη Γενεύη.
Ποίηση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Δοκίμιν*. Κώστας Βασιλείου, *Το Ψαντρον*.
-
- 2001,** Μάρτιος: Στο Ριζοκάρπασο ζουν 287 Ελληνοκύπριοι και 116 στην Αγία Τριάδα. 155 Μαρωνίτες ζουν στον Κορμακίτη (130), τον Ασώματο και τα Καρπάσια.
27 Μαΐου: Βουλευτικές Εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται ο Δημήτρης Χριστόφιας (γέν. 1946).
1 Οκτωβρίου: Απογραφή στις ελεύθερες περιοχές. Πληθυσμός 703.529 κάτοικοι.
5 Δεκεμβρίου: Συνάντηση του προέδρου Γλαύκου Κληρίδη με τον Ραούφ Ντενκτάς στα Κατεχόμενα. Νέα συνάντηση Κληρίδη - Ντενκτάς στην ελεύθερη Λευκωσία. Αποφασίζεται η έναρξη συνομιλιών υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.
Έκδοση στη Λευκωσία των περιοδικών *Ψαντρον* και *Άνευ*.
Πεζογραφία: Γιάννης Κατσούρης, *Αφελέστατε θείε Μάικλ*.
Κυκλοφορεί η *Βιβλιογραφία Κυπριακής Λογοτεχνίας των Φοίβου Σταυρίδη, Λευτέρη Παπαλεοντίου και Σάββα Παύλου*.
-
- 2002,** 16 Ιανουαρίου: Αρχίζει στη Λευκωσία ο πρώτος γύρος των απευθείας συνομιλιών Γλαύκου Κληρίδη - Ραούφ Ντενκτάς. Θα ακολουθήσουν άλλοι πέντε.
11 Νοεμβρίου: Επίδοση του σχεδίου λύσης για την Κύπρο του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κόφι Ανάν στον πρόεδρο Γλαύκο Κληρίδη και στον Ραούφ Ντενκτάς.
12 Δεκεμβρίου: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποφασίζει τη διεύρυνση της Ε.Ε. με την ένταξη δέκα νέων χωρών από την 1 Μαΐου 2004, στις οποίες περιλαμβάνεται και η Κύπρος.
Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου*.

2003, 14 Ιανουαρίου: Μαζική διαδήλωση των Τουρκοκυπρίων για λύση του Κυπριακού εναντίον του Ντενκτάς.
16 Φεβρουαρίου: Ο Τάσος Παπαδόπουλος (1934-2008) εκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.
26 Φεβρουαρίου: Νέα διαδήλωση των Τουρκοκυπρίων· συμμετέχουν περισσότερα από 50.000 άτομα.
16 Απριλίου: Υπογράφεται στην Αθήνα η Συνθήκη Προσχώρησης των 10 νέων μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανάμεσα στις οποίες και η Κύπρος.
23 Απριλίου: Ανοίγει το οδόφραγμα στο Λήδρας Πάλας. Χιλιάδες Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι στα κατεχόμενα και στις ελεύθερες περιοχές.
Η Ακαδημία Αθηνών απονέμει στον Κυριάκο Χαραλαμπίδη το Βραβείο Ουράνη για το σύνολο του ποιητικού του έργου.

2004, 10-13 Φεβρουαρίου: Συνομιλίες στη Νέα Υόρκη ύστερα από πρόσκληση του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Κόφι Ανάν. Συμμετέχουν ο πρόεδρος Τάσος Παπαδόπουλος και ο εκπρόσωπος των Τουρκοκυπρίων Μεχμέτ Αλί Ταλάτ.
24 Απριλίου: Χωριστά δημοψηφίσματα στην Κύπρο για το σχέδιο Ανάν. Στην ελεύθερη Κύπρο 313.704 (75,83%) ψήφησαν «Όχι» και 99.976 (24,17%) «Ναι». Στην κατεχόμενη Κύπρο το 64,91% ψήφησε «Ναι» και το 35,09% «Όχι».
1 Μαΐου: Ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
13 Ιουνίου: Πρώτες ευρωεκλογές στην Κύπρο.
13 Σεπτεμβρίου: Επαναλειτουργεί, ύστερα από 29 χρόνια, το Γυμνάσιο στο κατεχόμενο Ριζοκάρπασο με 10 μαθητές.

2005, Ιούνιος: Στο κατεχόμενο από την Τουρκία τμήμα της Κύπρου ζουν 390 Ελληνοκύπριοι και 136 Μαρωνίτες.
Ιούλιος: Ο τουρκικός στρατός κατοχής καταστρέφει τον Νεολιθικό οικισμό Απόστολος Ανδρέας – «Κάστρος» στη χερσόνησο της Καρπασίας.
Σεπτέμβριος: Το Γυμνάσιο Ριζοκαρπάσου λειτουργεί ως εξατάξιο με 33 μαθητές.

2006, Μάρτιος: Κατά τη διάρκεια χωματουργικών εργασιών στα Κούκλια της Πάφου, έρχεται στο φως σαρκοφάγος του 5ου αιώνα π.Χ. με παραστάσεις από την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*.
21 Μαΐου: Βουλευτικές εκλογές. Πρόεδρος της Βουλής επανεκλέγεται ο Δημήτρης Χριστόφιας.
Μάιος: Στο Ριζοκάρπασο ζουν 266 εγκλωβισμένοι Έλληνες, στην Αγία Τριάδα 104, στον Άγιο Ανδρόνικο 2 και στο Λεονάρισσο 4.

8 Ιουλίου: Συμφωνία 8ης Ιουλίου μεταξύ του προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου και του ηγέτη των Τουρκοκυπρίων Μεχμέτ Αλή Ταλάτ.

Σεπτέμβριος: Λειτουργεί το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

5 Νοεμβρίου: Ο Χρυσόστομος Β΄ εκλέγεται Αρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Ποίηση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Κυδώνιον μύλον*.

Πεζογραφία: Γιάννης Κατσούρης, *Οι πορνοβοσκοί και το το τίμιο μπαστούνι*. Πάνος Ιωαννίδης, *Οι Ντέβα*. Χριστάκης Γεωργίου, *Επιχείρηση διάσωσης*.

2007, 17-24 Νοεμβρίου: Υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα στη θάλασσα περιοχή του Μαζωτού για ναυάγιο εμπορικού πλοίου των μέσων του 4ου αιώνα π.Χ. το οποίο μετέφερε αμφορείς, κυρίως από τη Χίο. Ταυτοποιούνται τα λείψανα 38 Ελληνοκυπρίων και 19 Τουρκοκυπρίων αγνοουμένων.

2008, 1 Ιανουαρίου: Εισάγεται το ευρώ στην Κύπρο.
24 Φεβρουαρίου: Επαναληπτικές προεδρικές εκλογές. Ο Δημήτρης Χριστόφιας εκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.
27 Απριλίου: Πεθαίνει στην Αθήνα ο μουσικοσυνθέτης Μάριος Τόκας (γέν. 1954).

2009, 6 Ιουνίου: Δεύτερες Ευρωεκλογές στην Κύπρο. Έχουν ταυτοποιηθεί από το 1960 τα λείψανα 196 αγνοουμένων (145 Ελληνοκυπρίων και 51 Τουρκοκυπρίων σε σύνολο 1468 Ε/κ και 502 Τ/κ). Στις εκταφές έχουν εντοπιστεί 630 λείψανα.
Πεζογραφία: Γιάννης Κατσούρης, *Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ή Οι αγώνες του κερατά*.
Δοκίμιο: Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Ολισθηρός ιστός*.

2010, 31 Ιανουαρίου-2 Φεβρουαρίου: Επίσκεψη στην Κύπρο του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Μπαν Γκι Μουν.
Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος: Πανηγυρικοί εορτασμοί και εκδηλώσεις για τα πενήντα χρόνια από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

A

αβρός:	λεπτός και ευγενικός
αγέλη, η:	κοπάδι, πλήθος
αγέρωχος:	περήφανος και επιβλητικός
αγροικώ:	ακούω
αδημονία, η:	έντονη λαχτάρα, που συνοδεύεται από ανυπομονησία και αγωνία για κάτι
αθρία, η:	ανέφελος και καθάριος ουρανός, ξαστεριά
αωρούμαι:	ταλαντεύομαι στον αέρα
ακέριος/ ακέραιος:	ολόκληρος
αλαλάζω:	βγάζω κραυγές, συνήθως από χαρά ή ενθουσιασμό
αλαλιασμένος:	σε κατάσταση μεγάλης σύγχυσης, έχοντας χάσει τον έλεγχο
αλαργινός:	μακρινός
αλαφιάζομαι:	καταλαμβάνομαι από ταραχή και φόβο ή τρόμο
αλλόφρονας:	που έχει χάσει τα λογικά του
αλώνι, το:	επίπεδος κυκλικός χώρος (συνήθως λιθόστρωτος) όπου συγκεντρώνονται τα δημητριακά και συνθλίβονται από τις οπλές των ζώων (συνήθως αλόγων, γαϊδουριών ή μουλαριών), για να διαχωριστεί ο καρπός από το περιβλήμα
αλώπως:	ίσως, πιθανόν
αμμά:	αλλά
αμμιαδικά, η:	ματιά <i>αμπλέπω/ μπλέπω/ εμπλέπω/ ημπλέπω:</i> βλέπω, διακρίνω
αναγαλλιάζω:	αισθάνομαι ρίγη συγκίνησης από χαρά
ανάερα:	που στέκεται στον αέρα δίνοντας την εντύπωση του αιθέριου, του άυλου
ανάστροφος:	ανάποδος, προς την αντίθετη κατεύθυνση
άνανδος:	αυτός που δεν μπορεί να αρθρώσει λόγο (συνήθως εξαιτίας κάποιας έκπληξης, αφνιδιασμού), άφωνος
ανεξίτηλος:	που δεν μπορεί να σβηστεί
ανθογυάλι, το:	γυάλινο βάζο για λουλουδία
ανιδιοτελής:	που δεν υπαγορεύεται από ή δεν αποσκοπεί σε προσωπικό όφελος
αντάμα:	μαζί <i>αντάν – όνταν – αντάν:</i> όταν
ανωφέλευτος:	ανώφελος
άξιππα και άξιππα:	ξαφνικά, απροσδόκητα

απαντοχή, η:	προσομνή, γλυκιά αναμονή, θετική προσδοκία, στήριγμα
απαυδώ:	εξαντλείται η υπομονή μου, κουράζομαι
απιθώνω:	αποθέτω, τοποθετώ, ακουμπώ
άπλερος:	αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ικανοποιηθεί
αποκάμνω:	κουράζομαι
από καταβολής κόσμου:	από την αρχή της δημιουργίας του κόσμου
απόρθητος:	που δεν μπορεί να κυριευθεί, απάτητος
αποσπερίτης, ο:	ο Αυγερινός, ο πλανήτης Αφροδίτη που εμφανίζεται πρώτος το βράδι και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί
(αργ)αναδεύω:	ανακατεύω, ανακινώ (αργά)
αργόσχολος:	χωρίς δουλειά, τεμπέλης
αρραβώνα, η:	δαχτυλίδι αρραβόνων, βέρα
ασελγώ:	προβαίνω σε αισχρές και ανάρμοστες πράξεις, που αντίκεινται στην ηθική
αυτόχειρας:	αυτός που αυτοκτονεί
αφήτις:	αφού, αφότου, από τη στιγμή που
αχαμνά, τα:	(για αρσενικό ζώο) γεννητικά όργανα
αχαμνισμένος (από το αχαμνός: αδύνατος):	αδυνατισμένος, λιπόσαρκος, κοκαλιάρης
άψε:	άναψε

B

βαρυγομώ:	δυσανασχετώ, παραπονιέμαι
βατεύω:	(για αρσενικό ζώο) συνευρίσκομαι σεξουαλικά
βέβηλος:	ασεβής, ανίερος
βλοσυρός:	που έχει αυστηρό, αγριωπό βλέμμα
βολ(λ)ώ:	βουλιάζω
βόρβορος, ο:	βούρκος, ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη στον πυθμένα ποταμών, λιμνών, ελών, κ.λπ.
βουλετόν – βολετόν, το:	δυνατό, κατορθωτό
βουλή, η:	θέληση
βουρώ:	τρέχω (βουρητός: τρέχοντας)

Γ

γαίμαν, το:	αίμα
γάρος, ο:	γάδαρος
γεννήσιος, που:	εκ γενετής
γαλός, ο:	θαλασσινό νερό

γκαρδικακά: από καρδιάς, με την καρδιά
γλαυκός: αστραφτερά γαλάζιος, γαλανός
γοιρον: όπως, καθώς, σαν
γρόσι, το: τουρκικό νόμισμα
χρυσός: χρυσός

Δ

δαμάλι, το: μοσχάρι
δείλι, το: δειλινό
δέρνω τον νου μου: βασανίζω το μυαλό μου
δικρόνα, η: είδος διχαλωτού γεωργικού εργαλείου, που χρησιμοποιείται στο αλώνισμα ή το λίχνισμα των σιτηρών
διπλοφακκώ: χτυπώ διπλά, γρήγορα και δυνατά
δισάκι, το: τσάντα με δυο μικρούς σάκους συν. από δέρμα
δοκός, η: δοκάρι
δρακοντεμένη: θεριεμένη, δυνατή

Ε

Εμαρμένη, η: η Τύχη, η Μοίρα, το Πεπρωμένο
ειρμός, ο: νοηματική συνοχή, αλληλουχία σκέψεων
εκφυλισμένος: διεστραμμένος, διεφθαρμένος
έτι: είναι
έξω ψυδής: από καρδιάς, με όλη την καρδιά, με όλη την ψυχή
επαίτης, ο: ζητιάνος
επίγονος, ο: απόγονος, διάδοχος
ευδαμονία, η: ευτυχία
ευδία, η: αίθριος και γλυκός καιρός

Ζ

ζευγός, ο: γεωργός, κυρίως αυτός που οργώνει με τα ζώα
ζερβός: αριστερός

Θ

θηρεύω: κυνηγώ, αναζητώ
θούριο(ς), το/ ο: πολεμικό τραγούδι
θρυμματίζω: κομματιάζω
θωρώ: βλέπω

I

ιαχή, η:	ενθουσιώδης κραυγή
ιδιοτέλεια, η:	η τάση να επιδιώκει κανείς ατομικά οφέλη και συμφέροντα
ιλαρός:	χαρωπός
ίντα λοής:	τι είδους
ιριδίζω:	εμφανίζω στην επιφάνειά μου όλα τα χρώματα της ιριδας
ιστίο, το:	πανί πλοίου

K

κάβος, ο:	ακρωτήριο
κακομάζαλος/ κακομάζαρος, ο:	καημένος, δυστυχισμένος
καλάρω:	πείθω κάποιον
καλντερίμι, το:	λιθόστρωτος δρόμος (συνήθως στενός)
καμβάς, ο:	ύφασμα χοντρό, διχτυωτό, που χρησιμοποιείται ως βάση στη ζωγραφική
καμιτσίκι, το:	μαστίγιο
καμός, ο:	καημός, θλίψη
κανεί:	αρκεί, φτάνει
καπνίζω:	θυματίζω
καραβάνα, η:	μεταλλικό σκεύος για το συσσίπιο (κυρίως των στρατιωτών)
καρίνα, η:	το κατώτατο μέρος του σκελετού πλοίου ή βάρκας
καρ(τ)κιά, η:	καρδιά
κατακλίνομαι:	ξαπλώνω στο κρεβάτι
καταλαγιάζω:	ηρεμώ, ησυχάζω
καταποντίζομαι:	βυθίζομαι, αφανίζομαι
κατάτρεγμα, το:	δοκιμασία
κέρφιου, το (<i>curfew</i>):	απαγόρευση κυκλοφορίας
κοιτώνας, ο:	υπνοδωμάτιο, κρεβατοκάμαρα
κολάρος, ο:	κολάρο, περιλαίμιο
κοντάκι, το:	η (συνήθως ξύλινη) λαβή, το πίσω τμήμα του τυφεκίου
κορεσμένος:	χορτασμένος, πλήρης
κούρσος, το:	αρπαγή, ληστεία, πειρατεία
κουφάρι, το:	νεκρό, άψυχο σώμα, πτώμα
κραδασμός, ο:	συγκλονισμός, ταρακούνημα
κρήνη, η:	πηγή
κρίας – κρι(κ)άς, το:	κρέας
κρούζω:	καίω

Λ

λαγήνι, το:	μικρό δοχείο, σταμνί
λακίζω:	απομακρύνομαι τρέχοντας
λακτίζω:	κλωτσώ
λας, ο/οι:	ο κόσμος, ο λαός
λαπόρτον – ραπόρτον, το:	αγωγή, αναφορά, μήνυση
λήθη, η:	λησμονιά
λίκνο, το:	κούνια όπου κοιμάται βρέφος
λλιοψυχώ:	χάνω το θάρρος μου, δειλιάζω
λοβαρκάζω:	λογαριάζω
λογοκόπος, ο:	λογάς, φλύαρος, που λέει πολλά και μεγάλα λόγια ή δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα
λουκκώννω:	θάβω
λουτουρκά, η:	η λειτουργία/ το πρόσφορο

Μ

μακάριση, η:	συγχώρηση
με:	ούτε
μεν πα' τζ'ιαί:	μήπως και
μηνώ:	αναγγέλλω
μύλους μιτ'ιούς:	μεγάλους και μικρούς
μ'αν τζ'ι:	μας και, αφού
μί'ι:	τάχα, δήθεν
μπαϊράκι, η:	σημαία
μπαξές, ο:	κήπος, μικρό περιβόλι

Ν

νεύω:	κινώ το κεφάλι μου (επιδοκιμαστικά ή αποδοκιμαστικά)
νοματίζω:	(κατ)ονομάζω, αναφέρω κάποιον με το όνομά του
νόστος, ο:	επιστροφή στο σπίτι
ντελικάτος:	λεπτοκαμωμένος

Ξ

ξεσκολίζω:	τελειώνω το σχολείο, αποφοιτώ
ξηστρατίζω:	βγαίνω από την πορεία μου, από το σωστό δρόμο (και μτφ.)

Ο

οβολός:	νόμισμα, κέρμα μικρής αξίας
οικτρός:	ελεεινός, θλιβερός
ολονυχτία, η:	ιερή ακολουθία που διαρκεί όλη τη νύχτα, αγρυπνία
ορκομόνω:	ορκίζομαι
όρομαν, το:	όραμα
ορπίζω:	ελπίζω
οσσίά, η:	σκιά

Π

(μ)πάντα, η:	άκρη, πλαϊνή πλευρά
παντιέρα, η:	σημαία
παραδόπιστος:	φιλάργυρος
παραμερμάζω:	παραμερίζω, παρακάμπτω
πασπατεύω:	ψαχουλεύω, ψηλαφώ
παστός:	αδύνατος
πελαρκώ – περαρκώ:	αργώ, καθυστερώ
πελέκια (των κεραιών):	αστραποβροντές
πέμπω:	στέλνω
περίτου:	περισσότερο
πεταλίνα, η:	πεταλίδα, μικρό οστρακόδερμο που κολλά στα βράχια
πιδεξιρόσνη, η:	επιδεξιότητα
πικρο(ν):	πια, πλέον
πλαταγίζω:	χτυπώ μεταξύ τους δυο επιφάνειες, παράγοντας ήχο
πλάτσα, η:	η ξηρά
πνάζω:	αναπαύομαι, ξεκουράζομαι
πογιά, η:	μπογιά
ποκλώνιν, το:	παρακλάδι
ποκούμπιν, το:	στήριγμα
ποσκολισμένος, ο (από το ποσκολίζουμαι):	απασχολημένος, έχοντας έγνοια για κάτι ή κάποιον
ποσπάζομαι:	απαλλάσσομαι/ ποσπασιά, η: σωτηρία, απαλλαγή
ποταυρίζομαι:	απλώνω, τεντώνω το χέρι μου
πούτρα, η:	πούδρα
πριχού:	πριν, προτού
προσλάλιά, η:	σύντομη προσφώνηση, συνήθως ως χαιρετισμός
προσωπίδα, η:	μάσκα
πρώμα:	νωρίς, πρόωρα
πυροφάνι, το:	αλιευτικό σκάφος που προσελκύει τα ψάρια τη νύχτα, χρησιμοποιώντας φανάρια ασετιλίνης

P

ράκος, το:	κουρέλι
ρεκλάμα, η:	διαφήμιση
ρεμβάζω:	αφήνω τη σκέψη και τη φαντασία μου ελεύθερη, ονειροπολώ
ρέμβη, η:	ονειροπόληση
ρότσος, ο:	μεγάλη πέτρα, βράχος

Σ

σαν τ' αέρια:	σαν αδέρφια
σαραντάριν, το:	40-ήμερο μνημόσυνο
σασπίζω:	τρομάζω, τα χάνω
σγιαν/σγιον:	όπως
σείω:	κουνώ
σεργιανίζω:	τριγυρνώ
σερκά, η:	πιάσιμο από τα χέρια (σερκά-σερκά: σχηματισμός αλυσίδας από χέρια)
σκήτη, η:	ερημητήριο, μοναχικό ενδιαίτημα καλόγερου
σούζω:	σείω, κουνώ
σπλώνω:	λερώνω, προσβάλλω την τιμή, ατιμάζω
σπιούνος, ο:	καταδότης, χαφιές
σπλαχνιτζή, η:	εύσπλαχνη, καλοσυνάτη, καλόκαρδη
στεν, το:	είδος αγγλικού οπλοπολυβόλου
στραφείν, το:	επιστροφή
στωικός:	υπομονετικός, καρτερικός/στωικότητα, η: υπομονή, εγκαρτέρηση
συκαμιά, η:	μουριά
σύγκαιρα:	ταυτόχρονα
συνοφρωμένος:	κατσούφης, σκυθρωπός
συνωθούμαι:	συνωσίζομαι
συρίζω:	παράγω οξύ συνεχή ήχο, ανάλογο προς το σφύριγμα
σφρίγος, το:	δύναμη και ζωντάνια

T

ταιριχεύω:	συντηρώ νεκρό σώμα με τη χρήση ειδικών φαρμάκων και τεχνικών
τήβεννος, η:	επίσημο ριχτό ένδυμα, που φορούν συνήθως οι δικαστές ή οι πανεπιστημιακοί σε επίσημες τελετές
τομάρι, το:	δέρμα, πετσί
τόμου:	μόλις
τριβόλος και τριβόλι:	αγκαθερό ζιζάνιο των αγρών
τρίλια, η:	κελάηδημα, τραγουδι του γρύλλου

Υ

υδρία, η:	πήλινο δοχείο, στάμινα
υπερκόσμος:	υπερφυσικός, ουράνιος, θείος
υπόκωφος (ήχος):	που μόλις ακούγεται, βαθύς
υστερικά, η:	στερνά, τέλος

Φ

φαιδρός:	αστείος, γελοίος
φαύλος:	ανήθικος, αχρείος
φείγ-βολάν, το:	διαφημιστικό φυλλάδιο
φιλαρμονική (ορχήστρα ή μπάντα):	μουσικό σύνολο από χάλκινα όργανα, πνευστά και κρουστά
φιλέρημος:	μοναχικός, που αγαπά την ερημιά, την απομόνωση
φκρόρον, το:	άνθος, λουλούδι
φου, του:	του φωτός
φρένα, τα:	μυαλό, διάνοια
φρουμάζω (και φροιάζω):	κοχλάζω, είμαι έτοιμος να ξεσπάσω
φρυγμένος:	ξηροψημένος, καμένος (από την ξηρασία)
φτύμιαν, το:	φτύσιμο
φυλλορροώ:	χάνομαι, εξαφανίζομαι σταδιακά

Χ

χάσκω/χάσσω:	σχηματίζω άνοιγμα, έχω χάσμα
χερσάδα, η:	μικρό ακαλλιέργητο έδαφος μέσα σε καλλιεργημένη έκταση
χλαλοή, η:	οχλαγωγή, οχλοβοή
χοχλαδάκι, το:	μικρό θαλασσινό κοχύλι ή βότσαλο

Ψ

ψαύω:	αγγίζω κάτι ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δακτύλων
ψεμαπινός, ο:	ψεύτικος
ψευτίζω:	νοθεύω, χαλώ, αλλοιώνω
ψηλαφώ:	ψάχνω, εξετάζω/ψηλαφητό, το: ψαχούλεμα, άγγιγμα και ψάξιμο με τα χέρια
ψυϊόν, το:	έλεημοσύνη
ψυχανεμίζομαι:	διαισθάνομαι

Στο γλωσσάρι περιλαμβάνονται λέξεις που εμφανίζονται περισσότερες από μια φορά στο κυρίως σώμα των κειμένων ή λέξεις που πιθανόν να δυσκολέψουν τους μαθητές, αλλά δεν κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν στα υποσελίδια σόλια.

Με πλάγια γράμματα οι λέξεις της κυπριακής διαλέκτου.

ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ – ΠΗΓΕΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1914-1919) ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1939-1945)

Ο Λυρικός Ρεαλισμός της Διαλέκτου

- Δημήτρης Λιπέριτης: «Καρτερούμεν μέραν νύχταν»
[Από τα *Τζυπριώτικα τραούδια*, τόμ. Β΄, 1930]
«Η φτώχεια»
[Από τα *Τζυπριώτικα τραούδια*, τόμ. Γ΄, 1934]
«Βούττημαν ήλιου»
[Από τα *Τζυπριώτικα τραούδια*, τόμ. Α΄, 1923]
«Θωρώ σε τζῆ ούλλον έναν αρωτώ»/
«Στην ομορφιάν της»/ «Τ’ αμιάδικα της»
[Από τα *Τζυπριώτικα τραούδια*, τόμ. Γ΄, 1934]
«Το φιλίν σου»
[Από τα *Τζυπριώτικα τραούδια*, τόμ. Δ΄, 1937]
[= *Άπαντα*, τόμ. Β΄, επιμ. Κ.Γ. Γιαγκουλλής,
Λευκωσία: Εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, 1988]
- Παύλος Λιασίδης: «Είμασιν γέννημαν του φου»
[*Να πεθάνει ο χάρος*, Λευκωσία, 1966]
«Ερωτικά παραπονιάρικα: Κακοτυθιόν»
[*Η Τζύπρος δίχως πούτρα*, Κύπρος, 1972]
«Οι αθάνατοι»/«Βαρώσιν»/«Η αθανασία»/«Τετράστιχον»
[*Νεκατωμένοι αέρηες*, Λευκωσία, 1979]
[= *Άπαντα*, τόμ. Β΄, επιμ. Κ.Γ. Γιαγκουλλής,
Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 1998]

Η νέα ευαισθησία, οι κοινωνικοί και νεοτερικοί προσανατολισμοί της λογοτεχνίας

Ποίηση

- Γλαύκος Αλιθέρσης: *Οι Οραματισμοί του Εωσφόρου* (αποσπάσματα)
«Φασούρι»
[*Οι οραματισμοί του Εωσφόρου*, Κύπρος, 1923]
«Τα σονέτα της Εύας» (ΙΧ)
[*Απλή προσφορά*, Κύπρος, 1929]
«Μικρή φωτογραφία»/ «Προορισμός τοπίου»
[*Μυστικός δείπνος*, β΄ έκδ., Λεμεσός, 1956]
«Στιγμές»
[Γλαύκος Αλιθέρσης, *Επιλογή από το ποιητικό του έργο*, επιμ. Α. Παιστελλάς,
Κύπρος: «Πνευματικός Όμιλος Λεμεσού», 1976]

- Τεύκρος Ανθίας: «Κατρακύλημα»/«Επίλογος»
[*Τα σφουρίγματα του αλήτη*, Αθήνα, 1929]
«Δον Κιχώτης»
[*Τα σφουρίγματα του ερημίτη*, Κύπρος, 1943]
«Επαρχία»
[*Εκ βαθέων*, Λευκωσία, 1944]
«Το πρώτο γράμμα»/«Διακήρυξη»
[*Το ημερολόγιο του C.D.P.*, Λευκωσία, 1956]
- Θοδόσης Περίδης: *Κυπριακή συμφωνία* (αποσπάσματα III, IV, IX)
[*Κυπριακή Συμφωνία*, γ' ελληνική έκδ., Αθήνα, 1964]
«Κύπρος 1958»
[*Το χρυσό μονοπάτι*, 1961]
«Τα περβόλια και ο χρυσός κύκλος»
[*Ονειροπόληση πάνω στα τείχη της Αμμοχώστου*, β' έκδ., Αθήνα, 1966]
Ξαναρχινούμε... (1967) (απόσπασμα)
[*Ποητικά Άπαντα*, Α' τόμ. Τα εκδομένα, επιμ. Γ. Φ. Περίδης, Λευκωσία: Πυρσός, 1975]
«Τα παιδιά»/«Το πέλαγο»
[*Ποητικά Άπαντα*, Β' τόμ. Τα ανέκδοτα, επιμ. Γ. Φ. Περίδης, Λευκωσία: Πυρσός, 1976]
- Μάνος Κράλης: «Νύχτες»
[*Ταξίδι στη γυμνή χρονιά*, Κύπρος, 1936]
«Ελεγείο των αποτυχημένων»
[*Φθινόπωρο στην Κόλαση*, Κύπρος, 1938]
«Επιτάφιος του πληρώματος»/«Για μια νεκρή γυναίκα»
(VII: Λάδι και χώμα)
[*Επιτάφιος του πληρώματος*, Κύπρος, 1946]
Γεύση θανάτου X, XII
[*Γεύση θανάτου*, Κύπρος, 1974]
- Σίμος Μενάρδος *Επιγράμματα*
[*Επιγράμματα*, Αθήνα, 1930]
- Λεωνίδας Παυλίδης: «Φιλία»/ «Νίκη»
[*Λεωνίδας Παυλίδης*, μια παρουσίαση από την Κρήνη Παυλίδου, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2004]
- Παύλος Βαλδασερίδης: «Ομορφιά»/ «Πλάτρες» (I)
[*Μαγιοβότανα*, Λάρνακα, 1938]
- Δημητρός Μ. Δημητριάδης: «Δείλι στην πολιτεία»/ «Άνοιξη»
[*Βήματα στη γλότη*, Λεμεσός-Κύπρος, 1923]
Ερωτικό φθινόπωρο (απόσπασμα)
[αναδημοσίευση από την *Κυπριακή Ανθολογία*, επιμ. Κ. Μόντης και Α. Χριστοφίδης, β' έκδ. συμπληρωμένη, Αθήνα: Alvin Redman Hellas, 1973]

- Ξάνθος Λυσιώτης: «Να τραγουδήσεις»/«Εφήμερα»
[*Εφήμερα*, Κύπρος, 1937]
Δεκαπεντασύλλαβοι του δεκαπενταυγούστου (VI)
[*Δεκαπεντασύλλαβοι του δεκαπενταυγούστου*, Κύπρος, 1984]
- Γιάννης Λεύκης: «Έβαψα το πρόσωπο»
[*Στεναγμοί και πόθοι*, Κύπρος, 1935]
«Ηρωικό»/«Θα 'ρθει μια μέρα και για μας»
[*Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων*, Λεμεσός, 1963]
- Χριστόδουλος Γαλατόπουλος: «Εγώ και σε ποτήρια τρύπια»/«Νύχτα! απόψε, μου έμοιασες»/
«Γαλήνη στο κελί»
[*Τα τραγούδια της φυλακής (1931-1936)*, Πάφος, 1936]
- Παύλος Κριναίος: «Ο ύπνος μιας μικρής εταιρίας»
[*Ανθολογία των νεότερων ποιητών του περιοδικού Μέλισσα*, Αθήνα, 1925·
αναδημοσίευση από την *Κυπριακή Ανθολογία*, επιμ. Κ. Μόντης και Α. Χριστοφίδης,
β' έκδ. συμπληρωμένη, Αθήνα: Alvin Redman Hellas, 1973]
Χά- Κά
[*Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, 12 Δεκεμβρίου 1926]
«Θα γιομίσουν ρυτίδες τ' αγάλματα»
[*Το χρυσό δισκοπότηρο*, Αθήνα, 1972]
«Ο εισαγγελέας του 1967 διατάσσει...»
[Αναδημοσίευση από την *Ανθολογία Κυπριακής Λογοτεχνίας*, τόμ. Β',
εκδ. Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία]
- Άντης Περνάρης: «Το κόκκινο γαρούφαλλο»
[*Διπλό ξεφάντομα*, Λευκωσία, 1931]
«Νοσταλγία της Αθήνας»
[*Καλλιρόη*, Λευκωσία, 1959]
- Πυθαγόρας Δρουσιώτης: «Η μπαλάντα του φθινοπώρου»
[*Εκλογή*, Λεμεσός-Κύπρος, 1963]
«Κερύνεια»/«Νόστος»/«Bamboo village»
[*Τοπάζια και Βηρύλλια*, Λευκωσία, 1982]
- Λώρος Φαντάξης: «Αθήνα»/«Κώστας Καρυωτάκης»
[*Σονέττα*, Αθήνα, 1984]
- Λευτέρης Γιαννίδης: «Περαστική»/«Σ' ένα βαπόρι που φεύγει...»
[*Βήματα στην άμμο*, Λευκωσία, 1938 (β' έκδ. συμπληρωμένη)]
- Νίκος Βραχίμης: «Βαρυθυμία επηρεασμένη»
[Περ. *Πάφος*, τόμος Γ', 1937, αρ. 5, σ. 296]
«Ποθητές πατρίδες» (VI)
[*Αποσπάσματα*, Βαρώσια, 1941]

Γιώργος Φάνος: «Ωδή πενιχρή στη Λευκωσία»
[Βορά στη Μπόρα, Αμμόχωστος 1965]

Πεζογραφία

Νίκος Νικολαΐδης: «Ο Σκέλεθρας» (απόσπασμα)
[Ο Σκέλεθρας. Διηγήματα, σειρά Β', Κύπρος, 1924]
«Σα σκυλί»
[Η καλή συντροφισσα. Διηγήματα, σειρά Γ', Κύπρος, 1929]

Λουκής Ακρίτας: Ο κάμπος (αποσπάσματα)
[Λουκής Ακρίτας, Ο κάμπος, Αθήνα, Φιλιππότης, 31981]
«Η παράδοση των Αθηνών από τους Γερμανούς»
[αναδημοσίευση από τη Μεσοπολεμική Πεζογραφία, τόμος Β', Αθήνα: Σοκόλης, 1992]

Μελής Νικολαΐδης: «Δυο άσπρα γυμνά χέρια»
[Μελή Νικολαΐδη, Δυο άσπρα γυμνά χέρια κι άλλα διηγήματα, Αθήνα, 1929]

Γιάννης Σταυρινός-Οικονομίδης: «Η ψυχή έν' αέρα» (αποσπάσματα)
[Κυπραίκα. Β' σειρά, Λευκωσία, 1983]

Μαρία Ρουσιιά: Κύπρος (αποσπάσματα)
[Κύπρος (Διηγήματα - Χρονικό), Αλεξάνδρεια, 1956]

Ανδρέας Γεωργιάδης-Κυπρολέων: «Ο χατζής των ροδακίνων» (αποσπάσματα)
[Εκ προμελέτης, Αθήνα, 1963]

Νίκος Βραχίμης: Η Φρου-φρου
[Ο Άγνωστος και τα άλλα αφηγήματα. Επιμ. Λ. Παπαλεοντίου, Λευκωσία:
Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1997]

Η ΎΣΤΕΡΗ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ (1945-1960)

Ποίηση

Κώστας Μόντης: [Άτιτλο]/ Ευαγόρας Παλλικαοίδης/ Ιάκωβος Πατάτσος
[Στιγμές, Λευκωσία, 1958]
[Άτιτλο]/ Κυριάκος Μάτσης/ Το κορίτσι στο τζάμι/ Πολυκατοικία/
Θέμα για διήγημα
[Συμπλήρωμα των Στιγμών, Λευκωσία, 1960]
Γρηγόρης Αυξεντίου/ Έλληνες ποιητές
[Ποίηση του Κώστα Μόντη, Λευκωσία, 1962]
Οι φοβερές μέρες του Δεκέμβρη του 1963 στη Λευκωσία
[Εξ μερτής Κύπρου, Λευκωσία, 1969]
[Άτιτλο]
[Εν Λευκωσία τη..., Λευκωσία, 1970]

Δεύτερο γράμμα στη μητέρα (απόσπασμα)

[*Δεύτερο γράμμα στη μητέρα*, Λευκωσία, 1972]

Της εισβολής/ Τουρκική εισβολή II

[*Πικρανόμενος εν εαυτώ*, Λευκωσία, 1975]

Έθθα σου πω

[*Στη γλώσσα που πρωτομίλησα*, Λευκωσία, 1980]

Προς Κάλβο (για την Κύπρο)

[*Μετά φόβου ανθρώπου*, Αθήνα, 1982]

Ένα τουρκάκι στο Κιόνελι το 1966

[*Ως εν κατακλείδι*, Λευκωσία, 1984]

Παντελής Μηχανικός:

Γράμμα/ Πώς μίλησε ένα παιδί πριν πολλά χρόνια

[*Παρεκκλίσεις*, Κύπρος, 1957]

Το βάθος του κόσμου

[*Τα δυο βουνά*, Λευκωσία, 1963]

Ωδή για ένα σκοτωμένο τουρκάκι/ Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό/

Αφροδίτη/ Ονήσιλος/ Η σπηλιά του Κύκλωπα

[*Κατάθεση*, Κύπρος, 1975]

Νίκος Κρασιδιώτης:

Εικοσιπέντε χρόνων

[*Σπυριδές*, Λευκωσία, 1951]

Χαιρεκράτης Αντιφώντος Σαλαμίνιος

[*Επιστροφή*, Αθήνα, 1974]

Μεταμέλεια

[*Ο μικρός μας κόσμος*, Αθήνα, 1986]

Γενέθλια Πόλη, III

[*Γενέθλια γη*, Αθήνα, 1988]

Το τραγούδι της Μαριάννας

[*Η μεγάλη άνοιξη*, Αθήνα, 1989]

Η ευγενής δέσποινα Μαρία Μανουήλ Ξηρού

[*Πορεία στο χρόνο*, Αθήνα, 1991]

Κύπρος Χρυσάνθης:

Η Κυριακή μου/ Η παλιά Λευκωσία

[*Η ευτυχία της γης*, Λευκωσία, 1983]

Χαρούμενο

[*Κύπρον Χρυσάνθη: Επιλογή από το ποιητικό του έργο*, Λευκωσία, 1990]

Χωρίς ορθογραφία/ Σχήματα φιλιών/ Η όμορφη μέρα...

[*Από τον εξώστη της γης*, Αθήνα, 1996]

Γιώργος Κωσταντής:

Η θλίψη μας μέρας

[*Η σιωπή και ο χρόνος*, Λευκωσία, 1990]

Επίλογος

[*Μυθολογία των ωρών και των ηρώων*, Λευκωσία, 1994]

Το σκάφαντρο/ Το εκκλησιάκι

[*Αναδρομή*, Λευκωσία, 1995]

- Αχιλλέας Πυλιώτης: Χτυπήματα στην πόρτα
[Φωνή μέσ' απ' τη γη μας, Κύπρος, 1959]
Έτσι θα ζούμε (απόσπασμα)
[Προσφορά. Ποήματα (1946-1974), Λευκωσία, 1994]
- Θεόδωρος Στυλιανού: Αν την ηχώ
[Επιχωμάτωση, Λευκωσία, 1972]
Άμοιρο καλοκαίρι
[Επιτρέψατέ μου, Λευκωσία, 1986]
- Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος: Το γράμμα και η οδός
[Τότε που πολεμούσαμε, Κύπρος, 1963]

Πεζογραφία

- Γιώργος Φιλίππου Περίδης: Ο πορτοκαλόκηπος
[Σκληροί καιροί, Αθήνα, 1963]
Άλλοφροσύνη
[Ο καιρός της δοκιμασίας, Θεσσαλονίκη, 1978]
- Κώστας Μόντης: Ένα παλιό αυτοκίνητο
[Κ. Μόντης, Ταπεινή ζωή, Λευκωσία, 1944]
Κλειστές πόρτες (απόσπασμα)
[Κλειστές πόρτες, Λευκωσία, 1964]
- Θεόδωρος Μαρσέλλος: Η βεράντα κι ο τυφλός
[Ο κλέφτης του σπιτιού μου, Αθήνα, 1974]
- Τάσος Στεφανίδης: Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη) (απόσπασμα)
[Ο γιος των υδάτων (ή Αποκάλυψη), 1960]

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Ποίηση

- Θεόδοσης Νικολάου: Επαγγελία/ Έρωτας/ Η εργασία του ποιητή/ Νέας Ιουστινιανής
και πάσης Κύπρου
[Πεπραγμένα, Κύπρος, 1980]
Έκθεση ζωγραφικής/ Μνήμη/ Το σαλιγκάκι
[Εικόνες, Κύπρος, 1988]
Το σπίτι β'
[Το σπίτι, Αθήνα, 2002]
- Ανδρέας Παστελλάς: Ευρώπη εικοστός αιώνας/ Άδεια θρανία
[Χώρος διασποράς, Αθήνα 1970, β' έκδ. Λευκωσία, 1988]

Ο Φρόνιχος στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1974
[Μεταθανατίως αποσηματισθείς, Λευκωσία, 1995]

Θεοκλής Κουγιαλής: Περί ποντικών
[Μυθολόγιο, Λευκωσία, 1981]
Διακοπή/ Το ταξίδι/ Ο Σιμεών, ο ποιητής
[Άνθρωπος στην ομίχλη, Λευκωσία, 2004]

Κώστας Βασιλείου: Ο Αισχύλος και ο Γιάννης/ Τα επίθετα
[Pieta, Λευκωσία, 1983]
Η ποίηση/ Και πάλι η ποίηση
[Ο ευαγγελισμός της λυγερής, Λευκωσία, 1988]
Επειδή
[Η Λάμπουσα, Λευκωσία, 1996]

Κυριάκος Χαραλαμπίδης: Ακρόπρωρο Ιουλίου
[Αχαιών ακτή, Λευκωσία, 1977]
Η αρχή ενός ειδυλλίου
[Αμιμόχωστος Βασιλεύουσα, Αθήνα, 1982]
Παιδί με μια φωτογραφία/ Επιτάφιος πόλις
[Θόλος, Λευκωσία, 1989]
Πύρρος Δήμας/ Της αγάπης
[Κυδώνειον μύλον, Αθήνα, 2006]

Πίτσα Γαλάζη: Σταλακτίτες II (II, IV)
[Στα περιθώρια των καιρών, Αθήνα, 1968]
Σηματωροί (III)/Αμιμόχωση (XXIV)
[Σηματωροί, Αθήνα, 1983]

Μιχάλης Παισιαρδής: Το παιδί που σκότωσαν
Ποήματα III [= Ο δρόμος της ποίησης Α', Κύπρος, 1999]
Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα
Ποήματα V [= Ο δρόμος της ποίησης Α', Κύπρος, 1999]
Λευκωσία, βράδι 15.7.74/ Είμαστε Έλληνες/ Εσύ δε λες τίποτα...
Οι άλλες μέρες [= Ο δρόμος της Ποίησης Β', Κύπρος 2001]
[Φέρετε μου το παλίο δικολίν]
Ποήματα IX [= Ο δρόμος της Ποίησης Γ', Κύπρος, 1977]

Κώστας Π. Μιχαηλίδης: Σήματα (η')/ Αυτογνωσία (ε')
[Περιοργή, Λευκωσία, 1980]

Κυριάκος Πλησής: Τα παιδιά/ Αυτός που δεν πονεί/ Η θεά/ Επίμετρο II
(Να μνημονεύονται)
[Γραφή οδύνης, Αθήνα, 1975]

- Σοφοκλής Λαζάρου: Αυτός ο ουρανός/ Τις λέξεις μου
[Φυσάει βοριάς, Λευκωσία, 2000]
- Κλαίρη Αγγελίδου: Νοσταλγία
[Τον ξεριζωμού, Λευκωσία, 1976]
Η προσμονή
[Νόστιμον ήμαρ, Κύπρος, 1982]
Αιμόχωστος
[Η σιωπή των αγαλιμάτων, Αθήνα, 1994]
- Ανδρέας Χριστοφίδης: Φθινόπωρο 1973 που έφερε το καλόκαιρι του 1974/
Για το μαθητή Δημητρίου Πέθανε 18 χρονών στις 17 του Γενάρη 1975/
Μαθαίνοντας να ζεις με τους ηλεκτρονικούς εγγεφάλους
[Οι Ομιλίες της νύχτας, Λευκωσία, 1979]
- Φοίβος Σταυρίδης: Graffiti/ Πρώτη τ' Απρίλη 1975/ Η γριά γιαγιά μου
[Απομυθοποίηση, Λευκωσία, 1978]
B.M./ Ακροτελεύτιο
[Τρίτο πρόσωπο, Λάρινα, 1992]
- Έλλη Παιονίδου: Χώμα της Κύπρου
[Χώμα της Κύπρου, Λευκωσία, 1971]
Ψαροπωλείον η Κερύνεια
[Ο κύκλος της καταγγελίας, Αθήνα, 1977]
Ο Ιβάν από το Κίεβο
[Διαδρομές, Αθήνα, 1997]
- Ντίνα Κατσούρη: Προς αναγνώστη (1)
[Αντι-θέσεις, Αθήνα, 1987]
Μ' ακούς;
[Μ' ακουονούς;, Λευκωσία, 1996]
Αφροδίτη και αιωνιότητα
[Της Αφροδίτης και του Άδωνη, Λευκωσία, 2006]
- Άνθος Λυκαύγης: Ερπύστριες (απόσπασμα)
[Ερπύστριες, Αθήνα, 1974]
Μαρτυρία (απόσπασμα)
[Μαρτυρία, Αθήνα, 1975]
- Πολύβιος Νικολάου: Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αιμόχωστο (Γ, Δ, Λ)
[Προδιαγραφή για τους νέους ποιητές από την Αιμόχωστο, Λευκωσία, 1982]
Πιο πίσω
[Τα ποιήματα του Φεβράρη, Λευκωσία, 1996]

Πεζογραφία

- Έβη Μελεάγρου: *Η προτελευταία εποχή* (αποσπάσματα)
[*Προτελευταία εποχή*, Αθήνα, 1981]
- Λίνα Σολομωνίδου: *Ενθάδε κείται* (αποσπάσματα)
[*Ενθάδε κείται*, Αθήνα, 1964]
- Χριστάκης Γεωργίου: *Ντάραλη* (απόσπασμα)
[*Ραγμές*, Λευκωσία, 1970]
- Πάνος Ιωαννίδης: *Ο Γκρηγκόρου*
[*Στην Κύπρο την αέρην*, Αθήνα, 1964] [= *Ανάπλους. Διηγήματα και νουβέλες*, τόμ. Ι, Λευκωσία, 1992]
- Γιάννης Κατσούρης: *Η μοτοσικλέτα του Αντρέα*
[*Το σταθερό σημείο*, Λευκωσία, 1973]
- Ρήνα Κατσελλή: *Πρόσφυγας στον τόπο μου* (αποσπάσματα)
[*Γυναίκα της Κερύνιας, Πρόσφυγας στον τόπο μου*, Θεσσαλονίκη, 1975]
- Άντης Χατζηαδάμος: *Ο πεταλουδοζωγράφος*
[*Κρεπέλλο*, 1988]
Ο Φσήκουας
[*Ζανζουέρα*, Λευκωσία, 1990]

Α. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΕΡΓΩΝ *

Δημήτρης Λιπέρης, *Άπαντα τα ευρισκόμενα*, Κύπρος, 1961· *Άπαντα* (επιμέλεια Κ.Γ. Γιαγκουλλής), [Λευκωσία]: Χρ. Ανδρέου, 1988· *Άπαντα* (πρόλογος Νάγια Ρούσου), Κύπρος: Κ. Επιφανίου, 1988.

Παύλος Λιασίδης, *Άπαντα*, τόμ. 1-2. Επιμέλεια Κ.Γ. Γιαγκουλλής, Λευκωσία: Έκδοση Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 1997-8.

Γλαύκος Αλιθέρης, *Επιλογή από το ποιητικό του έργο*. Επιμέλεια Ανδρέας Παστελλάς, Κύπρος: «Πνευματικός Όμιλος Λεμεσού», 1976.

Ξάνθος Λυσιώτης, *Άπαντα*. Συγκομιδή, Συγκομιδή Β', Συγκομιδή Γ', Λευκωσία, 1988· *Τα λουλούδια του Ξάνθου Λυσιώτη*, επιλογή στίχων - εισαγωγή: Γ. Χατζηκωστής, Λευκωσία, 1991.

Χριστόδουλος Γαλατόπουλος, *Παγκόσμιον Άσμα*. Φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερίδης και Σταματία Λαουμιτζή, Πάφος: Δήμος Πάφου, 2004. (Μεταθανάτια έκδοση).

Λεωνίδας Παυλίδης, *Ποιήματα*. Επιλογή-εισαγωγή-σχόλια: Κ. Γ. Γιαγκουλλής, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1996· *Λεωνίδας Παυλίδης*, μια παρουσίαση από την Κρήνη Παυλίδου, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2004.

Άντης Περνάρης, *Καλλιρρόη, Εκλογή από το ποιητικό του έργο 1925-1950*, Λευκωσία: «Λυρική Κύπρος», 1959· *Άντης Περνάρης: επιλογή από το έργο και βιβλιογραφία του*, Ανθολόγηση: Νίκος Παναγιώτου, Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, Νίκος Ορρανίδης. Εισαγωγή-βιβλιογραφία-επιμέλεια: Ν. Παναγιώτου, Λευκωσία, 1982.

Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα (1928-1962)*, Λονδίνο: Aegean Press, 1962· *Τεύκρος Ανθίας*, μια παρουσίαση από τον Κώστα Νικολαΐδη, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2001.

Θοδόσης Πιερίδης, *Ποιητικά άπαντα*. Τόμος πρώτος. Τα εκδομένα. Τόμος δεύτερος. Τα ανέκδοτα. Επιμέλεια Γιώργος Φ. Πιερίδης, Λευκωσία: Πυρσός, 1975-1976· Κώστας Νικολαΐδης, *Ανθολογία Ποίησης Θοδόση Πιερίδη*, Αθήνα: Τόπος, 2010.

Νίκος Νικολαΐδης, *11 Διηγήματα*, Αθήνα: Σίσυφος, 1980· *Άπαντα, Ο Σκέλεθρας και άλλα διηγήματα*, Αθήνα: Κέδρος, 1991 (α' τόμος: σειρά Α', σειρά Β') και *Άπαντα, Η καλή συντροφισσα. 6+4 Διηγήματα*, Αθήνα: Κέδρος, 1999 (β' τόμος).

Λουκής Ακρίτας, *Διηγήματα*. Εισαγωγή Ανδρέας Χριστοφίδης, Λευκωσία: Μορφωτική Υπηρεσία Υ.Π.Π., 1986· *Δεκατορία κείμενα*. Έρευνα-φιλολογική επιμέλεια Θεοχάρης Μασούρας, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1995.

Μελής Νικολαΐδης, *Μορφές αγάπης* (Διηγήματα). Επιμέλεια Παύλος Παρασκευάς, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, 1996.

Γιάννης Σταυρινός-Οικονομίδης, *Κυπραίκα*. Διηγήματα. Β' σειρά. Εισαγωγή Γιάννης Κατσούρης, Λευκωσία: Μορφωτική Υπηρεσία Υ.Π.Π., 1983.

Μαρία Ρουσιιά, *Διηγήματα*, εισαγωγή - επιμέλεια Λ. Παπαλεοντίου, Λευκωσία: «Το Καινούριο», 1992.

* Με τη σειρά της καταχώρησης των λογοτεχνών στην έκδοση.

Νίκος Βραχίμης, *Ο Άγνωστος και τα άλλα αφηγήματα*. Επιμέλεια Λ. Παπαλεοντίου, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1997.

Μάνος Κράλης, *Ποητικά Άπαντα 1936-1971*, Λευκωσία 1971· *Τα ποιήματα (1936-1984)*. Επιμέλεια Λ. Παπαλεοντίου, Λευκωσία: Μικροφιλολογικά, 2005.

Κώστα Μόντη, *Ανθολόγηση από τις «Στιγμές»*, 1958-1975, Ανθολόγηση Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα 1978 [: συνεργασία Γιώργου Κεχαγιόγλου]. *Άπαντα*, τόμοι 1-3: *Ποίηση*, τόμ. 4: *Πεζά*, τόμ. 5: *Θεατρικά Συμπληρώματα*). Ίδρυμα Αναστασίου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1986-1987. *Άπαντα. Συμπληρώματα*, τόμ. 1-4, Ίδρυμα Αναστασίου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1988-1997, τόμ. 5-7, Πολιτιστικές Υπηρεσίες ΥΠΠ., Λευκωσία, 1999-2002.

Νίκος Καρνιδιώτης, *Ποίηση (1951-1986)*. Εισαγωγή Κ. Προυσής, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου/ Ίκαρος, 1988 και *Ποίηση, τόμος Β' (1987-1995)*. Εισαγωγή Φ. Δημητρακόπουλος, Αθήνα: Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη/ Ίκαρος, 1995.

Παντελής Μηχανικός, *Ποιήματα: συλλογές και άλλα*. Επιμέλεια Θ. Νικολάου και Φ. Σταυρίδης, Λευκωσία: Χρυσοπολίτισσα 1982.

Αχιλλέας Πυλιώτης, *Προσφορά*. Ποιήματα 1946-1974. Επιμέλεια Παύλος Παρασκευάς, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1994.

Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Η τετραλογία των Καιρών*, Αθήνα 1989 (β' έκδ. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, 2000).

Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης. Ποιήματα 1959-1969*, Κύπρος 1970 (β' έκδ. Κύπρος 1999)· *Ο δρόμος της ποίησης, Β'*, Κύπρος 1976 (β' έκδ. 2001)· *Ο δρόμος της ποίησης, Γ'*, Κύπρος, 1977.

Κυριάκος Πλησής, *Όνομα δ' αυτής Μακαρία*. Ποιήματα, Αθήνα: Οι εκδόσεις των Φίλων, 1991. (Συγκεντρωτική έκδοση των κυπριακών ποιημάτων).

Κώστας Π. Μιχαηλίδης, *Τα ποιήματα*. Εισαγωγή Νατάσα Κεσμέτη - επίμετρο Κώστας Τσιρόπουλος, Αθήνα: Οι εκδόσεις των Φίλων, 2005.

Σοφοκλής Λαζάρου, *Ποιήματα*, Λευκωσία: Ακτή, 2003.

Θεοκλής Κουγιάλης, *Τριάντα χρόνια (1959-1989) ποίηση*, Λευκωσία, 1994.

Β. ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα: Γνώση, 2000 (πρώτη έκδοση 1948).

Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2^η 1979.

Mario Vitti, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, 2003.

Αλέξανδρος Αργυρίου, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας και η πρόσληψή της*, τόμοι Α'-Ζ', Αθήνα, 2001-2007. [Τόμος ΣΤ', Παντελής Μηχανικός, 310-311. Τόμος Ζ', Κυριακός Χαραλαμπίδης 264-268· Μιχάλης Πασιαρδής, 298-302· Ανδρέας Παστελλάς, 392-397· Ανδρέας Χριστοφίδης, 445-450· Θεοδόσης Νικολάου 450-454].

Λεύκιος Ζαφειρίου, *Η νεότερη κυπριακή λογοτεχνία: γραμματολογικό σχεδιάσμα*. Λευκωσία, 1991.

Γιώργος Κεχαγιόγλου-Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 2010.

Στυλιανός Αλεξίου, *Ελληνική λογοτεχνία από τον Όμηρο στον 20ο αιώνα*. Αθήνα: Σπυγμή, 2010.

*Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία, τόμοι Α'-Ε'. Αθήνα: Σοκόλης, 1977-1982, τόμος ΣΤ', 2002. [Τόμος Γ', 1980, εισαγωγή-ανθολόγηση Κώστας Στεργιόπουλος, *Η Ανανεωμένη Παράδοση: Γλαύκος Αλιθέρης*, 238-245· *Τεύκρος Ανθίας*, 452-457· *Παύλος Κριναίος*, 572-576. Τόμος Δ', 1979, εισαγωγή-ανθολόγηση Αλέξανδρος Αργυρίου, *Νεωτερικοί ποιητές του μεσοπολέμου: Θεοδόσης Πιερίδης*, 44-49· *Κώστας Μόντης*, 416-433. Τόμος ΣΤ', 2002, εισαγωγή-ανθολόγηση Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά: Κυριάκος Χαραλαμπίδης*, 500-515]. *Η μεσοπολεμική πεζογραφία. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)*, τόμοι Α'-Γ. Αθήνα: Σοκόλης, 1992-1993. [Τόμος Β', 1992: παρουσίαση-ανθολόγηση Αλέξης Ζήρας, *Λουκής Ακρίτας*, 120-167. Τόμος ΣΤ', 1993: παρουσίαση-ανθολόγηση Άννα Κατσιγιάννη, *Νίκος Νικολαΐδης*, 226-238].*

Η μεταπολεμική πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67, τόμοι Α'-Η'. Αθήνα: Σοκόλης, 1988-1992. [Τόμος Ε', 1990: ανθολόγηση Ε.Χ. Κάσδαγλης, *Ήβη Μελεάγρου*, 219-254].

Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, Αθήνα: Πατάκης, 2007.

Αλέξης Πολίτης, *Εγχειρίδιο του Νεοελληνιστή*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2002 [Κύπρος: 47-49, 104, 105, 128, 159, 192, 196, 205, 209, 210, 267, 271, 272].

Δημήτρης Αγγελάτος, *Η Άλφα Βήτα του Νεοελληνιστή. Οδηγός για το εισαγωγικό μάθημα στην επιστήμη της νεοελληνικής φιλολογίας*, Αθήνα: Gutenberg, 2011 [Κύπρος: 56, 169, 190-194, 197-198, 200, 202-203, 208, 292, 298, 312].

Γ. ΑΛΛΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ*

Κυπριακή λογοτεχνία. Οι ρίζες, Λευκωσία: Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου. Πνευματική Στέγη Λευκωσίας, 1980.

Παντελής Βουτουρής, "Ο απόηχος της γενιάς του 1920 στην κυπριακή λογοτεχνία", περ. *Ο Κύκλος*, 6 (Νοε.-Δεκ. 1980), 221-227.

Παντελής Βουτουρής, "Το σχήμα της κυπριακής λογοτεχνίας (1920-1945). Εξελίξεις στα χρόνια του μεσοπολέμου", περ. *Αντί*, 236 (1983), 40-42.

Γιώργος Κεχαγιόγλου-Μιχάλης Πιερίδης, *12 Κείμενα για τον Κώστα Μόντη*, Αθήνα: Ερμής, 1984.

Νίκος Παναγιώτου-Παύλος Παρασκευάς, *Κυπριακά φιλολογικά ψευδώνυμα*, Λευκωσία, 1984.

Κύπρος Χρυσάνθης, *Έξι Κύπριοι ποιητές*. Λευκωσία: Ε.Π.Ο.Κ., 1985.

Κώστας Γ. Γιαγκουλλής, *Η κυπριακή διάλεκτος στη λογοτεχνία (από τον 11ο αιώνα ως σήμερα)*, Λευκωσία 1986.

Νίκος Παναγιώτου, *Μελετήματα*, Λευκωσία 1986.

25 χρόνια της Κυπριακής λογοτεχνίας 1960-1985. (Πρόλογος, επιμέλεια Κ. Χρυσάνθης), Λευκωσία: Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, 1987.
Κώστας Γ. Γιαγκουλλής, *Κύπριοι ποιητές του μεσοπολέμου (1920-1945)*.

* Τα δημοσιεύματα αξιοποιήθηκαν στην παρούσα έκδοση. Καταχωρούνται σύμφωνα με τη χρονολογία έκδοσης.

- Μια κριτική προσέγγιση. Λευκωσία, 1987.
- Παύλος Παρασκευάς, *Δημήτρης Λιπέρτης: Η ζωή και το έργο του*, [Λευκωσία]: Χρ. Ανδρέου, [1988].
- Στέφανος Διαλησιμάς, *Η ποίηση του Κώστα Μόντη*, Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Κύπρος, Σειρά: Κυπριακά, τόμ. Α', Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1989. (Ανάτυπο).
- Κάρολος Μητσάκης, *Η συμβολή της Κύπρου στη νεοελληνική λογοτεχνία: ο ποιητής Κύπρος Χρυσάνθης*, Λευκωσία: Ε.Π.Ο.Κ., 1990.
- Κώστας Μ. Προυσής, *Θέματα και πρόσωπα της κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 1990.
- Φοίβος Σταυρίδης, *Ο ποιητής ως αγαλματοποιός. Δέκα χρόνια από το θάνατο του Παντελή Μηχανικού*. Λευκωσία: Μορφωτική Υπηρεσία Υ.Π.Π., 1990.
- Κύπρος Χρυσάνθης και Νίκος Ορφανίδης, *Ο ποιητής Μάνος Κράλης και η "Γεύση θανάτου"*, Λευκωσία: Η Σημερινή, 1990.
- Μιχάλης Πιερός, *Από το μερτικόν της Κύπρου. Κριτικά κείμενα για τους Μαχαιρά, Μιχαηλίδη, Καβάφη, Καρνωτάκη, Σεφέρη, Διαμαντή, Μόντη, Πιερίδη, Χαραλαμπίδη*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1991.
- Νεοελληνική Λογοτεχνία. Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*. (Επιμέλεια Γεώργιος Κ. Ιωαννίδης-Κώστας Λυμπουρής) Λευκωσία: Σ.Ε.Κ.Φ. (Ο.Ε.Λ.Μ.Ε.Κ.), 1991.
- Νίκος Ορφανίδης, *Όραμα και ματαιώση στον Παντελή Μηχανικό*, Λευκωσία: Ακτή, 1992 (ανάτυπο από το περ. *Ακτή*, αρ. 10, 257-272).
- Οι Κύπριοι λογοτέχνες της Αιγύπτου. Πρακτικά Συμποσίου (11-12 Απριλίου 1991). Επιμέλεια Παύλος Παρασκευάς, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1993.
- Αντρέας Φυλακτού, *Η ποιητική φωνή του Χριστόδουλου Γαλατόπουλου*, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1994.
- Σάββας Παύλου, *Η μορφή του Ριμάκο στη Νεώτερη Κυπριακή Λογοτεχνία (Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Παντελής Μηχανικός, Κώστας Βασιλείου)*, Λευκωσία: Ακτή, 1995 (ανάτυπο από το περ. *Ακτή*, αρ. 23, 275-290), [= *Φιλολογικά και άλλα*, Λευκωσία 2005, 189-218].
- Ανδρέας Χατζηθωμάς, *Αφιερώματα λογοτεχνικών περιοδικών της Κύπρου*, Λευκωσία, 1993.
- Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Τα πρώτα βήματα της κυπριακής λογοτεχνικής κριτικής (1880-1930)*, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1997.
- Το σπίτι της μνήμης*. Ανθολογία Κυπριολογικών δημοσιευμάτων του Γ. Π. Σαββίδη. Επιμέλεια Μανόλης Σαββίδης, Αθήνα: Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, 1997.
- Νίκος Παναγιώτου, *Μελετήματα Β'*, Λευκωσία, 1998.
- Κύπριοι λογοτέχνες που έζησαν στην Ελλάδα*. Πρακτικά συμποσίου (27-28 Απριλίου 1995), Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 1999.
- Σάββας Παύλου, *Σεφέρης και Κύπρος*, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 2000.
- Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Στοχαστικές προσαρμογές. Για την ιστορία της ευρύτερης νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2000.
- Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Κυπριακά λογοτεχνικά περιοδικά στα χρόνια της αγγλοκρατίας*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2001.
- Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Κυπριακά περιοδικά (1903-1958). Αναλυτική*

βιβλιογραφία και παρουσίαση, [«Περιοδικά Λόγου και Τέχνης». Τόμος Τέταρτος], Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2004.

Στρατής Τσίρκας, *Ο διηγηματογράφος Νίκος Νικολαΐδης*, Επιμέλεια-Επίμετρο Α. Παπαλεοντίου, Λευκωσία: Εν Τύποις, 2003.

(συλλογικό) *Η εικόνα της Κύπρου (1878-1960) στη λογοτεχνία*. Επιμέλεια έκδοσης Α. Βοσκόγ-Π. Κοντός. Σειρά: Κυπριακά, τόμ. Δ', Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α., 2002.

(συλλογικό), *Παλαιότεροι και Νεότεροι για τον Νίκο Νικολαΐδη*, Λευκωσία: Εν Τύποις, 2003.

Κώστας Στεργιόπουλος, «Η λογοτεχνία στο κέντρο και στην Κύπρο: Συγκλίσεις και αποκλίσεις», στο: ο ίδιος, *Περιδιαβάζοντας*, τόμ. 6, Αθήνα: Κέδρος, 2004, 120-128.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Όψεις της ποιητικής του Κώστα Μόντη*, Αθήνα: Σοκόλης, 2006.

Λεωνίδας Παυλίδης, *Κριτικά κείμενα*. Επιμέλεια Α. Παπαλεοντίου, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2006.

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος (1884-1956). Μια επανεκτίμηση του έργου του. Επιμέλεια Α. Παπαλεοντίου, Αθήνα: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π. - Βιβλιόραμα, 2007.

Θεοδόσης Πυλαρινός, *Μεθιστορία. Μύθος και ιστορία στην ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη*, Αθήνα: Ηρόδοτος, 2007.

Θεοδόσης Νικολάου, *Φιλολογικά και κριτικά κείμενα*. Επιμέλεια Α. Παπαλεοντίου, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2008.

Κώστας Μόντης (1914-2004). Ο περιπατητής του ουρανού. Εισαγωγή-επιμέλεια Κώστας Νικολαΐδης, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 2008. [Ανακοινώσεις του Διεθνούς Συμποσίου «Κώστας Μόντης», Πανεπιστήμιο Κύπρου και Υ.Π.Π., Λευκωσία 17-19 Ιουνίου 2005].

Λεύκιος Ζαφειρίου, *Κυπριακό Χρονολόγιο*, Λευκωσία: Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 2008.

Για τον Χαραλαμπίδη. Κριτικά κείμενα. Εισαγωγή, ανθολόγηση κειμένων Θεοδόσης Πυλαρινός, Λευκωσία: Αιγαίον, 2009.

Λεωνίδας Γαλάξης, *Η προσωποποίηση στο ποιητικό έργο του Κώστα Μόντη*, Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2008.

Λευτέρης Παπαλεοντίου-Έλλη Φιλοκύπρου, *Κυπριακή μετασυμβολική ποίηση*, Αθήνα: Τόπος, 2009.

Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Ντίνα Παγιάση-Κατσούρη, Ποήματα και διηγήματα: μια ανθολόγηση*, Αθήνα: Τόπος, 2009.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Ολισθηρός ιστός. Δοκίμια, μελέτες, άρθρα, συνεντεύξεις*, τόμοι Α' - Β', Αθήνα: Άγρα, 2009.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Λευκωσία-μια πόλη στη λογοτεχνία*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2010.

Αλέξης Ζήρας, *Όψεις της κυπριακής πεζογραφίας 1900-2000*, Αθήνα: Αίπεια-Σπίτι της Κύπρου και Πάπυρος, 2010.

Δημήτρης Διπέρης. Πρακτικά Ημερίδας 30.11.2007. Εισαγωγή-επιμέλεια Κώστας Νικολαΐδης, Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π., 2011.

Ρήνα Κατσελλή, *Ο Άγνωστος του Νίκου Βραχίμη. Ανάγνωση της ζωής του Ν. Α. Βραχίμη από τα ευρισκόμενα κείμενα του*, Λευκωσία: Χρυσοπολίτισσα, 2011.

Θεοδόσης Πυλαρινός, *En einalíh Kýprow éssēt' aoidós. Μελετήματα για την κυπριακή λογοτεχνία*, Αθήνα: Αίπεια. Στίτι της Κύπρου και Πάπυρος, 2011.

Δ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Νίκος Παναγιώτου, *Κυπριακή Βιβλιογραφία* [τόμοι από 1983-1984 ως 1998]. Λευκωσία: Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου, 1985-1999.
Φοίβος Σταυρίδης- Λευτέρης Παπαλεοντίου -Σάββας Παύλου, *Βιβλιογραφία κυπριακής λογοτεχνίας (Από τον Λεόντιο Μαχαιρά έως τις μέρες μας)*, Λευκωσία: Μικροφιλολογικά, 2001.

Ε. ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ

Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Ετυμολογικό Λεξικό της ομιλουμένης κυπριακής διαλέκτου*. Ιστορία, Ερμηνεία και Φωνητική των λέξεων με τοπωνυμικό παράρτημα, Λευκωσία: Ταμιασός, 1996.

Ρόης Παπαγγέλου, *Το κυπριακό ιδίωμα. Μέγα κυπρο-ελληνο-αγγλικό και με λατινική ορολογία λεξικό*. Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, προφοράς, ορθής γραφής, Αθήνα: Ιωλκός, 2001.

Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου*. Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, φρασεολογικό και ονοματολογικό λεξικό της μεσαιωνικής και νεότερης κυπριακής διαλέκτου, Γ' έκδοση αναθεωρημένη, Λευκωσία, 2009.

ΣΤ. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ

Εγκυκλοπαιδεία Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, τόμοι 1-61, Αθήνα: Πάπυρος, 1996-1997.

Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια. Τόμοι 1-14. Υπεύθυνος έκδοσης Άντρος Παυλίδης, Λευκωσία: Φιλόκυπρος, 1984-1996.

Ζ. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ

Κύπριοι Συγγραφείς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Τόμοι 1-6. Λευκωσία: Χρ. Ανδρέου, 1982-1984.

Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό. Ελληνική Εκπαιδευτική Εγκυκλοπαίδεια, τόμοι 1-9, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1983-1988.

Αριστέιδης Κουδουνάρης *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800-1920*, έκδοση ΣΤ', Λευκωσία, 2010.

Η. ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Νέα Εστία, 659 (1954)· 1745 (2002)

Αντί, 236 (8.7.1983)

Διαβάζω, 123 (17.7.1985)· 499 (2009)

Πολιτιστική Επιθεώρηση Τέχνης, 14-15 (1986)

Αντίποδες (Μελβούρνη), 23-24 (1988)

Η Λέξη, 85-86 (1989)· 203-204 (2010)

Γραφή, 25-26 (1994)

Ευθύνη, 271 (1994)

Σημείο, 4 (1996)

Επτά Ημέρες. Η Καθημερινή (21.7.1996)

Πόρφυρας, 105 (2002)

Hellenic Studies (Καναδάς), 15.2 (2007)

Νέα Ευθύνη, 4 (2011).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Το πληροφοριακό και εικονιστικό υλικό του τόμου αντλήθηκε από τις Βιβλιοθήκες, τις Συλλογές Πινάκων και σχεδίων, τα Αρχεία προσώπων και ιδρυμάτων, τις Εκδόσεις έργων που παρατίθενται. Πολλά δεδομένα δημοσιεύονται για πρώτη φορά. Οι αριθμοί παραπέμπουν στις σελίδες της παρούσας έκδοσης.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, Βιβλιοθήκη Πολιτιστικού Ιδρύματος Μακαρίου Γ΄, Βιβλιοθήκη Κώστα Προυσή (Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών), Σεβέριος Βιβλιοθήκη, Κυπριακή Βιβλιοθήκη, Βιβλιοθήκη Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, Βιβλιοθήκη Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού.

ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΩΝ

Συλλογή Κρατικής Πινακοθήκης Σύγχρονης Κυπριακής Τέχνης (: 22, 23, 24, 25, 26, 32, 41, 52, 54, 61, 70, 77, 78, 82, 86, 87, 90, 93, 94, 96, 98, 104, 107, 113, 116, 119, 133, 135, 137, 138, 148, 153, 166, 168, 171, 173, 181, 183, 186, 195, 197, 209, 213, 215, 216, 220, 224, 232, 241, 244, 256, 266, 267, 268, 281, 285, 288, 291, 293, 294, 298, 301, 306, 324, 334, 335, 339, 341, 345, 348, 354, 355, 358, 361, 364, 369, 370). Επιμέλεια συγκέντρωσης υλικού Ούρσουλα Σαββοπούλου. Επεξεργασία φωτογραφική Χρίστος Αβρααμίδης.

Βυζαντινό Μουσείο και Πινακοθήκη Πολιτιστικού Ιδρύματος Μακαρίου Γ΄ (: 39, 53, 194, 205, 219, 278, 290, 303, 314, 315). Επιμέλεια συγκέντρωσης υλικού Ιωάννης Ηλιάδης - εποπτεία Ανδρέας Κ. Φυλακτού.

Συλλογή οικογένειας Κάνθου - Ίδρυμα Τηλέμαχος Κάνθος (: 25, 33, 106, 111, 172, 231, 239, 308).

Μουσείο Φραγκουλίδη στον Αγρό – Συλλογή Σόλωνα Παπαχριστοδούλου - Συλλογή Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπέζης Κύπρου (: Σολωμός Φραγκουλίδης 38, 76, 140, 142, 191, 208, 227).

Συλλογή Μουσείου Λαϊκής Τέχνης (: Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, 20).

Συλλογή Μουσείου Αγώνος (: Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, 349)

Συλλογή Ελληνικής Πρεσβείας Λευκωσίας (: Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος 247).

Συλλογή Αλέκου Διαμαντή (: Αδαμάντιος Διαμαντής 102, 222).

Συλλογή Ανδρέα Τοφαλλίδη (: Χριστόφορος Σάββα 29).

Συλλογή οικογένειας Ανδρέα Ασπρόφτα (: 155, 211, 229, 273).

Συλλογή οικογένειας Άντη Χατζηαδάμου (59, 373, 374, 375, 376, 377, 378).

Συλλογή οικογένειας Τάσου και Καίτης Στεφανίδη (: 63, 249, 326).

Συλλογή οικογένειας Γ. Σολομωνίδη (: 146, 204).

Συλλογή Κάστορα Παπαϊωάννου (: 200).

Συλλογή Κλάρας Γεωργίου-Ζαχαράκη (: 185, 214, 275, 302, 329).

Συλλογή Γιώργου Κούμουρου (: 272, 330).

Συλλογή Γλαύκου Κουμίδη (: 121, 255, 280).

Συλλογή Δάφνης Τριμικλιιώτη (: 109).

Συλλογή Ελένης Λάμπρου (: 120, 126, 210).

Συλλογή Ανδρέα Μακαρίου (: 46, 325).

Συλλογή οικογένειας Θεόδουλου Θεοδούλου (: 230, 262).

Συλλογή Σάββα Χριστοδουλίδη (: 304, 340).

ΑΡΧΕΙΑ – ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΕΩΝ

Αρχείο Στρατή Τσίρκα - Ε.Λ.Ι.Α. (: 14).

Ε.Λ.Ι.Α. [Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα] (: 43).

Αρχείο Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών (: 89, 118, 176, 178, 180, 226, 252, 337, 342, 371).

Αρχείο Δήμου Κερύνειας (: 250), Δήμου Λάρνακας (: 35, 73, 75), Δήμου Λεμεσού (: 128), Δήμου Μόρφου (: 236).

Αρχείο Γιάννη Λεύκη [Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου] (: 43, 88).

Αρχείο Κύπρου και Λούλας Χρυσάνθη - *Πνευματικής Κύπρου* (: 15, 69, 209, 210, 212).

Αρχείο *Νέας Εποχής* [Θωμάς Συμεού] (: 16, 45, 49).

ΑΡΧΕΙΑ - ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

Αρχεία: Ιωάννη Π. Φώσκολου (: 18), Γεωργίας Μαστρού (: 13), Μαρί-
ας Ρουσιά (: 163), Κώστα και Έρσης Μόντη (: 186, 187, 188, 189),
Μάνου Κράλη (: 17, 64, 66, 67), Γιώργου Φ. Περίδη και Μαρίνας Γ.
Περίδη-Χατζημακού (: 16, 56, 60, 233), Φοίβου Σταυρίδη (: 36, 39, 73, 112,
114, 151, 190, 206, 228, 245, 260, 320), Ρήνας Κατελλή (: 72, 202, 314, 316,
368, 372), Δώρα Σ. Χρίστη-Δ. Ιγερινού (: 72), Λίνας Σολομωνίδου (: 344,
346, 351), Ανδρέα Παστελλά (: 42, 97, 105, 260, 262, 264), Θεοδότη και
Άντρος Νικολάου (: 253, 256, 257, 260), Αχιλλέα και Μαρίας Πυλιώτη (:
218, 221), Τάκη Χατζηδημητρίου και Ήβης Μελεάγρου (: 15, 132, 144, 338,
343), Αριστέιδη Κουδουνάρη (: 27, 30, 75), Γιάννη και Ντίνας Κατσούρη
(: 325, 327, 365, 367), Κυριάκου Χαραλαμπίδη (: 275, 282), Φλόγας
Τ. Ανθία (: 49, 50), Χριστόφορου Μηλιώνη (: 16), Πίτσας Γαλάξη (: 287),
Νάσας Παταπίου (: 51, 316), Σπύρου Χρύση Δημητριάδη (εγγονού του
Δημητρώ Δημητριάδη) (: 79, 80), Ηλία και Κυριακής Μανταρά (ιστοσε-
λίδα www.Rizokarpason.com : 157), Μίκη και Θέλιμα Μιχαηλίδη - Βιβλι-
οπωλείο Μ.Α.Μ. (: 106, 204, 207, 217), Έλλης Παιονίδου (: 321, 323),
Πάνου Ιωαννίδη (: 357, 362), Νίκου Κρασιδιώτη (: 206).

Ψηφιακό αρχείο Χρυσάνθου Χρυσάνθου: 48 (: Οικογένεια Γιάννη Σοφό-
κλη, Πάφος), 58 (: Αλέξανδρου και Άννας Τζικώτη), 68, 74, 159, 160, 162
(: Οικογένεια Καίτης Κασπαρή), 91, 92 (: Χριστόδουλου Γαλατόπουλου,
εγγονού), 182 (: Σπύρου και Πανίκου Χαρίτου, Πάφος), 188 (: Σταύρου και
Ανδρέα Οικονόμου), 203 (: Δροσούλας Στεφανίδου), 236 (: Αρχείο Δήμου
Μόρφου και οικογένειας δημάρχου Πολ. Νικολόπουλου), 250 (: Αρχείου
Δήμου Κερύνειας), 312, 366 (: Νίκου Γέρου).

Οικογένειες: Παύλου Λιασίδη (Ηλίας Λιασίδης: 34), Γιάννη Λεύκη (Ρόης
και Φρέδος Παπαγγέλου: 88), Χριστόφορου Σάββα (: 14), Ξάνθου Λυ-
σώτη (: 84), Κώστα Κλεοβούλου (Τίμος Κλεοβούλου: 108), Νίκου Βραχι-
μη (: 114, 174, 175), Γιώργου Φάνου (: 115, 117), Θεόδωρου Μαρσέλλου
(: 245), Θεόδωρου Στυλιανού (: 222, 223), Κώστα Π. Μιχαηλίδη (: 299),
Κυριάκου Πλησή (: 300, 304), Παντελή Μηχανικού (Θουκυδίδης Μηχα-
νικός: 192, 199), Ανδρέα Γεωργιάδη-Κυπρόλεοντα (Φανή Γεωργιάδου-
Πρωτογέρου: 169).

Λογοτέχνες: Θεοκλής Κουγιάλης (: 265, 269), Κώστας Βασιλείου (: 274),
Σοφοκλής Λαζάρου (: 305, 307), Κλαίρη Αγγελίδου (: 310), Άνθος Λυκαύνης

(: 331), Πολύβιος Νικολάου (: 333, 335, 336), Χριστάκης Γεωργίου (: 352, 356). Φίλοι και συνεργάτες λογοτεχνών: Χρήστος Αργυρού (: 70, 106), Σάμης Γαβριηλίδης για την Κρήνη Α. Παυλίδου (: 71), Χαράλαμπος Ευθυμίου (: 169), Λεύκιος Ζαφειρίου (: 15, 17, 30, 48, 63, 65, 85, 106, 124, 152, 161, 183, 184, 199, 234, 237, 238, 245, 270, 273, 277, 279, 288, 290, 333, 343, 373), Μιχάλης Θεοχαρίδης (: 319), Κώστας Κατσώνης (: 48, 87, 321), Τώνια Λοΐζου (: 35, 73), Γιώργος Κ. Μύαρης (: 15, 16, 31, 45, 55, 56, 57, 71, 183, 199, 217, 231, 280, 284, 317, 319, 324, 326, 363, 377), Κώστας Νικολαΐδης (: 15, 125, 127, 145, 151, 158), Αντώνης Πιλλάς (: 169, 378), Κώστας Χαραλαμπίδης (: 295), Χρίστος Χατζήπαππας (: 217).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Κυπριακά Γράμματα, 247-252 (Ιαν.-Ιούν. 1956), σ. 65.

Πνευματική Κύπρος, 112, Γενάρης 1970. Αφιέρωμα: «Σίμος Μενάρδος». *Είκοσι Κύπριοι ποιητές πάνω σε είκοσι σχέδια: λεύκωμα. Σχέδια* Ανδρέας Λαδόμματος, Λευκωσία, 1972.

Ο Κύκλος, Τετράδιο Ποίησης α', τχ. 9-10 (Μάης-Αύγουστος 1981)· Τετράδιο Ποίησης β', τχ. 11-12 (Σεπτ.-Δεκ. 1981).

Το καράβι της Κερύνειας. Επιμέλεια Ανδρέας Χρυσόχογος, Στέλλα Σπύρου, Κώστας Λυμπουρής. Φωτογραφίες: Α. Μαλέκος, Α. Κεπόλας, Πλ. Μάξιμος. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας, 1987.

Λεύκωμα ενθυμημάτων Βασίλη Μιχαηλίδη (1850-1917), Δημήτρη Λιπέρη (1866-1937). Επιμέλεια Γιάννης Κατσούρης-Παύλος Παρασκευάς, [Λευκωσία]: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, 1988.

Κύπρος. Μνήμη και αγάπη. Με το φακό του Γιώργου Σεφέρη. Πρόλογος, σχεδιασμός, γενική επιμέλεια Ε.Χ. Κάσδαγλης, Λευκωσία: Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, 1990.

Τάσος Νικολαΐδης, *Γιάννης Λεύκης ο λογοτέχνης*. Λεμεσός, 1991.

Κύπρος: Σκιές στον Τοίχο. Εικόνες John Corbidge. Ποίηση Θεοδόση Νικολάου. (Δίγλωσση έκδοση). Λευκωσία: Κυπριακή Τράπεζα Αναπτύξεως, 1993.

Άννα Ολβία Ιακωβίδου-Andrieu, *Παύλος Βαλδασερίδης (1892-1972)*. Ένας μύστης λογοτέχνης. Λάρνακα: Δήμος Λάρνακας, 1999.

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος, η κρυμμένη γοητεία της ζωγραφικής, Δήμος Λάρνακας - Ίδρυμα Πιερίδη [κατάλογος έκθεσης 19-30.7. 2000].

Κρατική Πινακοθήκη Σύγχρονης Κυπριακής Τέχνης, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υ.Π.Π. (Ελένη Σ. Νικήτα, Ελένη Παπαδημητρίου κ.ά.). Λευκωσία: Πέργαμος, (1998)

Ελένη Σ. Νικήτα, *Αδαμάντιος Διαμαντής*. Η ζωή και το έργο του, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, 1998.

Όλγα Μεντζαφού-Πολύζου, *Σολωμός Φραγκουλίδης: ένας γνήσιος δημιουργός*. Εικαστική επιμέλεια: Άκης Ιωαννίδης. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, 2009.

Ιωάννης Κισσονέργης (1889-1963). Φιλολογική επιμέλεια Μαριλίτσα Μητσού. Εκδοτική επιμέλεια Μαρία Ιακώβου. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυ-

μα Τραπέζης Κύπρου, 1992.

Μιχαήλ Χρ. Κάσιαλος. Η κρυμμένη γοητεία της ζωγραφικής. (Έκθεση Δήμος Λάρνακας-Ίδρυμα Περίδη. (Δημοτική Πινακοθήκη Λάρνακας, 19-30 Ιουλίου 2000). Επιμέλεια έκθεσης-έρευνα, κείμενα Δάφνη Νικήτα. Λευκωσία: Εν Τύποις, 2000.

Το ζωγραφικό έργο του Νίκου Νικολαΐδη. Επιμέλεια Βούλα Κοκκίνου, Λευκωσία: Εν Τύποις, 2003.

Ρήνα Κατσελλή, *Σάβας Χρίστης-Ο Αλλιώτικος*. Η ζωή και το έργο του. Τόμος Α΄, Λευκωσία: Λαογραφικός Όμιλος Κερύνειας, 2004.

Ρήνα Κατσελλή, *Σάβας Χρίστης*. Επιλογή από το έργο του. Τόμος Β΄, Λευκωσία: Λαογραφικός Όμιλος Κερύνειας, 2005.

Χρυσάνθος Χρήστου-Ελένη Κάνθου, *Τηλέμαχος Κάνθος*. Το πορτρέτο ενός δημιουργού, τόμοι Α΄ - Β΄. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 2005.

Αρχειοτάξιο (Περιοδικό των Α.Σ.Κ.Ι. Αθήνα), 8 (Μάιος 2006), «Αφιέρωμα. 21 Απριλίου 1967».

Ανδρέας Ασπρόφτας, Το γνωστό και άγνωστο έργο. Επιμέλεια έκδοσης Άκης Ασπρόφτας. Κείμενα Μαρίνα Σχίζα. Λευκωσία: Ι.Γ. Κασσουλίδης & Υιός, 2008.

Ηχώ από τα παλιά. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομία της. Επιμέλεια Δρ Άρτεμις Γιαρδαμλή. Εικονογραφήσεις Ελένη Λάμπρου. Λεμεσός: *Terra Cypria*, το Κυπριακό Ίδρυμα Προστασίας του Περιβάλλοντος, 2008.

Ελένη Σ. Νικήτα, *Χριστόφορος Σάββα (1924-1968)*. Η απαρχή μιας νέας εποχής στην κυπριακή τέχνη, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 2008.

Οδηγός Βυζαντινού Μουσείου και Πινακοθήκης Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄. Εκδοτική Επιμέλεια Δρ Ιωάννης Α. Ηλιάδης, Λευκωσία: Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, 2008.

Χρυσάνθος Χρυσάνθου, Γελοιο-γραφώντας την Ιστορία του Κυπριακού, Λευκωσία: Αρμίδα, 2009.

Ρήνα Κατσελλή, *Ανδρέας Χριστοφίδης*. Η πεμπτουσία μας προσφοράς. Λευκωσία: Χρυσοπολίτισσα, 2010.

Άντης Χατζηαδάμος (1939-1990). Συγγραφή, μετάφραση, επιμέλεια κειμένων Άντρεα Κωνσταντίνου. [Πάφος]: [Σέρης Χατζηαδάμος], [2010].

Χαρακτικά της Εαμικής Εθνικής Αντίστασης, στο Ημερολόγιο 2011. Αθήνα: Εφημερίδα Η Αυγή, 2011.

Η ιστορία της πόλης μου. Γενική επιμέλεια Χρυσάνθος Χρυσάνθου. Σύνταξη Αντιγόνη Σολομωνίδου-Δρουσιώτου και Αναστασία Σιακαλλή. Λευκωσία: Εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*, 2007-2011.

